

Sv. Cyril a Metod prinášajú ostatky sv. Klementa. Freska v kostole sv. Klementa v Ríme z IX. st.

DR. JOZEF ŠPIRKO

CIRKEVNÉ DEJINY

S OSOBITNÝM ZRETEĽOM NA VÝVIN CIRKEVNÝCH DEJÍN SLOVENSKA

SVÄZOK I.

VYDALA NEOGRAFIA

Nihil obstat.

Malužina, 5-a Augusti 1940.

Josephus Höhr,
parochus, censor dioecesanus.

N. 2229/40.

Imprimatur.

Scepusii, 9-a Augusti 1940.

† *Joannes,*
Eppus.

Všetky práva vyhradené.
Copyright by Neografia Turčiansky Sv. Martin, Slovakia, 1943.

PAMIATKE MOJICH NEBOHÝCH RODIČOV.

PREDSLOV.

S poníženou a hlbokou povďačnosťou Prozreteľnosti Božej, ktorá mi umožnila aj uprostred veľmi rušných posledných rokov sústrediť a vhĺbiť sa do cirkevnej minulosti, predkladám katolíckej verejnosti slovenskej výsledok svojej práce: Cirkevné dejiny so zvláštnym zreteľom na cirkevné dejiny Slovenska.

Písal som ich predovšetkým pre poslucháčov teologie. Cirkevné dejiny sa u nás po všetkých seminároch prednášajú po slovensky. Poslucháči však nemali slovenskej príručky. Čo znamená študovať bez príručky, veľmi dobre vedia sami poslucháči a moji kolegovia profesori teologie. Nedostatok obšírnejších cirkevných dejín v slovenčine sa citlivo dotýkal aj katechétov stredných škôl, duchovných v pastorácii, ba aj laikov, ktorí so záujmom hľadia na dejinný zápas svojej duchovnej matky, katolíckej Cirkvi. Moja práca sa zrodila z naliehavej potreby dať všetkým týmto do rúk primerane písanú knihu o cirkevnej minulosti. Úfam sa, že vyhovie aspoň dovtedy, kým povolanejší neposkytnú našej katolíckej verejnosti niečo lepšieho.

Moje dielo je predovšetkým učebnica. Ako taká má byť spoľahlivým vodidlom študujúceho teologa na spletitom poli cirkevnej minulosti. Súčasne je autorovým vyznaním a verejným účtovaním z jeho učiteľského účinkovania. Kniha má mať kúsok autorovho ducha, no tak, aby sa nejak do popredia netisly jeho individuálne náhľady. Má podať vyčerpávajúci celok bez prílišného drobenia. Týmto požiadavkám som chcel úprimne vyhovieť. Kiež by sa mi bolo podarilo nájsť pre myšlienky vždy primeraný výraz a pri posudkoch vždy uhádnuť to pravé.

Čo do metódy v pragmaticko-genetickom postupe so záľubou som sa usiloval o predstavenie cirkevnej minulosti v ideových súvisoch, pričom som sa opieral hlavne o Lortzovo dielo: Geschichte der Kirche in ideengeschichtlicher Betrachtung, Münster 1936. Tento metodický postup som mal na zreteli nielen v úvode k jed-

notlivým odsekom dejinným, ale vnášal som ho, kde bolo možné, aj do jednotlivých paragrafov. Pri genetickom opise som sa zavše usiloval vystihnúť ideu, ktorá v tej dobe dejinami hýbala. Moja učebnica tým stráca síce na metodickej jednotnosti, no azda práve preto je praktická. Popri exaktnom podaní dejinných udalostí, s ktorými sa má bohoslovec oboznámiť, prednášateľa núti rozhovoriť sa o myšlienke, ktorá sa v dotyčnej dobe vo všetkom prejavovala, a študujúceho teologa zas pobáda uvažovať a hľadať hlbší smysel dejín.

Na konci jednotlivých období, v novom veku na konci každého storočia, shrnul som stručné dejiny Cirkvi na Slovensku. Pravda, len sucho, chronologicky. Úfam sa, že sa v krátkom čase nájde medzi nami historik, ktorý cirkevné dejiny na Slovensku spracuje obšírnejšie a geneticky.

Kto sa dnes podujíma, i keď len vo väčších črtách, napísať všeobecné dejiny, v prevažnej väčšine práce podáva len ustálené mienky, pevné surogáty premnohých pracovníkov na tomto poli. Nik sa už dnes nezmôže celú látku cirkevných dejín študovať zo samých prameňov. Učebnice sú len súhrnom vykryštalizovaných náhľadov celého toho radu historikov, o ktorých mienky sa bezpečne môžeme opierať. Vo svojej práci som sa opieral hlavne o cirkevné dejiny kard. Hergenröthera (Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, prepracoval J. Peter Kirsch, Freiburg i. Br. 1925, 4 sv.), o dielo Funka-Bihlmeyera (Kirchengeschichte, Paderborn 1932, 3 sv.), J. Marxa (Lehrbuch der Kirchengeschichte, Trier 1935), od ktorého som prevzal zväčša aj podelenie látky. Ďalej o prácu J. P. Kirscha (Kirchengeschichte, Freiburg i. Br. 1940, 4 sv.). Pri životopisoch pápežov som čerpal z knihy Seppeltovej-Löfflerovej (Papstgeschichte in einem Bande, München 1938) a Pastorovej (Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance, Freiburg i. Br. 1924). Dobre mi poslúžilo najnovšie maďarské dielo Banghu-Ijjasa (A keresztény egyház története, Budapest 1937—41, 8 sv.), príručka J. Samsoura (Církevní dějiny obecné, Praha 1907) a Račka (Církevní dějiny v přehledu a obrazech, Praha 1940). Pri opise cirkevných pomerov na Slovensku som čerpal hlavne z Lanyiho-Knauza (Magyar egyháztörténelem, Esztergom 1866, 2 sv.), z Balicsa (A római katholikus egyház története Magyarországon, Budapest 1885), Karácsonyiho (Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig, Nagyvárad 1906), pričom som, pravda, použil aj publikácie slovenské, aké sú dnes poruke.

Obrázky zväčša poskytlo nakladateľstvo Kösel-Pustet v Mníchove.

V texte poukazovať na pramene som pokladal vo svojej učebnici za zbytočné. Z literatúry po jednotlivých paragrafoch uvádzam podľa možnosti len diela najnovšie, a to nemecké, francúzske, talianske, a pokiaľ ich jesto, aj naše.

V práci svojej som sa usiloval o objektivitu. Nech sa preto na ňu nehľadí ako na panegyrik alebo apologetiku. V cirkevných dejinách by to nebolo na mieste. Postačí, keď sa dejiny Cirkvi napíšu podľa pravdy (aspoň o to som sa vážne usiloval) — ony sa ospravedlnia a pochvália samy.

Za milú povinnosť si pokladám i na tomto mieste poďakovať sa vdpp. profesorom a posluchárom teologie na Spišskej Kapitule za všetku pomoc, ktorú mi boli poskytli pri sostavovaní tohto diela. Zvlášť ďakujem pánu Dr. Františkovi Hrušovskému, poslancovi a riaditeľovi v Kláštore pod Znievom, za cenné pokyny, najmä pri dejinách slovenských, pánu Dr. Jozefovi Cincíkovi za grafickú úpravu a Neografii v Turčianskom Sv. Martine za veľkodušnosť pri vydaní mojej práce.

V najväčšom vlnobití súčasnej svetovej vojny, ktorá i pre cirkevné dejiny znamená dobu prelomovú, posielam svoju knihu do verejnosti so želaním, nech s pomocou božou u mladých bohoslovcov a u všetkých, ktorí ju budú upotrebovať, budí a posilní opravdivú, hlbokú a vážnu lásku k Cirkvi, ku kresťanským hodnotám a k trpiacemu človečenstvu.

Na Spišskej Kapitule 15. januára 1943.

Autor.

ÚVOD.

§ 1. POJEM, SMYSEL A DÔLEŽITOSŤ CIRKEVNÝCH DEJÍN.

1. Len to môže mať dejiny, čo je podrobené časovým zmenám. Cirkev Kristova je spoločnosť božsko-ľudská (societas divino-humana); má teda prvok božský a ľudský. Božským prvkom v Cirkvi je všetko to, čo jej Kristus dal na spasenie človeka a čo jej ustavične dáva Duch sv. Sú to: poklad zjavených právd a milostí, prostriedky milostí (sviatosti), jej Bohom daná ústava, jej neomylnosť a nepremožiteľnosť. Čo do božského prvku je Cirkev nemeniteľná a nemá teda ani dejín. Ľudský prvok v nej tvoria ľudia, ktorí k nej patria. Účelom božského prvku v Cirkvi je viesť človeka k nadprirodzenému cieľu, k večnému spaseniu. Ako pôsobí ten božský prvok na slobodného človeka, ako sa zachová slobodný človek a národy v každom čase k tomu božskému zriadeniu, to je v Cirkvi ľudské — meniteľné a meniace sa. Cirkev je mystickým telom Kristovým, horčičným zrnkom, ktoré, podľa slov Ježiša Krista, má vyrásť a rozrásť sa v mohutný strom. Ten vývin, ktorý človečenstvo pod vplyvom božského prvku stále prekonáva, je predmetom cirkevných dejín. *Pojem c. d.*

Z toho vyplýva, že *cirkevné dejiny sú vedou o pôsobení a vývine Cirkvi — Kristom to založenej a Duchom Sv. vedenej ustanovizne na spasenie človeka.* *Definícia c. d.*

Cirkevné dejiny sú súčasne dejinami kresťanského náboženstva. Kresťanstvo — jedine to pravé náboženstvo — má v Cirkvi založenej Kristom svojho nositeľa a svoje vtelenie. A keďže Ježiš Kristus založil len jednu Cirkev a len jednu Cirkev chcel mať — tou je Cirkev rímsko-katolícka —, preto kresťanstvo žije a vyžíva sa v tejto Cirkvi. Dejiny kresťanstva sú teda podstatne totožné s dejinami Cirkvi rím.-katolíckej, ktoré do seba pojímajú i dejiny od Cirkvi odpadlých kresťansko-náboženských spoločností.

2. Kresťanstvo vidí v dejinách uskutočňovať plán jedného, v sebe naddejinného Boha — Stvoriteľa a Spasiteľa sveta (kresťan-

ská filozofia dejín). *Smyslom* dejín je zjavenie a oslávenie večného Boha uskutočňovaním Jeho kráľovstva v čase na zemi. To je nadprirodzený cieľ dejín a shrňuje v sebe i druhý, prirodzený cieľ — uskutočňovať šľachetnosť ľudskej veľkosti a kultúry. Jadrom a smyslom dejín je idea spasenia. Dejiny dostávajú pravý smysel vlastne len vstupom Syna Božieho do nich, Jeho umučením a zmŕtvychvstaním.

Smysel c. d.

Kresťanský náhľad na dejiny ako prvý formuloval sv. Augustín vo svojom diele: *De civitate Dei.* V ňom hovorí o zápase dobra so zlom, o ríši Božej a diablovej, ktoré stoja v ustavičnom boji proti sebe. Boj sa začal Adamovým pádom, vrcholil spasením a založením kráľovstva Božieho a skončí sa posledným súdom a prechodom času do večnosti, kde sa vyriešia konečnou platnosťou všetky tuzemské problémy.

O smysle dejín toľko je názorov, koľko vedeckých uvažovaní. *Skepticizmus* (Lessing) nepripisuje dejinám nijakého smyslu; *Kant* ho vidí v slobode mravného jednotlivca, ktorý sa dobrovoľne podriaďuje zákonitému poriadku. *Determinisli* popierajú smysel dejín, nakoľko neuznávajú ľudskú slobodnú vôľu; *naturalisti* neuznávajú vyššie vedenie ľudského osudu. Podľa *Herdera* cieľom dejinného vývoja je vytríbiť základné spoločné rysy ľudstva vo všetkom: humanitu, dobrotu, blahovôľu voči sebe a iným. *Historický materializmus* (Marx, Engels, Bebel, Kautsky) uznáva v dejinách len faktory hmotné: prírodu, rasu, hospodárstvo. (Podľa Filkorna: Dejiny Cirkvi, str. 3.)

3. Dôležitosť cirk. dejín vyplýva z dôležitosti samej Cirkvi ako mystického tela Kristovho. Ono je ale božské telo, preto ľudský rozum ho ťažko chápe a úplne ani nepochopí. Z jeho pôsobenia medzi ľuďmi a z jeho vlastností, ktoré sa pri tom prejavujú, môže však človek uzatvárať na podstatu mystického tela Kristovho, na podstatu Cirkvi. Cirkevné dejiny sú preto jedným z najpodstatnejších prostriedkov poznania Cirkvi samej.

Dôležitosť c. d.

Ako pomáhajú cirkevné dejiny k lepšiemu poznaniu samej podstaty Cirkvi a plánov, ktoré má Boh s ňou, vysvitá z tých niekoľkých príkladov: I keď boli Kristovi učeníci Starým zákonom dosť poučení, že Kristus musí trpieť a zomrieť, keď sa to skutočne stalo, nazdávali sa, že je už všetkému koniec. — Po nanebevstúpení Pána sa nazdávali prví kresťania, že sa Kristus čoskoro vráti ako sudca na posledný súd. — O novozaloženej Cirkvi v Turíčny deň sa nazdávali, že bude pozostávať len z tých ľudí, nad ktorými hriech nebude mať viac už žiadnej moci. — I keď boli apoštolovia poslaní k všetkým národom, sám Peter nechápal, že by i pohania mali miesto v Cirkvi. — Zo svojich omylov vytriezveli všetci len vtedy, keď ich poučily udalosti celkom opačné, ako očakávali. Opravdivý a hlbší smysel Kristových slov poznali totiž všetci

len z neskorších udalostí. Cirkevné dejiny teda učia správne chápať učenie Kristovo a jeho Cirkvi.

Cirkevné dejiny nás učia, že nemáme Cirkev chápať len spirituálne, alebo len reálne. Ona je len jedna, a to i božská i ľudská súčasne. Cirkev je svätá a cirkevné dejiny nás poučia, že tá svätosť je objektívna, ktorá nevylučuje hriešnosť jej členov, ani tých najvyšších a najzodpovednejších. Cirkev je nepremožiteľná, čo však neznamená, že nemôže nikde upadnúť. Dejiny ukazujú, že kráľovstvo božie sa od niektorých odníme, i keby tam bolo predtým prekvitalo (napr. kedysi v Kartagu).

Ako profánne dejiny sú učiteľkou života (magistra vitae), tak sú i cirkevné dejiny najlepšou učiteľkou pre správne ponímanie Cirkvi, jej podstaty, jej poslania a jej úloh.

Ani svetovým dejinám nemožno dobre rozumieť bez dôkladného poznania cirkevných dejín. Cirkev mala na mnohých svetových udalostiach pozitívnu účasť. Celá moderná kultúra spočíva na základoch kresťanských a za svoj rozvoj môže ďakovať Cirkvi. Táto zmenila ideologiu i mravnú základňu národov, zreformovala rodinný život, upravila pomer jednotlivca k štátu. Svojím duchom obrodila a prenikla vedu, literatúru, umenie, ba i politiku a hospodársky život.

Cirk. dejiny a profánne dejiny.

Dôležité je dôkladné štúdium cirkevných dejín i preto, lebo vypestuje z nás oduševnených, ale pri tom vážnych ochrancov Cirkvi. Len ten môže úspešne obhajovať svoju Cirkev, kto dobre pozná heroickú prácu, ktorú Cirkev behom stáročí vykonala, kto pozná nádherné ustanovizne, ktoré Cirkev založila v prospech ľudstva, kto pozná život a dielo jej vynikajúcich reprezentantov, ktorí heroickým žertvovaním seba samých uskutočňovali kráľovstvo božie na zemi. Ba ten vie správne posúdiť i tie menej radostné a smutné strany, ktoré sa v jej dejinách vyskytujú. Úpadky a poníženia, aké Cirkev zažila, sú pokračovaním krížovej cesty, ktorú začal jej božský zakladateľ, Ježiš Kristus. I Cirkev môže a musí mať tŕnistú cestu. Ba, nakoľko Cirkev je i ľudská, mohla mať a môže mať i nehodných synov a predstaviteľov, ktorí ju blamujú. Nikto nad tým nesmie zúfať, najmä keď vidí z jej dejín aj to, že Cirkev vždy, i v tých najkritickejších časoch, mala dosť vnútornej sily zreformovať seba a svojich členov priviesť na správnu cestu a na patričnú výšku náboženskomravného života. V tom sa najzreteľnejšie javí božský prvok v Cirkvi.

Štúdium c. d.

V štúdiách cirkevných dejín postupujme s láskou, so spra-

vodlivosťou a s oduševnením, ale aj kriticky. S oduševnením, akého si zaslúži ustanovizeň, ktorá zošľachtila ľudstvo, naučila ľudstvo žiť životom človeku primeraným a má poslanie priviesť človeka k jeho večnému cieľu. Ale to oduševnenie nesmie byť povrchné, prázdne a nekritické. S oduševnením paralelne musí pokračovať naša nezlomná vôľa k pravde i vtedy, keby nám to bolo nepríjemné. Nesmie byť našou úlohou chcieť zamlčať prípadné poklesky, ospravedlniť všetky činy tých jej členov a prestaviteľov, ktorí, zneužijúc svojho postavenia, pod rúškom Cirkvi dopustili sa zla. Tým by sme veci Cirkvi neposlúžili; naopak, stratili by sme vieryhodnosť a dôveru u jej neprajníkov a indiferentných i v tých prípadoch, kde by sme poukazovali na najpevnejšie pravdy a najskvelejšie činy Cirkvi a jej synov. Majme pred očami známe slová, ktoré opakoval aj Leo XIII. pri otvorení vatikánskych archívov: „Veritas liberabit nos."

§ 2. ROZDELENIE CIRKEVNÝCH DEJÍN.

Cirkevné dejiny môžeme rozdeliť podľa dĺžky a priečne. Dĺžkové rozdelenie dejín nám dáva ich vecné, priečne ich chronologické roztriedenie.

Vecné rozdelenie c. d.

Vecným rozdelením cirk. dejín dospejeme k ľahkému prehľadu minulosti Cirkvi na rozličných poliach jej života — tak vnútorného ako i zovnútorného. Tu rozoznávame jej rozšírenie a misijné účinkovanie, vzťah Cirkvi k štátu, cirk. prenasledovania, cirk. ústavu a disciplínu, kult a liturgiu, jej pôsobenie na poli umenia, literatúry a vedy.

Vecné rozdelenie dejín Cirkvi môže byť chápané podľa jej vnútorného, alebo zovnútorného života. Vnútorný život Cirkvi tvorí všetko, čo sa v nej deje bez ohľadu na svet, na štáty. Sem patrí jej podelenie na klérus a laikov, jej hierarchické stupne a ich právomoc, jej snaha a spôsoby viesť ľudí k večnému spaseniu, rehoľný život v Cirkvi atď. Vonkajší život Cirkvi javí s vo vzťahoch ku svetu, k rozličným mimo nej stojacím spoločnostiam: pomer Cirkvi k židovstvu, pohanstvu, k sektám, k rozličným štátom atď. Vnútorné dejiny Cirkvi daly vznik zvláštnym odvetviam vedeckým, ktoré tvoria dnes špeciálne odbory: patrologia; dejiny dogiem; dejiny kresť. pamätnosti (archeologia christiana); cirkevné umenie (ars christiana); cirkevná hudba (musica ecclesiastica).

Vnútorné dejiny Cirkvi daly daly vznik zvláštnym odvetviam vedeckým, ktoré tvoria dnes špeciálne odbory: patrologia; dejiny dogiem; dejiny kresť. pamätnosti (archeologia christiana); cirkevné umenie (ars christiana); cirkevná hudba (musica ecclesiastica).

Chronologické rozd. c. d.

Chronologicky sa cirk. dejiny delia na väčšie časové odseky, vytvorené zvláštnymi a charakteristickými udalosťami trvalého rázu.

Ako v živote jednotlivca a menších spoločností, tak aj v živote Cirkvi boly udalosti, ktoré pomaly pozmenily jej život, spôsoby a postup. Tie tvoria medzníky v chronologickom podelení cirkevných dejín. Doteraz dve udalosti maly zvlášť veľký význam a vplyv na život Cirkvi, a to sťahovanie národov a humanizmus. A tými sú cirk. dejiny rozdelené na tri veľké odseky — na starovek, stredovek a novovek.

Starovek.

Kresťanský starovek, v ktorom Cirkev pôsobila hlavne medzi národmi oboznámenými s anticko-grécko-rímskou kultúrou, siaha od narodenia Ježiša Krista po sťahovanie národov (presnejšie do konca VII. stor., po trulánsky snem r. 692). Rozdeľuje sa na dve periódy — delené r. 313. V prvej perióde musí mladá Cirkev zápasiť s nepriateľským židovstvom a pohanstvom. Je to perióda prenasledovaní a apologetov. Milánskym ediktom r. 313 dostáva Cirkev slobodu — začína sa druhá perióda, v ktorej Cirkev buduje svoju ústavu a prehĺbi, vedecky upraví svoje učenie. Je to perióda koncilov, veľkých cirk. Otcov, perióda dogmatická.

Stredovek.

V stredoveku východná Europa a Afrika, kde doposiaľ Cirkev prekvitala, prepadnú schizme a ťažisko cirk. dejín sa prenesie hlavne medzi novoobrátené národy germánske a slovanské. Cirkev rímska získa prvenstvo vo verejnom živote, jej idey preniknú do každého odvetvia ľudského žitia a medzi Cirkvou a štátom je najužšia spolupráca. Nastúpením Gregora VII. (1073) a Bonifáca VIII. (1294) na pápežský trón rozdeľuje sa stredovek na tri periódy: tretia perióda — *včasný stredovek* —, v ktorom je Cirkev zaujatá obrátením nových národov v Europe. V novoobrátených germánskych a slovanských národoch získa si silnú oporu, ale i nebezpečenstvo, keďže hlavne germánske národy chcú ju dostať do svojho područia. V štvrtej perióde — *vrcholnom stredoveku* — Cirkev sa zbaví štátnej nadvlády, pápežstvo dosiahne vrcholu svojej moci, ale končí avignonským exilom. Piata perióda — *pozdný stredovek* — znamená úpadok pápežskej autority, rozštiepenie západnej Cirkvi a vznik tzv. reformných koncilov. V stredoveku vybuduje si Cirkev svoju kresťansko-cirkevnú kultúru, zadováži jej platnosť v celom ľudskom živote a na poli politiky určí presné smernice pre pôsobenie Cirkvi a štátu.

Novovek.

V novom veku humanizmus vedie na poli náboženstva k revolúciám, k tzv. reformácii. Veľká časť kresťanstva odpadne od katolíckej Cirkvi. Ale katolícka Cirkev posbiera svoje sily, tridentským snemom uskutoční opravdivú reformáciu a väčšiu časť odpadlých prinavráti starej viere. Šťastný rozbeh v 17. storočí dá jej dosť sily, aby mohla úspešne bojovať proti moderným proticirkevným, ba aj protikresťanským ideám 18. a 19. storočia. Francúzska revolúcia delí novovek na dve periódy: *šiestu*, od reformácie po r. 1789 — doba to náboženských revolúcií a *siedmu*, od francúzskej revolúcie po dnes — dobu štátnych prevratov a protikresťanského ducha.

20. storočie môžeme označovať ako *najnovšiu dobu*, svetovou vojnou (1914—18) delenú na dve časti.

Rozdelenie histórie na starý vek, stredovek a novovek po prvý raz previedli humanisti pre svetské dejiny a v 19. storočí prijalo sa to i pre cirkevnú históriu. Pravda, tak pre podelenie na veky, ako ešte viac pre podelenie na periódy, ťažko, ba ani nie je možné nájsť presné medzníky, lebo rozličné okolnosti a príčiny pôsobily nie razom a nie všade rovnako na utvorenie zvláštnych odsekov v dejinách. Predsa pre ľahšiu prehľadnosť a školské pokračovanie treba sa nám pridržiavať pevných medzníkov. Podľa týchto rozdelení cirkevných dejín dostávame tento krátky obraz:

Starovek (od založenia Cirkvi po sťahovanie národov)	I. perióda:	od založenia Cirkvi po Milánsky edikt (r. 313). Apoštolskí Otcovia, prenasledovanie.
	II. perióda:	od 313 po trulánsky snem r. 692. Veľké koncily, veľkí cirk. Otcovia.
Stredovek (od sťahovania národov po humanizmus)	III. perióda:	od 692 do 1073. Obrátenie nových národov.
	IV. perióda:	od 1073 do 1294. Pápežstvo na vrchole svojej moci.
	V. perióda:	od 1294 do vystúpenia Lutherovho 1517. Úpadok pápežskej autority, reformné koncily.
Novovek (od humanizmu podnes)	VI. perióda:	od 1517 po fr. rev. 1789. Reformácia, protireformácia.
	VII. perióda:	od 1789 do svetovej vojny, doba štátnych a sociálnych revolúcií.
	Najnovší vek	(20. storočie). Protikresťanský duch, svetová vojna, boľševizmus, fašizmus, nár. socializmus.

Cirkevní historici nie sú jednotní v označovaní hraníc troch vekov. U Döllingera trvá starý vek do VI. vš. snemu (680), u Funka-Bihlmeyera do trulánskej synody (692), u Hefeleho do Karola Veľkého (800) atď. Za hranicu stredoveku jedni označujú humanizmus, druhí vystúpenie Viklefa — Husa, Luthera, objavenie Ameriky, alebo tridentský snem.

§ 3. PRAMENE A POMOCNÉ VEDY CIRKEVNÝCH DEJÍN.

I. Pramene.

Úlohou dejepisca je ustáliť z historických pamiatok pravdivý beh zašlých udalostí. Na napísanie dejín niektorej väčšej a dôležitejšej ustanovizne nestačí jeden človek. Tie sú obyčajne výsledkom spoločnej práce mnohých učencov. Školské učebnice dejín poskytujú nám len hlavnejšie pravdy, historikmi dosiaľ bezpečne zistené.

Všetko to, z čoho historik môže čerpať spoľahlivé vývody o zašlých pomeroch a udalostiach, menujeme *prameňmi dejín.* Pramene *cirk. dejín* sú mnohé a rôzneho druhu. Delíme ich na *božské* a *ľudské.* K božským prameňom patrí sv. Písmo Starého a Nového zákona. Ostatné pramene cirk. dejín sú ľudské, a to alebo *pôvodné,* alebo *odvodené.* Pôvodné pochádzajú od očitých svedkov alebo priamo od účastníkov udalostí. Také sú: usnesenia koncilov, úradné rozhodnutia pápežov, pastierske listy biskupov, konkordáty, rehoľné pravidlá, akty o mučeníkoch, zprávy misionárov, liturgické knihy, svetské zákony atď. K odvodeným prameňom patria zprávy, ktoré čerpaly síce z pôvodných prameňov, ale teraz už úplne alebo čiastočne stratených. Pramene môžeme deliť na *úradné* či *verejné,* ktoré pochádzajú od úradných osôb alebo od úradu (pápežské buly, breve, dekréty koncilov, pastierske listy, pravidlá rehôľ, konkordáty atď.), alebo *privátne,* ktoré pochádzajú od súkromných osôb alebo od úradných, ale mimo ich úradného postavenia (záznamy historikov, životopisy). Podľa formy sú pramene *písané* (k tým patria i monumentálne stavby, mince, erby, maľby) a *nepísané:* legendy, ústne podania, povesti. Pramene, ktoré pochádzajú od katolíkov, nazývame *domácimi,* ktoré od nekatolíkov a nekresťanov, *cudzími.* Historik, pracujúci s prameňmi, musí sa presvedčiť tak o ich pôvodnosti, autenticite ako i o hodnovernosti pôvodcu, keď ide o písaný prameň. *Pramene.*

Odborníci kriticky preskúmali pramene cirk. dejín a systematicky poukladali ich do sbierok, aby historikom boly prístupnejšie a ľahšie upotrebovateľné.

Dôležitejšie sbierky prameňov sú:

1. *Akty pápežov:* C. Cocquelines: Bullarium Romanum, Rím, 1739 až 1744, 14. sv. (po rok 1740; neúplné); pokračovanie (od Benedikta XIV. po Pia VIII.) vyšlo r. 1843—67 v Prato v 10 sv.; ďalej pokračoval v ňom (po Gregora XVI.) Barberi, Spetia a Segreti, Rím, 1835—57, 19. sv. — Coustant, Pont. Rom. a s. Clemente usque ad Leonem M. Epistolae genuinae, Paris 1721. — Philippus Jaffé, Regesta Pontif. Rom. ab condita ecclesia ad an. 1198, Berlin 1851. — Kehr, Reg. pont. rom., *Sbierky.*

Berlín 1906. — S. Löwenfeld, Epistolae Roman. Pontif ineditae, Leipzig 1885. — Pflugh—Harttung, Acta Rom. Pont. inedita, 3. sv., Tübingen 1881. — Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia, Budapest 1884. — Acta S. Sedis, Romae 1865. — Acta Apostolicae Sedis, Roma 1909 sq.

Životopisy pápežov: Liber pontificalis, ed. Duchesne, Paris 1886—1892. — Watterich, Vitae pont. Rom. ab ex. saec. IX. usque ad finem s. XIII. 3 t. Lipsiae 1862. — Baluzius, Vitae pap. Avenionensium 2 t. Paris 1693. — Platina, Liber de vita Christi ac de vitis summorum Pontificum Roman. Venet. 1479; multo locuplet. per On. Panvinium, Köln 1562.

2. *Sbierky koncilov:* Labbé et Cossart, Sacrosancta concilia 17. fol. Paris 1674 sqq. — Mansi, Sacrorum conc. nova et ampl. collectio, Florentiae 1759. — Corpus juris canonici, ed. A. Richter, Leipzig 1833. — Codicis juris canonici fontes cura Petri card. Gasparri editi, Roma 1923—24, 2. sv. — Turner, Ecclesia occidetalis monumenta juris antiquissima, Oxford 1904. — Chabot, Synodicon orientale ou Recueil de synodes nestoriens, Paris 1902. — Ed. Schwartz, Acta conciliorum oecumenicorum, Berlin 1922. — Fejér Georgius, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ad civilis, Budae 1829—44. — C. Péterffy, Sacra Concilia E. R. C. in Regno Hungariae celebrata, Posonii 1741.

3. *Akty mučeníkov a životopisy svätých.* Ruinart, Acta prim. martyrum sincera et selecta, Paris 1689. Le Blant-Narbey, Les actes des martyrs. Supplement aux Acta sincera etc., Paris 1884. — Assemani, Acta ss. martyrum orient. et occid. Romae 1748. — Bedjan, Acta sanctorum et martyrum syriace, Lips. 1890—7. — Martyrologium Hieronym., ed. De Rossi et Duchesne. — Acta Sanctorum ord. S. Benedicti, ed. Mabillon, Paris 1701. — Delehaye, Les légendes hagiographiques, Brüssel 1904. — Leclercq, Les martyrs. Receuil de pièces authentiques sur les martyrs, Paris 1902. — H. Korff, Biographia catholica, 1927. — Martyrologium Romanum, ed. typica Vaticana, Roma 1922.

4. *Štátne zákony a konkordáty.* Codex Theodosianus cum comm. I. Gothofredi, ed. Ritter, Lipsiis 1775. — Corpus juris civilis, ed. Mommsen, Krüger et Schöll, Berlin 1892. — Walter, Fontes juris eccl. antiqui et hodierni, Bonnae 1862. — Schneider, Fontes juris eccl. novissimi, Regensburg 1892. — V. Nussi, Conventiones de rebus eccl. (1122—1862), Mainz 1871 — A. Mercati, Raccolta di concordati in materie ecclesiastiche tra la S. Sede e le autorità civili (1080—1914), Roma 1919. — Perugini, Concordata vigentia, Romae 1934. — Fraknói V., Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel I., II., III., Budapest 1902. — Schneider, Die partikulären Kirchenrechtquellen in Deutschland und Österreich, Regensburg 1898. — Dr. Fr. Tománek, Sbírka nejdůležitějších předpisů kultových, platných v republice Česko-Slovenské, Praha 1928. — Modus vivendi medzi Sv. Stolicou a Čsl. republikou, 1928.

5. *Liturgie:* J. Goar, Euchologion s. Rituale Graecorum, Paris 1647. — L. A. Muratori, Liturgia Romana vetus Venet. 1748. — H. Denzinger, Ritus orientalium, 2 sv., 1864. — A. Maltzew, Die Liturgien der russisch-orthod. K., Berlin 1903. — Cabrol et Leclercq, Monumenta eccl. liturgica, Paris 1900. — Magistretti, Monumenta veteris liturgiae ambrosianae, Milano 1905. — Sacramentarium Fuldense saec. X. ed. Richter et Schönfelder, Fulda 1912. — Chevalier, Repertorium hymnologicum, Brux. 1920. — Aigrain, Liturgia. Encyclopédie populaire des conaissances liturgiques, Paris 1930.

Sbierky.

6. *Rehoľné pravidlá.* Codex regularum monast. et canon. ed. Holsteinius, Romae 1661. — Stellartius, Fundamina et regulae omnium ordinum monasticorum et militarium. Duaci 1626. — Miraeus, Regulae et constitutiones cleericorum in congregatione viventium, Antwerpen 1638. — Albers, Consuetudines monasticae, Montecassino 1903.

7. *Symboly.* Walch, Bibliotheca symbolica vetus, Lemgo 1770. — Hahn, Bibliothek d. Symbole und Glaubersregeln d. apost. kath. K., Breslau 1842. — Denzinger, Enchiridion symbolorum, definitionum etc., Würzburg 1854. — Cavallera, Thesaurus doctrinae catholicae ex documentis magisterii ecclesiastici ordine methodico dispositus, Paris 1920. — Schaff, Bibl. symbolica eccl. universalis, New York 1884. — Burn, Fascimiles of the Creeds, London 1909. — Michalcescu, Die Bekenntnisse und wichtigsten Glaubenszeugnisse der griech.-orient. K., 1904. — C. Fabricius, Die Bekenntnisse der Christenheit, 1928.

8. *Patristické sbierky.* Maxima Bibliotheca Vet. Patrum et scriptorum eccl., Köln 1677. — Gallandi, Bibliotheca vet. Patrum, 1779. — Migne, Patrologiae cursus completus. Patrologia latina 217 tom. Patrolog. graec. 162 tom. Paris 1866. — Horoy, Medii aevi Bibliotheca patristica (pokračovanie Mignea), 1883. — Vatasso, Initia patrum aliorumque scriptorum eccl., Romae 1908. — Corpus scriptorum eccl. latin. Ed. Acad. scientif., Wien 1866 a d. 66 sv. — O. Manacorda, Test. Cristiani con versione italiana, Firenze 1931. — Guibert, Documenta eccl. christianae perfectionis studium spectantia, Roma 1932. — Die griech. christl. Schriftsteller der ersten drei Jh., herausgegeb. von d. Berliner Akad. der Wissensch., 1897 (doteraz 36 sv.). — Assemini, Bibliotheca Orient. Clementino-Vaticana, Roma 1728. — Graffin—Nau, Patrologia orientalis, Paris 1903. — Chabot—Guidi, Corpus Scriptorum Christian. Orient., Paris 1903. — Sušil, Spisy sv. Otců apošt., Praha 1874. — Sajdak, Písma Ojców kościola, Poznaň (doteraz 20 sv.).

9. *Nápisy a pomníky.* Piper, Einleitung in die monumentale Theologie, 1867. — Bosio, Roma sotterranea, Roma 1632. — De Rossi, La Roma sotterranea cristiana, Roma 1877. — Perret, Les catacombes de Rome, Paris 1855. — Wilpert, Die Malereien der Katakomben Roms, Freiburg in Br. 1903. — Wilpert, Die Römischen Mosaiken und Malereien der kirch. Bauten vom 4. bis 13. Jh., Freiburg in Br. 1916. — Dehio—Bezold, Die kirchliche Baukunst des Abendlandes, Stuttgart 1884. — Hübner, Inscriptiones Hispaniae christianae, 1871. — Hübner, Inscript. Britanie christ., 1876. — De Vogüé, Syrie centrale. Architecture civile et religieuse du I-er au VII-e siècle, Paris 1877. — W. de Bock, Matériaux pour servir à l'archéologie de l'Egypt chrétienne, St. Petersburg 1901. — Hübsch, Die altchristlichen Kirchen nach den Baudenkmalen und älteren Beschreibungen, Karlsruhe 1862.

Na *slovenské* cirk. dejiny sa vzťahujú: Czobor, Magyarország történeti emlékei, Budapest 1896. — Császár, A felsőmagyarországi renaissance építészete, Budapest 1900. — K. Divald, Magyarország középkori szárnyas oltárai, Budapest 1909. — Wagner, Dejiny výtvarného umenia na Slovensku, Trnava 1930. — Dr. Špirko, Umelecko-hist. pamiatky na Spiši, Sp. Kapitula 1936. — Schürer—Wiese, Deutsche Kunst in der Zips, Brünn—Leipzig 1938. — Dr. J. Cincík, Barokové freská, T. Sv. Martin 1938.

10. *Sbierky prameňov partikulárnej histórie. Taliansko:* Muratori, Rerum italicarum scriptores, Milano 1723; Muratori, Antiquitates italicae medii aevi, Milano 1742. — *Španielsko:* Collección de documentos inéditos para la historia de España, Madrid 1893. — *Francúzsko:* Bouquet, Recueil des historiens des Gaules et de la France, Paris 1738. — Collection des documents inédits sur l'histoire de France. Ed. Bouquet, Paris 1835. — *Anglicko:* Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, London 1893; Theiner, Vetera monumenta Hibernorum atque Scotorum historiam illustrantia, Roma 1864. — *Nemecko:* Monumenta Germaniae historica, inde ab anno Chr. 500 usque ad a. 1500, Hannover—Berlin 1826—1893. Fontes rerum Austriacarum. Scriptores, Wien 1855; Diplomataria et acta, Wien (register sostavil Funk, Wien 1901). — *Juhoslávia:* Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, Roma 1863. — *Čechy a Morava:* Dobner, Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita, Praha 1764; Monumenta rerum Bohemo-Moravicarum et Silesiacarum, Brno 1861; Erben—Emler, Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae, Praha 1893. — *Poľsko:* Theiner, Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, Roma 1864; Bielowski, Monumenta Poloniae historica, Lwów 1872. — *Maďarsko* (týka sa i Slovenska): Theiner, Vetera monumenta Hungariam illustrantia, Budapest 1884. — Fejér, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, Budapest 1844. — *Slovenska* zvlášť sa týka: Knauz, Monumenta ecclesiae Strigoniensis, Strigonii 1874; Kandra Kabos, Adatok az egri egyhm. tört., Eger 1904. — *Východu* sa týka: Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn 1897; Université St. Joseph, Beyrouth. Mélanges de la Faculté orientale, Beirut 1906.

Sbierky.

II. Pomocné vedy.

Rozličné pomocné vedy sú potrebné cirkevnému historikovi, aby správne a prospešne vedel použiť v prameňoch uloženej látky. Predovšetkým je mu potrebná znalosť *teologických predmetov*, a to hlavne dogmatiky a morálky, bez ktorých by nevedel z cirkevného ohľadu správne posúdiť ľudské snahy a činy. Má poznať *profánnu históriu*, lebo dejiny Cirkvi sa do nej zapletávajú. Musí sa vyznať *v zemepise*, v dejišti to cirk. dejín. Okrem tých pomocných vied potrebná je mu:

1. *Filologia*, znalosť rozličných rečí, v ktorých sú písané pramene cirkevných dejín. *Glosárie* poučujú o význame jednotlivých výrazov a slov v rozličných dobách.

Adelung, Glossarium manuale, Halle 1784; Thesaurus lingue latinae, Leipzig 1900.

2. *Diplomatika* poučuje o skúmaní a správnom posudzovaní listín (diploma), zvlášť čo sa týka ich hodnovernosti.

Rietsch, Handbuch der Urkundenwissenschaft, Berlin 1904. Giry, Manuel de diplomatique, Paris 1925.

3. *Paleografia* učí čítať staré listiny a určiť dobu ich vzniku.

Sickel, Urkundenlehre, Wien 1869; Steffens, Lateinische Paläographie, Trier 1909; Cappelli, Lexicon abbreviaturarum, Leipzig 1901.

4. *Epigrafika* podáva návod ku čítaniu, porozumeniu a posúdeniu kresťanských nápisov.

Marucchi, Epigrafia cristiana, Milano 1910; Kaufmann, Handbuch der altchristlichen Epigraphik, Freiburg i. Br. 1917.

5. *Kresťanská archeologia a dejiny umenia* sú vedy, ktoré učia rozumieť monumentálnym pamiatkam (na rozdiel od literárnych), ktoré vznikly pod vplyvom kresťanstva.

Piper, Einleitung in die monumentale Theologie, Gotha 1867; Sauer, Symbolik des kirchengebäudes und seiner Ausstattung in der christlichen Kunst, Freiburg i. Br. 1928; Künstle, Ikonographie der christl. Kunst, Freiburg i. Br. 1928; Cabrol, Dictionaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, Paris 1907; Braniš, Katechismus dějin umění, Praha.

Pomocné vedy.

6. *Numizmatika* učí o rozličných minciach a ich význame pre dejiny.

Luschin v. Ebengreuth, Grundriss der Münzkunde, München 1918; Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde, 1930; Müller, Medailon u. Münzen im Dienste d. Religion, 1915.

7. *Sfragistika* vysvetľuje buly a pečate.

Pflugk—Harttung, Specimina selecta chartarum Pontificum Romanorum, Stuttgart 1887; Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige, Dresden 1908.

8. *Heraldika* učí o erboch významných cirkevných a svetských hodnostárov.

Bernd, Allgemeine Schriftenkunde der gesamten Wappenwissenschaft, Bonn 1841; Hauptmann, Handbuch der Wappenkunde, München 1914; Gourdon de Genouillac, L'art héraldique, Paris.

9. *Geografická štatistika* oboznamuje nás s priestorovým prostredím cirk. dejín a prehľadne znázorňuje vývin Cirkvi a jej ustanovizní.

Wiggers, Kirchliche Statistik, Regensburg 1868; Streit, Atlas hierarchicus, Paderborn 1929.

10. *Chronologia* skytá poučenie o spôsoboch časomiery, obsaženej v prameňoch; učí o rozličných letopočtoch — érach.

Významnejšie letopočty (éry) sú: a) *rímsky*, ktorý počíta roky „ab urbe condita" 753 pr. Kr. V Rímskej ríši počítali roky i podľa konzulov a prokonzulov. b) *grécky* počítal podľa olympiád, začnúc 778—77 pred Kr.; c) *Staro- a stredoveki* chronisti často počítajú roky podľa *panovania* kráľov, cisárov a pápežov. Pápežovia počítajú roky podľa svojho pontifikátu i dnes. d) letopočty *od stvorenia sveta*, a to *byzantský*, ktorý kladie počiatok sveta na r. 5509 pred Kr. (Rusi upotrebovali ho do Petra Veľkého — 1700; Gréci, Srbi a Rumuni do 19. storočia); *alexandrijský* začína rokom 5492 pred Kr.; *židovský* rokom 3761 pred Kr.; e) *kresťanský* letopočet začína narodením Krista Pána. Uviedol ho Dionýzius Exiguus okolo r. 526. Dionýzska éra pomaly vytlačila na Západe iné letopočty. Podľa nej rok narodenia Pána padne na 754. od založenia mesta Ríma. V skutočnosti 5—6 rokov skôr. (§ 6.)

Letopočty.

Začiatok roka počítali rozlične. V Carihrade začínal sa rok prvého septembra, v Rusku 1. marca, niekde na Božie narodenie (25. decembra), na Zvestovanie P. Márie (25. marca), na Veľkú noc, alebo 1. januára (calculus Pisanus). V 16. storočí stalo sa všeobecným zvykom počítať roky od 1. januára.

Július Caesar (46 pr. Kr.) uviedol miesto dovtedajšieho tzv. mesačného roku *slnečný rok*, ktorý podľa neho mal 365¼ dní (juliánsky rok). Preto každý štvrtý rok bol priestupný a počítal 366 dní. Nakoľko juliánsky rok bol o 11 minút a 12 sekúnd dlhší ako skutočný astronomický rok, javil sa v 16. storočí už 10-dňový rozdiel medzi kalendárnym a astronomickým rokom. Preto Gregor XIII. r. 1582 opravil kalendárny rok tým, že nariadil písať namiesto 5. októbra 15. október. Aby sa v budúcnosti nejavily odchýlky medzi kalendárnym a astronomickým rokom, nariadil, aby v budúcnosti za 400 rokov boly tri nepriestupné roky, ktoré podľa juliánskeho počítania maly by byť priestupnými. Gregorom XIII. opravený tzv. *gregoriánsky kalendár* protestanti prijali len v 18. storočí; Gréci, Rusi a iné národy náboženstva ortodoxného podržaly juliánsky kalendár — dnes už s 13—14-dňovou diferenciou — až do najnovšej doby. Až nedávno prijali gregoriánsky kalendár, a to Rumuni 1901, Bulhari 1916, Rusi 1918, grécka ortodoxná cirkev 1923, Turci 1926. Grécko-katolíci miestami pridržiavajú sa ho v cirkevnom živote i dnes. Najnovšie sa hovorí o reforme kalendára v tom smysle, že sa má vylúčiť z neho prílišná pohyblivosť veľkonočných sviatkov. Tou myšlienkou sa zapodievala i Spoločnosť národov a Sv. stolica dala tiež svoj súhlas. Pre odpor protestantských cirkví a svetové politické nepokoje plán sa predbežne neuskutočnil.

Lersch, Einleitung in die Chronologie, Freiburg i. Br. 1899; Ginzel, Das Zeitrechnungswessen der Völker, Leipzig 1914; Cavaignac, Chronologie, Paris 1925; Cappelli, Cronologia, Cronografia e Calendario perpetuo, Milano 1930.

§ 4. METÓDA A LITERATÚRA CIRKEVNÝCH DEJÍN.

I.

1. Historik musí hľadať pravdu. Falšovateľ dejín nikomu neosoží, najmenej tomu národu alebo ustanovizni, v prospech ktorej chce falšovať dejiny. No, keď už historik profánnych dejín nesmie prekrúcať skutočnosť, tým menej má to robiť cirkevný historik, ktorý stojí v službe Cirkvi — kráľovstva Kristovho, kráľovstva pravdy. On má mať vždy dosť smelosti povedať zistenú pravdu a nezamlčať, čo vyjaviť je nevyhnutné, i keď by to bolo skutočne alebo zdanlive Cirkvi nepríjemné. Jeho náboženské presvedčenie a láska k Cirkvi nesmie ho strhnúť, aby prekrúcal nepríjemné skutočnosti, zbytočne zakrýval prípadné poklesky cirkevných ľudí. Tie sa dotýkajú len ľudského prvku Cirkvi a božský prvok nimi netrpí, ba ešte skvelejšie vynikne. Cirkevný historik musí byť nestranný, *objektívny*.

Objektivita.

Objektívnosť znamená nestrannosť a nezlomnú lásku k pravde. Totiž cirkevný historik nesmie *a priori* apologeticky zasahovať pri opise cirk. udalostí. Pravda, absolútna objektívnosť nie je možná, lebo historický úsudok konečne bude vždy viac-menej podfarbený podľa subjektívneho založenia a svetonáhľadu historika. Novšie sa žiada od historika úplná *nepredpojatosť*. Áno, i cirkevný historik má byť nepredpojatý, pokiaľ slovo „nepredpojatosť" neznamená bagatelizovanie všetkých i evidentných a inými vedami pevne zistených právd. V takom smysle slova cirkevný historik nemôže byť „nepredpojatý", lebo to je nesmysel. Ale ani takej „nepredpojatej" vedy niet, lebo každá musí prijať to, čo je zjavné a čo iné vedy bezpečne zistily. Bez takej predpojatosti cirkevný historik nemohol by čerpať látku z historických prameňov. Stačí u historika poctivá snaha po objektivite a neprehrešuje sa proti nej, keď bez predpojatosti skúmaný a zistený skutkový stav nezmenene, bez vedľajších ohľadov opíše; pri tom môže uplatňovať svoje náboženské zásady.

2. Pri spracovaní dejín cirkevný historik má sa pridržiavať *metódy*, akú dnešná historická veda všeobecne za osvedčenú uzná-

va. Podľa tej musí cirkevná história postupovať a) *na základe prameňov a kriticky*. Pramene môžu byť sfalšované, alebo i pravdivé pramene môžu vyprávať o nepravde. Úlohou historika je *kriticky* skúmať i autentičnosť prameňov i hodnovernosť v nich vyprávajúcich ľudí. Cirkevný dejepis musí byť b) *výchovno-poučný* či *pragmatický*. Nestačí totiž povedať kedy, kým a čo sa stalo (to robí dejepis referujúci, chronologický predneseným udalostí v ich priestorovo-časovom poradí; stredoveké anály, kroniky, eposy, polohistorické piesne atď.), ale musí odôvodniť, prečo a načo sa tak stalo. Len tak bude história učiteľkou života — magistra vitae. Tak sa písala história do 18. storočia. Dejepis musí byť c) *vývojový* či *genetický*, ktorý skúma priebeh udalostí, z čoho a ako sa udalosti vyvinuli. Historik musí hľadať pohnútky dejstvujúcich osôb, označiť idey, ktoré sa stvárňujú v historických udalostiach (ideovo-historické líčenie). Genetické ponímanie dejín preniká od 18. storočia a vrcholí v 19. storočí. A konečne cirkevná história musí byť d) *teologicko-pragmatická*. Cirkev nie je len dielom ľudským, ale i božským; je syntézou božského i ľudského. Pri jednotlivých udalostiach nielen ľudia majú svoje ciele, ktoré chcú dosiahnuť, ale i Boh. *Jestvuje večný svetový plán Boží*. I ten sa musí v histórii odzrkadľovať, a to najmä v cirkevnej histórii.

Metódy c. dejepisectva.

Novšie vznikol v dejepise smer *sociologický*, *materialistický* a *expresionistický*. Sociologické dejiny zaoberajú sa hromadnými zjavmi a stavmi. Stoja na základe širokých spoločenských predpokladov. Podľa materialistického ponímania základom dejín je hospodárske položenie a idey sú len reflexiou ekonomicko-sociálneho snaženia (Marx, Engels). Najnovší smer expresionistický opisuje čisto duchovný obsah udalostí, zbavených všetkej predmetnosti a priestorovej skutočnosti (Lessing, Spengler). Ale to už nie je história, lež historická beletria. Prevažná väčšina súčasných historikov poníma dejiny pragmaticko-geneticky a len toho smeru sa pridržiava i cirkevné dejepisectvo.

II.

Keď vystúpilo kresťanstvo na javisko dejín, svet mal už vysokú kultúru a vzbudený smysel pre písané dejiny, na ktorý kresťania ľahko mohli nadviazať. Ale doba prenasledovania kresťanstva neskytala možnosti k sústavnému písaniu dejín Cirkvi. Okrem kánonickej literatúry Nového zákona, najmä Skutkov apoštolských, ktoré sú akýmsi úvodom do cirkevných dejín, máme z tej doby len nepatrné záznamy lokálneho významu, aj to len v zlomkoch. Sú to akty mučeníkov, záznamy Papiasove, Pamätnosti od židokresťana *Hegesippa* († 180), kroniky Julia Afrikána a Hippolyta.

1. Otcom cirkevných dejín je *Euzebius*, cezarejský biskup (§. 45, 1). Okrem Svetovej kroniky, v ktorej podáva krátke dejiny od počiatku sveta až po svoju dobu, napísal *Cirkevné dejiny* (Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία) v 10 knihách až po rok 324 — víťazstvo to Konštantínovo nad Licíniom. Jeho história je tým významnejšia, že doslovne uvádza veľa takých listín ktoré sa neskoršie úplne stratily. V 5. storočí pokračovali v ňom Sokrates, Sozomenus a Teodoret Cyrský (§. 45, 11). Až do konca 6. storočia pokračoval v ňom Evagrius z Antiochie.

Cirkevní dejepisci.

Na *Západe* preložil do latiny a o 70 rokov doplnil Euzebiove cirkevné dejiny *Rufin* z Akvileje († 410). Sv. Hieronym preložil do latiny Euzebiovu Chroniku. *Sulpicius Severus* († okolo 425) sostavil kroniku od počiatku sveta do konca 4. storočia. Dielo je kritické a písané klasickou latinou. *Orozius* († okolo 417), hispanský kňaz, a *Kasiodor* († 575) sostavili tiež kroniky, zväčša výňatky z diel Sokratových, Sozomenových a Teodoretových. Najmä Kasiodorová Historia tripartita bola celý stredovek učebnicou cirkevných dejín.

2. *V stredoveku* vzniklo len málo diel, ktoré by sa boly zapodievaly všeobecnými dejinami Cirkvi. A aj tie sú zväčša nekritické kompilácie. Nakoľko v stredoveku Cirkev a štát sú veľmi úzko spojené, preto i cirkevné dejiny sa miešajú so svetskými. Bohatší je stredovek na kroniky, ktoré začínajú obyčajne od stvorenia sveta. Vtedy vzniklo veľa *partikulárnych kroník* (jednotlivých národov, miest, biskupstiev, kláštorov) a *análov*, v ktorých autor v jednoduchej forme zaznamenával dôležitejšie udalosti dotyčných ustanovizní. Historická cena kroník a análov záleží v tom, že nahradzujú mnohé stratené dokumenty a historické diela. V neskoršom stredoveku vplyvom oživenej to teologickej vedy a hlavne pričinením sa žobravých rehoľ vznikajú všeobecnejšie diela i na poli cirk. histórie.

Kroniky.

Na Východe odhliadnuc od mnohých kronikárov o spracovanie všeobecných cirkevných dejín sa pokúsil jediný dejepisec *Niceforus Kallisti* († 1341), ktorý na základe Euzebia a iných spisovateľov s veľkou usilovnosťou, ale s menšou kritičnosťou napísal Dejiny Cirkvi od Krista po rok 610. *Na Západe* všeobecné dejiny napísal *Haymo*, biskup halberstadtský († 853) pod názvom *Breviarium historiae eccl.* po r. 400. Čerpal zväčša z Rufína. Dejiny Cirkvi po svoju dobu napísali: rímsky bibliotekár *Anastázius* († 879), *Ordericus Vitalis* († 1142), opát v Normandii, *Vincent z Beauvais* († 1264; Speculum historiale), *Bartholomäus z Lucca* († 1327) a *sv. Anton*, biskup florentský († 1459; Summa historialis). Dejiny jednotlivých národov napísali: *Izidor Sevilský* († 636):

história Vizigótov, Vandalov a Svévov; *Gregor Tourský* († 594) históriu Frankov, *Beda Ctihodný* († 735) dejiny anglického národa, *Paulus Diaconus* († 799) históriu Longobardov, *Flodoard,* opát reimský († 966) napísal dejiny reimskej cirkvi od najstarších časov po svoju dobu; *Adam,* kanonik z Brém, históriu hamburgsko-brémskej cirkvi po r. 1072. Anály a kroniky bez vnútornej spojitosti napísali: *Regino z Prümu* († 915), *Herman Contractus* († 1054), *Sigebert z Gemblours* († 1112), *Oto z Freisingen* († 1158). Z českých kronikárov prvým je Kosmas († 1178), dekan pražskej kapituly, ktorého záznamy sa vzťahujú i na slovenské cirkevné pomery. (§ 90, 5.) *Přibík Pulkava* z Radenína († 1380) napísal kroniku českej zeme, *Aeneáš Silvius* (neskorší Pius II. † 1464) napísal pod názvom Historia Bohemica kroniku, ktorá obsahuje veľa záznamov, vzťahujúcich sa na slovenské pomery za husitských dôb.

Cirk. literatúra v novoveku.

3. Na začiatku *novoveku* sbehlo sa viac takých okolností, ktoré boly veľmi prajné dejepisectvu. Humanizmus a renesancia vzbudily všeobecný záujem o štúdium, vniesly do vedy nové metódy a kritického ducha. Historické pramene vynálezom kníhtlačiarstva staly sa učencom prístupnejšie, prehĺbené linguistické štúdiá umožňovaly kritickejšie rozoberať texty starých dokumentov. Vtedy podvrátili historicky neobstojné legendy (o pápežke Joanne, §. 77), zistili nepôvodnosť mnohých dokumentov (donatio Constantini, § 73, 3; Izidorove pseudodekretály, § 87, 2) a spisov (Pseudo-Dionýz Aeropagita). Z tejto doby pochádza niekoľko sbierok, prameňov a profánnych histórií s bohatými cirkevnými záznamami. Čiastočne i slovenské cirkevné pomery opisujú v tej dobe vzniklé diela: *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades* 1598 (Bonfinius, tajomník kráľovnej Beatrix), a *Dlugosz* (krakovský kanonik v 15. storočí) *Historiae Polonicae.*

Reformácia v 16. storočí neobyčajne prospela cirkevnému dejepisectvu. Protestantizmus totiž tvrdil, že kresťanské náboženstvo bolo katolíckou Cirkvou a zvlášť pápežstvom porušené, a treba ho obnoviť v jeho pôvodnej rýdzosti. Preto protestanti siahli k usilovnému štúdiu dejín aby dokázali, že Luther obnovil pravú vieru Kristovu. V Magdeburgu vzniklo združenie protestantských učencov na čele s odpadlíkom *Matejom Flaciom,* ktoré v diele. *Centurie Magdeburské* (13 foliantov z r. 1559—74) podáva históriu kresťanstva. I keď pre použitie mnohých dokumentov nie je bez ceny, predsa je úplne strannícke a plné vášnivej polemiky proti katolíckej Cirkvi a pápežstvu. To vzpružilo katolíkov, aby podvrátili v magdeburských centuriách obsažené ohovárky. Učený oratorián v Ríme a neskorší kardinál *Baronius* († 1607) 30 rokov pracoval na svojich *Annales ecclesiastici* (12 foliantov po r. 1198) a po-

Baronius.

užitím nesčíselných dokumentov dôkladne podvrátil protestantské výčitky. Magdeburské Centurie pre protestantov a Baroniovo dielo pre katolíkov ostaly skoro 100 rokov jediným arzenálom cirkevno-historických kontroverzií a podkladom historických štúdií.

V Baroniovom diele pokračovali viacerí učenci a bolo niekoľko ráz vydané. Pokračovali v ňom biskup *Spondanus* z Pamiers (2 sv. Paris 1647), dominikán Abrahám *Bzovius* (Rím 1672, po r. 1572), oratorián Oderich *Raynald* (Rím 1677, po r. 1565), Augustín *Theiner* (Rím 1856, po r. 1585). Baronia opravovali a doplňovali francúzski františkáni Anton a František *Pagi* (Antverpy, 1705). Najlepšie vydanie je od arcibiskupa *Mansiho* (Lucca, Taliansko, 1759; 38 sv.) a najnovšie vydanie so všetkými doplnkami v Bar-le-Duc a Paris 1864—83 (37 sv.).

Po spomínaných významných prácach katolíkov i protestantov nasledovala v cirkevnom dejepisectve dlhšia prestávka. Najmä jezuitmi prebudené štúdium filozofie a špekulatívnej teologie zatlačilo na čas cirkevno-historické bádanie. Nový rozbeh historická veda získala len v 17. storočí, a to pričinením hlavne benedektínov, jezuitov a oratoriánov. Najmä vo Francúzsku za Ľudovíta XIV. nastal veľký rozkvet literatúry a na poli cirkevnej histórie vynikal dominikán *Natalis Alexander* († 1724). Jeho dielo: Selecta historiae eccl. (Paris, 1686), siahajúce až po tridentský koncil, prejavuje dôkladnú znalosť prameňov, kritický talent pôvodcu, ale pre galikánske náhľady bolo na indexe (Roncaglia v Lucca r. 1734 vydal opravené a aj Cirkvou povolené vydanie). *Sebast. Le Nain de Tillemont* v svojom *Mémoires pour servir à l'histoire eccl.* (Paris 1693, 16 sv.) sostavil presné dejiny Cirkvi z prvých 6 storočí. *Claude Fleury* († 1723) napísal: Histoire ecclesiastique (Paris 1720, 20 sv.) po r. 1414. Pokračoval v ňom *Cl. Fabre* (Paris 1737, 16 sv.). *Bossuet, Discours sur l'histoire universelle,* Paris 1681 — podáva dejiny po Karola Veľkého. Je to prvý pokus kresťanskej filozofie dejín. Vynikajúcimi francúzskymi cirkevnými historikmi sú ešte *Fr. T. de Choisy* (Histoire de l'église, Paris 1713 po 17. storočie), Ducreux (Les siècle chrétiens, Paris 1785), *Bérault-Bercastel* (Histoire de l'église, Paris, 1790). V 19. storočí vydal obsažnú cirkevnú históriu *Rohrbacher* (Histoire universelle de l'église catholique, Nancy 1849, 29 sv.). *Darras, Bareille, Févre* (Histoire générale de l'Église, Paris 1861—1907). V najnovšej dobe významní cirkevní historici vo Francúzsku sú *Luis Duchesne* († 1922; jeho dielo: Histoire ancienne de l'Église. Paris 1910 pre prílišný kritický postoj dostalo sa na index), *Pierre Batiffol* († 1929), *H. Delehaye S. J.* Francúzske príručky cirkevných dejín

Francúzski dejepisci.

najnovšie vydali L. Marion a V. Lacombe; Mourret; Jaquin; Dufourcq, A. Boulenger, Ch. Poulet a *Fliche-Martin*. Anglicky: Ph. Hughes, History of the Church, London 1934.

Zpomedzi *talianskych* cirkevných historikov 18. storočia vyniká *Augustín Orsi* († 1761) svojou Storia ecclesiastica (Roma 1762 po r. 600), v ktorej pokračoval po r. 1587 dominikán *Becchetti* (Roma 1797). Obsažné, ale menej kritické je dielo od *Gaetana Moroni*, Dizionario di erudizione storico — ecclesiastica (Venezia 1878 103 sv.). Najnovšie príručky sostavili: *L. Todesco, G. Lucca, G. Pagnini a P. Paschini.*

V Nemecku v dobe osvietenstva zriadili na univerzitách katedry pre cirkevné dejiny (študijné reformy Márie Terézie!). V tej dobe vzniklé diela sú však zväčša písané v duchu febroniánskom a jozefínskom. Obrat k lepšiemu nastal v 19. storočí. Konvertita *Fridrich Leopold Stolberg* († 1819) svojím dielom *Geschichte der Religion Jesu Christi* (po r. 430), uviedol novú historickú metódu. Pokračoval v ňom *Fr. Kerz* (po r. 1190) a *J. N. Brischar* (po 1245). Vedecky cennú ale nedokončenú cirkevnú históriu sostavil *T. Katerkamp* (Münster 1834; po r. 1153). Vynikajúcimi cirkevnými historikmi v 19. storočí v Nemecku sú: *J. Adam Möhler* († 1838), *Karol J. Hefele* († 1893), *Ignác Döllinger* († *1890*), kardinál *Hergenröther* († 1890). Koncom 19. a začiatkom 20. storočia *Fr. X. Kraus* († 1901), *Fr. X. Funk* († 1907), *H. Denifle*, O. Pr. († 1905) a kardinál *Fr. Ehrle S. J.* († 1934). Menšie príručky cirkevných dejín vydali *Kirsch* († 1941), *J. Schmidt*, 1906, *Knöpfler* († 1921), *Marx*, 1903 († 1924), najnovšie *J. Lortz* 1934 (ideovohistorického smeru). Funkove cirkevné dejiny prepracoval K. Bihlmeyer (1936). *Dejiny pápežstva* sostavil *Fr. X. Seppelt* a *Löffler, L. Pastor* († 1928) do konca 18. st. a pokračuje v nich J. Schmidlin.

Nemeckí dejepisci.

Na *protestantskej strane* vynikajúcejší cirkevní historici v 18. storočí sú: J. L. *Mosheim* „otec modernej cirkevnej histórie" a jeho žiak M. *Schröckh*. Ich diela sú veľmi objemné, ale príliš strannícke. Objektívnejší sú *Planck* († 1832), *Marcheinecke* († 1846) a *Neander* († 1850). *J. S. Semler* († 1791) vniesol do dejín prílišný racionalizmus. Neskorší zástanci toho smeru sú: *Bauer* († 1860), *Hilgenfeld, J. Burckhardt* († 1897) a hlavne *Harnack* († 1930). Z novších cirkevných historikov protestantských sú známi *Hauck* († 1918), *K. Holl* († 1926), *Fr. Loofs* († 1928), *H. Schubert* († 1931).

Slovanskí dejepisci.

V českej reči všeobecné cirkevné dejiny napísal *Fr. Krištůfek* (1882, 3 sv.), Dr. J. Samsour (Praha 1907) a *B. Ráček* S. J. (Praha 1939). Ten istý autor napísal aj Československé dějiny (Praha

1933). V Poľsku napísal Wl. Krynicki: Dzieje Kościoła Powszechnego. Włocławek, 1914.

Všeobecné cirkevné dejiny v maďarskej reči napísal Imrich Kazaly, Egyetemes egyháztörténelem, Vácz 1879. Chobot, Jézus Krisztus egyházának története, Bpest 1907. Najnovšie Bangha-Ijjas, A keresztény Egyház története, Bpest 1939, 8 sv.

V slovenčine doteraz sú len krátke všeobecné dejiny (stredoškolské učebnice) od Truchlého, L. Petráša, Ceizla, Bezáka a Nemca. Filkornove Dejiny cirkvi (Bratislava 1935) sú nedokončené. Obšírne všeobecné cirk. dejiny pre ľud chystá vydať Spolok Sv. Vojtecha v Trnave.

Feder, Lehrbuch der geschichtl. Methode. Regensburg 1924. — Bernheim—Líva, Úvod do studia dějepisu. Praha 1931. — Lacroix, Du rôle de la critique dans l'histoire de l'Église, Paris 1909. — E. Spranger, Der Sinn der Voraussetzungslosigkeit in den Geisteswissenschaften. Berlin 1929.

KRESŤANSKÝ STAROVEK.

PRVÁ PERIÓDA.

OD NARODENIA JEŽIŠA KRISTA PO MILÁNSKY EDIKT.

Všeobecný prehľad.

Ježišom Kristom založená Cirkev v Turíčny sviatok vystúpila po prvý raz na verejnosť. Rímsky štát, na území ktorého sa Cirkev zrodila, nevšimol si jej hneď. Kresťanské náboženstvo bolo pokladané za židovské a preto i pre kresťanskú Cirkev platily všetky tie predpisy a zákony, ktoré boly platné pre synagogu. Vonkajšia jednota Cirkvi a synagogy sa rozpadla, keď boli prijatí do Cirkvi aj pohani a v Antiochii bola založená prvá pohansko-kresťanská náboženská obec. Apoštolovia rozšírili čoskoro Cirkev v Malej Ázii, Sýrii a Grécku. Nenávisť židov proti kresťanom obrátila pozornosť Rimanov na rýchle šíriacu sa Cirkev, a tí začnú nemilosrdne prenasledovať tú, dosiaľ za židovskú sektu pokladanú, náboženskú spoločnosť. Skoro 300 rokov trvá prenasledovanie, ale skončí sa víťazstvom kresťanstva, ktoré za Konštantína Veľkého nielen že dostalo slobodu, ale čoskoro stalo sa náboženstvom rímskej ríše.

Kresťanské náboženstvo, podávané doposiaľ v najjednoduchšej forme, muselo si v nových pomeroch vedecky prehĺbiť svoje učenie. Tá snaha priviedla mnohých kresťanov do omylu a nastaly sekty gnostikov, montanistov antitrinitárov, proti ktorým Cirkev bojovala apologeticky a polemicky.

Rýchle šírenie sa cirkvi vyžadovalo vybudovanie cirkevnej hierarchie. Zpočiatku správu Cirkvi mali len apoštoli a vypomáhali im v menších veciach diakoni. Keď vzrástol počet cirkevných obcí, potrebné bolo postaviť zástupcov-biskupov a kňazov. Koncom prvej periódy je už hierarchia vo väčších rysoch vybudovaná.

HLAVA I.

§ 5. NÁBOŽENSKO-MRAVNÝ STAV SVETA BEZPROSTREDNE PRED VYSTÚPENÍM KRESŤANSTVA.

Cirkev sa zrodila v Palestíne, na pôde židovskej, ktorá tým časom patrila do svetovej ríše rímskej. Vlastne rímska ríša rozprestierala sa na celom vtedy civilizovanom svete. K nej patrila kotlina Stredozemného mora, kotlina dunajská, Galia, čiastočne Anglicko. V tom veľkom komplexe Palestína tvorila nepatrnú časť. Rimania hlboko opovrhovali nenávidenými Židmi, ale neodopreli im istú, najmä kultúrnu, samostatnosť. I Židovstvo i pohanskí Rimania mali svoje, za dlhé časy vyvinuté a presne sostavené náboženstvá. Kresťanstvo — ako Bohom dané, nadprirodzené náboženstvo, ktoré nie je výslednicou historického vývinu — nebolo pútané na okolitý svet a mohlo začať svoje vznešené pôsobenie bez ohľadu na súčasné nábožensko-mravné pomery. Jednako nábožensko-mravný stav židovstva a pohanstva do určitej miery zapôsobil na postup mladého kresťanstva.

I. *Nábožensko-mravný stav u Židov.*

Židovstvo malo Bohom dané historické poslanie opatrovať vieru v jediného Boha a pripravovať cestu prisľúbenému Mesiášovi. Ono bolo nositeľkou božieho zjavenia — Boh sám ho učinil *Židovstvo.* svojím vyvoleným národom a staral sa, aby nezblúdilo s pravej cesty a neutonulo v modlárstve *okolitých* národov. Občas otcovským napomínaním, poučením a ťažkými navštíveniami prinavrátil ho k pravej viere, keď ho od nej odlákal zlý príklad susedných národov. Činil to Boh zvlášť skrz prorokov, ktorí boli vodcami a učiteľmi židovského národa. Upozorňovali židovstvo na vôľu božiu, karhali previnenie ľudu, poukazovali na prisľúbeného Spasiteľa, ktorý sa mal zrodiť z lona Židovstva.

Židovstvo vo všeobecnosti ostalo verné Zákonu a tradíciám otcov až do babylonského zajatia. R. 198 pr. Kr. dostala sa Palestína pod vládu Seleucidov; sýrski a grécki kolonisti pomiešali sa medzi židovský ľud a ohrožovali čistotu jeho viery. Ba sýrsky kráľ Antiochus Epifanes (175—64) násilne ich chcel pozbaviť otcovskej viery a nanútiť pohanské náboženstvo a mravy. Politickej samostatnosti pozbavený národ práve v tých časoch pokušenia tým vernejšie a kŕčovitejšie sa pridržiaval Zákona a otcovských tradícií, i keď čiastka jeho odpadla a vmiešala sa medzi cudzie

národy. Ťažké utrpenie a uponižovanie vyvolalo v národe vodcov Makabejčanov, ktorí v heroickom boji opäť získali národu stratenú samostatnosť (142). Ale za bratovražedných nepokojov neskorších Makabejčanov (Hasmonovci) nastal úpadok teokratického židovstva. R. 63 pr. Kr. zaujal Pompejus Jeruzalem a Judsko stalo sa vazalným štátom rímskej ríše.

Cudzia nadvláda nad židovským národom mala ten prajný účinok, že príliš ožilo v ňom národné povedomie, spolupatričnosť a horúca túžba po Spasiteľovi. Ale to bolo pre židovstvo i osudné. Idea Mesiáša-Vykupiteľa z hriechu zmenila sa u Židov na ideu Mesiáša-hrdinu židovského a vysloboditeľa z politickej poroby. Zákona a tradícií sa, pravda, kŕčovite pridržiavali, najmä keď sa stali farizeji vodcami národa, ale to bolo bez vnútorného obsahu a vyžívalo sa úplne len vo vonkajšku. Židovské náboženstvo sa *Židovstvo pod cudzou nadvládou.* vnútorne rozpadávalo. V národe sa rozšírila nemravnosť. V takom stave židovstvo nebolo už súce byť mostom ku kresťanstvu, a keď Spasiteľ prišiel — práve „svoji ho neprijali". Ale i napriek tomu našli sa ojedinelí Židia „praví Izraeliti", v ktorých nebolo „lži", ktorí očakávali opravdivého Spasiteľa a im bolo dané aj vidieť „spásu Izraela". — Ďalšia nevýhoda cudzej nadvlády bolo rozštiepenie židovstva na strany, ktoré sa navzájom nenávideli a potlačaly. Také boly: strana farizejov, saducejov, esenov a v diaspore žijúcich Židov-helenistov. Pravda, do istej miery i to slúžilo k dobru, lebo u šľachetnejšie smýšľajúcich Židov nízke strannícke boje vzbudily hlboký odpor a vrelú túžbu po prisľúbenom Spasiteľovi.

Farizeji tvorili najsilnejšiu stranu v národe. Boli vodcami a učiteľmi ľudu. Rozhodne odmietali každý cudzí vplyv na Židovstvo. Boli presiaknutí židovským nacionalizmom, dátujúcim sa ešte z hrdinských bojov Makabejčanov. Vyžívali sa vonkajškom a až smiešne malichernom *Farizeji.* dodržiavaní židovských predpisov, pri ktorých väčšiu váhu kládli na židovskú tradíciu, pripísanú k textu Zákona (mišna), ako na sám Zákon. Preto sa dostali do ostrej protivy so saducejmi. Mali veľkú presilu nad ostatnými stranami už aj preto, lebo v ich rukách bolo vysoké kňazstvo a vysoká židovská rada (synedrium). Na ich veľkú silu ukazuje i to, že i takého silného ducha, akým bol Pavol, vedeli dlho držať vo svojich službách.

Saduceji tvorili stranu aristokratov v židovstve. Pridržiavali sa Zákona, ale si ho ľubovoľne vysvetľovali. Boli liberáli a osvietenci židovstva. Neverili v zmŕtvychvstanie tela ani nesmrteľnosť duše. K nim *Saduceji a Eseni.* patrili poprední a bohatí Židia, ktorí sa usilovali vždy o dobrý pomer s panujúcou triedou. Preto boli u más ľudu nepopulárni a nemali naň nijaký vplyv.

Eseni, druh židovských askétov-rehoľníkov. Za časov tvrdého prenasledovania so strany Seleucidov niektorí Židia hľadali potešenie v prísnom asketickom živote. Vylúčili sa zo židovskej náboženskej spoločnosti, opovrhli chrámom a krvavými obetami, zriekli sa manželstva a súkromného majetku a na spôsob mníchov žili v pustatinách najmä na západnom brehu Mŕtveho mora (Engaddi). Im podobní boli *Therapeuti* v Egypte, ktorí žili viac kontemplatívne a v mnohom sa podobali prvým kresťanom.

Židia v diaspore. Asýrskym a babylonským zajatím prenikli Židia medzi cudzie národy a ako pohyblivý obchodný národ dostali sa do každého väčšieho mesta vtedy známeho sveta, najmä do obchodných stredísk. Veľa ich žilo v Egypte, ba aj v Ríme už hodne pred Kristom mali svoju židovskú obec. To sú tzv. Židia v diaspore (v roztratení). V nich stále žilo povedomie spolupatričnosti s palestínskymi Židmi. Občas putovali do jeruzalemského chrámu, riadne zasielali svoje chrámové príspevky a milodary, mali svoju náboženskú obec a vyhýbali splynutiu s národmi, medzi ktorými žili. Jednako sa nemohli ubrániť vplyvu okolia. Prispôsobili sa *helenizmu* nielen rečove a v životnom spôsobe, ale grécka náboženská filozofia pôsobila aj na ich náboženské náhľady. Najväčším zástancom toho smeru bol učený Žid *Filón* v Alexandrii, rovesník Ježiša Krista († 40. p. Kr.) Do St. zákona vniesol platonické a novopytagorejské filozofické náhľady, učinil z toho — i keď nie dokonalý — predsa ľahko prijateľný celok. Jeho alegorická exegéza a učenie o *Logos* ako súhrne ideí božích a prostredníkovi medzi Bohom a svetom — dosť pôsobily i medzi kresťanskými teologmi prvých storočí.

Židia v diaspore.

Ale nielen helenizmus pôsobil na židovstvo; i židovské náboženstvo malo svoj vplyv na pohanské názory. Vyššia mravnosť Židov, ich vznešené bohoslužby, ich čisté pojmy o Bohu učinily na mnohých hlboký dojem. Pravda, len málo sa ich odhodlalo prijať židovské náboženstvo, lebo im hatila veľká nenávisť oproti židovskej rase. I keď len málo ich formálne prestúpilo (prozelyti), viac bolo tichých ctiteľov židovského náboženstva. U tých malo neskoršie kresťanstvo pripravenú pôdu pre prijatie náuky Kristovej.

Samaritáni sú smesou židovstva v Samarii s pohanskými prisťahovalcami. Židia ich nechceli uznať za opravdivých Židov a ani nedali sa im zúčastniť budovania chrámu zorobabelského. Preto Samaritáni si postavili zvláštny chrám na Garizim. Zo sv. Písma podržali si len Pentateuch. S kresťanstvom sa ľahko spriatelili a prijali ho.

Samaritáni.

II. *Nábožensko-mravný stav u pohanov.*

Keď Židovstvo, tešiace sa zvláštnemu božiemu vedeniu, nemalo uspokojivé nábožensko-mravné pomery v čase príchodu Krista, tým menej ich mohlo mať široké pohanstvo, na seba ponechaný, stratený to syn Boha. Vo vede, umení, štátnickej a hospodárskej vyspelosti pohanstvo dosiahlo vysokého stupňa, ktorý aj

dnes obdivujeme, mravne však upadlo tak hlboko, že i pri vysokej civilizácii jeho život už nebol dôstojný človeka. V raji dané prazjavenie čím ďalej, tým viac sa v ňom tratilo a zmenilo sa až do nepoznania. Namiesto pravému Bohu klaňalo sa prírode a vlastnými rukami učineným modlám. Spotvorila sa v nich prazjavením vštepená idea o jednotnosti, svätosti a duchovosti Boha. Pohan nepoznal vnútornú oddanosť Bohu a spočinutia v Ňom. Nepoznal a necítil voči svojim bohom nijakú vnútornú zodpovednosť. Bohom prinášané obety pohana nesmierily s jeho bohmi, ani vnútorne ho nenapravily a nezmenily, lebo ich zvykove činil bez duševného pohnutia. Následok toho bola úplná mravná spustlosť a otupelosť svedomia. Pravda, kvitly u pohanov niektoré občianske ctnosti, ale tie sa neživily z náboženstva, neboly preto ani trvalé, ani isté, boly viac len chvíľkovým a módnym zbĺknutím. U jednoduchého, od prírody nepokazeného človeka javila sa úprimná túžba po zbožnosti, ktorá obyčajne skoro odumrela v skazenom prostredí. I keď niektorí bystrejšieho rozumu, podporovaní prazjavením, došli k poznaniu vyššieho cieľa človeka (Sokrates, Platón), no nemali ani dosť autority, ani dosť sily preniesť svoje myšlienky do širokých a smyselne žijúcich más. Ľud čím ďalej, tým viac tratil dôveru vo svojich bohov a široké masy prenikla úplná bezbožnosť. V posledných rokoch pred príchodom Spasiteľa usilovali sa cisári Rímskej ríše dať miznúcej zbožnosti určitejší podklad v božskom kulte cisárskej osoby, ale nepodarilo sa im tým zachrániť náboženstvo.

Pohanstvo.

V orientálnych náboženstvách a kultoch žily ešte niektoré zrnká pravdy, na ktoré sa kresťanstvo ľahko dalo nadviazať. Tie hovorily o hriechu a vine, o zadosťučinení a znovuzrodení, o nesmrteľnosti a o blaženom pozemskom živote. Tieto zrnká pravdy dostávaly sa aj medzi Grékov a Rimanov a vzbudily u nich neurčitú a nejasnú túžbu po voľačom, čo odpomôže a vyslobodí ľudstvo z tejto duševnej poroby. Tá okolnosť dobre pripravila pohanstvo na to, aby, keď príde ten Očakávaný, otvorilo svoje srdce a Ho prijalo. Pohanstvo vlastne tým, že v nábožensko-mravnom ohľade úplne schudobnelo a stroskotalo, negatívne pripravilo sa na prijatie kresťanstva. Pravda, pri príchode Spasiteľa rímsky štát bol úplne srastený s pohanským náboženstvom, ba nielen štát, ale aj súkromný život občanov bol v mnohom ohľade závislý od mnohých pohanských zariadení, preto kresťanstvo narazilo na ohromné ťažkosti u väčšiny pohanov, vyvolalo proti sebe neslýchané pre-

Pohanstvo a kresťanstvo.

nasledovania a len keď tieto premohlo, otvorilo sa mu dokorán pohanské srdce.

1. *Pohanské náboženstvá:*

V Indii najstaršie stopy náboženstva (podľa sv. kníh Vedas) poukazujú na zbožňovanie prírody. Ďalším stupňom je *brahmanizmus*. Brahma je prapríčinou a hybnou silou sveta — najvyšší boh. Nepredstavovali si ho zosobneného. Z neho ako z najvyššej substancie emanáciou všetko vychádza a po dlhom putovaní k nemu sa chce vrátiť. Božstvo uctievali obetami, ktoré obstarávali kňazi, brahmani. V VI. storočí pr. Kr. nastúpil v Indii *budhizmus*, pochádzajúci od kráľovského syna Budhu (osvietený). Podľa budhizmu najvyšším cieľom človeka je premôcť trápenie sebazaprením. Nadovšetko sa vyžaduje asketika a mravnosť. Duša oslobodená od trápenia sostúpi do nirvány (nekonečnosť). Budhizmus bol vytlačený z Indie brahmanizmom a zachytil sa v Číne, Tibete a u Tatárov. V Japonsku najstarším náboženstvom je *shintoizmus*, kult predkov.

Brahmanizmus a budhizmus.

V Perzii ako najstaršia náboženská forma javí sa služba živlom, najmä ohňu. Z toho sa vyvinie *parsizmus*, ktorého zakladateľom je Zaratustra (asi 5000 r. pr. Kr.) Podľa neho je boh dobra, stvoriteľ sveta *Ormuzd* a boh zla *Ahriman*. K Ormuzdovi najbližšie stojí *Mithra*, usporiadateľ sveta, boh slnka, ktorého sviatok uctievali pri zimnom slnovrate.

Zaratustra.

U Sýrčanov, Feničanov a v Kartagu uctievali *Baala*, boha slnka. Podľa jeho zlých vlastností nazývali ho *Molochom* a obetovali mu aj živé deti. *U Egypťanov* hlavnými bohmi boli: *Memphis, Isis*, bohyňa hmoty a *Osiris*, princíp plodiaci. Zvieratá pokladali za orgány božstva a jeho síl. Verili v sťahovanie duší, ktoré 3000 rokov majú sa túlať vo zvieratách a vrátiť sa do ľudského tela. Preto mŕtvoly pozorne balzamovali.

Gréci, najvzdelanejší antický národ, od cudzích národov prevzatú mytologiu umelecky zdokonalili a bohov zpersonifikovali. *Zeus* na Olympe, boh mrakov a hromov, bol bohom ostatných bohov. Grécka mytologia bola taká fantastická a spletená, že sa často dostala do protirečenia. Sám štát sa musel občas postarať o jej očistu. Nedostatky ľudového náboženstva usilovala sa doplňovať i filozofia. *Sokrates, Pindar, Platón* vyriekli ostrú kritiku o gréckej mytologii. Platón učil, že boha podľa jeho podstaty nemožno poznať. Najvyšší boh je slobodný, múdry a spravodlivý duch, nie síce stvoriteľ, ale usporiadateľ sveta. Duch boží podľa večných ideí z pralátky organizoval svet. Duša je slobodná, hriech je duševnou chorobou. Duša ľudská jestvovala pred spojením s telom, je večná. Najväčšou starosťou človeka má byť príprava na dobrú smrť.

U Grékov.

Aristoteles ešte bližšie sa dostal k pravde ako jeho učiteľ Platón. Podľa neho boh je nielen stvoriteľom a usporiadateľom, ale aj konečným cieľom sveta, univerzálnym predmetom túžob a lásky inteligentných bytostí. Duša je formujúcim princípom tela. Pre existenciu a sťahovanie duší voči Platónovi popieral a prízvukoval jej slobodné rozhodovanie. Veril vo večnosť sveta, v božstvo hviezd a popieral prozreteľnosť božiu. Poaristotelské filozofické prúdy — *epikureizmus, stoicizmus, skepticizmus* — maly vo všeobecnosti pesimistický ráz a učinily človeka v náboženskom ohľade ešte prázdnejším, ako bol. Tá duševná bezradnosť dosiahla svojho vrcholu vtedy, keď prišiel na svet Kristus.

U Rimanov vytvorilo sa miešané náboženstvo z mytologií všetkých národov, ktoré tvorily rímsku ríšu. Za bohov všeobecne pokladali zpersonifikované prírodné sily a abstrakcie ľudských vlastností. Uctievali Jupitera, Junonu, Minervu, Janusa, Saturna, Marsa, Dianu. Pravda, počet bohov stále rástol, najmä keď Rimania podmanili si iné národy. Vo všeobecnosti bola u Rimanov túžba po neznámych bohoch. Povera a nevera čím ďalej tým viac sa zmocňovala rímskeho ľudu. Úcta bohov, modlitba a obety staly sa prázdnymi obradmi, spojenými s rozličnými hrami a smyselnými výtržnosťami. Pri príchode kresťanstva šíril sa v rímskej ríši kult cisárov. Osobu cisárovu a jeho rodinu zbožňovali (caesar divinus). Bol to všeobecný náboženský chaos. Nadišla „plnosť časov".

U Rimanov.

2. *Úpadok mravný.* Všeobecne u všetkých náboženstiev nebol nadostač vyvinutý pojem o svätosti bohov, preto ani u človeka nemohol sa dostatočne vyvinúť cit duševnej zodpovednosti voči takým bohom. I keď sa taká zodpovednosť navonok bola ukazovala, nerozprestierala sa na myšlienky, túžby, žiadosti človeka, na celé jeho duševné usporiadanie, čo je predsa základom mravného žitia. Ba pohanská mytologia priamo povzbudzovala k nemravnosti. Bohoslužby, sochy, obrazy v kostoloch vyzývaly ľud k oplzlostiam, k pomste a krivdám voči bližnému. Následok toho sa javil v úplnom mravnom rozklade ľudského života. Najmarkantnejšie sa javil v zriadení *otroctva*. Prevažná väčšina ľudstva žila v najväčšej nevoľnosti a tento stav bol ešte i takými ľuďmi ako Plato a Aristoteles pokladaný za spravodlivý, ba za postulát prirodzeného práva. Otrok, pozbavený všetkého ľudského práva, bol predmetom v rukách svojho pána, ktorý zaobchádzal s ním podľa ľubovôle, podľa svojich vrtochov rozhodoval nad jeho životom a smrťou. Práca bola jedine jemu rezervovaná, jeho telom kŕmili ryby, aby maly chutnejšie mäso. V jeho mukách a smrteľných zápasoch — *gladiátorských hrách* — zabával sa Riman. V amfiteátroch, postavených v každom väčšom meste Rímskej ríše, predvádzali na tisíce otrokov, ktorí išli zomrieť, aby inému pôsobili rozkoš. A na to vedel a smel sa dívať nielen mužský, ale aj ženské a deti. Ľudia natoľko otupeli, že mali len dve žiadosti „panem et circenses". *Rodinný život* bol u pohanov úplne rozvrátený. U orientálnych národov bolo mnohoženstvo a u Grékov a Rimanov, i keď nebolo zákonom uznané, prakticky predsa sa zahniezdilo. Nerozlučiteľ-

Mravný úpadok pohanov.

nosť manželstva nepoznali. Vznešené rímske panie počítaly svoje roky nie podľa konzulov, ale podľa svojich rozvedených mužov. Nepodarené deti, ba i tie, ktoré im neboly príjemné, beztrestne mohli vyložiť. Výchova dietok bola sverená otrokom, ktorí neopovážili sa krotiť nijakú vášeň u dorastajúceho, aby si ho naklonili, keď bude ich pánom. Pohlavné hriechy proti prírode sa neslýchane rozšírily ešte i u tých, ktorých u pohanov by sme pokladali za najrozumnejších a najlepších (Sokrates).

3. *Prajné a neprajné okolnosti pre prijatie kresťanstva.* Sibylskými orakulami vybičovaná fantázia pohanov snila o príchode voľačoho zvláštneho, veľkého. Pohanstvo žilo v posledných rokoch pred Kristom v stálom očakávaní prevratov a zmien. Sibylské predpovede spomínaly narodenie zázračného, božského dieťaťa, s ktorým sa začne zlatá doba ľudstva. Viacerí z panovníkov usilovali sa to aplikovať na svojich synov. Ale rozumnejší neuspokojili sa s tým a čakali ozaj voľačo dokonalejšieho. Mnohí stáli v styku so Židovstvom žijúcim v diasporách. I keď Židov nenávideli, zato obdivovali ich vyššiu mravnosť, väčšiu náboženskú vrúcnosť. Počuli o očakávanom Mesiášovi, čo tiež posilnilo ich neurčité tušenia. A keď prišiel Kristus, tí, ktorým nechýbala pokora, vášňami nezatvrdlo srdce, neboli ďaleko od prijatia Jeho spasiteľnej náuky. Vnútorne neskazeným pohanom zhnusila sa tá neistota a naivnosť, ktorá sa už vtedy v pohanskej mytologii nachádzala. Túžili po voľačom pevnom. Kresťanstvo, i keď jeho mysteriám nerozumeli, muselo na nich zapôsobiť tou istotou a rozhodnosťou, ktorou bolo učeníkmi podávané. U Rimanov bola snaha po jednotnej kultúre, ktorú dosiahli v helenisticko-rímskej. I v náboženských veciach to bol ich najvyšší ideál. To dobre kliesnilo cestu jednotnému evanjeliu Ježiša Krista a Jeho pre celý svet určenej jednotnej Cirkvi. U Rimanov žila túžba a povedomie byť činiteľmi historie celého sveta. Akú pomoc našli v kresťanstve, keď sa stali aj oni kresťanmi! Aký svetový význam získal Rím tým, že sa stal sídlom pápežstva! Ešte treba vziať v úvahu i to, že v tom čase mala Rímska ríša dosť dobré komunikačné prostriedky, jednu reč aspoň u vzdelaných a to grécku, velikánsku ríšu, takže kresťanstvo ľahko sa mohlo dostať veľmi ďaleko.

Túžba pohanov.

Popri tých prajných okolnostiach boly však mnohé, ktoré veľmi hatily ľahké a rýchle prijatie kresťanstva. Kresťanstvo žiadalo *čistotu* na celom poli mravného života. V smyselnosti topiaci sa človek bol od toho veľmi ďaleko. Kresťanstvo učilo milovať

každého, i toho otroka, kdežto u pohanov otrokom pohŕdať bolo ctnosťou. Potom otroctvo znamenalo osvedčené hospodárske a sociálne zariadenie u pohanov. Jeho odstránenie vyžadovalo ohromnú obetu u mnohých. Rimania síce boli tolerantní voči rozličným náboženstvám a ľahko prijali nových bohov medzi svojich. Ale to bolo viazané na prijatie so strany rímskeho senátu. I keď by bol senát náklonný dať aj kresťanskému náboženstvu voľnosť, čo to stálo, keď kresťanstvo, ako jedine opravdivé náboženstvo, muselo si nárokovať *byť jediným* náboženstvom ľudstva. Ďalej protivenie sa kresťanov uznať *božskosť cisárov* urazilo samých panovníkov a kresťania hneď boli pokladaní za rebelantov. Značná časť ľudí žila z pohanského náboženstva tým, že odpredávala amulety, sošky pohanských bohov. Tí sa museli protiviť kresťanstvu, obávajúc sa o svoje príjmy. Nemalú ťažkosť znamenala pre prijatie kresťanstva u sebavedomých a pyšných Rimanov okolnosť, že kresťanstvo šírili *jednoduchí, neučení ľudia;* ich symbolom bol *kríž*, ktorý Rimania pokladali za voľačo najponížujúcejšie. Muselo teda kresťanstvo veľa pracovať a trpieť, kým odstránilo všetky predsudky a zmohlo všetky prekážky.

Ťažkosti pohanov pre prijatie kresťanstva.

E. Schürer, Gesch. des jüd. Volkes i. d. Z. J. Chr. Leipzig 1909. — Lagrange, Le messianisme chez les Juifs, Paris 1910. — Lagrange, Le Judaïsme avant Jésus-Christ. Paris 1931. — Dennefeld, Histoire d'Israël et de l'ancien Orient, Paris 1935. — A. Jirku, Gesch. des Volkes Israel, 1931. — Robinson—Oesterley, A History of Israel. Oxford 1932. — Ch. F. Jean, Le Milieu biblique avant Jésus-Christ, Paris 1923. — Grupp, Kulturgesch. d. röm. Kaiserzeit 3. v. 1921. — Toutain, Les cultes païens dans l'empire Romain, Paris 1920. — Reitzenstein, Die hellenist. Mysterienreligionen. 3. v. 1927. — J. Geffcken, Der Ausgang des griech.-röm. Heidentums, 2. v. 1929. — K. Latte, Die Religion der Römer u. der Synkrestismus der Kaiserzeit 2. v. 1927. — G. Kittel, Die Religionsgesch. u. das Urchristentum, 1932. — B. Heigl, Antike Mysterienreligionen u. das Christentum, 1932.

HLAVA II.

Počiatok Cirkvi, jej rozšírenie a zápas so židovstvom a pohanstvom.

Mladá Cirkev hneď na začiatku musela jasne určiť svoje stanovisko voči synagoge, pohanstvu a rímskemu štátu. Vyvolalo to kruté prenasledovania, ktorým by bola musela podľahnúť, keby bola len ľudským dielom. I napriek prenasledovaniu sa šírila veľmi rýchle. Na konci prvého kresťanského storočia malo kresťanstvo založené cirkevné obce v Palestíne, v Malej Ázii, v Sýrii, Perzii,

Arábii, na Balkánskom polostrove, v Ríme a viacerých mestách Talianska a Španielska. Ani veľké prenasledovania 2. a 3. storočia nevedely zaraziť jej postup. Koncom 3. storočia už nebolo v Rímskej ríši provincie, kde by nebolo malo kresťanstvo založené biskupstvá a značná časť obyvateľstva rímskej državy bola kresťanská.

§ 6. JEŽIŠ KRISTUS, ZAKLADATEĽ CIRKVI.

1. Ježiš svojou osobnosťou, celým svojím účinkovaním položil základ Cirkvi. Čo o Jeho osobe a účinkovaní vieme, všetko patrí vlastne do dejín Cirkvi. Život Ježiša Krista je tak veľkolepý, že nie je možné v krátkych cirkevných dejinách podať o Ňom vyčerpávajúci obraz. Tu nám treba vychytiť z Jeho života len tie momenty a slová, ktoré sa vzťahujú na Ním založenú Cirkev.

Život Ježiša Krista.

Ježiš sa narodil v Betleheme ako to predpovedal prorok Micheáš (5, 2). Zrodil sa v najväčšej biede a opustenosti (Luk. 2, 7) z panny, Márie pochádzajúcej z kmeňa Dávidovho, ktorej snúbenec tesár Jozef sa stal Ježišovým vychovávateľom. Chudobní pastieri a mudrci z Východu boli prví, ktorí sa mu klaňali. Židovský kráľ Herodes chcel ho dať zavraždiť ešte ako nemluvňa, ale Jozef zachránil Dieťa s Matkou útekom do Egypta, zkadiaľ sa vrátil do Nazaretu len po Herodesovej smrti. Svoj mladý vek prežil v utiahnutosti v nazaretskom rodičovskom domčeku. Asi 30-ročný vystúpil na verejnosť. Prijal krst od sv. Jána Krstiteľa, aby dal príklad. Odvtedy neprestajne hlásal príchod kráľovstva božieho najprv len v Galilei a potom aj v Judsku. Ľud zďaleka prichádzal Ho počúvať a prinášal k Nemu svojich chorých, aby ich zázračne uzdravoval. Podstatou Jeho učenia bolo hlásanie synovstva božieho a večného života. Kto verí v Neho a zachová prikázania Otca nebeského, toho prijme Boh za syna a dá mu večný život. Najväčším prikázaním je prikázanie lásky k Bohu a k bližnému. Máme milovať každého, ešte i nepriateľa, a to nielen slovom a citom, ale aj skutkom. Kto Ježiša nepočúva a neverí v Neho, toho čaká zatratenie. K opravdivej blaženosti nevedie sláva a bohatstvá tohto sveta, ani splnenie telesných žiadostí, ale duševné znovuzrodenie vo viere, milosti a láske. Prvým prostriedkom znovuzrodenia je krst, ktorým sa človek stáva členom Kristom založenej viditeľnej Cirkvi, čakateľom pozemskej blaženosti a večného života. Každý je povolaný k večnému životu a Cirkev má mu pomáhať ho dosiahnuť. Za pokračovateľov vo svojom diele a šíriteľov evanjelia v celom svete vyvolil si Ježiš dvanásť apoštolov, jednoduchých rybárov, ktorí nevynikali ani učenosťou, ani spoločenským postavením, ba aj v mravnom živote boli slabí, krehkí ľudia. Dal im moc v mene Božom odpúšťať hriechy a opakovať eucharistickú obetu, ktorou Jeho láska našla vhodný spôsob i po smrti a nanebevstúpení ostať v stálom spojení so svojimi. Na čelo svojej Cirkvi postavil apoštola Petra. Apoštolovia a prví Jeho prívrženci len ťažko vedeli pochopiť, že mesiánske kráľovstvo — kráľovstvo božie nebude znamenať svetskú slávu a nebude pozostávať v oslobodení od rímskeho politického jarma, ale vo vykúpení a posvätení duše pre večný život. Preto zpočiatku nechápavo pozerali, ako Ho prenasledovali, na Jeho utrpenie, ukrižovanie a pochybovali v Jeho zmŕtvychvstaní.

Na svoju moc žiarlivá strana farizejov, s ktorej Ježiš nemilosrdne strhol závoj pokrytectva, spojila sa so stranou bezbožných saduceov, postavila Ježiša pred súd a pod zámienkou, že štve proti zákonom Mojžišovým a nazýva sa Synom božím, odsúdila Ho na smrť. Keďže sama nemohla vykonať smrteľný rozsudok, naviedla rímskeho miestodržiteľa Pontského Piláta, aby Ježiša dal ukrižovať vraj pre pobúrovanie proti rímskej vláde. Pilát po dlhšom váhaní vyhovel žiadosti farizejov a dal Ho ukrižovať na Golgote pri Jeruzaleme. Vo chvíli Jeho smrti zatriaslo sa nebo i zem. „Ozaj Synom božím bol!“ zvolal pohanský stotník, ktorý vykonával ukrižovanie. Mŕtve telo uložili do hrobu. Židia ho dali strážiť, ale Ježiš na tretí deň slávnostne vstal zmŕtvych. Štyridsiaty deň po zmŕtvychvstaní, keď prisľúbil apoštolom soslanie Ducha svätého a dal im posledné pokyny a rozkaz, aby hlásali evanjelium všetkým národom, vstúpil na nebesá.

Historická osobnosť.

Každý pokus popierať historickú osobnosť Ježišovu alebo vysvetľovať Jeho dielo prirodzene, sa vždy a všade stroskotal. Niet historickej skutočnosti v svetových dejinách, za ktorú by hovorilo toľko nepodvratiteľných dôkazov, ako za historickú osobnosť Kristovu. On je a ostane nielen najvynikajúcejšou a najšľachetnejšou osobnosťou svetových dejín, ale je *Bohočlovekom*, jednorodeným Synom večného Otca, ktorý prišiel na svet, aby vykúpil človečenstvo, a tak sa vrátil do slávy Otca nebeského.

* * *

Rosenberg.

Haeckel a najnovšie Alfréd Rosenberg („Der Mythus des 20. Jahrhunderts“) obnovili blasfémiu Talmudu — prúdiacu z jeho pochopiteľnej nenávisti ku Kristovi, podľa ktorej Ježiš bol nezákonitým synom istého rímskeho kapitána. Rosenbergovi Ježiš Kristus nie je Bohočlovekom, nie je kresťanským Kyriom, ale len hrdinom, mužom, charakterným Árijcom. Nie je Vykupiteľom, len pozemským pánom — Herrenmenschom, ktorý hrdinským spôsobom zomrel na kríži. Úlohou Rosenbergom vzbudeného novopohanského smeru (§ 218, 2. c.) má byť: očistiť charakter Kristov od všetkých nedôstojností, najmä od servilizmu. Kristus musí vraj stáť pred Germánmi ako muž, ktorý všetko strhuje so sebou, za ktorým všetko ide, pretože je človekom hnevu a pomsty, je „nazaretským revolucionárom“.

2. Učenie a pôsobenie Ježiša Krista má vždy pred očami: a) dušu jednotlivca a b) Cirkev.

Kresťanský univerzalizmus.

a) Ježiš učil človečenstvo pravému náboženstvu a vnútornej zbožnosti. To vrcholí v láske k Bohu a bližnému. Odstránil z náboženstva tú vonkajškosť, v ktorej i u židov i u pohanov sa zbožnosť vyžívala a urobil náboženstvo vecou *svedomia*. Súčasne vniesol Kristus *univerzalizmus* do náboženstva a odstránil to, čo bolo

v ňom dosiaľ politické. Jeho náboženstvo nesmie si nik vyvlastniť pre jeden národ, jednu ľudskú triedu; je pre každého človeka. I keď hlásal spásu v prostredí židovskom a jeho prví učeníci boli zpomedzi Židov, náboženstvo Ježišovo nie je zúžené pre rámce ľudských rás alebo svetadielov. Ono hľadá u človeka to, čo je nadovšetko, samého človeka a jeho dušu, človeka, kdekoľvek sa narodil a prebýva.

Kresťanstvo a Cirkev.

b) Pri silnom hodnotení jednotlivca Kristus nemenej zdôrazňoval pospolitosť, združenie ľudské v jednu rodinu, ktorá má jedného otca, ktorej členovia sú medzi sebou bratia, spolu cítia a jeden za druhého pracujú (Otče *náš* ... chlieb *náš* každodenný daj *nám* dnes ... odpusť nám *naše* viny). Táto rodina — katolícka Cirkev — nemá byť len voľajakou nábožensko-filozofickou školou, ale *životnou pospolitosťou.*

3. Ježiš Kristus dokončil svoju vykupiteľskú prácu na kríži. Cirkev však je pokračovaním vykúpenia a má dať každému človekovi možnosti stať sa účastným ovocia vykúpenia. Tuzemské, svetské veci sa priamo nedotýkajú Cirkvi. Nakoľko však človek — o ktorého spásu sa Cirkev stará — v tuzemskom živote prichádza do styku s najrozmanitejšími vecami, preto i Cirkev si musí všímať týchto vecí. Kristus uznáva štát ako potrebné a prirodzené zriadenie pre tuzemský život človeka. Slovami: „Dajte cisárovi, čo je cisárovo" uznal Kristus štát a pozitívny postoj človeka voči štátu nielen schválil, ale aj nariadil.

Kristus založil viditeľnú Cirkev, ktorej najdôležitejšou vlastnosťou je jednotnosť. K zaisteniu jednotnosti dal jej jednu hlavu, jedného najvyššieho viditeľného predstaveného, ktorého vystrojil najväčšou právomocou. Každému veriacemu nariadil sa podrobiť tej viditeľnej hlave a tým je zaistená jednota. Dve udalosti sú najdôležitejšie v živote Ježiša Krista, a to: zmŕtvychvstanie Pána a soslanie Ducha svätého. Zmŕtvychvstaním potvrdil Kristus svoju božskosť a tým aj právo na založenie jedine spasiteľnej Cirkvi. Soslaný Duch svätý ale pozmenil apoštolov a učinil ich schopnými pokračovať v začatom diele Kristovom. Zmena, ktorú spôsobil v nich Duch svätý, javila sa hneď. Prv bojazliví a neučení apoštoli neohrožene vystupujú pred celým svetom, židom a pohanom hlásajú evanjelium a šíria Cirkev Kristovu na celom svete. Kristom založená a Duchom sv. posilnená Cirkev vystúpila na verejnosť po prvý raz v Turíčny sviatok.

Ježiš Kristus vštepil svetu „nový život" podľa slov: Ja som

prišiel, aby (ľudia) mali život a hojnejšie ho mali (Ján 10, 10). Idea „života" je výrazom podstaty kresťanstva. Kresťanstvo nie je len zovňajším zjavom, ako sa ono ukazuje vo svojej sústave, vo svojej liturgii, v mravnej praxi a v celej svojej kultúre, nie je len vyznaním, ale nadovšetko vnútorným a nadprirodzeným životom — „novým životom". No, nie novým životom v obyčajnom náboženskom smysle, ako by sa len prestupovalo zo starého náboženstva na novšie. Ani nie v etickom smysle, ako keď sa hriešnik odvráti od hriechu a započne novú životosprávu. Ale je to „nový život" v metafyzicko-náboženskom smysle, lebo je spojený s reálnou, vnútornou zmenou. Prirodzená duša kresťana dostáva akúsi novú dušu — dušu nadprirodzenú. Toto je najhlbším smyslom kresťanstva.[1]

Nový život.

Rok narodenia Krista. Dionyzius Exiguus, zakladateľ kresťanského letopočtu, urobil chybu, keď za rok narodenia Ježiša Krista bral r. 754. po založení mesta Ríma. Podľa dnešného stavu historickej vedy r. narodenia padol medzi 748—49 a. u. c., t. j. 5—6 rokov pred kresťanským letopočtom. Kristus zomrel 14. Nizana r. (pravdepodobne) 782. od založenia mesta Ríma. Podľa nášho letopočtu 7. apríla r. 29—30.

Rok narodenia Krista.

Novšie životopisy Ježiša Krista od *kat. autorov:* Papini, Firenze 1922. — Lepin, Paris 1929. — Klug, 1924. — Felder, Jesus Christus, Apologie seiner Messianität u. Gottheit. 2. v. 1921. — O. Graber, Der Kampf um Christus, 1926. — Pinard de la Boullaye, Jésus et l'histoire, Paris 1929. — Lebreton, La vie et l'enseignement de Jésus-Christ. Paris 1931. — Dr. Kaczmarczyk-Brenkus, Osobnosť Ježiša Krista, Trnava 1939. — Willam-Debnár, Život Ježišov, Praha 1939. — K chronologii: Holzmeister, Chronologie vitae Christi, Roma 1933. — *Od protestantských autorov:* G. Pfannmüller, Jesus im Urteil der Jahrhunderte, 1908. — Leipoldt, Vom Jesusbilde der Gegenwart 2. v. 1925. — P. Feine, 1930. — M. Goguel, La vie de Jésus, Paris 1932. — Ch. Guignebert, Jésus, Paris 1933.

§ 7. POČIATOČNÁ CIRKEV V JERUZALEME. ŽIDO-KRESŤANIA.

1. Kristom založené kresťanstvo nemalo byť len náboženstvom, ale aj vonkajšou organizáciou. Nechcelo byť len vnútorným, duševným zažívaním, ale aj vonkajším útvarom, nielen teóriou, ale aj fyzickou skutočnosťou, organizovaným životom. Myšlienku životnej spoločnosti svojho náboženstva Kristus stále prízvukoval (Otče *nás* ... odpusť *nám naše* viny ...). Chcel, aby sme všetci boli bratmi, teda *rodinou,* ktorá *spoločne* velebí Otca nebeského. Táto rodina však nie je voľajakou filozofickou školou, ale životnou pospolitosťou — *katolíckou Cirkvou.* A Kristus tú svoju Cirkev aj

Cirkev, organizovaný život.

[1] Filkorn, Dejiny Cirkvi, str. 213.

skutočne založil ako *viditeľnú* spoločnosť. Svoj úmysel jasne vyslovil Petrovi: „Ty si Peter a na tej skale vybudujem Cirkev svoju . . .“ (Mat. 16, 18). A uskutočnil ho po zmŕtvychvstaní (Ján 21, 18). To chcel, keď rozoslal apoštolov ako učiteľov a sudcov národov (Mat. 28, 19 n.) a keď ich ustanovil kňazmi Nového zákona (Luk. 22, 19). Viditeľná Cirkev je stelesnením a konkrétnym prejavom kresťanstva. Chcieť zbaviť kresťanstvo cirkevnosti, zúžiť ho na individuálny duševný zážitok, to sa protiví podstate kresťanstva, historickému faktu a vôli samého Zakladateľa.

2. Pri nanebovstúpení Pána mala Cirkev Kristova v celom Judsku a Galilejsku okolo 500 prívržencov, z ktorých 120 — keď už aj apoštolov rátame — žilo v Jeruzaleme. Pod dojmom Petrovej kázne v Turíčny deň dalo sa pokrstiť 3000 a skoro potom ďalších 2000 ľudí. Boli to židokresťania, ktorí tvorili prvú cirkevnú obec v Jeruzaleme. Ňou sa vlastne začínajú dejiny Cirkvi. O jej vnútornom živote a ďalšom rozširovaní podávajú nám úchvatný obraz Skutky Apoštolské: „Množstvo veriacich malo jedno srdce a jednu myseľ, a nikto nepovažoval za svoje niečo z toho, čo mal, ale všetko mali spoločné.“ (Sk. Ap. 4, 32.) Bol to istý druh *komunizmu*, pravda, nie nanúteného, ale prúdiaceho z kresťanskej lásky k bližnému, ktorá nestrpela, aby spolubrat trpel núdzu. Tú spoločnosť viedli apoštolovia na čele s Petrom. Keď počet veriacich rástol, pribrali apoštolovia 7 mužov, zpočiatku len preto, aby sa starali o chudobných, ale neskoršie mali títo *diakoni* zastupovať aj apoštolov v menších veciach.

Počiatočná Cirkev v Jeruzaleme.

3. Dôležité pre historické porozumenie je to, že mladá Cirkev zpočiatku navonok sa nelíšila od synagogy. Prví kresťania pokladali sa vlastne za židov, ktorí ale lepšie rozumejú židovskému náboženstvu ako ich otcovia a doplňujú ho učením Ježišovým. Zúčastňovali sa na židovských bohoslužbách, ale pre špeciálne kresťanské úkony mali schôdzky, na ktoré priniesli chlieb a na pamiatku Ježišovu slávili „eucharistiu“ — poďakovanie. Ale hneď zpočiatku javilo sa malé napnutie ohľadom príslušenstva do Cirkvi medzi židmi palestínskymi a židmi z diaspory. Tí sa cítili pri rozdeľovaní darov ukrivdenými a preto pristúpili apoštolovia k voľbe 7 diakonov. Medzi diakonmi pravdepodobne dvaja, Štefan a Filip, boli helenisti (židia z diaspory). Oni, ako helenisti, pozbavení židovských národnostných predsudkov, priniesli do mladej spoločnosti širšie chápanie o príslušenstve do Cirkvi a mladistvý oheň. Štefanovo oduševnené účinkovanie vzbudilo žiarlivosť u farizejov,

Cirkev a synagoga.

čo viedlo k jeho ukamenovaniu — prvému to krvavému prenasledovania kresťanov so strany židov.

Apoštolovia, hlavne sv. Peter, robili medzi ľudom zázraky, preto mali u ľudí veľkú autoritu, na čo sa židovskí veľkňazi nemohli nečinne dívať. Uväznili Petra a Jána, postavili ich pred vysokú radu a prísne im zakázali ďalej kázať ľudu. Ale apoštolovia držali sa zásady: „Musíme byť viac poslušní Bohu — ako ľuďom“ a ďalej kázali Ukrižovaného. Po ukamenovaní Štefana židia vystúpili otvorenejšie oproti apoštolom a ich prívržencom. Vyčítali im, čo už predtým Spasiteľovi, že sa rúhajú Bohu a porušujú Zákon. Týmto začalo sa mladé kresťanstvo i navonok rozchádzať so synagogou. Apoštolovia sami neurýchľovali rozchod so synagogou úmyselne vzhľadom na pokrstených židov, ktorí boli zvyklí na obrady Starého zákona. Nechceli revolučne vystúpiť voči synagoge, ale chceli ju nechať v tichosti odumrieť. Nasledovali príklad Spasiteľa, ktorý tiež šetrne zaobchádzal so synagogou; neprišiel zrušiť zákon, ale ho doplniť a zdokonaliť. Prví kresťania vediac, že sú občanmi židovského štátu, nemohli obchádzať jeho predpisy a tak dodržiavali aj starý ceremoniálny zákon.

Rozchod so synagogou.

Ale k rozchodu skôr-neskôr muselo dôjsť a urýchľovali ho sami židia. Ku kresťanstvu pristupovali aj pohani a týchto nebolo možno nútiť, aby okrem kresťanských náboženských predpisov zachovali ešte aj židovské ceremoniálne predpisy. Jeruzalemský apoštolský snem vyhlásil neplatnosť ceremoniálneho zákona pre pohano-kresťanov. Ba právne neboli ním viazaní viac ani žido-kresťania a po zrušení židovského štátu v r. 70. po Kr. boli od neho úplne oslobodení.

Židia ťažko chápali, že nie sú viac viazaní na ceremoniálny zákon, že prístup do Cirkvi majú i pohani. Podľa ich ponímania znamenalo náboženstvo a židovstvo, viera a rasa najužšie sopiatie. Kresťanstvu a Cirkvi však od začiatkov išlo o univerzálnosť, preto sa musela oslobodzovať od úzkych nacionálnych rámcov, ktoré jej prekážaly, aby sa stala všeobecnou — svetovou Cirkvou.

4. Pre prenasledovanie so strany židov viacerí veriaci zanechali Jeruzalem, rozpŕchli sa po vidieku a šírili evanjelium aj mimo Galileje a Judska. Filip, diakon, kázal v Samarii a tá „prijala slovo Božie“ (Sk. Ap. 8, 14). Skoro na to prijal Filip prvého pohana do Cirkvi, komorníka kráľovnej Kandaky (Sk. Ap. 8, 27). Sv. Peter, hlasom Božím zázračne posmelený, prijal pohana stotníka, Kornela (Sk. Ap. 10, 1). V Antiochii, hlavnom meste Sýrska, založili apoštolovia prevažne z pohanokresťanov pozostávajúcu cirkevnú obec, ktorej vedením poverili levitu Barnabáša (Sk. Ap. 11, 30).

Kresťanstvo mimo Jeruzalema.

Po prvý raz sú tu nazvaní prívrženci Cirkvi *kresťanmi* (Sk. Ap. 11, 26). Takto ich menujú pohani, kým židia obyčajne nazývajú ich Galilejčanmi (Sk. Ap. 1, 11) a Nazaretčanmi (Sk. Ap. 24, 5). Medzi sebou sa kresťania nazývali *bratmi, svätými, učeníkmi Pána.*

Nenávisť židov proti kresťanom.

Nenávisť oproti kresťanom išla tak ďaleko, že židia cítili rozkoš, keď mohli vidieť tiecť kresťanskú krv. Herodes Agripa, aby sa zapáčil židom, dal popraviť v Jeruzaleme Jakuba staršieho, brata apoštola Jána a ten istý osud čakal aj na Petra, ktorý mu vyhol len zázračným spôsobom. To sa stalo r. 42, alebo 43. Potom sa pohli apoštolovia na svoju misijnú cestu a v Jeruzaleme, ako predstavený kresťanskej praobce a kolegia kňazov, ostal *Jakub mladší.* Sv. Pavol nazýva ho *„stĺpom"* Cirkvi a pre asketický život a neochvejné pridržiavanie sa Zákona nazvaný bol *spravodlivým.* R. 62 alebo 63 stal sa obeťou židovského fanatizmu. Hlavný kňaz *Ananus* dal ho ukamenovať.

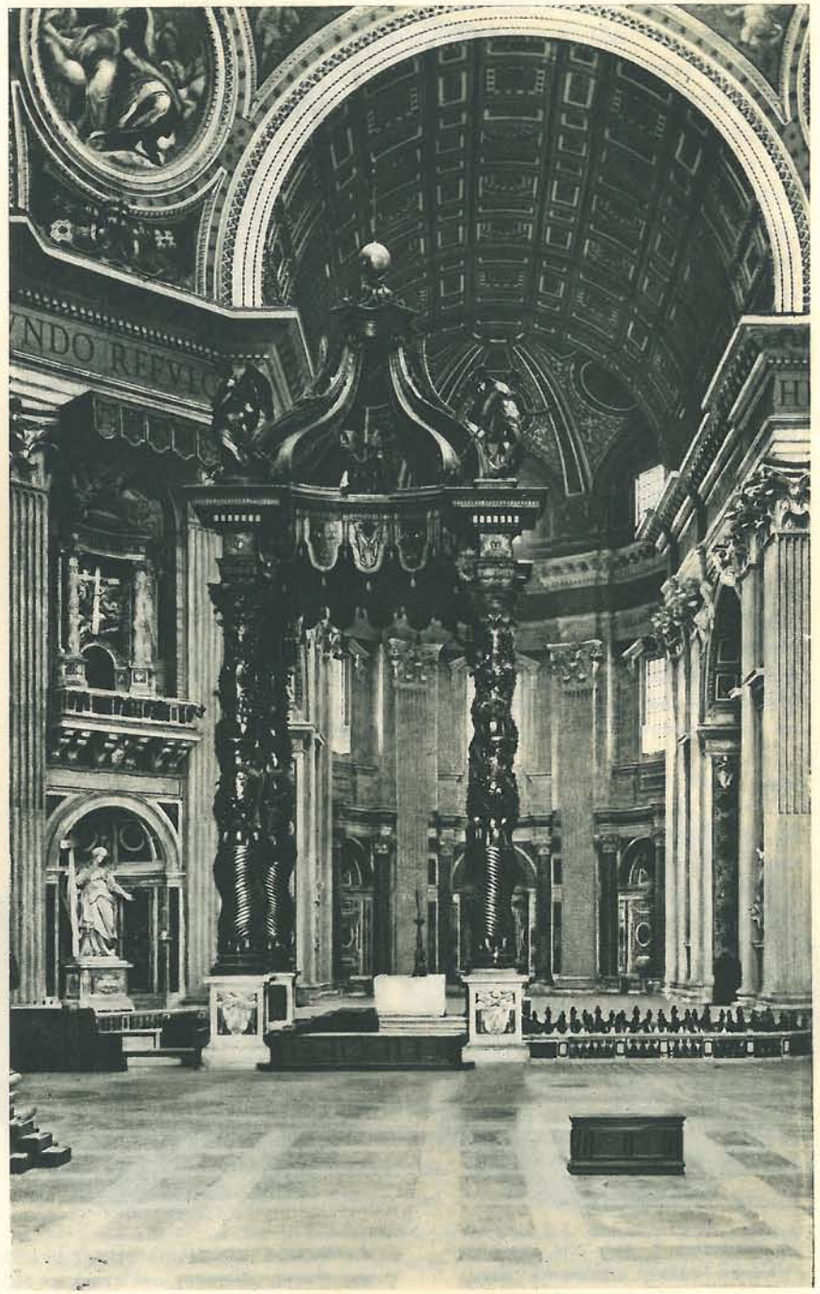
Židovskými prenasledovaniami súdržnosť medzi veriacimi len rástla. Kresťanstvo i čo do počtu i čo do mravnej váhy vyrastá nad židovstvo. V súvislosti s prenasledovaním kresťanov stratí židovstvo fanatického nepriateľa kresťanov *Šavla* a kresťanstvo získa v ňom veľkého apoštola *Pavla.*

Ehrhard, Urchristentum und Katholizismus, 1926. — J. Lebreton, La vie chrétienne au premier siècle de l'Église, Paris 1927. — E. Peterson, Die Kirche aus Juden u. Heiden, 1933. — Pieper, Jesus u. die Kirche 1932. — G. Bardy, L'Église à la fin du premier siècle. Paris 1932. — *Protestantské:* Dobschütz, Die urchristl. Gemeinden, 1902. — E. de Faye, Étude sur les origines de l'Église de l'âge apostolique. Paris 1909. — Ed. Meyer, Ursprung u. Anfänge des Christent. 1923. — G. Kittel, Die Religionsgesch. u. das Urchristentum, 1932. — E. Lohmeyer, Das Urchristentum I. 1932.

§ 8. ŠÍRENIE KRESŤANSTVA MEDZI POHANMI. SV. PAVOL, APOŠTOL NÁRODOV.

Predpojatosť apoštolov.

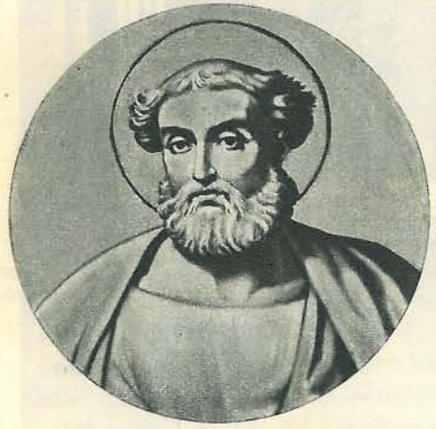
1. Spasiteľ často poukázal apoštolom na to, že Cirkev Jeho nebude vyhradená len jednému národu alebo jednému stavu. Po svojom zmŕtvychvstaní posiela apoštolov k *všetkým národom.* Evanjelium má sa kázať každému a len ten nebude spasený, kto neuverí a kto sa nedá pokrstiť. A jednako apoštolovia nemohli ihneď premôcť v sebe židovsko-národné ponímanie kráľovstva božieho. Nevedeli ihneď pochopiť, že aj pohani môžu byť prijatí do Cirkvi, a to bezprostredne bez toho, aby sa stali najprv židmi a až tak kresťanmi. Sv. Petra muselo poučiť zvláštne videnie (Sk. Ap. 10—1—31) o tom, že i pohani majú miesto v Cirkvi Kristovej. Keď sv. Peter vypráva o tom jeruzalemským židokresťanom, do-

1. Nad hrobom sv. Petra čnie obrovský bronzový baldachýn Berniniho (z rokov 1626—1634). Na oltári pod ním (Confessio) len pápež slúžieva omšu. (Pohľad zboku.)*

2. Hlavy sv. apoštolov Petra a Pavla na bronzovej medaile II. storočia. (Vatik. múzeum.)

3. Silvester I. 314—335. Nicejský koncil (325), odsúdenie Ária.

4. Marek I. 336. Podľa orig. z baziliky sv. Pavla, zničenej požiarom r. 1823.

hadujú sa s ním (Sk. Ap. 11, 2): „Ustrnuli veriaci z obriezky . . ., že i na pohanov vyliala sa milosť Ducha sv." (Sk. Ap. 10, 45). I napriek všetkým poučeniam odpor židokresťanov oproti prijatiu pohanov do Cirkvi trval ďalej. Bola potrebná úžasná práca nemenšieho človeka ako sv. Pavla, ktorý pretrhol spojenie so židovským zákonom a dokorán otvoril brány pre prijatie pohanov do Cirkvi. On, plnokrvný žid, bol povolaný, aby vyviedol kresťanstvo z úzkych hraníc židovskej materskej pôdy na svetovú arénu gréckorímskej kultúry a rímskej ríše. Ohromná zmena, ktorá v mladej Cirkvi od r. 33 do 67 je tak zjavná, je vlastne dielom sv. Pavla.

Šavol-Pavol.

Šavol, rímskym prímenom zvaný Pavol, narodil sa v Tarzu zo židovských rodičov rodu Benjaminovho. Už v svojej rodnej zemi oboznámil sa s helenistickou kultúrou a v Jeruzaleme vyučil sa za znalca Zákona. Ako mladík zúčastnil sa kamenovania sv. Štefana, čím si už naznačil cestu, ktorou sa chcel uberať. Na ceste do Damasku, kde chcel prenasledovať kresťanov, zasiahne ho milosť božia a okolo r. 33 stáva sa kresťanom. V púšti 3 roky videním a zvláštnym zjavením božím poučovaný pripravuje sa na svoju apoštolskú prácu. Potom navštevuje v Jeruzaleme Petra a Jakuba ml. a čoskoro sa vyberá do Antiochie, čím sa začína jeho apoštolská práca (r. 43—44).

Misijné cesty sv. Pavla.

Sv. Pavol podnikol tri misijné cesty. Na prvej zašiel na Cyprus, kde získal pre kresťanstvo popredného štátneho úradníka Pavla Sergia. Vrátil sa do Jeruzalema, kde sa zúčastnil na apoštolskom koncile (okolo 50). Na *druhej ceste* (okolo 52—54) vyvolil si za pôsobište Grécko. Vtedy založil cirkevné spoločnosti: filipánsku, tesalonickú, korintskú, kde sa zdržiaval 18 mesiacov a tak sa vrátil do Jeruzalema, resp. do Antiochie.

Na *tretej misijnej ceste* (asi 55—58) účinkuje hlavne v Malej Ázii. Vidíme ho pri Galaťanoch, pri Efezanoch, v Makedonii a Ilyrii, v Cezarei je dva roky zavretý, a keďže ako rímsky občan odvolával sa na cisára, poslali ho do Ríma (r. 60). Po dvojročnom žalárovaní pravdepodobne uskutočnil svoj dávny plán zájsť ďaleko na západ — do Španielska. Okolo roku 66 po druhý raz ho vidíme v rímskom zajatí a 29. júna r. 67 podstúpil mučenícku smrť sťatím.

Pôsobenie sv. Pavla.

2. Sv. Pavol bol židom, Rimanom a kultúrou *helenistom.* A kresťanstvo v starom veku práve s týmito troma kultúrami: židovskou, helenistickou a rímskou malo vyriešiť svoje veci. Sv. Pavol bol najpovolanejším na to, aby svojou veľkorysosťou a teologickou prehĺbenosťou kresťanstvu dopomohol k víťazstvu nad všetkými troma. Tým položil základ budúcemu vývinu kresťanskej kultúry. Bol židovským teologom, preto dobre poznal všetky zvraty farizejskej náuky. Doma bol v helenistickej kultúre, preto mohol pôsobiť aj na tých, ktorým náboženské pravdy bolo treba filozoficky podávať. A bol Rimanom — použil preto právnych pro-

striedkov rímskeho občana v prospech svoj a v prospech kresťanstva. Stal sa *všetkým všetko*, bol židom žid, Grékom Grék, pohanom pohan vo zvláštnom smysle slova. Opravdivý apoštol národov, na ktorom sa po prvý raz a najmarkantnejšie javia kontúry opravdivého *katolíckeho* človeka. Naplnený bol hrdým sebavedomím, ktoré ale vyvieralo z úlohy, ktorá mu bola uložená. Ináč bol pokorným pre slabosti, ktoré sú človekovi prirodzené. Jeho listy tvoria prvú kresťanskú literatúru. Z nich prúdi nezlomná viera o neodolateľnej pravde kresťanského zjavenia.

Mýlne chápanie o sv. Pavlovi.

Keď porovnáme katolícku vierouku s evanjeliom Ježišovým a potom s listami sv. Pavla — píše Herman Schell (Christus, 22) — nevdojak vzniká otázka, či nie Pavol apoštol je pôvodcom tejto vierouky a tiež či nie Pavol dal kresťanstvu cirkevné zriadenie. — Ale otázka je len zdanlivá. Pavlovým životným obsahom bol jedine Ježiš. Či pozeráme jeho život alebo spisy, Pavol bol víchricou, ktorú poháňala jedine sila Kristova. Neučil a nechcel hlásať nič iné ako Krista ukrižovaného (I. Kor. 1, 23; Gal. 5. 11; 6, 12; Rím. 9, 32).

Rosenberg (Myth. d. 20. Jh.) vidí v sv. Pavlovi svetového revolucionára, nihilistu (hlásal vraj rasový nihilizmus: Gal. 3, 28) a človeka, ktorý zjudaizoval jednoduchú náuku Kristovu vsunutím dogmy vykúpenia a milosti do evanjelia.

Sv. Pavol horlil síce za teokraciu Kristovu, no nikdy nebojoval proti niektorej štátnej forme; nehlásal rasový nihilizmus, ale rovnoprávnosť všetkých pred Kristom. U neho nebolo židovskej stranníckosti, pričom stačí poukázať na list Gal. 1, 8—12.

E. Moske, Die Bekehrung des hl. Paulus, 1907. — B. Bartmann, Paulus, die Grundzüge s. Lehre, 1914. — K. Pieper, Die Missionspredigt des hl. Paulus, 1921, Paulus u. die Kirche. 1932. — A. Tricot, S. Paul, apôtre des gentils, Paris 1928. — Köster, Die Idee der Kirche beim hl. Paulus, 1929. — *Protestantské:* L. Brun u. A. Fridrichsen, Paulus u. die Urgemeinde, 1921. — Mundle, Das religiöse Leben des Ap. Paulus, 1923; Der Glaubensbegriff des Paulus 1934; Paulus u. das Judentum, 1935.

§ 9. KRESŤANSTVO V RÍME. SV. PETER.

Kresťanské náboženstvo a katolícka Cirkev od prvého počiatku nosievaly na sebe všetky príznaky svetovosti, univerzálnosti. Preto prirodzene musely hneď od počiatku gravitovať na Západ, kde prúdil vtedajší život. Že kresťanstvo nemôže ostať v úzkych rámcoch židovskej krajiny, v ktorej sa zrodilo, cítili to mnohí. No úplne zjavným sa to stalo každému až po spustošení Jeruzalema (§ 10, 2), ktorým sa rozpadla aj tamojšia kresťanská cirkev. Vtedy ale kresťanstvo už malo dosť dobre vyšliapanú cestu, ktorá viedla na Západ, do novej vlasti — nového centra — do Ríma.

Prečo Rím stredobodom Cirkvi?

Bezprostredne pred narodením Ježiša Krista preložil cisár *Augustus* († 14. p. Kr.) ťažisko impéria z Východu na Západ a namiesto Alexandrie učinil Rím stredobodom svetovej ríše. I keď Východ mal svoju dávnu tradíciu a skvelú kultúru a Alexandria bola stredobodom svetového obchodu, mala svoje školy, učencov a bohatú bibliotéku, predsa Augustus prednosť dal Západu a hlavným mestom impéria učinil Rím. Bolo to rozhodnutie providenciálne. Nebyť toho, Alexandria a nie Rím by sa bola stala strediskom a východiskom nového duchovného a náboženského hnutia — kresťanstva. Dnes by sme snáď nemali *rímsko-katolícku,* ale alexandrijsko-grécko-katolícku svetovú Cirkev. Lež Prozreteľnosť Božia skrze Augusta vyvolila večné mesto Rím za stredobod impéria a tým aj za centrum cirkevného vývoja, zkadiaľ mohlo kresťanstvo ľahšie vnikať medzi vtedajšie a aj budúce národy Europy.

Kresťanstvo v Ríme.

O príchode prvých kresťanov do Ríma nemáme pevných správ. Isté je, že za cisára Klaudia (41—54) boli už v Ríme židokresťania a spolu s vtedy vyhnanými židmi museli zanechať mesto, keďže sa vtedy ešte nerobil rozdiel medzi židmi a židokresťanmi. Do Ríma, hlavného mesta rímskej ríše, húfne chodievali ľudia z celej ríše v najrozličnejších veciach politických, kultúrnych, hospodárskych a obchodných. Zaiste tak sa dostali do Ríma pohybliví židokresťania už veľmi včas a keďže vtedy každý obrátený kresťan pokladal sa za misionára, i títo vďačne šírili kresťanské zjavenie pri každej príležitosti. Sv. Peter zorganizoval týchto kresťanov v cirkevnú spoločnosť a založil biskupstvo v Ríme (asi 42).

O sv. Petrovi máme menej správ ako o sv. Pavlovi, i keď Peter bol skalou, na ktorej vybudoval Kristus svoju Cirkev. O jeho účinkovaní po Turíčnom sviatku v Jeruzaleme a v Palestíne hovoria Sk. Ap. Nevieme však, kam sa Peter obrátil po zázračnom oslobodení zo žalára za Herodesa Agripu okolo r. 42. Tradícia (Origenes a Euzebius) hovorí, že založil biskupstvo v Antiochii. Pravdepodobne stalo sa to na ceste do Ríma. Okolo r. 50 je znovu v Jeruzaleme na apoštolskom koncile. Jeho mučenícka smrť je istá na základe slov u sv. Jána (Ján 21, 18). Kňaz Gaius svedčí, že podstúpil mučenícku smrť v Ríme, podľa Origena pravdepodobne ukrižovaním hlavou dolu. Rok jeho smrti padá medzi r. 64—67.

Sv. Peter v Ríme.

Kresťanský starovek neochvejne pridržiaval sa toho, že sv. Peter založil rímsku cirkev a v Ríme podstúpil mučenícku smrť. V 14. storočí sa vyskytly o tom pochybnosti, a to v súvise bojov o prvenstvo medzi pápežstvom a svetskými panovníkmi. Protestantom z pochopiteľných príčin prišlo vhod popierať to, že sv. Peter založil rímske biskupstvo a dal tým podklad primátu rímskych biskupov. Dnes okrem niektorých predpojatých fanatikov vedecký svet viac nepochybuje o tom, že rímske biskupstvo je Petrom založené, a tiež že sv. Peter v Ríme zomrel.

Tradícia od 4. storočia pridržiava sa toho, že Peter 25 rokov bol biskupom v Ríme, totiž od r. 42 do 67. Pravda, nikto nemyslí na neprerušený jeho pobyt v Ríme. Ako historicky úplne isté berie sa len to, že sv. Peter istý čas apoštoloval v hlavnom meste ríše, a že za cisára Nerona podstúpil mučenícku smrť. O tom svedčí aj jeho vlastný list, v ktorom pod „Babylonom" môže sa rozumieť jedine Rím (Pet. 5, 13). Obšírnejšie dokazuje ten fakt apologetika. Mienka o umučení sv. Petra 29. júna r. 67 sa opiera o poznámku Dionýza Korintského, ktorý tvrdí, že sv. Peter so sv. Pavlom „v jednom čase" zomreli. Historicky sa to však nedá dokázať.

Robertson, Epoches in the life of Simon Peter, New York 1933. — K. G. Goetz, Petrus als Gründer u. Oberhaupt der Kirche u. Schauer von Geschichten, 1927. — L. Voganay, L'Évangile de Pierre, Paris 1930. — H. Lietzmann, Petrus u. Paulus in Rom. 2. v. 1927. — M. Besson, S. Pierre et les origines de la Primauté Romaine. Genf 1929.

§ 10. APOŠTOLSKÝ KONCIL A SPUSTOŠENIE JERUZALEMA.

1. Zpočiatku vzhľadom na židokresťanov dodržiaval sa v Cirkvi aj ceremoniálny zákon. Ale keď pristúpili do Cirkvi aj pohani, nebolo žiadneho právneho a teologického podkladu žiadať od pohanokresťanov dodržanie ceremoniálnych predpisov. Kresťania v Antiochii nebrali židovské predpisy v úvahu. Pokrstení židia, zvlášť tí zpomedzi farizejov, žiadali však, aby aj pohani sa podrobili obrezaniu prv ako by boli prijatí do Cirkvi, a aby zachovali ceremoniálny zákon, bez ktorého nemožno dosiahnuť spasenia. Proti tomu sa najrozhodnejšie postavili sv. Pavol a Barnabáš. Obaja sa vybrali do Jeruzalema „k apoštolom a starším" (Sk. Ap. 15, 2), aby definitívne vyriešili spornú otázku. Bolo to snemovanie apoštolov v r. 49 alebo 50. Zúčastnili sa na ňom „apoštolovia a starší". Menom výslovne sú spomínaní sv. Peter, sv. Jakub ml., predstavený jeruzalemskej cirkvi, sv. Pavol a Barnabáš a je veľmi pravdepodobné, že aj sv. Ján (Galať. 2, 9). Nie je známe, či aj ostatní z apoštolov boli tam. Vedúcu úlohu na porade mal sv. Peter, ktorý prehovoril najsamprv. Potom zaujali svoje stanovisko sv. Pavol a Barnabáš a nakoniec sv. Jakub. Usnesenie bolo jednomyseľné, a to: od pohanokresťanov netreba žiadať dodržanie ceremoniálneho zákona, ale žiada sa od nich, aby sa zdržiavali „modlárskych poškvŕn, smilstva, zadusenín a od krvi" (Sk. Ap. 15, 20). Pri tejto príležitosti rozvrhli si aj ďalší misijný plán. Dohodli sa, že sv. Pavol so svojím sprievodom bude kázať hlavne pohanom, ostatní prítomní apoštolovia ale venujú sa obráteniu židov (Galať. 2, 7). O výslovnej povinnosti dodržania ceremoniálneho zákona pre židokresťanov na sneme nebola reč. Len mlčky sa dohodli, aby sa ešte trpel.

Kresťania a ceremoniálny zákon.

Niektorí protestanti tvrdia, že medzi sv. Petrom a sv. Pavlom boly značné protivy vo viere, tak že sa môže pôvodná Cirkev deliť na Cirkev Petrovu a Pavlovu. Podnet k tomu rozlišovaniu mal dať ich rozličný postoj k platnosti ceremoniálneho zákona. No taký náhľad je bez podkladu. Z ich ďalšieho účinkovania vidíme, že postupovali takticky. Sv. Pavol pridržiaval sa židovského zákona, keď kázal židom (Sk. Ap. 21, 27) a sv. Peter u Kornela prispôsobil sa zase pohanským spôsobom a nedodržiaval obradný predpis židov.

2. *Spustošenie Jeruzalema.* Účinkovaním sv. Pavla a tiež ostatných apoštolov, usnesením apoštolského koncilu strácal ceremoniálny zákon svoju oprávnenosť a dôležitosť, ale v každodennom živote hral ešte dosť významnú úlohu. Stáročné tradície nedajú sa ľahko odstrániť. Je to obyčajne voľajaký politický alebo sociálny otras a prevrat, ktorý vládze zmeniť vžité tradície. A taký prevrat odstránil zo života i židovský ceremoniálny zákon. Bolo to spustošenie Jeruzalema. Židovský národ rímskou nadvládou bol urazený v svojich národných citoch a stal sa náklonný k revolúciam. Túžobnejšie ako kedykoľvek očakával toho silného, hrdinského Mesiáša, ktorý ho vymaní zpod jarma rímskeho. Utvorila sa strana *nadšencov* (Zelotov), ktorí šírili medzi židmi náladu k povstaniu. To aj skutočne vypuklo r. 66. Cisár Nero poslal vojvodcu Vespaziána do Judska, aby potlačil povstanie. Bojujúce stránky neboly rovnaké. 40.000 židov stratilo život už pri prvej bitke. Z tejto bitky podarilo sa ujsť *Jozefovi Flaviovi*, ktorý opísal židovskú vojnu. Galilea bola čoskoro zaujatá a židia utekali do Jeruzalema. Po zvolení Vespaziána za cisára ďalším vedením boja bol poverený jeho syn *Titus*. V Jeruzaleme bol nedostatok potravín a židov, už medzi sebou bojujúcich, zmocnilo sa zúfalstvo. R. 70 zaujal Titus mesto, jeruzalemský kostol zhorel a podľa Jozefa Flavia viac ako milión židov utratilo život. Kresťania, rozpamätajúc sa na slová Spasiteľove (Mt. 24, 15), zachránili sa útekom do mesta Pely (Zajordánsko). Židovstvo stratilo svoj štát, svoju národnú jednotu. Nejestvoval viac kostol, stredobod to nielen náboženského, ale aj národného života židov. Ceremonálny zákon, ktorý bol ich náboženským a aj národným spojivom, stratil svoje ohnisko. Židokresťanom bolo teraz zjavné, že nemôže mať pre nich viac žiadnej platnosti.

Spustošenie Jeruzalema.

V Jeruzaleme ozaj neostal „kameň na kameni" (Luk. 19, 43). Boly to strašné dni pomsty, odplaty za bohovraždu. Židia pod trestom smrti

nesmeli do Jeruzalema vkročiť. Len vo výročný deň zborenia chrámu za poplatok ich pustili do mesta, aby mohli slzami omývať pozostatky chrámového múru a prosiť Boha, aby sa rozpomenul na Sion. Víťazný oblúk, ktorý postavil ľud Títovi v Ríme, upomína i dnes na najväčšiu tragédiu židovského národa. Na troskách Jeruzalema dal postaviť Hadrian nové mesto, zvané Aelia Kapitolina s kostolmi, zasvätenými pohanským bohom.

Aelia Kapitolina.

Osem mesiacov pred spustošením jeruzalemského chrámu (19. dec. 69) v občianskej vojne medzi prívržencami Vitelia a Vespaziána shorely svätyne Jupitera a Junóny na Kapitole v Ríme. Skoro súčasne ohňom zničené najposvätnejšie miesta i pohanstva i židovstva až symbolicky naznačujú, že pri opravdivej bohoslužbe nemajú viac práva jestvovania.

Ešte raz sa pokúsili židia vyvolať povstanie a to pod vedením pseudomesiáša *Bara Kochbu* r. 132—35. I to povstanie bolo krvavo potlačené. Židov tak r. 70 ako i 135 z veľkej čiastky vzali do zajatia a ostatných rozprášili po celej rímskej ríši. Židia ostali bez vlastného štátu, bez svojho kostola, túlali sa po svete na svoje nešťastie a na nešťastie tých národov, medzi ktoré sa dostali.

Bar Kochba.

P. Six, Das Apostelдekret. Innsbruck 1912. — K. Böckenhoff, Das apostol. Speisegesetz in den ersten 5 Jhh. 1903. — Lütgert, Gesetz u. Geist, 1919. — Josephus Flavius, Válka židovská. Brno 1926.

§ 11. SV. JÁN A OSTATNÍ APOŠTOLOVIA.

1. Sv. Ján, miláčik Pána Ježiša, brat Jakuba staršieho, ostal pravdepodobne v Jeruzaleme až do smrti Matky Božej, ktorá bola sverená jeho opatere samým Spasiteľom. Vidíme ho účinkovať v dôležitých úlohách po boku sv. Petra. Ide s Petrom do Samárie, ich dvoch predvolávajú Židia pred synedrium, na apoštolskom koncile s Petrom a Jakubom ml. sú „stĺpmi sv. Cirkvi". Podľa tradície z druhého storočia išiel sv. Ján po apoštolskom koncile do Efezu a bol predstaveným tamojšej cirk. obce. Združil okolo seba mladých učeníkov, z ktorých známi sú Papias a Polykarp. Za prenasledovania Domiciánovho dovliekli ho do Ríma, kde ho údajne vrhli do horúceho oleja. Zázračne vyslobodený išiel do vyhnanstva na Patmos. Tam písal Apokalypsu. Po smrti Domiciánovej vrátil sa do Efezu a vo vysokom veku zomrel — jediný z apoštolov prirodzenou smrťou okolo r. 100 po Kr.

Sv. Ján.

Papias na jednom mieste (Euz. III. 39.) spomína v Efeze Jána presbytera, z čoho usudzoval Euzebius, že v Efeze účinkoval Ján apoštol aj Ján presbyter. Ba moderná protestantská veda usiluje sa popierať vôbec pobyt sv. Jána apoštola v Efeze.

Sv. Ján svojím dlhým životom spojil apoštolskú periodu s nasledujúcou. Vo svojom vzletnom Evanjeliu nadviaže sa na „logos-myšlienku", u helenistov tak rozšírenú, dá jej nový a hlboký obsah, čím získa kresťanstvu novú možnosť stať sa svetovým náboženstvom.

2. O ostatných apoštoloch, ktorí iste r. 70. p. Kr. neprežili, nevieme nič určitého. Podľa tradície, čerpanej u Origena (Euz. III. 1), účinkoval *sv. Tomáš* v Parthii, *sv. Ondrej* v Skytii. *Bartolomej* mal zájsť až do Indie (pod ktorou sa má iste rozumieť južná Arábia). *Filip* účinkoval vo Frygii, *Matej* v Etiopii, *Judáš Tadejský* v Sýrii, *Matúš* kázal prv židom, potom pohanom a o *Šimonovi Zelotovi* je poznamenané, že účinkoval medzi rozličnými národmi. Apoštoli okrem sv. Jána všeobecne sú uctievaní ako mučeníci, hoci u Klementa Alexandrijského (Strom. l. 4) je náražka, že Filip, Matúš, Matej a Tomáš zomreli prirodzenou smrťou.

Ostatní apoštolovia.

Zpomedzi apoštolských žiakov sv. *Marek* evanjelista, „tlmočník" sv. Petra, pokladaný je za zakladateľa cirkvi v Alexandrii. Cirkev v Benátkach a v Akvileji tiež od neho by chcela odvádzať svoj pôvod, hoci bezzákladne. Sv. *Lukáš*, vzdelaný pohanokresťan, povolaním bol lekár. Stále sprevádzal sv. Pavla na misijných cestách. Neskoršie sa o ňom tvrdí, že bol maliarom. Údajne v Achaji podstúpil mučenícku smrť. *Titus* účinkoval na Kréte, v Dalmácii a zomrel na Kréte. *Timotej* bol biskupom v Efeze a tam sa stal mučeníkom.

Marek, Lukáš.

J. Hauszleiter, Johanneische Studien, 1928. — R. Schütz, Die Offenb. des Joh. u. Kaiser Domitian, 1933. — Larfeld, Die beiden Joh. in Ephesus. München 1914. — J. Nieszen, Epfesus, die letzte Wohnstätte der hl. Jungfrau Maria. 1931. — F. Haase, Apostel u. Evangelisten in den oriental. Überlieferungen. Breslau 1922.

§ 12. PRENASLEDOVANIE KRESŤANSTVA SO STRANY POHANOV. PRÍČINY A CHARAKTER PRENASLEDOVANIA.

1. Rímske pohanstvo bolo zásadne snášanlivé voči cudzím náboženstvám. Už z politických dôvodov rešpektovali Rimania náboženstvá podmanených národov. Ponechali i židovský monoteizmus, hoci zatracoval modlárstvo a tak aj rímsky kult bohov. Za tento židovský monoteizmus skrývalo sa kresťanstvo, pokladané zpočiatku za židovskú sektu. Aj keď sa Rimania dozvedeli o rozdiele medzi židmi a kresťanmi, pokladali kresťanstvo za bláznovstvo a nestarali sa oň. Kresťanstvo bolo „židom na pohoršenie a pohanom hlúposťou" (I. Korint. 1, 23). Rímsky štát si nesmieme predstavovať len ako fanatického alebo zásadného prenasledovateľa kresťanstva. Bol eminentne *štátom práva*, v ktorom sa nesmely ľahko diať bezprávia a nezákonitosti voči žiadnemu občanovi. A predsa i pri týchto zásadách zbĺklo v Rímskej ríši to najkrvavejšie prenasledovanie kresťanov, a to nielen za cisára Nerona, ktorý

Rímsky štát a kresťanstvo.

vo svojej osobnej zúrivosti a neľudskosti prestúpil všetky platné zákony, ale i za ináč šľachetne smýšľajúcich cisárov 2. a 3. storočia.

Prečo pristúpil tolerantný štát, štát práva, k takej neprávosti?

Vnútorné protivy medzi kresťanstvom a rímskym štátom.

Najzávažnejšia príčina prenasledovania väzí *v radikálnej vnútornej protive*, ktorá je medzi kresťanstvom a pohanstvom, stelesneným v rímskom štáte. V starom veku náboženstvo nebolo súkromnou vecou občana, ale predovšetkým *vecou štátu*. Rodina, spoločnosť a kultúra boly s polyteizmom úplne srastené. I keď pohanské náboženstvo neposkytovalo už nič človekovi, ktorý by bol chcel žiť životom zbožným, a tak nepriamo pripravovalo cestu kresťanstvu, predsa pohanstvo a kresťanstvo znamenaly dva najrozličnejšie svety. Tie nemohly súčasne vedľa seba obstáť. Raz muselo dôjsť k zrážke. A keď k nej došlo, vtedy už išlo tým dvom svetom o bytie a nebytie, o život a smrť. V zápase použilo pohanstvo prostriedkov, akých ľahko použiť mohlo: štátnej moci a brutálnosti. Tak povstaly prenasledovania.

Rímsky štát so svojho stanoviska mohol sa domnievať, že musí činiť to, čo činil. Tým, pravda, nie sú narušené a zmenšované zásluhy kresťanských mučeníkov. Naopak, vo svojej hodnote len získajú. Kresťanskí mučeníci vo svojich mučiteľoch nepremohli *len* nízko smýšľajúcich neľudských tvorov, od ktorých sa každý s najväčším odporom ľahko odvráti, ale zvíťazili i nad vysokopostavenými a šľachetnými pohanmi. Premohli a priviedli ku kresťanstvu nie prehnitý, rozpadajúci sa štát, ale rímsky štát, plný ešte sily, panovníckej schopnosti a životnej energie. Zvíťazili nielen nad pohanskými neuveriteľnými bájkami, ale i nad svetonáhľadom, ktorý utvoril a udržiaval jednu svetovú ríšu.

Príčiny prenasledovania.

2. Z aktov o mučeníkoch a súdnych protokolov vysvitá, že na prenasledovaní sa zúčastnil aj rímsky ľud, preplnený nenávisťou voči kresťanstvu. Najmä na počiatku prenasledovaní najväčšou vzpruhou mučenia kresťanov bola slepá a neodôvodnená nenávisť. Ale okrem Nerona a málo iných panovníkov, ostatným cisárom pohnútkou prenasledovania bolo *previnenie* proti platným rímskym zákonom, ktorého sa kresťania buď zdanlive dopustili, buď dopustiť museli. (Pravda, prefekti dopustili sa na vlastnú päsť mnohých nezákonitostí.)

Prvé prenasledovania sú podstatne inej povahy ako neskoršie. Neronovi sa podarilo svaliť vinu podpálenia Ríma na kresťanov. Kresťania sa vraj dopustili podpaľačstva z nenávisti voči ľudstvu, k čomu ich vedie ich náboženstvo. Preto ľud vyriekol nad kresťanmi ortieľ: „non

licet vos esse". Nekultúrne ľudové masy rady svaľujú vinu a zodpovednosť za nejaké nešťastia na určitú osobu alebo triedu. Pre všetky nešťastia, ktoré sa dotkly rímskeho ľudu, vyrieklo sa automaticky: tomu sú na vine kresťania. Rozpustilých Rimanov urážalo i to, že kresťania sa nezúčastňovali s nimi spolu na rozličných výtržnostiach, urážal ich tajuplný a zdržanlivý život kresťanov. Neskoršie prenasledovania už lepšie konkretizujú príčiny: kresťanstvo je ateistické, je protištátne, preto sa musí trestať.

Kresťania, súc presvedčení o pravdivosti svojho náboženstva, museli si preň nárokovať výlučnú platnosť. Odmietali a zatracovali modloslužbu a zbožňovanie cisárov. Preto ich pokladaly rímske zákony za *ateistov*. A nakoľko pohanský kult bol úzko spojený so štátom, pokladali kresťanov za *protištátnych*.

Kresťanstvo cítilo v sebe silu a malo aj v svojom programe stať sa svetovým náboženstvom, ktoré nie je viazané na žiadne štátne hranice. V tom videli Rimania, u ktorých náboženstvo a štát znamenalo jedno, protištátnu snahu.

3. Ináč panovníci boli neraz v pomykove pri postupe voči kresťanstvu, najmä tí, ktorým záležalo na *právnom* poriadku. Kresťania sa totiž všade chovali lojálne ku štátu a ku tým štátnym predpisom a zákonom, ktoré mohli splniť bez urazenia svojho svedomia. Štátne úrady veľmi často zistily a musely priznať, že kresťania sú pokojamilovní, poriadni občania, že sa modlia za cisára a dobro štátu, že dane svoje presnejšie platia ako pohani. Panovníci sa mohli presvedčiť, že kresťania to robia nie z vypočítavosti, ale že to myslia vážne, lebo majú vysokú mravnosť.

Právne odôvodnenie prenasledovaní.

Postoj kresťanstva voči štátu bol v mnohom ohľade úplne nový, ktorému Rím hneď nerozumel. Traján napr. stanovil tento postup voči kresťanom: Keď sú kresťania *obžalovaní* a tvrdošijne ostanú pri svojom, majú sa odsúdiť; keď odvolajú, majú byť prepustení na slobodu, ale štátne úrady nesmú na nich *číhať*. Tu sa teda chce vyhovieť i platným zákonom, ale súčasne sa aj uznáva, že samo kresťanstvo nemá byť trestané z úradu.

Dôvody, pre ktoré vznikaly prenasledovania, dajú sa shrnúť takto: *Nenávisť židov* oproti kresťanom. Židia huckali Rimanov proti kresťanom. Z veľkej čiastky môže sa pripisovať prvé prenasledovanie za Nerona tej príčine. *Nenávisť pohanov* oproti kresťanom. Túto vybičovali hnavne pohanskí kňazi, ktorí rozvášnili široké masy ľudu, a tieto žiadaly „christianos ad leones". Pohanskí kňazi vyčítali kresťanom, že sú ateisti, nemravníci, že majú thyestické obety, sú príčinou pohrôm a nešťastí a nepriatelia ľudského pokolenia.

Rímske zákony.

Rímske zákony, proti ktorým sa previnili kresťania, sú: Lex *de sacrilegio*. Previnili sa proti tomu zákonu, keď odopreli obetovať pohanským bohom, porušili božské sochy a obrazy, keď sa o nich nevy-

slovovali s takou úctou, aká patrí bohom. Trest pre to previnenie nebol zákonom stanovený, ale závisel od ľubovôle sudcu. *Lex Julia majestatis* trestal smrťou každé povstanie a tajné spolčovanie. Proti kresťanom sa aplikoval tento zákon preto, lebo sa tajne v noci schádzali k svojim bohoslužbám, lebo neboli štátom dovolenou náboženskou spoločnosťou, lebo protivili sa zbožňovaniu cisára. Zákony proti *čarodejníctvu*, čím sa rozumelo vyháňanie diablov, zázračné uzdravovanie a mágia. Knihy sv. Písma pokladali pohani za magické. Sacrilegium trestalo sa ukrižovaním, spálením, alebo smrťou v amfiteátri.

H. Leclercq, Accusations contre les chrétiens. Dictionaire d'arch. chrét. et de liturgie I.; tamtiež IV. Église et État. — E. Lohmeyer, Christenkult u. Kaiserkult, 1919. — Fr. Sauter, Der röm. Kaiserkult bei Martial u. Statius, 1934. — K. Pieper, Urkirche u. Staat, 1935.

§ 13. PRIEBEH PRENASLEDOVANÍ OD NERONA PO MILÁNSKY EDIKT.

Rímski cisári po Nerona (54—68) výslovne neprenasledovali kresťanov. Židokresťania viac ráz znášali podobný osud ako prenasledovaní židia, nie však pre svoje kresťanstvo. Kresťania žili pomiešaní medzi ostatnými občanmi štátu, mali zamestnania ako iní občania: remeselníctvo, obchod alebo verejnú službu. Aj neskoršie za prenasledovania neskrývali sa zbabele, len úzkostlive bdeli, aby sa nepošpinili modlárstvom a nemravnosťou. Keď potom jednému-druhému hrozilo nebezpečenstvo, hľadel sa zachrániť útekom. To sa pokladalo za dovolené a odsudzovalo sa každé ľahkomyseľné vystavenie sa nebezpečenstvu života.

Prenasledovanie za Nerona.

Od Nerona až po r. 313 prenasledovania boly veľmi časté, ale nie neprestajné a tiež nie všeobecné. Boly medzitým dlhé spokojné periódy, v ktorých sa uplatňovala známa rímska shovievavosť voči cudzím, teda i voči kresťanskému náboženstvu. Poniektorí cisári v druhom storočí cítili odpor pred prenasledovaním, a to preukázali najmä tým, že nepripustili anonymné oznámenia proti kresťanom. Všetky prenasledovania pred 250. rokom boly miestneho rázu a len neskoršie boly všeobecné.

Počet prenasedovaní.

O určitom počte prenasledovaní nemôžeme hovoriť. A keď sa o takom hovorí, tak sa rozumejú len tie prenasledovania, ktoré maly úradný ráz, ktoré sa totiž konaly buď na priamy rozkaz cisára, buď s jeho povolením.

Tieto, aspoň v zásade, maly všeobecný ráz. Takých spomína Laktanc 6, Sulpicius Severus 9 a sv. Augustín — analogicky s 10 pliagami egyptskými — 10. V jednotlivých čiastkach ríše bolo oveľa viac prenasledovaní, vyvolaných ľudom, alebo rímskymi prefektmi.

1. Dlhý rad prenasledovaní začal zlopovestný cisár *Nero*. Prenasledovanie kresťanov za Nerona súvisí s úžasným požiarom Ríma r. 64, ktorý podľa Tacita ľud pripisoval Neronovi. (Najnovšia historická kritika odmieta motív podpaľačstva, ktorý Tacitus uvádza, vraj z nenávisti oproti Neronovi.) Cisár, aby odvrátil podozrenie a dal možnosť rozzúrenému ľudu hnev si vyliať, sohnal veľký počet kresťanov, ktorých ľud pre židovské štvanie aj tak už nenávidel. Pri súdnom pokonávaní vina na požiare Ríma sa im síce nedokázala, ale odsúdení boli sumárne pre „nenávisť voči ľudskému pokoleniu“ (odium generis humani). Popravu kresťanov previedli v cisárskych záhradách na obveselenie ľudu, a to najrozličnejším spôsobom (živé fakle, križovanie, pred divou zverou). Prenasledovanie sa obmedzovalo pravdepodobne len na hlavné mesto Rím. Tu potrvalo však až do konca Neronovho panovania. Medzi obeťami sa nachádzali aj apoštolské kniežatá sv. Peter a Pavel. Tým prenasledovaním získal ľud trvalý dojem, že kresťania sú zločinci a meno „kresťan“ stalo sa predmetom opovrhnutia a nenávisti.

Nero.

2. Za panovania cisárov Vespaziána a Tita žili kresťania v pokoji. Nové prenasledovanie vzbĺklo v posledných rokoch cisára *Domiciána* (81—96). Podnet vrhnúť sa na kresťanov dalo to, že kresťania odopreli božský kult cisárovi (dal sa volať Dominus ac Deus). V porovnaní s predošlým bolo to prenasledovanie oveľa menšie. Kresťanov trestali popravením a vyhnanstvom. Tak bol poslaný sv. Ján do vyhnanstva na Patmos. Medzi obeťami bol aj cisárov príbuzný, bývalý konzul Titus Flavius Klemens; jeho manželku Flaviu Domitillu poslali do vyhnanstva. Z obavy o svoj trón dal priviesť Domicián z Palestíny aj dvoch príbuzných Spasiteľa, ktorých však prepustil na slobodu, keď dosvedčili, že netúžia po židovskej kráľovskej korune.

Domicián.

3. Domiciána zavraždili na popud vlastnej manželky. Po krátkom panovaní cisára Nervu (96—98), za ktorého požívali kresťania pokoj, nasledoval *Trajan* (98—117). Zpočiatku dožičil i on kresťanom pokoja. Neskôr však prenasledoval ich pre vyznávanie zakázaného náboženstva. Pravda, zakázal na nich číhať a trestaní mali byť len keď tvrdošijne zotrvali pri svojom. Nebolo slobodno ich súdiť na základe anonymných oznámení. Za toho prenasledovania podstúpili mučenícku smrť 120-ročný biskup Simeon z Jeruzalema, príbuzný Pána, a sv. Ignác Antiochijský.

Trajan.

4. Dvaja po Trajanovi nasledujúci panovníci, Hadrián (117—138) a Antonius Pius (138—161), boli voči kresťanom dosť shovievaví. Ba dokonca zastali sa kresťanov v Grécku a v Malej Ázii proti sfanatizovanému obyvateľstvu. Napriek snášanlivosti cisárov boly miestami protikresťanské nepokoje, najmä r. 135 po nezdarenom povstaní židov, keď dal postaviť Hadrián Jupiterovi svätyňu na mieste chrámu jeruzalemského a nad Svätým hrobom umiestil oltár Venušin. Za vladárenia Antonia Pia podstúpili mučenícku smrť Polykarp, biskup smyrnenský a pápež Pius I. Justinove apologie svedčia, že i za panovania týchto panovníkov mnohí kresťania trpeli. K štvrtému väčšiemu prenasledovaniu došlo za panovania *Marka Aurelia* (161—180). Ten filozof na cisárskom tróne chcel sa síce povýšiť nad „bláznenie“ kresťanov, ale nešťastné okolnosti viedly predsa ku krviprelievaniu. Za jeho panovania javil sa v ríši nedostatok potravín, šírily sa nákazlivé choroby a barbari ohro-

Markus Aurelius.

žovali hranice štátu. Všetko to nešťastie pripisoval ľud kresťanom. Sám cisár videl v kresťanskom náboženstve len vzdorovitosť a rojčenie. Odhodlal sa k upevneniu štátnej jednoty posilnením kultu bohov. Nevydal síce výslovný edikt, ktorým by bol nariadil prenasledovanie kresťanstva, ale svojím reskriptom z r. 176 dal možnosť k udávaniu kresťanov, pretože uvádzajú nové náboženstvo. Medzi mučeníkmi tej doby je sv. Justín, apologeta, mnohí biskupi a kňazi (Potinus, Sanktus, Karpus). Spokojnejšie časy pre kresťanov prišly za panovania cisára *Komoda* (180—192), ktorý údajne na prímluvu svojej kresťanskej manželky (a či konkubíny?) vyslobodil zo žalárov a vyhnanstva mnohých kresťanov.

Septimius Sev.

5. *Septimius Severus* (193—211) pokračoval v snášanlivej politike svojho predchodcu, ba dokonca ukázal sa osobne blahosklonným voči kresťanstvu. Keď sa však vzmáhal počet kresťanských úradníkov, začal byť cisár nedôverčivý. Vzmáhanie kresťanstva chcel zamedziť tým, že zakázal prestúpenie k inej viere. Prenasledovanie zúrilo najmä v Afrike, Galii a v Egypte. Sv. Perpetua a Felicita, ešte katechumenky, Leonidas, otec Origena, sú najvýznamnejšími mučeníkmi tej doby.

Maximinus Trák.

6. Za nasledujúcich troch cisárov sýrskych (Karakalla, Elagabal, Alex. Severus) požívali kresťania dosť pokojné časy. Alexander Severus (222—235) pokladal kresťanstvo za oprávnenú náboženskú formu a obraz Krista spolu s Abrahámovým a Orfeovým mal byť uložený v jeho lináriu. Kresťania už začínali si stavať verejné budovy pre svoje bohoslužby. Mučenícka smrť sv. Cecilie, Agnesy, Sebastiána kladie sa síce do tej doby, ale novšie nálezy svedčia o skoršej dobe (za Marka, alebo Komoda). Alexandra Severa zavraždil *Maximinus Trák* (235—38) a tak stal sa cisárom. Bol prvým „barbarom" na cisárskom tróne. Náboženský síce ľahostajný, ale kresťanov kruto prenasledoval ako verných prívržencov svojho nenávideného predchodcu. Vystúpil najmä proti biskupom a kňazom. Mučeníkmi tejto doby sú pápež Poncián a kňaz Hyppolit. Za cisára Gordiána (238—44) zase kresťanstvo si vydýchlo. Origenes si dopisoval s cisárom Gordiánom, ba do konca sa rozniesol chýr, že cisár je kresťanom.

7. Niekoľkoročného pokoja a prajných okolností využila Cirkev na intenzívnejšie organizovanie. Kresťanstvo sa šírilo a niektorí kresťania dostali sa do významnejších štátnych služieb, kde mohli vplývať na vysokopostavené osoby v prospech svojej Cirkvi. Okolo r. 250 kresťanstvo natoľko zosilnelo, že štát si jasne uvedomil nebezpečenstvo, ktoré mu hrozilo so strany Cirkvi. I keby sa bol Riman snášanlivo choval voči kresťanstvu ako náboženstvu, nemohol to učiniť voči Cirkvi ako vzmáhajúcej sa organizácii. Cítil, že Cirkev chce byť štátom v štáte a odhodlal sa ju vyhubiť.

Decius.

No s vonkajším vzrastom kresťanstva nekráčalo paralelne jeho vnútorné prehlbovanie. V dlhších rokoch pokoja niektorí jeho členovia zmäkli, kňazi a svetskí ľudia oddali sa nečinnosti a svetárstvu. Boh dopustil nové prenasledovanie, aby — ako poznamenáva sv. Cyprián (De lapsis 5.) — skúšal svoju rodinu. Trvalo síce krátko, ale bolo tým prudkejšie a nebezpečnejšie. Bolo to prvé *všeobecné* prenasledovanie. *Decius* (249—251), človek surový, ale veľkých koncepcií, rozhodol sa zreštaurovať upadajúcu štátnu autoritu, učiniť ríšu odolnejšou proti vonkajším nepriateľom a vzkriesiť v nej zašlú slávu. Za prvú úlohu si pokladal utvoriť jednotu, zpäť uviesť jednotné národné náboženstvo. Tomu náboženstvu chcel podrobiť aj všetkých kresťanov, lebo ich pokladal za najnebezpečnejších pre štát. V tom pokračoval plánovite. Nežíznil natoľko po kresťanskej krvi, ale skôr chcel mučením, žalárom a prenasledovaním donútiť kresťanov, aby sa vrátili k pohanstvu. Roku 249 vydal edikt, podľa ktorého každý — ženy i deti — musí obetovať bohom. Najviac mu išlo o to, aby k tomu prinútil biskupov a kňazov.

Nakoľko útok prišiel neočakávane, vyvolal u kresťanov rozruch. V Ríme, v Alexandrii, v Smyrne a najmä v Kartagu mnohí odpadli od viery a medzi nimi boli aj niektorí biskupi a kňazi. Mnohí však obstáli v skúške a radšej podstúpili mučenícku smrť, než by zradili vieru. Pápež Fabián stal sa mučeníkom, biskupi Babylas z Antiochie a Alexander Jeruzalemský zomreli vo väzení, Origenes podľahol následkom ukrutných mučení, Cyprián z Kartaga, Dionýz z Alexandrie, Gregor Taumaturg útekom zachránili svoj život. Prenasledovanie prestalo po smrti Deciovej. Mnohí sa vrátili do Cirkvi. Ale proti návratu neverných, najmä v Kartagu, Cyprián kládol značné ťažkosti, čo vyvolalo škriepky v tejto cirkvi.

Gallus.

8. Deciov nástupca *Gallus* (251—253) nepokračoval síce v prenasledovaní, ale keď sa rozšíril v rímskej ríši mor a pohani prinášali smierne obety, kresťania veľa trpeli, pretože sa zdráhali podobne činiť. Pravda, teraz boli už odolnejší. Aj keď sa to prenasledovanie nie veľmi rozšírilo, predsa až dvaja pápeži — Kornelius a Lucius — spečatili svoju vieru krvou.

Valerián.

9. Keď nastúpil na trón *Valerián* (253—260), zpočiatku bol pokoj. Viacerí kresťania dostali vynikajúce miesta i na samom cisárskom dvore. Ale Valerián pod vplyvom svojho vojvodcu Makriána čoskoro zmenil svoj postoj voči kresťanom. Valerián postupoval v prenasledovaní veľmi plánovite. Ostrie toho bolo namierené proti cirkevným hodnostárom a cirkevnej organizácii. Strata majetku, vyhnanstvo a smrť po predchádzajúcom trápnom mučení, to boly vtedy obvyklé tresty. Najmä v niektorých provinciách bolo prenasledovanie veľmi krvavé a zmiernilo sa až vtedy, keď sa cisár v perzskej vojne dostal do zajatia. Pápež Sixtus II., diakon Vavrinec, biskup Cyprián v Kartagu sú najvýznamnejšími mučeníkmi tých čias.

Po Valeriánovi nasledovala skoro 40-ročná doba pokoja len s menším prerušením za cisára *Aureliána* (270—275). Kresťanstvo požívalo — i keď nie právnu — predsa skutočnú slobodu. Za tých 40 rokov rozšírilo sa v celej ríši, zaujalo významné pozície v sociálnom a politickom živote. Natoľko zosilnelo, že už ho nemohlo vážne poškodiť ani najväčšie prenasledovanie, ktoré ešte muselo prekonať za Diokleciána.

Dioklecián.

10. *Dioklecián* (284—305), panovník veľkej energie a štátnických schopností, na začiatku svojho panovania nechal kresťanstvo na pokoji. Bol zaujatý reorganizáciou ríše. Aby ľahšie zvládol svetovú ríšu, rozdelil ju na východnú a západnú; vymenoval za spolupanovníkov a nástupcov na východe svojho tesťa Galeria a na západe Konštancia Chlora. Cézara Maximiána Herkula poveril vojenským vedením na západe. Svoje

sídlo preložil do Nikomedie. Galerius spravoval svoju časť zo Sirmia; Maximián Herkules býval v Miláne a spravoval Taliansko, Španielsko a Afriku. Konštancius Chlorus zvolil si za hlavné mesto Trevír a odtiaľ spravoval Galiu a Veľkú Britániu. Rím ostal pre svoju republikánsku tradíciu opustený. Táto okolnosť mala pre vnútorný vývin Cirkvi a pápežstva v Ríme ohromný význam (pápežský štát!).

Po reorganizácii ríše navrhoval fanatický a surový cézar Galerius, aby Dioklecián reštauroval starý štátny kult a za jediné náboženstvo vyhlásil kult rímskych bohov. Dioklecián zpočiatku váhal (jeho manželka a dcéra vyznávaly náuku Kristovu), ale podľahol nahováraniu a tak povstalo posledné, najväčšie a najdlhšie prenasledovanie kresťanov. To bolo už rozhodujúcim zápasom medzi kresťanstvom a pohanstvom. Roku 303 vydal Dioklecián tri edikty, v ktorých rozkázal, aby boly zborené kresťanské modlitebne, vydané a zničené všetky sväté knihy, klérus uväznený a nútený obetovať bohom. Roku 304 vydal nový a všeobecný edikt, v ktorom sa ukladalo, aby všetci kresťania obetovali bohom, lebo ináč ich očakáva smrť (krvavý edikt). Tento edikt sa prevádzal vo všetkých provinciách nikdy nevídanou ukrutnosťou. Krv kresťanov, ktorí za posledných pokojných rokov sa veľmi rozmnožili, tiekla v potokoch. Popravy sa prevádzaly hromadne, kde-tu od 10 do 100 kresťanov utratilo život denne. Len v tých provinciách, ktoré stály pod správou šľachetnejšie smýšľajúceho Konštancia Chlora, bolo prenasledovanie kresťanov miernejšie. On sa obmedzil na prevádzanie prvých ediktov, ale nie ediktu krvavého.

Roku 305 nemocný Dioklecián, znechutený svojou prácou, složil cisársku hodnosť. S ním musel odstúpiť aj Maximián Herkules. Augustmi sa stali ukrutný Galerius a Konštancius Chlorus, a za cézarov pridelení boli Severus a Maximinus Daja (Daza). Prenasledovanie i tak pokračovalo. Po smrti Konštancia Chlora zvolilo vojsko za augusta Galie jeho syna Konštantína Veľkého (306), ktorý pokračoval v šľapajách svojho otca a bol voči kresťanom shovievavý. Nad Panoniou a Norikumom vládol Licinius. Na Východe zúrilo prenasledovanie ďalej, ba tým viac, že tam teraz nikým nehatený Galerius mohol voľne vyliať svoju zlosť na kresťanoch.

Konštancius Chlorus.

Ale boj proti kresťanom bol bezvýsledný a pohanstvo muselo konečne kapitulovať. Poddať sa muselo pohanstvo najprv tam, kde najviac zúrilo proti kresťanom — na Východe. Ukrutnou chorobou zachvátený Galerius so svojimi troma spolupanovníkmi vydal roku 311 v Nikomedii *toleračný edikt*, v ktorom pri uznaní vykonaných neprávostí dovoľuje sa kresťanom vyznávať ich vieru. Ba dokonca žiadal kresťanov, aby sa modlili za cisára a ríšu.

Toleračný edikt.

11. A čoskoro došlo k úplnému zúčtovaniu medzi kresťanstvom a pohanstvom aj na Západe. V Taliansku vystúpil ako augustus r. 306 syn Maximiána Herkula Maxencius, ktorý ďalej prenasledoval Cirkev. Aj z toho dôvodu rástlo medzi ním a Konštantínom Veľkým napätie, ktoré viedlo k otvorenej vojne. Konštantín Veľký premohol pomerne oveľa silnejšie vojsko Maxenciovo neďaleko Ríma pri Milvijskom moste (12. okt. 312). Toto víťazstvo pripisoval zdatnosti kresťanských vojakov. Rím otvoril svoje brány pred víťazom, ktorý sa takto stal pánom Západu.

Náboženskú otázku veľkodušne riešil z príležitosti schôdzky so svojím švagrom Liciniom v Miláne r. 313. *Milánsky edikt* priznáva všetkým poddaným ríše, teda i kresťanom, náboženskú slobodu, tiež právo pristúpiť ku kresťanstvu a právo Cirkvi mať majetky. Tým sa stala Cirkev *právnou osobou* so všetkými následkami toho. Súčasne nariadil Konštantín vrátiť Cirkvi všetky budovy, určené pre bohoslužby a tiež majetky, ktoré pred Diokleciánovým prenasledovaním patrily Cirkvi. (Konštantín daroval pápežovi Miltiadovi lateránsky palác, ktorý bol kedysi majetkom Plaucia Laterána. Palác sa stal zčiastky bazilikou, zčiastky rezidenciou pápežov až do zajatia avignonského.)

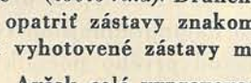
Milánsky edikt.

Milánskym ediktom bolo zásadne zrušené doterajšie exkluzívne spojenie rímskeho štátu s pohanským kultom, nastúpila nová nábožensko-politická éra a *epochálny obrat* v cirkevných dejinách. Pomaly prešiel edikt do života na Západe, potom aj na Východe a víťazné kresťanstvo radostne kráčalo v ústrety novým časom.

Milánsky edikt, lepšie povedané reškript, bol obežníkovým nariadením pre všetkých miestodržiteľov rímskych provincií. Zachoval sa nám len vo forme dekrétu, ktorý poslal Licinius na Východ. Uvádza ho Laktancius (De mort. 48) a Euzebius (X, 5, 2).

Konštantínovu *víziu kríža* prvý raz spomína Euzebius v životopise Konštantína Veľkého. Pred bitkou vraj postavil Konštantín svoje vojsko pod ochranu Boha kresťanov a prosil o Jeho pomoc. Na to uvidel s celým vojskom nad popoludňajším slnkom kríž a tie slová: „V tom zvíťazíš“ (*τούτῳ νίκα*). Druhého dňa zjavil sa mu Kristus a rozkázal mu opatriť zástavy znakom kríža (kríž s písmenou P) Tak vyhotovené zástavy menovaly sa laharum.

Konštantínova vízia kríža.

Avšak celé vypravovanie Euzebiovo je veľmi nepravdepodobné už aj preto, lebo Euzebius spomína ho prvý raz r. 337, ale nehovorí o ňom vo svojich dejinách, napísaných v rokoch 314—315, hoci spomínané víťazstvo podrobne opisuje. Tam spomína len sen Konštantínov, ako i sochu, ktoré dal v Ríme vyhotoviť sám Konštantín. Socha v podobe muža drží v ruke kríž s nápisom: V tom znaku oslobodil mesto od tyrana. I Laktancius vo svojom r. 314 napísanom diele (De mortibus persecutorum 44) hovorí len toľko. Labarum, zástava s krížom, ľahko môže súvisieť s vtedy zvyklými symbolmi slnka a života (⊕ = Henkelkreuz, svastika).

Peter a Pavol, Pápež Kalixt, Peter a Pavol.
(Podobizne kreslené na základe antickej zlatej čaše.)

A. Linsenmayer, Die Bekämpfung d. Christentums durch d. röm. Staat bis Julian. 1905. — A. Ehrhard, Die Kirche der Märtyrer, 1932. — G. Hahn, Die Kirche der Martyrer und Katakomben, Freiburg i. Br. 1939. — A. Manaresi, L' Impero Romano e il Christianesimo. Torino 1914. P. Allard, Histoire des persécutions 3. v. Paris 1908. — Allard, Le christianisme et l'empire Romain de Neron à Théodose, 9. v. Paris 1925. — E. Liesering, Untersuchungen zur Christenverfolg. des K. Decius. 1933. — Schrörs, Konstantins d. Gr. Kreuzerscheinung, 1913.

§ 14. VÝZNAM MUČENÍCTVA A NÁBOŽENSKÁ ÚCTA MARTÝROV.

Kult mučeníkov.

Učenie *o obcovaní svätých* je základnou náukou kresťanskej viery. Podľa tohto učenia sú spojení na svete žijúci kresťania v životnú pospolitosť, v ktorej jeden znáša ťarchy druhého a tak vypĺňuje zákon Kristov (Galat. 6, 2). Pásky spolupatričnosti a vzájomnej odkázanosti ani smrťou nepominú, ale žijúci ostávajú so zomrelými veriacimi v úzkom styku a navzájom si pomáhajú. Že sa táto základná náuka vžila v širokých masách a formovala každodenný život kresťanov, je zvláštnou zásluhou mučeníkov. Kult mučeníkov je koreňom úcty svätých, ktorá však je najcharakteristickejším prejavom zbožnosti prvých kresťanských storočí.

Mučeníctvo, historický dôkaz.

Pohnútky, pre ktoré pohani prenasledovali kresťanov, sú veľmi rozmanité, ale v základe bola to *kresťanská viera*, ktorú chceli pohani v ľuďoch vyhubiť. Všetci teda, ktorí trpeli od pohanov a najmä tí, ktorí život obetovali, sú najpoprednejšími svedkami opravdivého náboženstva. Kresťania od prvého počiatku si ich veľmi vážili a zasvätili výročné dni ich smrti (martyria, memoriae, confessiones). Pomenovali ich mučeníkmi, martýrmi. Mučeníci sú *historickým* dôkazom pravdivosti tých faktov, na ktorých sa zakladá kresťanstvo: smrť a zmŕtvychvstanie Spasiteľa. Pre tieto pravdy išli zomrieť, a to nie jeden-dvaja, ale toľkí, koľkí ešte ani za jednu pravdu nezomreli. Oni sú dôkazom toho, že Cirkev je *božia*, lebo len božská ustanovizeň môže dať toľko sily a odvahy, aby pre ňu milióny ľudí život obetovalo, a to uprostred

5. Damazus I. 366—384. Podľa orig. z baziliky sv. Pavla.

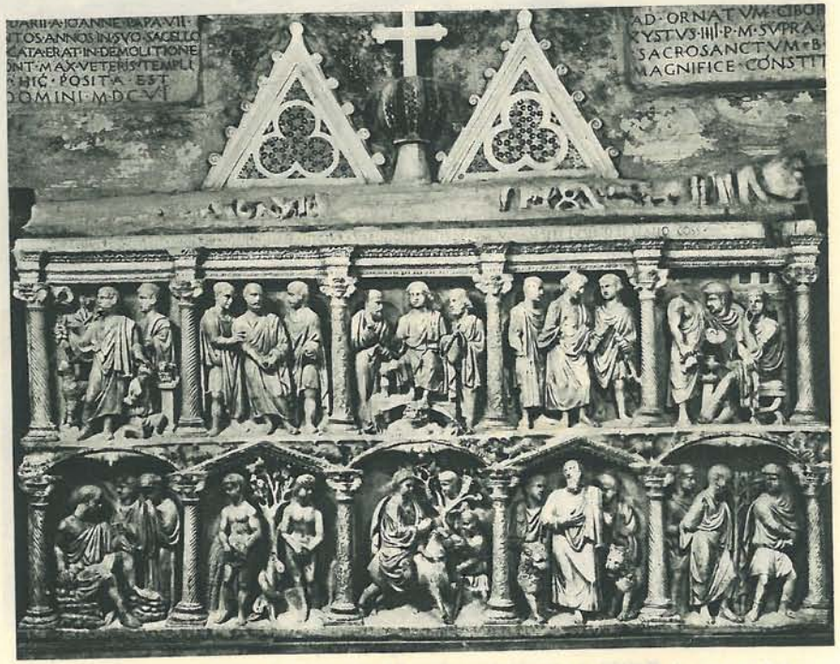
6. Inocent I. 402—417. Otázka primátu, odsúdenie Pelágia. Podľa orig. z baziliky sv. Pavla.

7. Arkosólium v katakombách sv. Domitily. Z najstarších fresiek, znázorňujúca Krista a apoštolov ako Rimanov, z I. storočia.

8. Krypta pápežov v katakombách sv. Kalixta.

9. Starokresťanský sarkofág Júlia Bassa, prefekta rímskeho, z r. 359 v krypte vatikánskej.

najväčších mučení. Musela to byť božská ustanovizeň, opatrená božskými silami, ktorá nepodľahla takým prenasledovaniam.

Krvavá mučenícka smrť kresťanov vlastne neznamenala ich porážku, ale víťazstvo nad všetkým tým, čo sa protivilo kráľovstvu božiemu. Pozeralo sa na nich ako na zvlášť omilostených ľudí, ktorým Boh zvláštnym spôsobom pomáhal prekonať to najťažšie, a ktorým dal za to patričnú odmenu. Preto si ich kresťania jedinečne vážili a ich pozostatky zvlášť uctievali. Tak sa vyvinul kult mučeníkov. Všeobecné pôsobenie mučeníctva na okolitý svet tiež dokazuje jeho nadprirodzený charakter. Tvrdí rímski vojaci, zaťatí pohanskí sudcovia pohnutí smrťou martyrov, obrátili sa ku kresťanstvu (Justín, Tacián). Márne sa usiluje kresťanstvu nepriateľsky naladený svet význam mučeníctva zľahčovať tým, že ho pripisuje fanatizmu kresťanov, že poukazuje na hrdinské chovanie sa mnohých nekresťanských vojakov v boji a na mučeníctvo niektorých kacírov. Kresťanskí mučeníci neboli fanatici. Mali úplnú slobodu svedomia, nemali ani zlosti ani hnevu na svojich mučiteľov. Smrť nevyhľadávali, ba utekali pred ňou, ale keď jej nemohli vyhnúť, podstúpili ju pre vieru, a to nielen dospelí, ale aj deti a starci, ktorých nemožno porovnať s odvážne bojujúcimi vojakmi.

Kanonizácia.

Kanonizácia mučeníkov jestvovala už v najstarších časoch. Len keď sa vyhovelo všetkým stanoveným podmienkam, mohol byť niekto uctievaný ako martýr. Nebol pokladaný za mučeníka ten, kto ľahkomyseľne vyhľadával smrť, alebo zbytočne provokoval pohanov a pri tom utratil život.

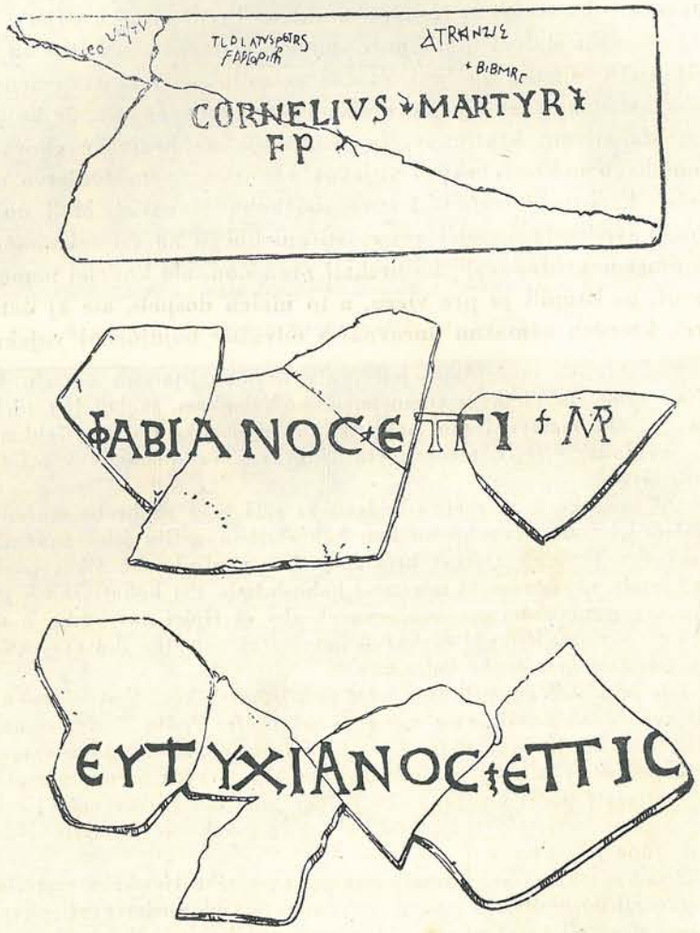
Od začiatku 3. storočia schádzala sa celá obec na hrobe mučeníka a v deň jeho smrti eucharistickou bohoslužbou uctila jeho pamiatku. Katakomby, riadne cintoríny kresťanov, kde vtedy i mučeníkov pochovávali, staly sa súčasne aj miestami bohoslužieb. Pri bohoslužbách prečítali, akým spôsobom mučeník zomrel, aby sa žijúci povzbudili a tiež posilnili vo viere. Biskupi rozkázali pospisovať pamätné dni mučeníkov a tak povstaly *kresťanské kalendáre.*

Katakomby.

Nie je možné ani približne udať počet mučeníkov. V stredoveku sa príliš zveličoval, novšie zasa sa veľmi zmenšuje. Podľa Tacita zomrelo za Nerona: ingens multitudo. Cyprián hovorí o „martyrum innumerabilis populus". Vzhľadom na lokálny charakter prvých prenasledovaní a a tiež na malý počet kresťanov do r. 250 bolo mučeníkov menej a ich počet značne vzrástol vtedy, keď sa začaly všeobecné prenasledovania a hromadné popravy.

Zriadenie katakômb (pomenovanie od jedného rímskeho cintorína: ad catacumbas) nesúvisí s prenasledovaním. Spôsob pochovávať mŕtvych do zeme prevzali kresťania od židov a od prvého počiatku pochovávali buď svrchu do zeme, alebo do stien podzemných chodieb. Tie cintoríny boly verejné, známe každému a rímskymi úradmi povolené. Že tu a

tam postavili aj oltár, kde odbavovali bohoslužby, to súvisí s kultom mučeníkov. Za prenasledovania, pravda, mohli kresťania svoje bohoslužby pri oltároch v katakombách pokojnejšie odbavovať. Nijako však nemožno katakomby pokladať za stále bohoslužobné miesta. Tými nemohly byť katakomby už aj pre ich veľmi úzke rozmery. Katakomby sa nachádzajú v okolí Alexandrie, Syrakúz, v mnohých väčších mestách Itálie a najviac je ich v Ríme (54 katakômb v 880 km dĺžke). Po milánskom edikte sa častejšie pochovávalo svrchu do zeme (sub divo) a od 5. storočia výlučne len tak.

Náhrobné nápisy pápežov Kornelia, Fabiána a Eutychiána v katakombe sv. Kalixta.

Katakomby ostaly pamätnými miestami, kam kresťania neskorších časov často chodievali z úcty k svojim veľa trpiacim predkom. Keď však v 8. a 9. storočí najväčšiu časť relikvií preniesli do rímskych kostolov, aby tak znemožnili krádež pozostatkov, pomaly zabudlo sa na katakomby a tiež otvory do nich vedúce sa pomaly zasypaly. Len jedna katakomba bola známa, a to sv. Sebastiána (coemeterium ad catacumbas). V 16. storočí náhodou sosypala sa zem na ceste Salaria a to viedlo k objaveniu katakômb. Odtedy sú katakomby nielen miestom zvláštnej úcty kresťanského sveta, ale aj miestom štúdia učencov, ktorí nám takto objasnili v mnohom život prvých kresťanov (Bosio, de Rossi, Wilpert).

Delahaye, Les origines du culte des martyrs, Brux. 1912. Wilpert, Die Malereien d. Kat. Roms. Rom 1903.

§ 15. LITERÁRNY BOJ.

Paralelne s krvavým prenasledovaním kresťanstva sa dialy so strany pohanov mnohé pokusy zamedziť jeho rozšírenie, zvlášť medzi vzdelanými vrstvami zosmiešňovaním a znevažujúcimi písomnými úvahami. Od polovice druhého storočia usilovali sa pohanskí spisovatelia dokázať, že kresťanstvo sa nesrovnáva s požiadavkami zdravého rozumu a s blahom rímskej ríše. Lež i zpomedzi kresťanov čoskoro sa pokúsili vzdelanejší písomne brániť kresťanské pravdy a vyvracať rozširované pomluvy (apologeti). Tak povstal popri krvavom boji aj ostrý *zápas literárny*. Pravda, ako bol každodenný život kresťanov usporiadanejší v porovnaní so životom pohanov, tak aj v písomnom boji boli kresťania rozvážnejší a slušnejší ako pohani. *Zápas literárny.*

Literárny boj pohanov mal dvojaký cieľ: Prvý chcel priamo ochromiť kresťanstvo tým, že podvracal kresťanské pravdy, historické skutočnosti, zosmiešňoval vynikajúce postavy kresťanov a ich bohoslužby. Nepriamy boj javil sa v tom, že pohanskí učenci sa usilovali pohanstvo zošľachtiť, jeho bohoslužby zdokonaliť. Tak neopytagorizmus ako i neoplatonizmus sa usiloval náuku o pohanských bohoch zdokonaliť a priblížiť k monoteizmu. Kresťanské zjavenia chceli nahradiť výpoveďami orákul. Neoplatonizmus žiadal prísnu askézu, pravda, v duchu gnostickom. Kým osobu Kristovu zosmiešňovali, hľadali v pohanstve vynikajúce postavy, aby ich postavili za ideál, nahradzujúci Spasiteľa.

Neopytagorizmus je miešaninou Pytagorovho a Platonovho učenia s asketikou esenov. Vznikol v Alexandrii. Usiloval sa uspokojiť túžbu pohanov po obsažnejšom náboženstve. *Flavius Philostratus* na návod manželky cisára Septimia Severa sostavil románový spis, v ktorom život čarodejníka Apolonia z Tyany postavil do takého svetla, aby úplne nahradzoval pohanom Krista. *Neopytagorizmus.*

Zpomedzi útočných filozofických spisov 2. storočia najnebezpečnejší je *Λόγος ἀληθής* (pravdivé slovo), ktorý sostavil filozof *Celsus*. Je to 4 sväzkové dielo známe len z Origenovho protispisu „Contra Celsum". Celsus ostro kritizuje kresťanstvo so stanoviska židovského a pohanského, resp. Platonovej filozofie. Dobre pozná Starý zákon, Evanjeliá a všetky dovtedy uverejnené kresťanské spisy. Časť historická v jeho diele je veľmi slabá. Život Ježisa je mu len rozprávkou. Jeho námietky proti Vteleniu, Vykúpeniu sú pozoruhodné tým, že kresťanstvu nepriateľský svet nevzmohol sa na iné až po voľnomyšlienkárov 18. a 19. storočia.

Celsus.

Priateľ Celsov, rétor *Lucián* zo *Samosaty*, v svojich spisoch posmieva sa viere v zmŕtvychvstanie, kresťanskej láske k bližnému a hrdinstvu kresťanov, ktorým premáhajú smrteľné úzkosti v prenasledovaní. Pravda, tým nepriamo vystavuje kresťanom najkrajšie svedectvo.

V 3. a 4. storočí útočili filozoficky na kresťanstvo *neoplatonici. Plotin, Iamblichus, Porphyrius* a *Proklus* sú vynikajúcimi predstaviteľmi neoplatonizmu. Iamblichus a Porphyrius zidealizovali osobu Pytagora, pripisovali mu nepoškvrnenosť života, divotvornú moc a vedomosť skrytých vecí. Tým ho chceli postaviť na úroveň Krista. Porphyrius priamo napadol kresťanstvo v spise *Λόγοι κατὰ Χριστιανῶν*. Nápadná je u neho dôkladná znalosť kresťanstva, čo by svedčilo o tom, že bol kresťanským odpadlíkom. Úsilie neoplatonikov bolo znevážiť osobnosť Spasiteľovu, dokázať údajné nemožnosti a vnútorné protirečenia v dogmách a mravných zásadách kresťanstva. Neoplatonizmus získal, aj keď nie na dlhý čas, značný význam.

Neoplatonici.

Proti kresťanom sa bojovalo nielen písmom, ale aj divadelnými predstaveniami a kresbami. Známa je nedávno objavená kresba, na ktorej je Ukrižovaný s osliou hlavou a pod tým nápis: Alexamenos sa klania svojmu Bohu.

§ 16. ROZŠÍRENIE KRESŤANSTVA NA KONCI PRENASLEDOVANÍ.

Ďalekosiahle misijné cesty sv. Pavla oprávňujú nás tvrdiť, že kresťanstvo už v apoštolských časoch zachytilo sa vo viacerých provinciách rímskej ríše. Boly to predovšetkým židovské diaspory, na ktoré kresťanstvo nadviazalo a tak sa šírilo. Zpočiatku zachytilo len strednú a sociálne nižšie postavenú triedu otrokov, remeselníkov a obchodníkov; a medzi tými v prvom rade zakotvilo u žien. Ale už od prvých počiatkov Cirkvi — i keď v menšom počte — patrili do nej i vzdelanejšie a vyššie postavené rodiny, ako to vysvitá zo Skut. Ap. a Pavlových listov. V druhom storočí vzrastá počet vysokopostavených a vzdelaných kresťanov. Kresťanstvo má už prívržencov aj vo vysokej rímskej šľachte, vo vojsku a vysokých štátnych úradníkoch. Tertulián, i keď azda zveličuje, predsa už okolo r. 200 takto píše pohanom o kresťanoch: „... sme včerajší a naplňujeme už všetky vaše miestnosti, vaše

Rozšírenie kresťanstva.

mestá, ostrovy, kaštiele, obce, dvory, tábory, stavy, mestské rady, paláce, súdy, senáty." (Apol. 3.)

Okolo r. 250 už je kresťanstvo tak silné, že ani tie všeobecné a ukrutné prenasledovania nevedely ho zničiť, ba ani len zadržať v jeho víťaznom postupe. Na začiatku 4. storočia mala rímska ríša okolo 50 miliónov obyvateľov, z ktorých 7 miliónov bolo kresťanov, najviac na Východe. Vo väčšom počte žili v Malej Ázii, v Macedónii, v Armenii, Egypte a Syrii. Sporadicky bývali v strednej a južnej Itálii, v severnej Afrike, v Španielsku a južnej Galii, v Podunají a na europských brehoch Čierneho mora.

Počet kresťanov v 3. st.

Začiatkom 4. storočia už je veľký počet cirkevných obcí, ktoré sa vyvinuly, alebo vyvinúť maly na diecézy. R. 325 dalo sa zistiť 600 biskupských sídiel, a biskupov bolo okolo 800.

Kresťanstvo v jednotlivých krajinách:

V Ríme už v Neronovej dobe podľa Tacita (Annal. XV. 44.) malo ich byť: ingens multitudo. Pápež Kornelius († 253) hovorí o množstve kresťanov, ktorých spravuje 46 kňazov, 7 diakonov, asi 100 nižších klerikov; títo majú na starosti len chudobných, na podporu odkázaných 1500 osôb.

Na rozšírenie kresťanstva v Itálii poukazuje to, že na synode v Ríme, ktorú svolal Kornelius, zúčastnilo sa 60 biskupov. V severnej Itálii už pred Konštantínom založené boly biskupstvá v Ravene (120—170), v Miláne (200), vo Verone a Akvileji (240—60); ďalej v Brescii a v Bologni. V strednej Itálii v Ostii a v Neapoli. Najstaršie dejstvovanie kresťanstva v *Galii* je prílíš legendárne (Lazar, Mária Magdalena, Marta v Provence. Lazar, biskup v Marseille, Dionýz Areopagita, zakladateľ biskupstva v Paríži). Azda tam kázal evanjelium už žiak sv. Pavla, Krescens (II. Tim. 4, 10; Galacia = Galia?). Z druhého storočia už máme isté stopy, že v Lyone (sv. Irenej) a vo Vienne boly prekvitajúce cirkevné obce, ktoré veľa trpely v prenasledaní za Marka Aurelia. Koncom 2. a v 3. storočí vznikajú biskupské sídla v Marseille Arelate (Arles), Toulouse, Autun, Vienne, Orange, Rouen, Paris, Bordeaux, Bourges, Reims a na iných menších miestach.

Kresťanstvo v jednotlivých krajinách Európy.

Do *Španielska* zaniesol prvú zvesť kresťanstva už azda sv. Pavol (viď § 8). Legenda to pripisuje sv. Jakubovi st. Pevné zprávy o španielskom kresťanstve podáva už sv. Irenej (Adv. haer. I. 10) a Tertulián (Adv. Iud. 7). Na synode v Elvire r. 300 bolo prítomných 19 biskupov a 24 kňazov (niektorí boli iste aj z krajín mimo Španielska).

O kresťanstve v *Germánii* hovorí už sv. Irenej (Adv. haer. I. 10). Na synode v Arelate (314) boli prítomní biskupi z Kolína a Trevíru. V 4. storočí už jestvovaly biskupstvá v Mohuči, Strassburgu.

V *podunajských* krajinách už pri prenasledovaní za Diokleciána zomrelo viac mučeníkov (Viktorinus, Quirinus). Do *Dalmácie* poslal už sv. Pavol Tita (II. Tim. 4. 10).

Do *Britanie* dostalo sa kresťanstvo prevdepodobne priamo z Malej Ázie po mori. Spomína ho už Tertulián (Adv. Iud. 7). Na synode v Arelate boli biskupi z Yorku, Londýna a Lincolnu.

Do *Afriky* (prokonzulárnej) prenesené bolo kresťanstvo pravdepodobne z Ríma už koncom prvého storočia. Provincia Kartago má r. 255 *V Afrike.* 31 biskupských sídel. V 3. storočí javí sa tam veľmi čulý cirkevný život. Synoda v Kartágu, svolaná Cypriánom (256), mala 87 členov. R. 325 dalo sa zistiť v Afrike na 125 biskupstiev.

Cirkev v *Egypte* pochádza už z apoštolských časov. Biskupstvo v Alexandrii vraj založil sv. Marek evanjelista. Alexandria bola ohniskom pohanskej vedy a kresťania na konci 2. storočia tam založili svoju chýrnu *katechetickú školu*. Na konci prenasledovaní mal Egypt okolo 100 biskupov pod viacerými arcibiskupami na čele s patriarchom alexandrijským.

V *Grécku* z čias sv. Pavla jestvovaly cirk. obce v Korinte, v Aténach, Tesalonike, Filipách, Beröi. V Trácii r. 170 sišlo sa 13 tráckych biskupov.

V *Malej Ázii*, kde dlho pôsobil sv. Ján, pokračovalo kresťanstvo pomerne najrýchlejšie v tej dobe. Miestodržiteľ Plinius sa ponosuje, *V Ázii.* že v Ponte sú pohanské kostoly už skoro prázdne. R. 170 už sa píše o 26 biskupoch tejto malej provincie. Ešte viac ich je na sneme nicejskom (325). *Arménia* je už na konci 3. storočia úplne kresťanská.

V Sýrii sa vlastne začalo šíriť kresťanstvo medzi pohanmi. Antiochia bola metropolou pohanokresťanov. V *Edese* je kresťanstvo pravdepodobne ešte apoštolského pôvodu. V Mezopotamii okolo polovice 3. storočia je už zriadený cirkevný život. Podobne v Parthii a v Perzii.

V *Palestíne*, kde stála kolíska nového náboženstva, malo kresťanstvo pre nenávisť židov a neskoršie aj pohanov veľké ťažkosti.

V *Jeruzaleme* má kresťanská cirkevná obec a jej biskup len v 3. storočí významnejšiu úlohu.

V *Arábii* sú stopy kresťanstva z najstarších čias a pravdepodobne zaniesol ho ta sv. Bartolomej apoštol.

P. de Labriolle, La réaction païenne. Paris 1934. — Geffcken, Das Christentum im Kampf u. Ausgleich mit der griech.-röm. Welt. 3. v. 1920. — Theiler, Porphyrius u. Augustin, 1933. — V. Macchioro, Zagreus, Studi intorno al Orfismo, Firenze 1930. — Krakowski, Plotin et le paganisme religieux, Paris 1933.

III. HLAVA.

Vývin kresťanského učenia. Bludné náuky a rozkolníctva.

Božie zjavenie bolo ukončené smrťou Ježiša Krista a posledného apoštola. Apoštolovia podávali veriacim súhrn zjavených právd v jednoduchej forme a v historickom poradí. Pod stálym vedením neomylného učiteľského úradu mali veriaci dôjsť k dôkladnejšiemu porozumeniu jednotlivých právd a aplikovať ich na svoj

každodenný život. V takom smysle možno hovoriť o vývine kresťanskej náuky.

Už sv. Pavel, keď kázal na Areopagu (Sk. Ap. 17, 19) slovo božie filozoficky vzdelaným poslucháčom, použil im známych filozofických výrazov a pojmov. Tu sa po prvý raz javí problém spracovania, preniknutia a prebudovania zjavených právd prostriedkami ľudského rozumu, problém *viery a rozumu, teologie.* Ten problém *Teologia.* stále vystupuje, keď treba zprístupniť zjavené pravdy ľuďom vzdelaným. Na uvažovanie a rozmýšľanie zariadený ľudský rozum sa vždy snaží nové pravdy srovnať a vyrovnať so svojimi zásadami, usiluje sa totiž zjavenie *vedecky chápať*, pochopiť.

Ale pri takom postupe ustavične hrozí nebezpečenstvo *racionalizmu*, že si totiž ľudský rozum trúfa úplne vniknúť do zjavených tajomství. Cez stáročia mátalo to pokušenie vo vedeckej teologii až po sv. Tomáša Akvinského. Sv. Tomáš — teologický filozof — definitívne zatlačil rozum do jeho hraníc a poukázal na žvláštnosť a svojráznosť zjavenia, čím nastalo medzi obidvoma vyrovnanie (§ 120, 4).

Prehĺbenie poznania zjavených právd môže pokračovať dvoma cestami: porovnávaním náboženských právd s učením iných náboženstiev, alebo srovnávaním zjavených právd medzi sebou. Na jednej i na druhej ceste dostali sa niektorí kresťania do bludu. *Judaizmus a gnosticizmus.* Porovnávanie s inými náukami viedlo ku *judaizmu a gnosticizmu* a srovnávanie zjavených právd medzi sebou viedlo ku kacírstvu *antitrinitárskemu.* Popri veľkej škode, ktorú herezy zapríčinly mladej Cirkvi, poskytly cirkevným učencom príležitosť vedecky prehĺbiť a v každom bode a odtienku dôkladne odôvodniť kresťanské učenie.

Bludné učenia nazývaly sa kacírstvom (od καθαροί = čistí) alebo herezou (αἵρεσις = predsavzatie). Heretik chcel ostať v Cirkvi, len niektoré pravdy neprijímal. Rozkolníctvo (schizma) pozostáva v porušení *Kacírstvo.* cirkevnej disciplíny a ústavy. Za praheretika pokladajú sv. Otcovia *Šimona Maga* z Gitty v Samarii. Bol čarodejníkom, dal sa však pokrstiť a ponúkol apoštolom peniaze, aby mu dali moc, akú mali oni (Sk. Ap. 8, 19). To však sv. Peter s rozhorčením odmietol a zahriakol ho, že „si zamýšľal dar boží nadobudnúť za peniaze“ (simonia).

H. Schumacher, Kraft d. Urkirche. 1934. — Sdralek, Über die Ursachen, welche den Sieg d. Christent. im röm. Reiche erklären, 1906. — Duchesne, Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule. Paris 1910. — Weber, Die Kath. Kirche in Armenien. Frbg. 1903. — Leclerq, L' Afrique chrétienne. Paris 1904.

§ 17. JUDAIZMUS.

Židokresťania chceli popri kresťanskej náuke podržať aj predpisy Zákona. Jedni ponechávali túto povinnosť len pre židokresťanov, druhí však žiadali, aby aj pohanokresťania boli nútení dodržať ceremoniálny zákon. Apoštolský koncil rozhodol o tomto nedorozumení, ale niektorí židokresťania nepodrobili sa jeho usneseniu. Boly medzi nimi dva smery: „petrini" a „judaisantes". Poslední po smrti Jakuba ml. nepodrobili sa právoplatne zvolenému biskupovi Simeonovi, ale postavili v osobe Thebutisa protibiskupa (prvá schizma). Pred spustošením Jeruzalema (r. 70) presťahovali sa na druhý breh Jordána (Pentapolis, Pella) a tam sa koncom 2. stor. rozštiepili na dve sekty: ebionitov a nazarejcov. *Ebioniti*, tak pomenovaní pre svoju chudobu, zvlášť opovrhovali sv. Pavlom, ktorého pokladali za apostatu a nepriateľa mojžišovského zákona. *Nazarejci* boli miernejší. Obe sekty popieraly božskosť Kristovu, nazarejci však uznali nadprirodzené zrodenie Ježišovo z Panny Márie. Obe sekty uznávaly jedine Evangelium secundum Hebraeos, ktoré bolo tendenčne prepracované a rozšírené Evanjelium sv. Matúša. Zo St. zákona podržali len 5 kníh Mojžišových. Trosky oboch siekt vyskytly sa ešte i v 5. storočí.

Sekty.

Na konci prvého storočia židokresťan Kerint pridával ku kresťanskej náuke okrem židovských prvkov už i gnostické učenie. Stvoriteľom sveta podľa neho nie je Boh, ale anjel (demiurg); Ježiš mu je jednoduchý človek. Podľa Ireneja (III, 11) sv. Ján napísal svoje Evanjelium na podvrátenie učenia Kerintovho.

Miešaninou židovstva, kresťanstva a pohanstva bola i sekta elkasaitov (pôvodca Elchasai v 2. stor.). Učili, že Adam bol viac ráz inkarnovaný, naposledy v Kristovi. Kristus je vyšší eón. Podržali celý Starý zákon okrem obetí. Dôležitá bola u nich astrologia a mágia. Mali osobitný krst a časté umývanie. Im podobná je i sekta *mandeov* (mandâ = poznanie). I *v pseudoklementinách* nachádzame stopy judaizmu. Podľa týchto prazjavenie bolo hriechom zakalené, ale opravdiví proroci vždy ho očistili a obnovili. Takí boli Adam, Mojžiš a naposledy Ježiš. Ježiš podľa klementín je len človekom.

Elkasaiti.

Dozvukom judaizmu je vlastne i *chiliazmus*. Medzi židmi žilo presvedčenie, že Kristus založí tuzemské kráľovstvo slávy, v ktorom bude panovať s vyvolenými. Niektoré zle vysvetľované slová Krista a apoštolov (Apok. 20, 1) daly podnet aj kresťanom k očakávaniu tuzemského kráľovstva Kristovho, ktoré malo trvať 1000 rokov. Chiliazmus živily počas prenasledovaní ťažké trápenia. I medzi biskupmi malo to presvedčenie niekoľkých prívržencov (bisk. Nepos). Na konci prenasledovaní skoro úplne bolo odstránené; v stredoveku znovu ožilo, ba úplne nevymizlo ani dnes.

Chiliazmus.

G. Hoennicke, Das Judenchristent. im 1. u. 2. Jh. 1908. — Lütgert, Die Irrlehrer der Pastoralbriefe, 1909. — J. Elbogen, Gesch. d. Juden seit d. Untergang d. jüd. Staates, 1919. — Harnack, Judentum u. Judenchristent. in Justins Dialog, 1913.

§ 18. GNOSTICIZMUS.

1. Už pred Kristom, ale najmä v prvých časoch kresťanstva, javí sa veľká snaha vo vtedy vzdelanom svete po náboženskom *synkretizme* orientálnych náboženstiev s helenistickou mystikou. Jedným jeho druhom je pohanský *gnosticizmus*, s ktorým po vystúpení kresťanstva spolu kráča *kresťanský heretický gnosticizmus*. Pre mladú Cirkev Kristovu znamenal najväčšie nebezpečenstvo v starom veku, väčšie, ako bol jej krvavý zápas s rímskou štátnou mocou. Víťazstvo nad ním ešte skvelejšie dokazuje božský pôvod kresťanstva ako víťazstvo nad silným pohanským štátom.

Náb. synkretizmus.

Gnozis doslovne znamená poznanie. O hlbšie náboženské poznanie — epignozis — usiloval sa už sv. Pavol (Sk. Ap. 17), keď vysvetľoval kresťanské pravdy filozofickými pojmami. I to je vlastne gnozis, dovolená a prípustná každému kresťanovi. Ale nie o to išlo. V druhom storočí skrsol medzi kresťanmi prúd, podľa ktorého je isté *vyššie poznanie* nie každému prístupné, ale dané len niektorým *chápateľom, gnostikom*. To vyššie poznanie sa podstatne líši od jednoduchej viery *(pistis)*. Kresťanstvo vstúpilo do sveta, ktorý mal vyvinuté svoje náboženské náhľady. Tie boly obsažené v židovskom náboženstve a v rozličných náboženských systémoch pohanského sveta. Kresťanstvo sa nepostavilo na príkre negatívne stanovisko voči nim, ale to, čo sa dalo srovnať so zjavenými pravdami kresťanskými, prijalo a uvažovalo o ňom (kresťanská gnozis). Niektorí kresťania ale pridržiavali sa metódy náboženských systémov a ňou chceli vysvetľovať všetky náboženské pravdy, resp. im ich prispôsobiť. Tak vznikol heretický gnosticizmus. Podľa toho, aký náboženský systém sledovali (systémov bolo asi 30), rozoznávalo sa medzi gréckym, egyptským, ofitským, perským (manicheizmus) gnosticizmom. Medzi kresťanmi v úvahu prichádzal najviac grécky gnosticizmus a manicheizmus.

Gnozis.

Všetky náboženské systémy zapodievaly sa hlavne dvoma základnými otázkami: odkiaľ je *zlo* vo svete a ako sa ho môžeme zbaviť? Gnosticizmus odpovedá na prvú otázku *dualisticky*. Hovorí totiž, že jestvuje jeden večný *dobrý princíp* — Boh, ktorý je nemeniteľný, nepochopiteľný, ktorému jedine patrí byť — ($\beta\nu\theta\acute{o}\varsigma$ = nechápateľný). A naproti tomu božskému prvku stojí iný, tiež večný, ale *zlý* prvok — večná *hmota* ($\ddot{\upsilon}\lambda\eta$—). Boh je žriedlom všetkej dokonalosti. Z neho

Dualizmus.

emanáciou vychádzajú *eóni*, ktorých súhrn (je ich 365) sa nazýva *pleroma* a tvorí ríšu svetla. Čím bližšie stojí eón k svojmu žriedlu, Bohu, tým je dokonalejší. Jeden alebo niekoľko z menej dokonalých eónov dostalo sa do styku s neurčitou a neformovanou hmotou, čím sa táto stala súcou, aby bola látkou tvoriacou svet. Je v nej okrem zlej hmoty aj iskierka z prvku dobrého. Svet vytvoril eón *demiurg*, a to proti vôli Boha, ktorý s hmotou ako prvkom zlým nemohol mať nič dočinenia. Demiurg je totožný s prísnym, hnevajúcim sa *Jahve* — zákonodarcom v Starom zákone. Aby sa iskierka dobra vyslobodila zo zlej hmoty, prišiel vyšší eón Logos, Kristus, ktorý naučil poznať dosiaľ neznámeho Boha a jeho svet svetla, a naučil človeka premôcť v sebe hmotu, aby sa iskierka dobra mohla vrátiť do pleromy. To je Vykúpenie. Kristus je ponímaný buď tak, že Logos vzal na seba len zdanlivé telo (doketizmus), alebo sostúpil pri krste v Jordáne na človeka Ježiša a prebýval v ňom až po jeho umučenie.

Ľudia — zloženina hmoty a božskej iskierky — nie sú rovnakí. U jedných božská iskra má prevahu nad hmotou; to sú pneumatici, gnostici. U iných je rovnováha; to sú jednoduchí veriaci psychici, pistici — katolíci. U tretích má prevahu zlá hmota. To sú hylici — pohani. Nie všetci ľudia sú účastní Vykúpenia, len tí dokonalejší — pneumatici-gnostici. Psychici môžu dosiahnuť len podradnejšiu blaženosť. Ale konečným cieľom všetkého jestvujúceho je návrat na zodpovedné miesto.

2. Gnosticizmus snížil náboženské zjavenie na úroveň filozofie; je vlastne zhelenizovaným kresťanstvom. Nakoľko v najťažších otázkach sľuboval podať ľudskému rozumu uspokojujúce vysvetlenie a mohutne pôsobil na ľudskú fantáziu, rozšíril sa veľmi nebezpečne. Aby ho Cirkev premohla a zachránila čistotu viery pre svojich veriacich, musela napnúť všetky svoje sily a zapriahnuť do práce najvzdelanejších svojich synov. Neomylný učiteľský úrad Cirkvi ruka v ruke pracoval s cirkevnými spisovateľmi a apologetmi a tak premohol gnosticizmus. Tento zápas vytvoril na kresťanskej strane mohutnú kresťanskú literatúru a na strane gnostikov literatúru apokryfnú. Gnostici totiž, keď sa im voľačo nevidelo vo Sv. Písme, jednoducho popreli jeho inšpiráciu a vytvorili si iné písma, zodpovedné svojmu ponímaniu. Tak skrsly rozličné apokryfy apoštolov. Cirkev však, aby sa nikto nemohol odvolávať na tajné tradície, sostavila presný „kánon" inšpirovaných kníh, v ktorých boly jasne podané neporušené zjavené pravdy.

Premoženie gnosticizmu.

Liechtenhan, Die Offenbarung im Gnostizismus. Göttingen 1901. — Bischoff, Im Reiche der Gnosis. Leipzig 1906. — J. P. Steffes, Das Wesen des Gnostizismus u. sein Verhältnis zum kath. Dogma. Paderborn 1922. — H. Leisegang, Die Gnosis. Leipzig 1924. — E. de Faye, Gnostiques et Gnosticizme. 2. v. Paris 1925.

Za predchodcu gnosticizmu možno pokladať *Šimona Maga*, kúzelníka (viď § 16), ktorého sv. Otcovia nazývajú praotcom všetkých heretikov. Učil, že z Boha vychádza ennoia a z tej ostatní duchovia. Títo zavliekli ennoiu do hmoty. Niet rozdielu medzi dobrom a zlom; spôsobili ho len demiurgovia, ktorí oklamali človečenstvo, aby si ho podmanili (antinomizmus). Šimon Magus je gnostikom. Jeho žiakom je *Menander* v Samarii.

Šimon Magus.

Najvynikajúcejší zastancovia gréckeho, resp. egyptského gnosticizmu sú: *Bazilides* v Alexandrii a *Valentinus*, ktorý účinkoval v Ríme až do r. 160. Jeho náuka obsahuje vyvinuté učenie o eónoch a miernejší platonický dualizmus.

Bezuzdných nemravností sa dopustily sekty, nazývané spoločným menom *ofiti* (ὄφις = had), ktorí sa klaňali hadovi ako prvému sprostredkovateľovi múdrosti, vyššieho to poznania v raji. K nim patrili Setiti, ktorí pokladali Seta za praotca pneumatikov, tak ako Kain bol pokladaný za praotca hylikov, bezbožníkov. Z cirkevného učenia najviac absorbovala gnostická sekta *Marcionova*, preto bola aj Cirkvi najviac nebezpečná. Marcion pochádzal zo Sinope (pri Čiernom mori), kde bol jeho otec biskupom. Pre výstredný život vlastný otec ho musel vyobcovať z Cirkvi. Ako bohatý obchodník veľa cestoval, oboznámil sa s gnosticizmom a v Ríme založil vlastnú cirkev (146). Robí ostrý rozdiel medzi Starým a Novým zákonom, ba vidí v nich úplnú protivu. Naproti Bohu Starého zákona, Bohu neúprosnej a nemilosrdnej spravodlivosti a zákona, stojí Boh Nového zákona, Boh dobroty a lásky, ktorý sa zjavil v Ježišovi. Marcion zavrhol Starý zákon úplne a z Nového podržal len Evanjelium Lukáša — pravda, veľmi skreslené — a listy apoštola Pavla. Podľa Marciona apoštoli sfalšovali učenie Spasiteľa, ktoré jedine sv. Pavol správne chápal a uviedol do pôvodnej čistoty. Vtelenie a smrť Kristova bola len zdanlivá. Zavrhol manželstvo, lebo plodenie rozmnožuje ríšu zlého boha; žiadal bezženstvo, prísny život, zdržanlivosť od mäsitých jedál. Jeho sekta ako organizovaná cirkev zachovala sa až do 6. storočia.

Marcion.

S gnosticizmom úzko súvisí perské synkretické náboženstvo — *manicheizmus*. Jeho zakladateľ Mani, r. 276 v Perzii ukrižovaný, pokladal sa za parakleta Ježiša Krista a posledné zjavenie božie. Manicheizmus je miešaninou parsizmu, budhizmu a kresťanstva. V ňom javí sa dualizmus v najvyvinutejšej forme. Dva svety si stoja zoči voči, svet svetla, sily, dobra a svet hmoty. Hmota je zlá,

Manicheizmus.

preto sa má človek zdržiavať telesnej práce, mäsitých jedál, vína a plodenia (manželstva, nie pohlavného obcovania). Premožením týchto sa človek vykúpi a zamedzí rozmnožovanie zla. Manicheizmus, čo i silne prenasledovaný so strany rímskeho štátu, sa šíril i na Západe a svojím ezoterickým (pre zasvätených) učením, zdanlivou askézou a smyselnosťou podfarbenými bohoslužbami prilákal i takých duchov, ako bol Augustín. Mani zavrhol všetky knihy Starého zákona, väčšiu časť aj z Nového zákona a nahradil ich apokryfmi. Učenie manicheizmu pod rozličnými menami zachovalo sa až do stredoveku (katari).

P. Hendrix, De alexandrijsche haeresiarch Basilides. Dordrecht 1926. — E. Bosshardt, Essai sur l'originalité et la probité de Tertullien dans son traité contre Marcion. Lausanne, 1921. — W. Schepelern, Der Montanismus und die phrygischen Kulte. Tübingen 1929.

§ 20. MONARCHIÁNI.

Porovnávaním jednotlivých zjavených právd medzi sebou dospeli niektorí kresťania k bludným výkladom, a to najmä ohľadom učenia o sv. Trojici a Vtelení. Stredobodom kresťanskej náuky je viera v jedného Boha v troch osobách. Od prvého počiatku kresťania správne verili, že je len *jeden* Boh, že Otec Stvoriteľ je Boh, Vykupiteľ Syn je Boh a Duch sv. je Boh. Verili v tie pravdy bez toho, aby boli uvažovali o vzájomnom vzťahu troch božských osôb medzi sebou. Vierou v jedného Boha líšili sa kresťania a židia od pohanov a vierou v Syna líšili sa kresťania od židov.

Viera v jedného Boha.

Teologicky dôkladnejšie začalo sa o tom uvažovať len v 2. storočí a vtedy sa muselo vysvetliť i zdanlivé protirečenie. Trojjedinosť v doxologii, užívanej od prvého počiatku i v krstnom symbole, bola jasne vyslovená; teraz bolo treba bližšie vysvetliť podstatnú jednotnosť a osobnú odlišnosť božských osôb.

Kresťania, aby nijako neupadli do polyteizmu gnostikov, rozhodne prízvukovali zásadu: monarchiam tenemus. Niektorí však rozumeli tu absolútnu jednotnosť s vylúčením každej, teda i *osobnej viacerosti.* A aplikujúc tú zásadu na božstvo Kristovo, jedni tvrdili, že Kristus nie je Bohom, ale že je v ňom len božia sila zvláštnym spôsobom. Tí sú *dynamickí monarchiáni.* Druhí pripúšťali, že Kristus je Bohom, ale popierali, že by bol osobne iným ako Boh Otec. Jediná božská osoba ako Stvoriteľ menuje sa Otcom, ako Vykupiteľ Synom. Odlišnosť je len v spôsobe jestvovania jedinej božskej osoby pred a po Vtelení. Tí sa menujú *patripasiáni.* O osobe Ducha sv. zpočiatku sa málo hovorilo. Sabelius z Líbye

Dynamickí monarchiáni.

tým istým myšlienkovým postupom rozprestrel to učenie i na tretiu božskú osobu. Všetky tie bludy spoločným menom sa nazývajú monarchiánske bludy.

Zakladateľom dynamického monarchianizmu je *Teodot,* obchodník kožou z Byzancie. Podľa neho je Kristus len človekom, ktorého však pri krste naplnila božia sila. R. 190 zaniesol svoje učenie do Ríma, kde ho pápež Viktor I. vyobcoval z Cirkvi. Blud získal v 3. storočí mocného zastancu v osobe *Pavla* zo *Samosaty,* biskupa v Antiochii. Učil, že Panna Mária porodila človeka Ježiša, v ktorom však neosobný boží Logos (múdrosť) prebýval ako v kostole. V jeho šľapajách kráčal bludár Nestorius (§ 37).

Teodot.

Prvým hlásateľom patripasianizmu bol *Noetus* zo Smyrny. Učil, že Otec a Syn sú jedna osoba; v Synovi trpel aj Otec (preto patripasianizmus). Do Ríma zaniesol bludné učenie patripasianizmu *Praxeas,* ktorého tam sympaticky prijali, nakoľko ostro vystupoval proti montanistom (§ 21). Ale čoskoro zistili uňho blud a musel ho odvolať. *Sabelius* z Libye dostal sa do Ríma za pápeža Zefirína. Učil, že Boh je v podstate *Monas* a na vonok sa prejavuje ako *Trias* svojím účinkovaním. Ako Stvoriteľ sveta je Otec, ako Vykupiteľ Syn, a ako Posvätiteľ Duch sv. To sú len tri sily, tri zovňajšie prejavy, ako vraj svetlo, teplo a okrúhly tvar u jedného a toho istého slnka. Podľa neho je pomenovaný tento blud sabelianizmom.

Patripasianizmus.

Macchioro, L'eresia Noetiana. Napoli 1921. — G. Esser, Wer war Praxeas. Bonn 1910. — J. Hauszleiter, Trinitarischer Glaube u. Christusbekenntnis in der alten Kirche. Gütersloh 1920.

§ 21. ROZKOLNÍCTVO.

Bludárstvo (heréza) znamená nepodrobiť sa neomylnému učiteľskému úradu v Cirkvi, rozkolníctvo (schizma) je zasa namierené proti jej disciplíne. Heréza podkopáva náukovú jednotu Cirkvi, rozkolníctvo jej jednotu organizačnú. Je to odklon od pospolitosti Cirkvi. I rozkolníctvo javilo sa v starej Cirkvi. Nedorozumenie vzniklo hlavne pre pokánie. Za prenasledovania totiž pri veľkom počte mučeníkov, ktorí životom spečatili svoju vernosť k Cirkvi a okrem mnohých neohrožených vyznávačov pravej viery boli i slabí, ktorí upadli v pokušení a odpadli od Cirkvi (lapsi). Keď sa nebezpečenstvo pominulo, odpadlíci žiadali o znovuprijatie do Cirkvi. Prepiata prísnosť alebo povoľnosť, akú javili niektorí v znovuprijatí padlých, viedla až k neposlušnosti voči úradnej Cirkvi a k dlhotrvajúcej schizme.

Rozkolníctvo.

Už za pápeža Kalixta boly v Cirkvi nedorozumenia pre pokánie. Keď po smrti pápeža Fabiána († 250) zvolený bol Kornelius (251—53), ktorý pri znovuprijatí padlých bol rozvážne shovievavým, postavili niektorí nespokojenci protipápeža v osobe učeného, ale ctibažného kňaza

Novaciána. Ten žiadal vrátiť sa v Cirkvi k pôvodnej prísnosti a nedovolil znovuprijať padlých ani na smrteľnej posteli. So svojimi prívržencami chcel mať Cirkev „svätých", „čistých" (*καθαροί* — preto sa menujú neskoršie na Východe katari). O uznanie za pápeža uchádzal sa i u afrických biskupov Dionýza a Cypriána, ale tí ho odmietli. Zastávali správny náhľad, že *Cirkev musí rátať s ľudskou krehkosťou* a slabosťou, a preto *nemá znemožniť kajúcnym návrat.* Novaciáni rozšírili svoju prísnosť nielen na upadlých za prenasledovaní, ale aj na tých, ktorí upadli do tzv. kapitálnych hriechov, ba dokonca tvrdili, že Cirkev nemá moci odpustiť tým, ktorí po krste upadli do ťažkého hriechu. Novaciáni udržali sa najmä na Východe až do 7. storočia.

Novacián.

Novaciáni žiadali väčšiu prísnosť oproti padlým. V Kartagu však povstala schizma preto, lebo niektorí kňazi Cypriánove pokračovanie oproti padlým pokladali za príliš prísne, i keď — ako to bolo vidieť v jeho chovaní voči Novaciánovi — stál na správnom stanovisku.

Diakon *Felicissimus* odoprel Cypriánovi poslušnosť v spravovaní cirkevného majetku. To dalo podnet k nespokojnosti s osobou Cypriánovou a jeho protivníci postavili mu protibiskupa. Vyčítali mu medzi iným i jeho údajnú prísnosť oproti padlým. Cypriánovi sa podarilo premôcť schizmu Felicissimovu.

Felicissimus.

Začiatkom 4. storočia vznikla i v Egypte schizma, ktorej pôvodcom bol biskup lykopolský *Melecius.* Vznikla pre disciplínu ohľadom pokánia a tiež pre neoprávnené zasahovanie do práv iných biskupov. Melecius totiž vysviacal kňazov cudzích diecéz, kým ich biskupi boli za prenasledovania žalárovaní. Keď ho preto egyptská synoda odsúdila, odlúčil sa od svojho arcibiskupa a neskoršie pripojil sa k Ariovi.

Melecius.

Rozkolníctvom a herézou spolu je aj *montanizmus.* Zrodil sa z extrémneho protivenia sa gnosticizmu. Gnozis má totiž absolútne pozitívny postoj voči svetu. Montanus z Frygie (okolo r. 160) vo svojej prepiatej prísnosti žiadal úplné zrieknutie sa a negovanie sveta. Hlásal blízky príchod Ducha sv. (Paraklet), ktorého je on prorokom. Starý zákon patrí Bohu Otcu, Nový Bohu Synovi a teraz prichádza tretia perióda: Ducha svätého. Vyzval kresťanov, aby všetko zanechali, shromaždili sa vo Frygii a tam dočkali príchod novej doby. Extázy a proroctvá podobné Montanovým súčasne začaly hlásať aj dve ženy Priska a Maximilla. Ich vystúpenie vyvolalo na Východe hlboký dojem, ale našlo prívržencov i na Západe (Tertulián).

Montanus.

Vierouka montanistov sa takmer shodovala s katolíckou. Nárokovali si iba pre svoje proroctvá tú istú vieru ako pre náuky, hlásané apoštolmi. Montanizmus má priviesť človečenstvo k úplnej náboženskej vyspelosti podľa pokynov, daných Montanovými proroctvami. Učiteľský úrad v Cirkvi je pri takom ponímaní zbytočný. Prívrženci Montanovi pomenovali sa pneumatikmi. Vlažných katolíkov nazývali psychikmi. Pneumatici majú vysoko stáť nad psychikmi i v každodennom živote, preto sa prísne postili, nebola im dovolená druhá ženba a vojenčina, pohŕdali umením, divadlami, ženy sa nesmely okrašľovať atď.

Montanizmus je charakterizovaný náboženským entuziazmom a rigoróznou životosprávou. Je to nezdravé náboženské rojčenie, ktoré vtedy, keď kresťanstvo malo preniknúť každé odvetvie ľudského života, kázalo ľudstvu utekať od sveta. Tertulián svojím pristúpením k učeniu veľmi ho posilnil a Cirkev musela podniknúť tvrdý boj, aby ho premohla. Úplne vymizol montanizmus len v 7. storočí.

Labriolle, La polémique antimontaniste contre la prophétie extatique; La crise montaniste. Paris 1913. — A. d' Alés, Novatien, Paris 1925. — F. Alcaniz S. J., Ecclesia patristica et Millenarismus, Granada 1933. — F. Tillmann, Die Wiederkunft Christi nach d. paulin. Briefen. 1909.

§ 22. CIRKEVNÁ VEDA A LITERATÚRA.

(Obšírnejšie spracované vo zvláštnej knihe, patrologii.)

V prvom storočí pre zvláštne pomery nemožno očakávať literárne účinkovanie kresťanov. Na konci toho storočia objavia sa predsa spisy, pochádzajúce od žiakov apoštolov. Preto sa prví spisovatelia nazývajú *apoštolskými Otcami.* Títo nadväzujú na spisy Nového zákona, najmä na listy sv. Pavla a podávajú kresťanskú náuku jednoducho a vo forme listov. Sem patrí *Didache* — náuka dvanástich apoštolov, list *Barnabáša,* dva listy ku Korinťanom od *Klementa Rímskeho,* listy *Ignáca Antiochijského,* najvýznamnejšieho medzi apoštolskými Otcami, listy *Polykarpa,* Papiu a konečne Hermasov Pastier.

Apoštolskí Otcovia.

Od r. 125 začína sa nový spôsob kresťanskej spisby: apologetický a polemický. Mladé kresťanstvo muselo sa aj literárne brániť proti útokom, pochádzajúcim so strany židov, ako aj so strany pohanov. Ba museli polemizovať s početnými spisovateľmi gnostickými a schizmatickými. V 2. storočí najvýznamnejší apologeti sú: *sv. Justín* mučeník, *Tacián* a *Atenagoras,* ktorí písali grécky. Latinsky písal *Minucius Felix.* Na poli polemiky najvýznamnejší je sv. Irenej, biskup z Lyonu.

Apologeti.

V 3. storočí nachádzame už na Východe veľavýznamné vedecké školy, a to *v Alexandrii* a *v Antiochii.* Alexandrijská katechétska škola uskutočňuje v istom smysle pokresťančenie helenistickej kultúry. Vrcholu svojej slávy dosiahla za *Klementa Ale-*

Vedecké školy.

xandrijského a jeho žiaka *Origena*. Na tejto škole účinkoval aj Dionýz Veľký. Palestínski žiaci alexandrijskej školy sú: *Július Sextus Africanus, Lucián* a *Pamphilus*, z Malej Ázie Gregor Taumaturg a Methodius. Na Západe chýrny polemik je *Tertulián, Laktanc, Hipolyt*, v Kartagu *Cyprián*. V Ríme súčasne s Cypriánom vyvíja literárnu činnosť *Novacián*, neskorší schizmatik. Zpomedzi kresťanských básnikov tej doby vyniká *Komodián, Viktorín* a *Arnobius st.* Zásluhou týchto mužov mala kresťanská Cirkev na konci prvej periódy pozoruhodnú literatúru vo vede biblickej (biblické komentáre), apologetiky proti pohanom, židom a heretikom. Kresťanstvo malo viero- a mravoučné úvahy, sbierky zákonov, historické práce, akty o mučeníkoch, hymny atď.

V cirkevnej vede muselo mladé kresťanstvo ponajprv odlíšiť pravdu od bludu. Skúšobným kameňom pravdy bolo im *apoštolské vierovyznanie*. Sv. Irenej, Cyprián a Tertulián vyslovujú zásadu, že len tá náuka môže byť pravdivá, ktorá súhlasí s učením apoštolskej Cirkvi, matky všetkých cirkví, lebo tá prijala učenie od apoštolov, apoštoli od Krista a Kristus od Boha. Za jej neporušenosť ručí ustavičná prítomnosť Ducha sv. a apoštolská sukcesia biskupov. Nesmie byť a nemôže byť v Cirkvi nejaká tajná náuka, o ktorej hovoria gnostici. Viera biskupov musí súhlasiť s vierou prvého biskupa rímskeho (primát!). Sv. Písmo je majetkom Cirkvi a nemôže byť ináč vykladané, ako v smysle učiteľského úradu Cirkvi.

Apošt. viero-vyznanie.

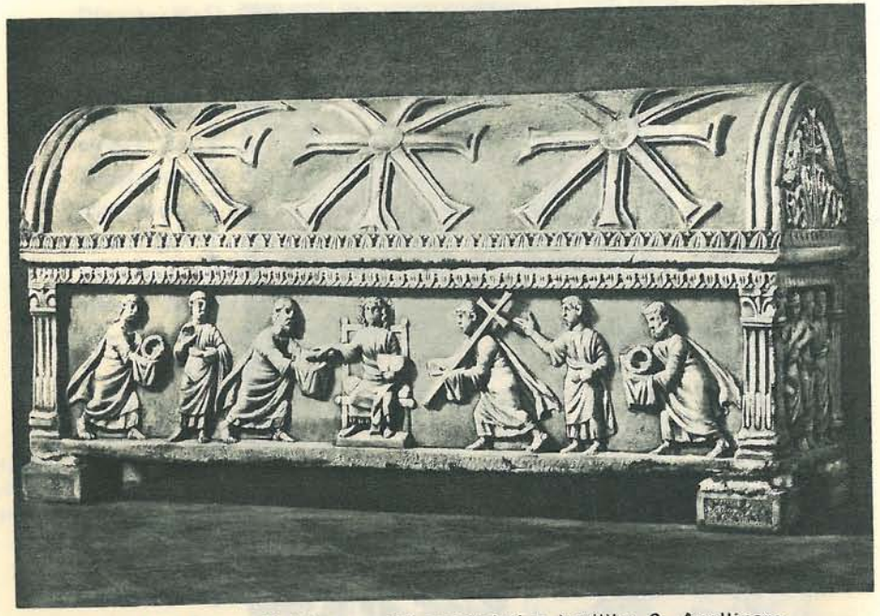
Čo sa týka jednotlivých právd, kresťanská veda tejto periódy ohľadom *sv. Trojice* pevne pridržiava sa podstatnej jednotnosti a osobnej odlišnosti, i keď ešte nemá pre všetky pojmy zodpovedné výrazy. Preto mohol o prvej perióde sv. Augustín povedať: Non perfecte tractatum est de Trinitate.

V učení o *Vtelení* táto perióda premohla síce doketizmus, ale ďalšie a hlbšie vysvetlenie čakalo na vedu v druhej perióde. Náuka o *stvorení* sa dostatočne objasnila v zápase s gnostikmi. Stvorenie sveta z ničoho sa pripisovalo jedine Bohu. Filozofia má podporovať vysvetlenie vieroučných právd. Nie je a nemôže byť podstatného rozdielu medzi vyšším, vedeckým a jednoduchým poznaním viery, aký hlásali gnostici. Ohľadom presného kánonu novozákonných kníh v prvej perióde vidíme ešte neurčitosť. V 2. storočí všeobecne sa uznávaly len 4 evanjeliá, Sk. Apoštolské, Apokalypsa, trinásť listov sv. Pavla (list k židom nie), list sv. Petra, Jána a Judu. Druhý list sv. Petra, druhý a tretí list sv. Jána pre jeho menej

Cirk. učenie.

10. Bitka Konštantína Veľkého s Maxenciom na Milvijskom moste. Nástenná maľba od Rafaela vo Vatikáne.

11. Sarkofág s Kristom medzi apostolmi z baziliky S. Apollinare in Classe, Ravena.

12. Sv. Pundenciána, mozaiková apsida. Pokladá sa za najkrajšiu v Ríme. Z r. 410—417. Kristus a apoštoli sú v senátorských tógach.

významný obsah neupotreboval pri bohoslužbe tej periódy. List sv. Pavla k židom a list sv. Jakuba viaceré cirkevné obce neuznávaly. Naproti tomu priratúvalo sa k sv. Písmu Nového zákona veľa apokryfov. Cirkev v tejto perióde pomerne ľahko odstránila heretické apokryfy. S katolíckymi apokryfmi, ktoré nosily mená významných apoštolov, mala Cirkev veľa ťažkostí a len v 3. storočí podarilo sa jej dosiahnuť v tom ohľade jednoty.

O. Bardenhewer. Geschichte der Altkirch. Literatur. 5. sv. Freiburg i Br. 1932. — Rauschen-Altaner, Patrologie, Frbrg. 1931. — F. Cayré, Précis de Patrologie et d'Histoire de la Théologie 2. v. Paris 1932. — B. Steidle, Patrologia seu Historia antiquae Lit. eccl. Frbrg. 1938. — Ubaldo Mannucci, Istituzioni di Patrologia, Roma 1937. — Dr. Špirko, Patrologia. Život, spisy a učenie sv. Otcov. Praha 1939.

IV. HLAVA.

Vybudovanie cirkevnej ústavy. Bohoslužby, disciplína, mravnosť.

§ 23. KLÉRUS A JEHO HIERARCHICKÉ ROZČLENENIE.

Formou každej spoločnosti je autorita, ktorej nositeľom je predstavenstvo. Je to už životným zákonom každej vyššej spoločnosti, že postupom času jej vonkajšia forma dostáva vždy určitejšie kínie, dokonalejší ráz.

1. Cirkev Kristova od prvého počiatku bola *opravdivou* spoločnosťou, ktorej členov spájaly v morálny celok tri sväzky; tieto tri sväzky sú: jednota symbolická, jednota liturgická a sociálna. Správa Cirkvi zpočiatku bola jedine v rukách apoštolov, ktorí boli predstavenými a nositeľmi autority. Boli si vedomí svojej autority, ako vysvitá z ich počínania v prvý Turíčny deň a vždy neskoršie (I. Korint. 12, 28), keď iným ukladajú povinnosti, rozkazujú, slovom, keď úradujú. Súčasne vidieť, že apoštoli v rozličných obciach *vkladaním rúk* (ordinácia) ustanovili si svojich zástupcov, ktorých vystrojili takou autoritou, akú sami mali. Teda od počiatku prenášala sa úradná moc, ktorú apoštoli dostali od Ježiša Krista (Mat. 28, 19), na iné osoby a ten živý úrad od počiatku bol pokladaný za podstatný prvok Cirkvi božej (jednota symbolická a liturgická). Ale cirkevné obce aj medzi sebou boly pospájané vo veľký celok. Apoštoli a biskupi účinkovali tiež v takých cirk. obciach, ktoré sami nezaložili. Sv. Peter účinkuje v Korinte, Pavol v Ríme. Posielajú listy obciam, ktoré ešte ani nenavštívili; tak sv. Pavol Kolosanom, sv. Jakub všetkým židokresťanom, žijúcim v diaspore. Okrem

Jednota Cirkvi

toho podnikajú cesty, aby sa presvedčili o jednote viery. To je jednota viery. A sociálna jednota javí sa vo vylučovaní tých osôb z cirk. sväzku, ktoré sa nechcely podrobiť cirkevnej autorite. Javí sa to aj *v listoch odporučujúcich* (litterae formatoriae, commendatitiae), bez ktorých nemohol cudzí klerik vykonávať nejaké cirk. funkcie, alebo laik nemohol byť pripustený k sv. prijímaniu.

2. Aj keď zpočiatku pre charizmy nie je veľmi zjavný rozdiel medzi klérom a laikmi a plastickejšie javí sa až v druhom storočí, keď tieto pominuly, predsa zásadná nerovnosť údov Cirkvi bola od prvého počiatku. Už sv. Pavol hovorí o „stáde" a o biskupoch, ustanovených Duchom svätým, aby spravovali Cirkev božiu (Sk. Ap. 20, 28). Klement Rímsky stavia laika, ktorého viažu len zákony dané laikom, oproti kléru a učí, že apoštoli ustanovili biskupov a diakonov nad veriacimi podľa nariadenia božieho (I. ad Cor. 43). Tertulián karhá heretikov svojej doby, že odstraňujú rozdiel medzi klérom a laikmi a tiež medzi jednotlivými stupňami kléru (De prescr. haer. 4, 1).

Hierarchia.

3. Riadenie jednotlivých cirkevných obcí zpočiatku spočívalo v rukách apoštolov. Pri vyučovaní veriacich pomáhali im charizmami obdarení proroci a učitelia (Sk. Ap. 13, 1). Ale už z listu sv. Pavla k Filipanom (1, 1) vysvitá, že apoštoli postavili na čelo nimi založených cirkevných obcí predstavených — biskupov, ktorých úlohou bolo viesť cirk. obec. Úrad biskupov viazal sa k určitému miestu. V prvom storočí predstavení sa menujú niekde *biskupi* (ἐπίσκοποι = dozorci) inde zas *presbyteri* (πρεσβύτεροι = starší), ale už na sklonku prvého storočia vidíme, že sa úrad biskupov odlišuje od úradu kňazov (Ignác 12, 3, Polykarp). Úrad vedenia cirk. obce pripadá biskupom a kňazi sú označení ako ich pomocníci. V najstarších kresťanských časoch každá cirk. obec mala svojho biskupa a jemu podliehal celý život cirk. obce (bohoslužby, krst, pokánie, prijímanie do Cirkvi a vylúčenie). Farnosti, vedené len kňazmi, vystupujú až v 4. storočí. Biskupov ustanovovali zpočiatku prirodzene len apoštoli. Po apoštolskej dobe volili biskupov tak, že sa sišli susední biskupi tej obce, kde mal byť ustanovený nový biskup a so súhlasom spomenutej cirk. obce postavil klérus nového biskupa. Zvyklosť, že k ordinácii biskupa sa žiadala prítomnosť viacerých (troch) biskupov, dostáva zákonitý podklad na prvom všeobecnom sneme nicejskom (325).

Biskupi a kňazi.

Ustanovenie *diakonov* vidíme hneď po založení Cirkvi (Sk. Ap. 6, 1). Podľa sv. Ignáca a Klementa Rímskeho stalo sa to na

výslovné nariadenie božie. Ich úrad bol posluhovať pri agapách a starať sa o chudobných. Čoskoro sverili im biskupi aj iné funkcie v Cirkvi (krst). Obsluha žien sverená bola *diakonisám.* Od r. 250 už je zriadený aj úrad *subdiakonov* a postupne sa zriaďujú aj nižšie rády. Zpočiatku vidíme ich len v Ríme, ale neskôr prevzal ich aj Východ. Nižšie stupne kléru vznikly po časoch apoštolských z praktickej potreby. *Exorcisti* spoluúčinkovali pri príprave na krst a pri jeho udeľovaní. *Lektori* zdajú sa byť nástupci evanjelistov, horlivých to kresťanov prvých časov, ktorí po prijatí viery usilovali sa ďalej ju šíriť. Ich úlohou bolo starať sa o Písmo sv. a tiež kázať. V 3. storočí sú už známi na Západe aj *akolyti* — tých Východ nepoznal — a *ostiari*, ktorí boli vrátnikmi pri cirk. budovách a pri shromaždeniach mali dozor na vstupujúcich.

Diakoni.

Nižšie stupne kléru.

4. Apoštoli — okrem sv. Pavla — nemali *vedeckého vzdelania.* Na svoj úrad boli pripravení samým Spasiteľom a obdarení boli mimoriadnymi charizmami. Shromažďovali okolo seba žiakov podobne ako Spasiteľ a pripravovali ich pre cirkevnú službu. Tým, že hierarchia bola podelená na stupne, nižší stupeň slúžil ako príprava pre vyšší. Vždy bolo zásadou, že nikto sa nemá dostať na vyšší stupeň, kým sa dostatočne neosvedčil v nižšom stupni. Vedecké vzdelanie kléru podporovaly aj katechétske školy, zriadené v Alexandrii, Cezarei a v Antiochii. Úlohou týchto bolo nielen pripravovať katechumenov, ale vôbec starať sa o vzdelanosť kresťanov a teda aj kňazov. Neboli pripustení k svätení *irregulárni*, za akých boli pokladaní bigami (postupne dvakrát ženatí), neofyti, v nemoci pokrstení (klinici), tí, ktorí sa sami zmrzačili (Origenes), verejné pokánie činiaci, tí, ktorí sa po krste dopustili zločinu, aj keď už činili pokánie, heretici, schizmatici, vojaci, otroci a štátni úradníci.

Vzdelanie kléru.

5. Duchovenstvo sa živilo zpočiatku z vlastného majetku a z práce svojich rúk podľa príkladu sv. Pavla (Sk. Ap. 20, 34). A aj neskoršie — najmä v menších obciach — museli sa biskupi a ostatné kňazstvo o svoju výživu sami starať. Všeobecne však dostával klérus podpory a milodary od veriacich, ktorí pochopili, že služobníci oltára majú mať podiel z oltára (I. Kor. 9, 13). Často usporiadané sbierky — kolekty —, prvotiny podľa vzoru Starého zákona a tu i tam aj desatiny slúžily aj k výžive kléru. Cirkev po Konštantína Veľkého nemohla mať síce ešte svojho majetku, lebo nebola uznaná za právnu osobu, ale mohly mať majetok tzv. po-

Výživa kléru.

hrebné spolky (collegia funeraticia), ktorých majetok spravoval biskup a čiastočne ho mohol použiť aj pre výživu kňazov.

6. *Bezženstvo* nebolo uložené kňazstvu ako povinnosť. V prvých troch storočiach nejestvoval v tom ohľade nijaký cirkevný zákon, tým menej apoštolské nariadenie. Kto bol ženatý a vstúpil do kňazského stavu, mohol aj naďalej žiť manželským životom. Táto sloboda vzťahovala sa však len na manželstvá uzavreté pred prijatím ordinácie. Podľa najstaršieho zvyku v Cirkvi po svätení nemali vstúpiť do manželstva vyšší klerici: biskupi, kňazi a diakoni. Keď tak učinili, manželstvo uzavreté bolo platné, ale mali sa zrieť svojho úradu. Nakoľko však podľa jasných slov Spasiteľa (Mat. 19, 12), sv. Pavla (I. Kor. 7, 7, 25) panenstvo stojí mravne vyššie ako manželstvo a lepšie umožňuje službu božiu, preto mnohí klerici od počiatku dobrovoľne žili v bezženstve. Celibát sa uzákonil po prvý raz v Španielsku na *elvírskej synode* (300), ktorá zakázala ženbu oltárnu službu konajúcim klerikom (od diakona hore) pod ťarchou straty úradu. Čoskoro rozšírila sa platnosť tohto nariadenia na celý Západ.

Celibát.

7. Nakoľko apoštoli obyčajne volili za miesto svojho pôsobenia väčšie mestá, z ktorých sa kresťanstvo ľahšie šírilo na vidiek, preto prvé cirkevné obce vznikly v mestách. Nazývaly sa *parochie* (παροικίαι = spolubývanie) a na ich čele stál biskup. Biskupský chrám bol zpočiatku jediným chrámom cirk. obce, v ktorom sa odbavovaly biskupom konané bohoslužby a všetky cirkevné funkcie. Rovnobežne so vzrastom počtu veriacich zriadili v jednej cirkevnej obci aj viac chrámov, v ktorých bohoslužby konali kňazi a diakoni biskupského chrámu. Tieto kostoly v Ríme sa nazývaly *titulmi* (titulus znamenal najprv nápis majiteľa, neskoršie význačnejšieho mučeníka alebo svätého). Počnúc 3. storočím objavily sa už fary aj na vidieku, ktoré patrily k biskupstvu mesta.

Parochie.

Parochie jedného vidieku tvorily celok, provinciu, ktorej hranice obyčajne shodovaly sa s hranicami politických provincií rímskych. Na čele provincie stál metropolita, obyčajne biskup provinciálnej metropoly. Metropola spájala najviac tie biskupstvá, ktoré boly ňou založené. Je prirodzené, že tieto ostaly od metropoly v istej odvislosti. Súdržnosť parochií jednej provincie javila sa v schôdzkach biskupov (synody, koncily), kde boly pretriasané otázky všeobecného rázu. Provinciálne synody objavujú sa už v 2. storočí a od r. 250 už bývajú pravidelne.

Metropoly.

Aj viac provincií tvorilo celok. Už na sneme nicejskom spo-

mínajú sa biskupi, ktorí majú vrchnú moc nad niekoľkými provinciami. Sú to začiatky neskoršie vyvinutého sväzku patriarchálneho. Biskup rímsky vykonával právomoc najmä nad celým Západom, alexandrijský nad provinciami v Egypte, Líbyi a Pentapoli a biskup antiochijský v provinciách východných. I biskupi v Cezareji kapadockej a v Efeze mali istú právomoc nad susednými metropolitami.

8. Snaha po sjednocovaní cirkevných obcí dostáva svoju najvyššiu a konečnú jednotu *v rímskom primáte*. Ale tá už nie je len výsledkom snahy po sjednotení, ako to vidíme napr. pri metropolách, ale jej základy položil sám Ježiš Kristus, ktorý sveril sv. Petrovi vedenie a riadenie *celej Cirkvi* (Mat. 16, 18; Ján 1, 42; Luk. 22, 31). Preto sv. Peter je najvyššou hlavou Cirkvi. Táto primiciálna moc nemohla sa však obmedzovať len na dobu apoštolskú, ale s Petra prešla na jeho nástupcov. Nakoľko sv. Peter zomrel ako rímsky biskup, jeho nástupci vždy chránili prvenstvo Ríma v celej Cirkvi. Pravda, vzhľadom na zvláštne okolnosti prvého kresťanstva, primát rímskeho biskupa nemal dosť príležitosti sa javiť vždy plasticky. Kde sa však javí, svedčí o tom, že nie je časovým výplodom osobného úsilia rímskych biskupov, ale že si ho nárokovali rímski biskupi na základe božieho nariadenia, ktorého si boli vedomí. Uznávali to aj iní biskupi. Tak Klement Rímsky sa cíti oprávneným zasiahnuť do náboženských hádok v Korinte (r. 96) a pápež Viktor rieši spor o veľkonočné sviatky. Z výpovedí sv. Otcov tiež vysvitá, že biskupi v rímskej stolici videli a uznávali najvyššie právne fórum. Sv. Irenej, biskup lyonský, píše na konci 2. storočia, že s rímskou Cirkvou pre jej vynikajúce postavenie musia súhlasiť veriaci celého sveta. (Adv. haer. III. 3. 2.) Tertuliánovi je rímsky biskup „episcopus episcoporum". Aj Cyprián, hoci bol aj istý čas v spore s rímskou Cirkvou, uznáva ju za „radix et matrix Ecclesiae" (Ep. 48, 3). Pri veľkej samostatnosti, akú požívaly jednotlivé cirkvi v tejto dobe, podobný zásah so strany rímskeho biskupa bol by vôbec nevysvetliteľný, ba dokonca veľmi nebezpečný, keby rímsky biskup nebol si skalopevne vedomý svojho o božie nariadenie sa opierajúceho práva a keby ostatní biskupi neboli cítili povinnosť podrobiť sa rímskej stolici.

Primát rímskeho biskupa.

J. Coppens, L'imposition des mains et les rites connexes dans le Nouveau Test. et dans l' Église ancienne. Wetteren 1925. — Dunin-Borkowski, Die neueren Forsch. über die Anfänge d. Episkopats, 1900. — Bruders, Die Verfassung d. Kirche bis 175. 1904. — O. Linton, Das Problem der Urkirche in der neuesten Forschung. (dissert.) Uppsala 1932. — A. J. Maclean, The po-

sition of Clergy and Laity in the early Church. London 1930. — Kalsbach, Die altkirchl. Einrichtung der Diakonissen bis zu ihrem Erlöschen. Frbrg. 1926. — Rauschen, Textus anteniceni ad Primatum Romanum spectantes. Bonn 1914.

§ 24. BOHOSLUŽBA.

1. Apoštoli i po turíčnom sviatku zúčastňovali sa riadne židovských bohoslužieb v jeruzalemskom chráme (modlitby tri razy denne. Sk. Ap. 3, 1) a okrem týchto mali svoje kresťanské bohoslužby v súkromných domoch, kde „lámali chlieb a prijímali pokrm s veselým a úprimným srdcom“ (Sk. Ap. 2, 46). Stredom kresťanskej bohoslužby bola teda obeť *eucharistická*, ktorú ustanovil Spasiteľ pri poslednej večeri a prikázal ju obnovovať na pamiatku svojho utrpenia. Zpočiatku sa konala večer podobne ako posledná večera, ale už na konci apoštolskej doby, alebo celkom určite na začiatku 2. storočia, bola odlúčená od agáp a odbavovala sa *ráno*. Podnet k tejto zmene daly pravdepodobne neporiadky, o ktorých hovorí sv. Pavol (I. Kor. 11, 21). Liturgia eucharistickej bohoslužby pozostávala z dvoch čiastok. Prvá časť bola podobná židovským bohoslužbám a skladala sa zo spevu žalmov, z čítania niektorých častí sv. Písma a ich výkladu (homilia); nasledovala modlitba a ukončená bola „bozkom pokoja“ (osculum pacis). Nakoľko na tejto časti bohoslužby prítomní mohli byť aj katechumeni a kajúcnici, pomenovaná bola aj „omšou katechumenov“. Potom priniesli chlieb a nádobu, naplnenú vínom a vodou, nad ktorými sa biskup modlil (premenenie) a odriekal slová poďakovania (εὐχαριστία — odtiaľ pomenovanie). Prítomní veriaci odpovedali „Amen“. Po premenení diakoni rozdelili konsekrovaný chlieb a víno prítomným a neprítomným zaniesli domov. Táto eucharistická časť bohoslužby sa menovala „omšou veriacich“. V hlavných čiastkach — totiž v speve žalmov, čítaní Písma sv. a jeho výklade, tiež eucharistickej časti — bola zachovaná všade jednota, ale v sprevádzajúcich modlitbách sa tu a tam javila odlišnosť, čím vznikly rozličné liturgie, s akými sa stretávame v 4. storočí. Ako naznačujú Skutky apoštolské (2, 46), schádzali sa veriaci denne na lámanie chleba. O každodennej obeti hovorí aj Cyprián (Ep. 57, 3); Tertulián spomína i tzv. polopôstne dni (stationes), ale neskoršie riadnym dňom eucharistickej obeti bola nedeľa. Bohoslužbu vykonával biskup za asistencie všetkého miestneho kňazstva, a keď bolo v cirk. obci viac kostolov, zaniesli z biskupského kostola aj ta sviatosť Oltárnu.

Eucharistická obeť.

Veriaci obyčajne vždy *prijímali* pri bohoslužbe, a to *pod dvoma spôsobmi*. Okrem toho dali veriacim Eucharistiu pod spôsobom chleba aj domov, aby ju mohli prijať každodenne alebo v čas nebezpečenstva. Krájaný chlieb dávali nemocným. Tu sa stretávame s prijímaním pod jedným spôsobom. Obyčaj prijímať na lačný žalúdok vznikla vtedy, keď vznikol zvyk ráno sláviť eucharistickú obeť. Chlieb podávali prijímajúcim na dlaň, kalich bol spoločný.

Prijímanie.

Sv. prijímanie sa udeľovalo len pokrsteným, katechumenom nie. Tí mohli byť prítomní len pri prvej časti bohoslužby, s druhej však sa museli vzdialiť spolu s kajúcimi a s energumenmi (diablom posadlí). Pre nich bola eucharistia ešte tajomstvom ako aj krst a vierovyznanie (učenie o Trojici). Totiž jestvovala v starokresťanskej Cirkvi tzv. *arkanná disciplína* (disciplina arcani), ktorej stopy môžeme sledovať až do 2. storočia. Opierala sa buď o slová Spasiteľove (Mat. 7, 6) — aby sa sväté veci nevyjavovaly hocikomu —, buď, čo je ešte pravdepodobnejšie, malo to pedagogický význam a katechumeni len postupne mali byť uvedení do tajomstiev kresť. náboženstva a Cirkvi.

Arkanná disciplína.

3. V 5. storočí arkanná disciplína zmizla spolu s katechumenátom. Eucharistickým bohoslužbám bezprostredne predchádzaly *agapy* (ἀγάπη = hostiny lásky). Pochádzajú z apoštolskej doby a sú zrejme napodobňovaním poslednej večere. Keď však eucharistická obeť bola preložená na ráno, agapy ostaly večer a boly výrazom jednoty a účinnej lásky. Bohatší veriaci posnášali jedlá a podporovali chudobnejších, najmä siroty a vdovy. Najmä sociálnocharitatívny ráz agáp je zjavný v neskorších časoch. Začínaly a končily sa modlitbou; počas hostiny spievali žalmy a prečítala sa časť Písma sv. Odbavovaly sa obyčajne v kostoloch pod vedením diakonov. Na agapách požehnaný chlieb sa volal *eulogia* na rozdiel od konsekrovaného chleba — Eucharistie. Cirkev v 5. a 6. storočí ich vytlačila z kostola pre zneužitia, na ktoré sa už aj sv. Pavol žaluje (I. Kor. 11, 20). Výslovne ich zakázal trulánsky snem (692). Zachovaly sa čiastočne až dodnes v grécko-orientálnej cirkvi.

Agapy.

Kresťanské služby božie sa odbavovaly zpočiatku v súkromných domoch zámožnejších kresťanov. Najmä na to zodpovedná bola veľká sieň (atrium). Ale už od počiatku 2. storočia stavali i zvláštne bohoslužobné budovy. (R. 1932 objavili pozostatky kresť. chrámu zo začiatku 3. storočia pri Eufrate v Dura-Europos.) Vo výročité dni smrti mučeníkov konaly sa bohoslužby nad ich hrobmi. Kresťania v každej dobe mohli postaviť nad hrobmi mučeníkov kostolíky (memoriae, cellae). Cintoríny boly rímskym zákonom chránené. Mimo cintorínov postavené bohoslužobné stavby pohani za prenasledovania často zničili. Kresťania v najväčšej núdzi utiahli sa aj do katakômb a tam odbavovali svoje pobožnosti. Kostoly ozdobovali maľbami, ktoré boly zpočiatku symbolické (ryba, kotva, loď, kohút, palma, lev), neskoršie alegorické (dobrý pas-

Kostoly.

tier, múdre panny) a biblické (obeť Abrahámova, Daniel v levovej jame, Jonáš). Kresťania neupotrebovali sôch z ohľadu na nebezpečenstvo pohanských modloslužieb.

J. de Puniet. La liturgie de la Messe. Ses origines et son histoire. Avignon 1928. — J. Brinktrine, Der Messopferbegriff in den ersten zwei Jahrh. Frbrg. 1918. — F. Cabrol, Les or gines du culte catholique. Paris 1906. — E. Goltz, Das Gebet in der ältesten Christenheit. Leipzig 1901. — Baumstark, Das eucharistische Hochgebet und die Literatur des nachexil. Judentums. Theologie u. Glaube 1910.

§ 25. KRST, POKÁNIE A OSTATNÉ SVIATOSTI.

1. V dobe charizmát krst sa udeľoval hneď, keď sa voľakto prihlásil ku kresťanskej viere. Dôkladnejšie vyučovanie vo viere nasledovalo po krste. Začnúc 2. storočím tí, ktorí žiadali krst, museli sa dlhší čas naň pripravovať, niekedy až tri roky. Zriadený bol totiž katechumenát a kandidáti sa nazývali katechumeni. Krst sa udeľoval — vyjmúc nevyhnutných prípadov — dva razy do roka: na Veľkú noc a Turíce, resp. v ich vigilie. Udeľovali ho úplným ponorením do vody v potokoch, jazerách a mori. Nemocných krstili pokropením alebo trojnásobným poliatím. Už v apoštolských časoch krstili aj deti a v 3. storočí krst dietok je už všeobecný. Neskoršie budovali osobitné baptisteriá pre udeľovanie krstu. Krstil sám biskup alebo z jeho poverenia kňaz a diakon, ale v nevyhnutnom prípade mohol krstiť aj laik. Písmo sv. a Didaché spomínajú len krstnú formulu a upotrebenie vody pri krste, ale už v 3. storočí vidíme pri krste bohaté ceremónie ako pred udelením tak aj po udelení krstu. Tertulián a Hippolyt spomínajú označenie krížom, odriekanie sa satanáša, exorcizmus, mazanie olejom, zasľúbenie sa Kristovi, slávnostné vierovyznanie a vyznávanie hriechov. Krstných rodičov — kmotrov — pri krste spomína už Tertulián (De bapt. c. 18). Niektorí z katechumenov odkladali krst až na smrteľnú posteľ, ale Cirkev nikdy to neschvaľovala. Ostro vystúpila aj proti tzv. krstu za mŕtvych, ktorý spomína aj sv. Pavol (I. Kor. 15, 29). Bol totiž zvyk krstiť živých s úmyslom osožiť tak mŕtvym, ktorí prejavili úmysel prijať krst, ale pred ním zomreli. Prví kresťania poznali aj krst žiadosti a krvi.

Krst.

Spor o platnosť krstu.

V 3. storočí vznikol spor o platnosť *krstu*, udeleného kacírmi. Keď sa totiž šírily bludy a rozkolníctva a vyskytly sa prípady, že už heretický pokrstení chceli sa vrátiť do Cirkvi, vynorila sa otázka, či heretici — a vôbec mimo Cirkvi stojaci — platne krstia. Tertulián vyslovil sa proti platnosti krstu, udeleného kacírmi. Pre jeho veľkú autoritu podobného náhľadu boly aj niektoré synody a žiadaly takých znova krstiť. Cyprián vydržiaval dve synody v Kartágu, ktoré sa vyslovily proti platnosti. Keď sa však dozvedel o tom pápež *Štefan*, zakázal africkým biskupom pod trestom vylúčenia z Cirkvi opätovanie krstu a nariadil, aby sa im len pokuta uložila. (Si qui ergo a quacumque haeresi venient ad vos, nihil innovetur nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in poenitentiam. Cypr. Ep. 74, 1.) A keď biskupi (pravda, nevieme, či už mali v rukách rozhodnutie Štefanovo) vytrvali na svojom, prerušil Štefan r. 256 s nimi spojenie. To vyvolalo na oboch stranách veľké rozhorčenie. Nevedieť, ako pokračoval spor, lebo za valeriánskeho prenasledovania zomrel i Štefan i Cyprián. Toľko je známo, že Štefanov nástupca Sixtus II. obnovil spojenie s africkými biskupmi. Synoda v Arelate (314) síce trpí znovukrstenie (propria lege sua utuntur, ut rebaptisent), ale činí rozdiel medzi heretikom a heretikom. Otázku vedecky rozobral sv. Augustín v spore s donatistami, keď postavil princíp objektívnej pôsobivosti sviatosti.

2. Po krste sa zpravidla hneď udeľovala sviatosť birmovania (σφραγίς, perfectio, confirmatio). Vysluhoval ju biskup položením rúk, pri čom sa modlil a mazal olejom.

3. Hoci pre nedostatočné pramene ťažko ustáliť presný obraz pokánia, predsa toľko je isté, že v starej Cirkvi bolo dvojaké pokánie, verejné a tajné. Ohľadom prísnosti, vidíme veľké odchylnosti jednej provincie od druhej. Všeobecne bolo pokánie v Afrike prísnejšie ako v Ríme. *Tajnému pokániu* podliehaly všetky ťažké hriechy a keď spovedník nežiadal verejné pokánie, tak udelil rozhrešenie hneď po vyznaní. *Verejnému pokániu* zpravidla podliehaly len tri tzv. *kánonické, kapitálne* hriechy, a to modloslužba, alebo apostázia, vražda a cudzoložstvo; aj tie, aspoň zpočiatku, len vtedy, keď boly verejne spáchané. Z tajne spáchaných kapitálnych hriechov mohol sa hriešnik verejne spovedať (ἐξομολόγησις), keď mu spovedník dovolil. Nie je však isté, či spovedník nútil k verejnému pokániu pre tajné kapitálne hriechy. Páchatelia kapitálnych hriechov boli *vyobcovaní* z cirk. spoločenstva (exkomunikácia) a mohli len po verejnom pokání byť zpät prijatí. Trvanie pokánia bolo kratšie alebo dlhšie podľa miesta a kolísalo medzi dvoma týždňami a desiatimi rokmi. Mohlo byť však aj doživotné. Kanonické hriechy mohly byť považované za rezervované biskupovi. Obyčajne len raz bolo dovolené konať verejné pokánie. Bolo však všeobecné presvedčenie, že aj privátnym pokáním možno dosiahnuť u Boha odpustenia kapitálnych hriechov.

Verejné pokánie.

Od 3. storočia boli zadelení kajúcnici, konajúci verejné pokánie, do štyroch tried. To bolo najmä na Východe. Do prvej triedy patrili *plačúci*, ktorí cez bohoslužby stáli pri kostolných dverách a vchádzajúceho so slzami v očiach žiadali o prímluvu. Do druhej triedy patrili *počúvajúci*, ktorým bolo dovolené účastniť sa na didaktickej časti boho-

Spôsoby pokánia.

služby. Do tretej prináležali *kľačiaci*, ktorí mohli byť v kostole cez celé bohoslužby, ale museli kľačať; štvrtú triedu tvorili *stojaci*, ktorí mohli byť v kostole ako ostatní veriaci, ale nesmeli pristúpiť k sv. prijímaniu. Na prímluvu mučeníkov a vyznavačov, alebo keď dostali tzv. libellus pacis, mohol im byť trest skrátený, alebo úplne odpustený, po čom nasledovala rekonciliácia.

Odpustenie ťažkých, ale nie kapitálnych hriechov mohlo sa udeľovať častejšie a menšie hriechy mohly byť odpustené aj mimo pokánia — najmä skutkami milosrdenstva.

Od 3. storočia zavádzala sa všeobecne väčšia miernosť, v čom vidieť väčší zásah rímskeho ponímania, ktoré v pokání bolo vždy miernejšie. Riadnym vysluhovateľom pokánia bol biskup. Jemu patrilo ukladanie verejného pokánia. Neskoršie priberali aj kňazov — poenitentiarii. Rozhrešenie udeľovalo sa položením rúk na kajúcnika v prítomnosti celej cirk. obce.

4. O sviatosti *posledného pomazania* okrem nariadenia sv. Jakuba (5, 14) máme z tej doby len málo správ. Patrila do tajnej disciplíny a nebola predmetom sporov ani napádania so strany po- *Posledné pomazanie.* hanov a heretikov. Origenes hovorí o nej v súvislosti so sviatosťou pokánia. Bola v podobnom vzťahu k sviatosti pokánia, ako birmovanie k sviatosti krstu.

5. *Manželstvo*, ktoré Kristus povýšil na hodnosť sviatosti (Mt. 19, 4), malo sa uzavierať hneď od počiatku pred tvárou Cirkvi. Cirkev vždy sa pridržiavala *jednoty* manželstva a zavrhovala nielen simultannú polygamiu, ale aj druhé manželstvo — aj keď jeho *Sviatosť manželstva.* platnosť uznala a proti montanistom bránila. Pokladala ho však za voľačo nedokonalého. Sv. Otcovia odrádzali kresťanov od uzavierania manželstva s pohanmi. Ale pohanské manželstvo bolo ponechané v platnosti, keď jeden z manželov pristúpil ku kresťanstvu a nepokrstená stránka bola náklonná spolužiť s pokrstenou bez ohrožovania spásy kresťanskej stránky. Ináč bolo veriacej stránke dovolené uzavrieť nové manželstvo (Kor. 7, 15).

Seeberg, Der Katechismus der Urchristenheit, Leipzig 1903. — Kunze, Die Übergabe der Evangelien bei Taufunterricht. Leipzig 1909. — Rauschen, Eucharistie und Buszsakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche. Frbrg. 1910 — Vanbeck, La pénitence dans les écrits des premiéres générations chrétiennes: Revue d'hist. et de littér. relig. 1910. — A. d' Alès, Étude sur les origines de la pénitence chrétienne. Paris 1914.

§ 26. CIRKEVNÉ SVIATKY A PÔSTY. SPOR O VEĽKONOČNÉ SVIATKY.

1. Ohľadom sviatočných a pôstnych dní kresťania napodobňovali židov. Ako židia zasvätili Bohu jeden deň v týždni a nie-

ktoré dni v roku, tak aj kresťania. Lenže namiesto soboty zasvätili *nedeľu* — deň zmŕtvychvstania Pána. Menovali ju dňom Pána (dies dominica) a slávila sa už za apoštolských čias (I. Kor. 16, 2). Veriaci odbavovali svoje modlitby v nedeľu stojačky. Židokresťania popri nedeli, pravda, zasvätili aj sobotu. Pobožní židia postili sa dva razy do týždňa: v pondelok a štvrtok. Aj kresťania sa postili dva razy do týždňa, ale v stredu a piatok. Boly to vlastne len polopôstne dni, lebo sa postilo len do 9. hodiny. Pôstne dni boly pomenované na Západe *strážne dni* (dies stationis) a vtedy odbavovala sa aspoň didaktická časť bohoslužieb. Na Západe okrem spomínaných dvoch pôstnych dní vyskytuje sa aj sobota, Východ to však neprijal, ba dokonca zakázal sa postiť v tento deň (sobota — ako deň dokončenia stvorenia — bola dňom radosti).

Nedeľa.

Strážne dni.

2. Židia slávili dva výročné sviatky: veľkonočné na pamiatku vyslobodenia z Egypta a turíčne ako sviatky poďakovania za žatvu. Kresťania tieto sviatky prevzali. Vo *veľkonočné* sviatky slávili pamiatku utrpenia a zmŕtvychvstania Pána, v *turíčne* pamiatku soslania Ducha sv. Tertulián a Origenes spomínajú už obidva sviatky. *Veľká noc a Turice.* Na Východe od začiatku 3. storočia slávili 6. januára na pamiatku narodenia Pána aj sviatok Epifanie, zjavenie to božstva Ježišovho, jeho krstu v Jordáne a prvého zázraku v Káne. (Uvedením sviatku Epifanie chceli vytlačiť pohanský sviatok; totiž v tento deň v Alexandrii slávili pohania narodenie boha Aiona.)

Okrem tých sviatkov slávili kresťania — zpočiatku len miestami, neskoršie všeobecne — aj sviatky mučeníkov. Deň ich smrti oslavovali tak, že sa shromažďovali na ich hroboch, kde sa konaly bohoslužby a agapy.

3. Veľkonočné sviatky neslávili všade v jeden a ten istý deň. Snaha uviesť v tom ohľade jednotu vyvolala dlhotrvajúci spor *(spor o veľkonočné sviatky)*. Kresťania v Malej Ázii, odvolávajúc sa na príklad apoštola Jána a Filipa, slávili deň smrti Pána 14. Nizana (preto quartodecimáni) a o dva dni neskoršie deň vzkriesenia, aj keď nepadol na nedeľu. Rím a celý Západ, ba väčšia časť *Spor* Cirkvi, slávil vzkriesenie v nedeľu, ktorá nasledovala po 14. Ni- *o veľkonočné* zane židov a v predchádzajúci piatok pamiatku umučenia. Vzhľa- *sviatky.* dom na dôležitosť sviatku táto nerovnosť v jeho svätení pôsobila veľmi rušivo v Cirkvi, preto boly často pokusy uviesť i v tom ohľade jednotu. Polykarp, biskup smyrnenský, r. 155 rokoval s pápežom Anicetom, ale, nakoľko ani jeden nechcel upustiť od svojho, rozišli sa bez toho, že by spor vyriešili. Pápež Viktor (189—

198) vystúpil ráznejšie a nariadil usporiadať pre riešenie spornej otázky synody na Východe i na Západe. Všetky provincie vyslovily sa za rímsky spôsob, len Maloázijčania i naďalej tvrdošijne pridržiavali sa quartodecimanizmu. Viktor vyobcoval Maloázijčanov a len na zákrok lyonského biskupa Ireneja — ktorý pokladal exkomunikáciu za príliš veľký trest — bol pokoj obnovený. Pomaly pristupovaly cirkevné obce na spôsob rímsky a cirkevný snem nicejský (325) usniesol sa s platnosťou pre celú Cirkev na tom: 1. Veľká noc má byť slávená vždy v nedeľu. 2. Tá nedeľa má byť prvá po jarnom plnom mesiaci (prvý plný mesiac po jarnej rovnodennosti). Keď padne plný mesiac na nedeľu, má sa sláviť Veľká noc v nasledujúcu nedeľu. Ale nikdy nie v jeden deň so židmi. Presným vypočítaním dňa bol poverený biskup alexandrijský, ktorý to potom oznámil Rímu a pápež nariadil ostatným cirkvám. Egyptským biskupom oznamoval veľkonočné dátum sám biskup alexandrijský v osobitných listoch, z čoho vznikol zvyk veľkonočných okružných listov (ἐπιστολαὶ ἑορταστικαί), v ktorých okrem označeného dáta boly dané i niektoré mravné pokyny. Ale ani usnesením nicejského snemu nebola docielená jednota v zasvätení veľkonočných sviatkov. Kým totiž Alexandrijčania astronomicky presne vypočítali rovnodennosť a podľa toho sa riadili, niektorí pokračovali podľa židovského výpočtu, ktorý bol mylný. Preto východná cirkev mala 19-ročný cyklus s 21. marcom ako dňom rovnodennosti, rímska cirkev zase pridržiavala sa 84-ročného cyklu s 18. marcom ako dňom rovnodennosti. Tá rôznosť trvala až do Dionýza Exigua, ktorý rímsky kalendár opravil a srovnal ho s alexandrijským. Na konci 8. storočia slávily sa už veľkonočné sviatky všade v jeden deň.

4. Už v apoštolskej dobe zachovávali pred veľkonočným sviatkom prísny pôst; ale ohľadom trvania bola v jednotlivých cirk. obciach veľká rozlišnosť. Všeobecne v prvej perióde pôst trval len niekoľko dní; podľa Ireneja jeden deň, Tertulián hovorí o troch dňoch (in quibus ablatus est sponsus, od dňa smrti po vzkriesenie). V cirkvi alexandrijskej postili sa šesť dní, a to tak, že v piatok a sobotu nič nejedli, a v predošlé dni boli len o chlebe, vode a soli. O čo bol pôst v starokresť. Cirkvi kratší, o to bol prísnejší. 40-dňový pôst pred Veľkou nocou bol uvedený len v 4. storočí.

Pôsty.

Kellner, Heortologie, oder das Kirchenjahr und die Heiligenfeste in ihrer geschichtl. Entwicklung. 3. v. Frbrg. 1911. — Meinhold, Sabbat und Sonntag. Berlin 1909. — K. Bihlmeyer, Der Besuch Polykarps bei Anicet und der Osterfeststreit. Katholik 1902. — Linsenmayer, Entwicklung der kirchl. Fastendisciplin. München. 1877. — F. X. Funk, Die Entwicklung des Osterfastens. Kirchen geschichtl. Abhand. I.

§ 27. NÁBOŽENSKO-MRAVNÝ ŽIVOT KRESŤANOV.

Každodenný život starokresťanov opisuje pôvodca listu ku Diognetovi a Tertulián (Apol. 42). Obidvaja poznamenávajú, že kresťania — nakoľko žili s pohanmi a židmi v rovnakých štátnych a sociálnych pomeroch ohľadom príbytku, jedla, reči a iných životných spôsobov — nelíšili sa od okolia.

I keď nové náboženstvo nepozmenilo u kresťanov prirodzené životné podmienky, predsa v nábožensko-mravnom živote bol tým zjavnejší rozdiel. „Kresťania žijú síce v tele, ale nie podľa tela, bývajú síce na zemi, ale ich obcovanie je v nebi, milujú každého a sú prenasledovaní od každého, svet ich nepozná, ale ich odsudzuje, činia dobro a predsa ich trestajú ako zločincov, sú chudobní a obohacujú mnohých, trpia nedostatkom a majú všetkého nadostač — čím je duša telu, tým sú kresťania svetu.“ (List ku Diog. 5.) Medzi životom kresťanov a pohanov bol veľký rozdiel.

Súkromný život kresťanov.

Kresťania sa rovnali svojmu okoliu *vo všetkých veciach: v životospráve*, v zábavách, v zamestnaniach, ktoré nestály v rozopre s ich nábožensko-mravnými zásadami a neznamenaly pre nich príležitosť a pokušenie ku hriechu. Preto sa zdržiavali tých zamestnaní, remesiel a umení, ktoré súvisely s pohanskou modloslužbou, alebo boly samy v sebe hriešne. Vyhýbali hriešnym zábavám, ku ktorým patrily neslušné tance, verejné slávnosti, spojené s výtržnosťami, divadlá, ktoré boly hniezdami hriechu atď. Ešte viac sa stránili gladiátorských zápasov pre tie ukrutnosti, s ktorými boly spojené. Ale nezdráhali sa zadosťučiniť vojenským povinnostiam a len niektorí rigoristi (montanisti) zásadne sa protivili vojne.

Životospráva.

Denná práca kresťanov bola posvätená *modlitbou.* Modlili sa ráno, po práci, pred jedlom a po ňom a okrem toho v určité hodiny trikrát denne. Tertulián spomína, že kresťania mali obyčaj pri každom zamestnaní označiť čelo znakom kríža. (De cor. 3.)

Modlitba.

Blahodarný účinok kresťanstva sa najmä javil *v rodinnom živote.* Vzájomný pomer medzi manželmi a deťmi bol posvätený láskou. Žena bola pokladaná za rovnocennú družku mužovu; neobmedzená otcovská moc nad deťmi prestala. U kresťanov sa nevyskytlo vyhnanie plodu, alebo vykladanie dietok. Jednotnosť a nerozlučiteľnosť manželstva si tak vážili, že i druhé manželstvo po odumretí jednej stránky pokladali, i keď za dovolené, predsa

Rodinný život.

za nedokonalé. Atenagoras pokladá ho „za dobre zastrené cudzoložstvo".

Láska k bližnému bola u kresťanov tak živá, že napadla aj pohanom, ktorí poznamenali: „Hľa, ako sa milujú a sú ochotní zomrieť jeden za druhého." Tertulián si je natoľko istý kresťanskej bratskej lásky, že sarkasticky poznamenáva pohanom: „Sme bratia i vtedy, keď ide o majetok rodinný, kdežto u vás tam pravidelne prestáva bratstvo. Všetko je u nás spoločné až na ženy, kým u vás nič nie je spoločné, len ženy." (Apol. 39.) A kresťanská láska k bližnému nerozprestierala sa len na spoluveriacich, ale jej blahodarné účinky požívali aj pohani, najmä za veľkých nešťastí a navštívení. Počas moru v Kartágu (252) opatrovali kresťania chudobných, opustených a chorých pohanov tak ako svojich. Očakávanie blízkej parúzie dodávalo veľkej prísnosti ich náhľadom na tuzemské dobrá a ich asketike. Ich zásadou bolo zbierať si poklady pre nebesá, preto ľahko a veľkodušne rozdeľovali svoje nadbytočné majetky medzi trpiacimi núdzu. Ochotne sa zaujali cudzích, pocestných; starali sa o nich a usilovali sa zaďovážiť možnosť zárobku. (Did. 12.) *Pôžičku* poskytovali bez úroku. Elvirská synoda pohrozila exkomunikáciou tým, ktorí by brali úroky, synoda nicejská však len klerikom zakazovala brať úroky.

Láska k bližnému.

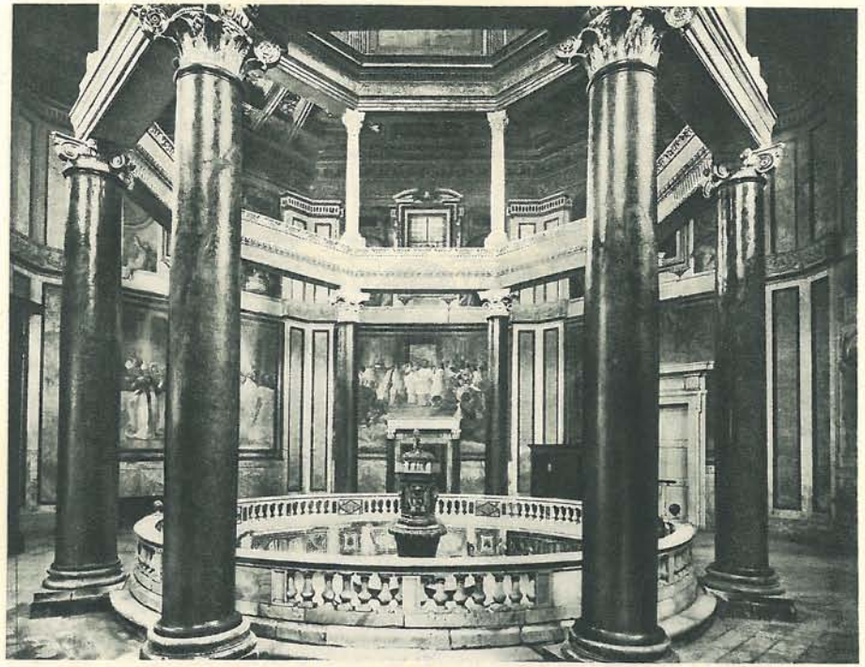
Ozdobami nepohŕdali, ako svedčia nálezy v katakombách. Nosievali vzácne látky, — ženy perly, náušnice, náramky, — ale pritom chránili sa výstredností. Kresťanskí spisovatelia stáli na stráži, aby kresťania neupadli do takých zvykov, aké mali pohani. Ostro odsudzovali u kresťanov maľovanie očí a tvári, farbenie vlasov, nosenie cudzích vlasov. (Tertulián: De cultu fem.) V okrášľujúcich predmetoch spisovatelia videli výčitku Stvoriteľovi, ako by nebol opatril človeka dostatočnou krásou. Kresťania milovali kvety, ale hlavy nezdobili si vencami, ani hroby svojich zomrelých, aby nenapodobňovali v tom ohľade pohanov.

Zvyky.

Kresťania presne konali svoje občianske povinnosti k štátu. To im mnohokrát museli uznať aj pohanskí úradníci. (Tert. Apol. 32.) Platili daň, konali vojenskú službu, modlili sa za panovníka, zachovali všade poriadok a pokoj. Vyhoveli všetkým pokynom a žiadostiam vrchnosti, pravda, len dotiaľ, dokiaľ nežiadala voľačo, čo sa protivilo ich svedomiu a náboženstvu. V takom prípade chceli viac poslúchať Boha ako ľudí a radšej podstúpili smrť, ako by boli urazili Boha. *Pohreby kresťanov* líšily sa podstatne od pohanských. Pohani mŕtvoly pálili, kresťania pochovávali do zeme. Videli v mŕtvom tele bývalý chrám Ducha sv., ktorý je určený pre to, aby zas zmŕtvychvstal. Nezriedka pomazali mŕtvolu voňavými masťami a obliekli ju do skvostného rúcha. Pri pohrebnom sprievode spievali hymny a žalmy a nosievali svetlá, čím chceli dať výraz radosti, že zosnulý šťastne prekonal smrť a nastúpil lepší život. Preto pri kresťanských pohreboch nemaly miesta pohanské náreky, lebo v očiach kresťanov smrť stratila svoju hrôzu. Smrť pokladali za spánok, odpočinok, a preto aj miesta, kde ukladali mŕtvoly, nazvali miestami pokoja (*κοιμητήρια*, loca quietis). Hroby ozdobovali symbolickými obrazmi a nápismi, vyjadrujúcimi nádej v budúce zmŕtvychvstanie.

Pohreby.

O. Schilling, Reichtum und Eigentum in der altkirchlichen Literatur. Frbrg. 1908. — Bigelmaier, Die Beteiligung der Christen am öffent. Leben in vorkonstantinischer Zeit. München 1902. — Böckenhoff, Die apostolischen Speisegesetze in den ersten Jahrhund. Paderborn 1903. — F. Martinez, L'ascétisme chrétien pendant les trois premiers siècles de l'Église. Paris 1913. — Hauck, Die Stellung des Urchristentums zu Arbeit u. Geld. 1921. — H. Preisker, Christentum und Ehe in den ersten drei Jahrh. 1927.

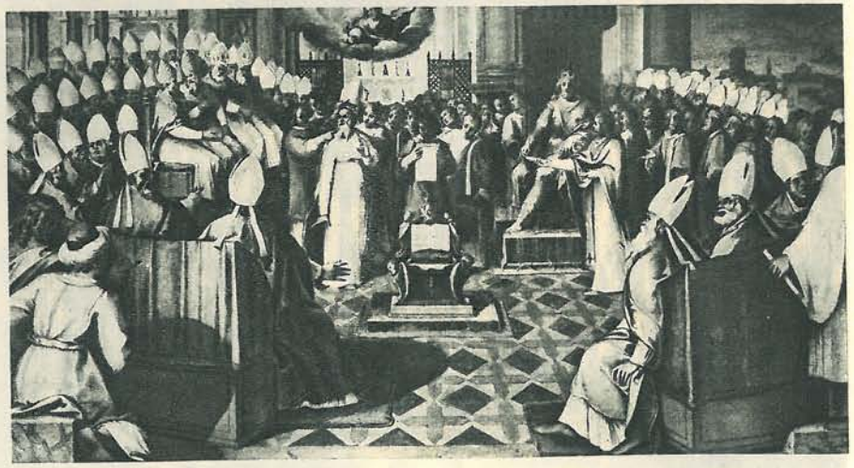
13. Vnutro najstaršieho baptistéria v Ríme (Lateran), v ktorom sa krstilo ponorením.

14. Sv. Sabína — vnútro. Bazilika z V. stor. v povodnej podobe.

15. Sv. Konštancia — vnútro. Vybudovaná pôvodne ako hrobka. Kruhová stavba s 24 dvojitými granitovými stĺpmi.

16. Chalcedónsky koncil (451). Freska vo vatikánskej bibliotéke.

DRUHÁ PERIÓDA.

Od milánskeho ediktu po trulánsky snem (313—692).

Všeobecný prehľad.

Posledný pokus Diokleciánov vyhubiť Cirkev ako štátu nebezpečnú sektu nielen že sa nepodaril, ale naopak dal príležitosť, aby Cirkev skvele dokázala svoju silu a svoj svetový význam. Konštantín Veľký oslobodil Cirkev, zbavil ju storočného tlaku a postavil ju v Rímskej ríši zpočiatku spolu s pohanstvom za úradne uznanú náboženskú spoločnosť. Od Teodozia stalo sa kresťanstvo štátnym náboženstvom Rímskej ríše. Novým postavením sa Cirkvi naskytajú nové možnosti a prostriedky, aby mohla vykonávať svoju svetovú misiu. Dostáva sa do priateľského a najužšieho styku so štátom a udelené sú jej rozličné privilégiá. Duchovenstvo, oslobodené od verejných tiarch a ťažkých robôt, môže sa venovať výlučne svojmu povolaniu. Voľne sa pohybuje v celej ríši, ba šíri evanjelium aj za hranicami, takže biskup Niketa z Remeziany už začiatkom 5. storočia mohol o Cirkvi napísať: „Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia."

Ďalekosiahly význam tak pre nasledujúcu periódu ako aj pre stredovek malo preloženie cisárskeho sídla z Ríma do Carihradu r. 330. Rím a pápežstvo zbavily sa tým škodlivého vplyvu cisárskeho dvora, opanovaného pohanskými tradíciami, ale na druhej strane preložením sídla bol daný popud k mnohým sporom medzi pápežmi a patriarchami carihradskými. Cirkev mimovoľne delí sa na východnú a západnú. Rímska ríša rozdelená na východné a západné cisárstvo, v oboch čiastkach sa oslabuje a vystupujú do popredia cudzie, pohanské a heretické národy.

Pohanstvo je v tej perióde úplne potlačené a odstránené z rímskeho štátu. Pohani húfne pristupujú k Cirkvi. Kresťanstvo je zbavené svojho veľkého nepriateľa a nemusí už viesť boj o existenciu. Svoje sily môže teraz venovať premoženiu vnútorných sporov, ktoré vznikly najmä v orientálnej cirkvi ohľadom dogmatic-

kých otázok. Išlo tu hlavne o vyjasnenie učenia o Trojici, o sviatostiach, o kristologii a náuke o milosti. Boj Cirkvi s bludmi ariánizmu, nestorianizmu, monofyzitizmu, monoteletizmu, donatizmu, pelagianizmu mnoho ráz bol veľmi preťahovaný zásahom štátu. Skončil sa na všeobecných cirkevných snemoch; na ktorých sa presne určila kresťanská náuka ohľadom sporných otázok a tak sa položily pevné základy kresťanskej teologie. Táto perióda zrodila veľkých cirkevných Otcov; na Východe sv. Atanáza, Bazila, Jána Zlatoústeho; na Západe Ambróza, Hieronyma a — zpomedzi všetkých najväčšieho — sv. Augustína. V mníšstve získava Cirkev bohatý prameň zbožnosti a odhodlaných ochrancov. No zažila v tej perióde aj smútok, lebo v dogmatických sporoch navždy odtrhly sa od jej tela celé krajiny — Sýria, Perzia, Egypt, Abesínia, Arménsko — a nakonci periódy vystupuje veľký nepriateľ kresťanstva — *islam*.

S dogmatickým vývinom rovnobežne kráča ďalej v tejto perióde ústavné dobudovanie Cirkvi.

HLAVA I.

Šírenie sa kresťanstva. Zovnútorné dejiny Cirkvi.

§ 28. KONŠTANTÍN VEĽKÝ A JEHO NÁSTUPCOVIA. ZOSLABENIE A ZÁNIK POHANSTVA.

1. Konštantín pripisoval víťazstvo pri Milvijskom moste (§ 13, 11) zvláštnej pomoci Boha kresťanov. Vtedy sa stal vnútorne kresťanom. Ináč už bol pripravovaný k tomu vo svojom rodičovskom dome. Jeho otec neprenasledoval kresťanov a matka — sv. Helena — iste tiež vplývala na tvrdú vojenskú dušu svojho syna. Milánsky edikt z r. 313 bol povinnou splátkou vďačnosti, ktorú Konštantín bol dlžný kresťanskému náboženstvu, ako to aj sám cítil. Bolo prirodzeným následkom milánskeho ediktu, že Cirkev vstúpila do užívania všetkých práv a výsad, ktoré predtým boly vyhradené pohanskému náboženstvu. Stala sa zákonom uznanou náboženskou spoločnosťou, mohla mať majetky, mohla dediť majetky po svojich členoch, duchovenstvo požívalo imunitu, bolo oslobodené od verejných bremien, od naturálnych dávok a štátnych úradov. Štát uznaním Cirkvi za právnu osobu *uznal popri sebe ešte jednu samostatnú a na celý svet sa rozprestierajúcu spoločnosť*. Bolo to v staroveku neslýchané delenie ľudského života na dve sféry — politiku a náboženstvo — štát a Cirkev, čo dovtedy

Milánsky edikt a jeho následky.

tvorilo jedno i v židovstve i v pohanstve. Tu sa vlastne splnil ideál Spasiteľa: „Dajte cisárovi, čo je cisárovo a Bohu, čo je božie“ (Luk. 20, 25). Milánsky edikt bol súčasne úradným potvrdením *slobody svedomia*. Každý mal voľnosť pripojiť sa k tomu náboženstvu, ktoré nasledovať pokladal si za povinnosť svojho svedomia. Aj keď mal Konštantín od počiatku úmysel urobiť kresťanské náboženstvo jediným v ríši, predsa neprenasledoval pohanské náboženstvo. Pohanský kult zakázal len natoľko, nakoľko bol nemravný a pohoršlivý. Ináč panovala všade náboženská snášanlivosť.

2. Pozitívnejšie vystúpil Konštantín proti pohanstvu až po premožení svojho švagra *Licinia*, v ktorom pohanstvo ešte vždy malo svoju oporu. Medzi cisárom Východu — Liciniom a Konštantínom boly politické nesrovnalosti, ktoré viedly r. 314 k vojne. Po nej sa nepriateľstvo len zväčšovalo a priostrilo sa najmä tým, že Licinius proti milánskemu ediktu, ktorý aj sám podpísal a neodvolal, začal prenasledovať kresťanov a pohanstvo nápadne podporovať. Odstránil kresťanov z úradov, zo svojho dvora a vojska; kresťanským bohoslužbám robil prekážky, zakázal synody, pozbavil mnohých kresťanov majetku a mnohých dal aj zavraždiť (mučeníctvo 40 vojakov v Arménii). Politická napätosť, zväčšená prenasledovaním kresťanstva, viedla k novému boju medzi Konštantínom Veľkým a Liciniom r. 324, v ktorom Licinius utratil svoju ríšu i život. Konštantín ho dal popraviť r. 325.

Konštantín odstráni Licinia.

Po odstránení Licinia stal sa Konštantín samovládcom a ako taký ľahšie mohol uskutočniť svoj dávny plán, aby z kresťanstva urobil jediné náboženstvo v ríši. Životnú silu kresťanstva, o ktorej sa mal možnosť presvedčiť ešte za prenasledovaní, chcel teraz zapäť do svojej štátotvornej práce a kresťanskú Cirkev použiť za silný pilier svojej ríše. Pre novozískanú východnú ríšu vydal r. 324 manifest, v ktorom žiadal, aby každý zanechal pohanské „kostoly klamstva“ a vstúpil do „skvelého stanu pravdy“. Najvyššie štátne úrady obsadil kresťanmi, dal postaviť skvelé kresťanské chrámy, pohanské chrámy nechal spustnúť, ba tie, čo slúžily nemravnému kultu Venuše, dal aj zboriť. Zakázal súkromné pohanské obety, najmä také, kde by pohanskí kňazi mali možnosť ľud vydierať; nedovolil štátnym úradníkom zúčastniť sa na verejných pohanských obetiach. Mala byť zasvätená nedeľa, pamätný deň slávneho zmŕtvychvstania Pána. Manželstvo, rodinný život zákonom upravil v smysle kresťanského svetonáhľadu. Pravda, ani tu sa nechcel spreneveriť svojmu jemnému rímskemu ponímaniu práva a za-

Konštantín samovládcom.

kázal, aby bol niekto prenasledovaný, keď má iné náboženské presvedčenie.

R. 330 preložil svoje sídlo z Ríma do Byzancie, Carihradu (Konstantinopolis). Carihrad — Nový Rím od samého počiatku dostal silný kresťanský ráz oproti Starému Rímu, na ktorom pohanská minulosť a pohanské tradície boly ešte vždy veľmi zjavné. Svoje nové sídlo veľkolepe vyzdobil, pri čom použil drahého materiálu roztopených pohanských sôch. V Carihrade postavil baziliku Svätej Múdrosti (zhorela r. 532 a na jej mieste postavil Justinián krajšiu Hagiu Sofiu), v Jeruzaleme baziliku sv. Hrobu, v Ríme baziliku sv. Petra, ktorá stála až do začiatku XVI. storočia. V tom svojom počínaní Konštantín nechcel byť len štedrým mecénom Cirkvi, ale aj ostentatívne chcel dokázať, že Cirkev je verejná a slobodná. Vo verejnej oslave mučeníkov chcel dať Cirkvi zadosťučinenie za ukrutnosti bývalého režimu. Pápežovi daroval lateránsky palác, aby zväčšil jeho autoritu a zdôraznil víťazstvo pápeža nad prenasledujúcim štátom.

Preloženie sídla do Carihradu.

Veľká štátnická múdrosť Konštantínova previedla úplnú rozluku medzi rímskym štátom a pohanským náboženstvom. A čo je pritom najpodivnejšie, stalo sa to všetko bez väčšieho otrasu štátneho telesa. Kresťanské idey prenikly celý verejný život. Konštantín stál na rozhraní dvoch svetov. Ako obozretný štátnik zbadal tvorivé, ba štátotvorné sily kresťanstva a videl aj tú vnútornú trhlinu, pre ktorú vo svojej štruktúre trpel pohanský štát. Mal voliť medzi tými dvoma svetmi. A Konštantín bez váhania aj proti silným tradíciám rozhodne sa postavil na stranu toho, čomu patrila budúcnosť. To je veľká zásluha Konštantínova v Cirkvi a v dejinách vôbec. Poctili ho menom „Veľký", ktoré si zaslúžil ako nikto iný. Je isté, že činil to aj zo štátnickej vypočítavosti, ale nemožno mu pritom popierať aj náboženskú pohnútku. Je pravda, že zpočiatku cenil si kresťanstvo len natoľko, nakoľko mu bolo osožné, ale celý jeho ďalší vývin svedčí, že postupne hlbšie a hlbšie vrastal a vžíval sa do kresťanského myšlienkového sveta, a úprimne sa tešil z jeho mravných hodnôt. Veril, že má Bohom kresťanov naložené zvláštne poslanie uviesť štát a Cirkev do harmonického súladu.

Význam Konštantína Veľkého.

Jeho postoj k Cirkvi bol aj pri všetkej jeho dobroprajnosti mnoho ráz až nepríjemne imperatívny. To činil podľa príkladu svojich pohanských predkov, ktorí boli cisármi a najvyššími kňazmi (pontifex maximus). Do istej miery aj on sa pokladal za „biskupa Cirkvi vo veciach vonkajších" (Euzeb. Vita Const. IV. 24). V prílišnej snahe hájiť Cirkev proti herézam a schizmám mnoho ráz zasiahol opovážlive aj do jej vnútorného života. Na ukončenie a premoženie bludov svolával synody, ale odvážil sa aj vplývať na ich beh a rozhodnutie. Do vyhnanstva poslal kacíra Aria, ale aj ortodoxného Atanáza. On položil základy kresťanskému štátu, ale aj štátnemu cirkevníctvu — t. j. *cezaropapizmu.*

Jeho postoj k Cirkvi.

Nesprávny je posudok Burckhardtov („Die Zeit Konstantins des Gr."), podľa ktorého Konštantín len čisto z politických dôvodov bol kresťanom, vnútorne však ostal pohanom. Jeho manifesty, vydané o kresťanstve, rozptýlia každú pochybnosť. Ukrutností, akých sa dopustil na Liciniovi a jeho rodine, mohol sa dopustiť i pri svojom kresťanskom presvedčení. Bol tvrdým a prchkým vojakom. Pritom švagor Licinius tiež nebol nevinný. Ani pohanský názov „Pontifex Maximus", ktorý si ponechal, nedokazuje, že bol presvedčeným pohanom. Tento titul bol viac jeho politickým právom. Konštantín potreboval ho aj preto, aby mohol dozerať na verejné obety.

Krst prijal len na smrteľnej posteli († 22. mája 337), a to z rúk Euzebia, biskupa v Nikomedii. Odsunul sv. krst až na koniec života z ohľadu na svojich mnohých pohanských poddaných, a aj preto, lebo to bolo v tej dobe — i keď Cirkvou neschvaľovaným, — jednako veľmi rozšíreným zvykom. Ľudia odkladali krst na koniec života z obavy pred novým úpadkom do ťažkého hriechu (klinici). Mienka, že by bol Konštantín pokrstený pápežom Silvestrom r. 325 v Ríme a tým očistený od malomocenstva, ako sa to dlho verilo, nemá historického podkladu (§ 73, 3).

Krst Konštantínov.

Grécka cirkev uctieva ho spolu s matkou Helenou ako svätého, ba ako trinásteho apoštola. Západná cirkev mu dala meno Veľký.

3. Synovia Konštantína Veľkého pokračovali v diele svojho otca v pokresťančení štátu, ale ani zďaleka nedosiahli múdrosti, obozretnosti a opatrnosti svojho otca. Konštantín Veľký si úprimne prial pokresťančenie rímskeho štátu, ale nedovolil, aby sa to dialo násilne. Preto dosiahol veľkých výsledkov. Jeho synovia chceli uviesť kresťanstvo razom, násilne a netrpezlive, ale dosiahli práve opačného výsledku, totiž, že pohanstvo — i keď len na kratší čas — znova sa ujalo.

Konštantín Veľký rozdelil ríšu medzi troch synov tak, že najstarší Konštantín II. (337—341) dostal Západ, Konštancius (337 až 361) provincie ázijské s Egyptom a Konštans (337—350) dostal Východ. Po predčasnej smrti Konštantína II. zakázal Konštancius r. 341 všetky pohanské obety, odvolávajúc sa na nejestvujúce otcovo nariadenie. R. 346 spolu s cisárom Východu Konštansom zakázali pod trestom smrti a zhabania majetku pohanský kult a

Podelenie ríše medzi Konštantínovými synami.

dali pozatvárať všetky pohanské kostoly. Po zavraždení Konstansa Magneciom (351) stal sa Konštancius jediným panovníkom a tak mohol bezohľadne pokračovať v násilenstve. Bol presvedčeným kresťanom (krst prijal len na smrteľnej posteli od ariánskeho biskupa) — ale favorizoval ariánizmus — a typickým predstaviteľom štátocirkevníctva. Jeho vôľa mala byť vo všetkom zákonom. Násilným a stranníckym chránením ariánizmu a častým prenasledovaním prívržencov ortodoxnej viery ťažko poškodil záujmy Cirkvi a svojím surovým pokračovaním oproti pohanom vyvolal odpor. Mnohé staropohanské rodiny pokladaly si za vec cti vzdorovať násilníkovi. A to, čo sa v srdciach mnohých skrývalo, mohutne vybúšilo za cisára Juliána Apostatu.

N. Sesan, Die Religionspolitik der christl. — röm. Kaiser von Konstantin d. Gr. bis Theodosius d. Gr. Czernowitz 1911. — Boissier, La fin du paganisme. 6. v. Paris 1909. — M. Vogelstein, Kaiseridee-Romidee u. das Verhältnis von Staat u. Kirche seit Konstantin. 1930. — W. Rehm, Der Untergang Roms im abendländ. Denken. 1930. — H. Schrörs, Die Bekehrung Konstant. d. Gr. in der Überlieferung: Zeitschrift f. Kat. Theolog. XL. — Pichon. Étude sur le mouvement philosophique et religieux sous len rèque de Constantin. Paris 1901.

§ 29. JULIÁN ODPADLÍK.

1. Múdrym počínaním Konštantína Veľkého kresťanstvo zapustilo hlboké korene, a v akej miere ono mohutnelo, v takej miere pohanstvo upadalo. Bezohľadné nariadenia synov Konštantínových ešte viac ho zatlačily do úzadia. No, týmto pohanstvo ešte nebolo úplne premožené. Staré tradície ľudského smýšľania, storočiami vžité zvyky v štátnom, spoločenskom, kultúrnom a každodennom živote len veľmi pomaly ustupujú, najmä keď ich oživujú také ohniská, v akých sa udržiavala pohanská tradícia. Boli to najpoprednejšie a staré šľachtické rodiny, ktoré videly tak svoju slávu ako aj najväčší rozkvet Rímskej ríše v tej dobe, keď pohanstvo bolo na vrchole.

Pohanské tradície.

Za Konštantína a jeho synov pokresťančený štát urobil veľkú chybu, že nevenoval dostatočnej pozornosti vyšším vedeckým školám. Filozofická škola v Aténach ešte v 6. storočí bola v pohanských rukách. Prednášateľom, vysokým kňazom pohanským, ktorí ešte neboli odstránení, a umelcom išlo o existenciu. Tí poukazovali stále na vysokú vedu a na umelecké produkty, zrodené v pohanstve; a to pochopiteľne malo svoju príťažlivosť.

Na kresťanskej strane sa zase vyskytly skoro po oslobodení Cirkvi vnútorné boje, teologické hádky, ktoré autoritu kresťanstva

podkopávaly. Aj kňazstvo, štátom teraz chránené a privilegované, z veľkej časti zpohodlnelo a upadlo do tých chýb, do ktorých prirodzene upadajú ľudia ľahšieho života.

Teologické hádky medzi kresťanmi.

Pohanstvo však v 4. storočí obrodilo sa novoplatonizmom. Zanechalo, čo bolo v ňom odpudzujúce a vnútornou premenou získávalo na príťažlivosti. Novoplatonizmus bol filozofickým náboženstvom, posledným vzbĺknutím gréckeho génia, ktorý zapadajúcemu pohanstvu ešte raz dal vnútornú posilu a vonkajšiu autoritu. Čo už bolo v duchu pripravené, pokúsil sa do života presadiť cisár Julián (361—363).

Flavius Klaudius Julián bol synom Julia Konštancia, nevlastného brata Konštantína Veľkého. Konštantín Veľký postaral sa pri svojej smrti nielen o svojich synov, ktorých učinil cisármi, ale dal aj ostatným príbuzným menšie čiastky ríše. Avšak vojaci zavraždili Juliánovho otca s viacerými členmi rodiny, z ktorej ostal pri živote len 7-ročný Julián a jeho nemocný brat Gallus. Vraždu spáchali so súhlasom cisára Konštancia. Aby v pozostalých neskrsla snaha po pomste, dal ich Konštancius vychovať prísne mníšsky, v úplnej odlúčenosti od sveta, kresťansky, ale v duchu ariánskom. (R. 354.) Neskoršie Galla dal popraviť. Julián unikol podobnému osudu len na prímluvu cisárovnej. Tie utrpenia naplnily ho pochopiteľnou nenávisťou oproti strýcovi Konštanciovi, ktorá sa vzťahovala nielen na jeho osobu, ale aj na kresťanstvo, ktoré Konštancius reprezentoval. Nedôstojné počínanie ariánskych biskupov na cisárskom dvore a ustavičné hádky medzi kresťanmi ho len posilňovaly v nepriateľskej nálade oproti kresťanstvu. Jeho pohanskí učitelia v Carihrade, Nikomedii a v Aténach ho priamo lákali k pohanstvu. Najmä rétor Libanius v Nikomedii a novoplatonik Maximus vedeli v ňom vzbudiť oduševnenie a lásku pre klasickú literatúru a modloslužbu. Bol však obozretný, starostlivo skrýval svoje sympatie k pohanstvu a vystupoval navonok ako horlivý kresťan. Natoľko vedel odvrátiť svojím pokrytectvom Konštanciovu nedôveru, že ho r. 355 menoval cézarom v Galii. Získal si svojou smelosťou a rozhodne ľudským a spravodlivým počínaním priazeň vojska, ktoré ho r. 360 vyhlásilo za augusta. Keď to Konštancius odoprel uznať, Julián sa hneď chystal do vojny proti strýcovi, ktorý však zomrel ešte pred jej vypuknutím (361). Julián bol všeobecne uznaný za cisára. Ako samovládca shodil so seba kresťanskú masku a verejne sa pridal k starému pohanskému náboženstvu. Tauroboliom sa zbavil „škvrny krstu", zasvätil sa úcte slnka, teozofii a mágii a znova zaviedol pohanské obety. Kresťanstvo systematicky a úlisne zovšade vytlačoval, ale jeho pekelný plán sa nepodaril. Už r. 363 zomrel vo vojne proti Peržanom, zasiahnutý nepriateľským šípom.

Juliánova mladosť.

2. Julián *reštauroval pohanstvo* na celej čiare. Vrátil mu všetky práva, ktoré voľakedy požívalo, a aby aj náročnejším vyhovovalo, obrodil a zreformoval ho novoplatonizmom. Dobre poznal príťažlivosť kresťanských bohoslužieb, preto sa usiloval dať i po-

Julián reštauruje pohanstvo.

hanstvu lákavé obrady napodobňovaním kresťanstva. Utvoril isté *pokresťančené pohanstvo*. Bola v ňom hierarchia, prísne rozdelenie na klérus a laikov, predpísané kňazské štúdiá, prísny kňazský život. Pohanskí kňazi nesmeli navštevovať divadlá, hostince, mali odbavovať aj súkromné bohoslužby a chórové modlitby. Verejné bohoslužby boly veľmi okázalé a spojené s kázňou. Sám ako „Pontifex Maximus" dobrým príkladom predchádzal všetkým. Keďže vedel, že kresťanstvo veľmi pôsobí na svet svojou dobročinnosťou a láskou k bližnému, založil pohanské dobročinné ústavy a nemocnice, na udržiavanie ktorých sám značne prispieval a povzbudzoval pohanov k podobným činom. Sám povedal: „Zahanbuje nás, že zo židov nik nejde žobrať a bezbožní Galilejčania (kresťania) opatrujú popri svojich chudobných aj našich, ktorých my ponechávame na seba."

Julián sa usiloval nielen o pozdvihnutie pohanstva, ale súčasne aj o potlačenie kresťanstva, a to priamo a nepriamo. *Priamo* ho napadol tým, že pozbavil Cirkev všetkých výsad, udelených jeho predkami. Kresťania museli vrátiť všetky časom im odovzdané kostoly. Taktiež zastavil cirkevné príjmy. Galilejčanov — ako potupne nazýval kresťanov — nepripustil do verejných služieb. Na kresťanských školách zakázal prednášať klasikov, aby tak kresťanom bol znemožnený postup do vyšších škôl. Pohanskí filozofi nesmeli učiť kresťana profánnej vede, aby ako uštipačne poznamenal, „kresťan neodpadol od svojej viery". Julián bol múdry vo svojej veci a nedovolil krvavé prenasledovania kresťanov, lebo vedel, že mučeníctvo by pomohlo kresťanstvu. Keď tu a tam predsa došlo k popravám kresťanov, činili to niektorí úradníci na vlastnú päsť. Sám len zriedka sa dal strhnúť v hneve ku krvavým opatreniam oproti kresťanom.

Potlačuje kresťanstvo.

Nepriamo prenasledoval kresťanstvo tým, že podporoval a umele udržiaval v ňom rozbroje. Vyhlásil náboženskú slobodu, aby sa mohli vrátiť všetci ariánski biskupi. Huckal ariánov proti pravoverným a naopak. Vedel, že židia sú úhlavnými nepriateľmi kresťanov, preto ich chcel posilniť. Dovolil im, ba aj sám napomáhal ich, aby znovu postavili jeruzalemský kostol. Ale nedosiahol svojho cieľa, lebo pri kopaní základov vyšľahujúce plamene celkom splnily slová Spasiteľa: „. . . . nebude tu ponechaný kameň na kameni, ktorý by nebol zborený" (Mt. 24, 2).

Juliánov nezdar.

Juliánovo počínanie je len krátkou, ale strašnou epizódou, ktorá je poučná pre dokonalé porozumenie položenia kresťanstva

v tej dobe. Vidíme, že pohanstvo ešte nebolo úplne premožené a skrývalo ešte veľké nebezpečenstvá pre kresťanský svet. Na druhej strane však to, že kresťanstvo vedelo zdolať i rafinovaný nápor Juliánov, ešte skvelejšie dokazuje jeho božský pôvod, ako keď zdolalo krvavé prenasledovanie Neronovo.

Pohanská tma už nebola viac schopná života a kresťanské svetlo už natoľko sa zachytilo, že už ho nič nemohlo vyhasiť. Pohanstvo sa blížilo k svojej smrti.

Slová „Zvíťazil si, Galilejský!", ktoré sa kladú do úst umierajúceho Juliána, sú podľa všetkého len kresťanským vynálezom. Kresťanskí spisovatelia (Teodoret H. E. III. 25) výstižne a krátko charakterizovali nimi Juliánovo účinkovanie. Julián aj literárne bojoval proti kresťanstvu. Napísal v duchu novoplatonickom 3 knihy — Adversus Christianos, ďalej Caesares, v ktorom sa posmieva hlavne Konštantínovi a Misopogon. Z nich sa zachovaly len zlomky u Cyrila Alexandrijského a iných cirk. spisovateľov.

J. Bidez, L'empereur Julien. Tours 1924. — Asmus, Julians Galiläerschrift im Zusammenhang mit seinen übrigen Werken. Frbrg. 1904. — Mereshkowski, Julian the Apostate. Philadelphia 1900 (i slovenský preklad). — H. Gollancz, Julian the Apostate. Oxford 1928. — B. K. Weis, Das Restitutionsedikt K. Julians. Diss. 1933.

§ 30. NÁSTUPCI JULIÁNOVI. KRESŤANSTVO RÍŠSKYM NÁBOŽENSTVOM.

1. Konštantín Veľký uvoľnil kresťanstvu cestu do verejného života a dal mu tým možnosť byť nielen voľným náboženstvom, ako bolo pohanstvo, ale aj nastúpiť na miesto pohanstva a stať sa náboženstvom Rímskej ríše. Kresťanstvo pevne kráčalo po tej ceste a nevedelo ho od nej odvrátiť ani Juliánovo počínanie. Po Juliánovej smrti nasledujúci panovníci, hoci presvedčení kresťania, jednako ešte boli dosť shovievaví k pohanstvu. *Jovián* (363—364) navrátil Cirkvi práva a výsady, odňaté za Juliána. Zbavil pohanstvo privilegovaného postavenia, ale dal mu náboženskú slobodu. Podobne pokračovali aj *Valentinián I.* (364—375), cisár Západu a na Východe jeho brat *Valent* (364—378), ktorý bol oddaný ariánizmu. Zakázali nočné a krvavé obety pohanským bohom a dovolili len kadidlo. Pohanstvo však i pri tom miernom postupovaní sa pomaly tratilo. Od polovice 4. storočia už sa vyskytuje len na vidieku, prečo aj pomenovanie „paganus" — vidiečan rezervuje sa pre modlárov. Nasledujúci panovníci energickejšie vystúpili proti pohanstvu. *Gracián* (375—383), cisár Západu, zložil titul a rúcho najvyššieho kňaza (Pontifex Maximus), odňal pohanským kňazom štátnu podporu, zrušil ich imunitu a zo senátu odstránil

Gracián.

sochu bohyne Viktorie. To vyvolalo veľké vzrušenie medzi poprednými pohanmi, ktorí vyslali pod vedením senátora Symacha deputáciu k cisárovi do Milána, ale Gracián ju ani k audiencii nepripustil. Keď uzurpátor Maximus zavraždil Graciána v Lyone, pohani sa pokúsili písomne pohnúť nástupcu, 13-ročného brata *Valentiniána II.* (383—392), aby bola socha postavená zpät, ale na vážny zákrok milánskeho biskupa Ambroza nič nedocielili. Senát bol už vtedy i tak z väčšej čiastky kresťanský. Podobne nedarilo sa pohanstvu ani na Východe. Po Valentovi vymenoval Gracián za cisára Východu charakterného a húževnatého *Teodozia I. Veľkého* (379—395). Po Valentiniánovi II. (392) stal sa Teodozius cisárom i na Západe, a bol posledným samovládcom Rímskej ríše, hoci len kratší čas. Teodozius Veľký bol úprimne oddaný kresťanstvu a vynaložil všetky sily, aby dovŕšil víťazstvo kresťanstva nad pohanstvom. R. 380 predpísal všetkým svojim poddaným *nicejské vierovyznanie ako jedinú v jeho štáte uznanú náboženskú formu* a tým sa stalo kresťanstvo jediným verejným *náboženstvom Rímskej ríše.* Odpadlíctvo k pohanstvu zakázal pod trestom majetkovej konfiškácie a straty občianskych práv. Rázne vystúpil proti pohanstvu. Od r. 388 boly zatvorené mnohé pohanské kostoly a reakcie pohanov na niektorých miestach boly rázne potlačené. Miestami boly pohanské chrámy i cisárom, i rozhorčeným kresťanským ľudom zborené, alebo premenené na kresťanské kostoly. R. 391 vydal spolu s Valentiniánom II. rozkaz, podľa ktorého sa zakazuje modloslužba a návšteva pohanských chrámov pod trestom, stanoveným za urážku veličenstva. Tu bol položený základ všeobecného stredovekého ponímania, že *len katolík je opravdivým občanom štátu, a každý útok na vieru a Cirkev pokladá sa aj za útok na panovníka a štát.*

Teodozius Veľký.

Kresťanstvo náboženstvom Rímskej ríše.

2. Na Východe bolo pohanstvo definitívne odbavené. Na Západe však ešte raz zaleskla sa na krátky čas jeho hviezda, aby potom konečne zhasla. Vojvodca Galie pohanský Arbogast zavraždil Valentiniána II. a dopomohol k trónu poprednému Rimanovi Eugeniovi (392—394), ktorý bol síce kresťanom, ale aby si získal popredné rímske rodiny, čiastočne povolil pohanstvo. Proti varovaniu sv. Ambróza bol v senáte znovu postavený oltár Viktorie a pohanským kňazom vrátili štátne podpory a výsady. Pohani si už robili smelé nádeje, ktorým však Teodozius čoskoro urobil koniec. Porazil r. 394 v bitke pri Akvileji Eugenia, ktorý aj sám padol v boji; a Teodozius stal sa samovládcom.

Pohanstvo na Východe odbavené.

Po smrti Teodozia Veľkého nastúpili na trón jeho synovia *Arkadius* (395—408) na Východe a *Honorius* (395—423) na Západe. Arkadius odňal pohanským kňazom posledné zbytky ich výsad a dal zbúrať pohanské kostoly aj na vidieku. Podobne pokračoval aj jeho syn *Teodozius II.* (408—450). Za jeho panovania sa počet pohanov na Východe natoľko zmenšil, že cisár mohol vyhlásiť pohanstvo za mŕtve. Posledné zbytky pohanstva na Východe zničil Justinián I. (527—565) ktorý zatvoril v Aténach pohanskú filozofickú školu (529) a vyhlásil pohanstvo za neschopné mať majetok a disponovať ním. Honorius na Západe pozatváral posledné pohanské kostoly. Na vidieku ich dal zbúrať, v Ríme však ich ponechal — nie pre pohanské bohoslužby, ale aby boly staviteľskými okrasami mesta. Pohanstvo živorilo už len na Korzike a Sardínii, ale i odtiaľ ho odstránili za Gregora Veľkého (590—604). Štát teda svojimi politickými prostriedkami pomáhal kresťanstvu a odstraňoval posledné zvyšky pohanského sveta. Do štátneho zákonodarstva vnikol kresťanský duch. Niektoré nemravnosti sa trestaly aj štátnymi zákonmi; vykladanie detí bolo zakázané, križovanie ako trest odstránené a od r. 403 už nebývaly gladiátorské hry. Cirkev však sa usilovala z pohanov, ktorí k nej pristúpili bez vnútorného presvedčenia, vychovať opravdivých kresťanov. Pravda, nepodarilo sa to skoro a nie všade v rovnakej miere. I pri jej usilovnej práci ostalo vo verejnom živote ešte veľa pohanských zvykov a nemravností. To je príčinou toho, že mravný stav ľudí v tejto perióde i pri veľkom počte svätcov nebol dosť vysoký.

Teodozius II.

Pohanské hry zakázané.

A potom, hoci štát bol kresťanský, predsa ešte nebol preniknutý kresťanským duchom do základov. Cisári boli síce kresťanmi, ale cisárstvo ostalo ešte pohanským. Bolo i ďalej despotické voči jednotlivcom, i voči spoločnosti a Cirkvi. Márne, rímsky štát sa zrodil v pohanstve a pohanstvo v sebe úplne nikdy neprekonal. Jemu bolo kresťanstvo prínosom — prílepkom. Úplne presiakly kresťanským duchom tie štáty, ktoré sa zrodily už v kresťanskom ovzduší po sťahovaní národov, totiž štáty germánske a slovanské.

Privilegiá, ktoré Cirkev mala už v rímskom štáte, sú hlavne tieto: 1. *Imunita*, t. j. oslobodenie Cirkvi od verejných tiarch a dávok. Vzhľadom na malé príjmy Cirkvi, oslobodil ju Konštantín Veľký od všetkých bremien. Ale počnúc Konštanciom boli Cirkev a klérus oslobodení len od veľkých tiarch (munera sordida), ako: dávať povozy vojsku, obytovať vojakov, opravovať cesty a podobne. Riadne dane však museli platiť aj duchovní a cirkevné majetky. — 2. *Privilegium fori*, podľa ktorého všetky trestné veci klerikov nepatrily pred štátny súd, ale pred súd bis-

Výsady kléru.

kupa, resp. synody. Ba zpočiatku sa zazlievalo i laikom, keď brali na zodpovednosť kresťana pred svetský súd. Konštantín nariadil štátnym úradom, aby exekvovaly Cirkvou vynesený rozsudok. Chalcedonský snem určil pre klerikov len cirkevný súd a Justinián I. nariadil, že klerikov a rehoľníkov možno žalovať len pred cirkevným súdom. Pri veľkom zločine bol klerik po cirkevnom odsúdení pozbavený cirkevnej hodnosti a vydaný svetskej moci na potrestanie. — 3. *Azylné právo* pozostávalo v tom, že ten, kto sa utiekol pod ochranu Cirkvi, alebo svätého miesta (kostol, kláštor, byt biskupa, cintoríny), nesmel byť odtiaľ násilne odstránený, ani ináč trestaný. Nemaly moci proti takému ani štátne úrady. Predstavený Cirkvi bol povinný vydať chránenca len v tom prípade, keď sa prisľúbilo, že nebude trestaný smrťou. Keďže sa toto právo často zneužívalo, boli neskoršie vyňatí zpod azylného práva vrahovia, cudzoložníci a iní zločinci. Utiekajúci sa pod ochranu Cirkvi neostali bez trestu, lebo museli sa podrobiť verejnému pokániu.

Athanasiades, Die Begründung des orthodoxen Staates durch Kaiser Theodosius d. Gr. Leipzig 1902. — Stuffken, Dissertatio de Theodos. M. in rem christ. meritis. Leiden 1828. — J. R. Palanque, S. Ambroise et l'Empire romain. Paris 1933.

HLAVA II.

Vývin teologickej vedy. Bludy, rozkoly a koncily.

Ježiš Kristus nám podal božie zjavenie — pravdy, na ktoré by ľudský rozum od seba nebol prišiel — v reči jednoduchej, vo forme nie vedeckej, ale prostej, prorockej. Už v prvej perióde sa usilovali sv. Pavol a ešte viac Klement Alexandrijský a Origenes o to, aby zjavené pravdy podali systematicky a vedecky. Pravda, prvá perióda, v ktorej Cirkev musela zápasiť so štátnou mocou, brániť sa pred útokmi na svoju existenciu, nebola vhodná pre vedeckú prácu. Najlepšie sily kresťanstva boly zaujaté obranou Cirkvi pred vonkajším nepriateľom a vnútorným — gnosticizmom. Len v pokojnejšej druhej perióde mohla Cirkev pomýšľať aj na vedecké prehĺbenie a spracovanie obsahu viery.

Vývin teologie.

Teologické prehĺbenie obsahu viery dialo sa — ako každý vedecký vývin na akomkoľvek poli — *v zápase* rozličných mienok a náhľadov. A ako vo vedeckých hádkach sa usilujú dospieť k spoločnému úsudku, ktorý postavia do víru mienok ako *pravdu*, to isté robí Cirkev, keď uprostred rozličných náhľadov *definuje dogmu*. Definovanie dogmy je síce od okolností a prostredia *nezávislou* prácou učiteľského úradu v Cirkvi, stojaceho pod ustavičným vedením Ducha svätého, ale ako milosť božia účinkuje u človeka tak, že ráta s prirodzenými danosťami, tak aj definovanie dogiem buduje na vedeckej — *dogmotvoriacej* práci teologie.

Koncily.

Teologické spory druhej periódy, v ktorých sa kryštalizovala teologická veda, majú tú vlastnosť, že sa ich zúčastnilo celé kresťanstvo. Zasiahol do nich aj štát — teraz už kresťanský. Pričinením panovníkov sišiel sa celý rad snemov — koncilov, na ktorých sa prerokovaly a objasnily najdôležitejšie otázky viery. Podľa obsahu sa delia teologické kontroverzie na tri triedy:

a) Učenie o najsv. Trojici nebolo v prvej perióde úplne vypracované. V druhej perióde objavuje sa otázka o pomere Syna k Otcovi (spor ariánsky), resp. o vzťahu Ducha sv. k Otcovi (macedonianizmus). Prvú otázku rozriešil všeobecný snem nicejský (325) vyhlásením, že Syn je jednej podstaty s Otcom, a carihradský I. (381) to isté ustálil ohľadom Ducha sv.

b) Do druhej triedy patria spory *kristologické*. Apolinarizmus popieral v Kristovi ľudskú dušu, nestorianizmus dve prirodzenosti v Kristovi natoľko od seba oddeľuje, že vznikajú dve osoby. Snem efezský (431) vyslovil, že v Kristu je len jedna, a to božská osoba, s prirodzenosťou božskou a ľudskou. Monofyzitizmus upadol do druhej protivy a hovoril, že nielen jedna osoba je v Kristovi, ale tiež len jedna prirodzenosť. Chalcedonský snem (451) vypovedal pravé učenie ohľadom unie hypostatickej. Monoteletizmus chce v Kristu vidieť aspoň jednu vôľu a jednu činnosť, i keď má Kristus dve prirodzenosti. Ale všeobecný snem carihradský (680—681) i to zavrhol.

Teologické kontroverzie.

c) Kým sa špekulatívny Východ zapodieva objasnením podstaty božej a Vtelenia, praktický Západ rieši otázku spasenia. Tu nastávajú spory soteriologické alebo antropologické, ktoré vystúpily v blude — pelagianizme a semipelagianizme. Zavrátil ich sv. Augustín.

Okrem týchto veľkých sporov vyskytly sa v tejto perióde menšie spory: donatistický, origenistický, spor o tri kapitoly a i.

Bludy na Východe.

a) *Trojičné bludy.*

§ 31. ARIÁNIZMUS A PRVÝ VŠEOBECNÝ SNEM V NICEJI.

1. Cirkev zavrhla v prvej perióde blud monarchiánov (§ 20), čím zdôraznila vieru v božstvo Syna a Jeho odlišnú osobu od Otca. Ale nebolo autoritatívneho rozhodnutia, v akom pomere je božstvo Syna k božstvu Otca, preto vznikly rozličné náhľady. Najrozšírenejší bol náhľad, ktorý podriaďoval Syna Otcovi, ale bez toho, že

by bol popieral jeho božstvo. Splodenie Syna prinášali do súvisu so stvorením sveta, čím bola ohrozená večnosť Jeho osobnej subsistencie, alebo pokladali Ho za menšieho od Otca od ktorého má svoju podstatu. Ale i vtedy nachádzame, najmä v rímskej cirkvi, správny náhľad o rovnosti a podstaty medzi Otcom a Synom. K rozšíreniu a zovšeobecneniu rímskeho učenia dal príležitosť spor ariánsky.

Vzťah Otca ku Synovi.

Arius, pôvodom z Libye, nadobudol si vzdelanie v Alexandrii a najmä v Antiochii, kde bol žiakom učeného Luciána, zakladateľa školy antiochijskej. Tu sa soznámil medzi inými aj s Euzebiom, neskorším biskupom v Nikomedii. Bol mužom bystrého rozumu a veľkého vzdelania, a tiež neobyčajne ctibažný. Už ako diakon porušil cirkevnú disciplínu, keď sa pridal k schizmatikovi Meleciovi (§ 21). Preto bol vyobcovaný, ale r. 312 znovu ho prijali do cirk. spoločnosti a vysvätili za kňaza. Svoje mylné smýšľanie ohľadom Syna Božieho prejavil až r. 320, keď mu biskup Alexander vysvetľoval náuku o sv. Trojici obrazom ľudského plodenia. Arius sa verejne postavil proti, obvinil svojho biskupa z bludu sabeliánskeho (§ 20) a naproti tomu rozvinul svoje subordinaciánske učenie. Keď ho jeho biskup odohnal, uchýlil sa vo vtedajšom hlavnom meste ríše Nikomedii, kde získal pre svoj blud Euzebia, Konštanciu, sestru Konštantína Veľkého. Tu napísal tiež svoje hlavné dielo „Thalia". Jeho oddaným prívržencom sa stal aj cezarejský biskup a cirkevný historik Euzebius. Po nicejskom sneme, kde bola jeho náuka odsúdená, musel Arius odísť do vyhnanstva a čoskoro išiel za ním aj jeho priateľ Euzebius. Euzebius však po troch rokoch sa mohol vrátiť do svojho biskupstva, nakoľko sa aspoň navonok podrobil nicejskému snemu. Usiloval sa vyslobodiť z vyhnanstva aj Aria a už ho aj mali v Carihrade r. 336 zpät prijať do Cirkvi, ale bezprostredne predtým náhle zomrel.

Arius.

Arius si osvojil Pavlom zo Samosaty a jeho žiakom Luciánom hlásaný subordinacianizmus, teologicky ho odôvodnil a staral sa o jeho rozšírenie. V jeho teologickom systéme zjavné sú i prvky gnostické, nakoľko sa pridržiaval dualistického princípu Boha a sveta, medzi ktorými stredná bytosť — Logos — je stvoriteľom sveta.

2. *Hlavné body* Ariovho učenia sú tieto: 1. Syn nie je Bohom, ale božím tvorom. Je stvorený z ničoho, nepochádza teda z podstaty Otcovej (ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν, preto exukonciani) a nie je s Otcom rovnakej podstaty. 2. Stvorený je slobodnou vôľou Otca z ničoho. Je teda tvorom, ale najdokonalejším medzi tvormi. Skrz neho sú stvorené ostatné tvory, celý svet, nakoľko Boh nemôže vstúpiť do bezprostredného styku so svetom. 3. Syn nie je večný ako Otec. Je síce stvorený pred časom, ale Otec predsa má pred

Učenie Ariovo.

ním časovú prioritu. Bol čas, keď Syn nebol. 4. Tak blízko stojí Bohu, že ho Boh prijal za Syna. Nazýva sa Synom, ale len v smysle morálnom, ako aj ľudia nazývajú sa dietkami božími. Keď sv. Písmo hovorí, že Syn bol „splodený", má sa tu rozumieť „stvorený".

Arius si vedel získať vplyvných priateľov, ba aj sám cisársky dvor a pomocou týchto jeho učenie sa rýchle šírilo. Ariánizmus vylúčil zo svojej teologie ľudským rozumom nepreniknuteľné učenie o sv. Trojici. Táto okolnosť zdala sa lákavou aj mnohým kresťanom preto, lebo mysleli, že tak sa dá ľahšie získať pre kresťanstvo pohanský vzdelaný svet.

3. Konštantín Veľký sa usiloval rozštiepené kresťanstvo sjednotiť. Napomínal Aria i pravoverných biskupov a pokladal celý spor za neužitočnú, slovnú hádku. Keď však nedorozumenie neprestávalo, odhodlal sa cisár po dohode s pápežom Silvestrom I. svolať všeobecný cirkevný snem *do Niceje r. 325.* Na nicejskom sneme složili Otcovia vierovyznanie, v ktorom proti Ariovmu bludu boly namierené tieto slová: „Verím . . . i v jedného Pána Ježiša Krista, jednorodeného Syna Božieho a zrodeného Otcom pred všetkými vekmi. Boha z Boha, svetlo zo svetla, opravdivého Boha z Boha opravdivého. Splodeného, nie utvoreného, jednej podstaty s Otcom (ὁμοούσιον τῷ πατρί — consubstantialem Patri) skrze ktorého je všetko utvorené . . ." Hlavne slovo ὁμοούσιον (consubstantialem) premohlo učenie Ariovo a stalo sa heslom pravoverných v ďalšom boji proti ariánom. V ďalšom zasadaní Otcovia osobitným anatematizmom odsúdili jednotlivé body učenia Ariovho. Jeho spisy boly spálené a on sám bol poslaný do vyhnanstva.

Konštantín V. svoláva snem do Niceje.

Nicejský snem svolal Konštantín Veľký do svojho letného sídla v Bithynii. Sišlo sa na ňom 318 biskupov zo všetkých končín kresťanského sveta. Najviac ich bolo z Východu. Zo Západu bolo len 7 osôb; medzi nimi dvaja kňazi (Viktor a Vincencius) v zastúpení staručkého Silvestra I. Snemu predsedal pravdepodobne Hozius, biskup z Kordovy (Španielsko) a dvaja rímski legáti. Najvýznamnejší obhájcovia ortodoxnej viery na sneme boli okrem Hozia Eustatius z Antiochie, Marcellus z Ankyry, a hlavne diakon *Atanáz* z Alexandrie, ktorý sa dostavil na snem ako tajomník svojho biskupa. Prítomný bol aj Arius. Mohol hájiť svoje stanovisko, v čom ho napomáhalo 17 jemu naklonených biskupov. Sám cisár Konštantín otvoril snem slávnostnou rečou. Pravdepodobne Hozius s Atanázom složili slová vierovyznania, namierené proti ariánizmu. Všetci biskupi okrem dvoch podpísali akty snemu. Podpísali ich aj euzebiáni (Ariovi prívrženci), pravda, len zo strachu. Koncil nicejský zapodieval sa okrem bludu ariánskeho aj otázkou o svätení veľkonočných sviatkov (§ 26) a vynieso! 20 disciplinárnych kánonov ohľadom

Atanáz.

zpätprijatia kacírov, ohľadom ustanovenia duchovných, o voľbe biskupov, o pokání, o otázke úrokov a p.

Konštantín za celého snemovania staral sa nielen o bezpečnosť prítomných členov, ale aj o ich stravovanie. Usnesenia snemu promulgoval ako štátne zákony. Nicejský snem — prvý všeobecný — vždy sa tešil najväčšej úcte. Sv. Atanáz hovorí, že „celý svet súhlasil so snemom".

H. G. Opitz, Untersuchungen zur Überlief. der Schriften des Anthanasius 1935. — P. Snellman, Der Anfang d. arian. Streites. Helsingfors 1904. — V. Grumel, Le Siège de Rom et le concile de Nicée. Convocations et présidence: Echos d'Orient 1925. — F. Daunoy, La question pascale au concile de Nicée. Echos d'Orient. 1925. — G. Bardy, St. Athanase. Paris 1914. — R. Leiter, Athanasius Apologia contra arianos, ihre Entstehung u. Datierung. Tübingen 1932.

§ 32. ARIÁNI PO SNEME NICEJSKOM.

1. Otázka sporu sa riešila na nicejskom sneme, ale spor nezanikol, ba vlastne sa len teraz začal. Cirkev musela veľa bojovať, aby bol nicejský snem všeobecne uznaný. Ariánizmus nicejským snemom nebol vlastne zlomený, len na čas potlačený. Sám cisár Konštantín Veľký, hoci zpočiatku javil veľkú horlivosť, aby uviedol usnesenia nicejského snemu do života, čoskoro ochladol. Jeho chovanie viedlo k posilneniu ariánizmu. Vplývala naňho i sestra Konštancia, ktorá sa otvorene zastávala Aria. Ba aj za spovedníka mala ariánskeho kňaza. Heslo ὁμοούσιος vzbudilo u niektorých podozrenie sabelianizmu (§ 20). Euzebiovi z Nikomedie, ba aj samému Ariovi sa podarilo vrátiť sa z vyhnanstva. Prívrženci Ariovi dotiaľ pracovali, kým sa im nepodarilo odstrániť najväčších nepriateľov ariánizmu: Eustatia z Antiochie, Marcela z Ankyry a hlavne *Atanáza* — od r. 328 biskupa v Alexandrii. Najvýbojnejším zastancom ortodoxnej viery, najhorlivejším ochrancom nicejského snemu a nasledovne u ariánov najnenávidenejším bol sv. Atanáz, preto všetky útoky, namierené proti ortodoxnej viere a usneseniam snemu nicejského, sústredily sa vlastne v osobe sv. Atanáza. Nieto doby v cirkevných dejinách, ktorá by bola tak úzko spojená s jednou osobou, ako ponicejská doba s osobou sv. Atanáza. Súhlasiť s Cirkvou znamenalo súhlasiť s Atanázom a naopak. Za cisárov Konštantína Veľkého a Konštancia musel ísť sv. Atanáz päť ráz do vyhnanstva. Obetoval všetko za pravdu a cirkevné záujmy, nikdy sa neutiekal k svetskej moci pre svoju vec a osobu, ako to činili jeho odporcovia.

Konštantínovo rezervované stanovisko.

Po smrti Konštantína Veľkého boli ariáni ešte odvážnejší a natoľko si vedeli získať cisára Konštancia, že s jeho pomocou stal

17. S. Maria Maggiore — vnútro. Rímska bazilika zo IV. stor.

18. Teodorich Veľký (zlatá minca), kráľ Ostrogótov (471—526).

19. Cisár Justinián Veľký (527—565, zlatá minca), pôvodným menom Upravda, pochodil zo slovanského sedliackeho rodu.

20. Carihradská synoda (553). Freska vo vatikánskej bibliotéke.

21. Chrám sv. Múdrosti v Carihrade — zvonku. Budovaný v rokoch 533—537.

sa ariánizmus na Východe skoro štátnym náboženstvom. Sv. Atanáza nielen sosadili s biskupského stolca alexandrijského, ale ho aj obžalovali u pápeža Julia I. (337—352). Pápež však po preskúmaní Atanázovej veci presvedčil sa o jeho nevine a pravovernosti a nariadil r. 341 zasadajúcej synode antiochijskej, aby rehabilitovala Atanáza (pápež jurisdikčne zasahuje *v celej* Cirkvi!!). Táto však Atanáza znovu sosadila, sostavila štyri vieroučné formuláre, ktoré, aj keď neobsahujú nič bludného, jednako nikde nespomínajú slovo ὁμοούσιος, čo budilo podozrenie.

Zásah Julia I.

2. Keďže pre roztržky veľa trpela nielen vec Cirkvi, ale aj kresťanstva, dal sa cisár Konštancius pohnúť na naliehanie pápeža Julia I. k svolaniu cirkevného snemu do *Sardiky* (Sofia) r. 343 (alebo 342), na ktorom mala byť docielená jednota medzi stranou ortodoxnou a ariánskou. Ani tu nenastal, pravda, túžený pokoj. Na synode bol aj Atanáz, a nakoľko nicejská strana, pozostávajúca asi z 90 biskupov skoro výlučne zo Západu, vyslovila sa za rehabilitáciu Atanázovu, odlúčili sa 80 východní biskupi a vydržiavali osobitnú synodu (ešte v Sardike, nie vo Filipopole, ako niektorí myslia), na ktorej vyobcovali nielen Atanáza, ale aj pápeža Julia I. a odcestovali zo Sardiky. Západní biskupi pod predsedníctvom Hoziovým zase vyobcovali biskupov východných a vyslovili vernosť snemu nicejskému.

Snem v Sardike.

Na sneme vyniesli ešte 20 dôležitejších kánonov, z ktorých 3—5 *uznáva Rím za najvyššiu apelačnú inštanciu pre celú Cirkev.* Niektorí považujú snem v Sardike za všeobecný. Biskupi vyslali zo Sardiky deputáciu k cisárovi Konštanciovi v prospech Atanáza. Cisár vyhovel ich žiadosti. Atanáz sa mohol r. 346 vrátiť na svoj biskupský stolec do Alexandrie. Hoci snem v Sardike zle sa začal, predsa voľačo prispel k pokoju.

3. Boj medzi nicejčanmi a ariánmi znovu vzplanul, keď sa stal Konštancius samovládcom Východu a Západu. Ariáni vydržiavali synodu r. 351 *v Sirmiu* v Panónii (dnes Mitrovica, Jugoslavia), kde mal vtedy cisár Konštancius svoj dvor. Sosadili tamojšieho biskupa Fotina, obnovili svoje útoky proti Atanázovi, ktorého teraz obviňovali z vlastizrady, ako by bol v spojení s Magnenciom. Na tejto synode složili tzv. prvú *formulu sirmijskú,* ktorá mala nahradiť nicejské vierovyznanie. Preto sa v nej vyhýbali výrazu ὁμοούσιος.

Sirmijské formuly.

Pápež Liberius (352—366) žiadal cisára, aby pre obnovenie pokoja svolal novú synodu, ktorá sa skutočne sišla r. 353 *v Arelate* (Arles, Francúzsko). Konštancius však donútil hrozbami biskupov,

aby podpísali odsúdenie a sosadenie Atanáza. Pápež Liberius zavrhol synodu arelatskú a žiadal nový snem, ktorý sa sišiel r. 355 *v Miláne*. Konštancius dal násilne doviesť na synodu aj pápeža Liberia, na synode však postupoval tak ako v Arelate. Keď sa proti despotickému vystupovaniu cisárovmu niektorí Otcovia zdráhali podpísať zavrhnutie Atanázovo, poslal cisár starého Hozia z Kordovy, Hilaria z Poitiers, Dionýza z Milána, ba aj samého pápeža Liberia do vyhnanstva. Atanáz sa zachránil len útekom.

Pápež Liberius.

Liberiova otázka. Keďže pápež Liberius nepodľahol cisárovmu nátlaku vo veci Atanázovej, poslal ho Konštancius do vyhnanstva do Beröe v Trácii. Po troch rokoch bol mu povolený návrat, podľa niektorých (Tillemont, Baronius, Bossuet) preto, lebo v dlhom zajatí sa zlomil a podpísal jednu z troch tzv. sirmijských formúl. Tým, pravda, bol by sa pápež dopustil bludu, čo by vraj porušilo dogmu o neomylnosti pápežskej.

Liberiova otázka.

Avšak prípad Liberiov nemá nič spoločného s dogmou o neomylnosti, lebo pápež, akokoľvek sa má vec so sirmijskou formulou, nehovoril „ex cathedra". Čo sa týka samých sirmijských formúl, vylúčené je, že by bol podpísal prvé dve, nakoľko dátum údajného podpisu sa neshoduje s dátom pápežovho návratu do Ríma (august 358). Môže byť reč len o tretej formule, ktorá síce najbližšie stojí nicejskému vierovyznaniu, ale, keďže neobsahuje heslo *ὁμοούσιος*, znamenalo by to, že sa ho pápež zriekol. Podľa Sozomena (H. E. 4, 15) pápež dal síce „súhlas" k formule, ale výslovne odsúdil náuku, že Syn nebol Otcu podstatne podobný.

Pravdenajpodobnejšie vec sa má tak, že Konštancius povolil Liberiovi návrat do Ríma *bez podmienky*, lebo si to žiadal rímsky ľud a cisár sa i tak presvedčil, že sa ariánskemu protipápežovi Felixovi nepodarilo zakotviť v Ríme.

4. Ariáni i pri výdatnej pomoci cisárovej, ktorý sa nezdráhal použiť v boji aj násilenstiev, predsa dlho sa neudržali. Ako to obyčajne pri bludároch býva, rozštiepili sa na strany, a to viedlo k postupnému úpadku a konečnému zániku. Jedni tvrdili, že Syn nie je Otcovi podľa podstaty podobný (*ἀνόμοιος*), preto boli nazývaní *anomoei* alebo exukontiáni, heteruziáni; podľa vodcov Aëtia a biskupa Eunomia volali ich aëtiánmi, alebo eunomiánmi. Niektorí ariáni chceli sprostredkovať medzi prísnym ariánizmom a koncilom nicejským a tvrdili, že Syn je *podobný* Otcovi (*ὅμοιος*). Preto ich nazývali *homoei*. Ba aj tí sa rozštiepili a jedni učili, že Syn je podobný Otcovi len vôľou a činnosťou. Druhí dostali sa už veľmi blízko k vierovyznaniu nicejskému tvrdiac, že Syn je podobný Otcovi aj podstatou (*ὁμοιούσιος*) preto *homoiuziáni*, alebo semiariáni. Strany vášnive vystupovaly jedna proti druhej a navzájom sa potláčaly. Vydržiavaly viac synôd, na ktorých za 14 rokov sostavily nie menej ako 19 formúl vierovyznania. Z týchto sú najvýznamnejšie štyri formuly synôd sirmijských, kde tretia bola už v celku ortodoxná, ale ešte vždy odmietala výraz *ὁμοούσιος*. Štvrtú formulu sostavili dvorní biskupi cisárovi, ktorí sa obávali, že mierni semiariáni a nicejskí pravoverní majú už veľmi blízko jeden k druhému, a že by sa ľahko mohli spojiť na chystanom dvojitom sneme a poraziť tvrdších ariánov anomoejských. Z obozretnosti hovorili v nej, že Syn je vo všetkom podobný Otcovi podľa Písma (*ὅμοιος τῷ πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς... κατὰ πάντα*). Konštanciovi už sa tiež protivily ustavičné spory a hádky, a preto, aby obnovil jednotu, svolal r. 359 *dvojitú synodu*, a to pre Západ *v Rimini*, a pre Východ *v Seleucii* (Malá Ázia). Prikázal biskupom obidvoch synôd, aby prijali štvrtú formulu sirmijskú. Pravda, synoda v Rimini ju neprijala a vo veľkej väčšine vyslovila vernosť snemu nicejskému. Preto Konštancius dal *v Nicei* (Trácia) vymazať z formuly slovíčka *κατὰ πάντα* — a túto skrátenú formulu (*nicenum* namiesto *nicänum*) hrozbami a násilím dal odhlasovať tak v Rimini ako aj v Seleucii. Biskupi pod nátlakom podpísali formulu, len niekoľkí odvážni, medzi nimi pápež Liberius, odopreli podpis. Zvíťazil tu ariánizmus, a to jeho smer *homoejský*. V takej forme začal sa šíriť aj medzi germánskymi kmeňmi, ktoré práve vtedy pristupovaly ku kresťanstvu (Wulfila!). Jednota nebola docielená, ba naopak v Cirkvi nastal najväčší zmätok. Sv. Hieronym charakterizuje vtedajšie položenie slovami: Ingemuit totus orbis et arianum se esse miratus est (adv. Lucif. 19).

Rozličné odtienky ariánizmu.

Synody v Rimini a Seleucii.

Pravda, víťazstvo ariánizmu i tak netrvalo dlho. Keď zomrel Konštancius (361), v ktorom mal blud svoju oporu, cisár Julián nazpät povolal vo vyhnanstve žijúcich biskupov — medzi nimi aj Atanáza. Nerobil to z lásky k ortodoxnej viere, ba práve opačne, aby zmätok v Cirkvi ešte z väčšoval. Ale nestalo sa tak, ako si Julián myslel. Atanáz, aby obnovil pokoj, svolal r. 362 synodu do Alexandrie, ktorá vyslovila vernosť snemu nicejskému. Sám Atanáz bol povoľným voči bývalým odpadlíkom, aby im uľahčil návrat do Cirkvi. Len Lucifer, biskup z Calaris, chcel byť voči odpadlíkom veľmi rigorózny, preto prerušil jednotu s miernejšími biskupmi, čím sa stal pôvodcom dočasnej schizmy *luciferiánskej* (§ 34, 1). Nemálo prispela k urovnaniu medzi hádajúcimi sa teraz už lepšie ustálená vedecká terminologia (*ὑπόστασις*, u nicejčanov *οὐσία* = substantia, podstata; teraz však osoba).

Ariánizmus a Julián.

Za cisára Joviána (363—64) zosilnela ortodoxná viera, avšak vo východnom cisárovi Valentovi (364—78) znova dostal blud do času oddaného zastancu (za jeho panovania zomrel sv. Atanáz r. 373). Ortodoxná viera získala v biskupoch sv. Bazilovi, Gregorovi Naziánskom, Gregorovi Nysenskom, Hilariovi, Ambrózovi neohrožených bojovníkov, ktorých účinkovanie pripravilo ariánizmu cestu k rýchlemu zániku. Panovníci Gracián a najmä Teodozius Veľký (379—395) boli horlivými obhájcami nicejskej viery. Teodoziove prísne edikty proti bludu pozbavily ariánov ich chrámov a ariánskym biskupom nebolo dovolené svätiť klerikov. Na Západe ustupoval ariánizmus rýchlejšie. Keď však prvý všeobecný cirkevný snem v Carihrade (381) znova slávnostne odsúdil blud, bol ariánizmus i na Východe odstránený. Na čas sa ešte zachoval len medzi germánskymi národmi, u ktorých sa mu podarilo stať sa skoro národným náboženstvom. Keď však v 7. storočí i Goti, Vandali a Longobardi vrátili sa do Cirkvi (§ 61), ariánizmus, ktorý Cirkvi zapríčinil toľko bolestí a nepokojov, úplne vymizol.

Zánik ariánizmu.

Hugger, Wie sind die drei Briefe Alexanders vom Alexandrien chronologisch zu ordnen. Ein Beitrag zur Geschicht. des Arianismus: Tüb. Theol. Quartalschr. 1909. — Bardy, La politique religieuse de Constantin après le concile de Nicée. Revue de sciences relig. 1928. — Gummerus, Die homöusianische Partei bis zum Tode des Konstantins. Leipzig 1900.

§ 33. MACEDONIANIZMUS A DRUHÝ VŠEOBECNÝ SNEM. FILIOQUE.

Arius tvrdil, že Syn je tvorom Otca a tvoriteľom všetkého, čo jestvuje mimo Otca. Tým nepriamo povedal, že Duch sv. je tvorom Syna. Z bludu ariánskeho vyplýval logickou dôslednosťou nový blud okolo osoby Ducha sv. Nakoľko však pri vzplanutí bludu ariánskeho všetka pozornosť sa koncentrovala na Logos, otázky Ducha sv. si nevšímali. Keď na milánskom sneme (355) ariánizmus zdanlive zvíťazil, ihneď postúpila do popredia otázka božstva Ducha sv. Vyvolal ju *Macedonius*, vodca tráckych semiariánov a dlhší čas biskup carihradský. Učil, že Duch sv. je Otcovi a Synovi podriadenou bytosťou, ich sluhom, tvorom, ktorý je podobný anjelom. Blud je pomenovaný po pôvodcovi macedonianizmus (prívrženci nazývajú sa aj pneumatomachmi; podľa Maratonia, neskoršieho vodcu sekty — maratoniáni). Sekta bola najviac rozšírená v Trácii, kde si získala veľa prívržencov svojou prísnou životosprávou. Pravda, ako výslednica bludu Ariovho spolu s ariánizmom aj zanikla. Hlavným odporcom macedonianizmu, podobne ako ariánizmu, bol sv. Atanáz, ktorý s takou húževnatosťou bránil božstvo

Macedonius.

Ducha sv. vo svojich listoch biskupovi Serapionovi, ako bránil predtým božstvo Syna oproti Ariovi. Blud zavrhla synoda alexandrijská (362), rímska (369) a konečnou platnosťou všeobecný cirkevný snem v Carihrade (381).

Carihradský cirkevný snem svolal Teodozius Veľký, cisár Východu. Pápež Damazus nebol na ňom zastúpený. Snemu zpočiatku predsedal Melecius, biskup z Antiochie, človek svätého života, a po jeho smrti Gregor Naziánsky, biskup carihradský, ktorý bol poverený previesť obnovu ortodoxnej viery v ríši. Vedľa 150 pravoverných biskupov — všetkých z Východu — boli prítomní aj 36 macedoniáni, ktorí odišli z Carihradu, keď sa synoda vyslovila proti bludu. Pravoverní biskupi prijali ako synodálne vierovyznanie Epifaniom z Konštancie (na Cypre) odporúčaný krstný symbol s malou zmenou a dodatkami. Symbol v prvých dvoch článkoch hovorí o Otcovi a Synovi; doslovne alebo obsahove uvádza nicejské vierovyznanie. V treťom článku k slovám „Veríme v Ducha svätého“ dodala carihradská synoda proti macedoniánom namierenú vložku: „. . . Pána a Oživujúceho, ktorý z Otca vychádza, ktorému sa rovnako ako Otcovi a Synovi klaniame a Ho rovnako zvelebujeme, ktorý hovoril skrze prorokov . . .“ To vierovyznanie — zvané niceno-konštantinopolitanské — dosiahlo všeobecného uznania, keď Východ na chalcedonskom sneme (r. 451) a Západ začiatkom 6. storočia uznal ekumenický ráz prvého snemu carihradského. Po pápežovi Vigiliovi († 555) potvrdil prvý carihradský snem Pelagius II. († 590) a Gregor Veľký († 604).

Carihradský vš. c. snem.

Carihradský snem okrem spomínaného vierovyznania usniesol sa na 7 kánonoch proti ariánom, sabeliánom, marceliánom, apolinaristom a iným bludárom. 3. kánon však priznáva osobitnú úctu biskupovi carihradskému, keď hovorí: „Biskup carihradský má prednosť úcty hneď po biskupovi rímskom, lebo to mesto (Carihrad) je Novým Rímom.“ Tu sa po prvý raz javí ctižiadostivosť carihradských patriarchov, ktorá neskoršie narobila Cirkvi veľa ťažkostí a viedla k smutným následkom. Cisár Teodozius potvrdil usnesenie carihradského snemu; Rím však schválil len vierovyznanie, nie 7 kánonov, ba tretí kánon priamo *zavrhol.*

Náukou, že Duch sv. pochádza z Otca, bola zavrhnutá prirodzená konzekvencia ariánizmu ohľadom tretej božskej osoby. Ale pomer Ducha sv. k Trojici nebol tým úplne určený. Mala sa rozriešiť najmä otázka, ako sa má Duch sv. k Synovi. Otázku na Východe a Západe riešili rozlične, avšak bola to rozličnosť viac formálna ako vecná. Cirkev grécka učila, že Duch sv. vychádza *z Otca skrz Syna*, západná cirkev zasa, že vychádza *z Otca a Syna.*

Otázka „Filioque“.

Filioque do vierovyznania bolo pojaté v Španielsku už v 5. storočí. Toledský snem (589) pojal ho i do niceno-konštantinopolitanského symbolu (... qui ex Patre *Filioque* procedit...) a úradne všade ho upotreboval. V neskoršom napnutí medzi Východom a Západom a v dobe východnej schizmy hralo „Filioque" dôležitú rolu (§ 83, 2).

„Filioque" bolo poňaté i do symbola *Quicumque*, mylne pripisovaného sv. Atanázovi. V skutočnosti pochádza z prvej polovice 5. storočia. Autor je neznámy. Vzniklo v Španielsku alebo vo Francúzsku.

Th. Schermann, Die Gottheit des Hl. Geistes nach den griech. Vätern des 4. Jahrh. 1901. — Voisin, La doctrine trinitaire d'Apollinaire de Laodicée: Révue d'histoire ecclés. II. 1901. — Lietzmann, Apollinaris von Laodizea und seine Schule. Texte u. Untersuch. I. Tübingen 1904. — A. Palmieri, Filioque, Dictionnaire de th. cath. V. 2309.

§ 34. INÉ BLUDY A ROZKOLY V ŠTVRTOM STOROČÍ SÚVISIACE S ARIÁNIZMOM. PRISCILIÁNI.

1. Ariánizmus porušil jednotnosť viery a cirkevnú disciplínu a tým otvoril cestu dlhému radu väčších-menších rozkolov, sporov a bludov. Niektoré bludy vyplývaly ako logický dôsledok zo samého ariánizmu (macedonianizmus). Iné vznikly tak, že zlým príkladom povzbudení biskupi a kňazi svojvoľne menili a vysvetľovali si pravdy viery, nevšímajúc si neomylného učiteľského úradu Cirkvi, alebo neposlušnosťou odlúčili sa od cirkevnej jednoty. Hlavnejšie bludy a rozkoly:

Schizma meleciánska v Antiochii. Eustatius (§ 32), biskup antiochijský, oduševnený zastanca ortodoxnej viery a nicejského snemu, musel ísť za Konštantína Veľkého do vyhnanstva. Na jeho miesto bol dosadený ariánsky biskup Eudoxius, ktorému menšia časť veriacich v Antiochii odoprela poslušnosť. Eudoxius bol r. 360 povýšený na biskupa carihradského a ariáni do Antiochie dosadili Melecia, doterajšieho biskupa v Sebaste (Arménia). Hoci bol zvolený ariánmi, vyslovil sa už v prvej kázni ortodoxne, a preto ho ariáni zavrhli. Ale neuznali ho ani prívrženci Eustatiovi, pretože bol zvolený ariánmi. Pápežský legát Lucifer z Calaris chcel urovnať roztržky tak, že ustanovil v Antiochii nového biskupa Paulína. Toho zase neuznali prívrženci Meleciovi. A tak boli v Antiochii traja biskupi, dvaja ortodoxní a jeden ariánsky. Nevedelo sa však, ktorý z ortodoxných je legitímny. Západ sa pridržiaval Paulína, Východ ale Melecia. Väčšia časť schizmatikov spojila sa s Cirkvou r. 415; zvyšky rozkolu boly úplne odstránené len r. 482.

Schizma meleciánska.

Rímska schizma. Keď r. 355 cisár Konštancius poslal pápeža Liberia do vyhnanstva (§ 32), na jeho miesto bol Konštanciovým pričinením zvolený protipápež diakon Felix (ako Felix II.). Zastrašený rímsky klérus z väčšej čiastky pristúpil k Felixovi, ale ľud ostal verný Liberiovi a žiadal u cisára, aby povolal Liberia z vyhnanstva. Keď sa Liberius

Sch. rímska.

r. 358 vrátil a ľud ho s veľkým jasotom prijal, musel Felix ustúpiť. Zomrel v utiahnutosti (365). Liberius usiloval sa získať feliciánsky klérus a odstrániť schizmu. To sa mu podarilo, ale po jeho smrti schizma znovu ožila. Väčšina kléru zvolila za pápeža Damaza, menšina však diakona Ursína. Medzi stranami povstaly krvavé boje, ktorým cisár Valentinián I. len tak urobil koniec, že Ursína a jeho prívržencov poslal do vyhnanstva do Galie. Pápež Damazus musel však znášať zlé následky cez celý svoj pontifikát.

Pôvodcom *luciferiánskej schizmy* je biskup Lucifer z Calaris (Cagliari, § 32), neohrožený bojovník ortodoxnej viery a zastanca nicejského snemu. Keď však r. 362 Atanáz na alexandrijskom sneme postupoval dosť mierne proti heretikom, nebol s tým spokojný biskup Lucifer a odlúčil sa od ortodoxných biskupov. Prívržencov našiel v Sardínii a v Španielsku. Po jeho smrti bol vodcom rozkolníkov biskup Gregor z Elviry. Rozkol za krátky čas zmizol bez stopy.

Marcelus z Ankyry († c. 374) natoľko bránil jednotu podstaty Otca a Syna proti ariánom, že popieral osobnú rozdielnosť, čím vlastne upadol do monarchiánskeho bludu sabeliánov (§ 20). Podľa neho božstvo je Monas a len v deji spasenia sa rozvinulo v Trojicu. Logos je sila od večnosti v Bohu prebývajúca, ktorá sa pri stvorení sveta zjavila ako sila pôsobiaca, pri Vtelení stala sa zvláštnou osobou — Synom Božím a v Turíčny sviatok apoštoli prijali tú silu, ktorá vychádza z Boha a Syna ako Ducha sv. Na konci sveta obe sily vrátia sa do Boha, aby v ňom — ako na počiatku — odpočívaly. Blud nezískal veľa prívržencov. Proti nemu vystúpili sv. Atanáz a Euzebius Cezarejský.

Marcelus z Ankyry.

Do monarchianizmu upadol tiež *Fotinus zo Sirmia* († c. 379) podobne ako Marcelus. Kristus je mu len človekom zázračne zrodeným a silou božou obdareným, ktorého Boh pre zázraky a poslušnosť povýšil na dôstojnosť Syna božieho. Blud ešte kratší čas sa zachoval po smrti Fotinovej, ba *v bonoziánoch* mal svojich prívržencov až do 7. storočia.

Mesaliáni (euchiti, entuziasti, choreuti) vznikli asi pod vplyvom sekty manichejov v 4. storočí a boli rozšírení v Sýrii a Mezopotámii. Sviatosti, pôst, prácu a majetok zavrhovali a živili sa žobraním. Efezský koncil (431) zavrhol ich a aj štát ich prenasledoval. Jednako sa ešte dlho udržali a pravdepodobne ožili v stredovekých pauliciánoch a bogumiloch (§ 80, 2).

Audiáni — tak nazvaní podľa zakladateľa Audia v Mezopotámii. Audias prísne karhal kňazské chyby, prečo mal veľa nepriateľov. Vystúpil z Cirkvi a založil so svojimi prívržencami niekoľko kláštorných obcí. Bohu pripisovali prirodzenosť ľudskú a ľudské telo (antropomorfizmus). Udržali sa až do 6. storočia.

Sv. Epifanius, veľký protiorigenista a bojovník proti všetkým kacírstvam, vystúpil proti dvom rozšíreným menším sektám v Arábii. Proti *antidikomarianitom*, ktorí popierali panenstvo Matky Božej a proti *kolyridiánkam*, ktoré preukazovaly Panne Márii božskú úctu koláčovými (κολλύρις) obetami.

2. *Priscilianizmus.* Istý Markus z Memfidy šíril v Španielsku v prvej polovici 4. storočia gnosticko-manichejské bludy. Nepatrná

sekta získala horlivého šíriteľa *v Priscilliánovi*, ktorý pochádzal zo vznešenej a bohatej rodiny. Priscilián si získal svojou vzdelanosťou a najmä výrečnosťou mnoho prívržencov, hlavne medzi ženami. Ba pristúpili k nemu aj dvaja biskupi Salvián a Instancius, ktorí vysvätili Prisciliána na biskupa avilského. Hyginus, biskup z Kordovy, prvý upozornil na blud Priscilliánov. Synoda v Saragose r. 380 zavrhla blud. Priscilián a jeho prívrženci museli ísť do vyhnanstva do Trieru. Uzurpátor cisár Maximus dal r. 385 Prisciliána a jeho 6 prívržencov i proti rozhodnému protestovaniu sv. Martina, biskupa tourského, popraviť. Bol to prvý prípad, že heretikov trestali smrťou. Ale prívrženci Priscilliánovi uctievali ho a jeho druhov ako mučeníkov. Blud sa udržal až do 6. storočia.

Priscilián.

Priscilián nebol úplným manicheistom, ale jeho náuka rozhodne pripomína gnosticko-dualistickú špekuláciu. Je vlastne miešaninou gnosticizmu, sabelianizmu a monofyzitizmu. Stúpenci Priscilliánovi popierali trojosobnosť Boha, stvorenie sveta Bohom, zmŕtvychvstanie, zavrhovali manželstvo a požívanie mäsa. Podľa výpovedi svedkov pri súdnom pokonávaní bludu prisciliáni popri vonkajšej askéze viedli nemravný život a mali sa riadiť zásadou: Iura, peiera, secretum prodere noli.

G. Thoernell, Studia Luciferiana. Uppsala 1934. — Babut, Priscillien et le Priscillianisme. Paris 1909. — Hartberger, Priscillians Verhältniss zur Heiligen Schrift. Bibl. Zeitschr. 1910.

§ 35. ORIGENISTICKÉ SPORY.

Origenes, veľký učenec alexandrijskej školy, v svojej prílišnej snahe spojiť kresťanskú náuku s platonickou a novoplatonickou filozofiou, upadol do mienok v mnohom ohľade od učenia Cirkvi odchýlnych. Ta ho viedlo aj prepiate úsilie alegoricky vykladať Písmo sv., ako sa to robievalo v alexandrijskej škole. Všetky bludy, ktorých sa Origenes dopustil, sú obsažené v jeho hlavnom diele *Περὶ ἀρχῶν*. Sú medzi nimi také, na ktoré sa ľahko mohli odvolávať ariáni; a preto sa často spomínalo v trojičných sporoch meno veľkého alexandrijčana, Origena.

Origenes v svojej náuke o Trojici skutočne učil *subordinacianizmus*. I keď nazýva syna Božieho *ὁμοούσιος τῷ πατρί* a prízvukuje Jeho večnosť, predsa podľa Origena Kristus má stredné miesto medzi Bohom a stvoreným svetom.

Subordinácia.

Druhý blud, ktorého sa Origenes dopustil, je podľa Platona ponímaná *preexistencia duší*. Najvypuklejšia však v jeho náuke je

apokatastáza (*ἀποκατάστασις τῶν ἁπάντων*), t. j. konečná blaženosť všetkých rozumných bytostí.

Origenove náhľady hneď po jeho smrti vyvolaly spory. Hlavným odporcom bol Metodius, biskup z Olympu, kým Pamfilus mučeník a Euzebius Cezarejský sa ho rozhodne zastávali, ba sostavili spoločne Apologiu Origena. Atanáz a Veľkí Kapadočania pilne študovali jeho spisy, vysoko si vážili kresťanských pokladov, uložených v jeho dielach, pravda, poznali i jeho pomýlenia, nad ktoré sa však vedeli povzniesť. V tom čase sa všetka pozornosť sústredila okolo bludov ariánskych, preto pre Origenove mylné názory vzniklé spory ustúpily do pozadia. Ale keď sa sami ariáni začali odvolávať na Origenove spisy a hlavne použili jeho mienky o subordinácii vo svoj prospech, povstal nový spor o Origenovu pravovernosť, a to hlavne v Palestíne a Egypte.

Zastanci Origena.

V Palestíne mal Origenes oduševneného zastancu v jeruzalemskom biskupovi Jánovi a v jeho priateľovi Rufinovi. Zpočiatku držal s nimi aj sv. Hieronym, ktorý vtedy žil v Betleheme ako askéta. Keď však prišiel do Jeruzalema salaminský biskup Epifanius, rozhodný odporca Origenov, a kázal proti Origenovi ako kacírovi, ba žiadal aj od Jána, aby ho zavrhol, došlo medzi nimi k sporu. Sv. Hieronym pripojil sa teraz k Epifaniovi, zatiaľ čo Rufinus vytrval s Jánom v Origenovej obrane. Teofilovi z Alexandrie sa ako-tak podarilo urovnať spor medzi stránkami. Avšak spor znovu vzplanul medzi Hieronymom a Rufinom, keď Rufinus išiel do Ríma, kde uverejnil nepresný latinský preklad hlavného diela Origenovho De principiis, v ktorého úvode uvádzal Hieronyma ako Origenovho oslavovateľa. Preto vznikly medzi oboma ostré a nedôstojné hádky, ktoré potrvaly do Rufinovej smrti (410). V *Egypte* ešte prudkejšie zúrily origenovské spory. Biskup Teofil z Alexandrie, hoci predtým aj sám sympatizoval s Origenom, zavrhol egyptských mníchov, oduševnených prívržencov Origenových, ktorí boli obžalovaní pre antropomorfizmus. Teofil cítil voči nim osobnú nenávisť, najmä voči štyrom tzv. „dlhým bratom", vynikajúcim veľkou učenosťou a mimoriadnymi telesnými rozmermi. Z Egypta vypudení mnísi, medzi nimi aj „dlhí bratia", hľadali útočište v Carihrade u sv. Jána Zlatoústeho, ktorý sa ich ujal, ale neprijal ich do cirkevnej spoločnosti. Cisár Arkadius volal na zodpovednosť biskupa Teofila pre jeho postup voči mníchom. Teofil sa mal dostaviť pred sv. Jána Zlatoústeho; avšak odkladal so svojím príchodom do Carihradu, kým sa Ján nedostal do nepríjemného konfliktu s ci-

Synoda „pri dube".

sárovnou Eudoxiou, pretože verejne kázal proti jej márnivosti. Teofil v tom napnutí poslal do Carihradu biskupa Epifania, známeho odporcu Origenovho, aby tam kázal proti Jánovi Zlatoústemu, Origenovi a proti mníchom-origenistom. Ba sám sa spojil s cisárovnou Eudoxiou a osobne prišiel do Carihradu, nie aby sa zodpovedal pred Zlatoústym, ale aby ho súdil. Na synode „pri dube" (ἐπὶ δρῦν, pri Chalcedone) r. 403, ktorej predsedal sám Teofil, sosadil Zlatoústeho, obvineného medzi iným aj z origenizmu. Ján Zlatoústy musel ísť do vyhnanstva do Bitynie, a keď sa vrátil na žiadosť ľudu, nastúpil čoskoro nové vyhnanstvo do Arménie, ale zomrel na ceste r. 407. Z prívržencov Zlatoústeho vznikla schizma, zvaná „joaniti", ktorá prestala, až keď Teodozius II. dal slávnostne preniesť pozostatky sv. Jána Zlatoústeho do Carihradu.

Okolo r. 520 znovu vzplanul origenovský spor, a to vo Veľkej laure (mníšska osada) pri Jeruzaleme. Trval dlhé roky a viedli ho tak rozhorčene a prudko, že došlo až k vypudeniu origenistických mníchov z Veľkej laury. Do sporu zasiahol cisár Justinián. R. 543 vydal edikt, v ktorom zavrhol 10 viet zo spisov Origenových a žiadal od kandidátov na biskupský stolec, aby pred vysviackou sa osvedčili proti Origenovi. Na žiadosť Justiniánovu biskupi, shromaždení na 5. vš. synode v Carihrade (553), 15 bodov z učenia Origenovho zavrhli a tým spor konečne prestal.

Bauer, Der hl. Chrysostomus u. seine Zeit. München 1929. — Holl u. Jülicher, Die Zeitfolge des ersten Origenistenstreites. Zeit. der Preusz. Akad. d. Wiss. 1916. — Brocket, St. Jérôme et ses ennemis. Paris 1906.

b) Kristologické bludy.

§ 36. APOLINARIS Z LAODICEJE.

Ariáni popierali nielen božstvo Syna, ale spotvorili aj jeho človečenstvo tým, že neuznávali v ňom opravdivú ľudskú dušu. Podľa nich prijal Kristus pri Vtelení len bezdušné ľudské telo a to, čo poskytuje človekovi ľudská duša, u Krista mal nahradzovať božský Logos. V podvrátení ariánov získal si veľkých zásluh učený biskup z Laodiceje (Sýria) Apolinaris († 390), ale ani jemu nepodarilo sa úplne vymotať sa z bludu. Apolinaris priklonil sa k Platonovej trichotomii a rozoznával tri časti v človeku: telo (σάρξ), nižšiu dušu (ψυχή ἄλογος), ktorá oživuje ľudské telo a dušu rozumnú (νοῦς, πνεῦμα), ktorou sa človek odlišuje od ostatných živočíchov. Syn Boží pri Vtelení — hovoril Apolinaris — prijal telo oživené

Platonova trichotomia.

len nižšou dušou a miesto rozumnej duše zastupovalo u neho samo božstvo — Logos. Apolinaris tým spôsobom chcel chrániť v Kristu *bezhriešnosť* a jeho *hypostatistickú jednotu.* Podľa neho dve úplné bytosti nikdy sa nedajú spojiť v jednu bytosť, keby Kristus mal úplnú prirodzenosť ľudskú, nebola by u neho vylúčená možnosť hriechu. Tým však by bolo ohrozené Vykúpenie ľudstva. Ak by v Kristu bola úplná ľudská bytosť, nevyhnutne boly by v Kristu dve osoby: osoba prirodzená a osoba adoptovaná (adopcianizmus).

Apolinaris.

Pre veľkú autoritu, ktorú mal biskup Apolinaris, získal si veľa prívržencov, nazvaných po ňom menom „apolinaristi". Ba v Antiochii utvorila sa zvláštna apolinarská cirk. obec pod vedením biskupa Vitala.

Hlavným odporcom bludu bol sv. Atanáz, Epifanius, Gregor Naziánsky a Nysenský. Synoda alexandrijská (362), rímska (380) a všeobecný cirk. snem carihradský (381) zavrhly apolinarskú herezu. Blud ešte na čas potrval s príbuzným bludom monofyzitickým a s ním spolu aj zanikol.

Ch. E. Raven, Apollinarism, Cambr. 1923. — E. Weigl. Untersuchungen zur Christologie des hl. Athanasius. 1914. — F. Loofs, Die Christologie der Macedonianer. Leipzig 1916.

§ 37. NESTORIANIZMUS A SNEM EFEZSKÝ 431.

Ariánizmus dal podnet k tomu, aby bola rozptýlená pochybnosť o božstve Syna. Podvrátením apolinarizmu zdôraznená bola ľudská prirodzenosť Kristova. Tu sa samozrejme objavila ihneď otázka pomeru božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristu. Cirkev vždy verila v úzke spojenie dvoch prirodzeností, ale na to sa vzťahujúce výrazy boly nepresné, ba niekedy i nesprávne. Na otázku, ako sa spájajú v Kristu dve prirodzenosti, ináč odpovedala teologická škola alexandrijská a ináč antiochijská.

Alexandrijská škola dôrazne prízvukujúc vnútorné spojenie dvoch prirodzeností, hovorila o smiešaní týchto. Silne sa pridržiavala Kristovho *bohočlovečenstva* a učila, že to spojenie je fyzické. Tento náhľad zastupoval hlavne Cyril Alexandrijský.

Kriticky založená škola *antiochijská* videla v alexandrijskom ponímaní ohrozenú neporušenosť dvoch prirodzeností a preto sa ich usilovala v Kristu čo najviac rozlišovať. Antiochijčania tvrdili, že dve prirodzenosti nie sú vnútorne spojené, ale len súvisia — asi tak, ako dva kúsky dreva presne k sebe priložené, pri čom však ostávajú v sebe nedotknuté. Pravda, týmto nesprávnym pochopom

Teodor z Mopsvestie.

ohrožená bola v Kristu podstatná jednotnosť a nasledovne aj Vykúpenie. To bol hlavne náhľad biskupa *Teodora z Mopsvestie* († 429), ktorý učil, že Logos len prebýval v človekovi Ježišovi ako v kostole. Telo Kristovo bolo síce zázračne utvorené v lone Panny Márie, ale P. Mária predsa neporodila Boha, len človeka. Preto nie je Bohorodičkou (*θεοτόκος*), ale len matkou Kristovou (*χριστοτόκος*). Teodor totiž vyznával s Aristotelom, že substancia (prirodzenosť) bez osobnosti nie je dokonalá a tak prišiel k záveru *dvoch osôb* v Kristu. A keď sa predsa hovorí o jednej osobe v Kristu, nemá sa tu rozumieť podstatná jednotnosť, ale len relatívna a morálna, aká je napr. v manželstve medzi mužom a ženou, o ktorých sa hovorí, že sú jedno telo. Keďže sú v Kristu dve osoby, nie je prípustná zámena vlastností (communicatio idiomatum), pri čom sa totiž pripisujú božské vlastnosti človekovi a ľudské Bohu.

Teodorovo ponímanie ostalo istý čas len vnútorným učením antiochijskej školy. Na verejnosť sa dostalo, keď carihradským patriarchom sa stal mních Nestorius, bývalý žiak Teodora z Mopsvestie.

Nestorius, výtečný kazateľ, človek nie bez vynikajúcich ctností, ale pri tom neskúsený a nástojčivý, dokazoval v svojich kázňach v Carihrade, že Matke Božej nepatrí pomenovanie Bohorodičky, keďže porodila len Krista — človeka a učenie o Bohu „v plienkach zavinutom, a na kríž pribitom" nazval „pohanskou bájkou". Taký hlas prirodzene vyvolal veľké pohoršenie v Carihrade a na okolí medzi laikmi a klérom.

Cyril Alexandrijský.

Najprudkejšie vystúpil proti bludu patriarcha Cyril Alexandrijský, ktorý v okružných listoch vyložil ortodoxné učenie Cirkvi; zpočiatku bez toho, aby bol Nestoria pomenoval. Ba písal súkromné listy i samému Nestoriovi, v ktorých sa usiloval odvrátiť ho od bludu. Keď podráždený Nestorius sa pyšne pridržiaval svojej mienky, vypukol verejný spor medzi ním a Cyrilom, v ktorom nemalú úlohu hrala dávna rivalita medzi teologickou školou alexandrijskou a antiochijskou a ešte väčšia cirkevno-právna rivalita medzi patriarchátom alexandrijským a carihradským, ktorý si nárokoval prvenstvo od r. 381. Podľa „starého cirkevného zvyku" obidvaja obrátili sa na pápeža Celestína I. (422—32), aby rozriešil spor. Pápež zavrhol učenie Nestoriovo na rímskej synode r. 430 a poveril Cyrila Alexandrijského, aby vyzval Nestoria k odvolaniu bludu. Cyril sostavil na synode alexandrijskej 12 anatematizmov a žiadal, aby Nestorius tieto odprisahal. Ale Nestorius sa nechcel

Celestín I. podvrátil Nestoria.

poddať svojmu protivníkovi, keďže cítil, že na jeho strane je cisár Teodozius II., učený biskup Teodoret Cyrský a Ján, biskup antiochijský. Prívrženci Nestoriovi sostavili 12 protianatematizmov, v ktorých obviňovali Cyrila z apolinarizmu a tajného monofyzitizmu.

Cyril v treťom anatematizme hovorí podľa spôsobu alexandrijskej školy o úzkom a opravdivom sjednotení dvoch prirodzeností, ale bez smiešania a premenenia jednej v druhú. V jeho terminologii pojmy *φύσις* a *ὑπόστασις* ešte nemajú ten vyhranený význam, ktorý im dá neskoršie snem chalcedonský. Cyril ich upotrebuje ešte zámenlive. Raz znamenajú prirodzenosť, raz osobu. Odtiaľ vzniklo podozrenie, že Cyril je monofyzitom.

Snem v Efeze.

Teodozius II. svolal r. 431 do *Efezu* snem, kde chcel medzi východnými patriarchátmi urovnať spor. Je to *tretí všeobecný* snem. Nestorius sa dostavil do mesta so 16 sufragánnymi biskupmi a s ozbrojeným sprievodom. Prišiel i Cyril so svojimi 50 sufragánmi, ale tretí patriarcha Ján z Antiochie sa nedostavil na stanovený čas. Pápežskí legáti pre zlé námorné cestovanie sa oneskorili. Netrpezlivý Cyril, ktorý predsedal snemu, otvoril ho v mariánskom kostole v Efeze. Nestorius nedostavil sa na zasedanie, cítiac prevahu protivnej stránky. Na prvom zasadnutí boly prednesené patristické dôkazy o tom, že P. Mária je bohorodička, o sjednotení dvoch prirodzeností v Kristu a Nestorius bol pre svoje „bezbožné kázne" ako „nový Judáš" vyobcovaný a sosadený. Snem efezský nesložil nové vierovyznanie, ale uspokojil sa s nicejským symbolom. Keď došiel do Efezu patriarcha Ján z Antiochie so svojimi sýrskymi sufragánmi, nepripojil sa k synode, vedenej Cyrilom, ale svolal osobitnú synodu, na ktorej vyhlásili Cyrila za sosadeného. Keď však pápežskí legáti došli do Efezu, pripojili sa k synode Cyrilovej, na ktorej vyriekli exkomunikáciu nad Jánom a jeho prívržencami.

V Efeze teda zasadaly naraz dve nepriateľské synody. Cisár Teodozius váhal a v rozpakoch potvrdil usnesenia obidvoch synôd. Usiloval sa byť prostredníkom medzi obidvoma stranami, ale jeho pokusy boly márne. Cyril napnul všetky sily, aby naklonil cisára na svoju stranu (posielal bohaté dary). Konečne sa cisár rozhodol proti Nestoriovi, ponechal ho v antiochijskom väzení, uväzneného Cyrila prepustil a efezský snem rozpustil.

Pokoj však medzi biskupmi nenastal. Prívrženci Nestoriovi ťažko znášali odsúdenie svojho vodcu, opätovne obviňovali Cyrila z ariánizmu a apolinarizmu a vyhlásili nad ním kliatbu. Sjednote-

nie nastalo až r. 433, a to prostredníctvom pápeža Sixta III. a cisára Teodozia II. Ján Antiochijský uznal usnesenie efezského snemu a sosadenie Nestoria, Cyril však uznal antiochijčanmi sostavený symbol (efezské symbolum, pôvodca asi Teodoret Cyrský). Symbol bol bezvadný; Mária je v ňom pomenovaná θεοτόκος, ale nakoľko ľudská prirodzenosť Ježiša je v ňom nazývaná chrámom Syna Božieho, niektorým biskupom sa zdalo, že Cyril zradil pravovernosť a použil nestoriánskych výrazov.

Nestorius sa nepodrobil.

Neboli však spokojní ani biskupi antiochijskí, ktorí zazlievali Jánovi, že uznal odsúdenie Nestoria. Len ráznym zakročením cisára sa podarilo z väčšej čiastky pokoj obnoviť tak, že pohrozil sosadením všetkým neposlušným biskupom.

Nestorius ostal zatvrdlý, preto ho cisár poslal do vyhnanstva do Egypta, kde krátko pred snemom chalcedonským s Cirkvou nesmierený zomrel (450 alebo 451). Jeho spisy na cisárov rozkaz maly sa spáliť.

Najnovšie vznikly nemalé hádky okolo osoby a učenia Nestoriovho. Niektorí učenci (Bethune-Baker, Duchesne) ospravedlňujú Nestoria a spor pripisujú len rivalite, osočovaniu Nestoriovej osoby a nepochopeniu jeho učenia. Ale márne. I keď sa uzná, že v spore hralo osobničkárstvo nemalú úlohu a berie sa v úvahu dobrý úmysel Nestoriov, ktorý neraz prejavil, jednako jeho učenie nie je korektné, najmä ohľadom Matky Božej a zámeny vlastností v Kristovi (communicatio idiomatum).

Kňaz Ibas.

Keďže spisy Nestoriove nebolo dovolené čítať, skrývali sa Nestoriovi prívrženci za náuku a spisy Diodora z Tarzu a hlavne Teodora z Mopsvestie, ktorý je vlastne pôvodcom nestoriánskeho bludu. Hniezdom skrytého nestorianizmu bola hlavne Edesa. Biskup Rabulas z Edesy upozornil verejnosť na toto nebezpečenstvo, prečo dal cisár Zeno zatvoriť teologickú edesskú školu (489). Edesský kňaz *Ibas* vo svojom liste biskupovi Hardašinovi sa zastával Nestoria. S tým listom zapodieval sa i V. všeobecný snem carihradský (r. 553, § 39).

Tomášovi kresťania.

Tento blud vymizol úplne z rímskej ríše prísnym pokračovaním proti nestorianizmu. Ale uchýlil sa do Perzie, kde sa ešte dlho udržal a kde sa dokonca stal štátnym náboženstvom. Intenzívnym misijným účinkovaním získali si nestoriáni časom veľa prívržencov v Ázii, najmä keď pristúpili k nim tzv. *Tomášovi kresťania* v Prednej Indii (maly by to byť stopy misijnej činnosti apoštola Tomáša). Ba, nestoriánski misionári zašli i do Číny. Začiatkom 14. storočia — kedy boli na vrchole svojho rozkvetu — mali 14 patriarchátov. Úpadok nestorianizmu začal sa v 14. storočí, keď prestúpily k islamu mongolské kniežatá. Dodnes sa udržali v Kurdistane a v Perzii (počtom asi 100.000). Za svetovej vojny ich rozohnali mohamedáni; s nimi sa zapodievala i Spoločnosť národov (Asyri).

Rehrmann, Die Christologie des hl. Cyrillus v. Alex. Hildesheim 1902. — F. Loofs, Nestorius and hisplace in the history of christian doctrine. Cambridge. 1914. — Günther Theodoret v. Cyrus und die Kämpfe in der oriental. Kirche. Aschaffenburg 1913. — A. Sartori, Il concetto di ipostasi e l'enosi dogmatica ai concili di Efeso e di Calcedonia. Turin 1927.

§ 38. BLUDY MONOFYZITICKÉ. SNEM CHALCEDONSKÝ 451.

Kým nestoriáni natoľko rozlučovali dve prirodzenosti v Kristu, že porušili jeho osobnú jednotnosť, protivníci Nestoriovi upadli do opačného bludu a v prílišnej horlivosti brániť osobnú jednotu spojili a smiešali v Kristu dve prirodzenosti v jednu (preto monofyziti). Podľa ich učenia boly v Kristu dve prirodzenosti len *pred Vtelením;* po Vtelení je v ňom len jedna a to božská prirodzenosť. *Monofyziti.* Preto Kristus nie je ani nám ľuďom podstatne rovný, lebo nemá ľudskej prirodzenosti. Podľa toho dôsledne by boli museli tvrdiť, že Kristus trpel pri Vykúpení podľa božskej prirodzenosti. Keďže to je nemožné, aby zachránili fakt Vykúpenia, tvrdili, že Kristus neprijal také telo, aké máme my ľudia, ale že mal len telo zdanlivé, v nebesiach utvorené (doketizmus), ktoré prešlo cez matku Božiu podivným spôsobom (akoby cez vodovod).

Také ponímanie viedlo prirodzene k novým rozporom. Podnet k otvorenému boju dal carihradský archimandrita *Eutyches,* človek zbožný, ale teologicky neškolený, ktorý prenasledoval niektorých biskupov pre domnelú herezu diofyzitizmu, ale carihradský snem r. 448 pod predsedníctvom patriarchu *Flaviána* sosadil a exkomunikoval jeho samého. Eutyches obrátil sa so sťažnosťou na pápeža Lea I. (440—61), ktorý zpočiatku, nie dosť informovaný o podstate sporu, nebol spokojný s Flaviánovým postupom; ale, keď mu Flavián zaslal rozhodnutie carihradskej synody, schválil jej usnesenie. V svojom r. 449 písanom chýrnom dogmatickom liste — Epistola dogmatica ad Flavianum — autenticky vyložil katolícku náuku o dvoch prirodzenostiach v Kristu. List pápežov stal sa smernicou v ďalšom boji s monofyzitmi. Pápež svojím listom jasne naznačil, že je úplne opačnej mienky, akú doposiaľ zastupovala škola alexandrijská. *Eutyches.*

Eutyches sa neuspokojil s rozhodnutím pápežovým, a to tým menej, keďže cítil na svojej strane priazeň cisára Teodozia II. Na naliehanie násilného *Dioskura* z Alexandrie, ktorý bol priateľom Eutychovým, svolal Teodozius II. všeobecnú synodu do Efezu r. 449, hoci pápež ju nepokladal za potrebnú, lebo spornú otázku rozriešil jasne a s konečnou platnosťou vo svojom liste Flaviánovi. Keďže však cisár synodu už bol svolal, nezdráhal sa pápež vyslať *Lúpežnícka synoda.*

na ňu svojich legátov. Skôr, ako by títo boli došli do Efezu, poveril cisár predsedníctvom synody patriarchu Dioskura a vylúčil z nej všetkých protivníkov Eutychových, najmä Teodoreta Cyrského. Týmto bol už výsledok synody vopred určený. Surový patriarcha Dioskur pomocou zfanatizovaných mníchov a vojska prinútil prítomných biskupov, aby dali súhlas, že náuka Eutychova je ortodoxná, a že Flavián a iní ortodoxní biskupi sú sosadení. Flavián hneď na synode podal protest pápežovi; pre toto ho tak ztýrali, že hneď potom zomrel. Keď medzitým došli pápežskí legáti a odopreli podpísať usnesenia synody, rozzúrili proti sebe mníchov a vojakov a len útekom si zachránili životy. Teodozius synodu schválil, pápež však ju najrozhodnejšie zavrhol a sám ju nazval synodou *lúpežníckou (latrocinium ephesinum).*

Snem v Chalcedone.

Pravda, lúpežnícky snem všade zavrhli a biskupi žiadali novú synodu. Teodozius II., o ktorého jedine sa latrocinium opieralo, zomrel a cisárovná, zbožná *Pulcheria* vzala si za manžela statočného vojvodcu Marciána (450—57). Ten vyhovel všeobecnému volaniu po sneme a svolal ho do *Chalcedonu* (pri Carihrade) r. 451. Pápež síce nepokladal za potrebné svolať snem, ale keď už bol snem svolaný, dal svoj súhlas, čím sa stal tento snem *štvrtým všeobecným.* Na sneme sa sišlo viac ako 600 biskupov, takže bol najviac navštíveným snemom v kresťanskom staroveku.

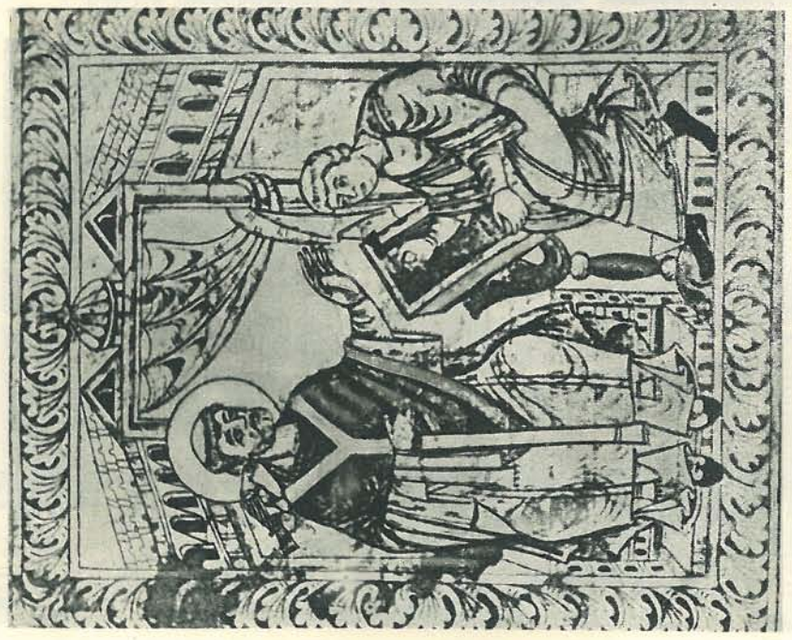
Otcovia snemu zavrhli predovšetkým lúpežnícky snem a jeho pôvodcu Dioskura sosadili. Na žiadosť cisárovu složili vierovyznanie, ktoré presne určilo náuku Cirkvi o dvoch prirodzenostiach v Kristu po Vtelení tak proti Nestoriovi ako i proti Eutychovi. „Veríme všetci jednohlasne, že jeden je Kristus vo dvoch prirodzenostiach ... kde obidve prirodzenosti sú spojené bez smiešania a premeny (to proti Eutychovi), bez roztrhania a rozdelenia (proti Nestoriovi). Leov dogmatický list s nadšením prijali slovami: „Tak veríme všetci, tak verili Otcovia a apoštolovia, ústami Leovými prehovoril Peter".

Na 15. zasadnutí v neprítomnosti pápežských legátov vyniesli otcovia 28 kánonov, z ktorých posledný obnovil 3. kánon snemu carihradského (§ 33), podľa ktorého biskup carihradský má hneď nasledovať po biskupovi Starého Ríma, a rozšírili jeho jurisdikciu na územia, ktoré doposiaľ mu nepatrily. Pápežskí legáti vyslovili hneď proti tomu protest a pápež neschválil túto časť usnesení snemu chalcedonského, hoci ho o to žiadali tak synoda ako i cisár. Nemohol to schváliť, lebo sa protivilo snemu nicejskému.

I keď bol blud na chalcedonskom sneme podvrátený, žil ešte

23. Codex argenteus. Stránka z prekladu sv. Písma do gótskej reči biskupom Wulfilom, okolo roku 500, Upsala, univ. knižnica.

22. Pápež Gregor Veľký (590—604) diktuje melódie. Miniatúra z antifonára mnícha Hartkera v kódexe zo St. Gallen.

24. Antický Panteón. Vybudovaný r. 37 pred Kristom. Zachoval sa nám ako chrám P. Márie až dodnes.

25. Vnútro Panteónu. Pôsobi svojou dokonalou harmóniou.

dlho zvlášť preto, lebo k nemu sa pripojilo veľa mníchov, ktorým sa podarilo dosadiť na významné miesta v Antiochii, Jeruzaleme a Alexandrii monofyziticky smýšľajúcich patriarchov. Pre spory okolo trónu nemohli cisári zaujať dosť rozhodné stanovisko proti monofyzitom. Cisár *Zeno* (474—91) na popud carihradského patriarchu Akácia vydal r. 482 sjednocovaciu formulu (Heneticon), ktorou chcel spojiť katolíkov s monofyzitmi. Nakoľko však z taktických dôvodov žiadala, aby sa nehovorilo ani o jednej ani o dvoch prirodzenostiach v Kristu, ale používalo sa len niceno-konštantinopolitánskeho vierovyznania, neuspokojila ani katolíkov ani monofyzitov. V Carihrade utvorila sa schizma *akaciánska*, ktorá trvala 35 rokov. Ostrejšie vystúpili proti monofyzitom Justín I. (518—27) a Justinián I. (527—65), pre čo sa začiatkom 6. storočia veľká časť monofyzitov prinavrátila do Cirkvi. Ale v Egypte, Abesínii, Sýrii, Armenii a v susedných zemiach zachoval sa blud i naďalej a bol najpopulárnejším v staroveku. Keďže následkom islamu spomínané krajiny boly odlúčené od byzantskej ríše, nadobudol v nich blud rázu národného náboženstva. V Egypte menovali sa monofyziti *koptami* a tvorili kopticko-egyptskú národnú cirkev, kým gréckych katolíkov nazývali *melchitmi* (kráľovsky smýšľajúcimi). V Sýrii a Mezopotamii menovali monofyzitov *jakobitmi* po Jakubovi Baradajovi, biskupovi v Edese, ktorý preoblečený za žobráka precestoval celú prednú Áziu a shromažďoval roztratených monofyzitov. Zriadil dodnes jestvujúci monofyzitický patriarchát v Antiochii.

Schizma akaciánska.

Kopti, melchiti a jakobiti.

I dnes žije asi 900.000 schizmatických koptov popri 30.000 unionovaných a asi 150.000 melchitov.

E. Schwartz, Das Nicaenum u. das Constantinopolitanum auf der Synode v. Chalcedon: Zeitschr. für neutest. Wiss. 1926. — E. Schwartz, Der Prozesz des Eutyches: Abh. d. Bayer. Akad. d. Wiss. München 1929. — Brooks, Vitae virorum apud Monophysitas celeberrimorum. Paris 1907. — Lebon, Le monophysitisme Sévérien. Etud sur la résistance monophysite au concile de Chalcédoine. Löwen 1909.

§ 39. PIATY VŠEOBECNÝ CIRKEVNÝ SNEM R. 553.

Spor o tri kapitoly.

S origenistickými nepokojmi úzko súvisí spor o tri kapitoly, ktorý je aj dohrou nestoriánskych a monofyzitických bludov.

Podnet k sporu dal *Teodor Askidas*, biskup cezarejský (v Kapadocii), oduševnený origenista, ktorý, aby odvrátil Justiniána I. od ďalšieho prenasledovania origenistov, usiloval sa jeho pozor-

Teodor Askidas.

nosť obrátiť na iný predmet. Keďže poznal cisárove snahy sjednotiť monofyzitov s Cirkvou, nahovoril Justiniánovi, že sa mu sjednotenie podarí, keď budú zavrhnuté pre monofyzitov urážlivé tri kapitoly, a to:

Tri kapitoly.

1. spisy a osoba Teodora z Mopsvestie,
2. spisy, ktoré napísal Teodoret Cyrský proti Cyrilovi Alexandrijskému a všeobecnému snemu efezskému,
3. list kňaza Ibasa (§ 37).

Cisár neprehliadol pravý úmysel Askidov a dekrétom z r. 543 zavrhol tri kapitoly a ich obhájcov. Tým však vyvolal veľký spor na Východe a ešte viac na Západe, kde sa krok cisárov pokladal za otvorený útok na chalcedonský snem. Tri kapitoly s katolíckeho stanoviska boly síce chybné, lebo Teodor z Mopsvestie a jeho spisy boly vlastne pôvodcami nestoriánskeho bludu, spisy Teodoreta Cyrského a list Ibasov zasa hájily Nestoria a napádaly efezskú synodu. Lenže Západ nepoznal úplne obsah týchto spisov, útočiť na Teodora z Mopsvestie, ktorý zomrel smierený s Cirkvou, mnohí pokladali za porušenie mŕtvym patriacej piety. Nakoľko snem chalcedonský Teodoreta Cyrského a Ibasa zpäť prijal do cirkevného

Pápež Vigilius.

sväzku, mnohí mysleli, že útočiť na tieto osoby znamená útočiť na chalcedonský snem. Proti cisárovmu ediktu postavil sa Západ na čele s pápežom *Vigiliom* (537—555) na odpor.

Cisár, aby zlomil odpor proti dekrétu, povolal do Carihradu pápeža Vigilia a žiadal od neho, aby dekrét prijal. Pápež zpočiatku nechcel dať súhlas k zavrhnutiu troch kapitôl, neskoršie ale podľahol nátlaku a, aby vyhol prípadnému gréckemu rozkolu, vydal svoje „judicatum", v ktorom odsúdil tri kapitoly ale s výhradou, že tým autorita snemu chalcedonského nie je naštrbená. Pápežovým rozhodnutím bol Západ zmätený a pobúrený. Obviňovali ho zo zrady chalcedonského snemu. Mnohí prerušili s ním cirkevné spojenie, ba koncil v Kartagu r. 550 ho aj vyobcoval, kým nebude konať pokánie.

Pápež bol vo veľmi chúlostivom položení. Odvolal judicatum a dohodol sa s cisárom, že predostrú celú vec najbližšiemu všeobecnému snemu, dotiaľ však nech sa vo veci nič nepodniká. Ale cisár nedodržal dohodu, r. 551 vydal ešte prísnejší edikt proti trom kapitolám, čím sa spor ešte priostril. Pápež neprijal edikt a stíhal všetkých biskupov, ktorí ho podpísali, najmä pôvodcu celého sporu, biskupa Askida. Cisár chcel dať zajať pápeža, ktorý sa však použitím azylu v kostole sv. Petra zachránil. Neskoršie prešiel do

Chalcedonu, kde vydal encykliku k celému kresťanskému svetu, v ktorej sa sťažoval na cisárove násilenstvá.

Cisár r. 553 svolal bez súhlasu a účasti pápeža vš. synodu do Carihradu. Táto zavrhla tri kapitoly a ich prívržencom pohrozila vyhnanstvom a sosadením. Pápež medzitým vydal aktu „Constitutum", v ktorej odsúdil 60 viet zo spisov Teodora z Mopsvestie, ale druhú a tretiu kapitolu zakázal posudzovať. Po tom obvinil cisár pápeža z nestorianizmu a poslal ho do vyhnanstva. V sedemmesačnom vyhnanstve dospel pápež k náhľadu, že ani odsúdením druhej a tretej kapitoly nebude koncil chalcedonský porušený, preto vydal r. 554 druhé „Constitutum", v ktorom zavrhol tri kapitoly a uznal

V. vš. c. snem v Carihrade.

usnesenia carihradského snemu, ktorý sa takto stal *piatym všeobecným*. Keď cisár dostal takým spôsobom zadosťučinenie, povolil pápežovi návrat do Ríma. Vigilius na ceste v Syrakuzách zomrel r. 555. Nedôstojná ctižiadostivosť a rozvažovanie pápežovo pomstilo sa najviac na jeho vlastnej osobe. Jeho násutpca Pelagius I. (556—61) — i keď ešte ako tajomník Vigilia zastával tri kapitoly, teraz uznal carihradský snem a pomaly ho uznával celý Západ. Milánska a akvilejská cirkevná provincia prešla však do schizmy; prvá obnovila cirkevné spojenie koncom 6. storočia, akvilejská len okolo r. 700 (§ 50, 3).

Savio. Il papa Vigilio: Civiltà cattol. 1903. — Punkes, Papst Vigilius und der Dreikapitelstreit. München 1864. — Grisar, Geschichte Roms und der Päpste I. 574. — L. Duchesne, L'Église au VIe siècle, Paris 1925. — Scott. The eastern Churches and the Papacy. London 1928.

§ 40. MONOTELETIZMUS A ŠIESTY VŠ. SNEM CARIHRADSKÝ R. 680/81. TRULÁNSKY SNEM 692.

Byzantská veľríša prežívala koncom 6. storočia veľmi ťažké časy. Avari a Slovania ohrožovali Carihrad, Peržania Sýriu a Egypt a tlačili sa už aj na Bosporus. Islam zaujal cenné východné provincie. Cisár Heraklius (610—641) bol presvedčený, že len v sjednotenej ríši bude môcť čeliť mnohým nebezpečenstvám, ktoré mu hrozily s každej stránky. Ríša však nebola sjednotená, lebo mono-

Sergius.

fyzitizmus nebol ešte premožený a delil kresťanský svet. Preto Heraklius vítal každý pokus, ktorý mal odstrániť nedorozumenie medzi kresťanmi. Ale nový pokus nebol zdravý; vznikol monoteletizmus — posledný to z kristologických bludov, ktorý narobil na čas ešte väčšieho zmätku, než bol dosiaľ. Keď sa ho však Cirkvi podarilo premôcť, boly kristologické bludy konečne odstránené. Patriarcha carihradský *Sergius* (610—638) snažil sa nájsť strednú

cestu medzi katolíkmi a monofyzitmi tým, že tvrdil, že v Kristu sú síce dve prirodzenosti, ale len *jedna, a to božsko-ľudská vôľa* a len jedna božsko-ľudská činnosť.

Sergius získal pre svoj náhľad niekoľko biskupov, najmä však cisára Heraklia, ktorému sa návrh veľmi páčil, lebo videl v ňom pevný prostriedok k docieleniu dávno žiadanej jednoty. Cisár podnikol všetko možné, aby pre Sergiovu formulu získal čím viac biskupov, čo sa mu zpočiatku skutočne darilo. Niektorí biskupi prijali novú formulu a Cyrus, patriarcha alexandrijský sjednotil r. 633 na jej základe mnohých egyptských monofyzitov s katolíckou Cirkvou. Monofyziti videli v novej formule svoje víťazstvo, čo vyjadrili slovami: „Chalcedonský snem prišiel k nám a nie my k nemu."

Sofronius. Práve, keď Cyrus prevádzal uniu v Alexandrii na základe novej formuly, bol tam aj *Sofronius*, učený mních palestínsky, ktorý zbadal slabosť Sergiovej formuly a dokazoval jej heretický smysel. Žiadal od Cyra, aby nepublikoval túto formulu, kým Cirkev nezaujme k nej potrebné stanovisko. Cyrus však odkázal ho patriarchovi Sergiovi, o ktorom Sofronius nevedel, že je pôvodcom formuly. Keď Sofronius dokazoval Sergiovi nebezpečenstvá, ktoré hrozia ortodoxnej viere z tejto náuky, navrhol úskočný Sergius, aby sa v budúcnosti nehovorilo ani o jednej ani o dvoch činnostiach. Sofronius sa nazdával, že ako mních urobil svoju povinnosť, a nechal vec. Ale keď sa stal patriarchom jeruzalemským, hneď v prvom svojom obežníku ku všetkým patriarchom podrobne a dobre rozvinul učenie o dvoch vôľach a dvoch činnostiach v Kristu a náhľad o jednej činnosti označoval ako monofyzitický.

Honorius I. Sergius cítil, že Sofronius odhalil slabú stránku jeho formuly, preto sa usiloval získať pre svoj náhľad samého pápeža *Honoria I.* (625—638). V úlisnom liste predstavil pápežovi pestrými farbami skvelé výsledky tejto formuly na poli sjednocovania monofyzitov s Cirkvou. Sofroniovo počínanie označil za zbytočný spor o slová, ktorý ohrožuje horko-ťažko uskutočnenú uniu s monofyzitmi. Navrhoval Honoriovi, aby sa nepoužívalo sporných výrazov o jednej alebo dvoch činnostiach. V špekulatívnych otázkach nezbehlý a jednostranne informovaný pápež súhlasil so Sergiom a vo dvoch listoch schválil jeho počínanie. Radil ponechať spor o slová gramatikom a žiadal, aby sa neužívalo výrazov o jednej alebo dvoch činnostiach, ale aby sa jednoducho vyznávala ortodoxná viera, podľa ktorej jeden a ten istý Kristus pôsobil v dvoch prirodze-

nostiach *božsky* a *ľudsky*. Pápež sa pridržiaval svojho stanoviska i vtedy, keď mu Sofronius lepšie vysvetlil spornú otázku.

Posmelený Sergius sostavil vierovyznanie (Ekthesis), aby úplne zahriakol ortodoxných, a požiadal cisára Heraklia o jeho uverejnenie vo forme cisárskeho ediktu. V ňom boly výrazy o jednej alebo dvoch činnostiach zakázané a uložené učenie *o jednej vôli v Kristu*. Východní biskupi prijali dekrét, ale západní na čele s Honoriovými nástupcami (Severín, Ján IV., Teodor I.) ho zavrhli. *Ekthesis.*

Nástupca Herakliov Konštans II. (641—668) vidiac, že Sergiom sostavené vierovyznanie zapríčinilo na Západe veľké pobúrenie, odvolal ho a vydal r. 648 patriarchom carihradským Pavlom sostavené nové vierovyznanie (Typus), miernejšie ako Sergiove, a usiloval sa získať pápeža Martina I. (649—653). Ale ten na lateránskej synode v Ríme r. 649 zavrhol i Ekthesis i Typus. Jasne zdôraznil ortodoxnú náuku o dvoch prirodzených vôľach a činnostiach v Kristu a vyobcoval prívržencov monoteletizmu, patriarchov Sergia, Pavla z Carihradu, Cyra z Alexandrie a iných. Tým počínaním rozzúrený cisár siahol k násilenstvám. Nenávidel pápeža Martina už aj preto, lebo sa dal svoliť bez jeho súhlasu. Cisár dal v Ríme pápeža chytiť a zavliecť do Carihradu, kde ho dal odsúdiť a týrať ako vlastizradcu a konečne ho poslal do vyhnanstva na Cherzones. Tu pápež podľahol svojim utrpeniam (zomrel hladom r. 655, alebo 656). Podobný osud stihol i opáta Maxima, významného teologa gréckeho a jeho dvoch spoločníkov, ktorým vyrezali jazyky a tak ich poslali do vyhnanstva.

Cisár Konštantín IV. Pogonatus (668—685) chcel sa s Rímom smieriť, preto žiadal pápeža *Agatona* (678—681), aby vyslal svojich zástupcov do Carihradu, kde by sa obnovil mier medzi Starým a Novým Rímom. Pápež nariadil svolať na Západe synody, ktoré maly zaujať stanovisko k monoteletickej otázke. Roku 679 (680?) svolal veľkú lateránsku synodu, ktorá presne stanovila učenie o dvoch prirodzených vôľach a činnostiach v Kristu. Výsledok synody shrnuli do dogmatického listu, ktorý oddal pápež Agato svojim vyslancom, idúcim r. 680 do Carihradu na *6. vš. cirk. snem* (tretí carihradský). Snem zasadal v cisárskej kupolovej sieni (*Τροῦλλος* — preto nazývajú ho aj trulánskym) a trval až do nasledujúceho roku. Snem prijal Agatonov dogmatický list, z ktorého takmer doslovne sostavil vierovyznanie: „Vyznávame podľa učenia sv. Otcov dve prirodzené vôle a dve prirodzené činnosti bez roz- *Pápež Agaton.* *Trulánsky snem.*

delenia a bez premeny, bez rozlúčenia a bez smiešania, dve vôle, ale nie tak, ako by si odporovaly, lež tak, že vôľa ľudská poslúcha božskú a je jej podriadená.“ Snem stíhal kliatbou patriarchu *Makaria* z Antiochie, tvrdošijného zástupcu monoteletizmu a vyobcoval i hlavného pôvodcu bludu Sergia, tiež Pavla, bývalých to patriarchov carihradských a Cyra, patriarchu alexandrijského. A podobne vyslovil kliatbu aj nad pápežom Honoriom, pretože sa vo svojich listoch zastával bludu Sergiovho. Pápežskí legáti podpísali usnesenie a cisár s pápežom Leom II. (682—683) ho potvrdili.

Prípad Honoriov.

V Honoriovom prípade o definitívnom a „ex cathedra” rozhodnutí nemôže byť ani reči. Vlastne vôbec nie je isté, že Honorius bol by smýšľal monoteletisticky. V prvom liste upotrebuje síce výrazu *jedna vôľa*, ale — ako to z ďalšieho textu jasne vysvitá — to neznačí jednu fyzickú vôľu, ale morálnu. Vylučuje u Krista len hriešnu ľudskú vôľu, ale nie dobrú. Popiera v Kristu hriešnu náklonnosť a žiadostivosť. Honoriova vina nie je natoľko v dogmatickom pomýlení ako skôr v okolnosti, že náležite nevyšetril spornú otázku, že ju zmalicherňoval, nepreukázal dostatočnej snahy potlačiť blud a tým nepriamo ho podporoval. Preto rozsudok carihradskej synody nad Honoriom bol priostrý a pápež Leo potvrdil síce usnesenie snemu, ale ohľadom Honoriovej veci učinil poznámky, ktorými otupil ostrie rozsudku. Preto usnesenia snemu carihradského v časti, v ktorej je Honorius ako heretik odsúdený, v tom smysle nie sú pápežom Leom potvrdené. Ale aj keby bol koncil skutočne odsúdil Honoria ako heretika, dogma o neomylnosti pápeža ani tým by nebola dotknutá.

Quinisexta.

Keďže dva posledné všeobecné snemy zaoberaly sa len vieroučnými otázkami a nevydaly na nich disciplinárne dekréty, svolal Justinián II. (685—695) r. 692 novú synodu do Carihradu, ktorá zasadala tiež v cisárskej sieni trullon (trulánska druhá). Ba, keďže mala doplňovať dve predošlé, je pomenovaná quinisexta. Mienená bola ako všeobecná. Na nej už veľmi zjavne vystupuje odklon Východu od Západu, najmä nenávisť oproti Rímu. Zpomedzi 102 kánonov, vynesených na synode, 36 obnovuje prvenstvo patriarchu carihradského po rímskom pápežovi, čo už pápeži toľko ráz zamietli. 13. kánon je namierený proti celibátu kňazov a diakonov, na Západe už zvyklému, a dovoľuje kňazom a diakonom pokračovať v manželstve uzavretom pred vysviackou. Iné kánony zrušujú západné spôsoby pôstu. Trhlina medzi Východom a Západom na tejto synode je už príliš veľká.

Pápež Sergius (687—701) nepotvrdil túto synodu, hoci cisár sa všemožne o to usiloval a chcel použiť aj násilia. Východ ju po-

kladá za všeobecnú *trulánsku II.*, naproti tomu Západ ju pomenoval: synodus erratica.

Na 6. vš. sneme carihradskom podvrátený monoteletický blud zachoval sa ešte *u maronitov*, pomenovaných podľa mnícha sv. Marona († 410), a to na Libanone a neskoršie na Cypre. Časť vrátila sa do Cirkvi v 12. storočí za križiackych výprav, ostatok r. 1445.

Straubinger, Die Christologie des hl. Maximus Confessor. Bonn 1906. — Straubinger, Die Lehre des Patr. Sophronios v. Jezus. über die Trinität, die Incarnation u. die Person Christi. Katholik. 1907. — G. Zuretti, Sofronio, patriarca di Gerusalemme. Didaskalion 1906. — Crivellucci, La Chiesa di Roma e l'Impero nella questione monoteletica: Studi storici 1900. — J. Marič, Pseudo-Dionysii formula de Christi activitate theandrica. Zagreb 1932.

Bludy na Západe.

Ako na Východe otázka Vykúpenia bola stredobodom pozornosti teologov, podobne zaujala popredné miesto v teologii i na Západe. Lenže Západ sa díval s iného stanoviska na centrálnu otázku kresťanstva než Východ. Východ ju osvetlil so stanoviska abstraktne-špekulatívneho. Západ, verný svojim rímskym zásadám, ju rozoberal so stránky praktickej, z ohľadu nábožensko-mravného. Pritom došlo *k antropologickým* alebo soteriologickým sporom. V otázke o pôsobení sviatostí pomýlil sa Donatus a o vlastnostiach milosti božej mýlne učil Pelagius.

§ 41. DONATIZMUS.

1. Rigoristické snahy javily sa na Západe, najmä v Afrike už v predošlej perióde a už vtedy prepukly v spor o platnosti heretikmi udeleného krstu (§ 25) a v schizmu novaciánsku (§ 21). Ako by pokračovaním sporu o platnosti heretikmi udeleného krstu boly donatistické nepokoje, ktoré na dlhý čas pozbavily africké kresťanstvo pokoja.

Pôsobivosť sviatostí.

Základná otázka, ako pôsobia sviatosti (krst a posvätenie kňazstva), nebola ešte rozriešená. Boly tu dve mienky. Jedna hlásala objektívnu pôsobivosť sviatosti bez ohľadu na vysluhovateľa, druhá však tvrdila, že pôsobnosť sviatosti je podmienená subjektívnou dispozíciou vysluhovateľa — závisí od jeho hodnosti a svätosti. Prívrženci druhej mienky videli svätosť Cirkvi vo svätosti jej členov; preto žiadali vylúčenie všetkých verejných hriešnikov z Cirkvi a popierali, že by hriešnymi kňazmi udelené sviatosti mohly byť platné. Pod vplyvom Tertuliánových a Cypriánových subjektívne-špiritualistických pojmov o Cirkvi a sviatostiach osvo-

jili si túto mienku afričania, kým Rím klonil sa k mienke prvej. A neposlednú rolu hraly v dlho trvajúcom boji národné motívy. Srazil sa tu punský partikularizmus a maurský národný duch s rímskym univerzalizmom.

Nepokoje v Kartágu.

Driemajúcim nesvornostiam k vonkajšiemu prepuknutiu dala podnet voľba biskupa po smrti kartaginského prímasa *Mensuria* (311). Na návod dvoch ctižiadostivých kňazov (Botrus a Coelestius) nepozvali k voľbe nového prímasa numidských biskupov, hoci tiež patrili k primiciálnej oblasti kartaginskej. Zvolený bol archidiakon *Cecilián* a vysvätil ho Felix, biskup z Aptungy. S jeho voľbou nebola spokojná časť obce, a to z rozličných príčin. Jedni mu zazlievali, že za Diokleciánovho prenasledovania postavil sa proti blúznivcom, ktorí ľahkomyseľne vyhľadávali mučenícku smrť. Druhí boli proti nemu z osobných dôvodov. Boli to hlavne spomínaní dvaja kňazi, ktorí sami pomýšľali na hodnosť prímasa a dvaja poprední laici cirkevnej obce, u ktorých Mensurius uschoval za prenasledovania cirkevné poklady a ktorých sa teraz prísne dožadoval Cecilián. Hlavne však poburovala proti nemu ľud rojčivá bohatá vdova *Lucilla*, ktorá zúrila proti nemu preto, lebo jej odoprel pred prijímaním dať bozkať pozostatky cirkevne neuznaného mučeníka.

Taká bola nálada proti Ceciliánovi, keď došlo do Kartága 70 numidských biskupov urazených, že voľba bola bez nich vykonaná. Postavili sa ihneď na stranu miestnych nespokojencov. Svolali do Kartága r. 312 synodu, na ktorej Ceciliána sosadili a jeho vysvätenie vyhlásili za neplatné preto, lebo ho vysvätil nehodný biskup Felix, ktorý za prenasledovania Diokleciánovho bol traditorom.

Donát Veľký.

Postavili protibiskupa v osobe *Majorína*, domáceho priateľa Lucilly, resp. po jeho náhlej smrti *Donata Veľkého*, ktorý zorganizoval schizmu a preto je pomenovaná po jeho mene.

2. Hlavné body donatistickej náuky sú tieto: 1. Pôsobivosť sviatosti nezávisí len od pravovernosti vysluhovateľa, ale i od jeho mravnej čistoty a svätosti. Preto donatisti znovu krstili každého, kto nebol nimi pokrstený. 2. Opravdivú cirkev tvoria len „synovia mučeníkov" (donatisti), nie však „synovia traditorov" (katolíci). Pravá cirkev nesmie strpieť vo svojom lone hriešnikov.

Schizma donatistov sa rýchlo šírila najmä v západnej Afrike. Africké rozštiepenie kresťanstva bolo veľmi nepríjemné Konštantínovi Veľkému, ktorý len nedávno preukázal svoju veľkodušnosť voči Cirkvi a mal s ňou veľké plány. Donatisti obrátili sa naňho so žiadosťou, aby dal vyšetriť spor mimoafrickým biskupom. Cisár

Synoda v Arelate.

oddal vec k posúdeniu pápežovi *Melchiadovi* (310—314), ktorý r. 313 svolal synodu do Ríma. Táto uznala Ceciliána za platného biskupa a donatistov zavrhla. Keď sa však donatisti neuspokojili s rozsudkom, svolal cisár r. 314 generálnu synodu Západu do *Arelatu* (Arles). Medzitým dal cisár z úradných aktov vyšetriť, či biskup

Felix bol skutočne traditorom. Dokázalo sa, že nie. Ba naopak, medzi donatistickými biskupmi boli viacerí traditori.

Rozsudok arelátskej synody sa shodoval s rozsudkom rímskej synody. Ba v 13. kánone vyriekla synoda zásadu, že posvätenie na kňaza je i v tom prípade platné, keď ho skutočne vykonal traditor. Synoda zakázala tiež donatistom znovukrstenie. Donatisti sa neuspokojili ani s tým rozsudkom a podali apeláciu k samému cisárovi. Je to prvý prípad v dejinách, že sa v cirkevnej veci odvolávalo k svetskej moci.

Cisár — i keď nerád — prijal apeláciu a r. 316 po dlhšom vyšetrovaní učinil v Miláne rozhodnutie, ktoré však znovu dopadlo proti donatistom. Keď sa však donatisti nepodrobili ani jeho rozsudku, odhodlal sa cisár k prísnejším opatreniam proti nim. Odňal im kostoly a predákov poslal do vyhnanstva. Tieto opatrenia len stupňovaly fanatizmus donatistov, a hoci sa len nedávno dovolávali cisárovho rozsudku, teraz otvorene popierali svetskej vrchnosti právo miešať sa do cirkevných vecí (quid est imperatori cum Ecclesia?). A tak cisár r. 321 odvolal svoje edikty a ponechal hnutiu voľný priebeh. Následok toho bolo veľké zosilnenie donatistov. R. 336 mohli v Kartágu vydržiavať vlastnú synodu, na ktorej sa zúčastnilo 270 donatistických biskupov.

Fanatizmus donatistov.

Cisár Konštanc (337—350) pokúsil sa sjednotiť schizmatikov s Cirkvou. Zpočiatku chcel ich získať po dobrom; keď sa to nedarilo, upotrebil prísnejšie spôsoby. Odňal im kostoly a pohlavárov poslal do vyhnanstva. To vzbudilo nielen náboženskú nespokojnosť, ale aj sociálnu revolúciu. Spoločensky nižšie postavené triedy, posilnené húfmi otrokov, pripojily sa k nespokojným donatistom, tiahly cez krajinu, odnímaly katolíkom kostoly a dopustily sa úžasných zločinov na katolíkoch a na verejnom poriadku vôbec. Vyhýbaly práci, popieraly vlastníctvo a živily sa zo žobrania a z plienenia. Z náboženského rojčenia a túžby po mučeníctve dopustili sa mnohí z nich samovraždy. Sami sa nazývali bojovníkmi Kristovými (milites Christi, agonistici), katolíci však ich pomenovali vagabundmi (circumcelliones, quia circum cellas rusticorum vagabantur).

Cisár Julián, aby urobil medzi kresťanmi čím väčší zmätok, podporoval donatistov. Valentinián a Gracián vydali proti schizmatikom ostré edikty, ale ani tie nezlomily ich tvrdošijnosť. Až konečne na konci 4. storočia donatisti sa rozštiepili na viaceré sekty,

ktoré sa medzi sebou kruto prenasledovaly, a to pripravilo ich zánik.

3. Proti donatistom zasadil sa najväčší teolog kresťanského staroveku *sv. Augustín*, a v mnohých svojich spisoch dokázal nepravdivosť donatistickej náuky. Len na celej zemi sa rozprestierajúca katolícka Cirkev môže byť opravdivá a nie v afrických kútoch skrytá „cirkev donatistov". Jasne vyložil pomer Cirkvi ku hriešnikom a náuku o pôsobivosti sviatostí. Kristus je vlastne vysluhovačom sviatostí, kňaz však len natoľko, nakoľko je Kristovým zástupcom. „Christus est, qui baptizat", preto kňazova nehodnosť nemôže mať vplyvu na platnosť sviatosti.

Sv. Augustín proti donatistom.

Na trojdňovej konferencii („collatio") v Kartágu (r. 411) medzi katolíkmi a donatistami, na ktorej sa zúčastnilo 286 katolíckych a 279 donatistických biskupov, pričinením sa sv. Augustína mnohí z donatistov prinavrátili sa do Cirkvi — ale sjednotenie úplne uskutočnené nebolo. Cisár *Honorius* (395—423) použil proti donatistom prísnych teodoziánskych zákonov, stanovených proti bludárom, podľa ktorých heretikov treba prinútiť vzdať sa bludu, ináč môže sa proti nim použiť trestu smrti. Sám sv. Augustín majúc pred očami slová sv. Písma: „prinúť vojsť" (L. 14, 23), schvaľoval prísne opatrenia štátu voči bludárom — vyjmúc trest smrti. Ale ani to nevládalo blud úplne vykoreniť. Len víchrica sťahovania národov, keď v 7. storočí zaujali Afriku Arabi, urobila koniec bludu. Žiaľbohu, vymizli v tej trme-vrme nielen africkí donatisti, ale aj katolíci.

Zánik donatizmu.

A. Reul, Die sittlichen Ideale des hl. Augustinus, Paderborn 1928. — Romeis, Das Heil des Christen auszerhalb der wahren Kirche nach der Lehre des hl. Augustinus. Paderborn 1908. — P. Batiffol, Le catholicisme de St. Augustin. Paris 1920. — Fr. Hoffmann, Der Kirchenbegriff des hl. Augustinus. 1933. — H. Lesaar, Der hl. Augustin. Kempten 1930.

§ 42. PELAGIANIZMUS.

1. Z bludov sotva ktorý ostal samotný na svojom poli, lebo obyčajne bol príčinou protichodného bludu. Odporci jedného bludu v prílišnej snahe podvrátiť ho a potlačiť skoro vždy upadli do druhého extrému a učiteľskému úradu v Cirkvi dalo veľa práce, kým uviedol svet na strednú cestu, na ktorej obyčajne kráča pravda. Tak bol arianizmu protinožcom nestorianizmus a toho protiextrémom monofyzitizmus a monoteletizmus. Gnostický manicheizmus však zrodil pelagianizmus. Manicheizmus totiž so svojou náukou o úplnej pokazenosti ľudskej prírody, o jej absolútnej neschopnosti

konať voľačo dobrého vyvolal protináhľad, že ľudská príroda vôbec nie je pokazená a schopná je od seba, z vlastných prirodzených síl chrániť sa hriechu a zaslúžiť si nebo. To však je už čistý naturalizmus — nie kresťanstvo. Tým sa už popiera potrebnosť milosti, potrebnosť vykúpenia a vlastne celého kresťanstva.

Pôvodcom pelagianizmu je britský mních *Pelagius*, ktorý začiatkom 5. storočia prišiel do Ríma a nepripojac sa k nijakej kláštornej spoločnosti v Ríme, viedol prísny mníšsky život. Svojím asketickým životom vzbudil u pobožných ľudí veľkú úctu. K nemu sa pridružil laik mních *Coelestius*, bývalý advokát, a *Julián*, biskup z Eklana. Pelagia a jeho druhov pobúrila skúsenosť, že mnohí kresťania z manicheistickej náuky o skazenosti ľudskej prírody vyvádzajú praktické životné normy, že bez bojazlivosti a stydlivosti dopúšťajú sa hriechu. Preto Pelagius vo svojich kázňach usiloval sa zahnať ľudskú nedôveru vo vlastné sily a naopak vložil osud ospravedlnenia a vykúpenia výlučne do rúk hriešnika. Katolícka náuka o dedičnom hriechu — hovoril Pelagius — je človekovi len prekážkou v snahe po dokonalosti, preto ju zavrhol a učil, že človek svojimi prirodzenými silami môže splniť všetky prikázania božie a zaslúžiť si večnú blaženosť. I písomne účinkoval Pelagius a svoje náhľady uložil v komentáre k listom sv. Pavla. Jeho priateľ Coelestius túto náuku lepšie rozvinul a určitejšie formuloval. Obaja sa príliš opierali o silu asketikou vypestovanej ľudskej vôle.

Pelagius.

Tie bludy sa dostaly pred širšiu verejnosť až r. 410, keď ich pôvodcovia sa museli pred Alarichom z Ríma uchýliť do severnej Afriky. Coelestius sa chcel dať vysvätiť za kňaza, ale milánsky diakon Paulinus obvinil ho pred kartaginskou synodou (411) z bludu. Coelestius neodvolal blud, a keď ho synoda odsúdila, odišiel do Efezu, kde ho vysvätili za kňaza.

Keď Pelagius videl, že v Kartágu nenachádza porozumenia pre svoje učenie, odišiel do Palestíny, kde ho ostro napadol sv. Hieronym. Dve palestínske synody sa zaoberaly jeho učením, ale Pelagius sa vedel tak obratne brániť, že ho synody zpod obžaloby oslobodily. Keď sa o tom dozvedeli africkí biskupi, vydržiavali r. 416 dve synody v Kartágu a v Mileve a na obidvoch pelagianizmus odsúdili. Pápež Inocent I. (402—417) na rímskej synode r. 417 schválil rozhodnutie afrických synôd. Tým by bol mal byť blud definitívne premožený. Sv. Augustín po výroku Ríma použil v jednej kázni týchto chýrnych slov „causa finita est" (Serm. 131, 10). Želal si, aby vymizol aj blud (utinam aliquando finiatur error!), ale tento ešte začas mátal ďalej. Pelagius a Coelestius po smrti Inocenta sa obrátili na nového pápeža *Zosima* (417—418) a obratne sostaveným vierovyznaním sa im podarilo nakloniť pápeža na svoju stranu. Zosimus pokladal pôvodcov bludu za ospravedlnených a africkým biskupom vyčítal prepiatu prísnosť. Africkí biskupi však zasa konali novú synodu v Kartágu (418), na ktorej sa pridržiavali svojho dávnejšieho rozhodnutia a požiadali pápeža, aby vec lepšie vyšetril, aby sa nedal klamať úskokmi bludárov a aby nerušil rozhodnutia svojho predchodcu. Zosimus skutočne zaujal prísnejšie stanovisko oproti

Sv. Augustín proti pelagianizmu.

bludárom. Pelagia a Coelestia vyobcoval a to rozhodnutie oznámil všetkým biskupom v okružnom liste (epistola tractoria), kde ich vyzval, aby prijali stanovisko afrických biskupov a zavrhli pelagianizmus. Biskupi rozhodnutie prijali s výnimkou 18 talianskych biskupov na čele s Juliánom z Eklana. Preto cisár Honorius poslal týchto do vyhnanstva. Jedna časť vyhnaných prívržencov pelagianizmu hľadala útočište na Východe a našla svojich oddaných zastancov u Teodora z Mopsvestie a Nestoria. Augustínov priateľ *Marius Merkator* však ich aj tu prenasledoval. Teodozius II. vyhnal bludárov z Carihradu. Pelagiánskym bludom sa zaoberal aj efezský snem (431) a osvojil si v tejto otázke rozhodnutie Západu.

2. Hlavné zásady pelagiánskeho bludu sú tieto:

1. Pôvodná spravodlivosť Adama nebola nadprirodzenou milosťou, ale časťou jeho prirodzenosti.

2. Hriech Adamov len jemu samému škodil, nie však jeho potomkom. Niet dedičného hriechu, sú len osobné hriechy. Duša každého novonarodeniatka je v takom stave, v akom bol Adam pred úpadkom do hriechu. Adam svojím hriechom dal len zlý príklad potomkom. Smrť, utrpenie a zlá žiadostivosť nie sú následkami hriechu, sú človekovi tak prirodzené, ako boly aj Adamovi. Adam podľa tela by bol zomrel i vtedy, keby sa nebol dopustil hriechu.

Pelagiánska náuka.

3. Krst len u dospelých odpúšťa hriechy, a to osobné. U dietok nemá čo odpúšťať a je potrebný len preto, aby sa s ním stal človek členom Cirkvi. Deti dosiahnu večný život, aj keď nebudú pokrstené.

4. Nakoľko prirodzené sily človeka ostaly nedotknuté, človek môže bez milosti božej sám od seba zachovať celý zákon a môže sa varovať všetkých hriechov, smrteľných a všedných.

Keď však učiteľský úrad Cirkvi svojou náukou o potrebe božej milosti tlačil na pelagiánov, pripustili milosť, ale pod milosťou rozumeli alebo prirodzené dary a schopnosti človeka, ako rozum a slobodnú vôľu, alebo aj nadprirodzené dary — ale len zovnútorné — príklad Kristov, náuku Cirkvi, zjavenie. Vnútornú milosť popierali. Neskoršie pripúšťali prívrženci Pelagiovi i vnútornú milosť, ktorá osvecuje ľudský rozum a uľahčuje človekovi urobiť to, čo vládze vykonať z vlastných síl. Pravda, tým celé Vykúpenie Ježiša Krista stratilo svoj význam a podľa pelagiánov Kristus sa stal naším Spasiteľom len svojím príkladom a učením. Kým synody autoritatívne odsúdily pelagianizmus, sv. Augustín podvrátil ho na poli vedeckom. Nik nebol na túto úlohu tak povolaný ako *sv. Augustín* — „doctor gratiae", ako ho pomenoval neskorší svet. Nikto z predošlých teologov pred ním nevnikol tak hlboko do ta-

Sv. Augustín ju podvracia.

jomstva *hriechu* a *milosti* ako on. A práve o to išlo v spore pelagiánskom. Všetky sily svojho velikánskeho ducha a svoje zriedkavo bohaté skúsenosti postavil do služieb boja.

Sv. Augustín podvrátil blud svojimi teologickými prácami s kroka na krok, z vety na vetu. Všeobecný obraz o pelagianizme podal v spise: *De peccatorum meritis et remissione et de baptismo parvulorum.* V ňom podvracia najmä to tvrdenie Pelagiovo, že hriech Adamov prešiel na potomkov len napodobením (imitatione) a nie pôvodom (propagatione). I keby človek, podporovaný milosťou božou, *mohol* byť bez hriechu, vo *skutočnosti* predsa — podľa svedectva sv. Písma — každý človek je hriešny, lebo nikto dokonale nesplní zákon. Hriechom prarodičov je človek pozbavený svojej pôvodnej sily a nevinnosti, preto k ospravedlneniu potrebuje milosti božej. To dokazuje sv. Augustín v diele: *De natura et gratia.* V spise: *De spiritu et littera* hovorí Augustín, že tá milosť musí byť vnútorná, pozostávajúca v posvätení našej vôle a nie len zovnútorná. Milosť božia však nepozbaví človeka voľného rozhodovania; človek i s milosťou ostáva mravne voľnou bytosťou, ktorá je zodpovedná Bohu za svoje skutku *(De gratia et libero arbitrio).* Milosť božia je človekovi udeľovaná *zdarma* a nie podľa jeho zásluh (non meritis sed gratis).

Sv. Augustín na sebe skúsil silu hriechu, precítil potrebu vykúpenia a všemohúcnosť milosti, preto v teologickej vede do popredia tlačil náuku o hriechu a milosti. Tieto jeho pokyny sú smerodajné pre stredovekú teologiu.

N. Merlin, Augustin et les dogmes du péché originel et de la grâce. Paris 1931. — A. Guzzo, Agostino contro Pelagio, Torino 1934. — Chapman, Pélage et le texte de S. Paul: Revue d'hist. ecclés. 1922. — K. Kolb, Menschliche Freiheit u. göttliches Vorherwissen nach Augustin Frbrg. 1908. — A. Smith, Pelagius and Augustine. Ionon. of. Theol. Stud. 1929.

§ 43. UČENIE SV. AUGUSTÍNA O PREDESTINÁCII. SEMIPELAGIANIZMUS.

V náuke sv. Augustína o milosti a o vyvolení pre večný život je badateľný vývin. Svoje dogmatické náhľady časom menil, prepracovával a doplňoval, preto ako hovorí vo svojich neskorších spisoch, často nesúhlasí so sojimi prvšími náhľadmi. Zmena náhľadov bola najzjavnejšia ohľadom predestinácie. Zpočiatku (kým ešte nebol biskupom, 396) hlásal, že Boh má všeobecnú vôľu spasiť každého človeka a závisí to len na ľudskej vôli alebo nevôli, či bude človek spasený alebo nie. Keď sa už ako biskup zaoberal otázkou

Milosť a ľudská vôľa.

predurčenia, vtedy vystupuje už do popredia viac náuka o absolútnej vôli božej. Vôľa božia spasiť človeka je viac partikulárna a od nej závisí, na nej sa zvrtne, ktorý človek bude spasený a ktorý zatratený. Hriechom Adama — hovorí Augustín — stalo sa pokolenie ľudské „massa perditionis". Ale Boh od večnosti zmiloval sa nad určitou časťou ľudí (certi) a bez ohľadu na ich zásluhy — čisto z vlastnej záľuby a z nevyspytateľných svojich rozhodnutí — vyvolil ich k spaseniu, ostatných však (ceteri) ponechal zatrateniu. To počínanie božie neprotiví sa jeho spravodlivosti, lebo zatratenému človekovi nedostane sa spasenia, ktoré mu nepatrí, a konečne svoju záhubu si zavinil sám. Milosť božia u vyvolených je natoľko pôsobivá, že ňou posilnená ľudská vôľa je nepremožiteľná v pokušeniach. Táto milosť, doložená zvláštnym darom konečnej vytrvalosti (donum perseverantiae), nezadržateľne a neomylne privedie vyvoleného k spaseniu. Nevyvolení však v nedostatku tak pôsobivej milosti bez záchrany zahynú. Preto, hovorí Augustín, niet všeobecnej spasiteľnej vôle božej, lebo keby takej bolo, museli by všetci ľudia byť spasení.

Augustinizmus.

Nakoľko takému ponímaniu sv. Augustína protivily sa jasné slová sv. Pavla: „To je dobré a vzácne u Spasiteľa, Boha nášho, *ktorý chce, aby všetci ľudia boli spasení*" (I. Tim. 2, 4), preto usiloval sa Augustín umelou exegézou pozbaviť ich významu. Podľa neho tieto slová majú znamenať len to, že Boh chce spasiť ľudí z každej triedy, zpomedzi kráľov tak ako zpomedzi súkromných, zo šľachticov tak ako z jednoduchých otrokov (Enchir. 103, 27), alebo vykladá ich v tom smysle, že všetci, ktorí budú spasení, preto budú spasení, lebo to Boh chcel (De corrept. 14, 44).

Táto teória sv. Augustína — zvaná augustinizmus — narazila na odpor nielen u pelagiánov, ale aj u ich odporcov. Videli v nej ohrozenú ľudskú slobodnú vôľu, podkopanú snaživosť k dobru a napomínanie hriešnika zdalo sa zbytočné. Najskôr sa javily spory medzi mníchmi v kláštore Hadrumetum, kde poniektorí mnísi odvodzovali z Augustínovej náuky i také náhľady, že predstavený nemá práva karhať podriadeného, len modliť sa môže zaň, aby mu Pán Boh dal potrebnej milosti.

Sv. Augustín, aby poučil mníchov, napísal spis *De correptione et gratia*, ďalej *De gratia et libero arbitrio*, v ktorých dokazuje, že milosť neruší slobodnú vôľu, avšak vôľa bez milosti nemôže činiť nič dobrého. Tým sa mnísi z väčšej časti uspokojili.

Semipelagianizmus.

Vážnejší zmätok zavinila náuka sv. Augustína o predestinácii v južnej Galii, najmä medzi mníchmi kláštora *marseillského* a *lerinského*. Na čele nového hnutia stál učený opát kláštora sv. Viktora Ján Kasián. Galskí mnísi nesúhlasili s náukou pelagiánskou, ale aj Augustínovu teóriu pokladali za veľmi nebezpečnú pre mravný život. Podľa nich znamená istý druh fatalizmu. Preto sa pokúsili hľadať strednú cestu medzi pelagianizmom a názormi Augustínovými. Ich náhľad bol tento: 1. Boh vyvolil k spaseniu tých, o ktorých predvídal, že budú hodní vyvolenia. Predurčenie je teda podmienečné (praevisis meritis) a nie absolútne. Spasiteľská vôľa božia je všeobecná. 2. Človek môže svojimi prirodzenými silami, bez predchádzajúcej milosti božej dospieť *k počiatku viery* (initium fidei), t. j. k náklonnosti veriť a túžiť po spáse a na základe toho prosiť o božiu pomoc. Človek si teda zasluhuje potrebnú milosť ku konaniu nadprirodzených dobrých skutkov. 3. Keď človek dosiahol ospravedlnenia, nepotrebuje zvláštnej milosti božej, aby v ňom vytrval až do konca; na to stačí jeho slobodná vôľa. Túto bludnú náuku nazývali *masiliánskou* a od konca 16. storočia (spor tomistov s molinistami) *semipelagiánskou*.

Sv. Augustín odpovedal dvoma spismi: *De praedestinatione sanctorum* a *De dono perseverantiae*, v ktorých vyvracia bludy semipelagiánov a súčasne obhajuje svoje učenie o milosti. Náhla smrť (430) nedovolila mu skončiť tento spor. Pokračovali v ňom po smrti veľkého majstra jeho oddaní ctitelia *Prosper* z Akvitanie a *Hilarius*, ktorí už doposiaľ podávali sv. Augustínovi zprávy o odpore galských kláštorov proti jeho náuke. Keď galskí mnísi neustali Augustína napádať ani po jeho smrti, odobral sa Prosper a Hilarius do Ríma k pápežovi *Celestínovi I.* (422—432) a vymohli u neho list pre galských biskupov, v ktorom pápež vrelými slovami spomína sv. Augustína, ktorého i predošlí pápeži pokladali vždy za „najlepšieho učiteľa". Súčasne pápež rozkázal galským biskupom, aby nedovolili kázať semipelagiánskym kňazom. Napriek tomu spor potrval ešte skoro cez celé storočie. Najmä Prosper horlive ho viedol až do smrti (463) a aby zmiernil niektoré tvrdé výroky svojho majstra pri *nevyvolení* (reprobatio) kládol väčší dôraz na božie predvídanie a pri predestinácii obmedzoval sa len na vyvolenie. Ešte lepšie to činil neznámy autor (možno Prosper sám — alebo Leo I.?) diela *De vocatione gentium*, kde je krásne rozvinutá všeobecná spasiteľská vôľa božia. Semipelagiánsky spor bol ukončený len na synode oranžskej (Arausicanum II.) r. 529, ktorá pod predsedníctvom arelátskeho arcibiskupa *Cezaria* zavrhla blud pelagiánsky a semipelagiánsky a pridružila sa k miernejšej

Sv. Augustín o predurčení.

mienke Augustínovej. Pápež Bonifác II. (530—532) potvrdil jej rozhodnutia a tým bol spor v podstate skončený.

O. Bardenhewer, Geschichte der Altkirch. Literatur. 5 sv. Frbrg. 1932. — Rauschen-Altaner, Patrologie, Frbrg. 1931. — M. Mannucci, Istituzioni di Patrologia, Roma 1937. — F. Cayré, Précis de Patrologie et d'Histoire de la Theologie. 2 s. Paris 1932. — B. Steidle, Patrologia seu Hist. antiquae Lit. eccl. Frbrg. 1938. — Dr. Špirko, Patrologia, Život, spisy a učenie sv. Otcov. Praha 1939.

HLAVA III.

Cirkevná veda a literatúra.

(Obšírnejšie v osobitnej knihe — patrologii.)

§ 44. VŠEOBECNÝ RÁZ CIRKEVNEJ LITERATÚRY.

Cirkev síce pracovala na poli vedy a literatúry i za veľkých prenasledovaní, ale nemohla svoje sily celkom uplatniť v tomto ohľade. Keď sa však jej dostalo milánskym ediktom pokoja, naskytla sa jej možnosť slobodného vedeckého rozvoja a Cirkev aj využila úplne túto možnosť. Začala sa perióda literárneho rozkvetu, doba veľkých sv. Otcov.

Milánskym ediktom získala Cirkev mier s vonkajším nepriateľom — so štátom a pohanstvom. Ale vo vnútornej Cirkvi nebolo mieru, ba naopak, vznikly tuhé boje okolo základných kresťanských otázok. Ale práve tieto boje natoľko prebudily veľkú duševnú činnosť, že patristická veda dosiahla v tejto perióde svoj vrchol. Do boja zasiahli v tej dobe najvynikajúcejší mužovia, ktorí získali svoje dôkladné vzdelanie na klasicko-pohanských školách. Vytvorili diela obsahom i formou vynikajúce a po všetky časy v Cirkvi smerodajné. Nakoľko cirkevným Otcom bolo treba podvrátiť bludárov, ich diela majú ráz prevažne *dogmaticko-polemický*. Ale nezanedbali ani ostatné odvetvia cirkevnej vedy. Radostný rozbeh a tvorivá sila v literatúre potrvala až po chalcedonský snem (451). Po ňom nastáva úpadok pre nepokoje, ktoré vznikly sťahovaním národov a pre islam, i keď tu a tam nájdu sa skvelí reprezentanti cirkevnej vedy i v tejto dobe.

Doba Veľkých sv. Otcov.

Cirkevná veda tej periódy uberala sa dvoma smermi, naznačenými dvoma školami, ohniskami to vedeckej činnosti, školou *alexandrijskou* a *antiochijskou*. Alexandrijská, resp. novoalexandrijská škola, ktorá dosiahla svoj vrchol v predošlej perióde za Origena, kvitla i v 4. storočí. Vzdala sa, pravda, bludov Origenových, ale ináč podržala smer predošlej periódy. Podradila rozum

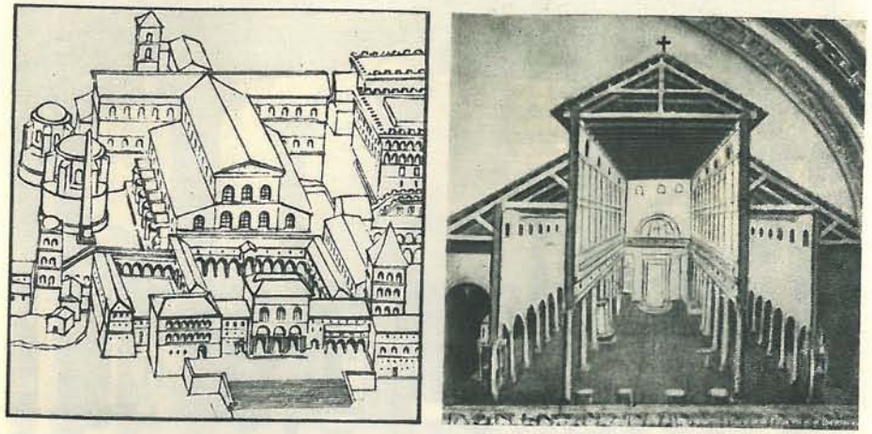
Teologické školy.

26. Stefano rotondo. Jedna z najstarších a najväčších kruhových stavieb Ríma zo IV. stor.

27. Sv. Vavrinec pred múrmi. Jeden z patriarchálnych kostolov Ríma zo VI. stor.

28. Niekdajšia Konštantínova stará bazilika sv. Petra, ktorá sa nám nezachovala (314—326). Vľavo schéma baziliky podľa fresky zo XVII. st.

29. Vatikánske krypty. Od čias Konštantína až do IX. stor. vznešené pohrebište pápežov.

viere a pestovala špekulatívnu vedu a alegorický výklad sv. Písma, pravda, v zmiernenej forme. Blízko stála k Platonovej filozofii. V škole vynikali v tej perióde sv. Atanáz, traja Kapadočania, totiž sv. Bazil Veľký, Gregor Naziánsky a Gregor Nysenský, neskoršie Cyril Alexandrijský a Didymus Slepý.

Škola antiochijská stála vo filozofickom smere striezlivou rozumovou činnosťou a prísnym vedeckým postupom blízko Aristotelovi. Nazýva sa školou exegetickou, lebo bola činná najviac na poli biblickej vedy, najmä exegézy a vykladala sv. Písmo podľa jeho historicko-gramatického smyslu. Exegetický smer antiochijskej školy vyšiel z vnútorného života Cirkvi, z časových pomerov sýrskych cirkevných obcí a tvoril protiváhu alegorizujúcej metóde školy alexandrijskej. Hlavní predstavitelia tejto školy boli Diodor z Tarzu, Teodor z Mopsvestie, Ján Zlatoústy a Teodoret z Cyru.

I v kristologii sa mienky obidvoch škôl úplne rozchádzaly. Alexandrijská škola vysvetľovala hlavne spojenie prirodzenosti božskej a ľudskej. Docielila v tom ohľade cenných výsledkov, ale súčasne dala podnet k monofyzitickému bludu. Naproti tomu antiochijská škola usilovala sa pozorne rozlišovať v Kristu božské od ľudského a v tejto snahe zašli niektorí jej prívrženci tak ďaleko, že popierali osobnú jednotnosť Spasiteľa. *Ich rozličné smery.*

Vedecký život v tej perióde nebol obmedzený len na tieto dve školy, ale bol rozšírený viac-menej v celej Cirkvi. Pravda, na počiatku tej periódy mal Východ ešte prevahu v teologickej vede, ale čoskoro postavil Západ svojich vedátorov v osobe Hilaria, Ambróza a Hieronyma, ktorí sa vyrovnali východným vedátorom, ba v Augustínovi mal Západ takého teologa, ktorý vysoko prevýšil vedeckú úroveň Východu. Aj Sýria, Mezopotámia a Arménia sa dôstojne zapojily do čulej vedeckej práce Cirkvi.

§ 45. SPISOVATELIA GRÉCKI, SÝRSKI A ARMÉNSKI V 4. A 5. STOROČÍ.

1. Zpomedzi gréckych spisovateľov prvý v časovom poradí je *Euzebius Pamfilov*, biskup cezarejský, „otec cirkevných dejín“ († c. 340). Mal všestranné vzdelanie, ale jeho teologické náhľady neboly bezchybné. Ako exegéta bol veľmi závislý na Origenovi. Nehynúcich zásluh si získal svojimi *Cirkevnými dejinami.* V apologetike uviedol prísny vedecký postup. V trojičnej náuke klonil sa k arianizmu, i keď kvôli Konštantínovi Veľkému podpísal nicejské vierovyznanie, predsa ostal priateľom Ariovým a odporcom *Euzebius Cezarejský.*

Nicejčanov, najmä sv. Atanáza. Konštantín Veľký si ho vysoko vážil. Euzebius napísal aj Konštantínov životopis, ktorý obsahuje veľa cenných dokumentov; avšak ako zvláštny ctiteľ Konštantínov v mnohom ohľade prepínal.

2. Boj arianizmu s Cirkvou sa sústredil okolo osoby sv. Atanáza (§ 32). Už ako diakon vynikol na nicejskom sneme ako odhodlaný protivník Ariov a vyvinul ešte väčšiu horlivosť proti bludu, keď sa stal r. 328 biskupom alexandrijským. Nazývali ho „otcom ortodoxie a stĺpom Cirkvi." Podobne ako jeho život i jeho spisovateľskrá činnosť smerovala k premoženiu ariánskeho bludu. Učenie o sv. Trojici proti bludárom nielen hájil, ale aj vedecky
Sv. Atanáz. podoprel. Jeho diela vynikajú nie natoľko vonkajšou formou ako logickou dôslednosťou. Hlavné jeho spisy sú: *Tri reči proti ariánom* (štvrtá nepochádza od neho), kde dokazuje podstatnú totožnosť a osobnú odlišnosť Otca a Syna. Božstvo Ducha sv. dokazuje v *Štyroch listoch Serapionovi.* V troch apologiach ospravedlňuje svoje chovanie za prenasledovania. *Život sv. Antonína* a jeho *Veľkonočné okružné listy* sú asketicko-morálneho smeru. Symbolum *Quicumque* nepochádza od Atanáza. Zomrel r. 373.

3. Ďalšími stĺpami ortodoxnej viery boli traja Kapadočania. I títo videli svoju životnú úlohu v boji proti arianizmu a jemu príbuzným bludom. *Sv. Bazil Veľký,* biskup cezarejský (v Kapadocii), vynikal ako cirkevný politik, organizátor mníšstva a charitatívny činiteľ. Ako spisovateľ vynikal spismi exegetickými a asketickými homiliami. Hlavné jeho spisy sú: *5 kníh proti Eunomiovi,* v ktorých dokazuje božstvo Syna a Ducha sv., o *Duchu* sv. proti macedonizmu. Homilie sú dôkazom jeho veľkej rečníckej schop-
Kapadočania. nosti, a v mnohých listoch, ktoré po ňom ostaly, vidíme jeho biskupskú veľkosť. Dve rehoľné pravidlá (§ 53, 4) sú na Východe i dnes základom rehoľného života. Zomrel r. 379. Druhý z kapadockej trojice bol *Gregor Naziánsky* († r. 390), najväčší rečník svojej doby. Po dobrej kresťanskej výchove a dôkladných štúdiách v Cezareji, Alexandrii a Aténach vysvätil ho otec biskup v Nazianzu za kňaza proti jeho vôli. Sv. Bazil ho vysvätil za biskupa, ale Gregor Naziánsky sa utiahol do samoty. Zvolili ho i za carihradského patriarchu, ale čoskoro sa zriekol i tejto hodnosti a utiahol sa do svojho rodiska. Zvyšok života venoval štúdiu a askéze Zanechal 45 rečí, z ktorých 5 je o teológii. Tými si zaslúžil meno *Teológa,* ako ho nazýval neskorší svet. Od neho pochádza veľa kresťanských básní, v ktorých chcel dať kresťanskej mládeži náhra-

du za zakázané klasické pohanské básne. Tretí Kapadočan je filozof a slávny teológ, *Gregor Nysenský,* mladší brat Bazila Veľkého. Medzi Kapadočanmi on najviac vyniká špekulatívnym nadaním. Bol ctiteľom Origenovým a prijal od neho apokatastazu a popieranie večnosti pekelných múk. Predsedal vš. snemu carihradskému r. 381. Zomrel r. 395. Najprednejším jeho dielom je *Veľká katechetika,* v ktorej háji kresťanskú náuku o Trojici, krste a Eucharistii proti bludárom, židom a pohanom. V rozsiahlej práci proti *Eunomiovi* doplňuje podobné dielo svojho brata Bazila. V *dialogu so sestrou Makrinou* rozjíma o duši a zmŕtvychvstaní.

4. Najskvelejším predstaviteľom antiochijskej školy bol sv. *Ján Zlatoústy,* najcharakteristickejšia to osobnosť východnej cirkvi. Bol žiakom chýrneho Libania, pohanského rétora a v teológii učiteľom bol mu Diodor z Tarzu. Zpočiatku bol v Antiochii právnym zástupcom, neskoršie kňazom a zastával dlhé roky kazateľský úrad. R. 397 stal sa patriarchom carihradským. Jeho biskupský život pre intrigy cisárskeho dvora bol však veľmi pohnutý. Viackrát ho *Sv. Ján Zlatoústy.* s biskupstva sosadili a znovu dosadili. Zomrel vo vyhnanstve r. 407. Sv. Ján Zlatoústy je najslávnejším kazateľom gréckej cirkvi a vynikajúcim exegetom. V exegéze sleduje metódu antiochijskej školy, ale neblúdi v kristológii, ako poblúdili ostatní prívrženci tejto školy. Najväčšiu časť jeho spisov tvoria *homilie.* Z týchto vynikajú zvlášť homilie na listy sv. Pavla, ďalej homilie na evanjelium sv. *Matúša* a *Jána.* Chýrnych je jeho 21 rečí o *sochách.* V diele o *kňazstve,* písanom vo forme dialogu, dokazuje potrebu kňazskej svätosti, znalosti sveta a vedy. Okrem týchto zanechal 236 listov.

5. *Sv. Cyril Jeruzalemský* († 386) čo do významu skoro sa vyrovná ostatným veľkým cirk. Otcom gréckym. Podobne ako Atanáza aj jeho prenasledovali ariáni, prečo viackrát musel odísť do vyhnanstva. Ako spisovateľ vynikal svojimi majstrovsky sosta- *Cyril Jer.* venými *23 katechezami* pre katuchumenov a novopokrstených. Sú cenné svojím obsahom o sviatosti krstu, birmovania a Eucharistie. Zvlášť pozoruhodné sú jeho dôkazy o skutočnej prítomnosti Krista v Eucharistii.

6. Jedným z najslávnejších teológov alexanrijskej školy bol *Didymus Slepý.* Už ako dieťa stratil zrak, jednako však si získal ako laik veľké teologické vzdelanie a 50 rokov viedol alexandrijskú školu. Zomrel r. 398. Okrem komentárov k sv. Písmu sú významné jeho diela o sv. Trojici a o Duchu sv. Ohľadom trojičnej náuky je rozhodne nicejčan, ináč ale osvojil si Origenovu preexistenciu

duší a apokatastazu, prečo ho 5. vš. cirk. snem v Carihrade vyobcoval.

7. *Sv. Epifanius*, opát a biskup v Konstancii na Cypru († 403), bol najodhodlanejším odporcom Origenovým. Bol zbožným a učeným teologom, ale vo výstupe nezriadený, búrlivý. V diele *Ancoratus* podvracia arianizmus a v svojom hlavnom spise *Panarion* opisuje a podvracia 80 heretických náuk. Toto dielo však nie je dosť kritické, ale s historického stanoviska veľmi cenné.

8. Pôvodcami nestorianizmu boli dvaja antiochijskí rodáci *Diodor z Tarzu* († c. 393), kňaz a predstavený kláštora, a biskup *Teodor z Mopsvestie* († 428). Obidvaja boli stĺpami svojej cirkvi. Exegetizovali skoro celé Písmo, ale u oboch sa najviac javí preháňanie antiochijskej školy. Diodor uložil svoje názory v *Hermeneutike* o rozdiele teorie a alegorie. Teodor popieral mesiánsky vzťah mnohých žalmov. V dogmatických dielach popieral spojenie božstva a človečenstva v Ježišovi Kristovi v jednu osobu, čím sa stal vlastne pôvodcom nestoriánskeho bludu. Nakoľko 5. vš. cirk. snem zavrhol učenie Teodora, okrem malých zlomkov jeho exegetické a dogmatické diela sa stratily.

9. Z konca 4. storočia pochádzajú od neznámeho autora *Apoštolské konštitúcie*, ktoré pozostávajú z 8 kníh. Mýlne ich pripisovali sv. Klementovi Rímskemu. Prvých 6 kníh je vlastne rozšírená Didaskalia, prispôsobená časovým a miestnym pomerom (asi carihradským), 7. kniha má za základ Didaché. Najcennejšia je 8. kniha, ktorá je prvou liturgicko-právnickou zbierkou staroveku. Tu sa nachádza najstaršia omšová liturgia. Trulánska synoda (692) zavrhla Apoštolské konštitúcie ako heretické s výnimkou Apoštolských kánonov. Jednako sa tešily i naďalej veľkej vážnosti a čiastočne i dnes tvoria základ východného cirkevného práva.

Apošt. konštitúcie.

10. V 5. storočí najprednejšie miesto zaujíma v alexandrijskej škole biskup *Cyril Alexandrijský* († 444). Najväčších zásluh si získal v boji proti Nestoriovi. On vlastne obžaloval Nestoria pred efezským vš. cirk. snemom a pričinil sa o jeho odsúdenie. Napísal apologiu proti *Juliánovi Odpadlíkovi*, ďalej dogmaticko-polemické spisy proti ariánom, dvanásť anatematizmov a 5 kníh proti Nestoriovi. V svojich početných komentároch k sv. Písmu pridržiava sa alegorického výkladu, preto nemajú veľkej ceny. Zanechal aj veľkonočné okružné listy a kázne.

Cyril Alex.

11. Súčasne s Cyrilom Alexandrijským vynikal v antiochijskej škole *Teodoret Cyrský* († 458), odhodlaný odporca Cyrilov, dô-

kladný teolog, vynikajúci cirkevný historik, chýrny apologeta a exegeta. Keďže bol žiakom Teodora z Mopsvestie, stál zpočiatku na strane Nestoriovej a napísal polemické spisy proti Cyrilovým anatematizmom. Preto ho upodozrievali z nestorianizmu a lúpežnícka synoda efezská (449) ho sosadila. Chalcedonský snem ho rehabilitoval, ale II. vš. koncil carihradský (553) zavrhol niektoré jeho spisy. Teodoret pokračoval v Euzebiových cirk. dejinách a sostavil životopis 30 významných východných askétov. Jeho komentáre k sv. Písmu vynikajú vedeckou bystrosťou, stručnosťou a jasnosťou. Napísal apologiu v 12 knihách a v diele *Compendium fabularum haereticarum* podáva posledné dejiny kacírstva v starom veku.

12. Pozoruhodnou postavou kresťanského staroveku je *Synezius v Cyrene* († c. 414). Pochádzal zo vznešenej pohanskej rodiny a bol oduševneným žiakom novoplatoničky Hypatie z Alexandrie, ktorá v Alexandrii sa stala obeťou rozzúreného davu pri ľudovom povstaní. Synezius stal sa kresťanom, ba biskupom v Ptolemaide. Biskupský stolec prijal len s podmienkou, že sa nemusí vzdať svojich novoplatonických náhľadov o preexistencii, o večnosti sveta a o alegorickom výklade vzkriesenia. Pritom bol horlivým zastancom cirkevných práv a svedomitým pastierom svojich veriacich. Jeho literárne diela, úvahy, hymny a reči prezradzujú všestrannú vedeckú vzdelanosť a veľké nadanie.

Synezius.

13. Popri gréckej literatúre tej doby vyvinula sa súčasne v Sýrii, v Arménii, v Egypte a v Etiopii i pozoruhodná národná kresťanská literatúra. V Sýrii a Arménii zmohli sa kresťanskí spisovatelia na samostatné diela. Inde obmedzili sa na preklady gréckych liturgicko-cirkevných diel. Sýrska cirkev mala svoje teologické školy v Edese a Nisibi.

Zpomedzi sýrskych spisovateľov najstarší je *Jakub Afrahat*, biskup v Mar-Mattai. Jeho úvahy vo forme kázní majú historickú dôležitosť a umožňujú vhľad do dogmatických a exegetických tradícií sýrskej cirkvi.

Najprednejšou postavou sýrskej cirkvi je sýrsky klasik *sv. Efrém* († 373). Pre svoje početné hymny nazýva sa citarou Ducha sv. Má dogmaticko-polemické traktáty proti manicheistom a proti prívržencom Marciona, potom komentáre skoro k celému sv. Písmu a mnohé reči. R. 1920 povýšil ho pápež Benedikt XV. na hodnosť cirk. učiteľa.

Sv. Efrém.

Zakladateľom arménskej literatúry je mních *sv. Mesrop*

(† 441), ktorý preložil sv. Písmo do ľudovej reči. Jeho žiak Mojžiš, biskup z Choren († 487), preložil do arménčiny Euzebiovu Kroniku. Hlavným jeho dielom sú Dejiny Arménie. Nedávno skrsla mienka, že toto dielo pochádza len zo 7. alebo 8. storočia. Podľa dôkladných zistení je však bezzákladná.

§ 46. LATINSKÁ LITERATÚRA v 4. A 5. STOROČÍ.

1. Atanázom Západu bol *sv. Hilarius*, biskup z Poitiers († 397). Bol neohroženým obhájcom ortodoxnej viery proti ariánom, preto ho poslal cisár Konstancius do vyhnanstva. Po svojom návrate neúnavne pracoval na smierení semiariánov s Cirkvou, čo sa mu čiastočne podarilo. Len jemu možno ďakovať, že na Západe sa arianizmus natoľko nerozšíril.

Hilarius z Poitiers.

Ako spisovateľ vyniká originálnosťou myšlienok a eleganciou slova. Je vlastne prvým dogmatikom na Západe. Bol prvotriednym znalcom Písma a skladateľom hymnov. Hlavným jeho dielom je 12 kníh o *Trojici*. Je to najlepšie dielo vôbec, ktoré bolo napísané proti ariánom. V iných dvoch dielach proti cisárovi Konstanciovi napáda cisára preto, že sa mieša do vieroučných vecí Cirkvi. V diele o *viere Východu* oboznámil Západ so synodami, vydržiavanými na Východe proti ariánom. Od neho pochádzajú prvé latinské básne.

Sv. Hieronym.

2. Medzi cirk. Otcami vôbec učenosťou najviac vyniká *sv. Hieronym* († 420). Narodil sa v Stridone. Klasické a rétorické vzdelanie získal v Ríme. Cestoval po Galii, po Grécku a žil dlhší čas ako pustovník v blízkosti Antiochie. V Carihrade cvičil sa pri Gregorovi Naziánskom v exegéze. V rokoch 382—384 bol tajomníkom pápeža Damaza. Ostatok svojho života strávil ako predstavený kláštora v Betleheme. Pre jeho veľkú sčítanosť a rečové znalosti (ovládal gréčtinu, hebrejčinu, hovoril klasickou latinčinou) poveril ho pápež Damazus prekladom sv. Písma (Vulgata). Napísal veľa komentárov k sv. Písmu. Z polemických prác vynikajú spisy proti luciferiánom, Helvediovi, Joviniánovi a Rufínovi. V diele *De viris illustribus* podáva prvé dejiny kresťanskej literatúry. K historickým dielam patria životopisy mníchov Pavla a Hilariona. Preložil do latinčiny dielo *Περὶ ἀρχῶν* (De principiis) a Didymove dielo o Duchu sv. Zanechal 120 listov.

3. *Sv. Ambróz* († 397) bol predmetom obdivu nielen u svojich rovesníkov, ale i neskoršieho sveta. Jeho veľký význam nespočíva

len v skvelom rečníckom nadaní a spisovateľskej činnosti, ale v celej jeho osobnosti. Sv. Augustín hovorí o ňom, že bol najlepším človekom, akého kedy svet poznal.. Narodil sa v Trieri, študoval v Ríme, bol prefektom a hneď potom biskupom v Miláne. Teologické znalosti si získal štúdiom diel hlavne Origena, Klementa Alexandrijského a Bazila. Bol v dobrom pomere s panovníkmi Graciánom a Valentiniánom II. Stal sa ich radcom a ako taký veľa osožil Cirkvi. I pri veľkej biskupskej a cirkevno-politickej zaujatosti bol veľmi plodným spisovateľom. V svojich početných exegetických prácach je závislý od Origena a Bazila. Písmo vykladá alegoricko-mysticky s morálnym prifarbením. Pastorálno-teologickým dielom je *De officiis ministrorum*, dogmatickým *De Spiritu sancto* a *De fide ad Gratianum*, asketickou prácou je *De virginitate*. Ostalo po ňom 91 listov a niekoľko hymnov. Neprávom však sa mu pripisuje Te Deum. Pôvodcom toho bol biskup Niketa z Remeziany († 414).

Sv. Ambróz.

4. Bezpochyby najväčším z cirk. Otcov, ba jednou z najväčších osobností v svetových dejinách bol *sv. Augustín* († 354—430). Jeho osoba má voľačo nekonečne príťažlivého, čo sa storočiami nič nezmenilo a nezmenšilo. Charakterizujú ho heroické vnútorné zápasy, hlboké prežívanie duševného a nábožensko-mravného života. Neraz sa sráža v ňom pochybnosť a neukojené hľadanie pravdy. Vnútorné skúmanie, mužný zápas s ľudskou krehkosťou, nespokojenie v milosti božej tvorí v ňom nevyčerpateľné bohatstvo duševných hodnôt. Skúsil všetky výšky a hĺbky v človeku, prežil dokonale ľudskú biedu ale okúsil aj jej dôstojnosť a tvorivú schopnosť. Práve preto, že to všetko prežil, bol poníženým ako málokto. Neodsúdil ľahkomyseľne nikoho. Mal porozumenie ešte i pre svojich najväčších nepriateľov.

Sv. Augustín.

Medzi tých rozhodne patrili donatisti, ktorým povedal: „nech zúria proti vám tí, ktorí nikdy neskúsili na sebe, jak ťažko je dopracovať sa pravdy.“ Augustín bol veľmi zbožným človekom, jeho celý život krúžil okolo Boha. Dlho hľadal Boha a keď Ho našiel, stal bližšie k Nemu ako k svetu. Ozaj dobre ho charakterizuje vlastná veta: „Nespokojné je naše srdce, kým nespočinie v Tebe, Bože.“

Narodil sa v Tagaste (Numidia). Otec bol pohan. Matka — sv. Monika pričinila sa, aby prijali chlapca medzi katechumenov. Vo svojich študentských rokoch viedol dosť samopašný život, ktorý horko oplakáva vo svojom diele „Confessiones“. Ako 20-ročný oboznámil sa so sektou manichejov a vyslobodil sa z nej len po

9 rokoch. R. 383 dostal sa ako profesor rétoriky do Milána. Čítanie sv. Písma, kázne sv. Ambróza a novoplatonizmus hlboko naň pôsobily. Už vtedy stal sa vnútorne kresťanom a konečne r. 387 dal sa spolu so svojím synom pokrstiť od sv. Ambróza. Na tri roky utiahol sa do samoty. Boly to jeho veľké duševné cvičenia. R. 391 dal sa vysvätiť na kňaza a r. 395 stal sa biskupom v Hippo. Ako biskup žil spoločne so svojím kňazstvom. Popri veľkej dušpastierskej činnosti venuje sa kázaniu slova božieho a písomníctvu.

Augustínove literárne diela sú rázu filozofického, exegetického, dogmatického, polemického a katechetického. Dielo *Confessiones* pokladá sa obyčajne za spoveď Augustínovu. V skutočnosti však je to velebný chválospev Augustínov, v ktorom uznáva božiu dobrotu a vzdáva Bohu chválu. Nie je to životopis a história, ale modlitba, povznesenie sa k Bohu a rozjímanie svätého biskupa. V diele *Retractationes* dáva nazrieť do svojej spisovateľskej činnosti. Vyratúva v ňom všetky svoje diela, napísané po obrátení. Najvýznamnejším jeho dielom je „*De civitate Dei*". Je to vlastne geniálne sostavená filozofia dejín, ktorá urobila hlboký dojem a vplývala na stredoveké náhľady. Spoločnosť dobra je v stálom zápase so spoločnosťou zla. Augustín vidí občas prorocky boj tých dvoch spoločností v zápase Cirkvi so štátom. Štát boží je duchovná mocnosť, opanujúca svetskú moc (Cirkev ako mocnosť, opanujúca svet), je božím dielom, na ktorého zdokonalení pracujú svetové dejiny.

Vyznania.

Teologický význam sv. Augustína je v tom, že odhalil tajomstvo hriechu a milosti (proti pelagiánom) a je najvýraznejším hlásateľom viditeľnej, hierarchicky vybudovanej Cirkvi ako ustanovizne ľudskej spásy a jej objektívnej svätosti (proti donatistom).

5. Sv. Augustín pri všetkej svojej príťažlivosti nezískal každého a jeho náuka nenašla pochopenia u všetkých jeho rovesníkov. Medzi odporcami Augustínovými je *Ján Kasián* († 450), otec semipelagianizmu. Po dlhšom pobyte na Východe založil podľa východného vzoru dva kláštory v Marseille. Stredovek si ho vážil ako klasického spisovateľa kláštorného života. Jeho spisy sú *De institutis coenobiorum* a *Collationes* (mníšske konferencie). K semipelagianizmu klonil sa aj *sv. Vincent Lerinský* († c. 450) v svojom diele *Commonitorium* adv. *haereses*. Ale princíp katolíckej viery vykladá klasicky, preto u dogmatikov tešil sa vždy veľkej obľúbenosti. *Faustus z Reji* († 490) patril medzi najslávnejších mužov tejto doby v južnej Galii. Bojoval proti arianizmu, nestorianizmu, pelagianizmu, ale bol aj zastancom semipelagianizmu. Naproti tomu *Prosper Akvitanský* († 455), laický teolog, bol oddaným prívržencom Augustínovým. Po smrti svojho majstra pokračoval v boji proti pelagiánom a semipelagiánom. Napísal proti Kasiánovi: *De gratia et libero arbitrio contra Collatorem*. Prosper zmiernil v niektorých veciach náhľady Augustínove (§ 43).

Kasián.

6. Sv. Augustínom vymreli veľkí západní Otcovia. Po nich nastáva v cirk. literatúre úpadok, aj keď miestami vyskytnú sa pozoruhodné postavy cirk. písomníctva. *Salvián* († 480 c.), kňaz kláštora lerinského, neskoršie marseillského v svojom hlavnom diele De gubernatione Dei dokazuje Prozreteľnosť božiu. Pápež *Leo Veľký* (440—61) svojím *dogmatickým listom Flaviánovi* stal sa vedúcou hviezdou v boji s monofyzitizmom (§ 38). *Peter Chryzologus* († c. 450), arcibiskup ravenský, vynikal ako kazateľ. *Gennadius* († 500), kňaz marseillský pokračoval v Hieronymovom diele *De viris illustribus*.

Salvián.

7. Ako kresťanskí básnici vynikajú španielsky kňaz *Juvenkus*, ktorý zložil Evanjelium do hexametrov, *Prudencius Klemens* († 405) v *Cathemerinom* napísal 12 hymnov a v *Peristephanon* ospevuje španielskych a rímskych mučeníkov. *Paulinus z Noly* († 431), biskup, napísal 13 básní o sv. Felixovi. Ďalšie jeho básne sú obsahu didaktického a vynikajú bohatosťou myšlienok.

§ 47. GRÉCKI A LATINSKÍ SPISOVATELIA 6. A 7. STOROČIA.

1. Pod menom *Dionýza Areopagitu* zachovalo sa viac apokryfných spisov obsahu teologicko-mystického zo začiatku 6. storočia. Stoja síce na pôde cirkevnej, ale v myšlienkach a výrazoch sú príbuzné novoplatonizmu. Spis *De divinis nominibus* vysvetľuje mená božie, ktoré sa vyskytujú vo sv. Písme. *Mystica theologia* rozpráva o nepochopiteľnosti a nevysloviteľnosti Boha. Spis *De coelesti hierarchia* podáva náuku o duchovnom svete, *De ecclesiastica hierarchia* zase učí o Cirkvi na zemi. Pseudo-Dionýz mal veľký vplyv na teologov najmä v stredoveku.

Dionýz Areop.

2. *Leoncius Byzantský* († c 543) je najväčším polemikom, ba aj teologom gréckej cirkvi na počiatku 6. storočia. Zastával katolícke učenie proti monofyzitizmu a nestorianizmu. Pripojil sa k filozofii Aristotelovej, prečo ho často označujú za prvého scholastika. V kristologii nasledoval Cyrila Alexandrijského.

3. *Sofronius* († 638), patriarcha jeruzalemský, mal dôkladné teologické vzdelanie, ostrú dialektiku a básnické nadanie. Dôle-

žitým jeho spisom sú *Florilegie*, ktoré obsahujú početné dôkazy o dvoch energiách v Kristovi.

4. *Sv. Maximus* († 662), pre mnohé utrpenia v boji proti monoteletom nazývaný Vyznavač, bol opátom kláštora v Chrysopoli (Skutari). Je najväčším dogmatikom a najhlbším mystikom gréckej cirkvi. Čo do významu pre grécku cirk. vedu srovnávajú ho so sv. Tomášom Akvinským. V diele *Quaestiones* a *Responsiones* zaoberá sa ťažkými miestami sv. Písma. *Mystatogia* podáva mystické vysvetlenie bohoslužby a jej obradov. Maximus písal tiež v krátkych vetách sentencie o rozmanitých dogmatických a morálnych otázkach.

Sv. Maximus.

5. *Sv. Ján Klimakus* († c. 649), opát kláštora sinajského, v svojom hlavnom diele κλίμαξ — skala, podľa ktorého je pomenovaný, dáva rady, ako sa zriecť sveta, premôcť náruživosti a viesť ctnostný život. V iných dielach kreslí obraz dokonalého predstaveného kláštora.

Klimakus.

6. Zpomedzi latinských spisovateľov tej doby vyniká *Fulgencius z Ruspe* († 533), horlivý odporca arianizmu a obhájca náuky Augustínovej o milosti proti semipelagiánom. Má cenné kompendium dogmatiky pod názvom De fide sive de regula verae fidei.

7. Slávnym italským filozofom na rozhraní 6. a 7. storočia je *Boetius* († 525). Najväčšou jeho zásluhou je, že prepracoval celú dotedajšiu filozofiu. Preložil všetky diela Platonove a Aristotelove, vysvetľoval ich a spojil v jeden systém. Jeho diela sa staly príručkami a základom stredovekej scholastiky. Činný bol i v teológii a usiloval sa filozoficky preniknúť pravdy viery. Hlavné jeho dielo je *De consolatione philosophiae*, v ktorom dokazuje existenciu Prozreteľnosti božej a hovorí, že pozemské veci nemôžu učiniť človeka šťastným a blaženým, ako ani strata týchto nemôže učiniť človeka nešťastným. To dielo písal práve pred svojou popravou. Zpomedzi teologických spisov vyniká spis o *Trojici*, o osobe a o dvoch prirodzenostiach v Kristu. Teologická zásluha Boetiova je najmä v tom, že objasnil pojmy o prirodzenosti a o osobe, a na tom základe podvracal kristologické bludy nestorianizmu a monofyzitizmu.

Boetius.

8. *Magnus Aurelius Kasiodorus* († 570) za kráľa Teodoricha získal si vo vedení štátu veľké zásluhy. A práve jemu možno ďakovať, že sa katolíckemu obyvateľstvu dobre viedlo za vlády ariánskych panovníkov. Neskoršie uchýlil sa na svoj majetok do Bruttia a ako opát spravoval benediktínsky kláštor (Vivarium).

Ostatok života zasvätil cirkevnej vede a výchove svojich mníchov. Telesnú prácu u mníchov zamenil duševnou. Z profánnych diel Kasiodorových významné sú *Chronica* od stvorenia sveta až po r. 519 a *De origine artibusque Getarum*. Z teologických kníh vyniká dielo *Institutiones divinarum et humanarum actionum*, teologická príručka, z ktorej majú mnísi v nedostatku teologických škôl čerpať potrebné teologické znalosti. Najhlavnejšie jeho dielo je *Historia ecclesiastica tripartita*, v ktorom podáva v 12 knihách dejiny Cirkvi. V stredoveku upotrebovaná bola za príručku cirk. dejín.

Kasiodor.

9. *Gregor Veľký*, pápež (590—604) — je jedným z najväčších medzi všetkými nástupcami sv. Petra. Sám z poníženosti nazval sa „sluhom sluhov božích". Riadil lodičku Petrovu v časoch veľmi búrlivých. Jeho spisy mimo cenných listov sú obsahu exegetického, morálneho a liturgického.

Gregor V.

K najprednejším patrí Liber *regulae pastoralis*, návod pre vedenie duchovnej správy. Stredovek upotreboval ju ako príručku pastorálky. *Moralia in librum Iob* je repertorium teologie morálnej.

10. *Gregor Turský* († 594) bol biskupom a slávnym dejepiscom Frankov. I keď ako historik miestami je ľahkoverný, jednako jeho snahou vždy bolo, aby správne informoval budúce pokolenia. Hlavným jeho dielom je *Historia Francorum* v 10 knihách. V prvej podáva dejiny ľudstva od stvorenia sveta až po r. 400. V ďalších opisuje cirk. i štátne dejiny Frankov až po r. 591. Napísal biografie svätých a galských mučeníkov. Dielko *De cursibus ecclesiasticis* je liturgickou príručkou.

11. *Dionýz Exiguus* († c. 540) ovládal dokonale gréčtinu a preložil veľa gréckych spisov do latinčiny. Od neho máme sbierky kánonov z koncilov od nicejského až po chalcedonský. Jeho kánonické sbierky tvorily prvý úradný právny kodex rímskej Cirkvi. Dionýz ako chronolog získal si nesmrteľné meno tým, že uviedol tzv. kresťanský letopočet; prvý totiž počítal roky od narodenia Krista Pána (dionyziánsky letopočet ujal sa miesto vtedajšieho diokleciánskeho).

Dionýz Exiguus.

12. *Izidor Sevilský* († 636) zakončuje menoslov západných sv. Otcov. Bol vychovávaný v kláštore, kde si osvojil latinskú, grécku, hebrejskú reč a nadobudol dôkladné teologické vzdelanie. Okolo r. 600 stal sa arcibiskupom sevilským a duševným vodcom španielskeho episkopátu. Ako spisovateľ nebol pôvodný, ale chcel si osvojiť, čo vytvorili jeho predchodcovia profánni a cirkevní a zachovať

Izidor Sevilský.

budúcim generáciám. Jeho význam je zvlášť v tom, že presadil klasické vzdelanie latinského sveta do sveta germánskeho a svojimi spismi zachránil mnohé zlomky starších spisovateľov pred úplným zánikom. Hlavným jeho dielom je *Etymologia.* Je to encyklopedia celej profánnej a cirkevnej vedy. V diele *Libri duo differentiarum* podáva teologické definície a vysvetľuje teologické pojmy. Napísal históriu *Gótov a Vandalov* a pokračoval v Hieronymovom diele *De viris illustribus.* Má veľa biblických traktátov, ďalej dielo *De fide catholica.* O rehoľný život prejavil záujem v diele *Regula* monachrorum.

HLAVA IV.

Cirkevná ústava.

§ 48. NOVÉ CIRKEVNÉ ÚRADY. VZDELANIE, VOĽBA, VÝŽIVA, VLASTNOSTI A VÝSADY KLÉRU.

1. Rýchlym šírením kresťanstva a jeho novým postavením voči štátu vzrástla pôsobnosť biskupov vo veľkej miere. Na odbremenenie biskupov musely byť už v 4. storočí niektoré biskupské povinnosti sverené iným osobám, ktoré ich vykonávaly v mene a pod dozorom biskupov. Tak došlo k novým úradom. Sú to hlavne úrad *archipresbytera* a *archidiakona.* Prvý z kňazov, vypomáhajúci biskupovi, nazýval sa archipresbyter a zastupoval biskupa v *kňazských* funkciách v jeho neprítomnosti alebo zaneprázdnení. Archidiakon napomáhal biskupa v *správe dieceézy,* a to vo vykonávaní jurisdikčnej moci, v starostlivosti o chudobných, a bol akoby pravou rukou biskupovou. Tento úrad bol veľmi vplyvný a na Západe — hlavne v Ríme — archidiakon bol obyčajne nástupcom biskupovým. Carihradský patriarcha, a počnúc Leom Veľkým aj pápežovia mali na cisárskom dvore v Carihrade — resp. pri cisárskom exarcháte v Ravene — svojich zástupcov, *apokriziárov.*

Archipresbyter a archidiakon.

Rozšírená cirkevná činnosť od IV. storočia viedla — zvlášť na Východe — k rozličným menším cirk. úradom. Správa cirkevného majetku bola sverená *ekonomom* (na Západe vicedomini). Podľa predpisov chalcedonského snemu každý biskupský kostol mal mať svojho ekonoma, ktorý bol biskupovi zodpovedný za svoje hospodárenie. *Hermeneuti* (tlmočníci) vykladali sv. Písmo veriacim v ich reči. *Defensores* zastupovali Cirkev pred súdom a obhajovali cirkevné výsady. Mohli byť nimi klerici i laici. *Notári* a *archivári* starali sa o vyhotovenie a uschovanie úradných cirk. listín. *Syncelovia* tvorili stálu spoločnosť biskupovu, boli jeho radcami a starali sa o zachovanie dobrej povesti biskupovej. *Mansionárom* pripadla úloha strážiť cirkevné budovy a hroby mučeníkov.

Menšie cirk. úrady.

Ošetrovaním chorých boli poverení *parabolani* a o pochovávanie mŕtvych, zvlášť chudobných, sa mali starať *kopiati* (fossores).

V nižších rádoch nastaly v tejto perióde zmeny. Exorcisti a ostiarii boli na Východe zrušení. Akolytov Východ vôbec nepoznal. Úrad diakonisiek, ktorý mal len vtedy význam, keď sa krst udeľoval dospelým ženám, zavedením krstu dietok stal sa zbytočným. Na Západe zrušili ho skôr, na Východe však sa udržal až do konca 7. storočia.

2. Spôsob *výchovy* kléru bol v tejto perióde zväčša taký ako v prvej perióde (§ 23, 4). Kňazský dorast sa prakticky priučoval budúcemu účinkovaniu v stálom styku s biskupom a ostatným duchovenstvom. Miestami však nastala v tomto ohľade značná zmena. Euzebius Vercelský († 370) a sv. Augustín žiadali, aby klerici biskupského chrámu viedli spoločný život v biskupskom dome, kde by starší klerici vychovávali a vyučovali mladších. Tým bol zriadený akýsi druh seminára, ktorý aj iní biskupi ochotne napodobňovali. Najmä v Afrike a v Itálii bolo zriadených niekoľko takých ústavov. I v Španielsku sa zriadily podobné ústavy, kde sa vychovávali chlapci, určení rodičmi pre kňazský stav. Semenišťami kléru boly aj mnohé kláštory, z ktorých vyšli výteční biskupi. Okrem toho veľa cirkevných Otcov zaoberalo sa v svojich spisoch kňazským stavom, povinnosťami duchovenstva o tým usmerňovali výchovu kléru.

Výchova kléru.

Tonzúru prevzal klérus od mníchov. Už od štvrtého storočia nosievali klerici krátko strihané vlasy. Na Východe si dávali strihať celú hlavu (tonsura Pauli), na Západe však nechali si veniec vlasov (tonsura Petri). Stredovekí spisovatelia odvádzajú zvyk tonzúry od sv. Petra.

Klerici zpočiatku nenosievali v každodennom živote osobitné rúcho. Keď však laici v 4. storočí zamenili doterajšie rúcho za krátke kabáty („barbarské rúcho") a klerici ostali pri dovtedy zvyklej rímskej tunike, vznikol rozdiel v rúchu medzi klérom a laikmi.

3. Ohľadom voľby biskupa na uprázdnený stolec ostal zväčša spôsob prvej periódy, podľa ktorého biskupa volil klérus a ľud, provinciálni biskupi však dali svoj súhlas. Postupne ale, najmä na Východe, ľud pri voľbe odstraňovali. Cisár Justinián I. (527—65) určil, aby klérus a poprední ľudia navrhli metropolitovi troch kandidátov, z ktorých metropolita mal vyvoliť najsúcejšieho. Neskoršie provinciálni biskupi si rezervovali právo navrhovať kandidáta metropolitovi, čím bola úplne odstránená účasť ľudu na voľbe. Čoskoro však sa usilovali cisári najmä na Východe a podľa ich príkladu aj iní panovníci vplývať na voľbu biskupa. Carihradského biskupa, počnúc Teodoziom I., pravidelne volil cisár. Uvádzal sa i taký zvyk, že biskup si sám označil a vyvolil svojho nástupcu, ale

Voľba cirk. hodnostárov.

proti tomu od 4. storočia sa synody rozhodne stavaly. Na Západe, najmä u Frankov a Ostrogótov, priznávalo sa panovníkom právo potvrdzovať voľbu biskupov. Ba, v mnohých prípadoch pokračovali panovníci podľa svojej vôle a dopustili sa neraz aj simónie. Ostrogóti a byzantskí panovníci robili si nárok na potvrdenie biskupa rímskeho. Aby sa nemuselo na cisárske potvrdenie dlho čakať, od časov Konštantína Pogonata (668—685) uviedol sa zvyk, že voľbu potvrdzoval cisársky exarchát v Ravene.

4. Ako v predošlej perióde (§ 23, 5), i teraz klerici sa živili zväčša z vlastného majetku a z práce svojich rúk. Ba, miestami bolo priamo nariadené, aby si klérus zarobil na svoj každodenný chlieb remeslom a obrábaním pôdy. (Statuta ecclesiae antiqua. v Galii z r. 440). V Galii, aspoň od nižšieho kléru, sa to žiadalo aj neskoršie. Valentinián III. (425—55) zakázal klerikom pre mnohé zneužitia obchodovanie, ktoré im dovolil Konštantín Veľký, a to pod ťarchou straty stavovských výsad. Nakoľko však Konštantín dovolil Cirkvi prijímať odkazy majetku (legaty) a dary, množil sa cirkevný majetok, z ktorého participovalo aj kňazstvo. Podľa rímskeho zvyku — pravda nie všeobecného — príjmy z cirkevného majetku sa delily na 4 čiastky, a to pre biskupa (mensa episcopi), pre nižší klérus, pre stavbu a udržanie kostola (fabrica ecclesiae) a pre chudobných. Keď vznikly cirkevné obce i na vidieku, z odkazov a darov aj ony mohly mať majetok, ktorý spravovaly pod dozorom biskupa. Príjmy pripadly dotyčnej cirk. obci, ale jedna časť z nich patrila biskupovi.

Výživa kléru.

5. Prekážky vstupu do stavu duchovného ostaly ako v predošlej perióde; niektoré však boly rozšírené. Prekážku *bigamie* rozšírili na tých, hlavne vyšších klerikov, ktorí pojali za manželku vdovu, alebo mravne padlú osobu. Novou prekážkou bola tá okolnosť, keď niekto bol po druhý raz krstený, alebo keď bol pokrstený bludárom. Otroci mohli byť len vtedy vysvätení, keď im pán daroval slobodu. Tiež nebolo slobodno vysvätiť zmrzačených (castrati) a tých, ktorí sa dopustili kapitálneho hriechu, alebo mali konať verejné pokánie. Keď sa však prekážka vyskytla až po vysviacke, klerik bol suspendovaný, alebo, keď bola prekážkou len pre vyššie rády, preložili ho do nižších rádov. Prísnejšie sa vyžadovalo v tej perióde, aby nik nebol pripustený k vyššiemu rádu, najmä aby nebol vysvätený za biskupa, kým neprešiel nižšími rádmi a neosvedčil sa v nich. Keď voľakto zanechal duchovný stav, alebo prijal s ním neslučiteľný úrad, sosadili ho a exkomunikovali. Klerik mal ostať v tom chráme, pre ktorý bol vysvätený a prechod z jedného chrámu do druhého bol prísne zakázaný na sneme arelátskom, nicejskom, chalcedonskom a na iných snemoch. Povolilo sa to len výnimočne z vyšších cirkevných záujmov.

Prekážky ordinácie.

6. Ohľadom *celibátu* nastal v 4. storočí rozdiel medzi Východom a Západom. Usnesenie elvirskej synody (300), ktorá zakázala ženbu klerikom vyšších rádov (episkopát, presbyteriát a diakonát), staly sa pričinením svätej stolice platnými pre celý Západ. Pápež Leo Veľký a Gregor Veľký rozšírili celibát i na subdiakonát. Duchovní nielen že po vysviacke nesmeli uzavrieť manželstvo, ale nesmeli užívať ani manželstvo, uzavreté pred vysviackou. Pravda, prevedenie týchto opatrení nešlo razom a nie všade rovnako. Na odľahlejších vidiekoch vyskytovaly sa priestupky. Zdar prevedenia závisel z veľkej čiastky od silnej ruky biskupa. Keď sa však zasadily za zdržanlivý život duchovenstva také osobnosti v Cirkvi, ako boly sv. Ambróz, sv. Augustín, sv. Hieronym, Leo Veľký, celibát na Západe konečne zvíťazil.

Celibát.

Východ v otázke celibátu postupoval miernejšie. Na nicejskom sneme r. 325 bol síce predostretý návrh, podľa ktorého elvirské usnesenia maly platiť pre celú Cirkev, ale tento návrh zamietli na radu egyptského biskupa Pafnucia. Na Východe ostal teda v platnosti doterajší zvyk, podľa ktorého duchovní vo vyšších rádoch nemohli po vysviacke uzavrieť manželstvo, ale mohli pokračovať v manželstve, uzavretom pred vysviackou. Ale aj tak žila veľká časť duchovenstva na Východe v dobrovoľnom celibáte. Najmä od biskupov sa očakávalo, aby žili v zdržanlivosti. Cisár Justinián I. uložil biskupom celibát ako povinnosť, čo prijala i trulánska synoda (692). To má platnosť v celej gréckej cirkvi i dnes.

I keď nicejský snem neuviedol celibát pre celú Cirkev, vydal niektoré nariadenia ohľadom duchovných, žijúcich v celibáte. Aby sa totiž predišlo akémukoľvek podozreniu, zakázal snem držať neženatým duchovným u seba ženské osoby okrem blízkych príbuzných a takých, ktoré nebudily podozrenie. Toto nariadenie neskoršie synody často zopakovaly.

7. Aby mohlo duchovenstvo nehatene plniť svoje povinnosti, dostalo sa mu so strany štátu rozličných *výsad*. Už Konštantín Veľký oslobodil klérus od obecných úradov a Konštancius poskytol mu daňovú úľavu; od mimoriadnych daní ho úplne oslobodil. V tom pozostávala výsada *osobnej imunity*, pre ktorú sa usilovali vstúpiť do stavu duchovného niektorí boháči, aby vyhli povinnostiam voči

Výsady kléru.

štátu. Preto zakázal Konštantín boháčom a dekurionom (municipiálni radcovia) vstup do kléru. Neskorší cisári, najmä Teodozius I., dovolil dekurionom prijať vysviacku len vtedy, keď svoj majetok odstúpili kúrii alebo jednotlivcom a tak splnili svoje povinnosti voči štátu. U Frankov bolo duchovenstvo oslobodené od brannej povinnosti a čiastočne od daní; aby sa tu bohatí mohli stať kňazmi, potrebný bol súhlas kráľa. Výnimkou boli len synovia kňazov.

Duchovenstvo malo výsadné postavenie i *v súdnych veciach* (privilegium fori). Synoda v Kartágu (397) žiadala, aby klérus predkladal svoje žaloby cirkevnému súdu. Chalcedonský snem nariadil, aby duchovenstvo svoje sporné veci vybavovalo len pred cirkevným súdom. Laikom však bolo dovolené v sporných veciach s klérom použiť štátneho súdu. Ale Justinián I. i miešané spory pridelil cirkevnému súdu. Tým bolo privilegium fori duchovenstva zákonite zabezpečené. Keď však klerika pre nejaký zločin cirkevne odsúdili, po vylúčení z duchovného stavu odovzdali ho štátnej moci na potrestanie. Nad nižším duchovenstvom súdil biskup, nad biskupmi metropolita a nad týmito patriarcha. U Frankov potreboval svetský súd súhlas biskupa, aby mohol súdne pokračovať oproti duchovným. Spory medzi klérom a laikmi riešil svetský súd, ale v prítomnosti cirkevného predstaveného. Svetský súd však nemal práva súdiť biskupov. Ich sporné veci patrily pred provinciálnu synodu.

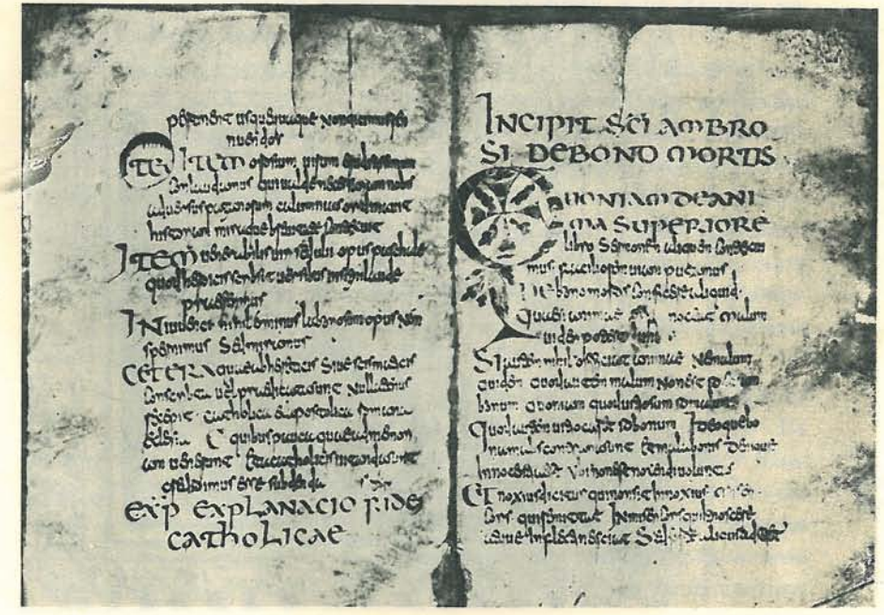
Súdnické právo biskupov.

Nakoľko už sv. Pavol karhal kresťanov-laikov pre súdenie sa pred pohanskou vrchnosťou (I. Kor. 6), nastal zvyk, že i laici v sporných veciach medzi sebou volili biskupa za sudcu. Konštantín Veľký nariadil zákonom z r. 321, že sporné stránky i po začatí pokonávania pred svetským súdom môžu odstúpiť od ďalšieho riešenia pred svetským súdom a riešenie spornej veci sveriť biskupovi. Ba mohla to urobiť tiež len jedna stránka, hoci druhá s tým nesúhlasila. Tým bolo uznané biskupom riadne právo súdnictva, ktoré vlastne konkurovalo štátnemu súdnictvu. Neskorší cisári dovolili to len v prípade, keď sa obidve stránky usniesly, že svoju spornú vec sveria rozhodnutiu biskupovmu. Avšak medzi germánskymi národmi sa tento spôsob súdu nikdy neudomácnil.

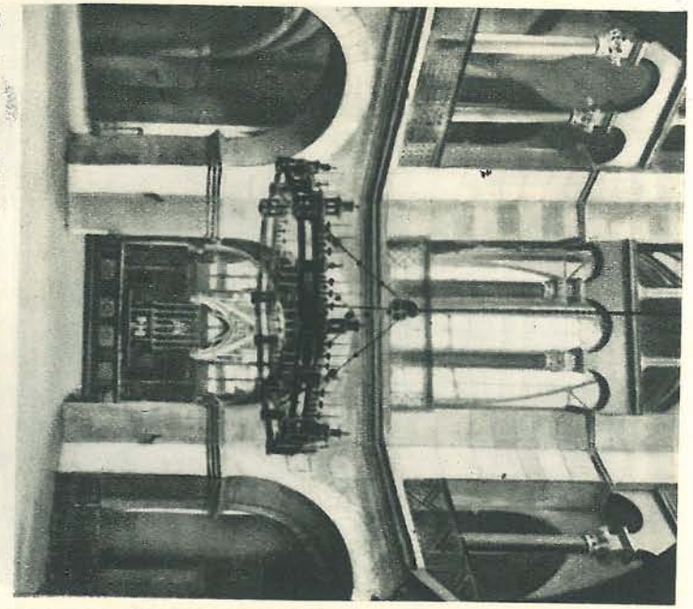
L. Duchesne, L'Église au VI-e siècle. Paris 1925. — Th. Harapin, Primatus Pont. Rom. in Concilio Chalced. et ecclesiae dissidentes. Quaracchi 1923. — I. Chapman, Studies on the early Papacy. London 1928. — Bidagor S. I., La „Iglesia propria" en Espana. Rom 1933. — F. Gillmann, Das Institut der Chorbisch. im Orient. 1903. — Th. Gottlob, Der abendländ. Chorepiskopat, 1928. — G. Lardé, Le tribunal du clerc dan l'Empire romain et la Gaule franque. Moulins 1920.

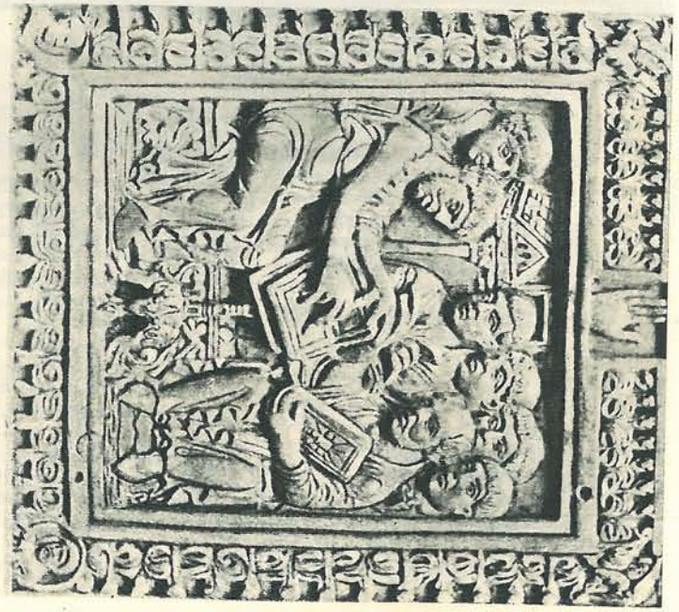
30. Vnútro starého svätopeterského chrámu (freska v chráme S. Martino ai Monti zo XVI. stor.).

31. Kódex, ktorým sv. Bonifác pri svojom mučení odrazil niekoľko úderov meča.

32. Aachen. Münster, cisárska kaplnka. Korunovačné miesto nemeckých kráľov.

33. Sv. Hieronym diktuje opravený text Vulgáty. Reliéf zo slonovej kosti, okolo r. 790, Paríž, Louvre.

§ 49. VZNIK FARNOSTÍ; PANSKÉ KOSTOLY NA ZÁPADE. PATRONÁTNE PRÁVO.

1. Už v 3. storočí boly aj na vidieku kostoly, ktoré patrily pod právomoc biskupa mestského. Oblasť, nad ktorou sa rozprestierala biskupská právomoc, pomenovali na Západe *diecézou* (διοίκησις = administratio). Ústupom pohanstva v 4. storočí vzrástol počet vidieckych kostolov. Zpočiatku boli ustanovení i pre vidiecke kostoly biskupi — tzv. *vidiecki biskupi* (χωρεπίσκοποι, Landbischöfe), ktorí boli nezávislí od mestských biskupov. Nakoľko však sa tým veľmi drobila cirkevná správa a ohrožovaná bola cirkevná jednota, synody v 4. storočí sa všemožne usilujú právomoc vidieckych biskupov zmenšiť, ba neodvislých vidieckych biskupov vôbec odstrániť. Sardická synoda (343) zakázala ustanoviť na vidieku biskupa, lebo stačí tam jednoduchý kňaz. Synoda tým chcela chrániť biskupskú autoritu pred prílišným zovšednením. Miestami chceli nahradiť vidieckych biskupov tým, že mestský biskup občas vyslal kňazov na vidiek, aby vykonali duch. službu (περιοδευταί = visitatores, circuitores). Vidiecki biskupi — kde sa ešte udržali — časom tratili svoj význam; boli závislí od mestského biskupa, ba v najviacerých prípadoch neboli ani vysvätenými biskupmi, ale len kňazmi s mimoriadnou právomocou. V 6. storočí sa táto ustanovizeň nevyskytuje už skoro nikde na Východe, a na Západe potrvá do 9.—10. storočia (§ 87, 3).

Vidiecki biskupi.

2. Spôsob sverovať duchovnú správu na vidieku kňazom prirodzene viedol *k farskému systému.* Vidieckych kňazov zpočiatku ustanovili len dočasne a s väčšou-menšou právomocou; neskoršie ich ta posielali natrvalo a s presnejšie vymedzenou právomocou, takže nimi obstarávaná bohoslužba podstatne vyhovovala každodenným duševným potrebám vidieckych veriacich. Takým spôsobom vznikly vidiecke *farnosti.* Vo väčších mestách však zachovali starý spôsob, podľa ktorého sa konala eucharistická obeta len v biskupskom chráme, a to samým biskupom za asistencie ostatného kléru, hoci bolo v meste aj viac kostolov.

Farnosti.

3. Na Západe v 5. a 6. storočí sa často vyskytujú vidiecke kostoly s vlastným duchovným a menujú sa *farami* (parochia). Ba v germánskych štátoch, kde nebolo toľko veľkých miest ako v Rímskej ríši, tým viac bolo treba tvoriť farské správy, aby sa vyhovelo duševným potrebám ľudu na vidieku. Závislé boly od biskupa mestského, ktorý spravoval, alebo aspoň dozeral na spravovanie ich majetku, každoročne ich vizitoval a ustanovil na nich duchov-

Panské fary.

ných — farárov. Pravda, čím väčšia bola oblasť (diecéza), nad ktorou mal dozerať mestský biskup, tým menší bol vplyv biskupa na jednotlivé fary. Zpod biskupovho dozoru ešte viac unikly tzv. *panské (zemepanské) fary*. Zemepáni totiž, keď postavili na svojom majetku kostol a faru a postarali sa o udržovanie tak kostola ako i duchovného, pokladali kostol, faru a k tým patriaci majetok za svoj (ecclesia propria, Eigenkirche). Ba dosadzovali na tie fary aj duchovných bez opýtania sa biskupa. Na Západe sa tento spôsob veľmi šíril — najmä v Galii — a osvojily si ho veľmi germánske národy, či už boly smeru ariánskeho, alebo katolíckeho. Koľko nebezpečenstva z cirkevného ohľadu sa v tom skrývalo, ukáže nám stredovek.

4. I v obvode farnosti boly často zriaďované nové kostoly už či k pocte niektorého svätca, alebo aby od farského kostola na vzdialenejších miestach bývajúci veriaci mohli ľahšie splniť svoje náboženské povinnosti. Kňazi týchto *filiálnych* kostolov boli podriadení farárovi materského kostola, ktorý si vyhradil niektoré práva, obyčajne právo krstiť. Predstavený viacerých filiálnych kostolov od 6. storočia sa menoval *archipresbyter*.

Filiálky.

5. Tým majiteľom, ktorí zakladali kostoly a starali sa o udržiavanie duchovných, Cirkev sa tak odplácala, že pri obsadení fár brala zreteľ na ich prianie. Bolo prirodzené, že biskup, nakoľko len bolo možné, splnil vôľu zakladateľa. Tak sa tvorilo *patronátne právo* a prešlo od zakladateľa aj na jeho potomkov. Justinián I. vydal zákon, podľa ktorého zakladateľ chrámu má právo navrhnúť biskupovi duchovného pre tento kostol. Na Západe synoda orleánska (541) tiež uznala patronátne právo.

Patronát.

Zorell, Die Entwicklung des Parochialsystems. Arch. für Kath. Kirchenrecht. 1902. — I. Ahlhaus, Civitas u. Diözese, 1928. — Imbart de la Tour, Les saroisses rurales dans l'ancienne France, Paris 1900.

§ 50. PATRIARCHÁTY.

1. Už v prvej perióde (§ 23, 7) jednotlivé biskupstvá pospájaly sa v provincie na čele s metropolitom. A javila sa snaha pospájať i viaceré provincie v nadmetropolitné väzky. Snem nicejský (325) potvrdil „starú obyčaj“, podľa ktorej metropolita alexandrijský, antiochijský a rímsky má právo nad viacerými provinciami. Okolo nich sa družiace provincie boly neskoršie pomenované *patriarchátmi* a metropoliti dotyčných miest dostali titul *patriarchu*. Patriarchát alexandrijský rozprestieral sa nad egypt-

Patriarcháty.

skou, líbyjskou, tebajskou a pentapoliskou provinciou. Antiochijský patriarchát pojal do seba provincie v Mezopotámii, v Kilikii, v Sýrii, v Palestíne a vo Fenícii. Rímsky patriarchát zaujal celý Západ. Nicejský snem uznal okrem toho aj výsadné postavenie metropolitov efezského, cezarejského (Kapadocia) a heraklejského (Trácia), ktorí sa menovali *exarchami* a ich provincie *exarchátmi*. Z troch exarchátov utvoril sa čoskoro nový patriarchát carihradský.

2. Keď Konštantín Veľký preložil svoje sídlo z Ríma do Byzancu, dostal Nový Rím (Konstantinopol — Carihrad) vynikajúce politické postavenie. V Rímskej ríši biskupi vynikajúcich politických miest mali i v cirkevnom ohľade prednejšie postavenie nad ostatnými biskupmi. Bolo celkom prirodzené, že carihradský biskup, ktorý doposiaľ bol jednoduchým sufragánnym biskupom metropolitu heraklejského, neuspokojil sa s tým, ale ako biskup hlavného mesta ríše nárokoval si osobitné postavenie. Prvý carihradský snem (381) priznal carihradskému biskupovi čestné miesto bezprostredne po biskupovi Starého Ríma s odôvodnením, že Carihrad je Novým Rímom. To neznamenalo rozšírenie jeho doterajšej právomoci, ale carihradskí biskupi obratnou politikou a pomocou východných cisárov čoskoro sa dopracovali aj skutočných patriarchálnych práv. Rím neuznal to usnesenie carihradského snemu. Zvlášť sa cítil dotknutý metropolita alexandrijský, ktorého dosiaľ pokladali za najprednejšieho na Východe, ale všetko bolo márne. Chalcedonský snem (451) vo svojom 28. kánone (Rím ho neuznal) obnovil usnesenia snemu carihradského I., priznal carihradskému biskupovi právo svätiť metropolitov niektorých provincií, prijímať apelácie z celého Východu a tak zasahovať do jurisdikcie všetkých východných diecéz. Tým bolo carihradské biskupstvo povýšené na hodnosť patriarchátu a postavené na úroveň partiarchátu rímskemu, alexandrijskému a antiochijskému. Exarcháty v Heraklei, Cezarei a Efeze zanikly v novom patriarcháte carihradskom. Aj proti všetkému protestu Ríma podarilo sa carihradskému biskupovi uhájiť zvláštne postavenie na Východe, a to tým ľahšie, keďže ostatné východné patriarcháty sa poškvrnily bludmi — alexandrijský monofyzitizmom, antiochijský nestorianizmom — a v 7. storočí sa dostaly pod nadvládu islamu.

Carihradský patriarchát.

Carihradský patriarcha podržal svoje predné postavenie na Východe, ba v 6. storočí pomenovaly ho synody *ekumenickým patriarchom* (πατριάρχης οἰκουμενικός). Sám Justinián žiadal pre carihradského patriarchu prvé miesto po rímskom biskupovi,

ba v jednom výnose nazval ho hlavou všetkých cirkví (Cod. Just. 2, 24). Gregor Veľký vystúpil proti titulu ekumenického patriarchu a aby zlomil pýchu carihradského biskupa, použil pre seba titul „servus servorum Dei", ktorý predtým užívali jednoduchí biskupi. Ale nedosiahol nič. Ba naopak, kým patriarchu dosiaľ len iní nazývali týmto titulom, odteraz so súhlasom cisárovým aj sám sa tak tituloval. Zaujal na Východe také postavenie, aké mal na Západe biskup rímsky. Všetci biskupi, metropoliti a patriarchovia na Východe boli závislí od neho, sám však sa stal poslušným nástrojom cisárskej politiky.

Ekumenický patriarcha.

3. Súčasne s carihradským povýšili i biskupstvo *jeruzalemské*. Ale tu nebola politická pohnútka ako v carihradskom prípade, ale čisto náboženská. Prvé patriarcháty vznikly totiž v tých mestách, z ktorých sa kedysi najlepšie šírilo kresťanstvo. Jeruzalemská cirkev bola síce prvou, ale po spustošení Jeruzalema stratila svoj lesk. Na mieste Jeruzalema bolo postavené nové mesto Ălia Capitolina, ktoré malo čoskoro prekvitajúcu obec pohanokresťanskú, ale jej biskup bol len jednoduchým sufragánom cezarejského metropolitu. Nicejský snem, opierajúc sa o starý zvyk, podľa ktorého biskup z Ălie bol osobitne uctievaný, dal mu predné miesto hneď po biskupovi antiochijskom. Lenže biskupom jeruzalemským to nestačilo. Domáhali sa hodnosti patriarchu. To sa im podarilo dosiahnuť na sneme chalcedonskom (451), ktorý udelil jeruzalemskému biskupovi jurisdikciu nad troma palestínskymi provinciami (Judea, Samaria, Galilea).

Jeruzalemský patr.

Biskup rímsky bol patriarchom Západu a prímasom Talianska, lenže jeho patriarchálne postavenie nemalo praktického významu pre primát, rozprestierajúci sa na celú Cirkev. Do istej miery patriarchálne postavenie mali na Západe aj biskup kartaginský v severnej Afrike, milánsky v severnom Taliansku, arelátsky v južnej Galii a tesalonický v Ilýrii. Od 5. storočia boli biskupi arelátski a tesalonickí *apoštolskými vikármi*, t. j. zástupcami pápeža vo svojich oblastiach.

Západné patriarcháty.

V spore o tri kapitoly (§ 39) vznikly na Západe dva nové — pravda len *titulárne* — patriarcháty. Na začiatku 7. storočia rozdvojila sa schizmatická provincia akvilejská. Jedna časť patrila metropolitovi *v Grade*, druhá časť metropolitovi *v Akvileji*. Keď však metropolita z Grada sa smieril s Rímom, metropolita akvilejský na znak svojej nezávislosti prijal titul patriarchu. Svätá stolica dala titul patriarchu i metropolitovi z Grada, aby sa rovnal v dôstojnosti schizmatickému metropolitovi v Akvileji. Patriarchát z Grada preniesli r. 1451 *do Benátok*, akvilejský však po spustošení mesta zemetrasením (1348) preložili *do Vidimu* (Udine) a tam ostal, kým ho Benedikt XIV. r. 1751 nezrušil.

I. Maspéro, Hist. des patriarches d'Alexandrie. Paris 1923. — Maaszen, Der Primat d. Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen. Bonn 1853.

§ 51. PRIMÁT RÍMSKYCH BISKUPOV.

Primát rímskeho biskupa sa už v prvej perióde dosť markantne javil (§ 23, 8). Uznala ho nielen cirkev západná, ale aj východná. V druhej perióde sa však vyskytlo nepomerne viac príležitostí, ktoré pápežov priam nútily, aby použili pre blaho Cirkvi svoju najvyššiu učiteľskú a pastiersku moc. Apoštolská stolica (prvý raz tak menuje rímske biskupstvo pápež Damazus) je uznávaná za základ jednoty vo viere. V dogmatických sporoch rozhoduje s konečnou platnosťou a s jej rozhodnutím uspokoja sa nielen jednotliví veriaci alebo provincie, ale aj všeobecné cirkevné snemy. Zavrhuje bludy, proti jej zavrhnutiam niet apelačnej možnosti. Pápež Celestín I. zavrhol nestorianizmus a snem efezský prijal tento rozsudok, Leo Veľký zamietol monofyzitizmus a snem chalcedonský sa s tým uspokojil. Inocenc I. odsúdil blud pelagiánsky, a sv. Augustín, keď prehovoril Rím, neváhal vyhlásiť: Roma locuta, causa finita est.

Primát.

Snem carihradský a chalcedonský, ktorý sa tak všemožne zasadzoval za povýšenie carihradského biskupa, žiadal pre neho prvé miesto, ale *len po biskupovi rímskom.* I cisár Justinián, hoci dával veľmi pociťovať pápežom svoju moc, jednako uznal, že biskup rímsky je „prvým a hlavou všetkých kňazov".

Jurisdikcionálne prvenstvo Apoštolskej stolice vysvitá z toho, že ona prijímala apelácie z celej Cirkvi, čoho oprávnenosť slávnostne uznala synoda sardická (343). Pápeži ako najvyšší zákonodarci a sudcovia dišpenzovali od všeobecných cirkevných zákonov, rozhodovali v najdôležitejších otázkach disciplinárnych, ktoré im často predkladali z celej Cirkvi. Posielali svojich legátov do rozličných diecéz, aby tam v ich mene usporiadali cirkevné pomery, pápežskí legáti zaujali na všeob. cirk. snemoch vždy prvé miesto. Skvelým dôkazom pre primát rímskeho biskupa je i tá skutočnosť, že potvrdzoval voľby východných patriarchov, rozhodoval v sporoch medzi nimi, sosadzoval ich, alebo chránil proti nespravodlivým útokom na nich. Tu je zjavná väčšia právomoc rímskeho biskupa, akú mal len na základe svojho západného patriarchátu. A kým si Apoštolská stolica nárokovala právo súdiť nad všetkými biskupmi a cirkvami, nedovolila, aby ju nejaký ľudský súd mohol súdiť a kontrolovať jej rozhodnutia. Zásada: „Prima sedes a nemine

Jurisdikcionálne prvenstvo.

judicatur“ vyslovená je už na synode rímskej (501), nesie sa cez celý stredovek a je pojatá i do nového cirkevného Zákonníka (Kan. 1556).

Apelácie do Ríma boly z Východu zriedkavejšie ako zo Západu už aj preto, lebo na Východe mnoho sporov urovnali sami patriarchovia. Jednako vyskytlo sa dosť prípadov, ktoré jasne svedčia, že i Východ uznával Rím za najvyššie apelačné fórum. Eutyches apeloval do Ríma proti usneseniu synody carihradskej, Flavián Carihradský a Teodoret Cyrský proti lúpežníckej synode, Euzebius proti Eutychovi, Ján, kňaz z Chalcedonu proti patriarchovi Jánovi z Carihradu.

Apelácie.

Právo sosadzovať biskupov vykonával pápež i na Východe. Pápež Damazus zavrhol voľbu Maxima Cynika, biskupa carihradského a potvrdil novozvoleného Nektaria. Felix II. sosadil carihradského patriarchu Akácia, Agapet patriarchu Anthima.

Nie menším dôkazom pre primát rímskych biskupov je ich *pomer k všeobecným cirkevným snemom* a presvedčenie Cirkvi *o neomylnosti* pápežskej. Podľa vtedajšieho stavu cirkevného práva k platnosti všeobecného snemu nežiadalo sa síce, aby ho pápež svolal, alebo výslovne potvrdil. Avšak všeobecne sa uznávalo, že len ten snem môže mať platnosť všeobecného snemu, na ktorom sa zúčastnil pápež, či už osobne alebo vo forme svojich zástupcov. Jeho zástupcom na sneme bez akéhokoľvek odporu priznávali vždy prvé miesto. Presvedčenie o neomylnosti pápeža vysvitá zo skutočnosti, že v dogmatických sporoch rozhodoval s konečnou platnosťou a tomu rozhodnutiu sa podrobily i všeobecné snemy. Sv. Otcovia vždy uznávajú jeho neomylnosť. Sv. Peter Chrysologus Eutychovi píše: „Beatus Petrus, qui in propria sede vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem“ (Op. Leon. ed. Ballerini I. 779). Sv. Ambróz hovorí: „Credatur symbolo apostolorum, quod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit et servat“ (Ep. 8. ad Sir.). Všetci východní biskupi podpísali regulu fidei pápeža Hormisda, v ktorej je složená náuka o neomylnosti Apoštolskej stolice.

Pápežská neomylnosť.

Pápežov tejto periódy až po Silveria (536—537) uctievajú ako svätých s výnimkou Jána II. (533—535) a všetkých protipápežov. Voľba pápeža konala sa podobne ako v prvej perióde, lenže účasť ľudu teraz ustupovala a na miesto ľudu prichádzaly popredné rodiny. Od polovice 6. storočia do konca 7. storočia nárokovali si byzantskí cisári právo potvrdzovať voľby, za ktoré zvolený musel platiť značné peňažné sumy. V 6. storočí rezervuje sa len rímskym biskupom pomenovanie „papa“, ktorým dosiaľ pomenovaní boli aj iní biskupi. Gregor Veľký prijal titul „servus servorum Dei“.

H. Grisar, Gesch. Roms u. der Päpste im MA. 1901. — Brocl-Plater, De primatu Rom. Pont. ab Anastasio II. ad Pelagium II. Rom. 1930. — Chapman, Studiens on the early Papacy, London 1928.

§ 52. SYNODY.

1. Podľa vzoru apoštolského snemu v Jeruzaleme už v prvej perióde schádzali sa biskupi na väčších cirkevných shromaždeniach, aby spoločne rozhodovali v dôležitých otázkach dogmatických, disciplinárnych a praktických. Také synody boly koncom 2. storočia v Malej Ázii proti montanistom, v 3. storočí v Malej Ázii a Afrike ohľadom sporu o veľkonočné sviatky a krstu, udeleného heretikmi. Ale bohatší synodálny život vyvinul sa len v druhej perióde; hojnú príležitosť k tomu dávaly časté a veľké teologické hádky. Hneď na začiatku tejto periódy r. 325 svolal Konštantín Veľký prvé shromaždenie *celej Cirkvi* do Nicey. Bol to prvý *všeobecný — ekumenický* snem a do konca periódy bolo ich ešte päť; všetky boly vydržiavané na Východe. Tri boly svolané do Carihradu — r. 381, 553, 680—681, jeden do Efezu r. 431 a jeden do Chalcedonu r. 451. Z carihradských synôd prvá (381) a druhá (553) boly pôvodne len generálnymi synodami Východu, ale dodatočným schválením Západu a najmä pápežov získaly ráz všeobecných synôd. A naproti tomu synody sardická (343), efezská (449, latrocinium) a druhá trulánska (692) boly síce svolané ako ekumenické, ale nezískaly všeobecného uznania. Schizmatickí Gréci pokladajú druhú trulánsku synodu tiež za všeobecnú.

Všeobecné snemy.

2. Ekumenické synody tejto periódy pokladali súčasne i za *ríšske snemy*, vydržiavané tak v záujme cirkevnom ako i štátnom. Cirkevné hranice na Východe a na Západe fakticky sa kryly s hranicami ríše a mimo nich bolo kresťanstvo rozšírené zväčša len vo forme heretickej — arianizmu, nestorianizmu, alebo monofyzitizmu. Prvých osem ekumenických synôd svolali skutočne cisári na základe štátneho cirkevníctva, ktoré sa od Konštantína Veľkého všeobecne uznávalo. Cisári ich svolávali, odročovali, alebo prekladali na iné miesta. Oni sa starali — či už osobne alebo prostredníctvom svojich komisárov — o poriadok na shromaždeniach, a to bolo v mnohých prípadoch nielen žiadúcne, ale i veľmi potrebné. Cisári sa starali o osobnú bezpečnosť shromaždených cirkevných cirkevných hodnostárov, o ich výživu za trvania snemu a postavili k dispozícii ríšske dopravné prostriedky a poštu. Tak synody ako i pápeži uznávali svolávacie právo cisárov a nebolo ani potrebné predchádzajúce dorozumenie s pápežom. Efezský snem svolal cisár

Cisári a všeobecné cirk. snemy.

bez predbežného súhlasu pápeža; u ostatných, okrem chalcedonského, nedá sa dokázať predchádzajúce schválenie. Cisári pokladali to za právo, vyplývajúce z ich panovníckeho postavenia a nie za právo pápežmi im prepožičané. Pravdaže to bolo zneužívanie cudzích práv a byzantskí cisári sa ho dopustili i na inom poli cirkevného života. Pápež a biskupi trpeli to z taktických a praktických dôvodov, aby totiž nezmarili vydržiavanie v tých časoch veľmi potrebných všeobecných synôd. Porady a synodálne usnesenia patrily do kompetencie shromaždených biskupov, ale ovplyvňovanie so strany panovníkov za vtedajších okolností bolo nielen možné, ale často sa i skutočne vyskytlo. Pozvaní boli predovšetkým metropoliti, ktorým uložili, aby priviedli aspoň časť svojich sufragánov. Zvlášť sa vyžadovala na snemoch prítomnosť patriarchov, ktorí mali vyslať svojich zástupcov, keď sa osobne nezúčastnili. Pre veľkú vzdialenosť bol Západ obyčajne len slabo zastúpený. Pápeži sa osobne nezúčastnili, len poslali svojich legátov. *Bolo však všeobecné presvedčenie celého kresťanstva, že bez účasti Ríma — už v akejkoľvek forme — nemôže sa vydržiavať ekumenický snem* a nemôže vydávať usnesenia platné pre celú Cirkev. Na sneme predsedali pápežskí legáti a prví zo všetkých účastníkov podpísali akty snemu. Nakoľko legáti pokračovali na sneme podľa pápežom, resp. rímskou synodou (pravidelne pred všeobecným snemom rokovala o tej istej téme) daných úprav, ich súhlas a podpisy znamenaly *pápežskú aprobáciu.* Cisári tiež podpísali usnesenia, aby im dali väčšej vážnosti a prijali ich medzi ríšske zákony.

Pápež a všeob. snemy.

So strany pápeža nebolo teda treba dodatočného schválenia usnesení všeobecných synôd. Usnesenia zasadaní, na ktorých neboli prítomní pápežskí legáti, alebo ktoré odopreli podpísať (na pr. 28. kánon snemu chalcedonského), neboly platné. V takých prípadoch sa snemy domáhaly dodatočného schválenia pápežovho, a na jeho súhlase záviselo, či i tieto časti snemu budú mať všeobecnú platnosť.

3. Všeobecné snemy, ktoré reprezentovaly celú Cirkev, svolávali len v mimoriadnych prípadoch, keď bolo treba riešiť otázky, týkajúce sa celej Cirkvi, alebo odvrátiť nebezpečenstvo, hroziace celému kresťanstvu. Synody, na ktorých sa zúčastnili biskupi len z Východu, alebo zo Západu, menovaly sa *generálnymi* synodami. Len generálnou synodou mala byť carihradská I. (381), avšak dodatočným schválením Ríma stala sa ekumenickou; arelátska (314) a rímska (680) boly generálnymi synodami Západu. Synody všetkých provincií západnej Afriky pod predsedníctvom prímasa v Kartágu sa nazývaly *plenárnymi* synodami. Okrem týchto známe sú

Generálne, provinciálne a diec. synody.

synody *patriarchálne, národné* a *provinciálne,* na ktorých sa zúčastnili biskupi jedného patriarchátu, provincie alebo národa. Predsedal im patriarcha, metropolita, resp. prímas toho-ktorého národa. V 6.—7. storočí sa vydržiavaly najmä na Západe i *diecezánske* synody, na ktorých rokovalo kňazstvo jedného biskupstva na čele so svojím biskupom o veciach, týkajúcich sa diecézy. Provinciálne synody podľa usnesenia snemu nicejského (325) a chalcedonského (451) maly sa vydržiavať dva razy do roka. Neskoršie sa žiadalo, aby provinciálny snem aspoň raz v roku zasadal. I diecezánske snemy maly sa schádzať raz do roka.

Právo zúčastniť sa na synodách mali biskupi a kňazi. Pravda, len biskupi mali hlasovacie právo. Kňazi a diakoni mohli sa zúčastniť len poradne a debát (sv. Atanáz na sneme nicejskom). Ba neboli vylúčení ani laici, ale títo sa zúčastňovali len ako poslucháči. V Španielsku v 7. storočí nastal zvyk, že synôd sa zúčastňovali i svetskí veľmožovia s hlasovacím právom a podpisovali akty synôd po biskupoch a opátoch. Neskoršie vo Francúzsku boly tzv. *concilia mixta.*

Zvláštneho významu nadobudly od 5. storočia v Carihrade tzv. *endemické* synody (*σύνοδος ἐνδημοῦσα*), na ktorých sa shromažďovali biskupi, náhodou prítomní v Carihrade, a pod predsedníctvom carihradského biskupa porokovali o veciach, týkajúcich sa východnej ríše, resp. pomáhali riešiť sporné otázky, ktoré mal riešiť biskup carihradský. Zpočiatku bola prítomnosť biskupov v Carihrade len náhodilá, neskoršie bolo niektorým biskupom uložené, aby sa občas zdržiavali v hlavnom meste a tak boli poradným sborom carihradského patriarchu.

Endemické synody.

Predmetom synodálnych porád boly otázky dogmatické, disciplinárne, osobné veci a vôbec všetky otázky, ktoré jednotliví biskupi nemohli, alebo si netrúfali riešiť. Usnesenia vieroučné sa nazývaly dogmami (*δόγματα, σύμβολα*), ústavné, disciplinárne a kultové však kánonmi (*κανόνες*). Aby disciplinárne predpisy jednotlivých synôd sa daly ľahšie použiť, sosbierali ich do tzv. *sbierok kánonov.*

Kánony.

V gréckej cirkvi najdôležitejšia sbierka kánonov je z r. 560 *od Jána Scholastika,* kňaza a neskoršie patriarchu carihradského. V latinskej cirkvi je Codex canonum ecclesiae Africanae z r. 419 v Kartágu; sbierka mnícha *Dionýza Exigua* v Ríme z r. c. 500, ktorý okrem synodálnych zákonov pojal do nej i dekréty pápežov od Siricia (384) po Anastázia II. (498). Pravdepodobne z južnej Galie pochádzajú *Statuta ecclesiae antiqua* z konca 5. storočia. Údajne obsahujú usnesenia 4 kartaginských synôd z r. 398. V sbierkach Jána Scholastika a Dionýza Exigua sú obsažené i tzv. *Apoštolské kánony* o voľbe, vysviacke, mravnom spravovaní a úradných povinnostiach kléru. Túto sbierku, doplnenú pápežskými dekrétmi až po Gregora II., Karol Veľký vyhlásil za zákonník Frankov.

Sbierky kánonov.

Schulthesz, Die syrischen Kanones d. Synoden v. Nicäa bis Chalcedon. Abh. Gött. 1908. Schwartz, Die Enstehung der Synoden in der alten Kirche. Leipzig 1898. — Schwartz, Die Konzilien des 4. u. 5. Jahrh. Hist. Zeitschr. 1909.

§ 53. REHOĽNÝ ŽIVOT.

1. Rehoľný život má svoj pôvod v kresťanstve a v jeho ideáloch. Kristus učil, že človek si má predovšetkým ceniť svoju nesmrteľnú dušu (Mt. 19, 20). Sv. Pavol žiadal od Korinťanov, aby sa neoddali tuzemským veciam a tak sa chovali v požívaní sveta, ako keby ho nepožívali (I. Kor. 7, 31). Kresťana nemá nič trvale viazať na tom svete. On má vždy byť pohotový sa rozlúčiť so svetom, má žiť v stálom očakávaní príchodu svojho Pána (Luk. 12, 36). To zriekanie sa sveta, ba útek zo sveta, v pracirkvi tak zjavný, neskoršie pri väčšom rozšírení Cirkvi ochabol, ale úplne nevymizol. Duch zriekania sa sveta dosiahol v mučeníkoch svojho vrcholu a vo väčšej-menšej miere vzbĺbol i u mnohých iných kresťanov. Učenie Spasiteľa a bolestný výkrik sv. Pavla, ktorý, cítiac v sebe náklonnosť k hriechu, chcel byť vyslobodený zo smrteľného tela (Rim. 7, 23), povzbudil mnohých k sebazapreniu, umrtvovaniu svojho tela a jeho žiadostí, totiž *k asketike* (ἄσκησις = sebazaprenie). U niektorých viedlo k prepiatej prísnosti a k náhľadom s cirkevným stanoviskom nesrovnateľným (montanizmus, Tertulián, Novácián). Popri tých boli však v Cirkvi vždy i miernejší asketi, ktorí zriekali sa *z lásky k Bohu* manželského života, požívania mäsa a vína, ináč však ostali pri svojom občianskom zamestnaní. Na túto kresťanskú asketiku nadviazalo mníšstvo, ktoré sa v 4. storočí zrodilo v Egypte. Prvý rozkvet zažilo na Východe. Odtiaľ prešlo na Západ, kde cez celý stredovek malo vedúcu úlohu v cirkevných dejinách. Kým útek pred svetom ostal i naďalej hlavným charakteristickým znakom východného mníšstva, západné mníšstvo malo najväčší podiel na formovaní nového života a vybudovalo západnú civilizáciu.

Asketika.

Snaha odvádzať kresťanský rehoľný život od podobných nekresťanských ustanovizní historicky neobstojí. Novšie totiž najmä učenci zpomedzi protestantov náklonní sú vidieť v kresťanskom rehoľnom živote napodobňovanie asketiky židovských esenov alebo novoplatonizmu, ba dokonca i budhizmu (Higenfeld). Avšak vo všetkých tých prípadoch, nakoľko sa dajú srovnať s kresťanským mníšstvom, môže byť reč len o paralelnom zjave, nie však o závislosti. U každého dokonalejšieho náboženstva snaha po Bohu oddanejšom živote mohla viesť ku mníšstvu podobným ustanovizniam. Kresťanské mníšstvo však vzniklo úplne nezávisle a živilo sa jedine z kresťanských ideí.

2. Za prenasledovania Deciovho nastal obrat v doterajšom asketickom živote kresťanov. Mnohí egyptskí kresťania, medzi nimi aj asketi, uchýlili sa pred prenasledovaním na púšť. Tu poznali, že život na púšti prispieva v mnohom ku kresťanskej dokonalosti, preto viacerí z nich ostali tam, aj keď prenasledovanie už pominulo. Tým vznikol *pustovnícky*, *anachoretský*, *eremitský* život. V tomto spôsobe života videli kresťania novú možnosť pre dosiahnutie najvyššieho stupňa kresťanskej dokonalosti, a najmä keď už bola Cirkev slobodná a pominula doba mučeníkov, v ňom videli možnosť uplatnenia kresťanského heroizmu.

Pustovníci.

K prvým anachoretom, o ktorých máme historicky spoľahlivejšie zprávy, patria *sv. Pavol z Théb* a *sv. Anton pustovník*. Sv. Pavol z Théb († c. 347) za prenasledovania Deciovho sa uchýlil do púšte a 90 rokov býval v jaskyni, kde zasvätil svoj život modlitbe a rozjímaniu. Sv. Anton z Komy (Egypt) pochádzal zo zámožnej kresťanskej rodiny a podľa slov sv. Písma „ak chceš byť dokonalým, choď, predaj, čo máš a rozdaj chudobným“ (Mt. 19, 21) — rozdelil svoj majetok a 20 rokov žil ako pustovník v ustavičnej modlitbe a práci. Vyháňal z ľudí zlých duchov, uzdravoval nemocných, bol duševným radcom tým, ktorí sa naň obrátili. Čoskoro sa rozniesla zvesť o jeho svätosti, preto sa shromaždili okolo neho mnohí iní pustovníci, aby pod jeho vedením dosiahli kresťanskej dokonalosti. Tak vznikol prvý sväz anachoretov, kde každý pustovník býval vo svojej cele a pod vedením sv. Antona venoval sa modlitbe, rozjímaniu a sebazapreniu. Tým sa stal sv. Anton patriarchom anachoretov († 356).

Pavol z Théb, Sv. Anton.

3. Sv. Anton už tým, že okolo seba združil roztratených anachoretov, naznačil nový spôsob mníšskeho života. Členovia sväzu boli však spojení len osobnou autoritou sv. Antona, ináč ostali i naďalej anachoretmi. Život *cenobitický* alebo *kláštorný* uviedol medzi mníchmi v Egypte *sv. Pachomius* († 345). Poznal nebezpečenstvo, ktoré skrýva pre dušu a telo osamotený pustovnícky život, preto shromaždil roztratených mníchov do jedného kláštora na brehu Nílu (Tabenna v Thebais), kde mnísi žili v celách rozsiahlejšieho domu, obkľúčeného múrom (μοναστήριον). Spoločné nažívanie mníchov v kláštore však vyžadovalo nejaký domáci poriadok, preto sv. Pachomius napísal pre mníchov domáce pravidlá — prvé kláštorné reguly, v ktorých určil modlitby, duševné cvičenia, disciplínu, oblek a zamestnanie členov. Jeho pravidlá sa staly vzorom neskorších kláštorných regúl. Vedúcou myšlienkou pravidiel bolo uchrániť jednotlivcov pred hriechom a poskytnúť stále spolubývajúcim bratom hojnejšej príležitosti k cvičeniu sa v ctnosti a láske k bližnému. Predstavený kláštora sa nazýval opát, t. j. otec, členovia bratmi. Do kláštora prijímalo sa len po prísnej

Pachomius a kláštorný život.

skúške a po složení sľubu, že dotyčný presne dodrží pravidlá rehole. Nakoľko Pachomiom začatý kláštorný život sa skoro veľmi rozšíril, založil Pachomius nové kláštory. Pri jeho smrti mala kongregácia 9 kláštorov s viac tisíc členmi. Strediskom kongregácie bol kláštor *v Pebou*, kam aj zakladateľ preniesol svoje sídlo.

Kláštorný život našiel ozvenu aj u žien a už sv. Pachomius založil dva kláštory pre mníšky.

Koliska mníšstva.

Život mníšsky vznikol v Egypte, kde klíma, púšť a pôda priaznivo vplývaly na také hnutie. Ba, v Egypte, kraji prakultúry, ľahšie sa mohla zrodiť v ľuďoch, kultúrou presýtených, túžba po úteku zo sveta ako kdekoľvek inde. Ale i keby tie okolnosti boly bývaly pohnútkami pre vznik mníšstva, predsa boly len podradnými. Tak mohutné hnutie môže sa zrodiť len z niečoho pozitívneho, čím bol prastarý postoj Egypťanov k veciam pozemským a nadprirodzeným. Egypťania viac ako ktokoľvek iní mohli mať porozumenie pre kresťanské myšlienky sebazapierania a úteku zo sveta, preto oni prví poznali a uskutočnili v evanjeliu obsažené rady.

Mníšstvo na Východe.

4. Z Egypta sa mníšsky život šíril predovšetkým v Palestíne, a to pričinením hlavne *sv. Hilariona z Gazy* († 371). Odtiaľ sa dostal na Východ. Sv. Bazil už r. 357 našiel v Sýrii a Mezopotámii prekvitajúce kláštory a sám sa veľmi pričinil o ďalšie šírenie kláštorného života. Sám dlhší čas žil kláštorným životom v Ponte. Popri kontemplatívnom živote mníchov veľmi prízvukoval sociálno-charitatívne povinnosti členov a snahu po teologickom štúdiu. Ním sostavené pravidlá (malá a veľká regula) staly sa základom rehoľného života na Východe až dodnes. Popri živote kláštornom zachovalo sa najmä v Palestíne i pustovníctvo, a to tak, že pod vedením opáta žili pustovníci vo vlastných, od seba oddelených celách. Také pustovnícke osady v Palestíne nazývané boly *laury* (λαύρα) a najvýznamnejšia z nich bola laura *sv. Sabu* pri Jeruzaleme.

Mnísi tej doby boli skoro výlučne len *laici*. Duchovných bolo len toľko, koľkí boli potrební ku konaniu bohoslužby. Ba Pachomius priamo zakázal prijať vysvätených kňazov, aby z kláštorov vylúčil snahu po hodnostiach. V jeho kláštoroch obstarávali bohoslužbu nablízku bývajúci kňazi.

Oblek mníchov.

Oblek mníchov bol rovnaký a pozostával z pláteného spodného rúcha, v drieku pripevneného remenným pásom; ako vrchné rúcho nosievali koziu alebo ovčiu kožu s kapucňou. Ich zamestnaním okrem duševných cvičení bola ručná práca, obrábanie pôdy, pletenie košov, vyrábanie prikrývok. Výrobky sa odpredávaly a zo získaných peňazí udržiaval sa kláštor a podporovali sa chudobní.

Ženské kláštory — vzniklé súčasne s mužskými — boly často postavené v blízkosti kláštorov pre mužov, ba niekde boly spojené. Tento

spôsob bol potrebný z hospodárskeho, bezpečnostného ohľadu a aj preto, lebo tak bolo ľahko postarané o bohoslužby v ženských kláštoroch. Pravda, dvojité kláštory skrývaly v sebe nemalé nebezpečenstvo z mravného ohľadu. Preto už cisár Justinián zakázal dvojité kláštory a druhý nicejský snem (787) nariadil, že v budúcnosti nemajú byť spolu budované kláštory mužské a ženské. Ale jednako zlozvyk sa trpel i na Východe i na Západe až do konca stredoveku.

Už za časov sv. Pachomia nastal zvyk odovzdávať deti kláštorom, a to buď do opatery, alebo so záväzkom k stavu rehoľnému. Také deti nazývaly sa *oblati*, *donáti*. Na Východe žiadala trulánska synoda (692) k vstupu do kláštora ukončený desiaty rok veku dieťaťa. Chalcedonský snem pod ťarchou exkomunikácie zakázal rehoľníkom návrat do sveta a uzavieranie manželstva. Ten istý snem, aby uviedol väčší poriadok v kláštoroch, podriadil ich dozoru biskupa, na ktorého území bol kláštor postavený; bez jeho súhlasu nikto nesmel kláštor opustiť ani nový kláštor bez jeho povolenia postaviť. Z nedostatku presnejšej organizácie rehoľnej vznikly hneď od počiatku viaceré mníšstvu podobné formácie. Takí boli *sarabaiti*, žijúci po dvoch, troch v celách bez predstaveného a bez určitého poriadku. *Gyrovagi* túlali sa z kláštora do kláštora, v ktorom ostávali dva-tri dni ako hostia. *Reklúzi* a *inklúzi* boli tí, čo sa dali zamurovať do ciel, opatrených okienkom, cez ktoré im podávali jedlá. *Styliti* bývali na stĺpe, aby tak naznačili svoje odpútanie sa od sveta a snahu po veciach nebeských. Prvým stylitom bol sv. Šimeon († 459), ktorý 37 rokov žil na vysokom stĺpe. Ako kazateľ a smierčí sudca v rozličných sporoch tešil sa veľkej vážnosti. Jeho žiak sv. Daniel († 493) žil 30 rokov na stĺpe v blízkosti Carihradu. *Akoimeti* podelení na viac sborov bez prestania sa modlievali vo dne a v noci, aby tak zadosťučinili napomenutiu sv. Pavla (Tes. 5, 17), že treba sa modliť bez ustania.

Mníšstvu podobné formácie.

5. Súčasne s východným mníšstvom i na Západe tu a tam našli sa anachoreti. Lenže pre iné podnebie, pre striezlivejšiu a praktickejšiu povahu západniarov nedosiahol pustovnícky život na Západe nikdy takých rozmerov ako na Východe. Zato tým väčšie porozumenie mali prakticky založení západniari pre kláštorný život, ktorý sa tu stal viac hniezdom vyššej kultúry a charitatívneho účinkovania ako na Východe. Bližšie oboznámil Západ s rehoľným životom sv. Atanáz z príležitosti svojho vyhnanstva v Trieri. V jeho spoločnosti boli vtedy aj dvaja mnísi. Jeho latinský preklad životopisu sv. Antona našiel na Západe veľký ohlas. Oduševneným šíriteľom rehoľníckej myšlienky stali sa sv. Ambróz, sv. Hieronym, sv. Augustín a Paulinus z Noly. Prudké útoky so strany Helvedia, Joviniána a Vigilancia proti rehoľnému životu nemohly nič docieliť. V Galii dopomohol k rozkvetu kláštorného života sv. Martin z Tours, sv. Honoratus založil chýrny lerinský kláštor pri Nizze,

Mníšstvo na Západe.

sv. Viktor je pôvodcom dvojitého kláštora v Marseille. V Španielsku mníšstvo šíril sv. Martin z Brakary.

6. Lenže rehoľný život na Západe po tak sľubnom začiatočnom rozbehu čoskoro sa našiel na nesprávnych cestách. Hlavne dve chyby ohrozovaly jeho vznešené povolanie. Veľa mníchov túlalo sa z kláštora do kláštora (gyrovagi), využívalo kláštory a viedlo neviazaný, bezstarostný život. Iní, združení do menších skupín v mestách, žili bez presného poriadku, bez predstaveného a bez určitého cieľa. O jednotnú organizáciu a reformáciu mníšstva získal si najväčšie zásluhy *sv. Benedikt z Nursie* svojimi rehoľnými pravidlami, v ktorých sa vyžadovaly i sľuby. Právom ho nazývajú patriarchom západného mníšstva.

Sv. Benedikt z Nursie.

Narodil sa okolo r. 480 v Nursii v Umbrii zo šľachtickej rodiny. Študoval v Ríme, ale už ako 14-ročný chlapec uchýlil sa do Sabinských vrchov a pri Subiaku tri roky žil v jaskyni podľa príkladu egyptských

Montecassino s vtedajším okolím.

pustovníkov. Mnísi blízkeho kláštora Vicovaro ho zvolili za svojho opáta. Avšak neboli spokojní s prísnosťou, ktorú zaviedol a chceli ho otráviť; preto sa vrátil do svojej jaskyne. Pri tejto zriadil 12 menších kláštorov pre žiakov, ktorí sa okolo neho shromaždili. Pre nedorozumenie uchýlil sa na juh a *v Monte Cassino* založil r. 529 kláštor, ktorý sa stal kolískou benediktínskej rehole. Tu sostavil svoje rehoľné pravidlá, pozostávajúce zo 73 kapitol, presiaknuté múdrosťou, asketickým duchom a organizačnou dokonalosťou. Tieto čoskoro vytlačily všetky iné reguly na Západe a staly sa nielen magnou chartou benediktínskej rehole, ale i vzorom všetkých neskorších regúl. Zomrel r. 543.

Monte Cassino.

Benedikt tak sostavil svoje pravidlá, aby život rehoľníkov — zriadený podľa hesla „ora et labora“ — sa sústreďoval okolo bohoslužby. Poznal dobre doterajšie chyby rehoľného života a preto pridal k obvyklým trom sľubom povinnosť ostať v kláštore (stabilitas loci) až do smrti. Sľubom poslušnosti bolo umožnené zavedenie prísnejšej disciplíny v kláštore. Reguly žiadaly modlitbu v chóre, rozjímanie, čítanie sv. Písma a ručnú prácu. Na čele kláštora stál opát, ktorého si bratia doživotne zvolili. Opátov napomáhali priori a dekani.

Sv. Benedikt založil kláštor v Monte Cassino a sostavil svoje reguly vtedy, keď sa na Západe sťahovanie národov už takmer končilo. Kláštor a pravidlá staly sa výrazom už upokojených a usadených nových národov, na ktorých Cirkev mohla začať svoju vychovávateľskú prácu. *Stabilitas loci* — vedúca myšlienka benediktínskych regúl — priviazala mnícha ku kláštoru; ten zasa mal učiť túlavé, nespokojné národy srásť s pôdou. Benediktom uvedený denný poriadok, začínajúci sa sv. omšou, kde každá hodina je užitočne využitá, preniesol sa skoro od benediktínov do každodenného života nových germánskych a slovanských národov a vytvoril novú europskú kultúru. Zpočiatku mala u benediktínov prevahu zásada *ručnej práce*, ktorá mníšstvu v stredoveku dala veľký kultúrny význam. Tá práca premeňovala doteraz nekultivované kraje v kultúrne záhrady, ktorých stredobodom bol kláštor. Ba čoskoro neostala len na poli hospodárskom, ale javila sa i na poli duševnom a politickom. Kláštory, doteraz miesta úteku pred svetom, zriekania sa sveta, stávajú sa školami, ktoré reformujú a usporadujú svet, sú žriedlami zbožnosti, ale i štátneho poriadku a občianskeho života.

Benediktíni a kultúra.

Podľa príkladu sv. Benedikta usilovali sa aj iní zložiť kláštorné pravidlá, aby odpomohli v mníšstve sa javiacim chybám (Honoratus Lerinský, Aurelián z Arelátu). Väčšej ozveny našly len reguly sv. Kolumbana († 615), pôvodom Íra, ktorý založil v severnej Itálii kláštor *Bobio*. Jeho reguly sú zvlášť prísne; aj menšie priestupky prísne trestali, medzi iným i telesnými trestmi. Kolumbanove reguly uviedli do viacerých kláštorov severného Francúzska, južného Nemecka a v Taliansku.

Neskoršie ustúpily miernejším regulám sv. Benedikta a udržaly sa len v niektorých kláštoroch.

Kasiodor.

7. O to, že i duševná práca sa uviedla do programu kláštorného života, zaslúžil sa *Kasiodor* († 570). Keď sa zriekol vysokých štátnych úradov, uchýlil sa do benediktínskeho kláštora (Vivarium); sám sa venoval vede a ako opát rozkázal svojim mníchom miesto doterajšej ručnej práce povinnosť duševnej práce. Jeho benediktíni sa zapodievali hlavne sbieraním rukopisov a odpisovaním kníh teologickej a svetskej vedy. Nakoľko aj iné kláštory nasledovaly ten príklad, čoskoro sa staly útočišťami vedy a benediktínska rehoľa požehnaním ľudstva tak v ohľade hmotnom, ako i duchovnom. Uprostred víru sťahovania národov zachránila perly klasickej a starokresťanskej kultúry pre budúce pokolenia a učinila klérus nositeľom vyššej kultúry. Tým si získala benediktínska rehoľa nároky na vďačnosť kultúrneho sveta.

8. Ako v mnohých iných podujatiach Cirkvi podobne i v mníšskom zriadení veľkolepe sa javí katolícka syntéza. Svetová Cirkev dáva život mníšstvu, ktoré uteká pred svetom. Práve vtedy rodí sa duch úteku pred svetom, keď Cirkev sa stala štátnym náboženstvom a bola povolaná spolupanovať vo svete. Ten duch sa však nevyžíva v negativizme, ale naopak, z kláštorného zátišia dáva smernice, ktoré obrodzujú a zošľachťujú svet.

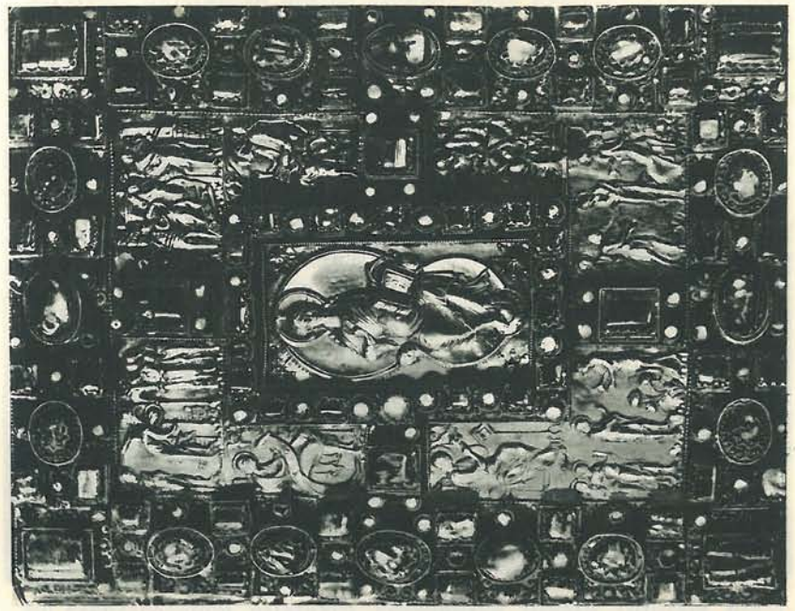
M. Rothenhäusler-Herwegen, Studien zur benedikt. Profess. Münster 1912. — Besse, Le monastèreen France au 6-e siècle. Paris 1902. — Staub, Der hl. Benedikt. Einsiedeln. 1922. — Albers, Der Geist des hl. Benedikts 2. v. Frbrg. 1921. — Cauwenbergh, Étude sur les moines d'Egypte. Louvain 1914. — Besse, Les moines d'Orient. Paris 1900. — Reitzenstein, Historia Monachorum u. Historia Lausiaca. 1916. — Hertling, Antonius der Einsiedler, 1929. — J. List, Das Antoniusleben des hl. Athanasias, Athen 1930. — P. Resch, La doctrine ascétique des premiers maîtres égyptiens du IV-e siècle. Paris 1931.

HLAVA V.

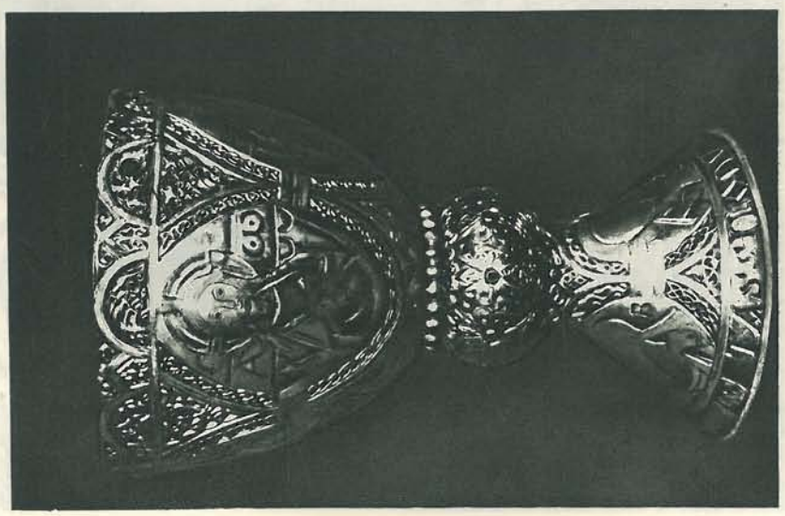
Bohoslužba, disciplína a kresťanský život.

§ 54. KRESŤANSKÁ BOHOSLUŽBA.

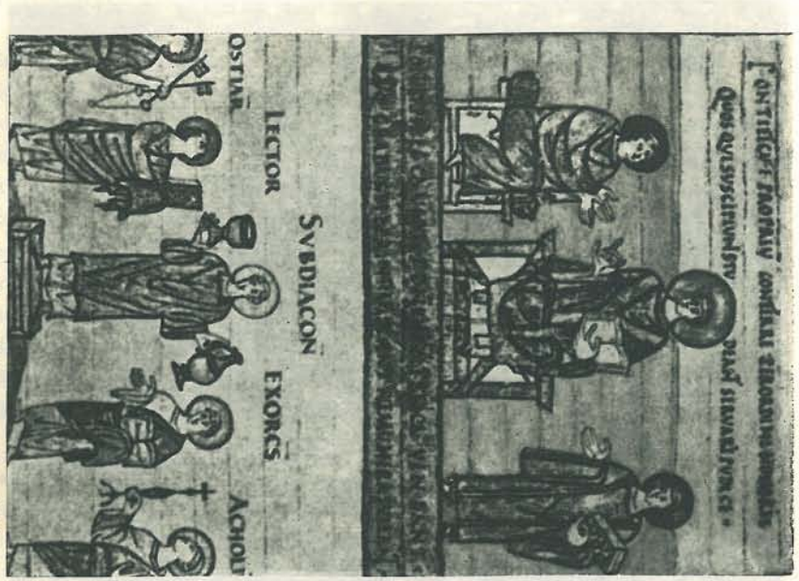
Základy kresťanskej bohoslužby boly položené už v prvej perióde (§ 24). V druhej perióde vyskytly sa viaceré okolnosti, ktoré vplývaly na jej nový rozvoj. Cirkev tešila sa slobode a preto mohla svoje bohoslužby odbavovať s väčším leskom ako doteraz. Priestranné chrámy poskytovaly viac miesta, takže obrady a spev sa lepšie uplatnily. Katechumenát a verejné pokánie, na ktoré mala doterajšia omšová liturgia ohľad, v tejto perióde úplne alebo čias-

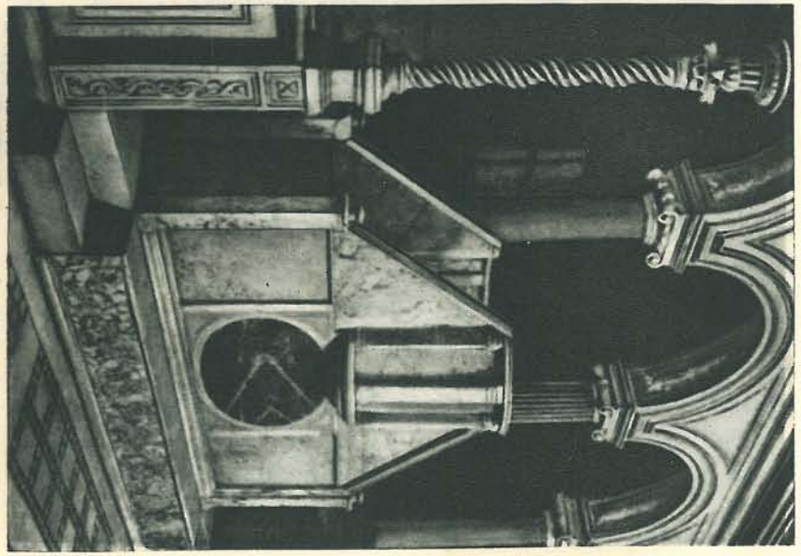
35. Codex aureus, evanjeliár zo St. Emmeramu. Obálka, majstrovské dielo franského zlatníckeho umenia.

34. Kalich, ktorý r. 780 darovalo knieža Tassilo kláštoru v Kremsmünsteri (Rakúsko).

36. Stupne hierarchické, ordines, v liturgických oblekoch a odznakoch. Podľa sakramentára z IX. stor. (Autun, mestská knižnica.)

37. Ambo v chráme sv. Klementa v Ríme (IX. stor.).

točne odpadajú, čo viedlo k pretvoreniu a skráteniu bohoslužby. Skrátenie doterajších dlhých obradov bolo potrebné i preto, lebo ľud už nemal tej zbožnosti a trpezlivosti ako predtým a začínal zanedbávať bohoslužby. Sviatky sa množily, vyvíjal sa cirkevný rok, čo tiež viedlo k nemalým zmenám v liturgii. Rozvoj v hlavných cirkvách postupoval samostatne, čím sa utvorily samostatné liturgie, ktoré sa shodovaly medzi sebou len v podstatných čiastkach.

Východné liturgie.

1. Východné liturgie boly v porovnaní so západnými dramatickejšie a lepšie vynikal u nich ráz mystéria. Predné miesto zaujímala v Jeruzaleme a v Antiochii *liturgia sv. Jakuba,* v alexandrijskej cirkvi *liturgia sv. Marka.* V carihradskom patriarcháte boly známe dve liturgie, a to liturgia *sv. Bazila* (dlhšia) a *sv. Jána Zlatoústeho* (kratšia). Avšak ani jedna z nich nepochádza úplne od mužov, podľa ktorých sa menuje. Grécka cirkev i dnes upotrebuje liturgiu Zlatoústeho s malými zmenami. Bazilskú upotrebuje len v niektoré vynikajúcejšie dni a sviatky (pôstne nedele a vigílie výročných sviatkov). Tieto liturgie sa opieraly o staršiu liturgiu *klementínsku,* ktorá sa nachádza v Apoštolských konštitúciách (ôsma kniha). Východné sekty maly tiež svoje liturgie, ktoré však sú prepracovaním ostatných východných liturgií (liturgia nestoriánska, monofyzitická, monoteletistická).

Západné liturg.

2. Medzi západnými liturgiami na prvom mieste bola liturgia *rímska,* rozšírená v strednej a južnej Itálii, v Sicílii a v latinskej Afrike. V severnej Itálii ujala sa milánska — *ambroziánska* liturgia. Španielsko malo svoju liturgiu gótsku čiže *mozarabskú,* vo Francúzsku bola obvyklou liturgia galská. Írsko a Británia maly tiež svoju liturgiu. Galská liturgia ustúpila rímskej, mozarabská udržala sa v Španielsku až do Gregora VII. (okolo r. 1500 obnovil ju kardinál Ximenes a povolil ju v niektorých kaplnkách), milánska, v ktorej sa javí príbuznosť s východnými liturgiami, udržala sa až dodnes.

Rímska liturg.

Rímska liturgia na Západe vytlačila pomaly všetky ostatné liturgie a prijala z niektorých nepatrné čiastky. Podľa nej omša sa začínala introitom, žalmom, ktorý spieval ľud, alebo chór, kým prichádzal biskup (kňaz) k oltáru. Nato nasledovaly litánie, z ktorých neskoršie ostaly len úvodné slová „Kyrie eleison". Gloria pochádza tiež len z neskorších čias. Celebrant najprv pozdravil veriacich slovami pax vobis alebo Dominus vobiscum, modlil sa v mene ľudu (Collecta) a potom nasledovalo čítanie Písma z prorokov, listov Apoštolov a evanjelií. Medzi čítaním Písma z prorokov alebo apoštolov (Lekcia) a evanjelia spieval chór žalmy

(Graduale). Potom nasledovala homilia biskupa a po nej prepustili katechumenov. Omša veriacich (missa fidelium) sa začínala prinášaním obetných darov a modlitbou (Offertorium), z ktorej pôvodná dlhšia forma sa zachovala len v terajších veľkopiatkových modlitbách za rozličné stavy. Nasledovalo umývanie rúk, sekreta a prefácia, ktorou maly byť povznesené srdcia veriacich k Bohu. Končila trishagiom. Kánon omše čo do modlitieb a ich poradia bol už od 4. storočia taký, ako ho máme dnes. Gregor Veľký vsunul modlitbu Pater noster na to miesto, kde je aj dnes. Nasledovalo lámanie chleba, prijímanie, poďakovanie (Postcommunio) a „ite missa est".

Pomenovanie eucharistickej obety missa, vyskytuje sa v 4. storočí po prvý raz u sv. Ambróza (Ep. 20, 4) a pochádza pravdepodobne od záverečných slov eucharistickej obety „ite missa est". Missa, missio = prepustenie bolo dvojaké: prepustenie katechumenov a na konci obradov prepustenie veriacich. Slová „ite missa est" upotrebovaly sa nielen pri eucharistickej obete, ale i pri iných pobožnostiach. (Missae matutinae, vespertinae = Vešpery).

Sv. Omša.

Vo východnej omšovej liturgii v kánone po slovách — Qui pridie (založenie) bola vsunutá od 4. storočia tzv. *epikleza* — modlitba k Duchu sv., aby požehnal dary chleba a vína a premenil ich v telo a krv Pána. Epikleza sa nachádza aj v niektorých západných liturgiách; na Západe z kánona odstránil ju pravdepodobne Gelazius I. (492—96). Niektorí vidia jej stopy v slovách pred konsekrovaním „Quam oblationem", alebo po konsekrovaní v modlitbe „Supplices Te rogamus".

Epikleza.

V gréckej cirkvi v pôstnej dobe okrem soboty a nedele odbavovali liturgiu s chlebom, ktorý bol *vopred posvätený* (missae praesanctificatorum), kým v latinskej cirkvi robili to len vo Veľký piatok. Ako v predošlej perióde, i teraz sv. omša sa slúžila len v nedeľu; miestami i v niektoré dni v týždni (dies stationis). Na Východe slúžili i v sobotu, ba v Ríme a Miláne každodenne.

3. Čítanie sv. Písma Starého a Nového zákona bolo dôležitou čiastkou bohoslužby. Kým nebol ustanovený cirkevný rok, čítavaly sa pri omši postupne celé knihy, neskoršie len jednotlivé čiastky, ktorých obsah bol primeraný dobe (περικοπαί). Po nich nasledovala *kázeň*. Kázeň predniesol sám biskup, a to sediačky so svojej katedry, od 5. storočia však s kazateľnice. Na Východe kázali často i kňazi, ba s dovolením biskupa i laici, ženy však nikdy. Vo vidieckych chrámoch kázali kňazi a diakoni. Kázeň bola zpočiatku jednoduchým výkladom prečítaného textu sv. Písma (homilia), ale postupne sa vyvinula v tejto perióde na slávnostnú reč podľa vtedy známych retorických pravidiel. Zvlášť na Východe často sprevádzal ľud kázeň potleskom a aklamáciou ako v divadle. Proti týmto zlozvykom ostro vystupoval najmä sv. Ján Zlatoústy. Kázalo sa často; v nedeľu a vo sviatok vždy, ba v pôste každodenne. Najchýrnejšími rečníkmi na Východe boli sv. Bazil, Gregor Naziánsky

Kázeň.

a Nisenský, hlavne ale sv. Ján Zlatoústy. Na Západe sv. Ambróz, sv. Augustín, Peter Chrysologus, Leo Veľký a Gregor Veľký. Ich rečnícke spôsoby slúžily za vzor neskorším pokoleniam.

4. Slávnosť bohoslužby spestril cirkevný *spev*, ktorého stopy sa objavujú už v pracirkvi. Žalmy a hymny spievali buď jednohlasne alebo antifonicky, totiž striedavo v dvoch chóroch. Zpočiatku bol spev len recitatívny a až neskoršie uviedli umeleckejšiu moduláciu. Litánie spievali obyčajne v chóre chlapci, ľud spieval len odpovede. Usilovne pestovali spev na Východe. Na Západe zriadil pápež Silvester okolo r. 330 zvláštnu spevácku školu v Ríme. O rytmiku a melodičnosť spevu staral sa sv. Ambróz v Miláne. Konečne Gregor Veľký usporiadal cirkevný spev presne podľa cirkevného roku (cantus gregorianus, choralis, firmus) a sostavil zvláštne písmo notové, tzv. *neumy*. Ním založená spevácka škola stala sa vzorom pre mnohé podobné školy, ktoré vznikly v neskorších časoch v rozličných zemiach.

Spev.

5. Dôležité miesto v liturgii zaujímaly *cirkevné hodinky* (horae canonicae, officium divinum), ktoré pozostávaly zo spevu žalmov, hymien, čítania sv. Písma a modlitieb. Za časov Spasiteľa v jeruzalemskom chráme sa konaly obety ráno, na poludnie a večer. Pri týchto sa odbavovaly aj modlitby, ktorých sa zúčastňovali i kresťania (Sk. Ap. 3, 1). Po rozchode Cirkvi so synagogou apoštolovia podržali ranné a večerňajšie modlitby (Laudes, Vesperae). Okrem toho kresťania sa modlievali podľa židovského spôsobu tri razy denne privátne, a to o tretej, šiestej a deviatej (Tertia, Sexta, Nona). Od Vešpier odlúčila sa ako samostatná večerná modlitba — Completorium. Pred Veľkou nocou a sviatkami mučeníkov, ba čoskoro aj inokedy v týždni (dies stationis) prebdeli kresťania noc v modlitbe a speve žalmov. Z týchto sa vyvinulo Matutinum s troma Nokturnami. Medzi Laudes a Tertiu vsunuli (asi sv. Bazil) zvláštnu modlitbu — Primu. Tým vlastne už boly sostavené horae canonicae neskoršieho Breviára. O ich konečné usporiadanie a pravidelné uvedenie do života postaralo sa vzmáhajúce mníšstvo. Týchto modlitieb sa nezúčastňovali len mnísi a klérus, ale aj ľud. Do 6. storočia totiž cirkevné hodinky boly považované za časť verejnej bohoslužby. Ba, kde nemali eucharistickej bohoslužby, svätú omšu zastupovaly Matutinum a Vešpery. Čo do obsahu, usporiadania a zadelenia objavujú sa cirkevné hodinky v regule sv. Benedikta vo forme a podstate podobnej nášmu Breviáru. Tá však nadviazala na rímsku prax 6. storočia.

Cirk. hodinky.

6. Liturgické knihy boly *Cantatorium* a *Antiphonarium*, ktoré obsahovaly spevy pre jednotlivých spevákov a chór. Kniha *Sacramentarium* obsahovala obrady a modlitby omše, sviatostí a benedikcií. Missale s modlitbami výlučne pre sv. omšu je neskoršieho pôvodu (10. st.). *Lectionarium* a *Evangeliarium* obsahovalo k omši a iným obradom potrebné texty z Písma a *Evanjelií*. Soznam textov z Písma sv. nazývali sa *comes* a udával patričné texty len počiatočnými a koncovými slovami.

Liturgické knihy.

Diptychy boly na spôsob vojenských diplomov sostavené dvojité tabule, na ktorých boly naznačené mená pápeža, biskupov, kniežat a iných osôb, za ktoré sa veriaci modlili, preto sa ich mená maly prečítať pri omši. Liturgické knihy, najmä tie, ktoré obsahovaly Evanjeliá, boly zlatom a drahokamami bohato ozdobené.

7. *Liturgické rúcha* zpočiatku v ničom sa nelíšily od sviatočných občianskych oblekov. A také ostaly aj naďalej, kým občiansky oblek sa časom zmenil. Klérus upotreboval pri bohoslužbe dlhú svetlú tuniku s rukávami, alebo bez nich (alba) a na tej purpurové rúcho bez rukávov a v strede s otvorom, aby rúcho prešlo cez hlavu (planeta, paenula). Siahala až po kolená a zodpovedá dnešnej kazule. To bolo neskoršie vyhradené len pre biskupa a kňazov. Pod planetou nosieval vo väčšie sviatky pápež a vyšší klérus ešte dalmatiku. Bola to biela tunika s rukávami, ktorá od 8. storočia sa stala aj liturgickým rúchom diakona a subdiakona. Ako zvláštny odznak hodnosti nosieval pápež a cirkevní hodnostári *pallium*. Manipul a štóla — ako šatky na utieranie potu — vyskytujú sa už v 6. storočí. Štóla stala sa len neskoršie odznakom vyššieho kléru. Ostatné pri bohoslužbe upotrebované rúcha sú neskoršieho pôvodu.

Liturg. rúcho.

Baumstark, Die Messe im Morgenland. Kempten, 1921. — Raible, Der Tabernakel einst und jetzt. Frbrg. 1908. — Engdahl, Beiträge zur Kenntnis der byzantinischen Liturgie. Berlin 1908. — E. Bishop, Liturgica historica, Oxford 1918. — P. Batiffol, Leçons sur la Messe. 8. v. Paris. 1923. — Moreau, Les liturgies eucharistiques, Brux. 1924.

§ 55. SVIATOSTI.

1. *Sviatosť krstu* sa udeľovala v podstate tak ako v prvej perióde (§ 25, 1). Nakoľko aj teraz zväčša bolo treba krstiť dospelých pohanov, katechumenát (príprava na krst) trval ďalej, ba vlastne v tejto perióde sa úplne vyvinul. Ale i synovia kresťanských rodičov, ba dokonca i významní cirkevní Otcovia prijímali krst len v dospelejšom veku. Oddiaľovanie krstu až na koniec života i teraz sa vyskytovalo. Krst dietok stal sa všeobecným až od 5. storočia. Okrem prípadu potreby udeľovali krst vo veľkonočnú a turíčnu vigíliu, na Východe aj vo vigíliu Epifánie. Pre udeľovanie krstu pri kostoloch boly postavené zvláštne budovy, tzv. baptisteriá. Podľa možnosti krstil sám biskup, a to trojnásobným ponorením.

Krst.

Obrady krstu čo do textu a jeho poradia boly v rímskej praxi tie isté ako dnes. Ale za trvania katechumenátu vysluhovali ich po čiastkach. Na znak prijatia do katechumenátu krstenec bol označený znakom kríža. Upotrebenie soli, potrenie smyslových orgánov slinou (na Východe a v Galii olejom), exorcizmus, odriekanie sa satanáša predchádzal verejnému vyznaniu viery. Katechumeni sa museli naučiť symbolum (na Východe niceno-carihradské), ktoré verejne odrecitovali v kostole (redditio symboli). Až potom nasledovalo svätenie vody, vlastný krst, birmovanie a prijímanie. Krstencov za katechumenátu častejšie (sedem ráz) podrobili skúške (scrutinium), aby sa presvedčili, či sú už hodní prijať sviatosť.

2. Na Východe po slávnostnom krste nasledovalo hneď *birmovanie*, ktoré mohli udeľovať i kňazi. Na Západe ale, keď krst neudeľoval biskup, bolo birmovanie od krstných obradov oddelené a rezervované biskupovi. Kňazi mohli birmovať len veľmi zriedka, a to na základe pápežovho splnomocnenia. Križma ale, ktorou vysluhovali birmovanie, musela byť i na Východe i na Západe biskupom posvätená, a to v Zelený štvrtok. Spor o platnosť heretikmi udeleného krstu vzťahoval sa aj na platnosť birmovania (§ 25, 1).

Birmovanie.

3. *Sväté prijímanie* udeľovali i v tejto perióde pod oboma spôsobami. Biskup rozdával konsekrovaný chlieb, diakon ale konsekrované víno. Mužskí dostali chlieb na holú pravú ruku, ženy ale musely si ruku prikryť plátenou šatkou. V Ríme dostávali veriaci konsekrovaný chlieb do úst a to sa stalo na Západe čoskoro všeobecným zvykom. Keď prijímali veriaci mimo sv. omše, dostali sv. prijímanie len pod spôsobom chleba. Keď pominulo prenasledovanie, v tejto perióde prestal zvyk dávať domov konsekrovaný chlieb. Prijímať na lačný žalúdok sa prísne vyžadovalo a výnimkou bol len Zelený štvrtok, keď sa prijímanie udeľovalo večer. Zpočiatku prijímali veriaci vždy, keď sa zúčastnili sv. omše, neskoršie, zvlášť hromadným pristupovaním pohanov ku kresťanstvu, nastala v tomto ohľade vlažnosť, na ktorú sa trpko sťažujú viacerí sv. Otcovia (sv. Ján Zlatoústy). R. 506 vyslovila sa synoda v *Agde* (južné Francúzsko), že nemôže byť pokladaný za kresťana, kto by aspoň tri razy do roka vo výročité sviatky neprijal telo Pána.

Prijímanie.

Veriacim, ktorí za bohoslužby nepristupovali k sv. prijímaniu, dávali ako náhradu požehnané chleby. Tie sa nazývaly *eulogie*, na Východe *ἀντίδωρον*. Vo východnej cirkvi a čiastočne i vo Francúzsku udržal sa ten zvyk až dodnes. Avšak nepožívali ho už viac v kostole, ako to bolo pôvodne, ale vzali si ho domov. Ba na konci sv. omše rozdeľovali eulogie aj takým, ktorí prijímali v kostole.

4. Sviatosť *posledného pomazania* (unguentum sanctum, unctio, od 12. storočia extrema unctio) spomína sa zpočiatku vždy

v spojitosti so sviatosťou pokánia. Dôležité svedectvo o nej vydáva v tejto perióde list pápeža Inocenta z r. 416. Sakramentár Gregora Veľkého obsahuje už určitejšie predpisy o jej udeľovaní a o svätení sv. olejov.

Ordo.

5. Obrady posvätenia kňazstva boly v tejto perióde značne rozšírené. Ku vkladaniu rúk biskupových a modlitbe pridané bolo v 6. storočí pri vysviacke kňaza a biskupa ešte pomazanie, ba neskoršie aj odovzdávanie cirkevných nádob kandidátom vyšších rádov na označenie ich duchovnej moci. Za dni svätenia volili obyčajne kántry a neskoršie i nedele; posviacka na biskupa diala sa najviac vo sviatky apoštolov.

Sviatosť manželstva.

6. Manželstvo, ktorého sviatostnosť a dôstojnosť sv. Otcovia hájili proti gnosticko-manichejským bludom, uzavieralo sa aj v tejto perióde slávnostne s cirkevným požehnaním. Na Východe uzavretiu manželstva predchádzalo zasnúbenie. Pri samom sňatku snúbenci dostávali na hlavu vence alebo koruny, vymieňali si prstene a na znak vernosti a nerozlučiteľnosti ovinul kňaz snúbencom ruky bielou a červenou páskou. Ako prekážky manželstva boly stanovené pokrvenstvo, švagrovstvo, duchovná príbuznosť, násilný únos ženských osôb, rehoľné sľuby, rozdielnosť náboženstva a adopcia. Cudzoložstvo bolo dôvodom k rozvodu, ale rozvedení nemohli uzavrieť nové manželstvo.

Hörmann, Untersuchungen z. griech. Laienbeicht. 1913. — Poschmann, Die abendländ. Kirchenbusze am Ausgang des christl. Altertums, 1928. — Jungmann, Die latein. Buszriten in ihrer geschicht. Entwicklung. 1932.

§ 56. TRESTNÉ PRÁVO A POKÁNIE.

Cirkevná disciplína pokánia bola v podstate taká ako v prvej perióde (§ 25, 3). Avšak v tejto perióde hromadne pristupovali do Cirkvi ľudia v mnohých prípadoch bez vnútorného presvedčenia a náležitej prípravy, preto teraz sa mohlo vyskytnúť v Cirkvi viac pohoršujúcich prípadov a viac hriechov ako predtým. Preto bola Cirkev nútená častejšie použiť svojho disciplinárneho práva, ktoré sa v tejto perióde presnejšie určilo a lepšie rozvinulo usneseniami rozličných synôd a vynikajúcich cirkevných Otcov.

Vyobcovanie z Cirkvi.

1. Najväčším cirkevným trestom bolo *vyobcovanie z Cirkvi* na určitú alebo neurčitú dobu. V prípadoch zvlášť ťažkého previnenia miestami trvalo i doživotne. Menšie previnenia trestali vylúčením zo sv. prijímania a z čiastky omše, určenej pre veriacich (missa fidelium). Malo to ráz suspenzie. Tresty pre duchovenstvo pozostávaly v sosadení z úradu, ba aj v zaradení klerika do stavu laikov. Len zriedka trestali klerika vyobcovaním z Cirkvi. Zvláštny trest bol určený pre biskupov, pozostávajúci v tom, že im nedovolili sa zúčastniť synôd (vylúčenie z communio fraterna).

Kapitálne hriechy.

Na kapitálne hriechy ako v predošlej perióde i teraz bol vymeriavaný najväčší cirkevný trest — vyobcovanie. Ale teraz sa určilo presnejšie, čo sa rozumie pod apostáziou, smilstvom a vraždou; taktiež presnejšie označili trvanie vyobcovania a dobrovoľného verejného pokánia. Iné previnenia len zriedka a len miestami trestali vyobcovaním (úžera, simonia).

Verejné pokánie.

2. Prostriedkom znovuprijatia do cirkevného svázku i v tejto perióde bolo verejné pokánie. V každej diecéze bol ustanovený kňaz — tzv. penitenciár — ktorý dozeral na verejných kajúcnikov. Títo po celý čas verejného pokánia žili životom asketickým, museli si ostrihať vlasy, nosiť rúcho mníšske alebo kajúcne (cilicium), zdržovať sa úradov, obchodovania, ba i manželského obcovania. Preto mohli ženatí konať verejné pokánie len so súhlasom druhej manželskej stránky. Kajúcnik verejne vyznal kapitálne hriechy, ale mohol sa verejne spovedať i z tajných kapitálnych hriechov. Prvá podstatná zmena v tom nastala vo východnej cirkvi tak, že patriarcha Nektarius odstránil okolo r. 390 kňaza penitenciára pre pohoršenie zavinené verejným vyznaním istej vznešenej matróny, ktorú istý diakon v kostole zneuctil. Tým pomaly prestávalo i verejné vyznávanie kapitálnych hriechov. Kajúcnik si mohol voliť kňaza k vykonaniu tajnej spovedi a uložené kajúcne skutky mohol vykonať bez dohľadu. Pre notorické previnenia ostalo verejné pokánie i naďalej v platnosti, ale v 4. storočí nastalo i v tom ohľade veľké zmiernenie. Pokánie postupne dostávalo ráz súkromný.

Na Západe pridržiavali sa dlhšie starej tradície ako na Východe, ale postupne nastaly i tu zmeny, ktorými bola doterajšia prísna disciplína zmiernená. Verejné vyznanie hriechov zakázal Leo I. Verejné pokánie síce ostalo v platnosti, ale bolo zásadou, že ho možno vykonať len raz v živote. Kto však znovu upadol do verejných kapitálnych hriechov, toho už netrestali ako doteraz trvalým vylúčením z cirkevnej spoločnosti. Recidívni mohli sa zúčastniť bohoslužby, a keď sa súkromným pokáním stali toho hodnými, mohlo sa im podať na smrteľnej posteli i sv. prijímanie. Miernejšie sa postupovalo i oproti tým, ktorí odkladali pokánie za kapitálne hriechy až na koniec života. Predtým takých neprijali do

cirkevnej spločnosti. Teraz im bolo udelené odpustenie a sv. prijímanie.

Pokánie na Východe prešlo od 5. storočia čím ďalej tým viac do rúk mníšstva. Mníchov pokladali za duševných znalcov a opravdivých duševných vodcov. Ba miestami boli spovedelníkmi a duševnými vodcami i laickí mnísi. Na Východe vôbec v pokání sa pokladalo *duševné liečenie* hriešnika za dôležitejšie ako rozhrešenie sudcovsky vystupujúceho biskupa a kňaza. Význam mníchov v pokání a v duševnom vedení v neskorších rokoch ešte viac rástol.

Súkromné pokánie.

V prvých troch storočiach nachádzame len slabé stopy cirkevne zriadeného *súkromného pokánia.* O jeho uvedenie a dogmatické odôvodnenie usiloval sa na Západe hlavne sv. Augustín. V prípadoch ťažkého, ale nie verejného previnenia zásadne odhliadol od trestu vylúčenia z Cirkvi a hriešnika pokarhal len súkromne alebo poloverejne (correptio, satisfactio secreta). Túto prax rozšíril Gregor Veľký. Sv. Otcovia štvrtého storočia (Ambróz, Hieronym) silne prízvukujú proti novaciánom moc kľúčov Cirkvi a jej vykonávanie kňazstvom.

Adam, Die kirch. Sündenvergebung nach dem hl. Augustinus, Paderborn 1917. — Poschmann, Kirchenbusze und correptio secreta bei Augustinus. Braunsberg, 1923. — Adam, Die geheime Kirchenbusze nach dem hl. Augustin. Kempten 1921. — Poschmann, Die abendländ. Kirchenbusze im Ausgang des christl. Altertums. Kempten 1928.

§ 57. CIRKEVNÉ SVIATKY A PÔSTY. CIRKEVNÉ BUDOVY.

1. Kresťanské sviatočné dni v prvej perióde boly len vnútornou vecou Cirkvi a ich slávenie sa obmedzovalo na vnútro chrámu. Avšak v druhej perióde sú predpísané i štátnymi zákonmi a dostávajú *ráz verejný.* Konštantín Veľký zakázal *v nedeľu* — pamätný deň zmŕtvychvstania Pána — verejné práce a súdne rokovania. Poľné práce však boly dovolené. Teodozius II. zakázal odbavovať v nedeľu i verejné hry, divadlá, zápasy so zvieratmi a poľné práce. Zákaz rozprestieral sa mimo nedele i na väčšie sviatky v roku a na dobu od Veľkej noci po Turíce. Na Východe bola sobota polosviatkom, na Západe však dňom pôstnym, proti čomu sa východná cirkev ostro ohradzovala a pohrozila laikom exkomunikáciou a kléru sosadením, ak by sa v sobotu postili.

Verejný ráz kresť. sviatkov.

Cirkevný rok bol v tej dobe dobudovaný uvedením nových cirkevných sviatkov, ktoré doposiaľ slávili len v jednotlivých cirkvách. Zpomedzi *sviatkov Pána* Epifaniu — známu na Východe už v treťom storočí — rozšírili i na Západe. Kým sa však na Východe slávil v Epifániu krst Krista Pána v Jordáne a Jeho narodenie, na Západe v ten deň slávili viac Zjavenie Krista pohanom, t. j. povolanie pohanov do Cirkvi. *Vianoce*, sviatok narodenia Pána, slávený 25. decembra, vyskytuje sa v Ríme už r. 336. Odtiaľ sa rozšíril po celom Západe. Na Východe sa ťažšie ujímal, lebo tam narodenie Krista Pána oslavovali v deň Epifánie. Rozhodujúcim činiteľom pre voľbu dňa 25. decembra bolo to, že Rimania v ten deň slávili slnovrat a narodenie boha slnka. Tento sviatok práve vtedy bol veľmi rozšírený. Namiesto pohanského sviatku nastúpily Vianoce, sviatok zrodenia sa pravého slnka sveta, Vykupiteľa človečenstva.

Vianoce, Epifania.

Od 5. storočia pripravovali sa kresťania v Galii na Vianoce pôstom cez šesť týždňov, a to v pondelok, stredu a piatok. V rímskej cirkvi uviedol Gregor Veľký *advent* ako prípravnú dobu, pozostávajúcu zo štyroch nedieľ pred Vianocami. V nasledujúci deň po Vianociach slávili na Východe pamiatku *sv. Štefana*, prvého mučeníka. Západ prijal tento sviatok v 5. storočí. Prvého januára v oktávu narodenia Pána slávili od 6. storočia sviatok Obrezania Pána, ktorý sviatok mal zatlačiť rozpustilé slávnosti Rimanov v tento deň, venované bohu Janusovi. Tým bol vianočný sviatkový cyklus zväčša ukončený.

Advent.

3. Vo veľkonočnom sviatkovom okruhu uviedli v tejto perióde dva nové sviatky, a to *Kvetnú nedeľu* a *Nanebevstúpenie Pána*, ktoré doposiaľ slávili spolu s turíčnymi sviatkami. Ba sviatočný ráz dostal aj celý týždeň pred Veľkou nocou (hebdomas magna, Veľký týždeň), z ktorého zvlášť vynikal Zelený štvrtok a Veľký piatok (παρασκευή, parasceve = príprava) ako deň hlbokého smútku. Všetky dni Veľkého týždňa boly dňami odpočinku a bohoslužby.

Veľkonočný sviat. okruh.

Z príležitosti zemetrasenia a iných pohrôm okolo r. 470 uviedol biskup viennsky Mamertus *krížové dni* ako prípravu na Nanebevstúpenie Pána. Prvá synoda orleánska (511) predpísala ich pre celú Galiu a začiatkom 9. storočia uviedli ich i v Ríme. Zo 6. storočia — keď nie skôr — pochádzajú slávnostné procesie 25. apríla v deň sv. Marka (litanie majores). Pravdepodobne nastúpily na miesto pohanských pochodov v ten istý deň usporiadaných (robigalia) a — ako i krížové dni — mały vytlačiť u pohanov obľúbené prosebné dni (ambarvalia).

Procesie.

4. *Sviatky mučeníkov* slávily sa už aj v prvej perióde, ale vtedy maly len lokálny ráz. V druhej perióde sviatky najvýznamnejších mučeníkov rozšírily sa v celej Cirkvi. Okrem sviatku sv. Štefana mučeníka všeobecný ráz získaly v tejto perióde sviatok *Petra a Pavla*, na Východe v turíčnu oktávu sviatok všetkých mučeníkov. Pamiatku sv. Jána Krstiteľa slávili i v deň jeho sťatia (29. aug.) i v deň jeho narodenia (24. júna).

5. Zodpovedne rastúcej úcte k Matke Božej vznikly v tejto perióde viaceré *mariánske sviatky*. Skoršieho pôvodu sú tie, u kto-

Mariánske sviatky.

rých je zjavnejší vzťah k Spasiteľovi. Sviatok Očisťovania Panny Márie — u Grékov stretnutie sa Pána so starcom Šimeonom — vyskytuje sa v Jeruzaleme už vo štvrtom storočí. Pôvodne slávili ho 14. februára, ale Justinián preložil ho na 2. februára. Procesia s horiacimi sviečkami v tento deň je neskoršieho pôvodu (6—7. st.) a pravdepodobne mala v Ríme vytlačiť pohanský sprievod so svetlom. (Hromnice — pohanský hromový sviatok, ktorým sa začína hromová alebo letná polovica roka.) Na Východe vznikly v 5. a 6. storočí sviatky Narodenia (8. sept.), Zvestovania (25. marec) a Nanebevzatia M. B. (15. augusta κοίμησις = dormitio). Spomínané mariánske sviatky prešly i na Západ a ich slávenie v Ríme sa dá dokázať v 7. storočí.

Sviatky Nájdenia (3. mája) a Povýšenia sv. Kríža (14. sept.) na konci druhej periódy už všeobecne slávili. Sviatok Posvätenia chrámu — pravda podľa miest v iný a iný deň — sa už dosť ujal na konci druhej periódy.

6. V prvej perióde zvyklý niekoľkodňový pôst pred Veľkou nocou bol v 4. storočí rozšírený na 40-dňový pôst — Quadragesima — a chcel byť zrejme napodobňovaním 40-dňového pôstu Spasiteľovho na púšti. Na Západe trval 6, na Východe sedem týždňov, lebo tam v niektorých cirkvách Veľký týždeň nepripočitávali ku quadragézime. V nedeľu a na Východe aj v sobotu sa nepostilo. Kým pôst pred Veľkou nocou sa značne predĺžil, doposiaľ zvyklé pôsty *v strážne dni* (dies stationis, § 26, 1) boly zväčša odstránené. Leo Veľký uviedol pre rímsku cirkev trojdňový pôst (streda, piatok, sobota) tri razy do roka, a to v turíčnom týždni, v septembri a decembri. Mal byť poďakovaním za poľnú úrodu (sbierky) a čoskoro stal sa vhodným dátom pre vysviacku kléru. Z tohto pôstu sa vyvinuly neskoršie *kántry*.

Pôsty.

7. Kým v prvej perióde kresťanstvo pre prenasledovania nútené bolo svoje bohoslužby odbavovať zväčša len v súkromných domoch, zatiaľ v tejto perióde naskytla sa mu vhodná príležitosť postaviť pre kresťanskú bohoslužbu primerané budovy — kostoly. Slobodné kresťanstvo mohlo teraz nielen znovu postaviť za Dioklecián ovho prenasledovania zničené kostolíky, ale s výdatnou štátnou podporou mohlo prikročiť k postaveniu nových a rozsiahlych cirk. budov. Len teraz sa mohol vyvinúť určitejší *staviteľský sloh*. Starokresťanstvo v cirkevnom staviteľstve poznalo dva slohy: sloh *baziliky* a *centrálnej stavby*, a tieto opanovaly kresťanské staviteľstvo cez celé prvé tisícročie.

Kostoly.

Sloh baziliky nadviazal na staviteľský spôsob vtedajších rozsiahlejších privátnych miestností (atrium), súdnych siení a obchodných hál. Centrálny štýl, na Východe zvlášť obľúbený (preto aj byzantský štýl), vyvinul sa z pohanských náhrobných kaplniek a mauzoleí, ktoré boly okrúhle alebo polygonálne. Zpočiatku v tom slohu aj kresťania stavali len náhrobné kaplnky a baptisteriá, ale čoskoro upotrebili centrálny sloh i pre väčšie cirkevné stavby. Cirkevné stavby líšily sa od pohanských vo viacerom ohľade. Kým pohania len malé kostoly stavali, kresťanom išlo o priestrannosť budovy, v ktorej mala nájsť miesto celá náboženská spoločnosť. Kresťania zvonku neokrášľovali svoje stavby, ale tým bohatšie ich vyzdobili kobercami, drahým mramorom a drahokamami vo vnútri. Pohania opačne vnútro zanedbávali a okrášľovali vonkajšok stavby. Tento spôsob verne odzrkadľoval smýšľanie na vnútorný život zariadeného kresťanstva a vo vonkajškostiach sa vyžívajúceho pohanstva.

Bazilika a cent. sloh.

Oltár v bazilike postavili v strede apsidy, v budove centrálneho slohu v strede kostola. Zpočiatku mal formu obyčajného stola, neskoršie však sarkofágu a mal napodobňovať v katakombách často sa vyskytujúce oltáre nad hrobmi mučeníkov. V tejto forme sa lepšie hodil kresťanom, pretože v ňom mohli uschovávať svätè relikvie. Oltár budovali z dreva, neskoršie výlučne z kameňa. Boky a hlavne prednú časť oltára okrášľovali platňami drahého kovu. Nad oltárom dvíhal sa na štyroch stĺpoch postavený baldachýn (ciborium). Zo stredu baldachýna visela nádoba vo forme holuba na uschovanie Eucharistie. Baldachýn so štyroch strán uzavieraly drahé koberce.

Oltár.

W. Thomas, Der Sonntag im frühen Mittelalter. 1929. — Kirsch, Der stadtrömische christliche Festkalender im Altertum. 1924. — Botte, Les origines de la Noël et de l'Épiphanie. Louvain 1932. A. Villien, Histoire des commandements de l'Église. Paris 1908. — I. Sauer, Neues Licht auf dem Gebiet der christl. Archäologie, 1925.

§ 58. ÚCTA SVÄTÝCH A ICH OSTATKOV. ÚCTA OBRAZOV A PÚTE.

1. Cirkev od prvého počiatku hlboko uctievala tých kresťanov, ktorí pre svoju vieru smrť podstúpili (§ 14). Úcta sv. mučeníkov v druhej perióde nielen že sa udržala, ale sa aj značne rozšírila, a to proti všetkým prekážkam so strany pohanov a tiež proti bludom manichejským a iným v tejto dobe. Kresťania nad hrobmi mučeníkov postavili kaplnky, ich sarkofágy používali za oltár, ich pozostaky starostlive sbierali a uschovávali. Synoda v Kartágu (401) nariadila odstrániť všetky oltáre, v ktorých nie sú relikvie mučeníkov. Keď však pominulo prenasledovanie kresťanstva — doba to mučeníkov — obrátili kresťania svoju pozornosť aj k tým

Úcta svätých.

osobám, ktoré síce nepodstúpily mučenícku smrť, ale vynikaly ctnostným asketickým životom (confessores, vyznavači). Boli to hlavne pustovníci (sv. Anton, Hilárion), mnísi a biskupi. Mučeníci a vyznavači dostali v 5. storočí spoločné meno „svätí". Popri svätých uctievali kresťania tiež anjelov, hlavne sv. Michala ako ochrancu Cirkvi. Avšak najväčšej úcte tešila sa *Blahoslavená* Panna Mária pre svoj úzky vzťah k Spasiteľovi. Najmä vtedy vzplanula úcta k Matke Božej, keď sa Nestorius opovážil popierať jej bohorodičnosť. Sv. Otcovia — najmä Epifánius a Hieronym — vyslovili sa s najväčšou rozhodnosťou o úctu Panny Márie proti bludárom (Helvidius, Joviniánus, Vigilancius), ale aj proti modloslužobnej úcte, ktorú v Arábii zaviedla sekta kolyridianiek (§ 34).

2. Úcta pozostatkov svätých bola už za prenasledovania všeobecnou. Kresťania ich starostlivo sbierali, uschovávali a konali nad nimi bohoslužby; pohania však usilovali sa mŕtvoly mučeníkov zničiť alebo odňať kresťanom len preto, aby ich nemohli uctievať. Po prenasledovaní kresťania sa usilovali sväté pozostatky preniesť do novopostavených chrámov, ukladali ich do vzácnych skríň, zapaľovali pred nimi svetlá, ktoré horely deň a noc. Úcta k pozostatkom svätých javila sa aj v snahe zbožných kresťanov dať sa pochovať v blízkosti hrobov mučeníkov. Mnohí veriaci, biskupi — a aj mestá — sa usilovali zadovážiť si pozostatky svätých a podnikli preto ďaleké cesty. Ba, boly prípady, že sa snažili ich získať násilím, alebo za peniaze. Pravda, vyskytly sa aj zneužitia, že totiž sa obchodovalo s pozostatkami svätých, ba aj nepravé pozostatky predávali ako pravé. Také prípady však aj Cirkev aj svetské zákony zakazovaly a trestaly. Na Východe bolo zvykom deliť kosti svätých, aby takto čím viaceré miesta mohly mať ich pozostatky. Na Západe však až do 8. storočia sa zdráhali z úcty k zomrelým ich telo rozkúskovať, ba aj preniesť na iné miesto. Medzi relikviami prvé miesto zaujímal *Kríž Kristov*, ktorý našla r. 326 matka Konštantína Veľkého — sv. Helena.

Relikvie.

3. Úcta *obrazov* svätých, najmä Matky Božej a apoštolských kniežat, bola dosť rozšírená už v prvej perióde, i keď vtedajšia arkánna disciplína a prenasledovanie kresťanov neposkytovaly dosť prajných okolností pre ňu (§ 24, 3). Ale o nejakom nepriateľskom postoji starého kresťanstva oproti obrazom hovoriť, ako to robia protestanti, je neodôvodneným predsudkom. Niektorí starší spisovatelia — Euzebius, Epifanius — vyslovujú sa síce proti obrazom, buď z obavy, aby kresťania neupadli do modloslužby, alebo preto,

Úcta obrazov.

že boli oddaní predsudkom a rigoristickým jednostrannostiam. Ale ich náhľad nemal vplyv na ľud. Elvírska synoda r. 300 tiež zakázala vyvesiť v kostoloch obrazy svätých, ale jej nariadenie malo len lokálny význam. Opatrenie elvírskej synody vyvolaly vtedajšie pomery v Španielsku, kde pohania často potupili kresťanské obrazy, čomu chcela elvírska synoda predísť. Preto tam ozdobovali kostoly viac len ornamentikou zo sveta rastlín a zvierat. V dobe po Konštantínovi však kresťania bohato ozdobovali svoje chrámy obrazmi svätých vo freskách, v mozaike. Obrazy maly povzbudiť a poučiť veriacich, a preto opatrili ich vysvetľujúcimi nápismi. Veriaci prejavovali úctu k obrazom tým, že ich bozkávali, zapaľovali svetlá a kadidlá, a kľakali pred nimi. Proti zlozvykom, ktoré sa tu a tam vyskytovaly pri úcte obrazov, svätí Otcovia (Gregor Veľký) dali potrebné poučenie.

4. Zvláštnej úcte sa tešily i posvätné miesta, najmä tie, ktoré boly posvätené životom, utrpením a smrťou Spasiteľa. Kresťania už za prenasledovania často *putovali*, aby sa mohli pokloniť svätým miestam, ale najmä vtedy to činili, keď bol nájdený v 4. storočí Kríž Kristov. Po prenasledovaní sa púte ešte viac rozšírily. Okrem Jeruzalema vyhľadávali kresťania hroby apoštolských kniežat v Ríme, hrob sv. Felixa z Noly a v Galii hrob sv. Martina z Tours. Sv. Otcovia schvaľovali a odporúčali púte kresťanom, ale tiež upozorňovali na zlozvyky, ktoré skrsly pri nich z ľudskej krehkosti.

Púte a procesie.

Tri kríže z rímskych brán z čias byzantských.

Okrem pútí obvyklé boly v tejto perióde i *procesie*. Náboženské sprievody boly známe už aj židom a pohanom. Za prenasledovania pravda nemohly byť verejné, ale keď sa dostalo Cirkvi slobody, kresťania konali ich s veľkou okázalosťou. Procesie usporiadali v Kvetnú nedeľu, vo Veľkú noc, pri slávnostiach posviacky chrámu a pri veľkých nehodách a navštíveniach. Podľa toho, či boly procesie poďakovacie alebo prosebné, klérus a ľud nosievali

slávnostné alebo kajúcne rúcho. Veriaci nosievali v sprievode kríže, zástavy, horiace sviece, spievali hymny, litánie (λιταί = prosby) a modlili sa.

Duchesne, Origines du culte chrétien. 5. v. Paris 1909. Weigand, Zur Datierung der Peregrinatio Aetheriae. Byzant. Zeitschr. 1911. — I. Burel, Anciennes pratiques de dévotion. Avignon 1927. — Dörfler, Die Anfänge d. Heiligenverehrung nach den röm. Inschriften und Bildwerken, 1913.

§ 59. NÁBOŽENSKO-MRAVNÝ ŽIVOT KRESŤANOV.

1. Kým vplyv kresťanstva na verejný život za prenasledovania bol len veľmi skrovný, po oslobodení kresťanstva otvára sa jeho uplatneniu široké pole. Kresťanské vyučovanie, sviatosti, disciplinárne prostriedky očistily a oživily nábožensko-mravný život antických kultúrnych národov, od základu vychovaly nekultúrne alebo menej civilizované národy a zapojily ich do kultúrneho sveta. Cirkev mohutne napomáhala štát v jeho reformnej činnosti, zošľachtila jeho prostriedky, vytýčila mu cieľ a označila cestu, po ktorej sa má uberať, aby viedol svojich poddaných k časnému a večnému dobru. Na Západe bola Cirkev uprostred sťahovania národov jedinou záchrankyňou civilizácie a jediným spojivom rímskej ríše, skladajúcej sa z rozličných národov.

Kultúrne poslanie kresťanstva.

2. Blahodarný účinok Cirkvi javil sa predovšetkým na poli charitatívnom. Budovala nielen nádherné chrámy, ale stavala pre trpiace ľudstvo nemocnice, chudobince, sirotince a tým preklenula priepasť medzi bohatými a chudobnými. Týchto zariadení pohanský svet nepoznal a ich blahodarné pôsobenie najlepšie dokazuje Juliánova snaha uviesť ich aj u pohanov. Cirkev bola sociálnou veľmocou tejto doby. Biskupi prevzali namiesto zkorumpovaného štátneho úradníctva starostlivosť o núdzu trpiacich, zadovážili im pokrm, šatstvo a prístrešie. Časť cirkevných príjmov určili pre chudobných (§ 48, 4).

Sociálne poslanie kresť.

Sv. Bazil založil v kapadockej Cezarei nemocnicu, pozostávajúcu z viacerých domov; v nej lekári a ošetrovatelia opatrovali rozličných nemocných. Jeho príklad nasledovaly mnohé mestá. Sv. Ján Zlatoústy založil podobný ústav v Carihrade, sv. Augustín v mestečku Hippo, Fabiola v Ríme. Paulinus z Noly rozdelil svoj majetok medzi chudobných, sv. Melania ml. so svojím manželom Pipiánom darovali svoj miliónový majetok kostolom, chudobným a kláštorom.

Nemocnice.

Niektoré ostrejšie výroky sv. Otcov o bohatstve, obchode a priemysle daly v najnovšej dobe podklad k domnienkam, ako by sv. Otcovia boli proti súkromnému vlastníctvu a odsudzovali obchod a priemysel. No keď niektorí sv. Otcovia (sv. Ambróz, Gregor Nisenský, Ján Zlatoústy) obchodovanie pokladali za opovrhnutiahodné zamestnanie, robili to pre mnohé zneužitia tejto doby, pre nízku špekuláciu, s ktorou sa vtedy obchody zväčša prevádzaly. Neodsudzovali však obchodovanie samo v sebe. Sv. Otcovia neboli ani proti súkromnému vlastníctvu, ako jasne vysvitá z učenia sv. Augustína o majetku, obchode a priemysle. Výroky sv. Otcov bičovaly len zneužitie súkromného vlastníctva, alebo horlily podľa príkladu Platónovho a prvých kresťanov v Jeruzaleme za *komunizmus lásky*. Malo to byť odpoveďou sv. Otcov na prílišnú túhu ľudí po majetkoch, na lakomstvo a ziskuchtivosť, ktorá sa šírila i medzi kresťanmi.

Sv. Otcovia a súkromný majetok.

3. *Otroctvo* bolo tak srástnuté *s* vtedajším sociálnym a hospodárskym životom, že Cirkev ho nemohla skoro odstrániť, ba aj sama trpela otrokov na svojich majetkoch. Avšak od prvého počiatku sa všemožne snažila — vedená kresťanskou zásadou rovnosti všetkých ľudí pred Bohom — vniesť do otrockej ustanovizne princípy práva a mravnosti, taktiež mierniť ostrie rímskych zákonov o otrokoch. Cirkev odporúčala prepustenie otrokov na slobodu a mnohé vznešené rodiny darovaly celým zástupom svojich otrokov slobodu. Vplývala na štátne zákonodarstvo, aby aj ono uznalo právo prepúšťať otrokov; a štát to skutočne uznal zpočiatku u kléru a neskoršie aj u iných pánov, ktorí mali otrokov. S cirkevného stanoviska nebolo rozdielu medzi pánom a otrokom. Otroci mali tak prístup k všetkým prostriedkom milosti ako pán a mohli dosiahnuť v Cirkvi aj najvyšších úradov. Konštantín Veľký postavil úmyselné usmrtenie otroka na úroveň vraždy, Justinián zrušil zákonné obmedzovanie prepúšťania otrokov na slobodu, dal im všetky občianske práva a dovolil im, aby so svolením svojho pána mohli uzavrieť manželstvo so slobodnou osobou.

Cirkev a otroctvo.

4. Blahodarný vplyv kresťanstva javil sa i v tom, že sa *odstránily ukrutnosti zo štátneho zákonodarstva* a ono sa stalo ľudskejším. Odstránili trest ukrižovania, odsúdenie zločincov ku gladiatorským zápasom, vpaľovanie potupného znaku na čelo a nemilosrdné zaobchádzanie so zajatými a väzňami. Biskupi mali právo navštevovať väzňov, hmotne ich podporovať a prihovárať sa za odsúdených zločincov (ius intercessionis). Cirkevným budovám poskytnuté právo azylu tiež v mnohom prispievalo k zmierneniu súdneho pokračovania.

Kresťanstvo zmenilo stoickou filozofiou ospravedlňovaný náhľad o samovražde. Sv. Augustín dokázal (De civ. Dei I. 22.) bezpodmienečnú hriešnosť samovraždy, ktorá bola vtedy medzi ľudom dosť rozšírená a synoda v Brage (Španielsko) r. 563. odoprela samovrahom cirkevný pohreb. Vyháňanie plodu, vyloženie detí tres-

Cirkev a samovražda.

tala Cirkev vyobcovaním. Konštantín Veľký zúžil doterajšiu neobmedzenú otcovskú moc nad deťmi a prísne trestal usmrtenie detí na základe otcovskej moci (parricidium).

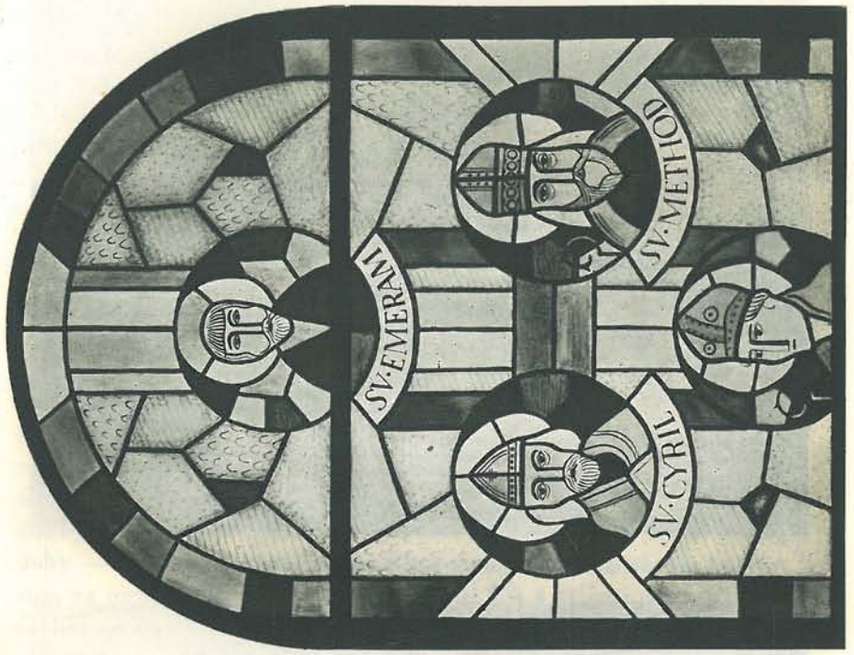
5. Dôležitý je aj očisťujúci zásah kresťanstva do *pohlavného života.* Pohanský svet v tomto ohľade mal síce dosť zdravé náhľady, jednako v každodennom živote, zvlášť za cisárstva, panovala široká pohlavná neviazanosť. Už len cudzoložstvo — aj to nie vždy a nie u každého — pokladalo sa za previnenie. Kresťanstvo vnieslo do života smysel pre vyššiu pohlavnú mravnosť. Žiadalo manželskú vernosť nielen od ženy, ale i od muža. Zakazovalo a trestalo sa i pohlavné obcovanie mimomanželské. Nepodarilo sa mu hneď a všade jednako uviesť do života zásadu manželskej nerozlučiteľnosti, ale zásadne sa jej kresťanstvo vždy pridržiavalo. Na Východe, kde štátne zákonodarstvo dovoľovalo v niektorých prípadoch rozluku, i Cirkev bola povoľnejšia. Na Západe ale sv. Augustín a pápež Inocent I. s najväčšou rozhodnosťou sa zasadili za monogamiu a nerozlučiteľnosť manželstva. Avšak u germánskych národov — najmä v poprednejších kruhoch — ešte dosť dlho sa zachovaly v tomto ohľade iné náhľady a len postupne podarilo sa Cirkvi ich úplne vykoreniť.

Cirkev a monogamia.

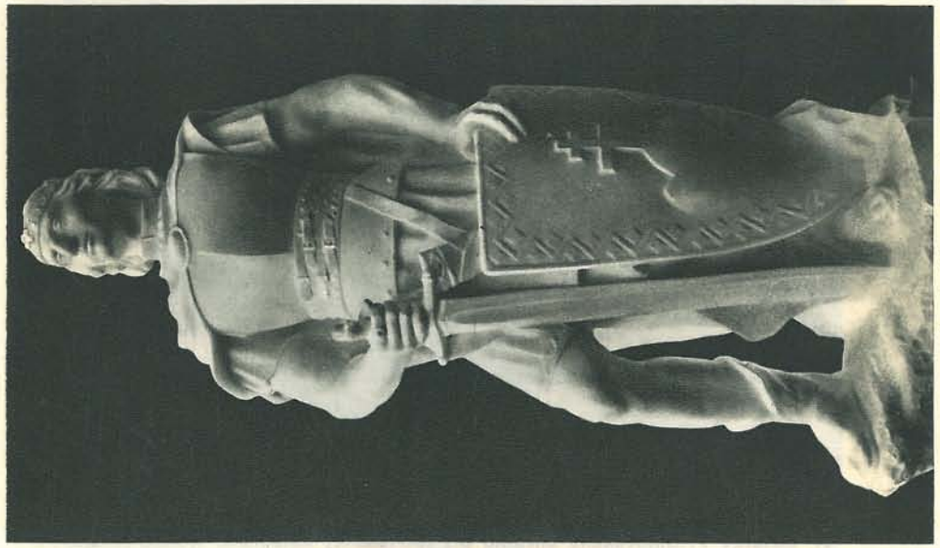
Postavenie ženy v rodine sa značne zlepšilo. Kresťanstvo ju uznalo za samostatnú a rovnoprávnu osobnosť. Keď v staroveku tu a tam aj odznely poľutovaniahodné poznámky ešte i v asketických a klerikálnych kruhoch o ženskom pohlaví i manželstve, nevyvieraly predsa z kresťanského smýšľania o žene.

Podľa Gregora z Tours (Hist. Franc. VIII. 20) na synode v Mâcon (Francúzsko) r. 585 odznely z úst istého biskupa slová: „Mulierem hominem non posse vocitari." Bol však podvrátený slovami zo sv. Písma a uspokojil sa. Išlo tu pravdepodobne nie o morálnu otázku, ale o etymologický rozbor slova „homme, homo".

6. Avšak popri blahodarnom vplyve kresťanstva na verejný a súkromný život nemožno zamlčať ani tie nepriaznivé zjavy, ktoré sa vynorily v kresťanskom živote v tejto perióde. Sv. Hieronym poznamenal, že „Cirkev vtedy pribrala na moci a bohatstvách, ale nezbohatla v ctnostiach." Istý úpadok v náboženskom a mravnom živote kresťanov v tejto perióde je nepopierateľný. Pôvodná horlivosť kresťanov ochladla a v celej Cirkvi množila sa ľahostajnosť. Prenasledovania síce veľa škodily kresťanstvu, ale súčasne boly prirodzenou vzpruhou pre zbožnejší a prehĺbenejší duševný život. Tie prirodzené vzpruhy v druhej perióde odpadly. Ku kresťanstvu pristupovali vtedy mnohí pohania bez vnútorného presved-

39. Časť obloka z Pribinovho chrámu s patrónmi kostola v Nitre. Od Ľ. Fullu.

38. Slovenské knieža Pribina, ktorý okolo roku 833 postavil prvý kresťanský chrám v Nitre. Socha od Fr. Gibalu.

40. Nitrianska katedrála s hradom, prestol sv. Metoda.

41. Ostatky Pribinovského chrámu pri nitrianskej katedrále. Konzervované v rokoch 1932—34.

čenia len z vypočítavosti, aby sa zapáčili kresťanským panovníkom a dosiahli časného prospechu. Tí zdanliví kresťania znižovali úroveň náboženssko-mravného života a vnášali doň veľa pohanských zvykov a povier. Synody v tejto perióde musely často bojovať proti šíriacej sa povere. Časté dogmatické hádky, mnoho ráz sprevádzané s veľkou vášnivosťou, narušily bratskú pospolitosť kresťanov, oberaly biskupov a kňazov o potrebnú autoritu, porušily disciplínu a mravnosť. Škodlive pôsobily i vpády barbarov, ktorí ničili kláštory, zneuctievali ženské, zajímali a vraždili biskupov a kňazov. Vyučovanie ľudu za takých okolností bolo hatené, ak nie úplne znemožnené. Vysoké školy mali ešte vždy v rukách pohania a boly zrušené len v 6. storočí. V kléru javila sa tiež neviazanosť. Zväčšené časné majetky viedly mnohých kňazov k lakomstvu, ctižiadosti, svetskému smýšľaniu a životu. Do kňazského stavu vstupovali ľudia bez povolania a cirkevných úradov sa domáhali neraz i simoniou. A keby aspoň mníšstvo a kláštory boly bývaly ušetrené od chýb. Ale i tých sa zmocnila veľká revnivosť a pýcha. Mestské obyvateľstvo zosurovelo, upadalo do nemravnosti, utláčalo chudobných a slabších. Salvián z Marseille († 480.) — Jeremiáš svojej doby — zúfal nad katolíckymi Rimanmi a zahanboval ich poukazom na mravnejšiu životosprávu pohanských a ariánskych národov. Či bez príčiny??

Nepriaznivé zjavy.

Lallemand, Histoire de la charité. Paris 1902. — F. Arnaldi. Saggio sulla vita spirituale del IV° e V° secolo. Pisa 1927. — Weber, Die sozialen Gründe des Untergangs der antiken Kultur. 1924. — F. Marx, Zur Gesch. der Barmherzigkeit im Abenland 1917. — De Gorce, Les voyages, l'hospitalité et le port des lettres dans le monde chrétien de IVe et Ve siècles. Paris 1925. — Bangaljjas, A keresztény Egyház története I. Bpest 1937.

STREDOVEK.

PÔSOBENIE CIRKVI MEDZI GERMÁNSKYMI, ROMÁNSKYMI A SLOVANSKÝMI NÁRODMI OD SŤAHOVANIA NÁRODOV PO 16. STOROČIE. ODŠTIEPENIE GRÉCKO-ORIENTÁLNEJ CIRKVI OD LATINSKEJ.

Všeobecný prehľad.

V dejinách Cirkvi nastal koncom 7. a v 8. storočí kolosálny obrat, ktorý radikálne pozmenil jej doterajší život a posunul dejište medzi nové národy a cudzie kraje.

1. Kým v kresťanskom staroveku najvýznamnejšie cirkevné udalosti odohrávaly sa na východe a juhu — vo vtedy známych čiastkach Ázie, Afriky a juhovýchodnej Európy, zatiaľ v stredoveku prechádza dejište — po odpadnutí Ázie a Afriky k islamu a východnej Európy k schizme — viac na západ, sever a strednú Európu.

2. Iný bol spôsob účinkovania Cirkvi v staroveku a iný v stredoveku. Cirkev v staroveku pri svojom výstupe na dejište našla u grécko-rímskych národov vysokú, hoci pohanskú kultúru na každom poli ľudského života a úlohou Cirkvi bolo túto kultúru pokresťančiť a zošľachtiť — očistiť ju a pozbaviť pohanskej hniloby. V stredoveku našla Cirkev v Germánoch a Slovanoch surové, nekultúrne národy, ktoré musela priučiť obrábaniu pôdy, remeslám, umeniu a vede, u ktorých musela budovať kultúru od základov a vychovávať ich ako deti. V staroveku našla sa Cirkev vo vyvinutom a usporiadanom štáte a mala tento len pretvoriť podľa kresťanských zásad, kým v stredoveku stála Cirkev pri kolíske rodiacich sa nových štátov, svojou organizáciou slúžila im za vzor, svojimi pokynmi formovala ich od útlej mladosti. Preto nové štáty od počiatku nosily na sebe kresťanský charakter.

3. Je prirodzené, že Cirkev za týchto nových podmienok dopracovala sa skvelejších výsledkov ako v staroveku. Kresťanské idey prenikly celú ľudskú spoločnosť a všetky fázy ľudského života. Kresťanským duchom bola naplnená rodina, spoločnosť a štát. Pomer Cirkvi a štátu v tejto dobe dosiahol svoju najideálnejšiu formu, vzájomné uznanie, napomáhanie a úctu.

Stredovek je dobou hlbokého náboženského presvedčenia, živej viery a úprimnej oduševnenosti za vyššie, nadprirodzené hodnoty. Cirkvi sa podarilo spojiť ľudí a národy v jednu rodinu, na čele ktorej stál pápež ako otec. A to sjednotenie slúžilo národom k dobru. Sloboda, umenie, veda kvitly v Cirkvou usporiadanej spoločnosti. Náboženský duch oživil všetko a nič neudusil. Láska k bližnému premohla sebeckosť, poníženosť prevládla pýchu a povýšenosť, duch zvládol hmotu, to, čo je v človekovi cennejšie a šľachetnejšie, získavalo prevahu nad nízkosťami a vášňami, nakoľko je to možné u krehkého človeka.

Tým však sa nehovorí, že stredovek je ideálom kresťanskej spoločnosti. Zďaleka nie. Bezchybnej a ideálnej doby vlastne nikdy nebolo a ani nebude na zemi. Stredovek sa vždy pokladal za dobu silnej viery — čo je pravda — ale ďalej neslobodno ísť v jeho zvelebovaní. Má stredovek svoje tiene. Nemožno povedať, že by v tej dobe i ctnosť a blaženosť bola dosiahla tej výšky, na akej stála viera. Násilenstvo, ukrutnosť, ľahkovernosť a v mnohých prípadoch až detská kolísavosť nie sú zriedkavými zjavmi tejto doby a hodne uberajú z jej lesku. Je to doba mladistvého rozbehu, doba extrémov v dobrom a zlom. Bohatá je na silné a vynikajúce charaktery ako žiadna iná, bohatá na svätých a dokonalých ľudí, ale mala i svojich ukrutníkov, ktorí v ničom neostávajú za krvilačnými rímskymi imperátormi.

TRETIA PERIÓDA.

Od sťahovania národov po Gregora VII. (692—1073).

V tejto perióde berie Cirkev na seba ťažkú prácu, aby priviedla ku kresťanstvu divé germánske a slovanské národy, vytrhla ich z barbarstva a ich prostredníctvom založila stredovekú kultúru. Pravda, nielen ona vplýva na nové národy, ale i tieto sa usilujú opanovať Cirkev. Neraz sa dostane do povážlivej odvislosti od štátu a jej predstaviteľ — pápež stane sa v mnohých prípadoch — bábkou panovníkov a vplyvných rodín. Vzniknú smutné pomery, ktoré vyžadujú reformu v nasledujúcej perióde. Islamom a východnou schizmou stratí Cirkev svoje pozície v Afrike, Ázii a východnej Europe a jej dejište sa prenesie do strednej a západnej Europy.

HLAVA I.

Vzrast a straty Cirkvi.

§ 60. SŤAHOVANIE NÁRODOV A JEHO NÁSLEDKY.

1. Sťahovanie národov je dozvukom staroveku a úvodom do stredoveku. Pravda, rozumieme tu pod sťahovaním národov usadenie germánskych a slovanských národov na území a blízko hraníc rímskej ríše, a ako také je len čiastkou toho veľkého presunu národov, ktorý sa vlastne začal 1000 rokov pred Kristom (dórske sťahovanie) a skončil sa 1000 rokov po Kr. (výpravy Normanov-Wikingov). Sťahovanie germánskych národov (východní Germáni sú: Ostrogóti, Vizigóti, Burgundi, Vandali, Longobardi; západní Germáni: Frankovia, Bavori, Alemani, Durínčania, Sasi) začalo sa pri dolnom Dunaji — na brehoch Čierneho mora, keď koncom 4. storočia Huni napadli a vytlačili tam usadených Gótov. Vyrušení Góti a iné východné germánske národy obídením východnej rímskej ríše, ktorú sa ešte neopovážily napadnúť, uberaly sa juhozápadným smerom cez Galiu a Španielsko do severnej Afriky (Vandali), alebo do Talianska (Ostrogóti, Longobardi). Súčasne

Germáni a Slovania v Europe.

pohly sa aj západné germánske kmene a zaujaly Galiu a Britaniu. Na miesta, zanechané Germánmi, došli Slovania. V 5. a 6. storočí zaujali v strednej Europe poriečie Vltavy Česi, nad stredným Dunajom Slováci; v 7. storočí došli na svoje terajšie sídla Juhoslovania, a to Chorváti, Srbi a Slovinci; Poliaci zaujali poriečie Odry a Visly, územie medzi riekou Odrou a Labe Slovania polabsko-baltickí, Rusi stredné krajiny terajšieho Ruska. Medzi slovanské kmene sa vtlačily ugro-fínske kmene — v 7. storočí kmeň Bulharov a v 9. storočí kmeň Maďarov.

2. Sťahovanie národov je jedným z najpozoruhodnejších zjavov v dejinách Europy, ktoré v rímskej ríši starnúcim a mravne klesajúcim národom dodalo novej životnej sily a pružnosti, Cirkvi ale skytalo jedinečnú príležitosť dokázať, že je schopná národy zošľachtiť a zcivilizovať. Usadenie Germánov na území rímskej ríše prinieslo domácemu obyvateľstvu veľa utrpenia, uviedlo neslýchaný chaos v ríši, ale dobyvatelia čoskoro sa prispôsobovali náhľadom a mravnosti podmanených národov, osvojovali si výdobytky antickej civilizácie a kultúry a na troskách rímskej ríše zakladali trvalé štáty. Germánske a podobne i slovanské národy boly duševne i telesne zdravé, plné nepokazenej, mladistvej energie a vynikajúcich prirodzených vlastností, ktoré bolo treba len usmerňovať — priviesť na správnu cestu a tak sa staly požehnaním Europy a sveta. Namiesto spustošenia antickej kultúry, čo zdanlive hrozilo civilizovanému svetu pri ich príchode, staly sa záchrancami, základom a nositeľmi novej europskej kultúry. Iste maly v sebe veľa surovosti a ničivej zúrivosti, ale popri tých chybách maly i také črty charakteru, ktoré ich predurčovaly na skvelú budúcnosť, keď sa zapoja do kresťanskej kultúry. Vážne a mravné nazeranie na život, cit pre voľnosť a spravodlivosť, vyvinutý cit spolupatričnosti, smelosť, vernosť, pohostinstvo, prísne sa pridržiavanie monogamie — to sú vlastnosti, ktoré maly blízko k evanjeliu, a na ktoré kresťanstvo ľahko mohlo nadviazať. Boli modlári, ale ťažké údery osudu, dlhé putovanie bez vlasti a hlavne stýkanie sa počas sťahovania s cudzou kultúrou a náboženstvami otriasly v nich vieru v modly. I Germáni a Slovania, podobne ako antické národy, postupne prichádzali k presvedčeniu o nedostatočnosti a nedokonalosti ich doterajšieho náboženstva a túžili po voľačom lepšom a vznešenejšom. V tom zakolísaní učenie o *jednom Bohu*, Stvoriteľovi neba i zeme, múdrom Usporiadateľovi sveta, Pánovi nad zlými duchmi a osudom, ktorý dobro odmeňuje a trestá zlo, poskytovalo im svetlo,

Vlastnosti Germánov a Slovanov.

útechu a pevnosť. Súviselo to už s povahou nových národov, že ich obrátenie na kresťanstvo nedialo sa ako u antických národov zdola nahor, ale opačne. Stačilo získať pre kresťanstvo vodcu-panovníka a podriadení, vedení príkladnou poslušnosťou a úctou k svojmu vodcovi, nasledovali jeho príklad ako samozrejmú vec. Pravda, ich obrátenie neznamenalo len náboženský, ale i politický čin. Pokrstenie germánskych národov z najväčšej časti nedialo sa násilne, ale dobrovoľne. Avšak tým viac sa vyskytne násilenstvo neskoršie u Gótov, keď mali prijať kresťanstvo v ortodoxnej forme. Lebo pôvodne prijali ho vo forme arianizmu a pridržiavali sa ho kŕčovite až do jeho úplného zániku. Znamenalo to pre Germánov veľké nevýhody a pre podmanené rímske národy veľké utlačovanie a boje.

3. Kým východnej rímskej ríše — vyjmúc Balkánsky polostrov — sotva sa dotklo sťahovanie národov, zatiaľ západná ríša musela prežiť jeho celú zúrivosť, pričom sa ona rozpadla a s ňou celý antický svet. Germáni, ktorí predtým ako žoldnieri a úradníci istý čas boli najlepšou oporou západnej ríše a už-už splývali s domácim románskym obyvateľstvom, teraz túto rozdrúzgali a pozmenili jej správu. R. 476 pozbavil Odoakar posledného cisára západnej ríše Romula Augustula trónu a na juhu a juhozápade Europy vzniknú germánske národné štáty. Zpočiatku sú ešte závislé od Byzancie, ale postupne sa osamostatňujú. Okolo r. 500 panovali už germánski králi v Ravene, Paríži, Toulouse a Kartágu. Západ tratí svoj antický ráz a dostáva stredoveký vzhľad.

Rozklad západnej rímskej ríše.

O presadenie antickej kultúry na západ zaslúžili sa *Boetius* († 525), prekladateľ diel Aristotelových, učenec a historik *Kasiodor Veľký*, *Dionýz Exiguus*, *sv. Benedikt* a jeho rehoľa, *Priscián*, latinský gramatik stredoveku a neskoršie *Izidor Sevilský*, pôvodca Etymologie, encyklopedie to celej profánnej a cirkevnej vedy.

4. Monofyzitické spory vrazily klin medzi Východ a Západ a medzi nimi vzniklú priepasť sťahovanie národov len prehĺbovalo. Východní cisári strácali vplyv na Západ a túto okolnosť využilo o neodvislosť sa domáhajúce pápežstvo. Pápežstvo v tej dobe nemohlo ostať bez svetskej opory. Spolupráca s novými národmi zpočiatku ešte nebola možná, lebo tieto boly ariánske. Pápež bol v chúlostivom položení medzi východným cisárstvom a vzrastajúcou mocou Germánov. Jeho položenie sa zlepšilo až vtedy, keď našiel cestu a spojenie ku germánskemu národu, ktorý bol nezávislý od Byzancie a pritom katolícky. Tým národom boli Frankovia, ktorých kráľ Chlodvik krst r. 496 prijal. Bolo prirodzené

Pápežstvo a nové národy.

a jasné, že zdravej syntéze svetovej Cirkvi s katolíckym germánskym národom patrí budúcnosť. Kým ostatné germánske štáty ariánskej orientácie postupne zmizly, ríša Frankov a z nej vzniklé nástupnícke štáty, spojené so svetovou katolíckou Cirkvou, opanovaly stredovek.

H. v. Schubert, Geschichte der christ. Kirche im Frühmittelalter. Tübingen 1917. — Schubert, Staat u. Kirche in den arianischen Königreichen u. im Reiche Chlodwigs. München 1912. — Villari, Le invasioni barbariche in Italia. Milano 1900. — Th. Hänlein, Die Bekehrung der Germanen zum Christentum. Leipzig 1919. — J. de Vries, Die Welt der Germanen, 1935. — Halphen, Les Barbares des grandes invasions. Paris 1930. — Kletler, Deutsche Kultur zwischen Völkerwanderung u. Kreuzzügen. 1934. — F. Schneider, Mittelalter bis zu Mitte des 13. Jh. 1929. — G. Kurth, Les origines de la civilisation moderne. 7. v. Paris 1923.

§ 61. OBRÁTENIE GERMÁNSKYCH NÁRODOV.

Z germánskych národov najskôr prijali kresťanstvo *Góti*. Oboznámili sa s ním, keď sa pri svojom sťahovaní so severu na juh dostali do styku s kresťanskými národmi. Zdá sa, že viacerí z nich sa obrátili ešte na severných brehoch Čierneho mora a dolného Dunaja. Kresťanstvo prenikalo k nim pravdepodobne prostredníctvom zajatých kresťanov z Malej Ázie. Ako vzrástol počet kresťanov medzi nimi vidieť z toho, že na nicejskom sneme r. 325 zúčastnil sa aj ich biskup *Teofil*. Počas sťahovania sa Góti rozdelili na Vizigótov a Ostrogótov.

Kresťanstvo u Vizigótov.

1. Značnejšie sa ujalo kresťanstvo u *Vizigótov* za biskupa Ulfilu († 383), ktorý je apoštolom Gótov. Ako rukojemník dostal sa do Carihradu, kde sa oboznámil s kresťanstvom. Keď sa vrátil k svojmu národu, pilne šíril u neho novú vieru. Asi r. 341 bol vysvätený v Carihrade za misijného biskupa Vizigótov. On vynašiel gótske písmo a preložil sv. Písmo do gótštiny. Je to prvá germánska próza. Ulfilovo účinkovanie vyvolalo medzi Gótmi vzburu, preto sa uchýlil s kresťanskými Gótmi na Balkán. R. 375 kmeň Hunov napadol Ostrogótov a podrobil si ich. Podobný osud očakával aj Vizigótov. Ulfila, aby zachránil svoj ľud, žiadal od cisára Valensa o prijatie do rímskej ríše, čomu Valens vyhovel s podmienkou, že Vizigóti prijmú arianizmus a budú slúžiť rímskej ríši ako žoldnieri. Ulfila prijal podmienku a so svojím národom pristúpil k arianizmu. Činil to pod tlakom okolností, ale istú náklonnosť k arianizmu mal ešte zo svojho pobytu v Carihrade. Od Vizigótov prešiel arianizmus k iným germánskym kmeňom, a to k Ostrogótom, Vandalom a Longobardom.

Ulfila.

Avšak rímske úradníctvo utlačovalo Vizigótov, ktorí sa preto r. 378 vzbúrili a porazili Valensa pri Adrianopoli. Po ďalších bojoch prijal ich Teodozius Veľký ako spojencov do rímskej ríše. Tak cisár ako i sv. Ján Zlatoústy sa všemožne usilovali, aby Vizigóti zanechali arianizmus, ale bezvýsledne. V rímskej ríši sa zreorganizovali, počiatkom 5. storočia pod vedením kráľa *Alaricha* spustošili Taliansko a r. 410 dobyli i Rím. Zaujali južnú Galiu a Španielsko a r. 419 založili si na tom území novú vlasť s hlavným mestom Toulouse. Bola to prvá samostatná germánska ríša na bývalom rímskom území. Katolícke domorodé obyvateľstvo bolo od nich veľmi utiskované najmä za kráľa *Euricha* (466—84) a neskoršie za kráľa *Leovigilda* (568—86). Jeho synovia však boli katolíci. Starší syn *Hermenegild* povstal proti otcovým ukrutnostiam, ale vlastný otec ho dal popraviť (585). Jeho druhý syn a nástupca *Rekared* (586—601) pričinením sevilského arcibiskupa sv. Leandra prijal ortodoxnú vieru, v čom ho nasledovala najväčšia časť ľudu spolu s doterajšími ariánskymi biskupmi. Rekatolizovanie Vizigótov bolo dovŕšené na synode v Tolede r. 589. Horlivé účinkovanie biskupov toho národa — sv. Izidora Sevilského († 636), Eugena († 657) a Ildefonsa z Toleda († 667) — priviedlo kresťanstvo k rozkvetu. Panovníci sa starali o povznesenie nielen štátneho blaha, ale i cirkevného života; avšak štátne cirkevníctvo — podobne ako na Východe — nie vždy bolo prospešné kresťanskej veci.

Alarich.

Vizigóti katolíci.

Ríša Vizigótov, oslabovaná vnútornými spormi, podľahla začiatkom 8. storočia Arabom. Pod ich panstvom kresťanstvo síce úplne nevymizlo, ale utrpelo veľké škody.

Atalarich, kráľ Vizigótov. Kráľ Totila.
(Na súčasných medených minciach.)

2. *Ostrogóti* prijali pôvodne tiež ortodoxné kresťanstvo, avšak vplyvom Vizigótov stali sa ariánmi a ostali nimi až do zániku svojej ríše. V polovici 5. storočia obývali Panoniu a koncom 5. storočia dostali sa do Itálie. V Itálii vtedy dožívalo svoje posledné chvíle západorímske cisárstvo. Po zavraždení neschopného cisára Valentiniána III. (455) mali skutočné vedenie ríše v rukách germánski

Astrogóti arciáni.

žoldnierski vodcovia, z ktorých *Odoakar* r. 476 odstránil posledného západorímskeho cisára Romula (potupne Augustulom nazývaného) a sám sa stal kráľom Itálie. Východorímsky cisár Zeno zpočiatku uznal Odoakara za ríšskeho vodcu a poctil ho menom patrícija, čoskoro ale poštval proti nemu *Teodoricha Veľkého*, vynikajúceho kráľa Ostrogótov, ktorý vtrhol so svojím národom do Itálie, premohol Odoakara (489—90) a konečne r. 493 dal ho v Ravene zavraždiť. Založil germánsku ríšu, ktorá sa rozprestierala na Itáliu, Siciliu, Dalmáciu, Panoniu, Norikum a Provence. Snažil sa získať i Frankov — ich kráľ Chlodvik bol mu švagrom — aby tak vytvoril veľkú germánsku ríšu pod nadvládou Ostrogótov, ale ten plán sa mu nepodaril. I keď bol Teodorich Veľký (493—526) ariánom, nažíval v pokoji s domorodým katolíckym obyvateľstvom, ba civilnou správou ríše poveril učeného Rimana katolíka *Kasiodora* a za konzula si zvolil filozofa Boetia. Katolíci mali úplnú náboženskú slobodu, ba natoľko dôverovali Teodorichovi, že pri spornej pápežskej voľbe r. 498 (Symachus — Laurentius) jemu pririekli rozhodujúce slovo. No na konci svojho života stal sa nedôverčivým ku katolíkom. Na Východe totiž vydal cisár Justín edikt (523) proti heretikom, teda i proti ariánom. Teodorich sa domnieval, že Justín to učinil v dorozumení s pápežom Jánom I. (523—526) a katolíkmi Itálie. Pápež Ján domáhal sa u Justína o odvolanie ediktu, keď sa mu to však nepodarilo, dal ho Teodorich uväzniť, a pápež vo väzení aj zomrel. Boetius, ktorý bránil obžalovaných, bol popravený. Po smrti Teodorichovej nasledovali neschopní vladári, ríša zoslabla a bola podmanená r. 555 Justiniánovými vojvodcami Belisarom a Narsom. Itália sa stala provinciou východorímskej ríše pod názvom *ravenský exarchát*.

Teodorich Veľký.

Ruvenský exarchát.

3. Avšak východorímska ríša sa dlho netešila víťazstvu v Itálii. Už r. 568 vtrhli z Panonie do Itálie *Longobardi* pod vedením kráľa Alboina a v jej severnej časti založili kráľovstvo (Lombardsko) so sídlom v Pavii. Odtiaľ podnikali lúpežné výpravy až k rímskym hradbám. Po svojom príchode do Itálie boli len z nepatrnej časti katolíkmi; väčšina patrila k arianizmu. Domorodých katolíkov — najmä duchovenstvo — kruto prenasledovali. Obrat nastal až po smrti kráľa Autariho, ktorého manželka bavorská princezná a horlivá katolíčka Teodelinda — spolu s pápežom Gregorom Veľkým usilovne pracovala na odstránení arianizmu. Za vlády kráľa Grimoalda († 681) sa konečne Longobardi úplne priklonili ku katolíckej Cirkvi. Longobardi splynuli s domorodým obyvateľstvom

Longobardi.

a nedali sa viac vyhnať z Itálie. No ich krajinu pripojil Karol Veľký r. 774 ku franskej ríši.

4. *Svévi* boli pri svojom príchode do severozápadného Španielska (409, Portugalsko) zväčša pohania. V polovici 5. storočia prijali katolícke náboženstvo, ale čoskoro pod vplyvom Vizigótov odpadli k arianizmu. V 6. storočí kráľ *Chararich* pristúpil so svojím národom znovu ku katolíckej Cirkvi. Apoštolskú činnosť vyvíjal medzi nimi zvlášť arcibiskup sv. Martin z Bragy. Ďalšie dejiny Svévov splývajú s dejinami Vizigótov.

Svévi.

5. *Vandali* pohli sa z Panonie a spojení so Svévmi a Alanmi šli cez Galiu, ktorú ukrutne spustošili; usadili sa v južnom Španielsku (409). Už vtedy boli ariánmi. Kedy a kde sa soznámili s arianizmom, je neurčité. R. 429 vytlačili ich Vizigóti zo Španielska a oni pod vedením kráľa *Genzericha* (428—477) vtrhli do Afriky a zmocnili sa celej jej severnej časti. Kedysi prekvitajúca rímska provincia bola Vandalmi obrátená na púšť. R. 439 zaujali Kartago a 455 ohrožovali aj Rím, ktorý však na prosby pápeža Lea Veľkého nezničili. Kráľ Genzerich za dlhého svojho panovania a podobne i jeho nástupca Hunerich (477—84) kruto prenasledovali katolíkov. Za ďalších panovníkov sa osud katolíkov trocha zlepšil. R. 534 urobil cisár Justinián koniec vandalskému panstvu v Afrike. Okolo r. 700 zmocnili sa severnej Afriky Saracéni a vyhubili i posledné zbytky kresťanstva, ktoré po Vandaloch ešte ostaly.

Vandali.

6. *Burgundovia* počiatkom 5. storočia došli zo severovýchodného Nemecka na rýnsku rovinu a usadili sa na okolí Wormsu. Vtedy boli údajne katolíkmi, ale pod tlakom Vizigótov prešli k arianizmu. Keď r. 436 boli zo svojho miesta vypudení Hunmi, uchýlili sa do južnej Galie a založili tam ríšu s hlavným mestom Lyonom. Ich ríša sa zpočiatku rozprestierala i na územie terajšieho Švajčiarska. I keď boli ariánmi, nechovali sa voči tamojším katolíkom nepriateľsky. O rekatolizáciu Burgundov zvlášť sa zaslúžil viensky arcibiskup Avitus a za katolíckeho kráľa Žigmunda prinavrátil sa k Cirkvi celý národ. Keď zaujali ríšu Burgundov Frankovia (534), vymizly i posledné zvyšky arianizmu.

Burgundovia.

Böhmer, Das germanische Christentum: Theol. Stud. u. Krit. 1913. — E. Magnin, L'Église wisigothique au VIIe siècle. Paris 1912. — Hauck, Kirchengesch. Deutschlands. Leipzig 1922. — Timerding, Die irrischfränkische Mission. Jena 1928. — Herwegen, Antike, Germanentum u. Christentum, 1932. — Thelemann, Als die Germanen zu Christus kamen, 1935. — Becher, Germanisches Heldentum u. Christentum. 1934. — Schmidt, Die Bekehrung der Germanen zum Christentum. 1936.

§ 62. KRESŤANSTVO U FRANKOV.

Zpomedzi všetkých germánskych národov, ktoré sa usadily na území rímskej ríše, Frankom sa podarilo vyšvihnúť sa a svojim novozriadeným štátom opanovať budúcnosť. Prozreteľnosť ich určila stať sa panujúcim národom a mohutnou oporou Cirkvi v pohnutých časoch po sťahovaní národov na začiatku stredoveku. Hlavne dve príčiny dopomohly Frankom k vodcovskému postaveniu. Boli jedným germánskym kmeňom, ktorý už trvalejšie býval v susedstve rímskej ríše, a teda rímsku ríšu nenapadol ako túlavý, sťahujúci sa národ, ale ako usadlý, svoju vlasť majúci ľud. A druhá ešte závažnejšia príčina je, že Frankovia prijali kresťanstvo hneď vo forme ortodoxnej a nie — ako ostatní Germáni — vo forme arianizmu. Frankovia pre túto okolnosť ľahko mohli splynúť s domorodým rímskym a katolíckym obyvateľstvom v jedno, kým ariánski Germáni zahynuli, nemajúc tejto jednoty.

Frankovia a kresťanstvo.

1. Frankovia, rozdelení na salických a ripuarských Frankov, čiastočne sa oboznámili s kresťanstvom tak, že sa usadili na severe Galie a svoje panstvo rozšírili i v zemi kresťanskej. Nikde nevystúpili nepriateľsky voči kresťanstvu. Avšak ich hromadné obrátenie stalo sa len za kráľa *Chlodvika* (481—511), ktorý r. 486 (bitka pri Soissons) odstránil posledné zbytky rímskeho panstva v Galii a tak vlastne sa stal zakladateľom ríše Frankov. Chlodvik vzal si za manželku burgundskú katolícku princeznu Chlotildu, ktorá postupne pripravovala tvrdého bojovníka na kresťanstvo. Napadnutý silnými Alemanmi sľúbil ako kedysi Konštantín Veľký, že prijme kresťanstvo, keď zvíťazí. Po víťazstve skutočne spolu s poprednými mužmi svojej krajiny prijal krst na Vianoce r. 496 od reimskeho arcibiskupa sv. Remigia. Jeho príklad nasledoval celý národ. Popri náboženskej pohnútke iste pri obrátení Frankov hrala svoju rolu i politická vypočítavosť. Kresťanstvo im pomohlo svojou vnútornou mocou a organizovanosťou a oni — ako vôbec Germáni — mali úctu pred silou a radi ju použili k vlastnému zosilneniu. Chlodvik chcel získať pre mladú ríšu Merovingov pomoc Cirkvi a jej vplyvných biskupov. Cirkev tiež skladala veľké nádeje v obrátenie Frankov a zvlášť v ich veľkého panovníka.

Chlodvik.

2. Prístup Frankov ku katolíckemu náboženstvu mal ďalekosiahly historický význam. To vycítil a dobre vystihol viensky arcibiskup Avitus, ktorý v pozdravnom liste Chlodvikovi naznačil: „Vestra fides nostra victoria est“. Nakoľko medzi podmaniteľom a podmaneným obyvateľstvom nebolo náboženského rozdielu, ľahko

Význam Frankov v kresťanstve.

mohli títo splynúť v jedno štátne teleso. Pre Frankov ale sa otvorila voľná cesta k pokladom anticko-kresťanskej kultúry, ktorú opatrovala Cirkev. Prijatím kresťanstva so strany Frankov vo forme ortodoxnej boly skrížené plány Teodoricha, kráľa Ostrogótov, ktorý sa usiloval o rozšírenie arianizmu medzi všetkými germánskymi národmi. Ďalšie šírenie sa arianizmu medzi germánskymi kmeňmi zastavilo sa na franskej pôde, ba vplyvu Frankov možno ďakovať, že behom 6. storočia až tri germánske kmene Burgundi, Svévi a Vizigóti zanechali arianizmus. Frankovia stali sa ochrancami ortodoxného náboženstva, čo prirodzene kliesnilo cestu vodcovskej úlohe v stredoveku neskorším Karolingom a umožnilo spojenie všetkých germánskych kmeňov na podklade jedného náboženstva a kultúry.

Avšak Frankovia boli zpočiatku kresťania len navonok a uplynulo hodne času, kým kresťanské zásady prenikly ľud a panujúci dom. Nesvornosť, smyselnosť vládly u kráľov a vysokej šľachty (hoje medzi Brunhildou a Fredegundou), čoho následkom bolo, že miestami ožilo staré pohanstvo. Cirkev bola bohatá a vplyvná, ale úplne odvislá od panovníckeho domu. Bola to Cirkev štátna [Landeskirche], i keď podľa formy rímska, predsa pápež mal na ňu len veľmi malý vplyv. Cirkevné hodnosti dostali dvoru milí ľudia bez ohľadu na cirkevnú súcosť a zásluhy. Nie div, keď medzi takými okolnosťami klesala úroveň kresťanského života. Ale pomocou kláštorov a niekoľkých vynikajúcich biskupov (Avitus viensky † 518, sv. Remigius reimsky † 535, Gregor z Tours † 594) Cirkev časom zvíťazila nad divými vášňami a tým pripravovala národ Frankov na historické poslanie. Írsky mních Kolumbán a sv. Genovéva († 512), patrónka Paríža, vnášali zdravého ducha do kláštorov a z týchto potom do verejného života. Ale úplné ozdravenie nastane len za Karolingov, hlavne za Karola Veľkého.

Cirkev u Frankov.

Vaes, La Papauté et l'église franque a l'époque de Gregoire le Grand: Revue d'hist. ecclés. 1905. — Allotte de la Fuije, L'Église et la culture intellectuelle aux temps mérowingieus: Revue pratique d'apologetique 1906. — Kurth, Clovis. Brux. 1923. — Kurth, Sainte Clotilde, Paris 8. v. 1905. — Meding. Gesch. der Klostergründungen der früheren Merowingerzeit. 1935. — Eckhardt, Die Gesetze des Merowingerreiches. 1935.

§ 63. KRESŤANSTVO MEDZI KELTAMI A ANGLOSASMI NA BRITSKÝCH OSTROVOCH.

1. Britsko bolo provinciou rímskej ríše a s kresťanstvom sa oboznámilo už začiatkom 2. storočia. V 4. storočí dostalo sa kresťanstvo až po hranice Škótska. Ďalšiemu šíreniu kresťanstva v do-

terajšej forme urobily koniec politické udalosti. Začiatkom 5. storočia musely opustiť Britsko rímske légie a keltskí Briti nemohli si obrániť svoju samostatnosť. Časté lúpežné vpády Škótov a Piktov na britské územie ich pohly k tomu, aby volali na pomoc z pevniny germánske pohanské národy Anglov, Sasov a Jütov. Títo r. 428 zaplavili Britsko a miesto toho, aby ho chránili pred Škótmi a Piktami, zaujali ho sami. Briti sa utiahli na západný hornatý kraj (Wales), kde si uhájili svoju vieru a samostatnosť. Z nenávisti k dobyvateľom kresťanstvo medzi Anglosasmi nešírili Briti, ale dostalo sa k nim len koncom 6. storočia zo samého Ríma zásluhou Gregora Veľkého. On sám ešte ako benediktínsky opát chcel ísť hlásať evanjelium medzi Anglosasov, keď však bol zvolený za pápeža, vyslal k nim r. 596 opáta *Augustína* so 40 mníchmi. Augustínova činnosť bola korunovaná úspechom. Kráľ *Ethelbert* z Kentu, ktorého manželka Berta, franská princezná, už dávnejšie pripravovala na kresťanstvo, nielen že povolil účinkovanie Augustínovi, ale aj sám so značnou časťou svojho ľudu prijal krst (597). Gregor Veľký natešený úspechmi medzi Anglosasmi poslal ďalších misionárov a dal im úpravy, podľa ktorých mali šetriť zvyky Anglosasov. Pohanské kostoly neboly zborené, len pre kresťanské bohoslužby posvätené, zvyky, ktoré neboly nemravné alebo poverčivé, boly ponechané a zošľachtené. Zriadil dve cirkevné provincie, každú s dvanásť sufragánmi; prvú v Londýne, ktorej sídlo na biskupa povýšený Augustín preniesol do Canterbury, kde sa začala misijná činnosť, a druhú v Yorku. Zásluhou žiakov Augustínových, sv. Melita, prvého biskupa londýnskeho, Paulína, biskupa yorského za 50 rokov prijali kresťanstvo všetky heptarchie Anglosasov. V druhej polovici 7. storočia vyvinula anglosaská cirkev čulú misijnú činnosť na pevnine, ktorá pomáhala zreformovať i franskú cirkev.

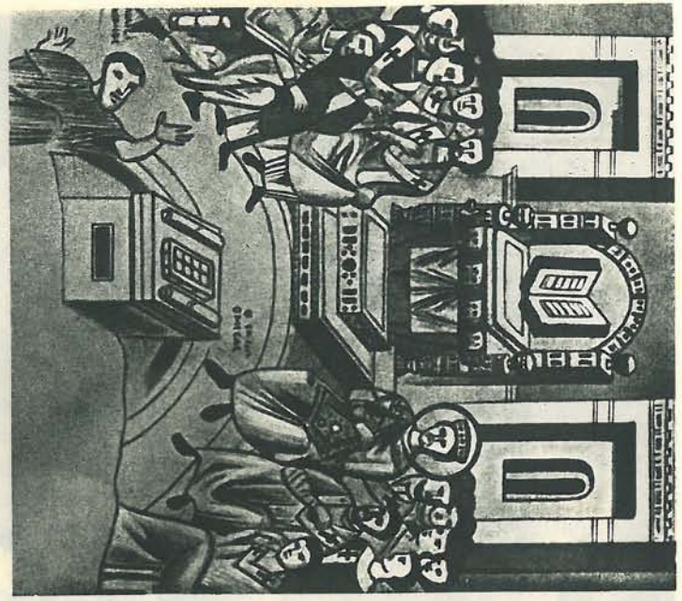
Kresťanstvo u Keltov a Anglosasov.

2. Do *Írska*, ktoré nikdy nepatrilo k rímskej ríši a bolo ušetrené i od sťahovania národov, vnikalo kresťanstvo už v prvej perióde, podľa všetkých príznakov zo susedného Britska. Pápež Celestín I. vyslal r. 431 Paladia ako prvého biskupa „ad Scottos in Christum credentes“ (Írsko = Scotia maior). Paladius však tam mnoho nedocielil. Opravdivým apoštolom Írov bol *sv. Patrik*. Pôvodom bol Škót. Ako 16-ročný chlapec dostal sa do zajatia námorných lúpežníkov, ktorí ho ako otroka predali do Írska. Ako pastier žil v Írsku šesť rokov, vtedy sa vyvinula u neho hlboká zbožnosť a túžba po šírení Kristovej viery. Vyslobodil sa zo zajatia, vo viacerých kláš-

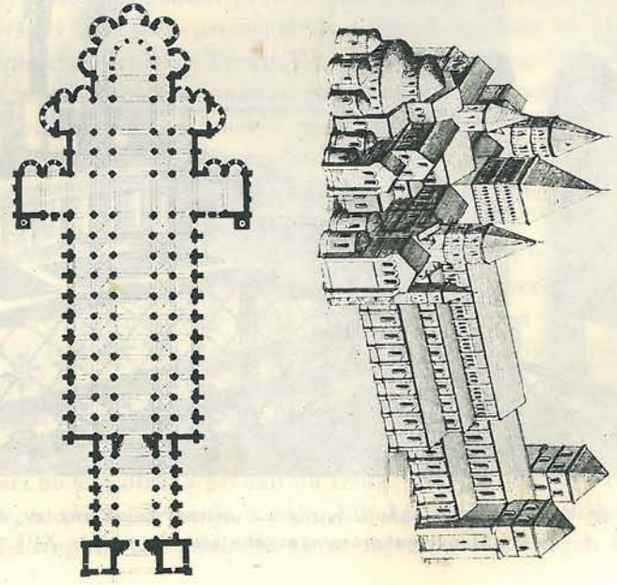
U Írov. Sv. Patrik.

42. Pribinovský chrám v Nitre — vnútro. Zasvätený sv. Emeramovi. Má stopy neskororománskeho slohu z tretiny XIII. stor.

43. Zasadnutie koncilu. (Grécka miniatúra z IX. stor. Paríž.)

44. Cluny, slávne benediktínske opátstvo, založené r. 910. (Celkový pohľad a pôdorys.)

toroch pripravoval sa za misionára a z poverenia pápeža Celestína I. vrátil sa r. 432 do Írska v biskupskej hodnosti ako misionár. Asi za 30 rokov účinkovania zmenil sa „zelený" ostrov Írov na kresťanský kraj. Na upevnenie viery bola zriadená hierarchia s arcibiskupstvom *v Armaghu*. Dušpastierska činnosť bola v rukách mníchov, ktorých opáti mali biskupskú hodnosť. Vôbec celá írska cirkev mala mníšsky ráz. Početné írske kláštory vynikaly prísnosťou, zbožnosťou a vedeckou činnosťou. Mnísi, vedení túlavou povahou Írov, zašli do Škótska, Galie, Germánie a Itálie, kde hlásali evanjelium a zakladali kláštory. Nemali síce veľkej organizačnej schopnosti, ale svojou usilovnosťou a hlbokou zbožnosťou veľa vykonali v prospech Cirkvi a západnej kultúry. Pre veľký počet svätcov a misionárov dostalo Írsko čestný názov „insula sanctorum".

3. V Škótsku (Scotia minor), obývanom Piktami a Škótmi, šíril evanjelium začiatkom 5. storočia britský misionár *sv. Ninián*. Ale vo väčšej miere ujalo sa kresťanstvo v Škótsku len za účinkovania írskeho opáta Kolumbána (staršieho), opravdivého apoštola tohto kraja († 597). Na hebridskom ostrove Hy (neskoršie Iona) Kolumbán založil kláštor, odkiaľ sa šírila Kristova náuka do celého Škótska. Škótska cirkev, podobne ako írska, mala dlhý čas ráz podstatne kláštorný. Pastoráciu viedli mnísi a právomoc nad nimi mali opáti z Iony, hoci boli len kňazmi. Svetskí kňazi objavujú sa medzi nimi len v 8. storočí a diecezálne zriadenie dostalo Škótsko len v 12. storočí.

Kresť. v Škótsku. Sv. Ninián.

Pre zvláštne geografické položenie britských ostrovov a tak menšie spojenie s ostatným kresťanstvom v íro-britskej a škótskej cirkvi vznikly a istý čas sa udržaly liturgické a disciplinárne *zvláštnosti*. Tie sa týkaly hlavne slávenia veľkonočných sviatkov (pridržiavali sa cyklu 84-ročného, kým v Ríme bol uvedený cyklus 19-ročný), neupotrebovali pri krste krizmy, kňazi strihávali si prednú časť hlavy (posmešne zvaná tonzura Šimona Maga), kým Rimania nosievali tonzuru Petrovu. Miestami nedodržiavali celibát. Pri veľkom vplyve kláštorov biskupská právomoc ustupovala do úzadia.

Liturgické zvláštnosti.

I pri tých zvláštnostiach, ktoré potrvaly až do 7. a 8. stor. a len po dlhých rokovaniach ustúpily rímskej praxi, nemôžeme hovoriť o nejakej zvláštnej, od Ríma neodvislej cirkvi. Protestanti (Ebrard — Kuldeerkirche) naklonení sú vidieť v nej akúsi protestantskú cirkev bez biskupov, kňazského celibátu a pápežskej jurisdikcie. Avšak márne. Nikde sa nedá dokázať, že íro-britská cirkev bola by popierala pápežský primát. Síce bola veľká napnutosť medzi britským duchovenstvom a rímskymi misionármi, ale to nemalo vieroučný, len politický podklad. Briti cítili antipatiu voči Anglosasom a preto aj oproti rímskym obradom, ktoré boly uvedené u Anglosasov. Diferencie medzi staršou britskou a rím-

skou cirkvou boly odstránené r. 664; vo Walese a Škótsku čiastočne sa udržaly až do začiatku 9. storočia.

J. Zwicker, Fontes historiae religionis Celticae. 1935. — J. Gougand, Les chrétientés celtiques, Paris 1916. — C. Plummer, Vitae Sanctorum Hiberniae. Oxford 1910. — Phillips, History of the Church of Ireland, Oxford 1934. — H. Graham, The early Irish monastie schools. Dublin 1923. Seymour, Irish visions of the other world. London 1930. — S. Ryan S. J., Irish Monasticism. Dublin 1931. — Simpson, The historical Saint Columba. Aberdeen 1927. — Bassenge, Die Sendung Augustins zur Bekehrung der Angelsachsen. Leipzig 1899.

§ 64. KRESŤANSTVO V NEMECKU.

1. Kraj napravo od Rýna a severne od Dunaja — územie terajšieho Nemecka — bol za sťahovania národov v 5. storočí skoro úplne pohanský. Ľavý breh Rýna bol kresťanský. Keď ho zaujali Frankovia, nevyničili na ňom kresťanstvo. Aj južný breh Dunaja bol kresťanský (Helvecia, Norikum), ale sťahovaním národov a najmä vpádmi barbarských Hunov bolo kresťanstvo takmer úplne zničené. Okrem toho románske obyvateľstvo koncom 5. storočia odsťahovalo sa z Norika do Talianska a ponechalo tento kraj pohanským Germánom. Keď sa trvale na ňom usadili Alemani a Bavori, skoro nenašli tam domáceho kresťanského obyvateľstva, ktoré by bolo medzi nimi šírilo kresťanstvo. Cirkev musela medzi nimi vyvinúť misijnú činnosť od základov, ktorá bola tým ťažšia, keďže tie národy neboly kompaktné, ale rozkúskované na väčšie-menšie kmene. Len kresťanstvu sa podarilo ich slúčiť a trvalejšie spojiť. Okrem toho cítily veľkú nenávisť oproti Frankom a obávaly sa, že prijatím kresťanstva stratia svoju samostatnosť. Preto susední kresťanskí Frankovia nemohli sa v dostatočnej miere zúčastniť na misijnej práci medzi nemeckými kmeňmi. Je nepopierateľné, že nemecké kmene, i keď tvrdošijne zotrvávaly pri pohanstve, maly nejednu vlastnosť, ktorá ich priamo predurčila na prijatie kresťanstva. Maly úprimnú oddanosť k božskému majestátu, ktorú polyteizmus neoslabil natoľko ako u ostatných pohanských národov. Nemecké kmene boly viac-menej panteisticky založené, čo im umožnilo ľahšie pochopenie *jedného Boha.* Maly vrodenú úctu pred mocou a preto ľahšie sa vedely podrobiť *Všemohúcemu* Bohu. Žila v nich túžba a snaha po lepšom, dokonalejšom, preto nemohol ich trvale uspokojiť pohanský, bezvýhľadný fatalizmus a mohla sa im páčiť kresťanská náuka o dobrom Bohu, o jeho kráľovstve a o konečnom víťazstve dobra. Na druhej strane — ako bojovný, vojenský národ — ťažko znášali pokore-

Kresťanstvo u Alemanov a Bavorov.

nie. Veľa záviselo od osobnosti misionára, akým spôsobom a v akej forme im podával novú náuku. Musel to byť Germán, človek ich kosti, vynikajúci duševnými a telesnými imponujúcimi vlastnosťami, aby nevzbudil u nich nedôveru a neurazil ich hrdosť. Pomstiť sa za utrpené krivdy pokladali za najsvätejšiu povinnosť, preto ťažko chápali kresťanskú náuku o povinnom odpustení nepriateľovi, o dobrovoľne trpiacom Spasiteľovi. Preto muselo uplynúť skoro 300 rokov, kým u nemeckých kmeňov mohol byť na rozvalinách pohanského náboženstva vztýčený víťazný kríž.

Pokresťančenie nemeckých kmeňov uskutočňuje sa v troch periódach. Zpočiatku účinkujú írski a franskí misionári hlavne medzi Alemanmi a Bavormi (asi do začiatku 8. storočia), potom nasleduje v Hesensku a u Durínčanov pôsobnosť Anglosasov — hlavne sv. Bonifáca, apoštola Nemecka — a konečne v prvej polovici 9. storočia sa obrátia Sasi.

2. V juhozápadnom Nemecku medzi Vogézami a Alpami rozprestierajúcu sa oblasť obsadili *Alemani* alebo *Švábi.* R. 496 dostali sa pod svrchovanosť Frankov. Nakoľko však títo sa málo starali o ich pokresťančenie, kresťanstvo sa ujímalo u nich len veľmi pomaly. Biskupstvá v Chure, Augsburgu, v Strassburgu a Bazileji pochádzajú ešte z rímskych čias, ale za sťahovania národov dlhší čas neboly obsadené. Biskupstvo v Kostnici, stredobod kresťanstva u Alemanov, vzniklo koncom 6. storočia. O pokresťančenie Alemanov sa zaslúžili írski mnísi, najmä *sv. Fridolín* († asi 530), ktorý údajne založil na ostrove rieky Rýna kláštor Saeckingen. Začiatkom 7. storočia hlásal evanjelium medzi Švábmi *sv. Kolumbán* a *sv. Gallus.* Sv. Gallus založil pri Bodamskom jazere kláštor *St. Gallen.* Biskup *Pirmín* († 753) založil benediktínsky kláštor Reichenau, tiež pri Bodamskom jazere. Tie kláštory sa staly ohniskami kresťanskej vzdelanosti v južnom Nemecku. Začiatkom 8. storočia Alemani mali už úplne usporiadaný cirkevný život.

Sv. Fridolín a Kolumbán.

3. V Durínsku medzi východnými Frankmi kresťanstvo sa šírilo zčiastky pôsobením Frankov, hlavne však účinkovaním írskeho biskupa *Kiliána.* Tento pokrstil vo Würtzburgu vojvodu Gosberta a tak ľud zväčša prijal kresťanstvo. Keď však karhal mravný život vojvodov, musel vo Würtzburgu s viacerými hlásateľmi viery podstúpiť mučenícku smrť (689). Pohanstvo znova ožilo a len sv. Bonifácovi sa podarilo tento kraj úplne pokresťančiť. Vo Würtzburgu založil biskupstvo a tým dal Durínsku pevnú cirkevnú organizáciu.

V Durínsku. Sv. Kilián.

4. V Récii a Noriku, neskoršom Bavorsku, boly kresťanské osady ešte za rímskych čias v Regensburgu (Reginum), v Pasove (Castra Batava), v Salzburgu (Juvavia), v Petau (Petávia) a inde. Evanjelium hlásal tu sv. *Valent*, rodom z Belgie. V 5. storočí bol tento kraj kresťanský. V druhej polovici 5. storočia bránil kresťanstvo podivuhodným spôsobom v tom kraji proti pohanským Germánom sv. *Severín* († 482). Na upevnenie kresťanskej viery založil niekoľko kláštorov, z ktorých najprednejší bol kláštor *Faviána* pri Viedni. Svojím prísnym a zbožným životom bol anjelom strážcom kresťanstva v tejto opustenej rímskej provincii. Koncom 5. storočia na rozkaz Odoakara presťahovalo sa rímske obyvateľstvo toho kraja do Talianska a jeho miesto okolo r. 500 zaujali Bavori. Boli zväčša pohani a len z nepatrnej časti katolíci a ariáni. Zvyšok kresťanského rímskeho obyvateľstva pôsobil tak blahodarne, že panujúci dom stal sa katolíckym (zbožná Teodelinda, kráľovná Longobardov!), zväčša ale Bavori ostali pohanmi. Pokresťančili sa len koncom 7. a začiatkom 8. storočia, a to hlavne pôsobením vormského biskupa sv. *Ruperta* († asi 722), apoštola Bavorska. Sv. Rupert založil viac kláštorov; vynikal hlavne kláštor sv. Petra v Salzburgu. Ďalším apoštolom Bavorska bol sv. *Emerán*, vidiecky biskup z Poitiersu, ktorý založil kláštor v Regensburgu a pôsobil tam istý čas ako biskup. Posledné zbytky pohanstva v Bavorsku odstránil sv. *Korbinián* († asi 725). Cirkevnú organizáciu Bavorska previedol sv. Bonifác, založiac biskupstvo v Salzburgu r. 739, (r. 798 arcibiskupstvo), ďalej v Pasove a Regensburgu.

V Bavorsku. Sv. Severín a sv. Rupert.

5. Zpomedzi nemeckých kmeňov narazilo kresťanstvo na najväčší odpor u *Frízov*, ktorí obývali kraje terajšieho Holandska a Belgie. Hlavnou prekážkou bola nenávisť oproti Frankom, ktorí sa usilovali s ich obrátením súčasne aj o ich politické podrobenie. Keď Pipin dobyl veľkú časť krajiny, podarilo sa anglosaskému kňazovi *Wilibrordovi* dosiahnuť trvalejších úspechov u Frízov. Wilibrord zomrel r. 739 ako biskup v Utrechte. Ďalej na pokrstení Frízov pracoval sv. Bonifác, ale ani jemu sa nepodarilo úplne ich obrátiť. Sám podstúpil medzi nimi mučenícku smrť (754). Úplné obrátenie Frízska nastalo len za Karola Veľkého, ktorý podmanil Frízov.

Kresť. u Frízov. Wilibrord.

J. Sauer, Die Anfänge des Christentums u. der Kirche in Baden. 1911. — H. Widmann, Gesch. Salzburgs, 1907. — F. S. Betten, St. Boniface and St. Virgil. Washington 1927. J. Hefner, Das Leben des hl. Burchard 1904. — Flaskamp, Das Hessen-Bistum Buraburg. 1927. — Tangl, Bonifatiusfragen. Berlin 1919. — Strunck, Quellenbuch z. Geschichte des Erzstifts Bremen. 1925. —

Bertram, Gesch. des Bistums Hildesheim. 1925. — Wenner, Die Rechtsbeziehungen der Mainzer Metropoliten zu ihren sächsischen Suffraganbistümern bis 1031. 1926. — Schmitz-Kallenberg, Monasticon Westfaliae. 1909.

§ 65. SV. BONIFÁC — APOŠTOL NEMECKA. KRESŤANSTVO U SASOV.

1. Pôsobením franských a hlavne írskych misionárov zapustilo kresťanstvo medzi nemeckými kmeňmi dosť hlboké korene a začiatkom 8. storočia boly v Nemecku už silné kresťanské hradby — kláštory, čo znamenalo, že kresťanstvo sa usadilo v Germánii natrvalo. Ale Germánia ešte ani zďaleka nebola kresťanskou. Široké masy boly ešte úplne pohanské; u tých, ktorí boli už kresťanmi, prebíjaly sa ešte staré pohanské zvyky a mravy. Írskou misijnou prácou získané kraje a národy nemaly jednotného vedenia. Kresťanské osady nedružily sa okolo pevne a natrvalo založeného biskupstva. Chýbala im cirkevná organizácia. Írski mnísi vykonali v Nemecku síce veľkú prácu, ale boli viac askétmi ako dušpastiermi. Boli individualistami, ktorí sa kŕčovite pridržiavali svojich domácich zvykov a mali málo porozumenia pre cirkevnú organizáciu a hierarchický poriadok. Tento nedostatok odstránili *anglosaskí misionári*. Keltskí Írovia boli uzavretí a povrchní, anglosaskí kňazi vniesli do misijnej činnosti vytrvalosť, organizačnú schopnosť, porozumenie pre univerzálnocirkevný poriadok a úprimnú oddanosť k stredobodu kresťanstva — k pápežstvu a Rímu. V 7. storočí totiž spojenie s pápežstvom bolo u Frankov veľmi slabé (panské kostoly, Eigenkirchen) a to sa nebezpečne prenášalo i medzi nemecké kmene.

Sv. Bonifác.

2. O odstránenie neporiadkov a že Nemecku bola daná pevná *hierarchická* a tým nepriamo i *politická* organizácia, sa zaslúžili Wilibrord, apoštol Frízov a hlavne *Bonifác* — právom pomenovaný apoštolom a organizátorom Nemecka a západnej časti franskej ríše.

Winfrid — cirkevným menom Bonifác (bonum factum) zvaný, narodil sa okolo r. 673 v Kirtone (juhozápadné Anglicko) zo šľachtického anglosaského rodu. Vyštudoval v domácich benediktínskych kláštoroch a po vysviacke za kňaza túžil hlásať evanjelium pohanským národom. Jeho misijná činnosť má tri odseky:

a) Prvá misijná cesta (716—722) viedla ho do Frízska. Nakoľko však Frízovia boli vtedy zapletení do boja s Karolom Martelom, ostala jeho námaha bezvýsledná. Vrátil sa do svojho kláštora, kde ho zvolili za opáta, ale on sa zriekol tej hodnosti, odišiel do Ríma, aby ponúkol svoje misionárske služby pápežovi. Gregor II. (715—731) splnomocnil ho hlásať evanjelium medzi pohanskými národmi v Nemecku. Bonifác

Bonifác vo Frízsku.

vybral sa najskôr do Durínska, odtiaľ do Frízska, kde s Wilibrordom spolu tri roky úspešne pracoval. Wilibrord prial si, aby sa stal Bonifác jeho nástupcom v utrechtskom biskupstve, ale pápež určil mu miesto ďalšieho účinkovania v Hesensku. Bonifác čoskoro nahliadol, že k úspešnému účinkovaniu potrebuje pomoci Karola Martela a biskupskej hodnosti.

b) Keď Bonifác podal pápežovi správu o svojej doterajšej činnosti, pozval ho Gregor II. do Ríma a r. 722 vysvätil ho za biskupa Nemecka, predbežne bez určenia miesta. Bonifác sľúbil vernosť Svätej stolici, načo dostal od pápeža odporúčajúce listy k majordomovi Karolovi Martelovi a k durínskym a saským kniežatám. Karol Martel dal mu ochranný list, bez ktorého sotva by bol mohol účinkovať v dolnom Hesensku, kam sa napokon vybral hlásať kresťanstvo (722—738). Frankovia panovali až po Šumavu a anglosaský misionár potreboval Martelovej ochrany na každom kroku nielen proti modloslužobníkom a bludárom, ale aj proti žiarlivým franským kňazom. Oni videli v ňom nevítaného votrelca a miesto toho, aby ho vo veľkom jeho podujatí napomáhali, kládli mu všade prekážky.

Bonifác biskupom Nemecka

V Hesensku ctili pohania ohromný storočný dub, zasvätený bohu Donnarovi a tvrdili, že kto sa ho dotkne, zahynie bleskom. Bonifác tak dlho sekal do jeho pňa, kým sa s veľkým rachotom nevyvalil. Jeho pád otriasol vierou v starých bohov. Z jeho dreva postavil Bonifác kostolík, zasvätený sv. Petrovi. Odtiaľ sa odobral znova do Durínska, kde mu niektorí separatisticky naladení škótski mnísi robili nemalé ťažkosti. Aby ich zdolal, povolal viacerých misionárov z Anglicka, kňazov, mníchov a mníšky a ich pomocou založil viac kláštorov, ktoré sa staly ohniskami riadnej duchovnej správy a kresťanského vzdelania. Medzi nimi najvýznamnejší je r. 744 založený kláštor vo Fulde. Keď sa o skvelých výsledkoch dopočul pápež Gregor III. (731—741), vymenoval ho za arcibiskupa, poslal mu pallium a dal mu právomoc svätiť biskupov pre tie miesta, kde sa už ujalo kresťanstvo vo väčšej miere. Teraz zamýšľal Bonifác obrátiť sa k Sasom, skôr však sa vybral tretí raz do Ríma.

Odstraňuje zbytky pohanstva.

c) Skoro rok sa zdržiaval v Ríme (738). Gregor III. ho povýšil na legáta pre Nemecko a oblasť starej Galie. Keď sa vrátil do Nemecka (738—754), rozdelil Bavorsko na 4 diecézy (Salzburg, Pasov, Regensburg, Freising), v strednom Nemecku zriadil biskupstvá vo Würtzburgu, Büraburgu (r. 795 spojené s Paderbornom), v Erfurte a Eichstätte. R. 742 svolal prvú synodu nemeckých biskupov, čo opakoval skoro každoročne v Nemecku i v západofranskej časti ríše. Nemeckých biskupov napomínal k jednotnému a plánovitému postupu, franskú cirkev však usiloval sa zreformovať a zblížiť s pápežskou stolicou. Početné sú usnesenia týchto synôd ohľadom kňazského života, povinnej vizitácie biskupov a odstraňovania rozličných pohanských zlozvykov z verejného života.

Zakladá nemecké biskupstvá.

Bonifác nemal doteraz určitého sídla. Pomýšľal sa usadiť na uprázdnené biskupstvo v Kolíne, zaujal však neskoršie biskupský stolec v Mohuči a tým povýšil to miesto na arcibiskupstvo a metropolu celého Nemecka (751). Odtiaľ spravoval 13 diecéz.

Na konci svojho života zatúžil ešte raz po misionárskom účinkovaní a so schválením Sv. stolice a kráľa Pipina učinil nástupcom v arcibiskupstve svojho najnadanejšieho žiaka Lulla, sám však odobral sa r. 754 s väčším misionárskym sprievodom k pohanským Frízom, teda ta, kde kedysi začal svoje misionárske účinkovanie. Práca sa mu darila, mnoho pohanov sa obrátilo, predsa však skončilo sa to tragicky. Keď sa práve chystal v turíčne sviatky udeliť novopokrsteným sviatosť birmovania, prišiel sfanatizovaný pohanský zástup a zavraždil ho i jeho 52-členný sprievod r. 754 (755?) v blízkosti Dokum. Jeho telo pochovali podľa vlastnej žiadosti v kláštore vo Fulde.

Smrť Bonifáca

Sv. Bonifác je jeden z najväčších mužov nielen svojho storočia, ale i cirkevných dejín vôbec. Podivuhodná je u neho anglosaská podnikavosť a nezdolná húževnatosť, benediktínska disciplinovanosť, hlboká zbožnosť a neobyčajný smysel organizačný. Právom mu patrí honosný titul „apoštola a organizátora Nemecka". Nachádzaly sa síce stopy kresťanstva na nemeckom území ešte z čias rímskych; veľa učinili pred Bonifácom v prospech kresťanstva írski a škótski potulní misionári a jednako jeho misionárska činnosť bola priekopná u Frízov, v Hesensku a Durínsku. Tam však, kde už bolo kresťanstvo, on ho vlastne oživil a cirkevnou organizáciou zabezpečil jeho trvalú budúcnosť. Tesne spojil nemeckú cirkev s centrom kresťanstva, oslabil separatistické snahy franských biskupov, zblížil ich s pápežstvom a zarazil nebezpečné šírenie sa neodvislých panských fár u Frankov. On dal vlastne západnému kresťanstvu plodné životné vzpruhy, zdravé snaženie, ktoré dopomohlo Cirkvi k sláve, dosiahnutej v stredoveku a prostredníctvom nej k stredovekej kultúre vôbec.

Význam Bonifáca.

3. Sv. Bonifáca v jeho misionárskej činnosti zvlášť tiahlo srdce k príbuzným *Sasom*, ktorí bývali medzi riekou Labe a Rýnom. Jeho dlhoročná misijná práca medzi okolitými národmi, zakladanie kláštorov v blízkosti saských hraníc, najmä založenie fuldského kláštora, bolo vlastne prípravou pre prácu medzi Sasmi. Ale pápež Gregor III. zmaril jeho plán. Bonifác nemohol uskutočniť vytýčený cieľ, čo bolo na veľkú škodu pre kresťanskú vec, lebo keby bol rozvážny a skúsený Bonifác poverený pokresťančením Sasov, mohla byť Cirkev a saský národ ušetrený od mnohých trpkostí, ktoré sa neskoršie vyskytly.

Kresťanstvo u Sasov.

Sasi sa obávali franského poddanstva, preto tvrdošijne odopierali prijať kresťanstvo. Všetky pokusy o pokresťančenie Sasov na konci 7. a začiatkom 8. storočia ostaly bezvýslednými. Misijná činnosť Bonifácova tiež nemala úspechu zo spomínaných príčin, až konečne prišiel medzi nich šíriť kresťanstvo Karol Veľký, avšak

s mečom v ruke. Karol Veľký totiž videl, že hranice ríše nebudú isté dotiaľ, kým Sasi nebudú pokorení. Podobne bol presvedčený, že na trvalo si ich nepodrobí bez ich pokresťančenia, preto sa odhodlal na obe úlohy. Karol Veľký vtrhol niekoľko ráz do Saska (772—803), zničil ich národnú svätyňu Irmensul a ako podmienku mieru stanovil im, aby sa neprotivili kresťanským vierozvestcom, čo Sasi aj prisľúbili. Ale r. 782 vzbúrili sa proti kresťanom, povraždili misionárov, zničili kostoly, kresťanských Sasov nútili k odpadu a už prekračovali hranice franské. Karol Veľký ukrutným spôsobom potlačil povstanie. 4500 Sasov dal popraviť vo Verdene (neďaleko Kolína). Tá ukrutnosť vzbudila nový odpor a nové povstanie celého kmeňa na obhajobu národnej slobody, ale i to skončilo tak, ako predošle. Sasi konečne nahliadli, že je márny každý pokus a keď sa dal pokrstiť vojvoda Widukind (r. 785; krstným otcom bol sám Karol Veľký), mnohí z náčelníkov nasledovali jeho príklad. Misionári ale usilovali sa pre kresťanstvo získať široké masy. Na upevnenie kresťanstva sa založilo 8 biskupstiev. Významnejšie boly v Paderborne, Mindene, Osnabrücku, Brémach, Verdene a Münstere. Zpomedzi viacerých tam založených kláštorov stal sa Korvey pre severné Nemecko tým, čím bol kláštor fuldský pre stredné Nemecko. Nakoľko tu a tam vznikaly ešte vždy vzbury a pohanské reakcie, boly na upevnenie kresťanstva vynesené veľmi prísne zákony (ich prísnosť ani biskupi, ani sám pápež neschvaľovali). Kresťanstvo teda sa u Sasov len ťažko prebíjalo. Ale keď sa s ním raz vnútorne spriatelili, tak pre ich prirodzenú mravnú zachovalosť ako i tú okolnosť, že neboli vystavení vplyvu rímskej kultúry ako Frankovia, stali sa dobrými kresťanmi.

Zákrok Karola Veľkého.

Verdenskou masakrou dopustil sa Karol Veľký činu, ktorý sa dá ťažko ospravedlniť. Bol prejavom neopanovaného hnevu, nebol hodný kresťana, tým menej kresťanského panovníka. Karol Veľký dopustil sa ukrutnosti, ktorá podnes kalí jeho ináč vznešenú postavu a kresťanskú vec ťažko poškodila. Na Karolovo ospravedlnenie možno uviesť toto: Karol Veľký bol vonkoncom preniknutý snahou uskutočniť jednotu ríše. Túto potreboval tak pre odvrátenie nebezpečenstva, hroziaceho so strany mohamedánov, ako i na uhájenie svojich záujmov a germánskeho životného priestoru proti vzmáhajúcim sa Slovanom. Ríšsku jednotu si však nevedel ani predstaviť bez jednoty náboženskej. Bol sväto-sväte presvedčený, že najväčšou a najhlbšou silou človeka a národov je náboženstvo a len tam môže byť politická jednota, kde jej náboženská jednota skytá potrebnú základňu. Podmaniť národ politicky a nepokresťančiť ho, to si nevedel Karol Veľký srovnať tak, ako nechápaly to ani iné kresťanské kniežatá stredoveku. Sasi vzbúrili sa a napadli Frankov vtedy, keď Karol Veľký chránil proti Slovanom germánsky životný

Verdenská masakra.

priestor. To on pokladal za neodpustiteľné previnenie sa na germánskej veci, zdrvil ich, politicky pripojil k ríši, a donútil prijať kresťanstvo. Obrátenie Sasov, akokoľvek sa uskutočnilo, malo svetový význam. Tento národ sa stal nositeľom politicko-cirkevnej budúcnosti vtedy, keď o 100 rokov neskoršie sa uskutočnilo pre Cirkev tak významné *nemecké cisárstvo.*

Podľa novšej verzie história o verdenskej masakre vznikla vraj chybným odpisom pôvodného textu. Pri Verdene neboli Sasi „decollati", sťatí, ale „delocati", presídlení, čo Karol Veľký aj inokedy urobil s porazenými. Pomenovania miest podľa Sasov mimo saského priestoru (Sachsenburg, Sachsenhausen, Sachsenwerder, Sachsenhagen a i.) by tomu nasvedčovaly.

§ 66. OBRÁTENIE KMEŇOV ŠKANDINÁVSKYCH.

1. Tým, že sa Sasi dostali pod svrchovanosť Frankov, otvorila sa kresťanstvu cesta i k škandinávskym germánskym kmeňom. Potrvalo však skoro 300 rokov, kým sa tam kresťanstvo prebilo, a to najviac tak, že krst prijaly kniežatá a po nich aj ľud.

O obrátenie *Dánov* pokúsil sa už sv. Wilibrord, neskoršie reimsky arcibiskup Ebbo, ale výsledky boly nepatrné. Kresťanskej veci v Dánsku sa skytala lepšia príležitosť vtedy, keď dánsky kráľ Harald uchádzal sa o pomoc Frankov. Harald, aby si lepšie naklonil Ľudovíta Pobožného (814—40), prijal v Mohuči r. 826 krst spolu so svojím sprievodom. Pri návrate do Dánska vzal so sebou ako vierozvestcu učeného mnícha z Korveyského kláštora *Ansgara* (Oskar), ktorý sa stal apoštolom škandinávskych národov. Ľudovít Pobožný so súhlasom pápeža Gregora IV. založil pre Ansgara r. 831—832 v Hamburgu arcibiskupstvo, určené pre sever. Pápež vymenoval Ansgara za apoštolského legáta severu. Jeho požehnané účinkovanie prerušili r. 845 Normani dobytím Hamburgu. Ansgar neskoršie prijal biskupstvo brémske, ktoré r. 849 bolo spojené s biskupstvom hamburským. Odtiaľ vyvíjal novú misionársku prácu, zakladal chrámy, kláštory, školy a nemocnice aj v Dánsku a častejšie zašiel aj do Švédska. Bol pre sever tým, čím bol Nemecku sv. Bonifác. Zomrel v Brémach r. 865. V započatom diele pokračoval jeho nástupca Rembert. Nakoľko ale neskoršie dánski panovníci nechovali sa ku kresťanstvu dosť prajne, nemohlo ďalej kresťanstvo pokračovať. Lepšie časy nastaly až za kráľa Kanuta Veľkého (1014—35), ktorý súčasne panoval aj nad Anglickom a odtiaľ doviedol nových vierozvestcov, zakladal kláštory, kostoly a zriadil nové biskupstvá. Pokresťančenie Dánska dovŕšilo sa za kráľa Kanuta II. Svätého, ktorý r. 1086 dosiahol mučeníckej ko-

Kresť. v Dánsku. Sv Ansgar.

runy. Biskupstvo v Lunde bolo r. 1104 povýšené na arcibiskupstvo, stalo sa strediskom dánskeho cirkevného života, ktorý prekvital až do polovice 13. storočia, keď sa začal dlhý a tvrdý boj medzi Cirkvou a štátnou mocou.

Vo Švédsku.

2. Vo *Švédsku* opätovne hlásal evanjelium sv. Ansgar, Rembert a Unni. Obrátenie Švédska však pokračovalo slabšie ako obrátenie Dánska. Obrat k lepšiemu nastal až r. 1008, keď sa dal pokrstiť kráľ *Olaf* (Schlosskönig), a keď bolo založené biskupstvo v Skare. Pápež Alexander III. povýšil r. 1164 biskupstvo v Upsale na arcibiskupstvo pre celé Švédsko.

V Nórsku.

3. V *Nórsku* sa darilo kresťanstvu lepšie ako vo Švédsku. Kráľ Hakon Dobrý (938—61), ktorý bol v Anglicku kresťansky vychovaný, usiloval sa uviesť kresťanstvo v svojej zemi, i keď pre odpor ľudu nedosiahol značných výsledkov. Zasiate semeno vzišlo za panovníka Olafa Trygvazena (995—1000), ktorý sa horlivo pričinil o pokresťančenie Nórska a všade odstraňoval zbytky modlárstva. Šľachta sa však vzbúrila a povolala proti nemu dánskeho kráľa Svena Gabelbarta. Olaf v boji padol. Obrátenie Nórska dokončilo sa s pomocou nemeckých a anglických misionárov za kráľa Olafa Svätého (1014—30). Vtedy bolo založené viac biskupstiev s arcibiskupstvom v Drontheime r. 1148.

Na Islande.

4. O šírenie kresťanstva na *Islande* postaral sa kráľ Olaf Trygvazen, ktorý vyslal r. 997 na ostrov kresťanskú expedíciu. Okolo r. 1000 bolo kresťanstvo zákonom uvedené a pohanské zvyky postupne odstraňované. Odtiaľ sa šírilo kresťanstvo aj na r. 982 objavené *Grónsko*. Udržalo sa tam až do 14.—15. storočia, keď normanské obyvateľstvo zväčša vymrelo hladom a jeho zvyšky vyhubili diví Eskymáci.

Normáni.

5. *Normáni* (Wikingovia), pirátsky severogermánsky kmeň, od 8. storočia ako smelí námorníci boli postrachom španielskych, francúzskych a talianskych brehov. Konečne väčšia časť sa ich usadila r. 912 v severnom Francúzsku (Normandia). Keď sa dal ich kráľ Rolf (Rollo — po krste Róbert) pokrstiť, celý národ prijal kresťanstvo. Rolf má veľké zásluhy na upevnení viery medzi Normanmi. Obnovil zborené chrámy, budoval nové a zakladal kláštory. Normani, ktorí sa usadili v Írsku a Anglicku, prijali kresťanstvo v 10. a 11. storočí. Časť Normanov sa usadila v južnej Itálii. O ich pokresťančenie sa postarala Sv. stolica.

Schubert, Kirchengesch. Schleswig-Holsteins. 1907. — Reuter, Ebbo u. Ansgar. Hist. Z. 105. 1910. — J. Wordsworth, The nationel Church of Sweden

London 1911. — A. Olrik, Nordisches Geistesleben in d. heidn. u. frühchristl. Zeit. 1925. — J. Revel, Histoire des Normands, Paris 1919.

§ 67. KRESŤANSTVO U SLOVANOV. OBRÁTENIE JUHOSLOVANOV.

Kresťanstvo u Slovanov.

1. Za germánskeho sťahovania národov posunulo sa obyvateľstvo strednej a východnej Európy na západ a juh, súc lákané čiastočne kultúrnym bohatstvom rímskej ríše, čiastočne preto, aby sa uchýlilo pred divými Hunmi a Avarmi. Na miesta zanechané Germánmi nasťahovali sa medzi 3—7. storočím rozličné slovanské kmene, ktoré zaujaly najväčšiu časť Balkánskeho polostrova a východné Alpy, obsadily územie na ľavom brehu stredného Dunaja po Český les a Labe. V 9. storočí vklinil sa medzi Slovanov ugrofínsky kmeň Maďarov a Bulharov a takto rozdelili Slovanov na južných a západných. Slovania, ktorí susedili s východnou rímskou ríšou, na hraniciach ríše Frankov dostali sa do bezprostrednej blízkosti kresťanského sveta a o ich pokresťančenie sa usiloval i Rím i Carihrad. Ako Cirkev východná, tak aj západná sa usilovaly pripútať k sebe čo najväčšiu časť slovanského sveta. Náboženské a politické protivy Východu a Západu neostaly preto bez vplyvu na dôležité misionárske dielo a nimi vyvolané hnutia majú podnes citeľné nábožensko-cirkevné a kultúrno-politické následky. Za misijnej činnosti vyskytly sa prípady, že niektoré národy zmenily obrad; Bulhari prešli k obradu východnému, Moravania ale z východného k latinskému. Prví prijali kresťanstvo Chorváti, a to v druhej polovici 7. storočia, začiatkom 9. storočia Slovinci, Slováci a Česi, Bulhari (864), v 10. storočí Poliaci a Rusi. Polabské kmene prijaly kresťanstvo len v 12. storočí a litevsko-ruské knieža Jagello len koncom 14. storočia.

Chorváti.

2. *Chorváti* v 7. storočí sa usadili v krajinách medzi Dunajom, Adriatickým morom a Sávou. Rímski kňazi hneď sa postarali o to, aby ich oboznámili s kresťanstvom a chorvátske knieža *Porga* okolo r. 650 prijal krst s veľkou časťou svojho ľudu. Ostatná časť ľudu pristúpila ku kresťanstvu začiatkom 9. storočia. Vplyvom východorímskeho cisára Bazilia I. (867—898) odtrhli sa Chorváti od rímskej cirkvi a pripojili sa k Carihradu. Ale pápežovi Jánovi VIII. (872—882) podarilo sa ich zpät získať Rímu, ponechajúc im slovanskú liturgiu, ktorú sv. Metod uviedol medzi Moravanmi. Keď sa koncom 11. storočia zmocnil časti Chorvátska Ladislav, kráľ uhorský, zriadené bolo r. 1093 biskupstvo v Záhrebe.

3. *Slovinci* sa usadili v 7. storočí v terajšom Štajersku, Koru-

tánsku a Kraňsku. Kresťanstvo medzi nimi šíril soľnohradský biskup *Virgilius* († 785), nazývaný apoštolom Slovincov. Slovinské knieža *Chotimír*, ktorý bol v Bavorsku kresťansky vychovaný, podporoval misionársku prácu Virgiliovu, takže kresťanstvo tam zakotvilo za krátky čas. Po smrti Chotimírovej došlo k vzburám a k vypudeniu kresťanských misionárov. V pokresťančení Slovincov na mohlo pokračovať len vtedy, keď sa r. 772 dostali pod pravomoc *Slovinci.* Karola Veľkého. Biskup Virgilius znovu poslal medzi nich misionárov a po jeho smrti pokračoval v misijnej práci medzi Slovincami prvý soľnohradský arcibiskup *Arno*. Čoskoro vznikol spor medzi Arnom a akvilejským patriarchom Ursom ohľadom jurisdikcie nad Slovincami. Karol Veľký r. 810 urovnal spor v tom smysle, že Dráva má byť hranicou medzi oboma metropolami. Avšak r. 870 soľnohradský arcibiskup *Adalvín* zrušil Karolovo opatrenie a podrobil Slovincov svojej jurisdikcii. R. 1070 bolo zriadené biskupstvo krčské (v Klagenfurte), r. 1218 biskupstvo seckauské (Štajerský Hradec), r. 1228 lavantské (Maribor); ľubľanské len r. 1461.

4. Medzi *Srbmi*, usadenými v terajšom Srbsku, Bosne, Hercegovine, Čiernej Hore a južnej Dalmácii, šírili kresťanstvo rímski kňazi na rozkaz cisára Heraklia v prvej polovici 7. storočia. Pretože kresťanstvo bolo im nanútené, odpadli od neho, keď sa vy- *Srbi.* slobodili po smrti Herakliovej zpod gréckej nadvlády. Len v 9. storočí mohlo sa kresťanstvo znovu medzi nimi šíriť, keď sa opäť dostali pod pravomoc gréckej ríše. Zpočiatku ujal sa u nich obrad rímsky; keď však splitský snem r. 925 zakázal slovanskú liturgiu, začali sa kloniť k Carihradu. Spojenie s Rímom i tak ešte nebolo úplne prerušené. Došlo k tomu až v druhej polovici 12. storočia, keď cirkev východná stala sa u Srbov štátnou cirkvou a východná bohoslužba národnou bohoslužbou.

5. *Bulhari* (tatársky kmeň) sa prisťahovali koncom 7. storočia od strednej Volgy do terajšieho Bulharska a prijali reč, mravy a životný spôsob podmaneného slovanského obyvateľstva. Kresťanstvo medzi nimi šírili zpočiatku zajatí slovanskí a grécki kňazi. *Kresť. u Bulharov.* Hromadne pristúpili k nemu, keď ich knieža *Boris* prijal na nahováranie svojej kresťanskej sestry a gréckych kňazov okolo r. 864 krst a zmenil z tej príležitosti svoje doterajšie meno na Michala. Aby však upevnil svoju samostatnosť voči Carihradu, obrátil sa r. 866 k pápežovi Mikulášovi I., aby mu poslal rímskych misionárov. Pápež ochotne vyhovel jeho žiadosti, poslal do Bulharska biskupov Formoza (neskorší pápež) a Pavla s viacerými misionármi a s nimi

poslal aj svoj chýrny list — *Responsa ad consulta Bulgarorum*. V ňom poučil pápež Bulharov o rímskom práve a rímskych obradoch a zavrhnul úzkoprsné predpisy a podmienky, ktoré dávali novoobráteným Bulharom patriarcha Focius a grécki kňazi. Väčšina národa prijala kresťanstvo. Keď však Rím nevyhovel žiadosti Bulharov, aby sa tam zriadila samostatná latinská metropola, pripojil sa Boris r. 870 znovu ku gréckej cirkvi. Latinskí misionári museli opustiť zem a Bulharsko sa dostalo pod jurisdikciu carihradského patriarchu. Pokusy Jána VIII. (872—82) o návrat Bulharov pod rímsky patriarchát ostaly bezvýsledné. Bulharsko čoskoro dostalo sa aj politicky pod pravomoc Carihradu a tým bol návrat navždy znemožnený. Bulhari v liturgii podržali slovanskú reč, ktorú tam uviedli žiaci sv. Metoda. Obrady majú — ako Rusi a Srbi — grécko-byzantské.

K. Jireček, Gesch. der Serben. 1918. — Jireček, Gesch. der Bulgaren 1876. — Hýbl Fr., Dějiny národa bulharského, 1930. — Niederle, Život starých Slovanů. 1911. — Stanojevič, Dějiny srbského národu (prel. Paulová). Praha 1926.

§ 68. KRESŤANSTVO U SLOVÁKOV-MORAVANOV. SV. CYRIL A METOD.

1. Západní Slovania — Slováci (Moravania), Česi a Poliaci v 6. storočí zanechali svoju pravlasť, ležiacu na sever od Karpát a na východ od rieky Visly a zaujali územia po rieku Labe a Sálu — Moravu, Slovensko a dolné Rakúsko až k Dunaju. Slovania, sídliaci pri Dunaji, zpočiatku museli slúžiť divému turkotatárskemu národu Avarov. Kniežaťu Samovi podarilo sa premôcť Avarov (624) a tak na čas oslobodiť Slovanov zpod cudzej nadvlády, ale po jeho smrti sa Slovania znovu dostali pod moc Avarov. Tí *Kresť. u Moravanov.* panovali nad nimi, kým ich r. 799 nepremohly vojská Karola Veľkého. Slovania na začiatku 9. storočia dostali sa do silného a bezprostredného styku s vojenskou a kultúrnou mocou franskej ríše. Slovanské kmene, bývajúce na oboch brehoch rieky Moravy, nazývajú sa vtedy spoločným menom Moravania — Sloveni. Nad kmeňmi, bývajúcimi na pravom brehu Moravy, panoval začiatkom 9. storočia knieža *Mojmír*, nad slovenskými kmeňmi, usadenými v kotline rieky Nitry, vládol knieža *Pribina*. Jeho svrchovanosť uznávaly aj iné slovenské kniežatstvá, ktoré sa rozprestieraly v Pohroní, na Považí a iných slovenských krajoch. Pribina bol teda prvý slovenský vladár, ktorého pozná historia.

O náboženstve Slovákov, podobne ako aj ostatných Slovanov, pred prijatím kresťanstva nemáme dosť spoľahlivých zpráv. Verili v nesmrteľ-

nosť duše, mŕtvych miestami spaľovali, miestami pochovávali. Niekoľko slovanských mohýl našlo sa i na Slovensku (v Skalici, pri Bánovciach, v Krasňanoch pri Žiline) a v Devínskej Novej Vsi je rozsiahle slovanské pohrebište. Uctievali boha Perúna, verili v rozličných duchov, víly, rusalky, vodníkov, ktorých mená zachovaly sa v ľudových povestiach. Rozličné zvyky medzi ľudom (Morena, pohrebné zvyky, svätojánske ohne, vianočné a veľkonočné obyčaje) majú pôvod v pohanskom náboženstve Slovákov.

Pohanské náboženstvo Slovákov.

2. Zpomedzi západných Slovanov *Slováci* boli prví, u ktorých sa kresťanstvo ujalo. Na výslovnú žiadosť Karola Veľkého poslal soľnohradský arcibiskup Arno nemeckých kňazov na územie Slovenska a že náuka Kristova našla medzi Slovákmi úrodnú pôdu, toho dôkazom je to, že už okolo r. 833 posvätil soľnohradský arcibiskup Adalrám na Pribinovom hrade v Nitre prvý kresťanský kostol. Pribinov kostol v Nitre bol prvý kresťanský kostol na území západných Slovanov. Kým iné slovanské národy vo východnej Európe žily ešte ďaleko od západoeuropskej kresťanskej kultúry a blúdily vo tme pohanstva, slovenský národ vstupuje medzi kresťanské kultúrne národy. Prvý kresťanský kostol na území Slovenska je dôkazom aj toho, že i medzi západnými Slovanmi práve Slováci sa hlásili ku kresťanstvu najotvorenejšie a najodhodlanejšie. V čas posviacky nitrianskeho kostolíka Pribina sám ešte nebol kresťanom. Ale práve okolnosť, že Pribina ako pohan dovolil, aby sa jeho národu hlásala kresťanská viera, dokazuje, že prvý vladár slovenský aj keď sám azda nevedel pochopiť význam kresťanskej náuky, pochopil politický a kultúrny význam kresťanstva na slovensko-nemeckom pohraničí. Ako múdry a obozretný panovník vedel, že malý národ môže sa na tejto nebezpečnej križovatke ubrániť svojim mocným susedom len vtedy, keď sa im vyrovná kultúrou. Týmto postupom priviedol Pribina svoj národ k prameňom pravej vzdelanosti, zapäl ho medzi národy, ktorým patrila budúcnosť a zaistil mu miesto na javisku dejín.

Pribina a kresťanstvo.

Podľa najnovšej mienky (Rapant) Pribina dal postaviť nitriansky kostolík pre svoju kresťanskú manželku, pôvodom Bavorku a príbuznú biskupa Adalráma. Tou hypotézou dá sa dobre vysvetliť Pribinova náklonnosť k Nemcom i účasť Adalrámova pri vysviacke kostolíka (ktorá účasť mohla byť čisto súkromná) na cirkevnom území pasovskom. V zápase Mojmíra s Pribinom a vo vyhnaní Pribinovom vidieť úspech pohanskej a národnej reakcie proti germanofilovi a kresťanstvu nakloněnému Pribinovi.

3. Na Morave šírili evanjelium pasovskí misionári a dosiahli už začiatkom 9. storočia niektorých úspechov. Moravské knieža Mojmír I. (836—846), a jeho nástupca Rastislav (847—870) pri-

jali krst. Avšak politické udalosti daly podnet k tomu, že sa kresťanstvo na slovenskom území šírilo iným spôsobom, ako sa započalo. Okolo r. 836 knieža Mojmír vyhnal Pribinu z Nitry a celé územie, obývané slovenskými kmeňmi, spojil v štátny celok. Na severnom brehu Dunaja vznikla takto jednotná ríša — nazývaná Veľká Morava, ktorá sa rozprestierala na území dnešného Slovenska a Moravy. Mojmír bol už kresťan a preto sa mohla za jeho vlády misijná činnosť bavorských kňazov na území Veľkej Moravy rozvíjať bez prekážok.

Mojmír I. a Rastislav.

R. 846 kráľ Ľudovít Nemec sosadil Mojmíra a na jeho miesto dosadil Rastislava. Rastislav zpočiatku zachoval priateľský pomer k nemeckej ríši, ale bol presvedčený, že je ohrozená nezávislosť jeho krajiny. Bol prezieravý a pochopil, že nezávislosť Veľkej Moravy ohrozujú nielen bavorské vojská, ale i misijná činnosť bavorských kňazov, ktorí sa cítili na tom území ako doma a pokladali ho za časť nemeckej ríše. Rastislav chcel tomuto nebezpečenstvu predísť, preto r. 863 vyslal k pápežovi Mikulášovi I. zvláštne posolstvo s prosbou, aby mu poslal misionárov, ktorí ovládajú slovanskú reč. Žiaľbohu, v Ríme vtedy ešte nebolo kňazov, ktorí by boli zbehlí v slovanskej reči a tak pápež nemohol vyhovieť jeho žiadosti. Preto Rastislav po porade so svojimi veľmožmi obrátil sa do Carihradu k cisárovi Michalovi III. Rastislavova prosba prišla cisárovi vhod, lebo úfal, že tak získa vo Veľkej Morave verného spojenca proti Nemcom a s nimi spojeným Bulharom. Preto sa ochotne rozhodol vyhovieť prosbe a poslať do Veľkej Moravy kňazov, ktorí znali slovanskú reč. Keď išlo o to, s ktorej strany má vniknúť kresťanstvo medzi Slovanov, či z Ríma a či z Carihradu, Carihrad bol vo výhode natoľko, že sa Slovania priblížili takmer k jeho hradbám, hromadne vstupovali do gréckych služieb a s Grékmi sa krvne miešali. Medzi Byzanciou a Panóniou resp. Veľkou Moravou boly už dávno živé kultúrne a hospodárske styky. Nejeden vzdelaný Grék si osvojil slovanský jazyk. Tým sa vysvetlí, prečo východný a nie západný Rím dal Slovanom najväčších apoštolov.

Rím či Carihrad?

4. Cisár Michal III. vybral na túto dôležitú úlohu učených solunských bratov Konštantína a Metoda, ktorí sa stali slovanskými apoštolmi.

Bratia Konštantín a Metod narodili sa v Solúni (Metod r. 815, Konštantín r. 827), kde ich otec bol zástupcom vojvodcu. Konštantín, veľmi nadaný, usilovný a pritom skromný, študoval filozofiu a teologiu

na cisárskom dvore, kde bol jeho profesorom medzi inými vynikajúcimi prednášateľmi aj Focius. I keď pre skvelé Konštantínove nadanie kynuly mu významné svetské úrady v hlavnom meste, túžil predsa po kláštore. Sám patriarcha Ignác, aby ho odvrátil od jeho úmyslu, vysvätil ho za kňaza a menoval ho knihovníkom pri chráme sv. Múdrosti. Avšak Konštantín tajne odišiel do kláštora. Neskoršie dal sa pohnúť a prijal v hlavnom meste stolicu učiteľa filozofie. Tu vynikal najmä vo verejných dišputách, vedených o sv. Trojici a úcte obrazov. Čoskoro však so svojím starším bratom Metodom, ktorý bol dotedy cisárskym miestodržiteľom v slovanskom knieżatstve v Tesálii, uchýlili sa do kláštora, ležiaceho v Malej Ázii na úpätí hory Olympu. Ale ich pobyt v kláštore netrval dlho. R. 860 prišli do Carihradu poslovia kozarského vládcu od Čierneho mora a prosili cisára, aby im poslal kňaza, ktorý by ich poučil v kresťanskej viere a bránil pred židovským a mohamedánskym vplyvom. Na túto úlohu vybral cisár Konštantína a sprevádzal ho aj Metod. Kozari prijali kresťanstvo a stali sa spojencami byzantského cisára. Cestou do krajiny Kozarov našli bratia hrob pápeža sv. Klementa, ktorého pozostatky vzali odtiaľto so sebou.

Konštantín a Metod.

Práve, keď sa bratia po úspešnom vykonaní posolstva u Kozarov vrátili do Carihradu, prišlo ta posolstvo veľkomoravského Rastislava. Bratia dobre vedeli, že takú významnú prácu, na akú ich určil Michal III., budú môcť úspešne vykonať len vtedy, keď si svedomite pripravia program svojej budúcej činnosti. Išlo tu hlavne o to, aby evanjelium hlásali v reči ľudu. Slovanský jazyk dokonale ovládali, lebo pochádzali zo Solúna, kde v tých časoch bývalo veľa Slovanov, ba nie je vylúčené, že aj sami boli slovanského pôvodu. Konštantín, ako dosvedčuje bulharský mních Chrabr, už od r. 855 pripravoval slovanský preklad sv. Písma. Bratia si vytýčili za cieľ získať všetky slovanské národy pre kresťanskú vieru slovanským jazykom, bez nemeckého a byzantského prostredníctva a tak umožniť slovanským národom zachovať si svoju nezávislosť a slobodu uprostred latinských a germánskych národov.

Slovanské sv. Písmo.

Konštantín mal neobyčajné nadanie pre reči (hovoril grécky, latinsky, hebrejsky, slovansky, pravdepodobne i arabsky a gótsky). Sostavil s bratom Metodom slovanské písmo — hlaholské, ktoré sa nazýva v neskoršej svojej forme cyrilikou (opieralo sa o grécke písmo). Pri omši sv. čítané perikopy evanjelií a liturgické knihy preložil do reči slovanskej (staroslovienčina, macedonsko-bulharské nárečie). Tým dal základ slovanskej literatúre. Zásluhy solúnskych bratov o slovanskú literatúru vôbec oceňuje jazykospyt čím ďalej, tým viac. Nebola to práca napochytro urobená a povrchná. Starosloviensky jazyk bol prispôsobený potrebám Cirkvi od mužov širokého rozhľadu, nadaných a filologicky vzdelaných. Najnovší filologovia uznávajú preklad bohoslužobných kníh solunských bratov za najväčšie filologické dielo v 9. storočí. Konštantín a Metod nielen ovládali slovanský jazyk, ale ho filologicky študovali, jeho skladbu, hláskoslovie, slovný poklad a tak upravovali jeho obecedu. Nestačilo im len prevzatie gréckej kurzívy, keďže slovanská reč mala omnoho viac hlások. So stránky filologickej ďaleko prevýšili Wulfilu, preslávenéhо pôvodcu prekladu sv. Písma do gótštiny.

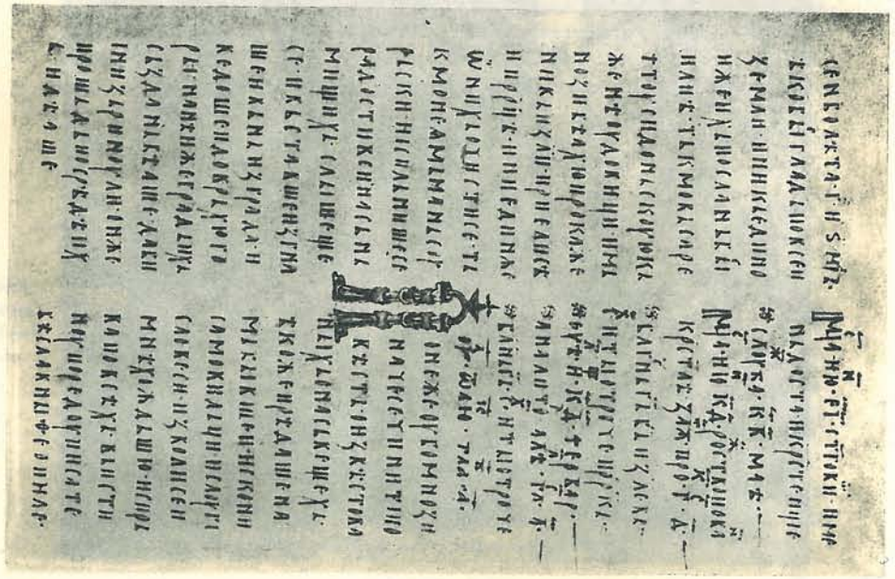
Rečové znalosti solunských bratov.

45. Sv. Cyril a Metod, apoštoli Slovanov. Maľba od Jozefa B. Klemensa

46. Písmo hlaholské, ukážka počiatku evanjelia sv. Lukáša z konca X. stor. (Kláštor Zograf, hora Atos.)

47. Písmo cyrilské. Ukážka z rukopisu evanjelia pre kniežaťa Miroslava, brata Štefana Nemanju, z XII. stor.

5. Tak pripravení solúnski bratia vydali sa na cestu do Veľkej Moravy, kam došli asi r. 864. Knieža Rastislav aj ľud prijali ich s veľkou úctou a oni ihneď začali svoju misijnú činnosť. V liturgii (rímskej a nie východnej) používaná slovanská reč im veľmi pomáhala. Hneď pribrali z domorodého obyvateľstva mladíkov, ktorí v krátky čas stali sa prvými pomocníkmi slovanských apoštolov. Ľud sa zriekol svojich pohanských zvykov, odvracal sa od bavorských kňazov, ktorí so žiarlivosťou pozorovali úspechy slovanských apoštolov. Pod vplyvom rozličných správ so strany bavorských kňazov pozval pápež Mikuláš I. (858—867) solúnskych bratov do Ríma, aby po polštvrtaročnej práci vo Veľkej Morave podali pápežovi správu o svojej činnosti. Súčasne, aby predišli rôznym nedorozumeniam, chceli dosiahnuť u pápeža schválenie slovanského jazyka pri službách božích. V ich sprievode boli aj ich slovanskí žiaci z Veľkej Moravy. So sebou niesli i pozostatky sv. Klementa. Cestou zastavili sa pri Blatenskom jazere u kniežaťa Koceľa (syna Pribinovho), kde tiež hlásali evanjelium medzi zadunajským slovanským obyvateľstvom. Knieža Koceľ ostal od tých čias horlivým prívržencom slovanských apoštolov a ich spolupracovníkom. Na ďalšej ceste zastavili sa bratia v Benátkach, kde Konštantín obhajoval slovanskú reč v bohoslužbe proti tým, ktorí sa nazdávali, že pri službách božích môžu sa používať len tie reči, v ktorých bol nápis na kríži Kristovom (pilátnici).

Bratia vo Veľkomoravskej ríši.

Keď došli bratia so svojím sprievodom do Ríma, bol už pápežom Hadrián II. (867—872). Pápež ich prijal s veľkými poctami, prevzal pozostatky sv. Klementa, a keď mu vysvetlili veľký význam slovanského jazyka pri službách božích a on sa presvedčil o ich pravovernosti, schválil preklad posvätných kníh. Konštantín v Ríme onemocnel, a cítiac koniec svojho života, vstúpil do benediktínskeho kláštora sv. Klementa, kde prijal meno Cyril. Prácou predčasne vysilený, zomrel 42-ročný 14. februára 869. Pred smrťou dojímavými slovami odporúčal Metodovi, aby sa vrátil ku svojim moravským veriacim a dokončil začaté dielo. Pochovaný je v kostole sv. Klementa v Ríme.

V Ríme. Smrť Cyrilova.

6. Metod bol ešte v Ríme, keď došlo k pápežovi posolstvo kniežaťa Koceľa, ktoré žiadalo, aby ustanovil Metoda za metropolitu panonských Slovanov. Hadrián menoval Metoda za panonského a moravského metropolitu, vyznamenal ho hodnosťou pápežského legáta, ktorý je oprávnený organizovať Cirkev na území Slovanov a je podriadený priamo Sv. stolici. Metod sa stal hlavou

Metod metropolitom.

slovanského kresťanstva. Územie jeho arcibiskupstva sa rozprestieralo na Veľkej Morave i v zadunajskej Panónii. Pápež dal Metodovi listy pre slovanské kniežatá Rastislava, Svätopluka a Koceľa, v ktorých im pripomína, že ich územie patrí bezprostredne správe Sv. stolice, a že Metodovi dovolil konať bohoslužbu v slovanskom jazyku s malým obmedzením, totiž že pri omši sv. epištola a evanjelium má sa prv prečítať latinsky a potom v preklade slovanskom.

Práve keď sa Metod vracal na svoje územie, nastala na veľkomoravskom tróne zmena. R. 870 Svätopluk, sídliaci v Nitre, zbavil trónu svojho strýca Rastislava a vydal ho Nemcom, ktorí ho v Bavorsku uväznili a oslepili. Rastislav zomrel v žalári. Nemci opanovali jeho krajinu, zajali i arcibiskupa Metoda, ktorý sa vrátil práve tedy z Ríma na Moravu. Bavorskí biskupi, ktorí pokladali Metoda za cudzieho votrelca a sami si robili nároky na územie podunajských Slovanov, neľudsky zachádzali s uväzneným Metodom. Znovu žalovali na neho u pápeža a obviňovali ho z bludárstva. R. 870 postavili ho pred synodu a prostredníctvom Ľudovíta Nemca zbavili ho arcibiskupského úradu. Metod ostal vo väzení v bavorskom kláštore až do r. 874. Medzitým sa Svätopluk dorozumel s ostatnými predákmi svojho rodu, spoločnými silami sa zbavili nadvlády Nemcov a Svätopluk sa stal samostatným kráľom Veľkej Moravy (až do r. 894). Pápež Ján VIII. vyslobodil arcibiskupa Metoda z väzenia a potrestal bavorských biskupov. Znovu potvrdil Metodovu metropolitnú právomoc nad moravsko-panonským územím, ale, aby sa neopakovaly nepokoje medzi Nemcami a Veľkou Moravou, zakázal slovanskú bohoslužbu.

Wiching proti Metodovi.

V rozsiahlej Svätoplukovej ríši otvorilo sa široké pole Metodovej misionárskej činnosti. V tomto čase pokrstil českého vladára Bořivoja a jeho manželku Ľudmilu. Ale bavorský klérus neustal v podkopnej práci proti Metodovi ani teraz. Zpomedzi Metodových sufragánnych biskupov Wiching uvádzal v Nitre latinskú liturgiu. Bol to Nemec, ktorého si Svätopluk spolu s inými nemeckými duchovnými držal pri svojom dvore, používajúc ich služieb pri neustálom zasahovaní do zapletačiek nemeckej ríše. Sám Svätopluk si zamiloval viac latinské obrady ako slovanské. Wichingovo úsilie však smerovalo k uvedeniu Veľkej Moravy ako politicky tak aj cirkevne pod bavorskú právomoc. Sám si robil nároky na pasovské arcibiskupstvo, preto úfal, že sám bude niekedy spravovať to územie. Stále sa protivil Metodovi, ktorý bol jeho arcibiskupom. Osočoval ho a žaloval v Ríme, že Metod po spôsobe svojich krajanov cituje symbolum bez Filioque a napriek zákazu slúži bohoslužby v slovanskej reči. I Svätopluk pod Wichingovým vplyvom začal pochybovať o pravovernosti Metodovej a keďže chcel žiť v miere so silnými susedmi Nemcami, žiadal pápeža, aby vyšetril Metodovu vec. Pápež Ján VIII. r. 879 znovu povolal Metoda do Ríma, kde Metod nielenže skvele obhájil sa proti nemeckým intrigám, ale i pohnul pápeža k opätovnému schváleniu slovanskej liturgie. Metod dokončil preklad sv. Písma a cítiac koniec svojho života, vybral Slováka Gorazda zpomedzi asi 200 slovanských kňazov a diakonov, ktorých sám vychoval, a určil ho za svojho nástupcu. Svoj život, plný zásluh pred Bohom a ľuďmi, dokončil 6. apríla 885. Pochovaný bol vo svojom katedrálnom chráme. (Velehrad? Nitra?)

Metod znovu v Ríme.

7. I keď Metod zanechal svoju metropolu v usporiadanom stave, predsa jeho dielo sa čoskoro rozpadlo, najmä úsilím Wichingovým. Wiching po smrti Metodovej sa sťažoval v Ríme u pápeža Štefana V. (885—91) na odchylnosť jeho učenia a slovanskej liturgie a vymenovanie nástupcu Gorazda pokladal za svojvoľné zasahovanie do kánonického práva. Štefan V. vyslal k Svätoplukovi posolstvo s listom, v ktorom zavrhol slovanskú liturgiu a Gorazdovi zakázal vykonávanie úradu, kým ho pápež nepotvrdí. Čím ďalej, tým viac sa pociťoval nemecký vplyv vo Veľkej Morave. Sám Svätopluk sa nezachoval dobre k slovanským kňazom — žiakom to Metodovým — vyhnal ich z krajiny; časť z nich odišla k Bulharom, kde sa zachránily slovanské obrady, dielo to Metodovo. Vo Veľkej Morave teraz voľne účinkoval Wiching s bavorským kňazstvom. Keď však r. 892 vzplanula vojna medzi Svätoplukom a Arnulfom, musel Wiching opustiť svoje doterajšie sídlo, stal sa Arnulfovým kancelárom a neskoršie pasovským arcibiskupom (899). Dosiahol svojho cieľa, ale dlho sa mu netešil, lebo už nasledujúceho roku sosadil ho soľnohradský arcibiskup.

Smrť Metodova.

Po smrti Svätoplukovej (894) Veľkomoravská ríša pod tlakom vonkajšieho nebezpečenstva a vnútorného rozkladu sa začala rozpadávať. Rozpadávala sa aj jej cirkevná konštrukcia odchodom Metodových žiakov a smrťou Wichingovou. Svätoplukov nástupca Mojmír II. (894—906) sa snažil obnoviť cirkevnú organizáciu a preto vypravil zvláštne posolstvo k pápežovi Jánovi IX. (898—900). Krajina poslednými vojnami bola obrátená na hotovú púšť, v ktorej nebolo vidieť jediného kostola. Pápež poslal r. 899 do

Koniec Veľkomoravskej ríše.

Veľkej Moravy arcibiskupa Jána a biskupov Benedikta a Daniela, aby oživili spustošený kresťanský život. Poslanie troch biskupov z Ríma spôsobilo nový výbuch žiarlivosti bavorských biskupov. R. 900 poslali títo pápežovi list, v ktorom opísali svoje zásluhy o pokresťančenie Veľkej Moravy, ktorá má preto patriť pod ich správu. Žiadali pápeža, aby nedopustil zvíťaziť slabšiemu (Slovanom) nad silnejším (Nemcami). R. 906 sa Veľká Morava rozpadla. Časť pripadla k Čechám, odkiaľ bola i cirkevne spravovaná; Slovensko postupne zaujali Maďari. Cirkevná organizácia na Slovensku nezanikla úplne ani v časoch maďarských výbojov. Najmä Nitra, v ktorej pravdepodobne i po Wichingovej smrti sa zachovalo biskupstvo, ostala ohniskom kresťanského života, odkiaľ sa šírila kresťanská kultúra k susedným neslovanským národom. Kresťanstvo sa stalo trvalým majetkom slovenského národa a dalo Slovákom kultúrnu a mravnú prevahu nad novými dobyvateľmi Slovenska.

8. Sv. Cyril a Metod sú najväčší misionári, ktorých zrodila grécka cirkev. Ako židovský národ dal svetu apoštolské kniežatá sv. Petra a Pavla, tak byzantská ríša dala Cirkvi solúnskych bratov a tým prejavila úsilie o obrátenie pohanov. Grécka cirkev v nijakom inom zemediele sa nedopracovala tak skvelých úspechov ako vo východnej Europe. Svätí bratia boli veľkí nielen mravne a vedecky, ale i organizačne a svetonáhľadove. Medzi Slovanmi strednej Europy — na križovatke západnej a východnej kultúry — vedeli utvoriť nádhernú syntézu (staroslovienska liturgická reč — latinské obrady), čím zaistili na jednej strane Slovanom národnú neodvislosť, na druhej strane ale zapäli ich do živej, stále pučiacej západnej kultúry a zaslúžili sa, že Slovanstvo aspoň v strednej Europe nezmeravelo v nehybnej a neplodnej východnej cirkvi. Nie je vinou slovanských apoštolov, že behom storočí tu a tam padol tieň na ich veľkolepé dielo a že sa neudržalo v takom neporušenom stave, v akom ho zanechali. Nie oni sú na vine, že sa veriaci slovanského obradu — až na malé výnimky — so svojimi panovníkmi odtrhli od všeobecnej Cirkvi a boli zavlečení do rozkolu. Slovanskí apoštoli boli a ostali vždy verní Rímu. Svoju vernosť dokázali v najkritickejšej dobe, keď sa za Focia viedol najtuhší zápas medzi východnou a západnou cirkvou. Hoci boli pôvodom, vzdelaním Východniari a na Západe nemecký klérus ich stále prenasledoval a potupoval, predsa nikdy nezakolísali vo vernosti k Sv. stolici. Metod tým, že žiadal o biskupské svätenie v Ríme

Historický význam sv. Cyrila a Metoda.

(Focius mu ho tiež ponúkal), dokázal, že pokladal Rím a nie Carihrad za sídlo námestníka Kristovho. Starostlive nosievali so sebou pozostatky sv. Klementa, k jeho cti zakladali kaplnky (Močenok pri Nitre!?), čím podali tiež dôkaz svojej pravovernosti. Celé Slovanstvo si vysoko váži solúnskych bratov ako zakladateľov svojej vzdelanosti, predovšetkým však váži si ich Rímu verná časť Slovanstva, ktorá neodbočila s cesty, označenej slovanskými apoštolmi.

Dr. Hodál, Prehľad dejín slov. kniežatstva za doby moravského nadpánstva. Trnava 1926. — Škultéty, O Slovákoch. Turč. Sv. Martin 1928. — J. Stanislav, Ríša Veľkomoravská. Praha 1933. — Bidlo, Dejiny Slovanstva. 1927. — Dvořák, Dějiny Moravy. 1900. — Chaloupecký, Staré Slovensko, Bratislava 1923. — Fr. Hrušovský, Slovenské dejiny. Turč. Sv. Martin 1939. — Eisner, Pravěk Slovenska, Bratislava 1933. — Sasinek, Dejiny drievnych národov na území terajšieho Uhorska. Turč. Sv. Martin 1878. — Snopek, Konstantinus-Cyrillus u. Methodius, Kremsier 1911. — Schmid, Die Nomokanonübersetzung des Methodius 1922. — Grivec, Slovanskí apoštolovia sv. Cyril a Metod. Olomouc, 1927 (slov. preklad Briššák).

§ 69. KRESŤANSTVO V ČECHÁCH, POĽSKU, RUSKU A U SLOVANOV SEVERNÝCH.

1. *Česi*, ktorí prišli začiatkom 6. storočia na terajšie svoje územie, oboznámili sa s kresťanstvom pravdepodobne už začiatkom 9. storočia. Nakoľko však hlásatelia evanjelia prichádzali zo Západu — oproti ktorému sa správali Česi s nedôverou — a neovládali reč ľudu, nedocielili zvláštnych výsledkov. A kresťanstvo nezakotvilo v Čechách lepšie ani vtedy, keď r. 845 prijalo krst 14 českých pohlavárov so svojím sprievodom v Regensburgu na dvore Ľudovíta Nemca. Až keď sa Čechy dostaly do závislosti od Veľkej Moravy, začalo sa kresťanstvo lepšie rozvíjať pričinením apoštolov Cyrila a Metoda. Sv. Metod pokrstil Bořivoja a jeho manželku Ľudmilu (874) a dostal voľný prístup hlásať náuku Kristovu v Čechách. V Bořivojových šľapajách pokračovali synovia Spytihnev a Vratislav, za panovania ktorých budovaly sa v Čechách mnohé kostoly (Vratislav dal postaviť kostol sv. Juraja na pražskom hrade). Keď sa r. 894 odtrhly Čechy od Veľkomoravskej ríše, prerušily aj cirkevné spojenie s Veľkou Moravou a pridaly sa k regensburskej diecéze. Ešte sľubnejšie sa začalo rozvíjať kresťanstvo za *sv. Václava* (postavil kostol sv. Víta na pražskom hrade), ale čoskoro nastal náhly obrat. Matka Václavova Drahomíra, kresťanka len podľa mena, dala zavraždiť Ľudmilu, ktorej zazlievala prílišný kresťanský vplyv na syna Václava. Kresťanská vláda Václavova nenašla obľuby u mnohých českých veľmožov, preto naviedli jeho

Česi a kresťanstvo. Sv. Václav.

brata Boleslava, aby ho zavraždil (28. sept. 929). Kresťanstvo v Čechách bolo na čas prenasledované, ale nemecký kráľ Oto I. premohol Boleslava a prinútil ho obnoviť kresťanskú vieru v Čechách. Za jeho nástupcu Boleslava II. Pobožného dosiahlo kresťanstvo v Čechách úplného víťazstva. Za jeho vlády previedla sa nová cirkevná organizácia Čiech. Regensburský arcibiskup sv. Wolfgang, muž opravdivého apoštolského smýšľania, dovolil, aby sa Čechy oddelily od regensburskej diecézy. R. 973 bolo zriadené biskupstvo v Prahe a podriadené mohučskému metropolitovi. Prvým pražským biskupom sa stal saský mních Detmar, jeho nástupcom *sv. Vojtech* (Adalbert), v Magdeburgu vychovaný potomok slávneho českého rodu Slavníkovcov. Svoj pastiersky úrad spravoval s takou horlivosťou, že sa stal nedosiahnuteľným vzorom všetkých svojich nástupcov. Odstránil v Čechách všetky zvyšky bývalého pohanstva. Nakoľko však jeho snahy stretávaly sa doma s nemalým odporom, odišiel r. 989 do Ríma, kde prežil tri roky v benediktínskom kláštore. Na žiadosť pápeža Jána XV. a Boleslava II. vrátil sa do Prahy, keď český ľud sľubom sa zaviazal, že sa vo všetkom podrobí jeho nariadeniam. V Břevnove pri Prahe založil r. 993 prvý benediktínsky kláštor, Boleslavom bohato dotovaný. Pre nové spory r. 995 Vojtech znovu sa zriekol svojho biskupského úradu, obrátil sa do Uhorska, kde pokrstil knieža Gejzu a jeho syna sv. Štefana, prvého uhorského kráľa; potom odišiel do Ríma, kde znovu chcel vstúpiť do kláštora. Mohučský arcibiskup, ktorý práve vtedy sa zdržiaval v Ríme s cisárom Otom III., nahováral ho, aby sa vrátil do svojej diecézy. Vojtech uposlúchol, ale od pápeža si vyžiadal dovolenie, aby mohol ísť hlásať evanjelium medzi pohanov, ak by ho Česi nepočúvali. Keď sa však dopočul, že jeho rod — Slavníkovci — bol v Čechách vyhubený, nešiel viac do Čiech, ale vybral sa do Poľska k Boleslavovi Chrabrému a odtiaľ k divým Prusom. Tam podstúpil mučenícku smrť 23. apríla 997. Boleslav Chrabrý zlatom vykúpil jeho telo a pochoval v Hnezdne. Sláva sv. Vojtecha sa rozletela po celej Europe. Oto III. povýšil kostol, v ktorom odpočíval sv. biskup, na arcibiskupský chrám, sv. Štefan učinil Astrika — priateľa Vojtechovho — arcibiskupom ostrihomským a z povďačnosti k Vojtechovi dal postaviť v Ostrihome metropolitný chrám sv. Vojtecha.

Pražské biskupstvo. Sv. Vojtech.

Sázavský kláštor benediktínov.

Lepšie časy pre kresťanstvo v Čechách nastaly až za Břetislava I. (1034—1055), ktorý vydal mnoho zákonov, upevňujúcich kresťanský život v Čechách. V Starej Boleslavi vystaval chrám sv.

Václava, zriadil kolegiálnu kapitulu a bohato obdaril sázavský benediktínsky kláštor (založený 1032). Tento kláštor mal byť semenišťom domáceho, slovansky vychovávaného kňazstva. Tu sa konaly bohoslužby v jazyku slovanskom až do konca 11. storočia. Břetislav sa usiloval povýšiť Prahu na samostatné arcibiskupstvo a vymaniť Čechy zpod právomoci mohučského arcibiskupa, ale to sa mu nepodarilo. Za Vratislava II. (1061—1093) bolo založené biskupstvo olomoucke (1063).

2. *Do Poľska* doniesli prvé zvesti evanjelia misionári novokorvejského a fuldského kláštora, ba nakoľko Povislie v dobe sv. Metoda patrilo k ríši Svätoplukovej a tak cirkevne k metropole Metodovej, pravdepodobne sám Metod hlásal tu vieru Kristovu. Ale väčšina národa ostala v pohanstve a vlastné udomácnenie kresťanstva nastalo v Poľsku len za kniežaťa *Mieška* (960—992), ktorý si pojal za manželku Dubravku, dcéru českého Boleslava I. a pod jej vplyvom prijal krst od českých kňazov. Pričinením sa českých a nemeckých kňazov ešte za jeho panovania prijal kresťanstvo celý národ. R. 968 bolo založené prvé poľské biskupstvo v Poznani. Ďalej sa šírilo kresťanstvo za Boleslava I. Chrabrého, ktorý so súhlasom Otu III. r. 1000 zriadil arcibiskupstvo v Hnezdne, a tomu podriadené biskupstvo krakovské, breslauské a kolobrežské. Prvým arcibiskupom hnezdenským sa stal bratanec sv. Vojtecha Radim (Gaudentius). On založil i prvý benediktínsky kláštor pri Krakove v Týnci. Po smrti kráľa Boleslava Chrabrého (1025) kresťanstvo klesalo ták za Mieška II. ako i za mladého Kazimíra. Povstania ničily kláštory, vraždily biskupov. Sám Kazimír utiekol do Nemecka a vrátil sa len r. 1040. Potlačil povstanie, odstránil posledné zvyšky pohanstva a dopomohol kresťanstvu k úplnému víťazstvu. Na upevnenie kresťanskej viery založil viac kláštorov, ktoré sa staly ohniskom kresťanskej osvety. Jeho syn Boleslav II. Smelý nebol úprimne oddaný kresťanskej veci a dopustil sa veľa nepravostí. Keď ho preto *Stanislav*, biskup krakovský, karhal, ba aj vyobcoval, rozhnevaný kráľ dal ho pri oltári zavraždiť r. 1079. Od Poliakov sa šírilo kresťanstvo k ich východným susedom *Litevcom* a balto-slovanským kmeňom. Kresťanstvo síce tak latinského ako i východného obradu už dávno prenikalo do ich bažinatej vlasti, ale široké vrstvy ľudu ostaly pohanské. Ku kresťanstvu úplne pristúpily len v 14. storočí. Dcéra uhorského a poľského kráľa Ľudovíta Veľkého zbožná Hedviga vydala sa r. 1385 za pohansko-litevské knieža *Jagela* s podmienkou, že sa dá

Kresť. v Poľsku.

Sv. Stanislav.

pokrstiť. Tak vznikla poľsko-litevská veľmoc. Jagelo prijal krst v Krakove a za krátky čas prostredníctvom svojej manželky priviedol ku kresťanstvu celý litevský národ. Nový národ dal sa získať pre západné kresťanstvo a ostal mu verný až dodnes napriek náporu východného rozkolu a protestantizmu.

3. *Ruský* národ žil až do 9. storočia primitívne, v kmeňovej rozdrobenosti. Štátne zriadenie zaviedli v Rusku Normani (Wikingovia, Variahovia). Kresťanstvo sa dostalo k nim z Carihradu. Patriarchovia Focius a Ignác vyslali k nim biskupa a kňazov, ktorí však máločo docielili. R. 945 bol postavený v Kyjeve prvý kresťanský kostol sv. Eliáša za panovania veľkokniežaťa Igora. Po jeho smrti sa dostala kresťanská viera i do panujúcej rodiny, lebo jeho vdova Oľga vybrala sa do Carihradu a r. 957 sa dala pokrstiť (alebo bola už r. 954 pokrstená, a to podľa latinských obradov?). *Kresť. v Rusku.* Pri krste prijala meno Helena. Keď sa vrátila do svojej zeme, snažila sa šíriť kresťanstvo, ale nedosiahla ani toho, že by sa jej syn Svjatoslav bol dal pokrstiť. Výsledkom jej šľachetných snáh bolo dovolenie poddaným vyznávať kresťanskú vieru. Ani syn Svjatoslavov Vladimír (980—1015) zpočiatku nechcel prijať krst, *Vladimír.* r. 988 však sa dal pokrstiť, aby mohol pojať za manželku Annu, sestru cisára Bazilia II. *Vladimír* sa zaslúžil, ako Konštantín Veľký, v získaní ruského národa kresťanstvu. Rusi si ho ctia ako svätca. Krstná voda, pravda, nesmyla jeho surové náruživosti. Za jeho panovania bola odstránená pohanská modloslužba a ruský ľud sa húfne dával krstiť v riekach. Pravda pohanské zvyky ešte dlho v ňom ostaly. Vladimír staval na upevnenie kresťanskej viery kláštory, kostoly a školy. Povolal zo susedného Bulharska kňazov, ktorí zaviedli u Rusov slovanskú bohoslužbu podľa východného ritu. Tým sa položily v ruskom národe základy europskej vzdelanosti. V Kyjeve, kde už predtým bolo uvedené kresťanstvo, zriadil teraz Vladimír arcibiskupstvo a založil viac biskupstiev v krajine. Prví biskupi prichádzali z Carihradu. V otcových šľapajách kráčal i Jaroslav Múdry (1018—1054). Usiloval sa zákonodarstvom a zakladaním nových kláštorov prehlbovať u ľudu kresťanstvo, ktoré ľud za Vladimíra prijal bez všetkej prípravy. Najmä kláštor Pe- *Izjaslav.* čera pri Kyjeve (Pečerskaja laura, jaskyňový kláštor) stal sa sídlom a strediskom ruskej vzdelanosti. Tu mních Nestor (1110) napísal po rusky anály. I veľkokniežа *Izjaslav* staral sa o rozšírenie a upevnenie kresťanstva, rozširoval školstvo, kostoly a kláštory. Proti nepriateľom dovolával sa aj ochrany pápežskej stolice, odovzdal

svoju ríšu Gregorovi VII. a prijal ju od neho ako pápežské leno. Gregor vymohol mu za to podporu u poľského kráľa Boleslava III.

Nakoľko sa však kresťanstvo dostalo do Ruska z Carihradu, ruská cirkev ostala v závislosti od Carihradu. Biskupi boli Gréci, alebo iní nimi menovaní, preto títo zavliekli ruský národ do schizmy. Postoj ruskej cirkvi k Rímu nebol zpočiatku dosť určitý a úplná roztržka so Sv. stolicou sa dovŕšila len v 13. storočí. R. 1328 sídlo metropolitu preniesli z Kyjeva do Moskvy a r. 1589 za patriarchu Jeremiáša II. stala sa ruská cirkev úplne samostatnou (§ 183, 2).

Následky rozkolu boly nešťastné pre Rusko nielen z náboženského, ale i zo všeobecného kultúrneho ohľadu. Kým ostatná časť Europy pod šťastným vedením pápežstva napredovala vo vede a umení, Rusko zakrnelo vo svojej pyšnej osamelosti. Len ťažko sa tam prebíjala europská civilizácia. Nebyť jeho zvláštnej minulosti, iste bolo by vyhlo i dnešnému osudu.

4. Šírenie kresťanstva u *Slovanov polabských* — Srbov, Bodrcov a Luticov, bývajúcich v severnom a severovýchodnom Nemecku, je smutnou kapitolou cirkevných dejín. Kým pre ostatných Slovanov prijatie kresťanstva znamenalo začiatok vyššieho života, u polabských Slovanov bolo bránou k národnej smrti. Medzi nimi šíril kresťanskú vieru už Henrich I. Vtáčnik (919—936) a jeho syn Oto I. Veľký (936—73), zväčša ale s mečom v ruke. V skutočnosti *Polabskí Slovania a kresťanstvo.* však nešlo im o pokresťančenie tých národov, ale o úplné podrobenie ich svojej moci. Nenávisť, ktorú cítili Slovania oproti svojim utlačovateľom, prenášali i na kresťanskú vieru. Cirkevná správa bola u nich zriadená skôr ako u Čechov. Už r. 968 založil pre nich Oto Veľký arcibiskupstvo v Magdeburgu, ktorému podriadil viac biskupstiev a okrem toho zakladal aj školy. Prvým arcibiskupom sa stal Adalbert, u ktorého sa vychovával i sv. Vojtech. Keď však saskí vojvodcovia krute utláčali ľud, vzniklo r. 983 pod vedením kniežaťa Mistevoja ukrutné povstanie, ktoré chcelo odstrániť s nemeckým jarmom i kresťanskú vieru (Nemci Krista nazývali „nemeckým Bohom“ — Deus Teutonicus). Povstalci zničili všetko, čo kresťanstvo dovtedy medzi nimi postavilo. Povstanie však bolo potlačené; Mistevoja, i keď oľutoval svoj odpad od kresťanstva, z krajiny vypudili. Medzi Slovanov nasťahovali sa nemeckí kolonisti. Vnuk Mistevojov Gotšalk, kresťansky vychovaný, ujal sa okolo r. 1045 vlády nad Bodrcami a Luticami a snažil sa priviesť poddaných ku kresťanskej viere. Ale nové pohanské povstanie r. 1066

smietlo i jeho a skoro úplne vyhubilo kresťanstvo. R. 1147 bola proti nim podniknutá križiacka výprava, ktorej sa zúčastnili i Poliaci i moravskí Přemyslovci. Na dobytom území znovu kolonizovali Nemcov, ba aj Holanďanov. Túto prácu prevádzali zvlášť cisterciáni a premonštráti. Slovanské kmene Bodrcov, Luticov, Havolanov, Ratarov, Pomoranov a Lužických Srbov sa takmer úplne stratily medzi kolonistami. Ale katolícke náboženstvo na hrobe polabských Slovanov nemalo požehnania. Ako by bola kliatba na tom kresťanskom diele, ktoré tak násilne sa uskutočnilo u polabských Slovanov. Na začiatku novoveku práve na tomto území biskupi, kláštory a veľmajstri rytierskych reholi prví odpadli od Cirkvi, zriekli sa viery, v mene ktorej sa páchalo toľko neprávostí v tom kraji. Práve tam vznikly najsilnejšie bašty protestantizmu a nevery.

Fr. Stejskal, Sv. Václav. Praha 1925. — Vacek, Církevní dějiny české. Praha 1855. — Ráček, Církevní dějiny. Praha 1940. — F. X. Seppelt, Die Einführung des Christentums in Polen: Zeitsch. für Missionswiss. 1920. — Ed. Michael, die schles. Kirche u. ihr. Patronat im M. A. 1926. — Schmid, Gründung u. Ausstattung von Kirchen im Erzb. Magdeburg: Zeitschr. d. Savignystift. 1926. — Ediger, Ruszlands älteste Beziehungen zu Dl. Frankr. u. d. röm. Kurie. Diss. 1911. — K. Lübeck, Die Christianisierung Ruszlands. 1922.

§ 70. OSUD SLOVANSKEJ LITURGIE.

Sv. Cyrilom a Metodom uvedená slovanská liturgia bola zpočiatku pravdepodobne východného smeru. Avšak apoštolovia hneď, keď prišli na Moravu, zmenili obrady na latinské v reči staroslovienskej. O tom svedčia zlomky omšových kníh (kyjevské zlomky, frizinské pamiatky), siahajúce až do 10. storočia. Smrťou Metoda klesla síce hlavná opora slovanskej liturgie na Morave, ale jeho dielo ešte neskonalo. Myšlienka bola príliš veľká, silná a svätá, takže nemohla zahynúť prvým nezdarom. I proti nepriaznivým pomerom udržala sa istý čas na Morave i v Čechách. Svedčia o tom pražské zlomky z 11. storočia a legendy sv. Václava a sv. Ľudmily. Avšak slovanská liturgia musela stále ustupovať latinskej a konečne musela sa obmedzovať len na sázavský kláštor. R. 1080 žiadal Vratislav II. pápeža Gregora VII., aby privolil slovanskú liturgiu pre celú zem. Ale pápež nevyhovel tejto žiadosti. Karol IV. založil r. 1347 ku cti národných svätcov kláštor na Slovanoch a povolal doň 80 mníchov z Chorvátska, aby v ňom konali všetky bohoslužby v reči staroslovienskej. Keďže ten kostolík nestačil, vybudoval Karol priestrannejší kostol, ktorý pomenoval kláštor Emauzy (pri vysviacke r. 1372 prvé evanjelium, čo sa v ňom spie-

Slovanská liturgia.

valo, bolo o učeníkoch idúcich do Emauz, preto kláštor Emauzy). Slovanská liturgia sa udržala v ňom až do husitských vojen.

Po svetovej vojne Sv. stolica dekrétom zo dňa 11. mája 1920 dovolila celú svätú omšu spievať podľa glagolských kníh, Sv. stolicou schválených, na sviatok sv. Cyrila a Metoda, sv. Václava, sv. Ľudmily, sv. Prokopa a sv. Jána Nepomuckého, a to v kostoloch na Velehrade, na Sázave, na Vyšehrade, v Emauzoch, v kaplnke sv. Václava, pri hrobe sv. Jána Nepomuckého v kostole sv. Víta, pri hrobe sv. Ľudmily, v kostole sv. Juraja, v Starej Boleslavi a na Sv. Hore pri Příbrame. Tým sa má zachovať pamiatka slovanskej liturgie na území, na ktorom vznikla.

V Čechách a Morave dnes.

I keď slovanské obrady na dlhý čas prestaly na území bývalej Veľkomoravskej ríše, udržaly sa predsa na slovanskom juhu. Ešte za čias sv. Metoda prenikly slovanské knihy do Chorvátska. Zaiste tam sa utiahla i časť učeníkov sv. Metoda po ich vypudení z Moravy. Ale čoskoro začali obmedzovať latinsko-slovanskú liturgiu i v Chorvátsku. Pápež Ján X. neschvaľoval služby božie, konané v „cudzej barbarskej slovanskej reči", ba r. 924 vyslal svojich legátov do Splitu na synodu, ktorá zakázala biskupom svätiť kňazov slovanského obradu. Pre odpor, ktorý sa tu javil, Sv. stolica neschválila usnesenie snemu. R. 1069 cirkevný snem v Splite znovu zakázal slovanské bohoslužby, ale ľud a kniežatá sa jej i naďalej pridržiavali. Inocent IV., vidiac v slovanskej liturgii vhodný prostriedok pre sjednotenie cirkvi západnej s východnou, dovolil r. 1248 slovanskú liturgiu s podmienkou, aby sa knihy slovanskej liturgie presne shodovaly s liturgickými knihami latinskej cirkvi. Odvtedy sa slovanská liturgia napriek mnohým ťažkostiam šírila viac a viac a udržala sa až dodnes. Užíva sa i dnes v provincii barskej, gorickej, zaderskej, záhrebskej a v niektorých biskupstvách provincie vrhbosenskej. Ba dovolená je aj v samom Ríme v kostole sv. Klementa a v Benátkach v kostole sv. Juraja. Leo XIII. dovolil r. 1900 glagoliku všade tam, kde bola uvedená r. 1868. Kongregácia sv. obradov dekrétom zo dňa 18. decembra 1906 nariadila to isté a to je platné i dnes.

V Chorvátsku.

Okrem Chorvátska rozšírila sa slovanská liturgia v Bulharsku, kde však vplyvom gréckeho duchovenstva zavládly obrady gréckoslovanské (písané cyrilikou). Odtiaľ sa dostaly do Srbska, Ruska a tiež medzi Rumunov. Sv. Cyrilom a Metodom zasiate semeno slovanskej liturgie nezachovalo sa síce na pôde, pre ktorú bolo pôvodne určené, dostalo sa mu však omnoho väčšieho priestranstva na celom slovanskom juhu a východe a trvá tam i dnes.

Na Východe.

Ráček, Československé dějiny. Praha 1933. — J. Samsour, Církev. děj.

obecné. Praha 1907. — Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda. Praha 1902. — Hýbl. Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku: Čes. Čas. hist. 1908. — Ján Stanislav, Slovenská liturgia na Slovensku a sídlo Metodovo a Gorazdovo. Bratislava 1941.

§ 71. OBRÁTENIE MAĎAROV.

1. Maďari, národ ugro-fínsky, koncom 9. storočia pod vedením Árpáda (890—907) sa nasťahovali cez Karpaty do stredodunajskej kotliny. Spojení s Arnulfom pomáhali rúcať Svätoplukovu Veľkomoravskú ríšu, robili divé výpady do susedných zemí, aj do Nemecka, až kým ich Oto I. r. 955 na lešskom poli neporazil a neskrotil. S kresťanstvom sa oboznámili ešte zo svojho pobytu v južnom Rusku bez toho, aby sa čo len čiastočne boli k nemu pridali. V novej vlasti začalo sa medzi nimi ujímať kresťanstvo hlavne vplyvom domáceho slovanského obyvateľstva. Vlastné obrátenie toho národa spadá len do 10. storočia a dialo sa s dvoch strán. Medzi východnými Maďarmi šírilo sa kresťanstvo gréckovýchodného a od severozápadných Slovanov a Nemcov prichádzalo kresťanstvo latinského obradu. Náčelníci kmeňov Bulcsu a Gylas prijali krst v Carihrade a odtiaľ priviedli gréckeho kňaza Heriothea, ktorý šíril kresťanstvo medzi Maďarmi vo forme východnej. V 10. storočí bolo založené niekoľko gréckych kláštorov (Čanadský kláštor). Ináč ale grécka cirkev nedosiahla medzi nimi značnejších výsledkov. Kresťanstvo medzi Maďarmi sa začalo lepšie šíriť až po ich premožení na lešskom poli. Ich knieža Gejza (972—997) prijal krst a s jeho svolením prišli do krajiny nemeckí misionári (Wolfgang, Pilgrim). Ale zvlášť veľké zásluhy na obrátení Maďarov má sv. Vojtech, biskup pražský, ktorý tam šíril kresťanstvo tak osobne ako aj prostredníctvom svojich misionárov. To, že vplyv západnej cirkvi nadobudol prevahu nad východom a že západná kultúra prevládla v Uhorsku, treba pripisovať misionárskej činnosti sv. Vojtecha. Sv. Vojtech pokrstil (alebo len birmoval; pokrstili ho nemeckí kňazi?) Gejzovho syna Waika — sv. Štefana a obrátil pozornosť Štefanovu na bavorskú princeznú Gizelu, ktorú si Štefan vzal za manželku a tak sa pripojil k Západu. Možno na Vojtechov podnet založil už Gejza benediktínsky kláštor v Pannonhalme. Po svojom odchode do Poľska zanechal sv. Vojtech v Uhrách svojho priateľa, břevnovského opáta Anastázia, ktorý sa nazýva tiež Astrik alebo Radla. Radla asi s 10 mníchmi (pravdepodobne slovenského pôvodu) šíril kresťanstvo v Uhrách a natoľko si získal priazeň Štefanovu, že ho vymenoval prvým arcibiskupom so sídlom v Ostrihome.

Sv. Vojtech a kresťanstvo v Uhrách.

2. Sv. Štefan zorganizoval uhorskú cirkev (asi podľa pokynov Ota III.) a zriadil 10 biskupstiev (Kaloča, Jáger, Vacov, Ráb, Päťkostoly, Vesprim, Čanad, Veľký Varadín, Stolný Belehrad; v Nitre založil kapitulu) na čele s ostrihomským arcibiskupstvom. Prideliil biskupstvám veľké pozemky, zakladal kláštory (kláštor zoborský v Nitre obnovil — § 90, 5), školy, vydal zákonník, v ktorom zákony koncilov a Karola Veľkého tvorily základ štátnej ústavy a zabezpečily slobodu Cirkvi. Nakoľko v jeho krajine bývaly rozličné národy, predpísal tak duchovenstvu ako aj svetským úradom latinčinu za úradnú reč a zaviedol ju i na svojom dvore. Sv. stolica z vďačnosti za jeho veľké zásluhy na poli pokresťančenia Uhorska udelila mu rozsiahle práva a privilegiá.

Sv. Štefan.

Na akom základe prevádzal sv. Štefan cirkevnú organizáciu, menoval biskupov, zakladal biskupstvá, fary, ako i otázka jeho titulu „apoštolského kráľa", historicky nie je dosť presne zistené. Na základe legendy Hartvíkovej a hlavne buly pápeža Silvestra II. z r. 1001 (o ktorej je dnes zistené, že je renesančným falzifikátom) sa uvádza, že sv. Štefan získal od pápeža Silvestra spolu s kráľovskou korunou a kráľovským titulom *apoštolskú právomoc* (ius legationis) a ako odznak toho apoštolský kríž. Ako apoštolský legát a kráľ zriaďoval diecézy, určoval ich hranice a menoval cirkevných hodnostárov. I keď sa nedá odvádzať táto právomoc od buly Silvestrovej, je isté, že sv. Štefan zriaďoval diecézy a menoval biskupov. Činil to buď na základe svojej panovníckej moci ako zakladateľ patriarchálnej monarchie, k čomu pápežská kúria mlčky dávala súhlas, alebo skutočne obdržal oprávnenie na to od Sv. stolice. To druhé zdá sa pravdepodobnejšie. Sv. Štefan na začiatku svojho panovania mal styky i s Východom (v Carihrade dal postaviť dom pre uhorských pútnikov). Keď sa však pod vplyvom sv. Vojtecha a cisára Otu III. rozhodne priklonil k Západu a prejavil ochotu získať Rímu celú svoju zem, rímska kúria prijala to s radosťou a udelila Štefanovi časť najvyšších cirkevných práv a výsad.

Cirkevná organizácia.

Po smrti sv. Štefana, ktorý svojimi múdrymi zákonmi položil základ civilizácie medzi Maďarmi a zaistil im miesto v rodine európskych národov, nasledovala krátka reštaurácia pohanstva. Kráľa Petra (1038—46) pohania sosadili, oslepili, biskupov a kňazov vraždili. Ale už jeho nástupca Ondrej (1046—60) znovu uviedol kresťanský poriadok. Sv. Ladislav (1077—95) úplne odstránil pohanské zbytky u Maďarov.

Bujnák, Obrátenie Maďarov na vieru kresť.: Sbor. „Ríša veľkomor." Praha 1933. — Macůrek, Dějiny Maďarů a uherského státu. Praha 1934. — Chaloupecký, Staré Slovensko. Bratislava 1923. — Holinka, Vita s. Stephani regis. Sb. Matice slov. 1938—39. — Karácsonyi, Magyarország egyh. tört. Nagy-Várad, 1906. — Knappek, Obsadzovanie uhorských bisk. Bratislava 1934. — Chaloupecký, Slovenské dioecese a tak řečená apošt. práva, Bratislava 1928.

§ 72. ISLAM.

I Východ mal sťahovanie národov. Avšak kým západné sťahujúce sa národy, i keď na čas zapričinily Cirkvi veľké starosti, neskoršie však znamenaly pre ňu úrodnú pôdu, zatiaľ Arabi, ktorí zaujali a v svojej moci držali pol sveta, boli kresťanstvu najväčším nepriateľom cez celý stredovek. Arabské panstvo sa šírilo ako požiar v suchej tráve. Byzantskej ríši odňalo asi dve tretiny územia, Sýriu, Palestínu, Egypt a západnú Afriku s Kartágom. Arabi zaujali vnútorne nesjednotenú ríšu Vizigótov v Španielsku (bitka pri Xeres de la Frontera r. 711). Ich ďalší postup prekazila len zosilnená ríša Frankov (bitka pri Poitiers r. 732). Na východe len Carihrad vzdoroval. Stredozemné more so svojimi ostrovmi stalo sa korisťou dobyvateľov. V 9. storočí zaujali Mohamedáni Sicíliu (831) a vnikli aj do Itálie a Provence. Kresťanské obyvateľstvo Arabmi zaujatých území neopísateľne trpelo, veľa ho zahynulo a na mnohých miestach stratilo svoju vieru. Ich rýchly postup sa dá vysvetliť popri iných prirodzených vlastnostiach Arabov i ich fanatickým náboženstvom, ktorého zakladateľ je Mohamed.

Islam a jeho postup v Európe.

Mohamed (Zvelebovaný) sa narodil r. 570 v Mekke z kňazského rodu, ktorý zbudoval mesto Mekku a bol strážcom pútnickej svätyne *Káby*. V mladom veku podnikol so svojím strýcom Abu Talibom obchodné cesty, na ktorých sa soznámil s kresťanským a židovským náboženstvom. Mal bohatú fantáziu, bol náladový a už od malička mal náklonnosť k náboženskému rojčeniu. Ako 25-ročný vstúpil do služieb bohatej vdovy Chadidže, oženil sa s ňou, a tak zbavený hmotných starostí, mohol sa úplne oddať hĺbaniu o náboženských záhadách. Na osamelej hore pri Mekke mal videnie, ktoré pripisoval archanjelovi Gabrielovi. Pri jednom vytržení mysli zdalo sa mu, že bol vzatý z Mekky do Jeruzalema. V tamojšom chráme videl Abraháma, Mojžiša a Ježiša. Mojžiš plakal, lebo predvídal, že Mohamed privedie oveľa viac Arabov do neba ako on neverných synov Izraela. Po rebríku vyšiel Mohamed do samého neba, kde mu sám Allah dal mnohé poučenia a nariadenia. Medzi iným i to, že opravdivý ctiteľ má sa 50 ráz modliť denne k Allahovi. Mohamedovi sa to zdalo priveľa a dosiahol u Allaha sľavy na 5 ráz denne. Mohamed svoje videnia dal napísať a z tých záznamov vznikol za jeho nástupcu *Abu Bekra korán* (čítanie), napísaný v 114 hlavách. Je to rýmovaná próza, ktorá pôsobí na hudobný sluch Arabov neodolateľným sugestívnym kúzlom. Popri koráne majú *sunnu* (zvyk), ktorá slúži na vysvetlenie písaného koránu. Mohamed vedel, že Mojžiš predpovedal svojmu národu veľkého proroka, Pán Ježiš zasa že prisľúbil Ducha sv., ktorý privedie učeníkov k poznaniu všetkých právd. Mohamed veril, že u neho sa splnily tie predpovede. Keď o tom vyprával svojim príbuzným a keď karhal ich modlárstvo a mravný život, vysmiali ho. Preto obávajúc sa ešte niečoho horšieho, ušiel s niekoľkými

Mohamed.

Korán.

pútnikmi do Mediny (16. júla 622) a tento útek sa stal základom mohamedánskej éry (hedžra).

V Medine stala sa v prorokovi veľká premena. Z vizionára a náboženského blúznivca sa stal vodca vojska a samozvaný pohlavár. Povstaly v ňom semitské sklony, ako panovačnosť, pomstychtivosť, túžba po vláde a koristi a tieto ovládly celú jeho bytosť. Vyhlásil boj proti neveriacim za svätú povinnosť. Kto sa mu protivil, nemilosrdne ho skántril. Na námestí Mediny dal razom popraviť 600 židov. R. 626 prišiel do Mekky, ktorá už teraz ho uznala za proroka. Sedem ráz obišiel svätyňu a dotýkal sa posvätnej Káby. Dodnes sedem ráz obchádzajú pútnici Kábu, tri razy ju obehnú a štyri razy obídu. Mohamed zničil všetky postavené modly a s ťavy kázal novú vieru.

Na konci života stál na čele tridsaťtisícového vojska a bol uznanou hlavou celej Arábie. Práve sa chystal na výpravu do Sýrie. Vtom ho zachvátila zimnica. Námahami a roztopašnosťou vysilený zomrel r. 632 v 62. roku svojho života. Mal 11 žien a celé húfy otrokýň.

Islam (t. j. oddanie sa do vôle Božej), náboženstvo Mohamedom založené, je suchopárny deizmus. Kresťanstvo preniklo do Arábie; najmä nestoriáni a monofyziti mali tam svojich prívržencov. Žilo tam i veľa židov. Z náuk týchto zložil Mohamed svoje náboženstvo. Je to synkretické náboženstvo, miešanina židovstva a kresťanstva s arabským pohanstvom. Mohamed priviedol síce svoj národ k viere v jedného Boha, ale jeho krajania by sa boli odvrátili od fetišizmu i bez neho. Mohamed vlastne väčšie služby preukázal svojmu národu tým, že ho politicky sjednotil. Odstránil rozdrobenosť kmeňov, spojil ich v jeden veľký štát a tak uviedol na javisko dejín čerstvý, nevyžitý národ, ktorý, naplnený náboženským fanatizmom a túžbou po koristi, dal sa do boja a v krátkom čase dobyl veľkú časť sveta od Indie po Pyreneje. Jeho surové a duševne prázdne dielo dosiahlo po jeho smrti obrovských rozmerov. Mohamed bol mužom viac vplyvným ako veľkým.

Islam — synkretické náboženstvo.

Islam je hlavne rozriedeným židovským náboženstvom. Zvlášť vychytil z neho židovsky ponímanú ideu mesiášsku. Mohamed je Mesiášom, akého čakal židovský národ, ktorý totiž dopomôže svojmu národu k vláde nad mnohými zemiami a obohatí ho svetskými majetkami. Do koránu je vôbec mnoho pojaté zo starozákonných kníh. Arabi sa pokladajú za synov Izmaela, ktorého Abrahámovi porodila otrokyňa Hagar. V trinástom roku sa dávajú obrezávať, podobne ako židia denne 5 ráz sa nápadne modlievajú, pred modlitbou sa umývajú, keď nie vodou tak aspoň pieskom. Pri modlitbe sa tvárou obracajú k Mekke (Mohamed sa modlil obrátený k Jeruzalemu). V piatok sa shromažďuje obec v mešite

k spoločnej modlitbe a čítaniu koránu. Mešity sú, podobne ako synagogy, smutné a prázdne, bez obrazov, sôch a obetí. Celý jeden mesiac sa postia, pričom ničoho nepožívajú od východu do západu slnka. Príkaz pôstu je asi vzatý z kresťanstva.

Pohanské prvky javia sa v uctievaní Káby a putovaní k nej. Kába (kubus, krychľa) — asi meteor, ktorý vraj Gabriel priniesol z neba, je zasadený do neveľkej svätyne. Pôvodne vraj žiaril ako kryštal, ale bozkmi hriešnych ľudí sčernel. Tento kameň učinil Mohamed stredobodom muslimského sveta. K nemu je povinný každý veriaci vykonať púť aspoň raz v živote. Každý krok smerom ku Kábe smýva jeden hriech. Podobná pútnická svätyňa je aj pri prorokovom hrobe v Medine.

Morálka islamu.

Z kresťanstva vnikly do koránu príkazy: mierne, ľudsky zachádzať s otrokmi a dávať almužnu. Ďalej je tam zákaz piť víno a požívať bravčové mäso, čoho sa Orient chráni ako nečistého. Mohamedáni veria v dobrých a zlých duchov, strážnych duchov, z ktorých každý muslim má 160. Veria v zmŕtvychvstanie. Dobrí sa dostanú do neba, ktoré ale podľa prorokovho učenia sa poníma veľmi pozemsky a smyselne. Zlí budú trestaní ohňom, ktorý je sedemdesiat ráz pálčivejší ako oheň tuzemský.

Mohamed vôbec nevystúpil proti mravnej rozpustilosti, ktorá je na východe hlboko zakorenená. Ba dostalo sa jej zákonitého schválenia tak príkladom samého proroka ako i výslovným povolením štyroch žien a ľubovoľného počtu otrokýň. Rozvod je častý a ľahký. Ako dôvod k rozvedeniu stačí aj to, keď žena v noci chrápe. Mohamedanizmus je monoteistickým náboženstvom, prispôsobeným ľudským vášňam. Nechápe a nechce poznať tajomstvo kríža. Čiastočne aj tým sa vysvetľuje jeho úžasne rýchle rozšírenie. Dnes je asi 260 miliónov mohamedánov.

Výbojnosť Mohamedánov.

Mohamed nariadil svojim veriacim bojovať zbraňou proti inovercom, číhať na nich, olupovať, zotročovať ich a zabíjať. Arabsko bolo zemou ustavičných vnútorných nepokojov, kde kmene sa navzájom napádaly, olupovaly a vraždily. Prorok prekazil tento domáci boj všetkých proti všetkým a dal svojim súkmeňovcom veľký spoločný cieľ: v mene Allahovom vrhnúť sa na neveriacich s nasadením vlastného života. Život ľudský, jeho osud, dĺžka je vôľou Allahovou nezvratne predurčená (fatalizmus). Najväčšia odmena čaká v nebi na padlého bojovníka. Kvapka krvi na bojišti vyliatej je viac hodna ako dvojmesačný pôst. U Mohameda v jeho neskorších rokoch vždy určitejšie vystupovala do popredia myš-

48. Hadrián II. (867—72). Schválil slovanské bohoslužobné knihy a liturgiu. Vysvätil Metoda za biskupa.

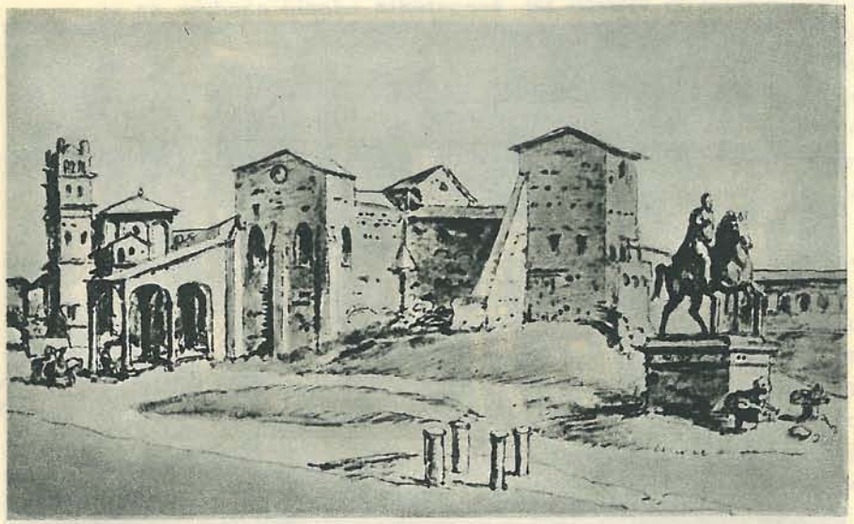
49. Ján VIII. (872—82). V spore s bavorským duchovenstvom stál na strane Metodovej.

50. Pápež Hadrián II. svätí knihy slovanskej liturgie v prítomnosti sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Obraz od N. Bronikova.

51. Lateránska bazilika, nákres zo XVI. storočia, od M. van Heemskercka.

52. Lateránsky palác a stará bazilika s jazdeckou sochou cisára Marka Aurelia. Nákres zo XVI. stor. od M. van Heemskercka.

lienka politickej panovačnosti, ktorej mala slúžiť idea náboženská. Z blúznivého kazateľa a proroka stával sa vojvodca, zákonodarca a prefíkaný, vypočítavý politik, ktorý nepopierateľnou geniálnosťou usiloval sa vybudovať novú životnú pospolitosť podľa svojich zásad. Pravda, že takým náboženským entuziazmom sýtení vojaci boli postrachom sveta. Európskému človekovi ťažko sa bolo merať s nepriateľom, ktorý horel túžbou po boji a pritom bol veľmi skromný vo svojich požiadavkách. Jeho pokrmom boly figy, chlieb a ryža, pil vodu a mlieko. Islam nielen trvale odňal Cirkvi rozsiahle územia v Ázii a v Afrike a obmedzil ju výlučne len na Európu, ale položil okolo nej na východe a juhu silnú hrádzu, cez ktorú nemohlo preniknúť žiadne misionárske hnutie. Cirkev bola zatlačená na severozápad k Atlantickému oceánu; k pohanským národom mala prístup len po vodných cestách na neznámych moriach, na ktoré sa plavci odvážili len na konci stredoveku.

Ale tieto strašné pohromy priniesly i voľačo dobrého. Daly podnet k veľkolepým križiackym výpravám, ktoré boly vrcholným prejavom stredovekej viery. Nebyť mohamedánskej hrádze, bolo by prenikalo k ázijským národom kresťanstvo znetvorené nestorianizmom a monofyzitizmom. Po objavení zámorských ciest niesli im katolícki misionári kresťanstvo neporušené, čisté.

J. Hell, Die Religion des Islam 1914. — G. Simon, Der Islam u. die christl. Verkündigung, 1920. — Carra de Vaux, Les penseurs de l'Islam. 5. sv. Paris 1926. — Grimme, Mohammed. Mainz 1904. — H. Ritter, Die dogmatischen Lehren der Anhänger des Islam. Leipzig 1929. — L. Jalabert, L'Arabie occidentale avant l'Hégire. Recherches de science relig. 1930. M. d'Herbigny, L'Islam naissant: Orientalia christ. Roma 1929. — W. Rudolph, Die Abhängigkeit des Korans vom Judentum u. Christentum.. Stuttgart, 1922.

HLAVA II.

Pápežstvo v spojení s Karolingovcami.

Doterajšie dielo kresťanstva, zveľadené získaním germánskych národov pre Cirkev, bolo s dvoch strán ohrožené začiatkom 8. storočia. Zo severu ohrožovali ho pohanskí Frízi a Sasi, z juhu sa nebezpečne tlačil islam do Itálie a Galie. Pápežstvu i Frankom išlo o bytie a nebytie. Čo bolo pre nich osožnejšie v tejto kritickej chvíli ako spojiť sa proti spoločnému nepriateľovi! A spojili sa. Spojenie pápeža s Karolom Martelom je jedným z najdôležitejších momentov svetových dejín. Vtedy sa položil zárodok onoho vojensko-kňazského štátu, ktorý bol základom celého ďalšieho európskeho vývoja.

§ 73. VZNIK PÁPEŽSKÉHO ŠTÁTU.

1. Cirkevný štát je — ako hociktorý iný štát — útvar, ktorý vznikol vývojom prirodzených okolností. Pravda, jeho hlava pápež. i ako pápež, najvyšší predstavený celého kresťanstva, spolu pôsobil pri jeho zrodení. Počiatky tohto štátu siahajú veľmi ďaleko. Už pred Konštantínom Veľkým nadobudla Cirkev z darov a odkazov veriacich značný majetok. Po oslobodení kresťanstva tento majetok silne vzrástol. Sám Konštantín Veľký daroval pápežovi Silvestrovi svoj palác Laterán a rozsiahle majetky. Jeho príklad nasledovaly bohaté senátorské rodiny a zanechávaly svoje majetky sv. Petrovi (patrimonium Petri). Nielen v celej Itálii, ale i v Galii. v Dalmácii, Afrike a v Malej Ázii mal pápež značné latifundiá a už r. 600 bol pápež Gregor Veľký najväčším veľkostatkárom celej Európy. Pre svoj veľký majetok i pre svoju cirkevnú dôstojnosť získali pápežovia prirodzene i značné politické práva. Prenesením cisárskeho dvora z Ríma do Carihradu stratil rímsky chudobný ľud svojho živiteľa a starosť o ľud prešla s cisára na pápeža. Ba pápež musel chrániť rímsky ľud aj proti nepriateľom, a to tak, že zpočiatku miernil útočníkov na Rím len darmi a prímluvou, v 7. storočí však zriaďoval proti nim už i brannú moc. Politický význam pápežov vzrástol, keď Odoakar r. 476 zničil západorímsku ríšu (§ 61, 2). Keďže východorímski cisári nebránili Rím proti barbarským hordám, pápeži boli morálne nútení sa ujať nešťastnej zeme a hlavne zachrániť Rím pred úplnou záhubou. Tak zachránil Leo Veľký Rím r. 452 pred Atilom a r. 455 pred Genzerichom. A nebolo tomu ináč ani vtedy, keď Justinián I. po odstránení panstva Ostrogótov nad Itáliou zriadil *ravenský exarchát*, ktorého cieľom bolo chrániť Itáliu. Exarchovia vykorisťovali ľud a nijako ho nechránili pred nepriateľom. Tá starosť ostala i naďalej pápežovi. Rímsky ľud videl v pápežoch svojich živiteľov a italské obyvateľstvo svojich ochrancov. A pápeži to aj statočne plnili. *Pápeži totiž plnili skutočne úlohy panovníka*, hoci ním neboli. Čo sa takto samo sebou prirodzene vytvorilo, to dostalo v 8. storočí *právny podklad*.

Počiatky pápežského štátu.

Pápež — ochranca Západu.

2. Priepasť, ktorá sa už dlho tvorila medzi Rímom a Carihradom, ešte viac sa prehlbovala v ikonoklastických nepokojoch (§ 81). Leo III. Isaurský chcel násilím donútiť pápeža, aby odstránil úctu obrazov. Preto sa zmocnil italského ľudu taký veľký odpor k Východu, že už vtedy by bolo došlo k ustanoveniu západného cisárstva, keby pápež nebol miernil ľud. Longobardovia sa len tešili rozporu medzi Východom a Západom a chceli ho využiť na

to, aby zaujali celú Itáliu. V boji s Longobardmi obrátili sa pápeži o pomoc v prvom rade prirodzene do Carihradu, veď stáli ešte pod ochranou východnej rímskej ríše. No tu vystupujú pápeži už nie ako poddaní, ale ako suverenní panovníci *rímskeho vojvodstva* (Ducatus Romanus), a to tak na základe moci, ktorú im dal sám východorímsky cisár, aby dozerali aj nad samými ravenskými exarchami, ako i na základe toho prirodzeného vývoja, že rímsky ľud v pápežoch videl svojich skutočných panovníkov. Veď už Gregor Veľký poznamenal, že nevie, čím je viac, či dušpastierom, či svetským kniežaťom. To povedomie suverenného panovníka rímskeho vojvodstva sa v jeho nástupcoch len zosilňovalo, a to tým viac, čím viac východní cisári tratili na vážnosti pred rímskym a italským ľudom a čím viac zanedbávali svoje panovnícke povinnosti v Itálii. Keď sa teda pápeži márne uchádzali o pomoc proti Longobardom u východných cisárov, obrátili sa k *Frankom*.

Rozpory medzi Východom a Západom.

3. Pápežovo rozhodnutie hľadať pomoc u Frankov malo svoje dobré odôvodnenie. Franskí králi si získali i doteraz nemalé zásluhy o Cirkev svojimi víťaznými vojnami proti Arabom. Priateľstvo medzi pápežstvom a Frankmi len rástlo, keď Pipin Krátky, majordomus a skutočný vládca rozsiahlej franskej ríše, sosadil len podľa mena vládnuceho slabomyseľného kráľa Childerika III. a sám nastúpil na jeho miesto. Pápež Zachariáš (741—52) nielen že neprotestoval proti tomu, ale s odôvodnením, že lepšie je, aby bol kráľom ten, kto má pre to smysel a moc ako ten, kto nemá moci, len titul, na základe svojej moci a apoštolského úradu odporúčal Frankom Pipina za kráľa (bola to geniálna myšlienka sv. Bonifáca). Pipinovi sa čoskoro naskytla príležitosť odmeniť sa pápežovi za jeho uznanie. Longobardský kráľ Aistulf (749—56), ako by bol zachvátený panovačnou horúčkou talianskych vlastencov 19. storočia sjednotiť celú Itáliu, obsadil Ravenu a takto vyvrátil grécke panstvo v Itálii, vpadol do rímskeho vojvodstva a ohrožoval Rím. Pápež Štefan II. (752—57), keď sa márne dovolával pomoci z Carihradu, v svojom ťažkom položení vybral sa r. 754 sám k franskému kráľovi Pipinovi žiadať pomoc (bola to prvá cesta pápežov za Alpy). Pipin prijal pápeža s veľkou úctou a vyznačil mu k pobytu kláštor St. Denis pri Paríži. Kráľ prisahal, že zadováži a odovzdá pápežovi rímske vojvodstvo a ravenský exarchát a svojou kráľovskou mocou bude chrániť pápeža a rímsku Cirkev. Pápež hneď jeho ako i jeho synov Karola a Karlomana pomazal za kráľov a Pipinovi dal titul patricija, t. j. námestníka rímskeho

Pápežstvo hľadá pomoc u Frankov.

Pipin a pápežstvo.

cisára (patricius Romanorum; doteraz ho mal ravenský exarchát). Pipin dodržal svoj sľub. Dva razy, r. 754 a 755, s veľkým vojskom podnikol výpravu do Itálie, donútil Aistulfa vydať pápežovi rímske vojvodstvo a ravenský exarchát. Kráľovská komisia položila kľúče 20 miest na hrob sv. Petra na znak, že kráľ daruje toto územie sv. Petrovi (Pipinov dar — Patrimonium sancti Petri). Tak vznikol cirkevný štát, pápež sa stal svetským kniežaťom a získal neodvislosť, ktorú potreboval k vykonávaniu svojho vznešeného úradu.

Medené mince pápeža Gregora III. a Zachariáša (741—752).

Keď bol Pipin druhý raz v Itálii, dostavilo sa k nemu posolstvo z Byzancie s bohatými darmi a žiadalo, aby vrátil spomínané územia byzantskému cisárovi. Pipin však odpovedal, že nie ľudská priazeň ho viedla dva razy cez Alpy, ale úcta k sv. Petrovi. Za nič na svete nemôže odňať to, čo raz daroval sv. Petrovi.

Nebezpečie, ktoré ešte vždy hrozilo mladému štátu so strany Longobardov, bolo úplne odstránené za Karola Veľkého. Keď longobardský kráľ Dezideríus ohrožoval Pipinov dar, Hadrián I. (772—95) privolal na pomoc Karola Veľkého, ktorý r. 774 premohol Longobardov, zničil ich ríšu a stal sa pánom Itálie. Prijal titul: Rex Francorum et Longobardorum atque patricius Romanorum. Dar, ktorý dal jeho otec pápežom, nielen potvrdil, ale i rozmnožil. Tak bol definitívne a formálne založený cirkevný štát.

Donatio Constantini.

Listina *Constitutum* alebo *Donatio Constantini*, ktorá v plnom znení sa vyskytuje v 9. storočí v pseudoizidorských dekretáliach, ináč opisuje vznik cirk. štátu. Pravda, je falzifikátom, pravdepodobne z 8. storočia. Stredovek ju pokladal za pravú až do 15. storočia, kedy sa jasne dokázala jej nepravosť. Podľa nej Konštantín Veľký daroval pri prenesení svojho sídla z Ríma do Carihradu vraj z povďačnosti za krst a uzdravenie z malomocenstva pápežovi Silvestrovi cisársku hodnosť a jej odznaky s územím mesta Ríma a všetkými italskými mestami a provinciami.

Pápežský štát na základe Pipinovho daru zahrnoval rímske vojvodstvo (Rím a jeho okolie pozdĺž mora a rieky Tiberis), ravenský exarchát a Pentapolis (t. j. 5 miest: Rimini, Pesaro, Fano, Sinigaglia, Ancona). Karol Veľký pridal k nemu mestá Imolu, Ferraru a Bolognu. Rozprestieral sa teda v strednej Itálii od mora k moru. Jeho rozloha sa

cez storočia rôzne menila. Pápežský štát bol najväčší za pápeža Julia II. (1503—13). R. 1859 mal asi 41.000 km². Dohodou medzi Sv. stolicou a kráľovstvom talianskym z r. 1929 scvrkol sa na Vatikán, Castelgandolfo a niekoľko cirk. budov v Ríme v rozsiahlosti 44 hektárov.

Pápež — svetský suverén.

4. Počínaním Štefana II. nastal rozvod medzi pápežstvom a starou rímskou ríšou. Pápežstvo išlo politicky vlastnou cestou. Pápež bol suverénom v svojom štáte a na miesto doterajšej ochrany rímskych cisárov dal sa pod ochranu franských, neskoršie nemeckých cisárov. Odteraz pápež už nebol len nástupcom galilejského rybára v jeho vznešenom úrade, ale do istej miery i dedičom rímskych cisárov. Cirkevný štát je potrebnou základňou pápežovej nezávislosti. Slušalo sa, aby pápež ako duchovná hlava všetkých veriacich, kráľov a kniežat, nepodliehal ľubovôli a vrtochom hociktorého panovníka, ako to bolo na Východe s carihradským patriarchom. Pravda, veľké výhody, ktoré plynuly pre pápežstvo z cirkevného štátu, maly i svoje tiene. Najmä keď pomyslíme na dobu renesančnú a na nepotizmus pápežov.

Byzantská a latinská kultúra.

Politickým odpojením Ríma od Carihradu prejavilo sa i navonok to, čo sa vnútorne už dávno uskutočnilo. Medzi Rímom a Carihradom už dávno nebolo vnútorného spojenia a kultúrnej spolupráce. I Rím i Carihrad maly svoj zvláštny myšlienkový svet a jeden druhému sa čím ďalej tým viac odcudzovaly. Vlastný svojráz ďalej a ďalej budovaly, takže z bývalého jednotného grécko-rímskeho kultúrneho sveta vznikly dve kultúry, ktoré sa už navzájom nerozumely. Na Východe grécka kultúra sa zbavila rímskeho primiešania a priberúc aziatské prvky, vyvinula sa na samostatnú a na Východe samovládnu kultúru *byzantskú*. Latinská kultúra však sa osviežovala kultúrnym prínosom nových európskych národov. Na Východe vládla reč grécka, na Západe latinská. Bolo len úplne prirodzené, že kultúrny separatizmus preniesol sa aj na pole náboženské a cirkevné. Carihradským patriarchom sa všeličo nevidelo u pápežov. Keď však pápežstvo vzniknutím cirkevného štátu získalo i svetskú moc, patriarchovia to už nemohli zniesť a odpustiť Rímu. I došlo k rozkolu za Focia, resp. za Michala Cerulária (§§ 82, 83).

Duchesne, Le prem. temps de l'État pont. 3. v. Paris 1912. — J. Haller, Quellen z. Gesch. der Entstehung d. Kirchenstaates. 1907. — E. Gaspar, Pippin u. die röm. Kirche. 1914. — C. Rodenberg, Pippin, Karlmann u. P. Stefan II. 1923. — J. Haller, Karolinger u. d. Papsttum. 1911. — Sägmüller, Die konstant. Schenkung im Investiturstreit. ThQu. 1902. — G. Laehr, Die Konstant. Schenkung in der abendländ. Lit. bis z. Mitte des 14. Jh. 1926.

§ 74. OBNOVENIE ZÁPADNÉHO CISÁRSTVA.

1. Detronizovaním posledného západorímskeho cisára Romula Augustula r. 476 zanikla západná rímska ríša, ale idea rímskeho cisárstva nebola mŕtva a čakala len na vhodný čas, aby bola vzkriesená. Hoci Rím prestal byť politicky stredobodom sveta, neprestal ním byť cirkevne a to stačilo k tomu, aby sa stále udržiavala idea západného cisárstva. Katolíckej Cirkvi nič sa tak neprotiví ako partikularizmus. Kresťanstvo — ako náboženstvo národov — má v svojej podstate *univerzalizmus* a nikdy sa nemôže toho zrieť. Je prirodzené, že sa v takom ovzduší ľahko rodila a udržiavala túžba i po politickom univerzalizme, po univerzálnom (rímskom) cisárstve. U Gregora Veľkého vidíme už jasne plán tak pripútať cirkvi a národy k Rímu, ako boly kedysi pripútané k nemu politicky. Idea veľkej kresťanskej spoločnosti národov, idea veľkej západnej ríše Kristovej svietila v hlave Gregora I. dávno pred Karolom Veľkým, ktorý túto ríšu uskutočnil. Kým za sťahovania národov nebolo na západe takej ríše, ktorá by sa bola mohla rovnať bývalej slávnej rímskej ríši, zatiaľ idea živorila, či už stvárnená v biednej náhrade ravenského exarchátu východných rímskych cisárov, alebo v neskoršom franskom patriciáte Rimanov. Ale, keď sa vzniesla za Alpami mohutná a vznešená postava Karola Veľkého, keď sa zrodila dôstojná, veľká západné národy spájajúca ríša, ktorá bola vonkoncom kresťanská, čo bolo prirodzenejšie, ako v nej stvárniť ideu a uskutočniť dávno túžené univerzálne rímske cisárstvo na západe. Tak sa uskutočnila tá nádherná syntéza — cirkevno-politicky-mocenský univerzalizmus — ktorý specifikuje stredovek a tak zvláštne ho charakterizuje.

Idea rímskeho cisárstva.

2. Prvým krokom k obnoveniu západorímskeho cisárstva bolo menovanie Pipina a jeho synov *patricijami Rimanov*, t. j. námestníkmi rímskeho cisára (754). Názov mal byť zovňajším výrazom nového pomeru medzi franskými kráľmi a novozaloženým pápežským štátom. Franskí panovníci prevzali právo a povinnosť brániť cirkevný štát proti vonkajším a vnútorným nepriateľom, brániť jeho práva, a keď treba i so zbraňou zadovážiť im platnosti. Franský kráľ si bol toho vedomý a už na základe patriciátu sám sa menuje „devotus s. Ecclesiae defensor atque adiutor in omnibus". Keď však Karol Veľký r. 774 obdržal značnú časť Talianska zaujatím ríše longobardskej, naskytla sa mu vhodná príležitosť siahnuť po cisárskej korune tobôž, že východné cisárstvo bolo zoslabené pre ikonoklastický boj, na Západe znenávidené a k tomu od r. 796

Pipinovci patricijmi Rimanov.

nevládol v Carihrade cisár, ale žena (Irena), podľa rímskeho práva neoprávnená k vláde.

3. K formálnemu obnoveniu cisárstva došlo za pápeža Lea III. (795—816). Leo III. hneď po svojom zvolení poslal Karolovi kľúče od hrobu sv. Petra a vlajku mesta Ríma; okrem toho vyzval ľud, aby složil Karolovi ako svojmu ochrancovi prísahu vernosti. Za procesie v deň sv. Marka r. 799 dvaja príbuzní predošlého pápeža Hadriána I. napadli Lea III., shodili ho s koňa, týrali a uväznili ho v kláštore. Keď sa pápežovi podarilo vyslobodiť z väzenia, hneď sa vybral cez Alpy ku Karolovi do Paderbornu, aby ho žiadal o pomoc. Karol prijal vznešeného hosťa so všetkými poctami a prisľúbil, že dopomôže pápežovi k jeho právam a v Ríme urobí poriadok. I keď kroniky nič nehovoria o rozhovoroch v Paderborne, je isté, že sa už tam hovorilo o obnovení cisárstva a o Karolovej korunovácii. Karol po pápežovom návrate v novembri r. 800 aj sám došiel do Ríma a dal sťať sprisahancov, ktorí nevedeli dokázať obvinenia proti pápežovi (krivú prísahu a cudzoložstvo). Vo vianočné sviatky po slávnostných bohoslužbách pápež položil cisársku korunu Karolovi na hlavu, pomazal ho za rímskeho cisára, pričom ľud trikrát zvolal: „Carolo piissimo Augusto a Deo coronato, magno et pacifico imperatori vita et victoria!"

Formálne obnovenie rím. cisárstva.

Podľa Einharda, Karolovho životopisca, cisár nebol spokojný s korunovaním. Vraj sám sa mal vysloviť, že keby bol vedel, čo sa má stať toho dňa, nebol by išiel do kostola sv. Petra. Na vysvetlenie jeho chovania sú dve mienky: Karol nechcel svojím korunovaním za západného rímskeho cisára pozbaviť cisárskej dôstojnosti východných rímskych cisárov, ale sa chcel s nimi bratsky deliť v rímskom cisárstve. Bol by sa chcel o korunovaní dorozumieť s východným cisárom, čo sa však nestalo, a preto bol nespokojný (po korunovaní sa uchádzal o uznanie, ale dosiahol ho len r. 811). Alebo sa zdá, že si chcel sám postaviť na hlavu korunu, ležiacu na oltári, ale pápež ho predišiel. (Podobný prípad, aký bol v Paríži medzi Piom VII. a Napoleonom, ale tam cisár predišiel pápeža.) Leo mohol sa domnievať, že na základe Konštantínovho darovania (viď § 73, 3 — Donatio Constantini) on je majiteľom cisárskej hodnosti a azda také ponímanie sa nepáčilo Karolovi Veľkému. Neskorší stredovek tak si vysvetľoval vznik západnej cisárskej hodnosti, že pápež pre ikonoklasmus preniesol cisárstvo od Grékov na Frankov. Inocent III. si bol toho úplne vedomý. (§ 102, 3.)

Korunovanie Karola V. za rím. cisára.

4. Obnovenie západorímskeho cisárstva, pri čom však ostala nedotknutá dôstojnosť východorímskych cisárov, malo ďalekosiahly význam. Karol ako cisár prevzal úlohu chrániť nielen rímsku cirkev (túto mal už ako patricij Rimanov), ale sa stal obrancom celej Cirkvi. Mal ju chrániť proti nepriateľom a svojou mocou mal na-

Úlohy rímskeho cisára.

pomáhať predstaviteľov Cirkvi v ich zámeroch (*advocatia Ecclesiae*). Ďalej západorímsky cisár sa stal hlavou všetkých kresťanských kniežat na Západe, ktorí týmto síce neboli pozbavení svojej samostatnosti, ale uznávali v ňom svojho rozhodujúceho sudcu v sporných veciach a vodcu v spoločných svetských veciach, týkajúcich sa celého kresťanstva (*imperium mundi*). Pápežstvo a cisárstvo boly dva piliere, na ktorých spočívala budova stredovekých dejín. Ich pomer nebol pomerom predstaveného k podriadenému, ale boli samostatní. Navzájom si zložili sľub vernosti, nie vazalský sľub. V západnom cisárstve mal sa uskutočniť ideál kráľovstva božieho, ktoré malo spojiť všetky kresťanské národy v jednu rodinu, ktorej duchovnou hlavou je pápež a svetskou cisár. Svetská moc mala dostať vyššie posvätenie od cirkevnej moci, duchovná moc ale očakávala od svetskej ochranu a pomoc pri vykonávaní svojho vznešeného poslania. Kto nebol spojený s Cirkvou, nemal právneho postavenia ani v ríši a naopak, nepriateľ ríše bol aj nepriateľom Cirkvi. Harmonické spolupôsobenie cirkevnej a svetskej moci, jednota a spolupatričnosť západného kresťanstva impozantne vystupuje do popredia obnovením cisárstva.

Práva cisára.

Nakoľko cisár získal do istej miery svrchovanosť nad kresťanskými panovníkmi, nadobudol ju aj nad pápežom ako panovníkom cirkevného štátu. Podľa konštitúcie Lotára I. z r. 824 najvyššia súdna moc nad pápežským štátom patrila cisárovi; pápežovi ako skutočnému vládcovi patrila výkonná moc. Cisár vykonával túto právomoc v cirkevnom štáte prostredníctvom svojho, so súhlasom pápeža zvoleného, poverenca (missus). Cisár získal isté práva, aké mali predtým cisári byzantskí, i pri obsadzovaní pápežskej stolice. Mal právo spolupôsobiť pri voľbe a potvrdzovať voľbu pápeža. (To právo si nárokovali len neskorší nemeckí cisári.) Od r. 824 novozvolený pápež musel pred konsekráciou v prítomnosti cisárskych vyslancov zložiť sľub vernosti. Pápež však mal právo korunovať cisára. Stredoveká cisárska dôstojnosť mala do istej miery sakrálny ráz (pri korunovaní cisár ako subdiakon!), bola posvätená a Cirkvou udeľovaná. I keď nástupcovia Karola Veľkého Ľudovít Pobožný a Lotár I. prijali korunu od svojho otca, predsa potom ešte raz ich korunoval pápež a cez celý stredovek bolo zásadou, že len ten je cisárom, komu pápež udelil korunu a pomazal sv. olejom.

Sacrum Romanum imperium (neskoršie nationis Germanicae) uskutočňovalo augustínsko-gregoriánske idey o božom štáte na zemi. Avšak zriedka kedy v dejinách sa priblížilo augustínskemu

ideálu. Záviselo to od okolností a osobných vlastností nositeľov tak tiary ako i cisárskej koruny. Imperium a Sacerdotium — spojené to dve mocnosti, od ktorých závisel všetok stredoveký vývoj. Popri veľkých výhodách, ktoré plynuly z neho pre Cirkev a ľudskú spoločnosť, skrývalo v sebe i zárodok veľkých bojov, ktoré vznikly medzi ním a cirkevno-štátnym pápežstvom. Boly to na seba odkázané mocnosti, skoro s totožnými nárokmi a bez presne formulovaného vzájomného pomeru. Trochu menej dobrej vôle na niektorej strane, trocha menej sebaopanovania či u pápeža, či u cisára a hneď vzniklo tisíc príčin k vážnym sporom.

Sacrum Romanum imperium.

J. Haller, Das altdeutsche Kaisertum. 1926. — Einhard, Vita Caroli M. ed. Pertz-Waitz. 1911. — H. Hoffmann, Karl der Gr. im Bilde der Geschichtsschreibung des frühen MA. 1919. — H. Lilienfein, Die Anschauungen von Staat u. K. im Reich d. Karolinger 1902. L. Halphen, Études critiques sur l'histoire de Charlemagne. Paris 1921. W. Ohr, Der karoling. Gottesstaat in Theorie u. Praxis. Diss. 1902.

§ 75. DEJINNÝ VÝZNAM KAROLA VEĽKÉHO. JEHO NÁBOŽENSKO-SOCIÁLNE REFORMY.

1. Karol Veľký (768—814) znamená v dejinách splnenie a začiatok. Je splnením snov Augustína, Gregora Veľkého, uskutočniteľom začatého diela Pipinovho a plánov Bonifácových. A je začiatkom západného cisárstva, veľkej kresťanskej rodiny a jednoty národov na západe. Ním sa začína západná „civitas christiana" a stredoveké nemecké cisárstvo. Bez neho nebolo by jednoty medzi navzájom sa ničiacimi germánskymi kmeňmi, nebolo by teda nemeckej ríše a svet ovládajúcej cisárskej slávy. Jeho svetodejinný význam spočíva tak v ojedinelých skutkoch, ktoré zrealizoval na každom poli života, ako i v jeho zvlášť vynikajúcej osobnosti.

2. Karol Veľký dobre videl tie mohutné sociálne a duchovné sily, ktoré Cirkev skrýva v sebe, a trvale ich zapojil do svojej budovateľskej práce. Preto mu išlo predovšetkým o pevné organizovanie Cirkvi, najmä na územiach, na ktorých nevznikla do jeho doby diecezánska organizácia. Tak zriadil v Sasku biskupstvá v Bremách, Verdene, Mindene, Paderborne, Münsteri a Halberstadte. Naliehal a previedol, aby každá fara podliehala voľaktorej diecezálnej správe a tak odstránil tie tzv. panské fary (Eigenkirchen), ktoré sa u Frankov tak nebezpečne rozrástaly na úkor cirkevnej disciplíny a kresťanskej veci. Biskupstvá zase podriadil arcibiskupstvám. Vtedy vznikly arcibiskupstvá v Salzburgu, Mohuči, Trieri a Kolíne. Staral sa o dotovanie Cirkvi a zriadil na

Karol Veľký a Cirkev.

kultové výdavky (na spôsob Starého zákona) *desiatky*. Aby cirkevno-náboženské otázky boly vždy predmetom všeobecnej pozornosti, a aby náboženský život neupadol, často svolával cirkevné synody, staral sa, aby sa na nich pretriasaly praktické teologické otázky, ba aj sám do nich zasahoval.

3. Aby sa všade rozšíril cirkevno-náboženský duch a kultúra, zriaďoval *školy*. Pri každej kapitule a kláštore mala byť škola vyššia (akadémia) alebo nižšia (elementárna). Najdôležitejšími boly dvorné vysoké školy vo Fulde, St. Gallene a Tourse. Pre organizovanie školstva povolal vynikajúcich mužov *Alkuina* (bol jeho ministrom kultu) z Anglicka a Pavla Diakona z Talianska. Do tejto duševnej obrody zapriahol najmä kláštory, ktoré sa už viac stávaly ohniskami vedy, umenia ako náboženského života. Nariadil, aby sa v kláštoroch odpisúvaly dokumenty klasickej literatúry, a veru jemu možno ďakovať, že sa mnoho z týchto zachránilo pre ľudstvo. Keď aj veľa z jeho kultúrnych podujatí viazalo sa úplne k jeho osobnosti a jeho smrťou ako by stratilo svoje životné podmienky, predsa veľa ním zasiatych zárodkov klíčilo ďalej a tvorilo základ stredovekej kultúry učencov a neskoršej ľudovej kultúry.

Školstvo.

4. Duševné a mravné podvihnutie kléru a ľudu zvlášť mu ležalo na srdci. Staral sa o náboženský život v kláštoroch a v dušpastierstve účinkujúceho kňazstva. Ako prakticky pokračoval v tom ohľade, ukazuje to, že dal sostaviť pre kňazstvo *vzorné kázne*, aby lepšie a pre ľud osožnejšie hlásalo slovo božie. Z Ríma zadovážil a rozšíril liturgické knihy, aby sa služby božie odbavovaly jednotne a slávnostne. Staral sa o spev pri liturgických úkonoch a pokladal ho za zvlášť vhodný prostriedok zjemniť surový a nekultúrny ľud. Znova uviedol verejné pokánie za niektoré hriechy, nemilosrdne trestal prestúpenie niektorých cirkevných príkazov, často i trestom smrti (požívanie mäsa v pôste). Ako minimum náboženskej znalosti žiadal od ľudu naučiť sa Otčenáš a Verím. Žiadal a organizoval karitatívnu činnosť. Podnikal zahraničné cesty, aby si nadobudol nové poznatky (5 ráz bol v Taliansku). Čo videl krásneho a osožného, usiloval sa presadiť a uskutočniť i vo svojej krajine. Bez týchto ciest nebol by vznikol prekrásny dóm v Aachene (za vzor mu slúžil kostol sv. Vitalisa v Ravenne) a inde.

Jeho postoj ku kléru.

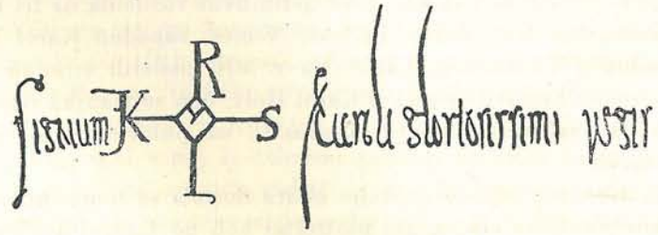
5. Karol Veľký mal najužší vzťah k Cirkvi, ktorej veľa osožil na každom poli. Nie div, že ho jeho ctitelia pomenovali „kňazom a kazateľom“. Avšak Karol nielen slúžil a osožil Cirkvi, ale ju aj mnoho ráz svojvoľne a násilne opanoval. Často svojvoľne zasiahol

do rokovania ríšskych koncilov, obsadzoval biskupstvá a opátstva (dával ich niekedy aj laikom), od cirkevných hodnostárov žiadal službu štátu (postaviť vojsko a zúčastniť sa vo vojne). Pravda, v Karolovom prípade i jeho svojvoľnosť v cirkevných veciach možno čiastočne ospravedlniť. Karol bol vonkoncom zaujatý myšlienkou univerzálneho kráľovstva „z milosti božej“, v ktorom sa prvý raz uskutočnila hlavná snaha stredovekej cirkvi po jednote západných kresťanských národov. Medzi pápežmi tej doby nenašla sa osobnosť, ktorá by bola mohla so svojej strany ten veľkolepý plán uviesť do života. Karol Veľký však ho uskutočnil. Ten cieľ bol tak veľký a svätý, že keď sa Karol Veľký v jeho záujme dopustil tu a tam aj prestrelkov, nevyzeralo to tak tragicky. Nebolo to osudné, kým mal vládu v rukách tak kresťansky a cirkevne smýšľajúci panovník, ako bol Karol Veľký. Ďalej musíme uvážiť, že v tej nekultúrnej dobe ťažko bolo rozlišovať medzi čisto cirkevnou a politickou sférou. Sám Karol nebol predstaviteľom cezaropapizmu na východný spôsob. Nechcel potlačiť Cirkev v jej právach, ale chcel všetko — teda i Cirkev — zapojiť do služby celku, do uskutočnenia cieľa, ktorý aj Cirkvi bol osožný a vítaný. Že sa pri tom Cirkev priveľmi zamotala do svetských vecí, čo sa neskoršie stupňovalo až do neznesiteľnosti, je nevyhnutné zlo, tieň veľkej veci.

Prílišne opatroval Cirkev.

6. Horšie bolo v jeho živote to, že sa miešal i do čisto dogmatických vecí Cirkvi a v tom sa neukázal vždy dosť poslušným podriadeným pápežovi. Keď mu napr. poslal Hadrián I. usnesenia 7. vš. snemu nicejského o úcte obrazov, Karol podal o tom ostrú kritiku (§ 81, 5). Bol opravdivým kresťanom, ale zato kresťanské mravné zásady ani u neho neboly úplne do života uvedené. Mal dobrú vôľu, ale pritom ostal neskrotným dieťaťom prírody a nevedel podrobiť svoje prudké náruživosti vznešeným zásadám, ktorým mečom razil cestu na všetky strany.

Svojvoľnosť Karola Veľkého.

Podpis Karola Veľkého.

Najpovážlivejším momentom Karolovho cirkevnopolitického postoja bol prepiaty kultúrny smer, ktorý dal cirkevnému životu. Pokladal totiž Cirkev viac za kultúrnu ustanovizeň, za stánok vedy a umenia, za prostriedok krotenia nekultúrnych národov než za ustanovizeň ľudského spasenia. Zlé stránky tohto smeru sa v Cirkvi neskoršie prejavily so svojimi žalostnými následkami.

Jeho smrť.

Karol Veľký zomrel 28. januára 814 v Aachene a pochovaný je v tamojšej katedrále Matky Božej, sediac na zlatom tróne, oblečený do cisárskeho rúcha, s korunou na hlave, s mečom v ruke a s knihou evanjelia na lone. V niektorých diecézach uctievali ho ako svätého, ba protipápež Paschal III. za Fridricha Barbarosu vyhlásil ho za svätého, ale rímska Cirkev to neprijala (§ 101, 4). Dejiny mu daly meno Veľký. Jeho veľkosť je v tom, že celý svoj život a každý jeho čin mal len jediný cieľ: všeobecné dobro, dobro celku.

Karls religiös-sozial-kirchliches Werk: in Lortz, Geschichte der Kirche. Münster 1936. — F. Kampers, Vom Werdegang der abendländ. Kaisermystik. 1924. — W. Ohr. Die Kaiserkrönung Karls d. Gr. 1904. — Hertling, Die sog. röm. Königskrönungsformel: Historisch. Sahrb. d. Görresges. 1925.

§ 76. CISÁRSTVO A PÁPEŽSTVO OD KAROLA VEĽKÉHO PO GREGORA VII.

1. Akokoľvek sľubne začalo cisárstvo i pápežstvo svoje účinkovanie od Karola Veľkého, predsa obidva vrcholy kresťanskej spoločnosti zažily veľké otrasy po smrti veľkého organizátora. Úpadok sa skôr javil u cisárstva, a to už za cisára Ľudovíta Pobožného (814—840), syna Karola Veľkého. Ríša Karola Veľkého a jej kultúra vyrástla razom, a preto nemala v sebe tej nerozbitnej vnútornej sily, ktorú obyčajne majú útvary trvalého a pokojného vý-

Verdunská smluva.

voja. Ľudovít bol panovníkom dobromyseľným, zbožným, ale slabým a nesamostatným. Nevedel udržať dedičstvo svojho veľkého otca. Ríša slabla pre nedorozumenie medzi panovníkom a jeho synmi Lotárom (od r. 817 spolucisárom), Pipinom, Ľudovítom Nemcom a Karolom Holým. Po smrti Ľudovíta Pobožného jeho synovia sa nevedeli dohodnúť na dedičstve, čo viedlo *k smluve vo Verdune* r. 843; podľa nej sa ríša Karolova definitívne rozdelila na tri časti. Východnú časť ríše dostal Ľudovít Nemec, západnú Karol Holý a strednú s Talianskom Lotár. Ba r. 870 podelili strednú časť medzi sebou Ľudovít Nemec a Karol Holý, čím sa franská ríša rozdelila na časť germánsku a románsku, na polovicu nemeckú a francúzsku.

2. Hodnosť západorímskeho cisára dostala sa tomu, koho pápež korunoval za cisára. Jej nositeľmi boli po Ľudovítovi Pobožnom Lotár I. (840—855), jeho syn Ľudovít II., kráľ Talianska

(855—875). Po ňom ju dosiahol Karol Holý (875—877), panovník západnej a strednej časti franskej ríše, potom Karol III. Tlstý (881—887), najmladší syn Ľudovíta Nemca a panovník Nemecka a Talianska. Pravda, boli to panovníci slabí, a preto ani ako cisári nesplnili očakávania Cirkvi. Po detronizácii Karola III. udelil pápež Formozus (891—896) cisársku korunu Guidovi (891—893), vojvodcovi spoletskému a kráľovi Lombardie, resp. jeho synovi Lambertovi (892—898). Pre slabosť týchto panovníkov pápež For-

Karolingovci.

mozus sa viac klonil k nemeckému kráľovi Arnulfovi, ktorý premohol Lamberta, zaujal stredné Taliansko a pápež ho korunoval za cisára (896—899). Po Arnulfovej smrti (cisár Lambert medzitým tiež zomrel) najviac si nárokoval cisársku korunu furlandský markgróf Berengár. Ale pápež Benedikt IV. (900—903), obávajúc sa jeho silnej strany v Taliansku, korunoval za cisára Ľudovíta III. z Provence (901—902). Berengár ho však vyhnal z Talianska. Pápež Ján X. (914—928) bol nútený Berengára r. 915 korunovať za cisára (915—924). Zavraždením Berengára r. 924 vymrel rod Karolingovcov a zaniklo aj, aspoň na čas, západorímske cisárstvo.

3. Pápežstvo nemalo nijakej pomoci od posledných Karolingovcov. Prežívalo svoj najhlbší úpadok. Po zaniknutí cisárstva (924), stalo sa už úplne hračkou v rukách rímskych strán. Avšak z trosiek na kúsky rozdrobenej bývalej franskej ríše koncentrovala sa nová, zdravá a nádejná mocnosť Nemecko, a je prirodzené, že omráčená Cirkev vystrela po nej svoje pomoc hľadajúce ruky. Od r. 950 vládol v severnom Taliansku markgróf Berengár z Ivrey a ohrožoval Rím. Pápež Ján XII. (955—964) povolal na pomoc Ota I. a súčasne mu ponúkol cisársku korunu. Oto skutočne prišiel do Talianska a Berengár, ktorého opustilo vlastné vojsko, uchýlil sa na svoje hrady. Keď Oto sľúbil ochranu Sv. stolice, pápež

Nemeckí cisári.

ho korunoval za rímskeho cisára r. 962. Tým sa obnovilo západné cisárstvo a zostalo od tej doby spojené s nemeckou korunou (Sacrum Imperium Romanum nationis Germanicae). Cisár Oto I. (962—973) po svojom korunovaní vydal pápežovi listinu (pactum confirmationis — Ottonianum), v ktorej potvrdil a rozmnožil dary Pipinove a Karola Veľkého. Vtedy uzavretá smluva medzi pápežom a cisárom stala sa vzorom pre všetky podobné neskoršie smluvy. Cisár prevzal v nej 1. ochranu rímskej Cirkvi a osoby pápežovej, 2. zaručoval sa zpät získať a pre pápežstvo udržať všetky medzitým odňaté majetky cirkevného štátu, 3. kánonická voľba pápeža ostáva nedotknutá, konsekrácia pápeža však má sa diať

v prítomnosti cisárskych vyslancov. Usnesenie o voľbe pápeža r. 963 pre vierolomnosť pápeža Jána XII. sa pozmenilo v tom smysle, že sa rímsky ľud prísahou zaviazal Otovi nikdy *nevoliť pápeža bez cisárovho súhlasu.* Tým bola ohrozená slobodná voľba pápeža.

4. Nemecko takto v 10. a 11. storočí získalo vedúce postavenie v západnej politike a v Cirkvi. Pravda, za nemeckým cisárstvom nestála už politickouniverzálna ríša Karola Veľkého. Cisár mal skutočnú moc okrem Nemecka už len v Taliansku a Burgundii. Nemal moc navonok a ani v ríši nemal ju takú ako Karol Veľký. Vtedy vzniklým feudálnym zriadením postavené boly oproti najvyššej centrálnej moci kráľa rozličné väčšie-menšie moci vo veľmi spletitom vzťahu vzájomnej nadradenosti a podradenosti a vo veľkej miere nezávislé; bez ich podpory bol vlastne kráľ bezmocný. Feudalizmus šťastne a nešťastne vplýval tak politicky ako i cirkevne na ďalší stredoveký vývoj. Feudálni páni boli zčiastky svetské, zčiastky duchovné kniežatá (biskupi). Moc svetských feudálnych pánov bola dedičná, duchovných však nie. Túto okolnosť využilo cisárstvo, aby posilnilo a zvýšilo svoju moc. Zvlášť Oto posilňoval moc biskupov tým, že im ponechal rozličné verejné práva. Keďže biskupský majetok po smrti biskupa pripadol kráľovi a tiež jemu patrilo vymenovanie nového biskupa, zosilňovanie biskupskej moci znamenalo vlastne posilnenie pozície samého panovníka. V Nemecku týmto Cirkev získala ohromne na význame, lebo cirkevné právo a svetská moc boly spojené v osobe biskupovej. Pravda, zjavné boly hneď i nebezpečenstvá, ktoré týmto vznikaly pre Cirkev. Cirkev sa príliš zaplietla do svetských vecí, dostávala sa skoro do úplnej odvislosti od štátu; simonii a zosvetárčeniu najmä vysokého kléru otváraly sa brány dokorán. V nasledujúcich časoch musí Cirkev ťažko bojovať, aby si uhájila aspoň takú slobodu a nezávislosť, bez akej by nemohla vyhovieť svojmu poslaniu.

Feudalizmus.

Otom obnovené cisárstvo vyvíjalo sa spôsobom, ktorý naznačil sám Oto. Za nasledujúcich saských a najmä švábskych panovníkov dosiahlo veľkej moci a za Henricha III. (1039—56) bola idea svetového impéria (imperium mundi) skoro uskutočnená. Henrich III. bol nielen cisárom, ale osvojil si aj titul patricija Rimanov a ako taký nárokoval si rozhodujúci vplyv pri voľbe pápeža. Traja pápeži (Damazus II., Leo IX. a Viktor II.) boli skutočne volení na nemeckých ríšskych snemoch. Za Lea IX. sa uplatňuje už skutočne univerzálna moc pápežstva a položené sú potrebné základy k reforme Cirkvi, ktorú dovŕšil Hildebrand — Gregor VII.

Henrich III.

Od založenia cirkevného štátu javila sa snaha, aby bola pri voľbe nového pápeža vylúčená účasť svetských činiteľov. R. 769 sa rozhodlo, že sa nesmie voliť laik, ba laik nesmie ani byť prítomný pri voľbe. Mikuláš I. to potvrdil pod ťarchou vyobcovania. Franskí panovníci na základe cisárskej hodnosti nárokovali si účasť pri voľbe, ktorá však mala len znemožniť prípadné nepokoje pri voľbe, nevplývala však na samu kánonickú voľbu. Lotár I. a Karol III. pokúsili sa síce v tom ohľade získať si právo, ale márne. Strašné pomery po smrti pápeža Formoza daly podnet k usneseniu rímskej synody z r. 898, podľa ktorého sa znovu dovoľuje účasť laikov pri voľbe. Na tomto základe zmocnily sa rímske šľachtické rodiny v 10. storočí voľby pápeža a takmer úplne odstrániac kánonickú voľbu, svojvoľne určovaly osobu pápeža. Za nemeckých cisárov trvalo sa zásadne na kánonickej voľbe, hoci vplyv cisárov bol veľký a u niektorých jedine smerodajný. Až konečne Mikuláš II. r. 1059 definitívne nariadil kánonickú voľbu pápeža.

Voľba pápeža.

Seppelt-Löffler, Papstgeschichte. München 1938. — F. Lot et L. Halphen, Le règne de Charles le Chauve Paris 1909. — Stengel, Die Entwicklung des Kaiserprivilegs f. d. röm. K.: Hist. Zeitschr. 1926. — G. v. Below, Der deutsche Staat des MH. 2. v. 1925. — K. Zeumer, Heiliges röm. Reich deutscher Nation. 1910.

§ 77. PÁPEŽOVIA V DOBE KAROLINGOVCOV.

Obnovením západného rímskeho cisárstva získali pápeži nádejnú oporu a s dôverou sa jej pridržiavali. Po Leovi III. († 816), za ktorého došlo k obnoveniu cisárstva, bol kánonicky zvolený *Štefan IV.* (816—817). O svojom zvolení Štefan podal zprávu Ľudovítovi Pobožnému, odobral sa do Reimsu, kde korunoval Ľudovíta za cisára. *Paschal I.* (817—824) udržiaval s cisárom priateľský pomer, cisár potvrdil práva a majetky Apoštolskej stolice, a pápež r. 823 korunoval jeho syna Lotára I. za spolucisára. Pri voľbe *Eugena II.* (824—827) došlo k sporom, preto poslal Ľudovít do Ríma syna Lotára, ktorý usporiadal spolu s pápežom rozhárané rímske pomery. R. 824 uzavretou dohodou (Constitutio Lothariana) sa vylúčila účasť ľudu pri voľbe pápeža. *Gregor IV.* (827—844) mal veľmi ťažké položenie pre nepokoje medzi cisárom a jeho synmi. Snažil sa medzi nimi sprostredkovať, čo sa však nepodarilo (pápež sám nadržiaval Lotárovi), a tak došlo r. 843 k verdunskému deleniu ríše. Za *Sergia II.* (844—847) odvážily sa hordy Saracénov až do Ríma a vyplienily baziliky sv. Petra a Pavla. Aby sa predišlo podobným vpádom, dal *Leo IV.* (847—855) opevniť Vatikán hradbami (civitas Leonina) a dožil sa radosti, že Saracéni boli r. 849 premožení pri Ostii. R. 850 korunoval za cisára Ľudovíta II., kráľa Talianska. Po jeho smrti snažila sa cisárska strana previesť voľbu

Pápežovia IX. st.

ctibažného kardinála Anastázia, ktorý vystúpil ako protipápež proti kánonicky zvolenému *Benediktovi III.* (855—858), ale sa neudržal.

„Pápežka Johanna."

Na základe kroník z 13. storočia rozšírila sa bájka o „pápežke Johanne", ktorá vraj panovala na tróne Petrovom 2 roky a sedem mesiacov, a to po Leovi IV. a pred nastúpením Benedikta III. Keď za procesie porodila chlapca, rozhnevaný ľud ju odhalil ako podvodnicu. Bájka držala sa najmä za protestantizmu až do 17. storočia, keď bola podvrátená nad všetku pochybnosť. Nad slnko jasnejšie je dokázané, že Leo IV. zomrel 17. júla 855 a 7. októbra 855 už bol zvolený jeho nástupca Benedikt III. Medzi nimi nemá miesta 2 a polročné panovanie pápežky Johanny. Bájka, akej podobnú má aj byzantský patriarchálny stolec, je asi dozvukom pomerov 10. storočia, keď ženské dosadzovaly pápeža. Zrodila sa vo fantázii ľudu, vybičovanej zle vysvetľovaným starým nápisom (P P P P P P — parce pater patrum papissae prodere partum), alebo starou Mithrovou sochou s dieťaťom vo Vatikáne.

Po Benediktovi nasledovali traja pápeži, ktorí dôstojnosť Sv. stolice značne pozdvihli, po nich však nasledovaly najsmutnejšie roky pápežstva. Prvý z nich bol *Mikuláš I.* (858—867), najvynikajúcejšia postava na tróne Petrovom od Gregora I. po Gregora VII. Jeho vrstovníci ho nazvali „druhým Eliášom" a rozhodujúcim sudcom kniežat a národov. Bol ako by zábleskom neskorších velikášov Gregora VII. a Inocenta III. Cieľavedome a s nezlomnou vôľou sa postavil proti trom rozvratníkom tejto doby: Lotárovi II., arcibiskupovi Hinkmárovi a Fociovi, ktorí museli pred ním ustúpiť.

Mikuláš I.

Lotár II., panovník Lotaringie, nechcel uznávať kresťanské manželské zákony (po prepustení svojej bezdetnej manželky chcel pojať za manželku konkubínu Waldradu) a žiaľbohu, v tom mu boli naporúdzi feudálni biskupi jeho krajiny. Mikuláš rozhodne a dôsledne sa postavil proti nemu. Jeho víťazstvo nad Lothárom znamenalo nielen triumf kresťanských zásad nad bezuzdnými telesnými vášňami, ktorým sa oddala celá vtedajšia feudálna spoločnosť spolu s klérom, ale aj víťazstvo univerzálnej Cirkvi nad štátnou cirkvou. Hinkmár, arcibiskup reimský (845—882), bol typickým zastancom neobmedzenej právomoci metropolitov (odpor proti nej zrodil pseudo-izidorské dekretály). Hinkmár na základe svojej domnelej neobmedzenej právomoci sosadil jedného zo svojich sufragánnych biskupov (Rothadius, biskup zo Soissons). Mikuláš, ku ktorému sosadený biskup apeloval (tu sa javí pseudo-izidorskými dekretálmi posilnená pápežská právomoc nad metropolitmi), sa ho zaujal a ponechal na jeho mieste. Mikulášovo víťazstvo nad Hinkmárom, ktorý cirkevno-politicky pracoval v smysle národných cirkví, bolo víťazstvom univerzálnej Cirkvi nad cirkevným partikula-

54. Krstiteľnica chorvátskeho kniežaťa Krešimira z IX. stor.

53. Klaňanie sa pastierov Ježišovi. Reliéf z Čedadu (Cividale) z VIII. stor. Oblečenie pastierov je staroslovanské, slovinské.

55. Pokrstenie Chorvátov, časť z fresky od J. Kljakoviča.

56. Sv. Václav, kniežа české (panoval v r. 921—929).

rizmom. Mikuláš energicky chránil proti Fociovi jednotu Cirkvi, ale pri všetkom úsilí nemohol znemožniť dočasnú schizmu. Podobne ako Hinkmára, podvrátil aj Jána, arcibiskupa z Ravenny, ktorý chcel svojim sufragánnym biskupom znemožniť styk so Sv. stolicou. Mikuláš položil základy toho specificky stredovekého povedomia a postoja rímskych pápežov, že totiž oni sú pánmi celej Cirkvi a preto ako zástupcovia boží sú aj nad panovníkmi. Mikuláš prvý sa dal korunovať ako svetská hlava cirkevného štátu. Jeho nástupca *Hadrián II.* (867—872), pre zbožnosť a dobročinnosť obľúbený, ale menej energický, nevedel prekaziť odtrhnutie Bulharska od rímskeho patriarchálneho sväzku a pripojenie k Carihradu. Bránil slovanských apoštolov Cyrila a Metoda proti útokom nemeckých biskupov (§ 68, 5). *Ján VIII.* (872—882) i pri veľkých ťažkostiach venoval veľkú pozornosť tak obráteniu pohanských národov, ako aj udržaniu cirkevnej disciplíny. Dva razy udeľoval cisársku korunu, a to Karolovi II. Holému a Karolovi III. Tlstému, sklamal sa však v obidvoch. Cisári nebránili ho proti Saracénom a on sám vedel sa len poplatkami ubrániť ich útokom. V samom Ríme mal pápež veľa nepriateľov, najmä so strany tuscijsko-spoletskej rodiny. Údajne ho zavraždil jeden člen vlastnej rodiny.

Hadrián II. a Ján VIII.

Po smrti Jána VIII. prežívalo cisárstvo ťažké roky (ríša Karolingovcov sa rozpadla na päť čiastok: Nemecko, Francúzsko, Provence, Burgundia a Itália) za cisárov Guida a Lamberta. Za pápežov *Formoza* (891—896) a *Štefana VI.* (896—897) nastúpilo pápežstvo cestu úpadku, ktorá ho viedla do priepadliska 10. storočia. Formozus ponúkol cisársku korunu nemeckému kráľovi Arnulfovi. Za tento čin musel však aj po smrti trpieť. Štefan, jeho nástupca, kreatúra Spoletovcov, dal vykopať jeho mŕtvolu, postavil ju pred synodu, vyhlásil Formozov pontifikát za neplatný, odsúdil mŕtveho Formoza a jeho mŕtvolu dal hodiť do Tibera. Toto Štefanovo správanie vyvolalo u rímskeho ľudu taký odpor, že ľud ho vrhol do žalára a zahrdúsil. Počínanie Štefana VI. je primeraným úvodom do 10. storočia — „saeculum obscurum".

Úpadok pápežstva.

A. Greinacher, Die Anschauungen P. Nikolaus I. über d. Verhältnis v. Staat u. Kirche. 1909. — J. Döllinger, Papstfabeln. 1890. — A. Lapôtre, Jean VIII. Paris 1895. — Seppelt-Löffler, Papstgeschichte. München. 1938.

§ 78. 10. STOROČIE. PÁPEŽSTVO V ÚPADKU.

Rím a najväčšia časť Západu pre neusporiadané pomery, v ktorých vládlo jedine právo silnejšieho, právo päsť, tak zosurovel, že túto časť histórie, 10. storočie, menujú obyčajne tmavým storočím

(saeculum obscurum). Neusporiadané politické a kultúrne pomery maly prirodzene vplyv aj na náboženský život. Kláštory, doterajšie pevné bašty náboženského života, okolo r. 900 takmer vymizly, najmä vo Francúzsku. Staly sa korisťou nenásytnosti šľachty. Vysokého a tiež nižšieho kléru sa zmocnila neslýchaná ľahostajnosť k povinnostiam svojho povolania (smutné následky feudalizmu), zachvátil ich duch mamony, pôžitkárstva a nemravnosti. Sháňali sa po lepších beneficiách a pritom sa dopúšťali simonie. Na pápežský trón nemohol sa dostať silný muž, ktorý by bol zarazil tento postup, lebo pápežstva sa zmocnily v tomto čase niektoré šľachtické strany, ktoré dosadzovaly na pápežsky trón len členov svojich rodín a prívržencov bez ohľadu na ich minulosť a cirkevnú súcosť. Preto môžeme povedať, že pohoršenie, ktoré dala rímska Cirkev v 10. storočí svetu, nepochádzalo z vnútra Cirkvi, ale sa jej zvonku nanútilo. Okrem toho nedostatočné, často nejasné a stranníckou vášňou zafarbené správy veľmi sťažujú verné opísanie tejto smutnej doby.

X. storočie, saeculum obscurum.

Je príznačné na vtedajšie pomery, že na konci 9. a začiatkom 10. storočia za krátkych 8 rokov bolo 9 pápežov. Z týchto niektorí panovali len niekoľko mesiacov a všetci boli buď povraždení, alebo uväznení a tak zahynuli.

Po smrti *Benedikta IV.* (900—903), pápeža zbožného a mierneho, nasledoval *Leo V.*, ktorého ale už o mesiac po voľbe brutálne zavraždil vlastný kaplán Kristofor. *Kristofor* stal sa pápežom, ale stihol ho podobný osud; po 6 mesiacoch uväznili ho a zahrdúsili. Na pápežský stolec dostal sa kandidát strany tuscijskej *Sergius III.* (904—911). Strane tuscijskej stál na čele rímsky konzul Teofylakt, resp. jeho manželka Teodora a jej dve dcéry Marozia a Teodora mladšia. Tie tri ženské, náramne nadané, ale pritom panovačné, bezuzdné a nemravné, na 50 rokov úplne opanovaly Rím a maly rozhodujúci vplyv na pápežstvo. Ich dejstvovanie nazvala história „pornokraciou". Nekritický Liutprand († 971), biskup kremonský, opisuje Sergiovo pápežstvo veľmi nepriaznivými farbami (Sergius vraj mal pomer s Maroziou a ich synom je vraj neskorší pápež Ján XI.). Podľa iných spisovateľov (Flodoard Reimský † 966) bol Sergius mužom silnej ruky, ktorý sa staral o obnovenie cirk. disciplíny a prísne trestal prestupovanie cirkevných zákonov. Po ňom nasledovali *Anastázius III.* (911—913) a *Lando* (913—914), ktorých pontifikát bol bezvýznamný. *Ján X.* (914—928) sa dostal na pápežský trón pomocou Teodory staršej (podľa

Pápežovia prvej polovice 10. storočia.

Liutpranda preto, lebo vraj bol jej milencom). Bol človekom všestranne činným. R. 916 korunoval Berengára za cisára a pomocou neho ako i sjednotených Italov až dva razy porazil pri Garigliane Saracénov, ktorí plienili v celej Itálii. K obnoveniu poriadku v Ríme spojil sa s kráľom Provence Hugom, ktorý opanoval po Berengárovej smrti celú Itáliu. Pre tento krok napadli ho vojaci Marozie, jej druhý manžel Guido Tuscijský zavraždil pápežovho brata Petra pred jeho vlastnými očami, pápeža však vrhol do väzenia, kde aj zomrel. Po smrti markgrófa Guida vládla v Ríme ako „patricijka a senátorka" Marozia so svojím synom Alberichom II. Po krátkom pontifikáte *Lea VI.* (928) a *Štefana VII.* (929—931) povýšila Marozia na pápežský stolec vlastného 18-ročného syna *Jána XI.* (931—936), aby tak lepšie opanovala i pápežstvo. Ján XI. bol svojím bratom Alberichom držaný ako spútaný väzeň a preto ani vlastne nie je zodpovedný za to, čo sa zatiaľ v Cirkvi dialo. R. 932 jeho matka Marozia znovu ovdovela a vydala sa teraz za nemravného kráľa Provence Huga, úfajúc, že Ján XI. mu dá cisársku korunu a ona sa stane cisárovnou. To však už nemohol zniesť ani jej vlastný syn Alberich; urobil v Ríme povstanie, odohnal votrelca Huga, svoju matku s pápežom Jánom XI. uväznil a sám sa ujal panstva nad Rímom a v cirkevnom štáte. Pápežskú moc obmedzil na odbor čisto cirkevný. Nasledujúci 4 pápeži (Leo VII., Štefan VIII., Marinus II. a Agapet) boli osobne ľudia bezúhonní, ale úplne bezmocní pre politické pomery v Ríme. Alberich na smrteľnej posteli sprisahal rímsky ľud, aby pri najbližšom uprázdnení pápežskej stolice zvolili za pápeža jeho dediča, 17-ročného syna Oktaviána, ktorý bude ako duchovnou, tak i svetskou hlavou Ríma. R. 955 stal sa 18-ročný ľahkomyseľný mladík a rozmaznaný princ pápežom a prijal meno *Jána XII.* (955—964). Prvý pápež, ktorý zmenil svoje meno, čo sa stalo neskoršie obvyklým u pápežov. Ján XII., nedôstojná osobnosť, spojil v jednej ruke i duchovnú i svetskú moc, bol najnehodnejším držiteľom pápežskej moci. V snahe zpäť získať pápežskej stolici časom odcudzené majetky, spojil sa s nemeckým kráľom Otom I. a korunoval ho r. 962 za cisára. Sotva však Oto opustil Rím, už začal Ján XII. organizovať spolok proti nemu, hoci len nedávno sľúbil on a rímsky ľud, že nikdy neposkytnú pomoci Otovým nepriateľom. Rozhnevaný Oto sa vrátil do Ríma, usporiadal synodu v kostole sv. Petra a sosadil pápeža pre vierolomnosť a rozličné iné previnenia proti náboženstvu a mravnosti. Za pápeža povýšil laika *Lea VIII.* (963—965).

Pápežovia druhej polovice 10. st.

Tento za jeden deň prijal všetky svätenia. To sa, pravda, protivilo platným zásadám a preto nenašlo uznania v Cirkvi. Keď Oto opustil Rím, Ján XII. sa vrátil, detronizoval Lea VIII. a krvavo sa pomstil na svojich rímskych nepriateľoch. Náhla porážka mu zabránila poškvrniť pápežsky trón ešte väčšími ukrutnosťami. Rimania zvolili za pápeža súceho kardinála *Benedikta V.*, ale Oto ho nepripustil (Benedikt V. zomrel v Hamburgu r. 966) a dosadil znovu Lea VIII. Po Leovej smrti podľa vôle Otovej bol zvolený *Ján XIII.* (965—72), ktorý chcel zlomiť moc rímskej šľachty. Tá však uvrhla ho do väzenia, z ktorého ho Oto vyslobodil len po 11 mesiacoch. Pod jeho ochranou mohol pápež spokojne účinkovať až do smrti. Medzitým zmocnila sa Ríma rodina Krescenciovcov, ktorá šarapatila cez 40 rokov. Krescenciovci sa spojili s kardinálom Bonifácom Frankom proti pápežovi *Benediktovi VI.* (973—974), uväznili ho a zadusili. Pápežom sa stal kardinál Franko ako *Bonifác VII.* Cisár Oto II. vybral sa potom do Ríma, aby urobil poriadok. Bonifác VII. ušiel pred ním do Carihradu a vzal so sebou všetky poklady svätopeterského chrámu. So súhlasom cisárovým zvolili *Benedikta VII.* (974—983). Jeho pontifikát bol pokojný pod cisárovou ochranou. Po ňom na žiadosť cisárovu stal sa pápežom *Ján XIV.* (983—984). Keď však cisár zomrel, vrátil sa z Carihradu Bonifác VII. (984—985), zmocnil sa pápežského trónu a svojho protivníka Jána XIV. zavrel do Anjelského hradu, kde tento zomrel hladom. Rozhorčený ľud však i jeho čoskoro zavraždil a mŕtvolu zohavil.

Mince pápeža Štefana VIII. a Štefana IX.

Za pápeža *Jána XV.* (985—996) neobmedzeným pánom Ríma bol patricij a konzul Krescencius II., ktorý tak sterorizoval pápeža, že už takmer nemohol slobodne vykonávať svoj úrad. Pápež povolal na pomoc Ota III. (983—1002) a ponúkol mu cisársku korunu, aby sa tak vyslobodil zpod Kresceniovej moci. Keď Oto došiel do Ríma, Ján XV. už nežil. Rímsky ľud si žiadal, aby mu sám Oto označil vhodnú osobu za pápeža. Na jeho návrh sa stal pápežom

jeho dvorný kaplán, 24-ročný Bruno; prijal meno *Gregor V.* (996—999) a korunoval Ota za cisára. Gregor V. bol prvým pápežom nemeckej národnosti. Po Otovom odchode z Ríma znovu získal moc nad Rímom Krescencius, vyhnal Gregora V. a postavil protipápeža Gréka *Jána XVI.* Oto sa vrátil do Ríma a s ním i Gregor V. Krescencia dal popraviť, Jána XVI. uväzniť a Ján vo väzení aj zomrel. Po Gregorovi nastúpil arcibiskup ravenský ako *Silvester II.* (999—1003), prvý Francúz na pápežskom tróne. Bol najučenejším človekom svojej doby, vynikal filozofickou a matematickou vedou a pre jeho astronomické znalosti pokladali ho za čarodejníka, ktorý stojí v spojení s čertom. S apoštolskou horlivosťou sa dal do odstraňovania všelijakých neporiadkov v Cirkvi, zaoberal sa myšlienkou krížovej výpravy, zapodieval sa spolu s Otom veľkými plánmi rázu svetského a cirkevného, ktoré však nemohol uskutočniť pre predčasnú smrť. Obaja poslední pápeži boli presiaknutí reformným duchom, ale pre svoj krátky pontifikát ich účinkovanie nezanechalo trvalejšej stopy. *Silvester II.*

Vo svetle novšieho historického badania neobstojí rozšírená mienka, podľa ktorej r. 1000 celý svet žil v očakávaní konca sveta a Antikrista, pre ktorý strach zasekol celý verejný život.

W. Kaemmerer, Papsttum von Johann XII. bis Hadrian I. in ihrer Bedeutung f. d. Zeitgesch. Diss. 1921. — Schütte, Die hl. Bischöfe Deutschlands im 10. Jh.: Vereinsschrift d. Görresgesellsch. 1922. — Koeniger, Burchard v. Worms u. die deutsche Kirche seiner Zeit. 1905. — P. Merkert, Staat u. Kirche im Zeitalter der Ottonen. Diss. 1906.

§ 79. PÁPEŽI 11. STOROČIA PO GREGORA VII.

Krátko pred smrťou Silvestra II. zomrel cisár Oto III. a Rím sa znovu dostal do moci Krescenciovcov. Nasledujúci pápeži Ján XVII., Ján XVIII. a Sergius IV. boli úplne závislí od Krescencia III., patricija Ríma. Po tyranovej smrti (1012) zmocnil sa vlády rod tuskulský a uponižovanie pápežov trvalo ďalej. Gróf Alberich z Tuskula, potomok Teodory staršej, dopomohol k pápežskému stolcu členom svojej rodiny, a to dvom bratom a vlastnému synovi, ktorí boli doteraz laikmi. Proti *Benediktovi VIII.* (1012—1024), kandidátovi rodiny tuskulskej, postavila rodina Krescenciovcov protikandidáta Gregora. Obaja kandidáti obrátili sa pre rozhodnutie na nemeckého kráľa Henricha II. Svätého, ktorý sa rozhodol pre Benedikta. Pápež korunoval za cisára Henricha II. (1014) a pri tej príležitosti cisár potvrdil všetky dary Karolovcov a Otovcov Sv. stolici. I keď bol Benedikt prevážne svetského smýšľania, *Benedikt VIII.*

nikdy sa neprevinil proti cirkevným záujmom. Jeho pričinením boli donútení Saracéni opustiť Sardíniu. R. 1022 usporiadal v dorozumení s cisárom reformnú synodu v Pavii, kde sa postavil hlavne proti simonii a kňazskej ženbe. Zamýšľal s cisárom svolať všeobecný cirkevný snem, ale medzitým zomrel. Nástupcom sa stal jeho brat Ján XIX. (1024—1032), síce menej dôstojná osobnosť ako jeho predchodca, ale ako priateľ klunských mníchov podporoval reformnú snahu v Cirkvi. R. 1027 korunoval za cisára Konráda II., človeka nadaného, ktorý však v prítulnosti k Cirkvi ani zďaleka sa nerovnal svojim predchodcom. Po Jánovi stal sa pá-

Benedikt IX. pežom sotva 18-ročný syn Albericha III. *Benedikt IX.* (1032—1045), ktorý prevýšil v nedôstojnosti a nemravnosti ešte i Jána XII. Rimania, nasýtení jeho nízkym životom, vyhnali ho už r. 1036, ale cisár Konrád, s ktorým pápež žil v priateľstve, ho znovu dosadil. Po Konrádovej smrti (1039) Rimania r. 1044 znovu odohnali Benedikta a na jeho miesto bol zvolený *Silvester III.* (1045). Ale Benedikt pomocou svojej rodiny sa vrátil a Silvester po siedmich týždňoch úradovania musel ustúpiť. Nehodný Benedikt však sám uznal, že je nemožný na pápežskom stolci, zriekol sa v prospech všeobecne váženého arcikňaza Jána Gratiána, ale za veľké odstupné (1000—1500 libier striebra).

Ján ako *Gregor VI.* (1045—1046) prijal podmienku v domnienke, že je to dovolené, keď ide o to, aby sa Cirkev zbavila nehodnej hlavy. Benedikt IX. ani teraz neostal nečinným a robil si ďalšie nároky na pápežský trón. Bol to už vrchol neporiadku v Cirkvi. Razom boli traja pápeži, majetok rímskej Cirkvi bol v cudzích rukách, Rím a okolie plné lúpežníkov, rímske kostoly zanedbané, takže im hrozilo zrútenie. V ťažkých chvíľach poslala Prozreteľnosť Cirkvi na pomoc nemeckého kráľa *Henricha III.* (1039—1056), človeka zbožného a zpomedzi doterajších nemeckých panovníkov najsilnejšieho. Henrich bol úplne presiaknutý

Zásah Henricha III. duchom klunského kláštora. Prišiel do Itálie a r. 1046 usporiadal v *Sutri* (na sever od Ríma) synodu, ktorá sosadila Gregora VI. a Silvestra III. Silvestra poslali do kláštora, Gregor si volil za miesto vyhnanstva Kolín, kam ho odprevádzal Hildebrand, neskorší pápež Gregor VII. Na rímskej synode, ktorá hneď potom nasledovala, sosadili i Benedikta IX. Na návrh Henricha III. zvolili za pápeža Suidgera, biskupa bamberského, ktorý prijal meno *Klement II.* (1046—1047). Pápež korunoval Henricha III. za cisára, ktorý okrem toho dal sa od Rimanov zvoliť za patricija, aby si tak

zaistil vplyv na voľbu pápeža. Nasledujúcim trom pápežom nemeckej národnosti on dopomohol k trónu; boli zvolení na nemeckých ríšskych snemoch. *Damazus II.* (1048), bývalý biskup brixenský, zomrel niekoľko dní po svojej intronizácii. Cisár menoval za pápeža svojho strýca *Bruna*, biskupa toulského, ktorý však, aby hájil kánonickú voľbu pápeža, prijal menovanie s podmienkou, že bude slobodne zvolený rímskym klérom a ľudom. Keď sa tak stalo, dal sa intronizovať ako *Leo IX.* (1048—1054). Leo bol naplnený duchom reformným. Preto povolal do kardinálskeho sboru vynikajúcich mužov-mníchov ako Humberta a Fridri- *Leo IX.*
cha Lotarinského (neskorší pápež Štefan IX.); znovu priviedol do Ríma mladého klunského mnícha Hildebranda, povýšil ho za subdiakona rímskej cirkvi a učinil ho správcom pápežského pokladu. I keď Leov pontifikát trval len 5 rokov, pápež predsa vykonal za ten čas obrovskú prácu v prospech Cirkvi. Jeho snahou bolo znovu uviesť v Cirkvi ideál kňaza a mnícha. Preto zakladal kláštory, usporiadal synody, precestoval južnú a severnú Itáliu, Nemecko a Francúzsko a tam na synodách (Pavia, Reims, Mohuč, Salerno, Vercelli, Mantua) obrátil sa najmä proti simonii a kňazskej ženbe. Pri obsadzovaní duchovných miest prísne žiadal všade kánonickú voľbu, takže jeho pontifikát tvoril predohru veľkého boja o investitúru. Položil základy neskoršej cirkevnej reformy a v ňom prichádza k platnosti univerzálna moc pápežstva.

Menej šťastný bol jeho zákrok vo veci byzantskej a južnotalianskej. Dávno pripravovaná schizma bola dovršená patriarchom Cerulariom r. 1054. Leo sa márne usiloval prekaziť ju svojimi legátmi. Ťažké starosti robilo Leovi i *južné Taliansko*. Bol presvedčený, že pápežstvo si uháji svoju neodvislosť len tak, keď sa bude môcť opierať o čím väčšiu vlastnú štátnu silu. Preto sa usiloval rozšíriť cirkevný štát na juh. Leo sa zriekol pápežských výsostných práv nad bamberským biskupstvom a fuldským opátstvom, za čo mu cisár odstúpil mestá a majetky v južnom Taliansku. Pritom však sa dostal pápež do konfliktu s tam usadenými Normanmi. Pápežské vojsko bolo v Apulii r. 1053 celkom porazené a sám pápež bol 9 mesiacov v Benevente v moci nepriateľa. Po svojom návrate do Ríma zomrel r. 1054. Uctievaný je ako svätý.

Po Leovej smrti chcel rímsky klérus a ľud zvoliť Hildenbranda, on však sám odrádzal od toho a radil Henrichovi III., aby za pápeža bol zvolený jeho radca, eichstättský biskup Gebhard, ktorý prijal pontifikát ako *Viktor II.* (1055—1057). Pokračoval v re-

formných snahách svojho predchodcu, na synode vo Florencii sosadil niektorých biskupov pre simoniu a porušenie celibátu, poslal kardinála Hildebranda ako legáta do Francúzska, aby tam vystupoval na synodách proti neporiadkom. Cisár Henrich III., jeho veľká opora, zomrel v jeho náručí sotva 39-ročný. Pápežskej ochrane odporúčal svojho synka Henricha IV. a svoju ríšu. Viktor zomrel v najlepšom mužskom veku. Za nástupcu bol zvolený úplne kánonicky (tu sa javí vzrastajúca moc reformnej strany) Fridrich Lotarinský, opát montekassinského kláštora ako *Štefan IX.* (1057—1058). Horlil za reformu ako jeho predchodcovia a na čelo kardinálskeho sboru postavil eremitu Petra Damianskeho, predného bojovníka za cirkevnú reformu. Štefan IX. po 7-mesačnom pontifikáte zomrel. Predvídal, čo sa môže stať po jeho smrti, preto, zomierajúc, nariadil, že neslobodno voliť nového pápeža dotedy, kým sa nevráti z Nemecka Hildebrand. Bolo to šťastie, lebo tuskulská strana už tlačila svojho kandidáta a presadila zvolenie *Benedikta X.* (1058—1059). Keď sa však vrátil Hildebrand, obratne vykonal novú voľbu, na ktorej so súhlasom dvora bol zvolený biskup Gerhard z Florencie ako *Mikuláš II.* (1058—1061). Jeho pontifikát je významný dvoma ďalekosiahlymi opatreniami, na ktorých, pravda, väčšiu účasť mali Hildebrand a Humbert ako sám pápež. *Prvé* je dekrét o voľbe pápeža z r. 1059. Aby sa totiž neopakovaly udalosti poslednej voľby a sa znemožnil akýkoľvek zásah rímskych strán a rodín (tiež aby sa ospravedlnila voľba Mikuláša II.), aby ani cisár sa nemohol miešať do voľby, vydal Mikuláš II. na rímskej synode dekrét, ktorý určil nový spôsob pápežskej voľby. Podľa toho voľba pápeža patrí *jedine kardinálskemu sboru.* Rímskemu kléru a ľudu patrí len formálny prejav súhlasu. Cisárovi Henrichovi a jeho nástupcom na základe Sv. stolicou poskytnutého privilégia patrí osobné (nie ku korune viazané) čestné právo uznania a potvrdenia voľby pred konsekráciou. Ľubovoľný zásah cisárov do voľby pápeža bol zdvorile síce, ale rozhodne vylúčený. Dekrét ďalej určil, že voľba má sa konať v Ríme a volený má byť príslušník rímskeho kléru. Len v tom prípade, keď nemôže sa diať voľba v Ríme a rímsky klérus nemá vhodného kandidáta na pápežský trón, voľba sa môže previesť mimo Rím a zvolený môže byť Neriman. Zvolený, aj keď by nemohol byť intronizovaný, má úplnú pápežskú jurisdikciu a môže ju hneď vykonávať.

Mikuláš II.

Voľba pápeža.

Mince Lea IX.

Mince Alexandra II.

Druhé významné opatrenie bolo nevyhnutným dôsledkom prvého. Mikuláš, či vlastne jeho rozum, obratný politik Hildebrand, predvídal, že nemecký dvor nebude spokojný s novým volebným dekrétom. Počítajúc na každý prípad, vyrovnal sa pápež s Normanmi, doterajšími nepriateľmi Sv. stolice. R. 1059 v Melfi uzavrel s normanským vojvodcom Róbertom Guiscardom smluvu, podľa ktorej tento prijal v léno od Sv. stolice Apuliu a Kalábriu a zaviazal sa, že bude chrániť rímsku Cirkev, jej majetky a slobodu pápežskej voľby proti nepriateľom. Tou smluvou posmelený pápež znovu potvrdil volebný dekrét na lateránskej synode (1060). Čo sa predvídalo, t. j. roztržka medzi pápežským a cisárskym dvorom, k tomu aj došlo. Vo Wormse shromaždení nemeckí biskupi neuznali pápežské dekréty a odsúdili osobu pápeža. Sám kráľ neprijal pápežského legáta Štefana ani na audienciu. Napätosť vyvrcholila po smrti Mikuláša II. Cisárovi verná strana rímskej šľachty vyslala posolstvo do Nemecka, aby cisársky dvor zvolil nového pápeža. Kardinálsky sbor ale pričinením Hildebranda povýšil na trón Anzelma, biskupa z Lukky ako *Alexandra II.* (1061—1073). Cisárska strana zasa proklamovala za pápeža biskupa z Parmy (Cadalus) ako *Honoria II.* (1061—1071). Dvojité pápežstvo vyvolalo v Ríme krvavé nepokoje, ale keď sa stal ríšskym správcom v Nemecku kolínsky biskup Anno, zmenila sa mienka cisárskeho dvora, ktorý uznal Alexandra II. Protipápež Honorius II. mal niekoľkých prívržencov v severnej Itálii a tak ním vyvolaná schizma skončila sa len jeho smrťou (1071). Alexander mal nemalú posilu v spolku pataria, ktorého bol prívržencom.

Robert Guiscard.

Pataria (patta = darebáci, tak pomenovaní podľa mestskej štvrte v Miláne, v ktorej sa schádzali) je demokraticko-sociálne hnutie v 11. storočí, najmä v Lombardii proti bohatej šľachte a zmaterializovanému vysokému kléru. Ochotne vzalo do svojho programu reformné snahy v Cirkvi proti simonii a kňazskej rozpustilosti a napomáhalo Cirkev vo vykonávaní reformných zákonov, ktorým sa najmä protivil lombardský klérus. Jeho vodcami boli zpočiatku kňazi Arialdo, Landulf a Anzelm (neskorší pápež Alexander II.). Neskoršie postavil sa mu na čelo rytier

Pataria.

Erlembald. Alexander ujal sa toho ľudového hnutia i ako pápež a povolil mu zakročiť proti simoniakom a kňazským nemravníkom i násilne, keď je to voľakde potrebné. Neskoršie bol spolok rozpustený, ale idea ostala.

Veľký boj medzi Henrichom IV. a pápežstvom, ktorý vrcholil za pápežstva Gregora VII., začal sa vlastne už za Alexandra. Henrich utiskoval Sasov, dopustil sa simonie a na otcovské napomenutie pápeža nič nedal. Už Alexander II. r. 1073 bol nútený ho vyobcovať.

J. Gay, Les papes du XIe siècle, Paris 1926. — Guggenberger, Die deutschen Päpste. 1917. — E. Martin, Saint Léon IX. Paris 1904. — J. Drehmann, Leo IX. u. die Simonie. 1908. — Seppeld-Löffler, Papstgeschichte. München 1938.

HLAVA III.

A) Herézy a rozkoly na Východe.

§ 80. GRÉCKA CIRKEV A JEJ SVOJRÁZ. SEKTY.

1. Grécka cirkev nemá svojho stredoveku ako cirkev latinská; ostala pokračovaním pokresťančenej antiky. Čím ďalej tým viac sa odvracala od Západu a kráčala svojou vlastnou cestou. Skostnatela v predpojatom tradicionalizme a konzervativizme a ohľadom dogmy, asketiky, ústavy a prežívania náboženstva podstatne ostala na tej výške, ktorú dosiahla na konci kresťanského staroveku. Niet tu toho organického vývoja a vzrastu v náboženskom povedomí a živote, aký vidíme na Západe. V západnej cirkvi sa vzmáha jej univerzálny ráz, jej nadnárodné a nadštátne postavenie, kým na Východe cirkev dostáva výlučne nacionálny a štátny charakter. Nikde nie sú cirkev, národ a štát tak úzko späté a srastené ako tu. Cezaropapizmus, ktorým je charakteristicky označený pomer Cirkvi a štátu, v mnohých prípadoch pozbavil byzantskú cirkev nezávislosti a dôstojnosti. Cisári, najmä sýrsko-isaurského pôvodu, chránili síce východnú rímsku ríšu a s ňou i grécku cirkev, predovšetkým jej kultúrne a náboženské centrum Carihrad, pred útokmi islamu a Slovanov, ale na druhej strane dovolili si aj natoľko sa miešať do vnútorných a čisto náboženských vecí cirkvi, že sa to stalo pre ňu osudné.

Rozdielnosť medzi východnou a západnou cirkvou.

Ako s iného stanoviska hľadela grécka cirkev na život a na dej spasenia než cirkev západná, tak aj ináč formovala východného človeka. Východniar nemá toho radostného kultúrneho optimizmu a tej aktivity ako človek západný; je to výsledkom jeho pesimis-

Pasívnosť východniarov.

ticky, ba skoro až fatalisticky založeného náboženského presvedčenia. Východná cirkev sa neusiluje natoľko o to, aby formovala život jednotlivca a spoločnosti podľa kresťanských zásad, ale necháva svojho človeka vnútorne prežívať veľké mystériá bez vzťahu ku každodennému životu. Stredobodom náboženského života Východniarov sú mysteriá a liturgia, v ktorých ako by v divadelnej hre znovu a znovu prežívajú Kristovo dielo vykúpenia. Východná cirkev si nepokladá za úlohu duševne viesť človeka. S tejto stránky prenecháva človeka úplne starosti mníšstva.

Pri charakteristickej neaktívnosti byzantskej cirkvi nemožno popierať jej misionársku snaživosť a jej docielené výsledky, najmä medzi slovanskými národmi, hoci nie je ťažko uhádnuť, či bola v tom dôležitejšia pohnútka náboženská alebo politická. Treba uznať jej námahu, s ktorou odstraňovala zvyšky starovekých bludov, hlušila dozvuky veľkých trojičných a kristologických bojov predošlej periódy.

Misijná činnosť.

V prvej perióde stredoveku vedecká aktivita nebola veľká ani na Západe, no tým menšia bola na Východe. Jednako má Východ niekoľko vynikajúcich postáv. *Sv. Ján Damašský* († 754), posledný východný cirk. Otec, nie je síce originálnym učencom, len usilovne sosbieral pevné výsledky minulosti. Predsa však je posledným veľkým dogmatikom Východu. Jeho dogmatika (De fide orthodoxa) je aj dnes klasickou príručkou na Východe. Jej metóda má už scholastický náter a vysoko si ju cenili i na Západe nemenší ľudia ako Peter Lombardský a Tomáš Aquinský. V 9. storočí vyniká carihradský *Niceforus* (proti obrazoborcom), *Teodor Studita*, opát kláštora Studios (bojoval proti cezaropapizmu, sostavil rehoľné pravidlá), nad všetkých však vyniká *Focius*, učený, nadaný, ale pritom veľmi ctibažný carihradský patriarcha (Bibliotheca, Amphilochia). V 11. storočí zrodil sa najväčší grécky mystik a básnik *Simeon*, opát v Carihrade, ktorý neúnavne ospevoval „vnútorné božie svetlo“ v omilostených a tým pripravoval vznik hesychastov (odpočívajúcich — hnutie podobné kvietizmu). Hnutie sa ujalo najmä medzi mníchmi na vrchu Athos (r. 963 založená mníšska republika) a Sinai.

Vedecká aktivita.

Teologické vzdelanie východného kňazstva v stredoveku nebolo vyššie ako západného kléru. Príznačné sú v tom ohľade smernice nicejského snemu z r. 787, ktorý žiadal od kandidátov biskupského úradu nazpamäť vedieť žalmy, niektoré výňatky z evanjelií a apoštolských listov, a aby vedeli čítať a vysvetľovať sv. Písmo.

2. Ako nová sekta vystúpila v 7. storočí v Malej Ázii sekta *pauliciánov*, založená Konštantínom (Silvanus) z Cibossa v Arménii a pomenovaná podľa sv. Pavla, ktorého si sektári vysoko vážili. Ich učenie je dualistické (dozvuky gnosticizmu). Rozoznávajú Stvoriteľa, Pána sveta od Otca nebeského. Zavrhli bohoslužbu, sviatosti a úctu pozostatkov a obrazov. V 12. storočí zanikli, alebo sa stratili v bogumiloch a stredovekých kataroch. Asi z pauliciánov vznikla sekta *bogumilov* (pomenovaní od často opakovanej modlitby: Bog miluj, alebo od kňaza Bogomila). Robili rozdiel medzi dobrým a zlým bohom, opovrhli krstom, Oltárnou sviatosťou, úctou obrazov a úctu kríža pokladali za čertov vynález. Zdržiavali sa manželstva a požívania mäsa. V 11. storočí rozšírili sa na Balkáne a hoci dal cisár Alexius Komnenus spáliť ich náčelníka lekára Bazilia (1110). sekta sa predsa ďalej šírila najmä v Bulharsku, Bosnii a južných čiastkach Uhorska. Z nich vznikla sekta katarov (§ 118, 1).

Sekta pauliciánov a bogumilov.

Ch. Diehl, Histoire de l'Empire Byzantin. 2. v. Paris 1920. — A. Heisenberg, Staat u. Gesellschaft des byzant. Reiches, in Kultur d. Gegenwart 2. v. 1923. — K. Roth, Soziale u. Kulturgesch. d. byzant. Reiches, 1919. — J. Pargoire, L'Église byzantine 527—847. Paris 1923. — A. Harnack, Der Geist der morgenländ. Kirche im Unterschied von der abendländ. Berlin 1913. — Die Bogomilen in ihrer geschicht. Entwicklung. Bern 1923.

§ 81. SPOR O ÚCTU OBRAZOV A 7. VŠ. CIRKEVNÝ SNEM V NICEJI 787.

1. Posledným z východných dogmatických bojov je spor o úctu obrazov, ktorý, keď išlo zdanlive aj o menej významnú vec, prevýšil všetky predošlé čo do prudkosti, trvania a obetí. S malými prestávkami potrval 120 rokov a otriasol cirkevnými a sociálnymi pomermi východnej ríše. Navonok išlo o kult obrazov, ktorý sa dobre zakorenil v predošlej perióde vo východnej cirkvi, najmä pričinením mníšstva. V skutočnosti ale bolo to meranie síl cisárskej moci s Cirkvou a preto podľa toho, ako energický panovník bol pri vláde, mal boj tuhší alebo miernejší priebeh. Je nepopierateľné, že sa vyskytly neporiadky okolo úcty obrazov, ktoré ponižovaly kresťanské náboženstvo pred okolitým islamom a pohanstvom. Proti zneužívaniu obrazov Cirkev vždy bojovala svojimi prostriedkami. Nebezpečných rozmerov nadobudol boj až vtedy, keď sa ho zúčastnil aj cisársky dvor a urobil z čisto náboženskej veci politiku.

Príčiny sporu.

Vzpruhami ikonoklastického boja boly: 1. Byzantský cezaropapizmus, ktorý sa tak rád miešal i do dogmatických otázok Cirkvi a dosiahol v tejto perióde svojho vrcholu. Leo Isaurský vtedy bol

vyhlásil: *βασιλεὺς καὶ ἱερεύς εἰμί* = som panovník a kňaz. Cisár pokladal spor za skúšobný kameň svojej politickej sily. Cirkvi ale a najmä u ľudu veľmi obľúbenému mníšstvu išlo o zachovanie slobody a nezávislosti od cisárskeho despotizmu. Bol to teda boj soldatesky s mníchmi, v ktorom nie menej išlo o existenciu mníchov ako obrazov. 2. Ľud, ktorý sa mohol v predošlých dogmatických sporoch len málo aktívne zúčastňovať, lebo nerozumel dogmatickým otázkam, v tom boji, kde predmetom sporu bolo čosi vonkajšie, každému denne viditeľné, chcel sa náležite zaslúžiť o náboženskú vec. 3. Keď sa Rím osvedčil za úctu obrazov, dávna napätosť medzi Východom a Západom dostala novú zámienku: bojovať nielen proti obrazom, ale i proti Rímu.

2. Boj proti obrazom započal *Leo III. Isaurský* (716—741), ktorý pre svoj styk s pauliciánmi mal osobný odpor proti obrazom. Chcel úplne reorganizovať svoju ríšu civilne, vojensky a teda i nábožensky. R. 726 vydaným ediktom rozkázal odstrániť obrazy svätých, mučeníkov a anjelov. Niektorí biskupi sluhovsky sa mu ihneď podali, kým carihradský patriarcha Germanus a Ján Damašský postavili sa na odpor. U ľudu vzbudilo nariadenie veľké vzrušenie. Ešte väčší odpor vzbudil edikt na Západe a málo chýbalo, že sa už vtedy neodtrhla Itália od byzantského panstva. Márne boly protesty pápežov Gregora II. a Gregora III., ba neosožila ani vzbura a povstanie vedené proticisárom Kosmom. Cisár potlačil vzburu a odpovedal pápežstvu tým, že skonfiškoval majetky Sv. stolice v Kalabrii a Sicílii; ilýrsku provinciu vytrhol zo sväzku rímskeho patriarchátu a podriadil ju carihradskému patriarchovi. R. 730 vydal druhé, ostrejšie nariadenie proti obrazom, podľa ktorého boly zničené všetky obrazy Pána, Matky Božej a svätých. Vandalským spôsobom ničily sa najvzácnejšie umelecké diela, kruto prenasledovali mníchov, ktorí sa zapodievali maliarstvom, kláštorné školy boly pozatvárané, mnohé kláštory zborené.

Leo Isaurský.

3. Po smrti cisárovej syn Konštantín V. Kopronymus pokladal si za povinnosť, zdedenú po otcovi, pokračovať v boji. Aby však zúrivému boju dal zdanlivej oprávnenosti, svolal r. 754 synodu do Carihradu (mala byť všeobecná), ktorá sankcionovala obrazoborstvo. Shromaždených 338 biskupov (preto sa ich sišlo tak mnoho, lebo sa mal voliť aj nový patriarcha) muselo dať písomne svoj súhlas. Všetky sväté obrazy musely sa odstrániť z kostolov a nahradiť profánnymi obrazmi zo sveta rastlín a zvierat (kostoly sa podobaly klietkam pre vtákov a ovocným skladom). Pápež Štefan

Pseudosynoda carihradská.

III. a traja východní patriarchovia zavrhli usnesenia pseudosynody a ikonoklastov vyobcovali.

Syn Konštantínov Leo IV. (775—780) bol síce miernejší, za jeho panovania mohli sa vrátiť z vyhnanstva mnísi, ale keď r. 780 našly sa v komnatách cisárovnej Ireny niektoré ukryté obrazy, cisár nezdráhal sa ani svoju manželku poslať do vyhnanstva. Ďalšie ukrutnosti prekazila len jeho predčasná smrť.

4. Namiesto nedospelého syna Konštantína VI. ujala sa vlády matka *Irena*. Za regentstva tejto nadanej a dobromyseľnej osoby, ktorá pre úctu obrazov i sama bola vo vyhnanstve, nastal obrat k lepšiemu. Znovu bolo dovolené vyhotovovať náboženské obrazy a nehatene ich uctievať. K úplnému obnoveniu cirkevného pokoja svolala Irena pomocou carihradského patriarchu Tarazia a v dorozumení z pápežom Hadriánom I. všeobecný cirkevný snem do Carihradu r. 786. Nakoľko ale v Carihrade pre nepriateľské chovanie sa vojska biskupi nemohli zasadať, sišiel sa snem r. 787 *v Niceji* (II. nicejský) a zasadal pod predsedníctvom pápežských legátov a carihradského patriarchu. Snem zavrhol carihradskú pseudosynodu z r. 754 a na základe tradície schválil užívanie a úctu obrazov. Klaňanie sa (*ἀληθινὴ λατρεία*)patrí len Božstvu, ale zbožné uctievanie (*τιμητικὴ προσκύνησις*) patrí i krížu, obrazom Krista, Matky Božej, anjelov a svätých, a to pre prototyp, ktorý vyobrazujú. Tým bol ikonoklazmus i v ríši na 30 rokov odstránený.

II. snem nicejský.

5. Takto aspoň dočasne zastavené obrazoborstvo Východu malo zaujímavú ozvenu na Západe. Pápež Hadrián usiloval sa o to, aby usnesenia nicejského snemu boly uznané aj v ríši Karola Veľkého. Narazil však tu neočakávane na odpor. Toho príčinou bol predovšetkým chybný preklad ákt nicejského snemu (v ktorom slovo veneratio sa zamenilo s adoratio). Ale hlbšou príčinou bolo vtedajšie politické napätie medzi ríšou Frankov a Carihradom, prestížna otázka Karola Veľkého, ktorý ako panovník veľkej ríše Frankov nechcel byť menej dôležitým ani v náboženských veciach ako východný cisár. Pokladal za neslučiteľné so svojou dôstojnosťou uznať univerzálnu platnosť takých synodálnych usnesení, na ktorých franská cirkev spolu nepracovala. Osobami svojich teologov (Alkuin, Teodulf z Orleansu) podrobil ostrej kritike usnesenia nicejskej synody. Odsúdil ikonoklastickú synodu z r. 754, ktorá vyhlásila obrazy za idoly, ale zavrhol aj nicejský snem, ktorý vraj nariadil veneráciu a adoráciu obrazom. Podľa neho nemajú byť ani zničené, ani uctievané. Ony sú len ozdobou kostolov a spomienkou na deje

Ozvena na Západe.

minulosti. Úcta patrí na základe cirkevnej tradície len Krížu Kristovmu, sv. Písmu, svätým nádobám a relikviám. Karol svolal r. 794 do Frankfurtu synodu, ktorá mala tvoriť protiváhu nicejskej synody. Viedol ju sám Karol. Synoda schválila so súhlasom pápežského legáta jeho stanovisko (Libri Carolini). Pápež, ktorému poslali výťah z „Libri Carolini", zastával síce nicejský snem, ale nenapínal ďalej vec, aby si nepokazil priateľské vzťahy s Karolom Veľkým.

6. Nicejské rozhodnutia čoskoro stratily platnosť i na Východe. V domnienke, že úcta obrazov je príčinou mnohých vojenských nezdarov východnej ríše oproti islamu, *Leo V. Arménsky* (813—820) začal nový boj proti obrazom. Obhájcu obrazov opáta Teodora Studitu uvrhli do žalára, patriarcha Niceforus sa musel vzdať úradu a boly obnovené usnesenia synody z r. 754. Boj potrval 30 rokov a skončil sa len vtedy, keď vládu dostala do rúk žena, vdova cisárovná *Teodora*, regentka miesto svojho nedospelého syna Michala III. Nariadením z r. 843 povolila úctu obrazov na základe usnesenia carihradskej synody, ktorá r. 842 vyslovila „anatéma" na ikonoklastov. Na pamiatku obnovenia úcty obrazov zaviedol sa „sviatok ortodoxie" v prvú pôstnu nedeľu.

Leo V. obnovil boj.

7. Obnovený ikonoklastický boj na Východe dal podnet, že i na Západe sa znovu rokovalo o veci. Michal II., chcejúc ospravedlňovať svoje počínanie pred pápežom Paschalom I. a Ľudovítom Pobožným, vyslal k nim posolstvo, ba dokonca vyzval ich, aby zaujali ohľadom úcty obrazov podobné stanovisko. Ľudovít v dorozumení s pápežom svolal r. 825 do Paríža synodu, ktorá úplne prijala stanovisko Karola Veľkého a frankfurtskej synody z r. 794. Jediným skutočným ikonoklastom na Západe bol biskup turínsky Klaudius, rodom Španiel. Násilne odstraňoval v svojej diecéze z kostolov kríže, zamietol uctievanie pozostatkov svätých, nad čím sa však ľud veľmi pohoršoval. Proti tomu konaniu rozhodne vystúpili orleánsky biskup Jonáš a írsky mních Dungal. Ikonoklazmus na Západe bol tým zlomený.

Západní ikonoklasti.

L. Bréhier, La querelle des images, Paris 1904. — K. Schwarzlose, Der Bilderstreit 1890. — Hergenröther, Handbuch der allg. Kirchengeschichte. Frbrg. 1925. — A. Lombard, Constantin V. Paris 1902.

§ 82. VÝCHODNÝ ROZKOL. 8. VŠEOBECNÝ CIRKEVNÝ SNEM.

1. Gréckou alebo východnou schizmou odtrhla sa od mystického tela Kristovho celá východná cirkev: Malá Ázia, Balkánsky polostrov a neskoršie Rusko. Rozluka trvá i dnes. Na to, čo sa formálne stalo v 9. a v 11. storočí, pripravoval sa Východ už dávno. Stredoveký formálny rozkol bol nevyhnutným výsledkom celého

starovekého cirkevno-politického vývoja na Východe. Jeho príčiny siahajú hlboko do kresťanskej minulosti a sú rázu kultúrneho a cirkevno-politického. Ku kultúrnym príčinám patrí rozličnosť reči, povahy a národného charakteru gréckeho a rímskeho. Rimania boli vždy vážni, striezliví, a chápali veci po správnej stránke. U Grékov prevládala akási ľahkomyseľnosť, náklonnosť ku špekulatívnemu bádaniu a neschopnosť povýšiť sa nad malichernosti. Gréci sa vždy klonili k novotárstvam, boli mnohovravní, poženštení a lakomí. Táto povahová rozdielnosť sa prirodzene prejavila i v teológii, literatúre, disciplíne a zákonodarstve cirkvi východnej a západnej. Pravda, značná kultúrna rozličnosť nepôsobila zpočiatku rušive, lebo živá kresťanská láska zahladila a zmiernila všetky rozdiely. Dôležitejšie sú príčiny rázu cirkevno-politického. Prenesením cisárskeho sídla z Ríma do Carihradu (330) povstalo na Východe nové stredisko tak pre cirkevný ako i pre politický rozvoj. Biskupský stolec byzantský pre svoj vplyv na cisársky dvor a prostredníctvom neho i na cirkevné veci stal sa lákavým objektom biskupov, ktorí túžili po cti a sláve. Mali veľmi blízko k domnienke, že vlastne preložením cisárskeho sídla z Ríma do Carihradu prešiel i primát na biskupa carihradského.

Príčiny nedorozumenia medzi Východom a Západom.

Prvý carihradský snem (381) priznáva Carihradu — Novému Rímu prvenstvo po Starom Ríme. Na chalcedonskom sneme (451) osvojuje si už carihradský patriarcha takú právomoc nad Východom, akú má pápež nad Západom. V 6. storočí už prijímajú carihradskí patriarchovia i titul „ekumenického patriarchu" a pápežovi v mnohom odopierajú poslušnosť. Keď uvážime, že pápež musel za východných dogmatických sporov niekoľko ráz Východ vážne napomenúť, čo citliví a pyšní Východniari ťažko znášali, je nám jasné, že sa tým zosilňoval odklon od Ríma. Cezaropapizmus tiež ťažko vedel pochopiť, aby bola východná cirkev podriadená inému ako cisárovi. Cezaropapizmus nedal sa spojiť s ideou univerzálnej Cirkvi, nevyhnutne viedol k štátnej cirkvi a tak aj k rozkolu. Už od dávneho času nebol Grék volený za pápeža, čo tiež prispievalo k nedôvere. Východní cisári a vôbec celý Východ ťažko znášal, že si pápežovia na troskách byzantského panstva v Taliansku zriadili cirkevný štát, že sa odvrátili od byzantských cisárov a za ochrancu si zvolili franského kráľa. Obnovenie západného cisárstva, ktoré bolo ochrancom univerzálnej Cirkvi a teda i východnej cirkvi, nedalo sa slúčiť s ich doterajším postavením v Cirkvi. A nielen východní cisári mali ťažké srdce na pápežov, ale i na-

Povýšenosť Východu.

58. Sv. Vladimír (980—1015), kniežа ruské. Medaila, vydaná na pamiatku 900. výročia pokrstenia Rusov (líce a rub).

57. Mieško I., kniežа poľské (960—992). Za jeho vlády Poliaci prijali kresťanskú vieru.

59. Sv. Vojtech krstí Vajka — sv. Štefana, kráľa uhorského, svätca Maďarov.

60. Henrich III. (1039—1056) — Codex aureus, Madrid.

opak. Pápežovia tiež ťažko znášali, že východný cisár Leo III. za ikonoklazmu vyňal ilýrsku provinciu zo sväzku patriarchátu rímskeho a pripojil k carihradskému.

Na celom Západe, keď aj nemal v cirkevnom ohľade tak skvelej minulosti ako Východ, vanul v stredoveku oživujúci dych. Západné národy žily v niekoľkých štátoch, voľne sa vyvíjaly, bol medzi nimi povzbudzujúci styk duchov, výmena myšlienok. Západ budoval svoju vzdelanosť za živej účasti všetkých. Východ však nehybne zmeravel a už len sbieral a triedil minulosťou naprodukované hodnoty. Pritom si ale veľmi zakladal na svojej slávnej minulosti, na učenosti svojich predkov a na západných kresťanov pozeral pohŕdavo ako na barbarov. Pri takom stave veci nie div, že ani Západ sa veľmi neusiloval udržať spojenie s Východom a viacmenej ľahostajne znášal prerušenie cirkevnej únie so strany Východu. *Zaostalosť Východu.*

Zo všetkého vidieť, že Východ a Západ už dávno neboly svoji, že dávno boly medzi nimi pretrhnuté vnútorné spojivá. Stačilo tým rozdielom a protivám medzi Východom a Západom dať akýkoľvek malicherný dogmatický podklad, a bol hotový formálny rozkol. Za ikonoklazmu už-už k tomu došlo. Vred prepukol za patriarchu Focia.

2. Miesto nedospelého Michala III. ujala sa vlády na Východe jeho matka Teodora, resp. jej brat Bardas. Bol to človek nadaný, obratný politik, ale nemravných zásad, ctižiadostivý a schopný každej nízkosti. Carihradským patriarchom bol vtedy Ignác (syn cisára Michala I., sosadeného pre bulharský nezdar), muž vynikajúcich ctností, zbožný a učený. Mal veľmi chúlostivé položenie voči cisárskemu dvoru, kde pohoršenia boly na dennom poriadku. Keď však nemohol už viac mlčať pre nemravný život Bardasov, odoprel mu r. 857 vo sviatok Epifánie verejne sv. prijímanie. Tým uvalil na seba hnev Bardasov a cisárskeho dvora. Pomsta nasledovala čoskoro. Cisár Michal III., človek nesvedomitý a oddaný opilstvu, na nahováranie Bardasovo nútil svoju matku a sestru vstúpiť do kláštora. Patriarcha Ignác nechcel sa zúčastniť na tom násilnom skutku a odoprel posvätiť závoje. Preto a pre údajné sprisahanie proti cisárovi ho sosadili a poslali do vyhnanstva. Na jeho miesto bol dosadený laik Focius (r. 857), muž skvelého nadania, vysoko vzdelaný, bohatý, ale až chorobne ctižiadostivý (Konštantín-Cyril a Metod boli jeho žiakmi na carihradskej dvornej akadémii). Bol veľkým odporcom patriarchu Ignáca. Focius *Patriarcha Ignác.*

bol si vedomý, že jeho menovanie je neplatné, lebo Ignác sa nezriekol svojho úradu, vedel, že prijíma hodnosť z rúk človeka nehodného, ktorý odstránil Ignáca z pomsty. Ale ctižiadosť ho hnala na vysoké miesto, na ktorom úfal zvečniť svoje meno. Za niekoľko dní prijal svätenia z rúk suspendovaného biskupa. I keď biskupi zpočiatku nechceli uznať Focia za legitimného patriarchu, časom sa počet jeho prívržencov vzmohol natoľko, že r. 859 mohol vydržiavať v Carihrade synodu. Prívržencov si získaval rozličným spôsobom: darmi, hrozbami a sľubmi. Ponúkol biskupský stolec i Metodovi, ale Metod videl, čo sa robí a radšej sa uchýlil do kláštora, než aby bol prijal hodnosť od Focia. Carihradská synoda sosadila Ignáca a Fociovi k úplnému víťazstvu chýbalo už len uznanie pápežovo. Dúfal, že prostredníctvom cisára, bohatých darov a úskokov i to si získa a vyslal posolstvo do Ríma.

Na tróne Petrovom sedel vtedy Mikuláš I., ktorý sa Fociovi nedal oklamať. K vyšetrovaniu celej veci vyslal do Carihradu legátov, ale rozhodnutie vyhradil sebe samému. Focius nepripustil nikoho s Ignácovej strany k pápežským legátom a ich samých natoľko spracoval hrozbami a darmi, že dali za pravdu dvoru a Fociovi. Fociom svolaná synoda r. 861 sosadila Ignáca so súhlasom pápežských legátov. Ignácovi, ktorý bol tiež prítomný na synode, dostalo sa veľa potupy a krívd, ba šlo mu i o život; zachránil sa len tak, že ušiel preoblečený. Fociovi podarilo sa oklamať pápežských legátov a tí mali zase oklamať pápeža. Ale prezieravý Mikuláš získal s inej strany pravé informácie o stave veci a na rímskej synode r. 863 uznal Ignáca za legitimného patriarchu, Fociovi však a jeho prívržencom pohrozil vyobcovaním, ak ďalej podržia svoje úrady. Rozsudok Ríma sa tajil v Carihrade do istého času. Fociovi záležalo na tom, aby sa verejnosť o ňom nedozvedela. Sám bol odhodlaný neustúpiť, vzdorovať i pápežovi a vo svojej prefíkanej pýche čakal len na vhodnú príležitosť, aby sa pomstil i pápežovi a podobne sa mu odplatil. Pápežovi odpovedal v liste sám cisár (osnova listu je vraj od Focia), v ktorom napadol právomoc pápeža, žiadal odvolanie rozsudku nad Fociom a vyhrážal sa pápežovi vojenskou výpravou.

Focius.

3. Na pomstu čakajúcemu Fociovi naskytla sa vhodná príležitosť vtedy, keď pápež Mikuláš I. r. 866 pripojil Bulharov k rímskej cirkvi (§ 67, 5). S celou náruživosťou, ktorú v ňom vzbudila urazená pýcha, vystúpil proti pápežovi. Využil túto príležitosť, aby zo svojej osobnej veci učinil vec celej východnej cirkvi. Na-

Mikuláš I.

písal k východným patriarchom okružný list, v ktorom ich povoláva na synodu do Byzancie, „strediska pravej viery", aby súdili nad pápežom, lebo siaha na bulharskú zem a ničí tam semeno pravej viery.

V spomínanom okružnom liste, ktorý je hotovým vojenským manifestom proti západnému kresťanstvu, vyčíta Rímu rozličné herézy. Rím vraj porušil pravú vieru, lebo dovoľuje v pôstnych dňoch požívať mlieko, syr, postí sa v sobotu, pohŕda ženatými kňazmi, kňazom nedovolí birmovať, predovšetkým však, že vsunul do vierovyznania „Filioque" a učí, že Duch sv. vychádza nielen z Otca, ale i zo Syna. Neskoršie sa ešte vyčítalo „barbarskému" Západu i to, že si kňazi holia brady a pri sv. omši upotrebujú nekvasený chlieb a v pôste nespievajú alleluja.

Týmto Focius prebudil k povedomiu driemajúce protivy medzi Východom a Západom a otázkou „Filioque" dal rozkolu dogmatický základ. Na svolanú synodu r. 867 skutočne sišlo sa niekoľko biskupov, ktorí pod predsedníctvom cisára Michala III. vyobcovali pápeža Mikuláša (usnesenie synody podpísalo 21 účastníkov). Tým dal Východ a pyšný Focius na javo, že sa nedá súdiť „barbarským" Západom, ale naopak, že on je povolaný riadiť Cirkev.

Filioque.

4. Ešte toho roku nastal v cisárskom paláci prevrat a ten dal aj cirkevnej veci iný smer. Neschopného Michala III. zavraždil cézar Bazilius a stal sa cisárom ako Bazilius I. Macedonský (867—886). Nový cisár dobre vedel, že sám ľud si nepraje prerušiť všetky styky so Západom a že viac sa kloní k patriarchovi Ignácovi ako k Fociovi; preto povolal späť Ignáca a Focia poslal do kláštora. Aby sa zmätky úplne odstránily a obnovilo sa spojenie s Rímom, predostrel Ignác spolu s cisárom Fociovu vec pápežovi Hadriánovi II. (867—872), aby ju rozriešil. Na rímskej synode r. 869 pápež potvrdil usnesenie svojho predchodcu Mikuláša I., zavrhol Fociovu synodu z r. 867 a vyobcoval Focia a jeho prívržencov. Spisy rímskej synody poslal do Carihradu, kde na ich základe v prítomnosti pápežských legátov konali *8. všeobecný cirkevný snem — 4. carihradský* r. 869—870. Tento uznal Ignáca za legitimného patriarchu. Focia a jeho prívržencov znovu exkomunikoval; súčasne však pre mier uznala Sv. stolica, že carihradskému patriarchovi patrí miesto hneď po biskupovi rímskom. Tým bola trhlina medzi Východom a Západom navonok a dočasne preklenutá. Ale nové zárodky nepokoja medzi Rímom a Carihradom boly položené už na samom sneme. Bulhari sa totiž znovu žiadali pod jurisdikciu patriarchu carihradského a zástupcovia východných patriarchov Bulharom vy-

8. vš. cirk. snem v Carihrade.

hoveli i proti protestu pápežských legátov. Pravda, tento obrat Bulharov zavinil do istej miery sám pápež Hadrián svojou nepovoľnosťou voči oprávneným ich požiadavkám. Vec bola tým nepríjemnejšia, keďže aj Ignác schvaľoval odtrhnutie Bulharov od Ríma, ba i napriek napomínaniu Hadriána II. a jeho nástupcu Jána VIII. nechcel sa zrieť jurisdikcie nad nimi. Preto už Ján VIII. chcel vyobcovať i samého Ignáca, ale ten medzitým zomrel r. 877.

5. Fociovi sa podarilo cisárovu priazeň časom znova získať. Cisár si vážil veľkú učenosť Fociovu a neohrožené zastávanie byzantských záujmov proti Rímu, najmä vo veci bulharskej. Po smrti Ignácovej povýšil cisár Focia za patriarchu. I cisár i Focius písomne žiadali pápeža Jána VIII., aby uznal Focia za patriarchu a aby pápež vyslal svojich delegátov ku konečnému urovnaniu veci. Ján VIII. bol si vedomý, že cisár i proti odporu Ríma ponechá Focia v hodnosti patriarchu. To povýšenie odporovalo síce usneseniam 8. vš. snemu, ale nebolo už natoľko neprístupné, ako keď ešte žil legitimný patriarcha. Pri zmenených pomeroch Ján VIII. bol ochotný uznať Focia s podmienkou, že vysloví ľútosť nad svojím chovaním v minulosti, zriekne sa jurisdikcie nad Bulharmi a nebude trestať Ignácových prívržencov. Pápež vyslal svojich delegátov do Carihradu, kde sa sišla synoda r. 880. Ale Focius použil tejto na svoju oslavu, neprejavil ľútosť nad minulosťou, nezriekol sa jurisdikcie nad Bulharmi a dodatok „Filioque" do symbola synoda zavrhla. Túto synodu, ktorá odporovala pred 10 rokmi vydržiavanému všeobecnému snemu, Východ časom uznal za všeobecnú. Carihradský patriarcha dospel teda ta, kam chcel ísť. Osvojil si primát na Východe a pokladal sa za rovného pápežovi. Keď sa dozvedel o veci Ján VIII., vyhlásil nad Fociom kliatbu. To isté urobili i jeho traja nástupcovia. Focius jednako sa udržal na patriarchálnom stolci až do cisárovej smrti. Nástupca Leo VI. (886—911) sosadil Focia z politických dôvodov a poslal ho do kláštora, kde zomrel r. 891. Mier s Rímom bol obnovený, ale rana sa viac nezahojila. V 11. storočí znovu a konečne sa rozišiel Východ so Západom. Východ uctieva Focia ako svätca.

Kliatba nad Fociom.

J. Rainaut, Le schisme de Photius. Paris 1911. — M. Jugie, Photius et la primauté de S. Pierre et du Pape. Rom. 1921. — K. Bihlmeyer, Kirchengeschichte. Paderborn. 1932.

§ 83. OBNOVENIE A DOVŔŠENIE ROZKOLU MICHALOM CERULARIOM.

1. Levom VI. obnovený mier medzi Carihradom a Rímom sa uskutočnil z politických dôvodov a príliš náhle, preto nemohol byť ani úprimný, ani trvalý. Vzájomné odcudzovanie bolo pristaré a zažralo sa príliš hlboko. Rečová a povahová rozdielnosť, rozličnosť v cirkevnej ústave, disciplíne, liturgii a teologii nedovolily východnému a západnému kresťanstvu srásť v organickú jednotu. I po obnovení mieru rôzne okolnosti prispievaly k tomu, aby napnutie trvalo ďalej. Hneď po obnovení mieru nastal spor o tetragamiu, v ktorom Západ zaujal iné stanovisko ako Východ. Štvrté manželstvo cisára Lea VI. odporovalo predpisom gréckej cirkvi, preto carihradský patriarcha Mikuláš Mystikus ho nedovolil a cisára vyobcoval. Ale pápež Sergius, ku ktorému cisár apeloval, uznal ho za platné a patriarcha musel ísť do vyhnanstva. Carihradské cirkevné kruhy sa tým veľmi roztrpčily. Keď sa Rím klonil k Otovcom, Východom nenávideným, odpovedal Carihrad tým, že zakázal v južnoitalských gréckych provinciách (Apulia a Kalabria) latinské obrady a uviedol grécke. Pápež Ján XIII. nebol dosť taktný, keď nazýval východného cisára len cisárom gréckym, Otu ale augustom rímskym, ba Ján XIX. odmietol i carihradskému biskupovi titul ekumenického pariarchu, čím veľmi urazil grécku citlivosť. Pápežom sa podarilo Leom Isaurským odtrhnuté časti južnej Itálie znovu pripojiť k jurisdikcii Ríma, na čo Východ odpovedal tým, že uviedol Bulharov ešte vo väčšiu závislosť od Carihradu. Východ sa neprestával honosiť svojou „ortodoxiou" a vyčítať Západu, že sa odklonil od apoštolskej tradície. V srdciach ukrývajúce sa plamienky schizmy mohly každý čas vzplanúť v otvorený požiar. Treba bolo len menej disciplinovaného patriarchu, aby previedol rozkol i navonok. A taký bol Michal Cerularius.

Napnutie medzi Východom a Západom ďalej trvá.

2. Už patriarchovia Sisinnius († 999) a Sergius II. († 1019) obnovili Fociov poburujúci manifest proti Západu a vytreli meno pápeža z diptychov. *Michal Cerularius* (1043—1058), človek náruživý, dal r. 1053 pozatvárať v Carihrade všetky kostoly latinského rítu a porozháňal mníchov. Svoje počínanie odôvodňoval tým, že pri sv. omši používajú nekvaseného chleba (azyma), čo, pravda, už od 8. storočia bolo všeobecne na celom Západe uvedené. Bolo zjavné, že si patriarcha praje otvorený rozkol. Na jeho popud uverejnil bulharský arcibiskup Leo z Ochridy list biskupovi Jánovi v Trani (Apulia), ktorý však v skutočnosti bol určený všetkým biskupom „franským", ba aj samému pápežovi. V ňom sú nazývaní

Patriarcha Michal Cerularius.

západní kresťania pre nekvasený chlieb, pre pôsty polovičnými židmi a pohanmi, ďalej vyčíta sa Západu, že nedovolí v pôste spievať alleluja. Cerulariom posmelený mních Niketas osopil sa na západný kňazský celibát.

Rím nemohol zniesť mlčky tieto útoky. Z poverenia pápeža Lea IX. sostavil kardinál Humbert odpoveď Cerulariovi, v ktorej energicky, no láskavo podvrátil všetky výčitky Východu. Avšak pri otázke o celibáte a Filioque dal sa Humbert strhnúť hnevom. Kňazskú ženbu Grékov nazval „herézou nikolaitov" (na základe Apokalyp. 2, 6—14) a pre vynechanie Filioque z vierovyznania obviňoval ich z macedonianizmu. Pri takých protivách sa nepodarilo spor urovnať. Cisár Kanštantín IX. prial si síce z politických dôvodov dorozumenie s pápežom a práve preto i Cerularius musel sa ukázať povoľnejším. Pápež vyslal do Carihradu svojich legátov na čele s kardinálom Humbertom, aby definitívne urovnali spor. Ľud ale už natoľko bol spracovaný proti Rímu, že už pri príchode delegácie ukazovala sa jeho podráždená nálada. Sám Cerularius prijal delegátov veľmi chladne, ba nedovolil delegátom ani omšu slúžiť. Nato siahol Humbert k rezolútnemu kroku, položil 16. júla 1054 na hlavný oltár chrámu sv. Sofie exkomunikačnú bulu proti patriarchovi a jeho prívržencom.

Konečný rozchod.

Keď aj boli pápežskí legáti v práve, predsa listina, ktorou boli vyobcovaní patriarcha a jeho prívrženci, znela príliš prísne a urážlive. Najmä Humbert stratil rozvahu. Obviňoval Východniarov, že sa dopúšťajú a trpia simoniu a nikolaitstvo, že sú čiastočne ariáni, donatisti, manichejci a židia.

Legáti sa nazdávali, že tým Cerularius skrotne a sa poddá, ale sa sklamali. Márne boly smierlivé pokusy cisárove, patriarcha ostal zatvrdlý a legáti opustili Carihrad. Aj antiochijský patriacha Peter vzhľadom na blaho ríše chcel Cerularia nakloniť k obnoveniu jednoty, ale i tento pokus stroskotal. Cerularius tiež vyobcoval pápeža a Západniarov, čím sa schizma dovŕšila. Príklad Carihradu čoskoro nasledovaly ostatné východné patriarcháty a strhly do schizmy i nimi obrátené slovanské a iné národy: Srbov, Rusov, Bulharov a Rumunov. Azda nik si neuvedomil, že ten rozchod bude trvalý.

Filioque.

Spor o *Filioque*. Niceno-konstantinopolitánske vierovyznanie ohľadom pôvodu Ducha sv. užilo slov: *qui a Patre procedit*. Ale vo 4. storočí sa verilo všeobecne na Východe i na Západe, že Duch sv. vychádza rovnakým spôsobom z Otca a Syna. Tejto viere po prvý raz dali výraz na synode v Tolede (449) tým, že užili vo vierovyznaní slovíčko „Filioque". Pribrali to slovo i do vierovyznania niceno-konstantinopolitánskeho a atanázskeho. Učinila to i franská cirkev a v dvornej kaplnke

Karola Veľkého v Aachene tiež spievali symbolum s dodatkom. Keď to isté robili i západní mnísi na Olivovej hore pri Jeruzaleme, Východniari sa pozastavili na tom a obviňovali mníchov z bludu. Na tom základe došlo medzi Východom a Západom k rokovaniu, čo Leo III. (795—816) tak rozriešil, že odporúčal slovíčko „Filioque" vynechať vzhľadom na Grékov, aj keď uznal za správnu ním vyjadrenú vieru. Kedy a za akých okolností prijal Rím dodatok *úradne* do symbolu, nie je známe.

J. Bousquet, L'unité de l'Église et le schisme grec. Paris 1913. — A. Michel, Humbert u. Kerullarios. 1925. B. Leib, Rom, Kiev et Byzance à la fin du XIe siécle. Paris 1924.

B) Dogmatické spory na Západe. Cirkevná veda.

§ 84. ADOPCIANIZMUS, SPORY O PREDESTINÁCIU A O OLTÁRNU SVIATOSŤ.

Včasný stredovek charakterizuje vo všeobecnosti neochvejná viera a príkladná podriadenosť učiteľskému úradu Cirkvi. Herézy väčšieho významu a rozšírenia boly len na Východe. Západ ostal zväčša nedotknutý. Sem-tam i v nových románsko-germánskych štátoch sa vyskytlo, že teologovia nepozornou špekuláciou a preceňovaním ľudského rozumu skĺzli sa v teologických otázkach na bludné cesty. Ale tým vzniklé spory odohraly sa len v užších kruhoch a kláštoroch bez účasti širšej verejnosti a pomerne skoro boly skončené.

1. *Adopcianizmus*, keď aj nechcel tým byť, predsa je dozvukom nestoriánskeho sporu. Koncom 8. storočia istý *Migetius* v Španielsku vysvetľoval náuku o sv. Trojici v duchu sabeliánskom (§ 20). Rozlišoval trojaké zjavenie božie: v Dávidovi (Otec), v Kristovi (Syn) a v Pavlovi (Duch sv.). *Elipandus*, arcibiskup toledský, sa postavil proti nemu, avšak tvrdil, že v Kristu sú dve synovstvá, božské a ľudské. Kristus podľa prirodzenosti božej je prirodzeným a vlastným Synom božím, ako človek ale je len *adoptovaným* synom, ako sa ním stáva každý spravodlivý človek pri sv. krste. K Elipandovi sa pripojil urgelský biskup Felix. Opát *Beatus* z Libany a biskup Etherius z Osmy však vystúpili proti „novému nestorianizmu" a s nimi súhlasil i pápež Hadrián I. Nakoľko spor sa čiastočne odohrával i v ríši Karola Veľkého, dal Karol vyšetriť náuku na snemoch v Regensburgu (792) a vo Frankfurte (794), kde zamietli adopcianizmus. Proti nemu písal i Karolov učenec Alkuin. Leo III. odsúdil blud na rímskej synode (798), a keď učený Alkuin podvrátil Elipanda na aachenskej dišpute (800), Elipandus sa zriekol bludu, čím bol bludný adopcianizmus odvrátený.

Adopcianizmus.

2. Z intenzívneho štúdia kníh Augustínových vznikol spor o predestináciu. Jeho pôvodcom je mních *Gottschalk*. Bol synom saského grófa Berna, ktorý ho ako dieťa dal spolu s majetkom benediktínskemu kláštoru vo Fulde (oblatus). Nakoľko necítil povolanie k rehoľnému životu, r. 829 opustil kláštor a popieral platnosť svojej tonzúry, ktorú neprijal dobrovoľne. Proti tomu sa postavil opát Rabanus Maurus a dokazoval, že obláti majú ostať v kláštore, keď sa tam dostali aj proti svojej vôli. Hoci mohučská synoda nedala opátovi za pravdu, predsa sa mu podarilo dosiahnuť u Ľudovíta Pobožného, že Gottschalk musí ostať v reholi benediktínov. Bolo mu však dovolené prejsť do kláštora Orbais v diecéze soissonskej. Gottschalk hľadal útechu v štúdiu Augustínových kníh. Vytvoril pritom mylnú náuku o predurčení. Učil, že ako Boh určil niektorých ľudí k večnej blaženosti, tak určil iných k večnému zatrateniu. Z nepredurčených nikto nemôže byť spasený, tí musia hrešiť a Kristus za nich netrpel. Nevyvolení nie sú platne pokrstení a nie sú ani členmi Cirkvi. Keď v tom smysle kázal na svojich cestách v Itálii a Nemecku a začínal nachádzať súhlas u ľudu, narazil na odpor cirkevných kruhov. Rabanus Maurus, od r. 847 mohučský arcibiskup, hneď podvrátil jeho učenie. Gottschalkovým učením zapodievala sa synoda mohučská (848) pod vedením Rabanovým a synoda v Quierzi pod vedením Hinkmárovým. Obe ho odsúdily. Na poslednej bol pozbavený svojej kňazskej hodnosti a uväznený v hautvillierskom kláštore. 20 rokov žil vo väzení, nepoddal sa a zomrel v nekajúcnosti.

Gottschalk.

Ale spor neustal ani po quierziskej synode. Azda nie natoľko kvôli Gottschalkovmu učeniu ako zo sympatie k jeho veľa trpiacej osobe ujali sa jeho náuky starokorvejský mních *Ratramnus*, Servatus Lupus, opát z Ferrières, biskupi Prudentius z Troyes, Venilo zo Sens a iní. Pokúsili sa zmierniť a ospravedlniť Gottschalkovu náuku. Spor mal ozvenu na viacerých francúzskych synodách a skončil sa len na národnej synode v Toucy r. 860, ktorá prijala Hinkmárom sostavený text o všeobecnej spasiteľskej vôli, pri čom sa nespomína predurčenie k zatrateniu.

Ratramnus.

3. Súčasne s kontroverziou o predestinácii vznikol na Západe i spor o *Sviatosť oltárnu*. Učený opát kláštora starokorvejského *Paschasius Radbertus* r. 831 vydal spis De corpore et sanguine Domini. V ňom učil, že v Eucharistii pod spôsobom chleba a vína je prítomné pravé telo a krv Kristova, a to „non alia plane caro, quam quae nata est de Maria et passa in cruce et resurrexit de

Spor o Sviatosť oltárnu.

sepulcro". Nakoľko príliš zdôrazňoval historické a eucharistické telo a málo spomínal rozličnosť formy, ktorá sa pritom javí, narazil u mnohých na silný odpor. *Rabanus Maurus*, mohučský arcibiskup, dokazoval, že telo Kristovo historické a eucharistické je podstatne (naturaliter) jedno, nie však formou a zjavom (specialiter). Vyčítal Paschasiovi, že názov o úplnej identite vedie ku kafarnaumskému ponímaniu, ako keby sa Kristovo telo materiálne požívalo. Korvejský mních *Ratramnus* robil už taký rozdiel medzi historickým a eucharistickým telom, že sa zdalo, ako by popieral skutočnú prítomnosť Krista v Eucharistii a učil len duchovnú. *Ján Scotus Eriugena* podľa Hinkmárových údajov vraj učil, že v Oltárnej sviatosti je „tantum memoria veri corporis et sanguinis Christi". Jeho hyperšpirituálne ponímanie malo vyvážiť prílišné materiálne ponímanie tých jeho vrstovníkov, ktorí sa domnievali, že eucharistické telo podlieha ako iný pokrm všetkým následkom trávenia (sterkorianizmus).

Skotus Eriugena.

Ešte vo väčších rozmeroch vzplanul eucharistický spor v 11. storočí. Toursky kanonik *Berengár*, zbehlý v dialektike, ale bez hlbšieho teologického vzdelania, klonil sa k názorom Scota Eriugenu a tvrdil, že Kristus je v Oltárnej sviatosti prítomný len virtualiter, nie však corporaliter. Pri konsekrácii sa podstatne nepremení chlieb na telo Kristovo, ale dostáva len nadprirodzený účinok, takže prijímaním stáva sa človek účastným osláveného tela Kristovho. Hoci priatelia ho napomínali, aby neodstupoval od viery Cirkvi, Berengár zotrvával pri svojom tvrdení, takže jeho bludom sa musel zaoberať rímsky a vercellský snem r. 1050. Tie ho odsúdily ako bludára. Na synode tourskej r. 1054, ktorej predsedal legát Hildebrand (neskorší Gregor VII.), vyznal síce, že po konsekrácii je prítomné telo a krv Kristova, ale neskoršie to odvolal a šíril bludné názory ďalej. I na rímskej synode r. 1059 podpísal ortodoxnú formulu, ale keď sa vrátil domov, odvolal to. Takto urobil ešte niekoľko ráz, až konečne r. 1079 prisľúbil, že nebude o veci viac hovoriť. Zomrel r. 1088 smierený s Cirkvou.

Berengár.

J. Tixeront, Histoire des dogmes III. Paris 1922. 6. v. — Fr. Wiegand, Dogmengeschichte des MA. u. der Neuzeit. 1919. — J. Ebersolt, Bérenger de T., Paris 1903.

§ 85. CIRKEVNÁ VEDA A LITERATÚRA.

1. V tejto perióde bola Cirkev príliš preťažená prácou pokresťančenia nových národov, a preto nemohla na poli vedy pokračovať tak ako predošlá perióda. Za sťahovania národov vzniklé

nepokoje a neustálenosť neskytaly tých prirodzených podmienok, pri ktorých môže veda rásť a kvitnúť. A keď Cirkev tu a tam vydýchla, muselo jej ísť v prvom rade o to, aby zachránila a presadila do stredoveku to, čo starovek vytvoril. Keď aj nebola táto práca Cirkvi vedecky originálna, jednako bola veľmi dôležitá, lebo ňou sa ukladala základňa, o ktorú sa bezpečne mohla oprieť nasledujúca, vo vedeckej činnosti tak slávna perióda. Doba Karola Veľkého však zaslúži zvláštneho zhodnotenia. Vypadá zo všeobecného kultúrneho rámca tejto periódy. V nej dostáva Cirkev pričinením sa Karola Veľkého až povážlivo vedecký smer, takže sa stáva už viac stánkom kultúry ako ustanovizňou ľudskej spásy (§ 75, 6). Pre pestovanie cirkevnej vedy medzi Germánmi položil silné základy už sv. Bonifác a tým smerom sa uberal aj Karol Veľký. Shromaždil okolo seba vynikajúcich učencov svojej doby, medzi nimi Pavla Warnefrieda, Paulína z Aquileje a učiteľa Frankov Anglosasa Alkuina. Karol zakladal školy, nariadil, aby sa všade pri biskupstvách a kláštoroch otváraly vedecké ustanovizne. Vo vedeckom svete sa objavujú pozoruhodné postavy. Vo fuldskom kláštore Rabanus Maurus, v Reimsi arcibiskup Hinkmár, vo filozofii sa vyznamenal Ján Scotus Eriugena, hoci jeho náhľady nie sú bezchybné. Karolom Veľkým vyvolaný vedecký rozbeh zarazili kláštory ničiaci Normani. Avšak už za Otovcov znova kvitne veda v Nemecku. I v samej panujúcej rodine sa nájdu oddaní zastanci vedy (brat Otu I. Bruno z Kolína, mníška Roswitha). Vysokej vedeckej úrovne sa dopracovala kláštorná škola v St. Gallene.

Vedecký ruch za Karola Veľkého.

2. Vo vedeckej činnosti *gréckej*, tak ako v celej východnej cirkvi, nastala v tejto perióde istá stagnácia. Spor o úctu obrazov a ešte viac východný rozkol neostal bez účinku ani na rozvoj cirkevnej vedy. A jednako, i keď málo, mal Východ i vtedy niekoľko vynikajúcich vedcov. *Ján Damašský*, začiatkom 9. storočia *Teodor* Studita a neskoršie najmä *Focius* sa učenosťou rovnajú veľkým svojim predkom (§ 80, 1.). Pre dejiny literatúry má neoceniteľný význam jeho *Bibliotheca* (Myriobiblion), v ktorej podáva Focius zprávu o 280 knihách náboženského a profánneho obsahu. Nakoľko podáva tu výťah z uvedených spisov, ktoré sa neskoršie buď úplne alebo čiastočne stratily, zachránil ich aspoň obsahove pre vedecký svet. Medzi jeho teologickými spismi vyniká *Amphilochia*, sbierka filozofických a teologických úvah o rozličných predmetoch. V *Nomokanone* (nie je isté, či celý od neho pochádza) podáva sbierku cirkevných a svetských zákonov; sbierka sa stala

Bohoslovci východní.

oficiálnym zákonníkom gréckej cirkvi. Mladší rovesník Fociov *Simeon Metaphrastes* sostavil životopisy svätých a mučeníkov (historicky nie dosť spoľahlivé dielo).

3. V *Španielsku*, najmä na poli asketiky bol činný *Martin z Bragy* († 580). K jeho kultúrno-historicky významným dielam patrí spis Formula vitae honestae a kázeň De correctione rusticorum. *Izidor Sevilský* († 636) v svojej encyklopedii (Origines) sústredil všetko, čo mohol posbierať vo svojej dobe z teologickej a profánnej vedy. V literárno-historickom diele De viris illustribus doplnil podobné dielo Hieronymovo až po svoju dobu a okrem toho napísal dejiny Vizigótov, Vandalov a Svévov. Ildefonz Toledský († 667), žiak Izidora, pokračoval v diele: De viris illustribus.

V Španielsku.

4. V Itálii v dobe Teodoricha Veľkého bol čulý vedecký život. Vo filozofii vynikal *Boetius* († 525), *Kasiodor* († 570) zasa je známy svojou teologickou príručkou (Institutiones). Dionýz Exiguus sosbieral dekréty pápežov. *Gregor Veľký* († 604) nakreslil ideál dušpastiera vo svojich pastorálnych knihách a Expositio in librum Job je bohatým morálnym repertoárom. Ale po Gregorovi Veľkom niet v Taliansku významnejšieho vedca. I v 10. storočí, keď v iných krajinách sa javí aký-taký vedecký ruch, Itália mlčala. *Liutprand*, biskup kremonský († 970), kancelár Otu I., napísal historické dielo (Historia imperatorum et regum), v ktorom je však veľmi strannícky. Značnejšiu literárnu činnosť rozvinul *Peter Damiansky*, benediktínsky mních a neskoršie kardinál v Ostii, ktorý spolu s Hildebrandom bol dušou cirkevnej reformy. V diele *Gomorrhianus* vystupuje najmä proti simonii a nezdržanlivosti kléru.

V Itálii.

5. *Anglicko* bolo v 8. storočí strediskom cirkevnej vedy. Listy sv. Bonifáca dávajú o tom dostatočné svedectvo. Ako básnik vynikal začiatkom 8. storočia biskup Aldhelm z Shrewsbury. *Beda Ctihodný* († 735) bol živým lexikonom svojej doby. Jeho mnohé diela sú encyklopediou teologickej vedy, gramatiky, aritmetiky a dejín. Exegetizoval temer celé sv. Písmo, napísal martyrologium, životopisy svätých a homilie. Dielom Historia ecclesiastica gentis Anglorum zaslúžil si meno „otca anglických dejín".

6. V ríši *Frankov* pričinením Karola Veľkého vznikol neobyčajný vedecký ruch i na poli cirkevnom. Karol dal neučených kňazov suspendovať podľa zásady, že kto nepozná božie zákony, nemôže ich iným hlásať. Vedeckou činnosťou vynikal predovšetkým jeho „minister kultu" *Alkuin z Yorku* († 804), opát v Tours, svo-

Alkuin a Pavol Diakon.

jím trojsväzkovým dielom De trinitate. Longobard *Pavol Diakon* († 799) napísal cenné Homiliarium. Významní vedeckí činitelia doby Karolovej sú ešte gramatik *Peter Pizanský* († 799), básnik *Teodulf* († 821), biskup orleánsky, umelecky založený *Einhard* († 840), opát v Seligenstadte. Dvorná škola (Schola palatina) Karola Veľkého stala sa vzorným ústavom a akadémiou, v ktorej sa vychovávali pod dozorom panovníka synovia popredných Frankov pre vysoké štátne služby. Na podobnej úrovni bola vysoká škola v Tours pre klérus a kláštorné školy vo Fulde, Reichenau, St. Gallene, v Corbie a Korvey (Corbeia nova). Karolom povzbudená teologická vedecká snaživosť trvala cez celé 9. storočie. Nadviazala na klasický kresťanský starovek, na svätých Otcov, najmä na Augustína a Gregora Veľkého. Je retrospektívna, menej originálna a málo sa v nej uplatňuje národný germánsky prvok. I tak je „karolingovská renesancia" skvelou vedeckou dobou včasného stredoveku.

Alkuinova škola.

Z Alkuinovej školy vyšli, alebo na ňu nadviazali *Haymo*, biskup halberstadtský († 853), pôvodca cenných komentárov k sv. Písmu a cirkevný historik (Breviarium historiae eccl.) a *Rabanus Maurus* († 856), opát fuldský a neskorší arcibiskup mohučský. Okrem mnohých komentárov k sv. Písmu napísal encyklopediu *De universo a De institutione clericorum l. III.* — návod k dušpastierskemu úradu. Je pokladaný za zakladateľa školstva v Nemecku (Praeceptor Germaniae) a znalosti čítania. *Walahfrid Strabo* († 849), opát reichenauský, bol básnikom hlbokého citu a liturgista (Liber de exordiis). Rabanov žiak *Otfrid* († 875), mních z Weissenburgu, zložil vo franskom dialekte epicko-didaktickú *harmóniu evanjelií*, ktorú ľud s takou obľubou spieval, že zatlačila i svetské piesne. Všestrannou učenosťou vynikal Ír *Ján Scotus Eriugena* († 877), predstavený dvornej školy Karola Holého. Prvý vytvoril ucelený filozoficko-teologický systém, v ktorom sa síce veľmi opiera o novoplatonikov, ale neprevzal úplne ich panteistickú tendenciu. Jeho hlavným spisom je *De divisione naturae*, ktorý však Honorius III. r. 1225 musel zavrhnúť. Dopustil sa v učení o Sviatosti oltárnej osudného omylu (§ 84, 3). Prekladom spisov Pseudo-Areopagitu mal veľký vplyv na stredovek. *Amalarius* († 850), vidiecky biskup z Metzu, napísal výbornú knihu *De officiis ecclesiasticis*, ktorá sa tešila v neskoršom veku veľkej vážnosti. *Abogard*, arcibiskup lyonský († 840), vynikal učenosťou cirkevnou i svetskou, vystupoval proti židom, otroctvu a povere, hájil katolícku náuku proti ikonoklazmu a adopcianizmu. *Hinkmár Reimský* († 882) bol významným cirkevným politikom a publicistom. Mnísi *Paschasius Radbertus* († 856) a *Rathramnus* († 868) v svojich teologických prácach opierali sa o Augustína, ktorého však nepochopili v každom ohľade (§ 85, 3.).

7. V 10. storočí sa ukazuje ako v štátnom tak i vo vedeckom živote Frankov veľký úpadok. Avšak veda *nezaniká* úplne ani

vtedy a niektoré miesta a osobnosti, najmä v Nemecku, vykazujú značnú vedeckú snaživosť. Veda sa vtedy pestovala hlavne v st. gallenskom kláštore.

Notker (Balbulus) je známy ako skladateľ hymnov a sekvencií, ako pôvodca populárneho diela *Gesta Caroli Magni.* Hymny skladal tiež *Ekkehard I.* († 973) a *Ekkehard II.* († 990); v básnictve, maliarstve a lekárstve sa vyznal *Notker Physikus* († 975). O nemeckú prózu sa zaslúžil Notker Labeo († 1022) prekladom klasických diel do nemčiny. V Reimsi nachádzame významného historika *Flodoarda* († 966) a všestranne učeného *Gerberta*, neskoršieho pápeža Silvestra II. († 1003). Okrem veľkých teologických vedomostí sa vyznal aj v matematike, astronomii a prírodopise. Jeho vynikajúce dielo je *Liber de informatione episcoporum.*

8. V 11. storočí je teologická veda ešte vždy v úpadku. Len tu a tam sa objavia pozoruhodnejší učenci. Takým je chronista *Rudolf Glaber* († 1056) v kláštore klunskom, *Hermann* (Krivý) v Reichenau, vzdelaná a sympatická to osobnosť zo švábskej šľachty a v st.-gallenskom kláštore *Ekkehard IV.* († 1060). *Burchard, biskup* wormský († 1025), zložil pre kňazstvo v pastorácii Collectarium (cirkevné kánony). Mních *Humbert*, ktorého Leo IX. urobil kardinálom, vo svojich spisoch bojoval proti simonii a laickej investitúre. Proti útokom Grékov sostavil obranný spis. Vtedy vznikol nový vedecký smer v Itálii a Francúzsku, ktorý dával v teologickej vede prednosť rozumu na úkor viery. Prvým predstaviteľom nového smeru bol *Berengár*, dialektik, kanonik tourský († 1088), ktorého zásadou bolo „per omnia ad dialecticam confugere". Avšak škodné výsledky tejto zásady sa čoskoro javily v spore o Sviatosť oltárnu (viď § 84, 3). Berengárovým protivníkom bol *Lanfrank z Pavie* († 1089), prior a učiteľ kláštora Bec (Normandia) a neskorší biskup v Canterbury. Výhody dialektickej metódy v teologii uznáva, ale je opatrný. Stojí už na prahu scholastiky.

Teologovia 11. storočia.

9. *Školstvo.* Dvorné školy Karola Veľkého slúžily hlavne vzdelaniu synov popredných Frankov a vychádzali z nich významnejší štátni úradníci. Tie školy predstavovaly dnešné univerzity. Kňazstvo sa vzdelávalo najmä na vysokej škole v Tours, v katedrálnych a kláštorných školách, akých ešte z doby Merovingovcov bolo v krajine veľa. Podľa prísnych nariadení Karola Veľkého každé biskupské sídlo a kláštor boly povinné vydržiavať školu. Na vidieku pri každej fare musely byť farské školy. Vyučovanie v týchto nižších školách bolo podobné vyučovaniu v školách gréckych a rímskych. Začalo sa mechanickým naučením žalmov (nazpamäť) v reči la-

Farské a kláštorné školy.

tinskej, potom nasledovalo cvičenie v čítaní a písaní. Učili sa spevu (z nót), aby mali najnutnejšie vedomosti pre účasť pri bohoslužbe. K elementárnemu vyučovaniu patrily počiatky gramatiky latinskej reči a počtov. Kláštorné školy maly oddelenie pre mníchov (schola interna) a oddelenie prístupné každému (schola externa) s osobitnými učiteľmi. Vyššie štúdium pozostávalo z vyučovania siedmich slobodných umení (artes liberales). Náznaky toho spôsobu nachádzajú sa už u sv. Augustína a Kasiodora. U Frankov trvalo obyčajne 8 rokov a postupovalo v dvoch oddeleniach. Prvé, tzv. *trivium*, obsahovalo gramatiku, retoriku a dialektiku (logika), druhé, *quadrivium* zvané, malo aritmetiku, geometriu, astronomiu a cirkevnú hudbu. Stredobodom a cieľom teologického štúdia bolo i začiatkom stredoveku ešte vždy rozumieť sv. Písmu. Vrcholom teologického vzdelania bolo vedieť vykladať Písmo sväté podľa jeho trojakého smyslu, historického, morálneho a mystického. Pravda, teologom sa dostalo i praktických znalostí. Významné teologické školy okrem tourskej boly vo Fulde, St. Gallene, Reichenau, v 10. storočí v Reims, Hersfeld, Salzburg, Freising, Bobbio (neďaleko Genuy) a Monte Cassino.

F. Overbeck, Vorgesch. u. Jugend d. mittelalt. Scholastik. 1917. — G. Baumert, Die Entstehung d. mittelalt. Klosterschulen u. ihr Verhältnis zu klass. Altertum. 1914. — Cayré, Précis de Patrologie. Histoire et doctrine des Pères et docteures de l'Église, Paris 1930.

§ 86. CIRKEVNÉ UMENIE.

Byzantský sloh.

1. V prvej perióde stredoveku dosiahol byzantský sloh svoj vrchol. Pravda, ostal prevažne v tých krajinách, v ktorých obyvateľstvo patrilo k východnej cirkvi. Na západnú architektúru vplýval len mierne, a to v tých krajoch, ktoré stály v politickom styku s Východom, tak v Ravene kostol sv. Vitalisa, na dalmatínskom pobreží a v juhoitalských končinách. Pôvodnú trojlodnú baziliku sv. Marka v Benátkach tiež prispôsobili byzantskému slohu a v 11. storočí pribudovali priečnu loď a predsiene. Vplyv byzantského slohu v architektúre bol nepatrný, ale bol dosť značný v iných odboroch výtvarníctva.

Umenie za Karola Veľkého.

Na Západe po sťahovaní národov začala Cirkev zošľachťovať nové národy a používať ich vlohy pre činnosť kultúrnu a umeleckú. Nevznikly tu hneď konštruktívne novoty, ale v ornamentike sa javia od nových národov prevzaté prvky (sieťkovanie, mrežovanie, oblúky a kľukaté čiary). Spojovali to, čomu sa priučili od vymierajúcich pokolení rímskych umelcov so svojím zdedeným vkusom

a prispôsobovali vlastným potrebám. Pri kostolných stavbách budovali vežu, ktorú však nespojovali organicky s kostolom, ale postavili ju buď po boku baziliky alebo ďalej od nej. Miesto stĺpov používalo sa teraz častejšie silných pilierov. O čo chudobnejšie boly stavby v umeleckom vypracovaní, o to bohatšie boly vo vnútornej výzdobe. Tu prevládala mozaika a pomaly i plastika. Z kostolných stavieb tej doby je najvýznamnejšia osemhranná bazilika v Aachene, ktorú postavil Karol Veľký medzi r. 796—804. Budoval ju opát Einhard (§ 85, 6), pravdepodobne podľa vzoru sv. Vitalisa v Ravenne. Na poli maliarstva viedol reichenauský kláštor (maľby v kostole sv. Juraja v Oberzelle z 10. stor.). Na poli plastiky vyniká bronzový reliéf od Bernwarda († 1022) v Hildesheime. V dobe Karolingovcov a Otovcov značne sa pestovalo rezbárstvo zo slonových kostí a maliarstvo vo výzdobe kníh (miniatúrne maľby iniciálok), najmä v kláštoroch.

Včasný románsky sloh.

2. Keď nové národy aj podržaly v architektúre pôdorys baziliky a centrálnej stavby, predsa od počiatku sa javily v západných stavbách pokusy samostatnej tvorby, čo viedlo k výtvoru nového, včasného románskeho slohu. Nie preto sa nazýva románskym, ako by bol vznikol v románskych krajinách, ale preto, že nadviazal na antické rímske umenie. Ideove a geograficky je germánsky. Štýlové prvky sú rímske, ale duch, ktorý oživuje románsky sloh, je germánsky. K jeho výtvoru najviac prispeli Sasi (dóm wormský, bamberský, augsburský postavily saské kniežatá). Z baziliky sa preberá základná forma rímskeho kríža, pričom však dlhá loď sa pretína priečnou loďou. Mení sa celkový vnútorný dojem tým, že pri románskej štruktúre sa upotrebujú namiesto stĺpov masívne piliere. Veža nestojí už pri kostole, ale je vbudovaná a organicky spojená s kostolom. Múry sa otvormi málo pretínajú a skytajú tým široké plochy, na ktorých sa môže uplatniť maliarske umenie. Piliere sú spájané oblúkmi, a to vidieť i na oblokoch a portále. Miesto drevenej plošnej povaly baziliky nastúpi klenba. Pod apsidou je uložená krypta. Vnútro i vonkajšok stavby vzbudzujú dojem ťažkej, vážnej objektivity a monumentálnosti. V podelení prísna dôslednosť, v ornamentike vymeranosť, vážnosť, zdržanlivosť, čo dobre charakterizuje postoj germánskeho ducha k božskému majestátu (na rozdiel od románskej prítuľnosti a slovanskej vrúcnosti). Pravda, nie je to jediný spôsob, akým sa môže prejaviť germánsky duch. Naproti statickej zdržanlivosti v dobe románskeho slohu, medzi inými okolnosťami následkom duševne rušnejších časov sa

prejaví v nádherných gotických katedrálach oveľa senzibilnejšie a dynamickejšie.

HLAVA IV.

Ústava, disciplína, bohoslužby a nábožensko-mravný život.

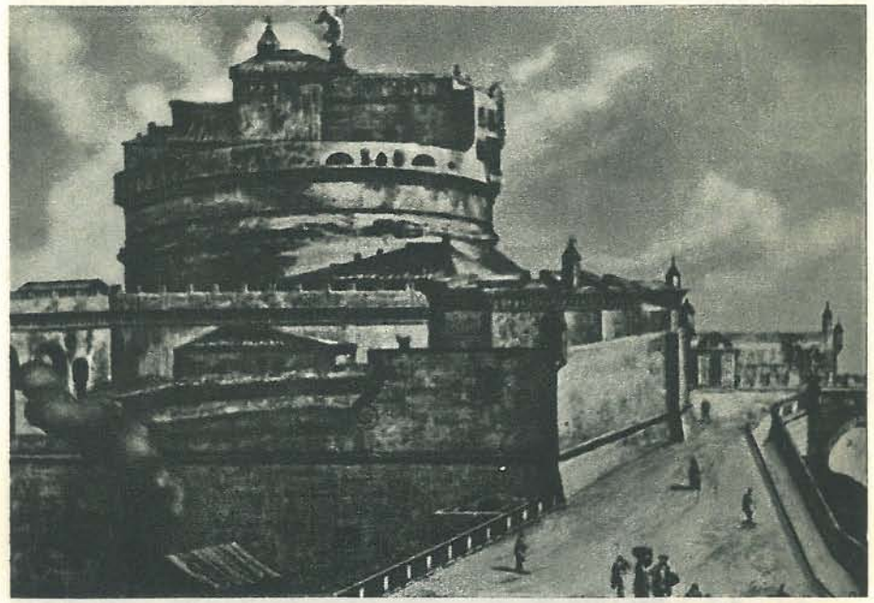
Kresťanský Východ sa dostal zčiastky na začiatku stredoveku i politicky i nábožensky do cudzieho ovzdušia (islam). Kresťanská časť Východu v dobe od 7. po 11. storočie čo do vnútorných pomerov ostáva podstatne tam, kde bola v kresťanskom staroveku. Západ ale prežíval v tej dobe na celom poli cirkevného života veľkánske zmeny a stálu fluktuáciu. Sťahovanie národov dotklo sa cirkevného života na celom Západe. Neskoršie cirkevná usporiadanosť vo franskej ríši bola smerodajná pre celý Západ. Po prechodnom zlepšení cirkevných pomerov začiatkom 7. storočia zvrhol sa nábožensko-mravný život za posledných Merowingovcov. Ale nevyhasla snaha po reforme, ktorá sa čiastočne previedla za Pipina, Karola Veľkého a Ľudovíta Pobožného. Neskoršie po zmene politických pomerov znovu sa javil vo vnútornom živote Cirkvi úpadok a potrval až do konca vlády Karolingovcov.

Kleinschmidt, Geschichte der christl. Kunst. Paderborn 1926. — A. Matějček, Dějepis umění. Praha 1927. — Kuhn, Allg. Kunst-Geschichte. Köln 1904.

§ 87. HIERARCHIA. DIECÉZY A ICH SPRÁVA.

1. Sťahovaním národov vzniklé nové pomery ťažko dorážaly na Sv. *stolicu*, ktorá od 5. storočia až po založenie cirk. štátu musela napnúť všetky svoje sily, aby uhájala svoju neodvislosť oproti Teodorichovi Veľkému, Longobardom a tiež Byzancii. Ba išlo jej v prvom rade o to, aby pokresťančené národy videly a uznávaly v Ríme a pápežstve stredobod kresťanstva. A to sa jej podarilo dosiahnuť i proti mnohým ťažkostiam. Novoobrátené germánske národy pridružily sa k Rímu a primát sa nikdy teoreticky nepopieral. Azda v Anglicku pre jeho zvláštnu geografickú polohu a historický vývoj dalo by sa najviac predpokladať, že by sa chcelo vymknúť zpod vplyvu Ríma, ale ani tam nebolo to tak. Misie v Anglicku sa konaly pod vedením Ríma, anglickí arcibiskupi dostávali pallium z Ríma, Rímu odvádzali poplatky a dary, čím sa teda prakticky uznával rímsky primát. I nemeckí misionári udržiavali stály styk so Sv. stolicou. Franskí panovníci, bavorské kniežatá s dorozumením Ríma zakladali biskupstvá. V ríši Merowin-

Primát.

61. Anjelský hrad, podľa starého meďorytu. Hadrián postavil ho ako cisársku hrobku, neskoršie Gregor Veľký zriadil tam kaplnku Michala archanjela. Od r. 1911 slúži za múzeum.

62. Henrich IV. (1056—1106) so svojimi dvoma synmi. Miniatúra z regensburského evanjeliára z r. 1105, Krakov.

63. Vyhnanie pápeža Gregora VII., jeho účinkovanie vo vyhnanstve a jeho smrť. Nákres v kronike Ota von Freising z r. 1150. Jena, univerzitná knižnica.

64. Sv. Svorád ako pustovník, francúzska medzirezba zo XVII. stor.

govcov síce sa ukazovala silná tendencia nezávislej národnej cirkvi, ale zriadenie apoštolského vikariátu v Arles pre franské územie je dôkazom, že spojenie sa nikdy úplne nepretrhlo. O tom svedčí i okolnosť častého apelovania do Ríma.

2. *Metropolitánske* zriadenie na Západe nebolo ani v staroveku natoľko vyvinuté ako na Východe. Sťahovaním národov a politickými bojmi sa ešte viac uvoľnilo. Ale keď nastaly pokojnejšie časy, znova sa upevnilo. V Španielsku obnovil ho Gregor Veľký. Pravda, práva metropolitov boly trocha obmedzené, nakoľko panovníci dosadzovali biskupov. Metropolitánske zriadenie bolo obnovené i v ríši franskej, najmä pričinením sv. Bonifáca. Ani tu nemal metropolita tých práv, ako na Východe, lebo panovníci si podržali právo voliť biskupa a zakladať nové diecézy, ba vyhradili si právo svolávať národné synody, preto metropolitánske synody boly zriedkavejšie. Avšak právomoc metropolitov i tu sa pomaly vzmáhala a v 9. storočí dosiahla už značného rozsahu. Podľa Hinkmára z Reimsu mal metropolita tieto práva: 1. Skúšal, potvrdzoval a konsekroval nových biskupov, 2. svolával a predsedal na provinciálnych synodách, 3. ustanovoval správcov na uprázdnených biskupstvách, 4. prijímal žaloby proti biskupom a rozhodoval v ich vzájomných sporoch, 5. mal dozor nad celou provinciou a zakročoval v diecéze, keď sufragánni biskupi nedbale konali svoje povinnosti.

Metropolitánske zriadenie.

Metropoliti často zneužívali svoju rozsiahlu právomoc a tým vyvolali u biskupov snahu čím viac sa vymaniť zpod právomoci metropolitov. Biskupi hľadali ochranu priamo u Sv. stolice a ona si rezervovala mnoho práv (causae maiores), ktoré predtým vykonávali metropoliti. Sv. Bonifác uviedol zvyk, že metropolita musí požiadať pápeža o pallium. Čoskoro sa stalo všeobecným právom, že len ten metropolita sa uznal a mohol vykonávať práva, ktorý dostal od Sv. stolice pallium.

a) V zápase biskupov s metropolitmi o väčšiu cirkevnú nezávislosť vznikly *Izidorove pseudodekretály* (vznikly asi v reimskej cirk. provincii medzi r. 847—857. Pôvodca sa sám nazýva Izidor Merkátor). Sbierka obsahuje apoštolské kánony, Konštantínovu darovaciu listinu, usnesenia cirkevných snemov, počnúc nicejským snemom, a dekretály pápežov od Silvestra I. po Gregora II. (314—731). Časť sbierky, asi 100 dekrétov, je sfalšovaná. Falšovanie pozostáva v tom, že sa usnesenia novších cirkevných autorít privlastňujú skorším pápežom a snemom. Je to teda len formálne a nie obsahové falšovanie. Pôvodca chcel dať zdanlive legálny podklad skutočne jestvujúcemu, ale nespísanému cirkevnému právu. V stredoveku bolo viac podobných falšovaní, ktoré neslobodno si vy-

Izidorove pseudodekretály.

svetľovať podľa dnešného pojmu falšovania. Pôvodca sám hovorí, že jeho cieľom bolo: Canonum sententias colligere et in uno volumine redigere et de multis unum facere. V skutočnosti išlo mu o viac. Chcel hájiť biskupov 1. proti svetskej moci a prehmatom laikov a 2. proti prílišnej nadvláde metropolitov a provinciálnych synôd. Dôležité sú u Pseudo-Izidora dve zásady, ktoré všeobecne postavil, a to, že 1. usnesenie provinciálnych synôd nemá platnosti bez *súhlasu pápeža* a 2. všetky dôležitejšie veci (causae maiores episcoporum) patria rozhodnutiu pápežovmu. Táto sbierka rastúcemu pápežskému povedomiu prišla veľmi vhod a ono našlo v nej svojho pevného spojenca a silnú oporu po celý stredovek. Vo Francúzsku a Nemecku čoskoro všeobecne prijali Pseudo-Izidorovu sbierku, o ňu sa opierali i neskorší cirkevní právnici (Gracián v 12. storočí). Nepôvodnosť viacerých dekrétov po prvý raz odhalil v 15. storočí Ján Torquemada.

Je nepopierateľné, že pseudodekretály veľa prispely k všeobecnému uznaniu primátu, ale najrozhodnejšie sa musí popierať, žeby boly uviedly do života voľačo zásadne nového a predtým nejestvujúceho. Výčitka, žeby pseudodekretály boly uložily biskupom *tarchu podriadenosti* Sv. stolici, netýka sa pápežstva, lebo aj keby tá podriadenosť mala znamenať tarchu, aj vtedy uložili si ju biskupi sami tým, že dekretály všade ochotne prijali.

b) Metropoliti od 8. storočia sa nazývajú aj arcibiskupmi. Tie názvy sa však úplne nekryjú. Arcibiskupom bol každý biskup, ktorý nosil pallium, i keď nemal vlastnej provincie s podriadenými biskupmi. *Arcibiskupi.* Rím udeľoval pallium i významnejším biskupom alebo misijným biskupom (Bonifác a Willibrord), prv ako mali podriadených biskupov. Metropolitom podriadení biskupi od konca 8. storočia sa nazývajú sufragánnymi biskupmi.

3. *Diecézy* v ríši Frankov boly rozsiahlejšie ako na Východe alebo v Itálii a Afrike. Preto i právomoc biskupovho zástupcu, *archidiakona*, sa značne rozšírila. Biskupovi najmä pri vizitáciách diecézy pomáhali i pomocní biskupi (vidiecki biskupi, Chorbischöfe), ktorí ho napomáhali v správe diecézy, ba oni ju spravovali po smrti biskupa. Často prestupovali svoju právomoc, preto vznikla proti nim v 9. storočí značná opozícia (Pseudo-Izidor), ktorá viedla *Archidiakon.* k úplnému ich odstráneniu, najskôr vo Francúzsku, potom v 10. storočí v Nemecku a Anglicku. Odtedy pomáhali biskupovi len archidiakoni, ktorých právomoc sa rozšírila, ba neprestala ani po smrti biskupa. Veľké diecézy boly zadelené do viac archidiakonátov. Ba i archidiakonáty boly podelené na menšie okresy, dekanáty, na čele s dekanom (pomenovanie mníšskeho pôvodu). Dekani boli potrební najmä keď bola odstránená ustanovizeň pomocných biskupov. Úlohou dekanov bolo dozerať na klérus a duchovnú správu.

Biskup bol povinný ročne vizitovať diecézu. V dobe Karola Veľkého staly sa biskupské vizitácie dôležitým činiteľom i verejného poriadku vôbec, lebo on rozširoval ich právomoc i na veci svetské. Karol Veľký pridal biskupovi (alebo vizitujúcemu kňazovi) na pomoc laika, obyčajne grófa (kráľovskí vyslanci — missi dominici, Senden), ktorí mali občas vizitovať určitý kraj, dozerať na verejný poriadok, súdiť politické, mravné a náboženské priestupky (Sendgericht). V 9. storočí *Vizitácie.* nadobudly tie vyslanecké súdy ďalšieho rozvoja tým, že v každej obci pribrali sedem svedkov (Sendzeugen), bezúhonných a sprisahaných ľudí, ktorých povinnosťou bolo informovať vizitátorov o politickom, mravnom a náboženskom stave obce. Po vyšetrení ich výpovedí vinníkov potrestali a tvrdošijných odovzdali svetskej vrchnosti. Tieto súdy značne prispely k tomu, že vo franskej ríši vymizly pohanské zvyky, prenikla kresťanská mravnosť a zavládly občianske pomery. Aj neskoršie boly oporou verejného poriadku a v pozmenenej forme zachovaly sa veľmi dlho, miestami až podnes.

4. V rímskej ríši bola sústredená cirkevná organizácia v mestách a na ich okolí. Na čele stál biskup. Ale už i vtedy bolo potrebné na vidieku postaviť kostoly s duchovnou správou, ktoré sa vyvinuly na samostatné *fary* (§ 49, 3). Stalo sa to zpočiatku len vo väčších vojenských strediskách (castella, odtiaľ slovenské pomenovanie „kostol") a pridelení boli tam viacerí duchovní na čele s *archipresbyterom*. Títo tvorili *kolegiátne kapituly*, kostol ich bol kolegiátnym kostolom. Keďže nebolo ich veľa, kruh pôsobnosti *Farnosti.* bol obyčajne veľmi široký. Podliehali dozoru mestského biskupa. Keď zaplavily rímsku ríšu germánske národy, pastorácia na vidieku bola ešte potrebnejšia, keďže Germáni boli národom vidieku. Veľké rímske mestá sa rozpadávajú a život sa prenáša na vidiek. Cirkev prirodzene nasledovala túto procedúru, kde sa jej skytala skvelá príležitosť uplatňovať pri samých koreňoch kresťanské zásady, pri rodení sa obecných pospolitostí, pri tvorení novej európskej zadelenosti a kultúry. Vznikaly tak cirkevné organizácie vidiecke čiže fary. Okrem toho už od 6. storočia začnúc často stavali panovníci, zemepáni a kláštory na svojich rozsiahlych majetkoch kostoly, tieto opatrili potrebnými majetkami a ustanovili na nich duchovných správcov. To boly tzv. *panské kostoly* (ecclesiae propriae, Eigenkirchen). Pravda, páni pokladali kostol s celým príslušenstvom úplne za svoj majetok, s ktorým ľubovoľne zaobchádzali, kňaza ustanovovali podľa svojho dobrozdania (vo forme *Panské kostoly.* prenájomnej smluvy — beneficium), alebo ho prepúšťali. Po jeho smrti zčiastky alebo úplne nárokovali si jeho pozostalosť (jus spolii), brali interkalárne dôchodky (jus regaliae), využívali ľudom platené desatiny, štolárne poplatky a dary. Systém panských fár na

Západe v 8. storočí sa veľmi rozšíril a bol najsilnejšou oporou franského štátneho cirkevníctva. Panskí farári boli slepým nástrojom svojich pánov, a úplne sa vymkli zpod biskupského dozoru a právomoci. Je prirodzené, že tento systém viedol k mnohým neporiadkom, preto Cirkev, ktorej zásadou bolo vždy od počiatku, že biskup je zodpovedný za celú diecézu, všemožne sa usilovala utvoriť z panských kostolov riadne fary, ktoré podliehaly dozoru biskupa. Najmä chcela získať tie kostoly, ktoré boly na majetkoch laikov. Ale aj tak sa udržal systém panských fár ešte dlho a len v spore o investitúru a v ďalších storočiach sa ho podarilo cirkevnému zákonodarstvu pomaly odstrániť. Jeho stopy sa javia v neskoršom patronáte a práve prezentovania.

V 8. a 9. storočí bol počet panských fár nepomerne väčší ako riadnych fár. Nie všetky cirkevné funkcie mohly sa konať v panských kostoloch. Pohreb a krst pravidelne konal sa vo farskom kostole, preto sa aj nazýval *krstným kostolom* (ecclesia baptismalis). Zemepán odovzdával kostol duchovnému podaním nejakého symbolického predmetu (kľúča, štóly) a duchovný musel platiť zemepánovi určitý poplatok.

A. Werminghoff, Gesch. d. Kirchenverfass. Deutschland im MA. 1905. — Pöschl, Bischofsgut u. mensa episcopalis. 1912. — E. Meyer, Der Ursprung der Domkapitel. Zeitsch. der Savignystift. für Rechtswiss. 1917.

§ 88. ŠTÁT A CIRKEV V GERMÁNSKYCH ŠTÁTOCH. OBSADZOVANIE PRELATÚR. PRÁVNE POSTAVENIE DUCHOVENSTVA.

Vzťah Cirkvi k štátu.

1. Vzťah Cirkvi k štátu bol v novoutvorených germánskych štátoch celkom inej povahy ako v rímskej ríši. Tá zpočiatku ťažko prenasledovala Cirkev a neskoršie, keď sa vyrovnaly, nastalo síce spojenie a spolupôsobenie, ale to ostalo len viacmenej zovnútorné a cirkevné zásady úplne nikdy neprenikly rímsku ríšu. Ináč bolo tomu v germánskych štátoch, ktoré sa vlastne rodily v kresťanskom ovzduší; Cirkev a štát od počiatku boly na seba úzko odkázané. Štát potreboval Cirkev ako prameň poriadku a kultúry a Cirkev potrebovala štát, jeho ochrannej ruky, aby mohla plniť svoje náboženské a kultúrne poslanie a nestala sa obeťou surových barbarov. Keď pri tom štát ďaleko zasahoval do cirkevných vecí, bolo to len prirodzenou výslednicou najužšieho spolužitia. Cirkev blahodarne vplývala na štát. Prvý výsledok javil sa v premene otroctva na poddanstvo. Poddaný, aj keď bol viazaný k pôde, s ktorej sa nesmel vzdialiť, musel robotovať svojmu pánovi, odovzdávať poplatky, osobne predsa bol už voľný. V súdnictve odstránila Cirkev súboj ako nekresťanský dokazovací prostriedok,

zmiernila prepiatu prísnosť v zákonodarstve, kde za akúkoľvek maličkosť stanovený bol trest smrti. Tým, že členmi vyslanských súdov (Sendgerichte) boli aj biskupi alebo kňazi, zabezpečila sa v nich väčšia spravodlivosť a ľudskosť. I azylné právo kostolov a kláštorov, Karolingovcami zvlášť uznávané a rozšírené, tiež nemálo prispelo k zmierneniu prepiatej prísnosti. Preláti mali účasť na svetskom zákonodarstve, kde sa im skytala možnosť presadiť kresťanské zásady do života.

2. Biskupi a opáti mali zvláštny vplyv na štát a zúčastňovali sa všetkých štátnych vecí. Boli prvými radcami panovníkov, ktorí za preukázané služby odmeňovali sa prelátom tým, že im dávali bohaté *feuda* (léna, beneficiá). V 9. storočí sa pridružily k tomuto rozličné regálie, ako právomoc súdiť poddaných, právo raziť mince, právo tržné a colné a právo imunity, t. j. oslobodenie od štátnych daní a súdna sloboda. Pomaly panovníci sverili prelátom celé grófstvá so všetkými právami (§ 76, 4). Najmä v Nemecku Oto I. obdaril prelátov rozsiahlymi majetkami a udelil im veľmi rozsiahle štátne práva, aby takým spôsobom získal v nich spoľahlivú oporu trónu proti egoistickým svetským kniežatám. Preláti stali sa *ríšskym stavom* a ich teritoriá duchovnými kniežatstvami a štátmi. Biskupi a opáti boli správcami najvyšších štátnych úradov, ministrami, diplomatmi, ba aj stratégmi. Boli ríšskymi kniežatmi a ako takí včlenení do ríšskej ústavy. Tento stav potrval v Nemecku zväčša až do veľkej sekularizácie r. 1803. Podobne to bolo aj v iných európskych štátoch. *Feudalizmus.*

3. Týmto Cirkev prirodzene veľa získala na autorite a ľahšie a úspešnejšie mohla plniť svoje poslanie vychovávateľky a vodkyne národov. Na druhej strane postavenie prelátov malo z cirkevného ohľadu veľa nevýhod. Boli síce znamenití preláti, ktorí dokonale vyhoveli obom povinnostiam, i svetskej i cirkevnej, ale v najväčších prípadoch popri svetskom úrade úplne zanedbali cirkevný. Ďalej, čím viac rástol ich politický vplyv, tým väčšia bola ich závislosť od svetských panovníkov. Pri obsadzovaní prelatúr získali si panovníci taký vplyv, že úplne prestala slobodná kánonická voľba a na jej miesto nastúpilo *kráľovské menovanie.* Nemožno tvrdiť, že Cirkvi naklonení panovníci Karol Veľký, Oto I., Henrich II., Henrich III. poškodili tým Cirkev, ba naopak, usilovali sa dosadiť na biskupstvá hodných mužov, akých by nebola Cirkvi dodala ani kánonická voľba, pri ktorej vyskytly sa tiež nemalé neporiadky. Avšak to boly výnimočné prípady. Bežné bolo, že pri *Kráľovské menovanie prelátov.*

obsadzovaní nerozhodovaly cirkevné záujmy a vysoké cirkevné úrady rozdávali panovníci svojim dvoranom a vojvodcom ako odmenu za preukázané služby. Nejeden panovník dal cirkevné úrady laikom, svojim neschopným príbuzným, nehodným chránencom, ba deťom. V 10. storočí mnohé biskupstvá vo Francúzsku boly v niektorých rodinách dedičné a sami svetskí zemepáni vystupovali ako laickí biskupi a opáti. Pri tom simonia bola na dennom poriadku.

Obsadzovanie prelatúr, od 11. storočia nazývané investitúrou, dialo sa tak, že panovník odovzdal menovanému biskupské odznaky, *prsteň a berlu* v sprievode slov: accipe ecclesiam. Biskupské insigniá po smrti sa vrátily do rúk panovníka.

Investitúra.

Prevzatie prelatúr z rúk panovníka sa v ničom nelíšilo od spôsobu, akým uvádzal zemepán svojho vazala v lénny pomer. Biskupi skladali panovníkovi nielen prísahu osobnej oddanosti, ale i lénnu prísahu (homagium) vazalov, kľačiac pred panovníkom, pri čom svoje složené ruky vložili do rúk pána. Sľúbili, že sa osobne zúčastnia v tábore za vojny a že budú sprevádzať panovníka vo vojne. Po prísahe odovzdal pán léno. Svetským odovzdával ho symbolom meča, piky, zástavy a keďže sa tieto symbolické predmety nehodily pre biskupa, preto im odovzdal prsteň a berlu. Podanie prsteňa sa ľahko dalo vysvetľovať v tom smysle, že prsteň znamená duševné spojenie biskupa s jeho diecézou, berla ale že naznačuje dušpastiersku právomoc.

V tom spôsobe menovania skrývalo sa pre Cirkev veľké nebezpečenstvo už aj preto, lebo ľahko mohol vzniknúť náhľad, že odovzdávaním biskupských odznakov vlastne panovník udeľuje biskupskú moc a že biskupská konsekrácia je len ceremoniou. Ba aj skutočne vznikol taký náhľad, že biskupská moc je len výronom kráľovskej moci a to tým viacej, keď sám pápež Ján X. pokladal za starú obyčaj (prisca consuetudo), že len panovník môže odovzdať biskupstvo klerikovi. Je pochopiteľné, že keď v 11. storočí vzniklo v Cirkvi reformné hnutie, jeho ostrie bolo namierené predovšetkým proti laickej investitúre.

Pápeži, keď len mohli, dožadovali sa kánonickej voľby cirkevných hodnostárov. Karol Veľký na žiadosť Hadriána I. obnovil síce slobodnú voľbu prelátov, ale zároveň si vyhradil kráľovské schválenie. Postupne však ju vytlačili a i tam, kde ešte ju ponechali, bola už len zdanlivou. Biskupom a opátom sa stal ten, koho chcel panovník.

Vojenská povinnosť prelátov.

Iný nepríjemný následok vazalského pomeru cirkevných hodnostárov bola *vojenská povinnosť*. Preláti boli povinní na kráľovskú výzvu postaviť do boja mužstvo, čo nezriedka viedlo k tomu, že sami museli sprevádzať mužstvo do boja a aj bojovať, hoci cirkevné zákony od 8. storočia zakazovaly duchovným nosiť zbrane.

I v 9. storočí zúčastňujú sa preláti vojen, i keď zväčša len ako vojenskí duchovní, a od účasti ich ospravedlňovala len nemoc. Ale i keď osobne nebojovali, jednako vojenská povinnosť na dlhý čas ich odvádzala od dušpastierskej práce v ich diecézach.

4. V germánskych štátoch bol klérus zpočiatku podriadený svetským súdom. Len neskoršie a pomaly sa uplatňuje i u duchovenstva germánska zásada, podľa ktorej každý má žiť a byť súdený podľa svojho práva. Teda i duchovného môže súdiť len duchovný. I Pseudo-Izidor sa toho dovoláva, ale privilegium fori duchovenstva sa úplne uznalo len v nasledujúcej perióde.

Bohaté pozemkové majetky zaplietly Cirkev často do právnych sporov. Avšak podľa germánskeho ponímania vlastne len muž slobodný a schopný zbrane mohol vystupovať pred súdom. Preto ženy neschopné zbrane a deti potrebovaly pred súdom zástupcu (mundium). Nakoľko kňazom sa nedovolilo nosiť zbraň a niektoré dokazovacie prostriedky germánskeho práva, ako súboj, sa nesrovnávaly s duchovným stavom, museli duchovní mať pred súdom advokáta (Vogt), ktorý ich zastupoval. Karol Veľký nariadil, že každé biskupstvo, opátstvo, kláštor a kostol musí mať svojho advokáta. Ten sa pred súdom podrobil predpísanej prísahe, alebo postavil sa na súboj. Advokátom bol obyčajne gróf alebo panovník a za ochranu dostal cirkevný majetok ako feudum (léno). Šľachta, ktorá zakladala na svojom majetku cirkevné ustanovizne, obyčajne si podržala právo advokáta.

Súdnictvo prelátov.

Cirkevná advokatúra bola dedičná a nakoľko sa s ňou spájaly značné práva a dôchodky, bola túžobným objektom v očiach svetských pánov. Hoci dobre bolo toto opatrenie myslené a pri dobrej vôli advokáta dobre mohlo účinkovať, predsa viedlo k veľkým neporiadkom a neznesiteľnej ťarche pre Cirkev. Advokáti mali pred očami predovšetkým svoj prospech a cirkevný majetok pokladali za svoj pod rozličnými zámienkami. Preto bolo pre cirkevný majetok hotovým dobrodením, keď nemal advokáta, a kláštory radšej platily značné poplatky, len aby sa oslobodily od advokátov.

E. Perels, Die kirchl. Zehnten im karoling. Reiche. 1904. — A. Hauck, Die Entstehung d. geistl. Territorien. Leipzig, 1909. — Schulte, Der Adel u. d. dtsche Kirche im MA. 2. v. 1922. — H. Hirsch, Die Klosterimmunität seit dem Investiturstreit, 1913. — F. Tenckhoff, die Bischofswahlen bis z. Wormser Konkordat. 1912. — A. Pöschl, Die Regalien der mittelalt. Kirchen. 1928. — Paul Schmidt, Der Begriff der Kanonischen Wahl in den Anfängen des Investiturstreites. 1926.

§ 89. VZDELANIE KLÉRU, JEHO MRAVNÝ STAV A VÝŽIVA.

1. Klérus nadobudol vyššieho alebo nižšieho *vzdelania* podľa svojho postavenia v katedrálnych a kláštorných školách. V dobe Karola Veľkého jestvovala vysoká teologická škola v Tours a na vysokej úrovni stály i kláštorné teologické školy vo Fulde, St. Gallene, Korveyi a inde (§ 85, 6). Farské duchovenstvo sa vzdelávalo obyčajne v kolegiátnych kapitulách pod vedením farára.

Vzdelanie kléru.

Vzdelanosť vidieckeho kňazstva nebola veľká. Nešla do hĺbky, ale bola viac remeselná. Vyžadovalo sa od neho toľko, koľko potrebovalo k riadnemu vykonávaniu svojho úradu. Priemerná vzdelanosť laikov bola hodne nízka a tak nižšie duchovenstvo svojou vzdelanosťou vedelo uhájiť pred ľudom potrebnú autoritu. Potrebné knihy a pomôcky nemohol si vidiecky duchovný ľahko zaopatriť, preto nejaká knižnica bola u neho veľkou zriedkavosťou.

Predpisy niektorých synôd (Aachen roku 802) dávajú nám obraz o vzdelanostnom stave vidieckych duchovných. Podľa nich musel duchovný presne vedieť všetky obrady, apoštolské a atanázske vierovyznanie, Otčenáš, omšový a krstný text a musel to všetko vedieť aj preložiť do ľudovej reči a v nej vysvetľovať.

Všeobecne východiskom teologického vyučovania bolo sv. Písmo a vrcholom teologického vzdelania bola exegéza, schopnosť vykladať sv. Písmo podľa trojakého smyslu: historického, morálneho a mystického. Duchovný, najmä vzdelanejší, musel vedieť veľa nazpamäť. Pamäť vo všeobecnosti bola veľmi preťažená. Psalterium vedieť nazpamäť bola najmenšia požiadavka od vzdelanejšieho kňaza. Vo všeobecnosti sa veľmi málo dbalo na asketické vzdelanie kléru.

Karol Veľký veľmi dbal o vzdelanostnú úroveň kléru. Neučeného kňaza dal odstrániť, alebo mu odňal dôchodky. Pre duchovných, ktorí si nemohli kázeň samostatne vypracovať, dal vyhotoviť Pavlom Diakonom sbierku vzorných kázní, ktoré mal kňaz k ľudu prečítať a podľa nich vyučovať ľud. Počiatkom 11. storočia boly predmetom teologického vyučovania i cirkevné a štátne zákony.

2. *Nábožensko-mravný* život kléru v tejto perióde vo všeobecnosti nebol uspokojivý. Podľa miesta a času skytá nám rozličné obrazy. Pre vojnové nepokoje a politické vplyvy najmä v dobe Karola Martella a Karolingovcov vo Francii a Taliansku dosahuje svojho najhlbšieho úpadku. Lepší stav bol v Nemecku za saských panovníkov a tiež u slovanských národov; ale postupne sa i tam zvrhol. Hlavnou príčinou mravného úpadku kléru bolo to, že pričinením svetských veľmožov boli na biskupské stolce dosadení ne-

Mravný stav kléru.

hodní ľudia, ktorých nemravný život sa prirodzene prenášal i na nižší klérus. Na panských farách pôsobiace duchovenstvo unikalo zpod dozoru biskupovho, pri výbere nerozhodovaly mravnosť, učenosť a cirkevné záujmy; ich nedôstojné postavenie prirodzene viedlo k nehodnému životu. Kňazstvo často a miestami pravidelne porušovalo zákon o celibáte. V Španielsku ho formálne zrušil vizigotský kráľ Witiza (700—710). Inde ho synody opätovne predpisovaly, v skutočnosti však, najmä od 9. storočia, sa kňazi skoro všade ženili. I neženatí kňazi žili často v konkubináte. Kňazskú nezdržanlivosť nazval svet na základe Apokalypsy (2, 6) „nikolaitstvom" alebo „nikolaitickou sektou". Okrem tohto poklesku veľmi často vystupovala u kléru simonia, opilstvo, lakomosť, tuláctvo a hrubosť.

Pravda, našli sa vždy cirkevní mužovia, ktorí sa rozhodne a ostro postavili proti kňazským chybám. V Anglicku canterburský arcibiskup Dunstan († 988), v Nemecku sv. Bruno, arcibiskup kolínsky, sv. Wolfgang, biskup regensburský, všemožne sa snažili obnoviť mravnosť kléru. Francúzskych biskupov veľmi napomáhal v ich reformných snahách klunský kláštor. K obnoveniu mravnosti u kléru smeroval tiež sv. Chrodegangom uvedený spoločný život duchovných.

Spoločný život kléru sa vyskytoval už v staroveku (§ 48, 2) a miestami udržal sa až do 8. storočia. Na tento spôsob chcely nadviazať niektoré stredoveké synody (reformná synoda v Mohuči r. 813, v Aachene r. 817), keď žiadaly spoločný život svetského kňazstva. Chrodegang, biskup metzský, už r. 760 vypracoval na benediktínsky spôsob reguly spoločného života svetského kléru. Podľa týchto rozšírených regúl kňazstvo malo usporiadať svoj život v 9. storočí. Chrodegangove reguly vyžadujú, aby duchovenstvo spolu žilo pod vedením prepošta (praepositus), ktorý mu môže ukladať pôsty, verejné pokánie, môže ho trestať uzavretím, ba aj telesnými trestami. Kňazské združenie — kapitula — má spoločne odbavovať breviár a denne prečítať čiastku zo sv. Písma (capitulum, odtiaľ pomenovanie). Boly katedrálne a kolegiálne kapituly. Ich kánonický život sa líšil od kláštorného v tom, že neskladali sľuby, mohli mať súkromný majetok a nebola medzi nimi u mníchov zvyklá rovnosť, keďže mali rozličné stupne svätenia.

Kánonický život.

Spoločné žitie kléru v kapitulách sa veľmi osvedčilo ako z mravného, tak aj z vedeckého ohľadu. Jednako však dlho netrvalo. Márne protestovali cirkevní predstavení, kanonici zanechali spoločný život; najprv v katedrálnych, potom i v kolegiálnych kapitulách. Majetok si podelili (praebenda) a na znak bývalého spoločného života podržali len spoločné odbavovanie breviára a na čas i spoločný stôl.

3. *Výživa kléru.* Cirkev mala i voľné majetky (allodium, na rozdiel od feudálnych benefícií), ktoré dostala ako dary a poru-

čenia od kniežat a súkromných osôb. Vo franskej ríši boly tieto majetky značné, koncom 7. storočia tvorily tretinu celého štátneho územia. Zveľaďovaly ich i *prekárie* (majetky, ktoré odovzdal majiteľ Cirkvi s podmienkou, že bude mať na ne doživotné úžitkové právo a prípadne i jeho deti). Ale za majordoma Karola Martella (714—741) boly veľmi zmenšené (sekularizované). Karol Martell totiž, keď mu nestačily štátne majetky, siahol na cirkevné a nimi odmeňoval svojich vojvodcov a politikov. Synovia Karola Martella Karlmann a Pipin čiastočne vrátili Cirkvi sekularizované majetky, ale najväčšia časť ostala pre Cirkev stratená. I Karol Veľký dával grófom cirkevné majetky do daru. Cirkev však odškodnil tak, že noví majitelia museli jej platiť *desatinu*, alebo desätinu (decima, nona). Ba, Karol Veľký povinnosť desatiny všeobecne upravil (podľa vzoru St. zákona); desatina tvorila hlavnú časť kňazských príjmov a s malými zmenami bola v platnosti až do francúzskej revolúcie (na Slovensku do r. 1848). Tento spôsob sa ujal v celej západnej cirkvi. Zpočiatku obmedzovala sa desatina len na poľné plodiny, neskoršie sa rozšírila i na iné dôchodky. Patrila zprvu úplne farskému kostolu, neskoršie jednu časť (štvrtinu) odvádzali biskupom.

Prekárie, desiatky.

Aby však každý farár, na akomkoľvek mieste účinkuje, mal k svojej výžive potrebné minimum, nariadil Ľudovít Pobožný, aby každý farský kostol mal od dane a akýchkoľvek poplatkov oslobodený kúsok zeme (mansus ecclesiasticus — roľa na 12 meríc a lúky). Od dane bol síce ten pozemok oslobodený, no zato sa musely dávať panovníkom „dobrovoľné dary", niekedy veľmi značné, a panovníci mali na ňom jus spolii (Rips-Raps-Recht). Duchovní od Cirkvi získané majetky v testamente mali poručiť Cirkvi.

Nakoľko sa na vidieku všade šíril farský systém, ku ktorému sa viazala desatina, dostala sa Cirkev majetkove do najužšieho spojenia s agrárnymi pomerami doby. V západnej cirkvi sa začaly uplatňovať namiesto doterajších rímskych názorov majetkové germánske náhľady, medzi ktorými bol značný rozdiel. Kým starokresťanský rímsky náhľad na imanie mal charakter verejnoprávny, zatiaľ germánsky náhľad prízvukuje individuálneho ducha, má ráz súkromnoprávny a stavovský.

Marx, Lehrbuch d. Kircheng. 10. v. Trier, 1935. — J. Lortz, Gesch. d. Kirche. Münster 1936.

1. Rehoľníci na Západe v tejto perióde boli skoro výlučne benediktíni. Oni preukázali Cirkvi na sklonku staroveku a začiatku stredoveku najcennejšie služby, lebo zväčša previedli ťažkú prácu pokresťančenia nových národov. Benediktíni vychovali z divých národov pre kultúru a civilizáciu súcich ľudí, pripútali ich k pôde, učili ich ľudskej snášanlivosti a bázni božej. Avšak divé pomery, medzi ktorými účinkovali na Západe, vojny a politické zápletky neostaly bez účinku na ich rehoľný život. Panovníci bohato odmeňovali benediktínov za ich práce, bohatstvo ale viedlo kláštory k mravnému úpadku. Bohatstvo kláštorov, vynikajúce politické postavenie opátov lákalo do kláštorov ľudí, ktorí ta nepatrili. Vtedy bolo zvykom uzavrieť do kláštora kniežatá a popredných svetských ľudí, keď sa previnili, alebo boli nepríjemní svojim príbuzným a politickým činiteľom. Ta odovzdávali svojich synov veľkí páni, keď sa nehodili na iné povolanie. A tým, pravda, neprinášali do kláštora dobrého ducha. Karol Martell vydal opátstvo laikom (abbacomites) a tento zlozvyk sa dlho zachoval. Pod vedením laických opátov zavládla v kláštoroch najväčšia rozpustilosť. Synody (v Trosly r. 909) najtmavšími farbami opisujú vtedajší rehoľný život, najmä vo Francúzsku. Kým laickí opáti hýrili v kláštoroch so svojimi ženami, deťmi, vazalmi a poľovnými psami, zatiaľ mnísi robili, čo chceli. Podľa ľubovôle opúšťali kláštory, a svetáčili.

Úpadok kláštornej disciplíny.

Boly i *panské kláštory* (Eigenklöster), založené panovníkmi a bohatými rodinami na vlastných majetkoch, a ako také doprialy si viac slobody na úkor rehoľných ideí a zásad.

Pravda, našli sa v každej dobe ľudia, ktorí sa všemožne pričinili, aby zastavili kláštorný úpadok a zreformovali rehoľný život. Vo Francúzsku sv. *Benedikt*, opát v Aniane († 821), z poverenia Ľudovíta Pobožného vizitoval kláštory a obnovoval v nich benediktínsku disciplínu. Hlavne mu išlo o to: uzavrieť mníchov znovu do kláštorov a donútiť ich k ručnej práci. Dobre účinkovaly na rehoľný život aj v 8. storočí vzniklé a šíriace sa *modlitbové bratstvá* (confraternitates). Ale jednako v 10. storočí znovu sa javil v kláštoroch veľký úpadok. Príčinou novšieho úpadku boly okrem spomínaných príčin aj vpády Normanov do Francúzska, Maďarov do Bavorska a Saracénov do Itálie. Títo znivočili veľa kláštorov.

2. Za istý druh reformy kláštorného života môžeme pokladať i *exempcie*, keď jednotlivé kláštory sa vymanily zpod jurisdikcie

miestneho biskupa a najmä zpod nadvlády zemepánov a postavily sa priamo pod dozor a ochranu Sv. stolice. Kláštory totiž podľa usnesenia chalcedonského snemu podliehaly dozoru diecezánskeho biskupa, ktorý ich mal častejšie vizitovať. Aj neskoršie synody zopakovaly toto nariadenie. Keď aj bolo dobré podriadenie sa kláštorov biskupovi, jednako v niektorých veciach (voľba opáta, zachovanie rehoľných pravidiel) hatilo vývin kláštornej myšlienky a dávalo podnet k častým sporom. Preto už od dávna sa usilovaly niektoré kláštory aspoň čiastočne sa vymaniť, najmä zpod trestného práva biskupa a podriadiť sa priamo Sv. stolici. Získané práva si časom rozširovaly. Prvý prípad sa vyskytol v kláštore sv. Kolumbána v Bobbio (628), ďalej v Monte Cassino a na žiadosť sv. Bonifáca fuldský kláštor (751) sa postavil pod ochranu Ríma. Tým kláštorom udelila Sv. stolica privilegium exempcie vzhľadom na ich misijnú činnosť, aby v nej mohly nehatene pokračovať. V 9. storočí už viac kláštorov žiadalo o pápežskú ochranu, najmä tzv. panské kláštory, ktoré zemepáni vykorisťovali, alebo ktoré biskupi svojvoľne utlačovali. Ochrana Sv. stolice (libertas Romana, in proprietate b. Petri) neznamenala hneď exempciu zpod biskupského dozoru, ale kláštory si to časom tak vysvetľovaly a vo viacerých prípadoch ju aj dosiahly. Ba nielen jednotlivé kláštory, ale neskoršie aj celé rehole dostaly tú výsadu. Exempcie boly zpočiatku dobrodením pre kláštory a umožňovaly nehatený vývin rehoľného života. No, neskoršie práve exempcie sa staly hlavným žriedlom zla, znemožňovaly prevedenie cirkevnej reformy.

Exempcie.

3. V 10. storočí vznikol nový, pôsobivejší spôsob kláštornej reformy. Kým totiž predtým tak reformovali kláštory, že uviedli, alebo sprísnili v nich reguly, teraz spojily sa jednotlivé opátstva v *kongregácie*. Ten spôsob vznikol už pred Gregorom VII., ale najmä po ňom dosiahol úplného rozkvetu. Podstatný reformný pokrok spočíval tu v snahe po *centralizácii* správy všetkých kláštorov jednej rehole. Jednotlivé kongregácie maly spoločný *materský kláštor*, ktorý buď založil ostatné kláštory, alebo ich reformoval. Predstavený materského kláštora vizitoval pridružené kláštory, v najviacerých prípadoch ustanovil priorov, keď sa voľakde javil úpadok v disciplíne, neposlušných mníchov pridelil inému kláštoru, kde boli menej škodliví a na ich miesto poslal obyčajne z materského kláštora osvedčených, spoľahlivých rehoľníkov.

Centralizácia.

Z kláštorných kongregácií najvýznamnejšia je *klunská kongregácia*. Keď Cirkev a kultúra hlboko upadla, vznikol klunský

kláštorný sväzok, z ktorého vyšla ďalekosiahla cirkevná a kultúrna reforma v stredoveku. Knieža Viliam z Aquitánie založil s opátom Bernom r. 910 v Cluny (Clugni, Cluniacum v Burgundii) kláštor, ktorý mal čo najprísnejšie dodržiavať reguly sv. Benedikta. Postavili ho priamo pod ochranu apoštolskej stolice. Od počiatku vládol v ňom najlepší duch. Prísne dodržiavanie benediktínskych predpisov, dôstojné odbavovanie sborovej modlitby, bohoslužby, prísna mlčanlivosť, odpojenie od sveta a prikladná poslušnosť voči predstavenému boly stále vlastnosti klunských benediktínov. Druhý opát kláštora sv. *Odo* († 942) založil viac kláštorov, mnohé vizitoval a zreformoval. Pre svätosť života sa tešil takej vážnosti, že sa mu dobrovoľne podriadily ním založené, reformované, ba aj iné francúzske kláštory. Vábilo ich k tomu okrem Odovej osobnosti i to, že pripojením ku klunskému kláštoru sa staly účastnými exempcie materského kláštora. Čoskoro stál klunský opát na čele rozsiahlej benediktínskej rodiny. Za Odových nástupcov Aymarda († 965), Majola († 994), Huga Veľkého († 1109) rozšírila sa kongregácia i za francúzske hranice do Nemecka, Anglicka, Itálie, Španielska a Poľska (slovenské benediktínske kláštory nepatrily tam priamo, nepriamo však klunský duch prenikol aj k nim, lebo stály v styku s kláštorom v Monte Cassino a s poľskými kláštormi). Za najväčšieho rozkvetu počiatkom 12. storočia, patrilo ku klunskej kongregácii viac ako 2000 kláštorov. Klunská kongregácia bola veľmi bohatá, jej autorita stále rástla nielen v Cirkvi, ale i vo všetkých svetských kruhoch, najmä uvedením božieho mieru (Treuga Dei). Získala si nesmrteľné zásluhy o duchovnú obrodu Západu a niet v Cirkvi v 10. a 11. storočí významnejšieho zjavu, ktorý by nevychádzal z klunského kláštora, alebo nestál s ním v spojení. Od druhej polovice 12. storočia však sa javia už v ňom príznaky úpadku a vodcovské miesto zaujmú rády cisterciánov a premonštrátov.

Klunská kongregácia.

4. Aj *v Taliansku* zlepšovaly sa kláštorné pomery, čiastočne z vlastnej iniciatívy, čiastočne zásahom klunského kláštora. Vznikly tam až dve benediktínske kongregácie. *Kongregáciu kamaldulskú* založil sv. *Romuald* († 1027), ktorý spojil benediktínske reguly s východným pustovníctvom. Okolo r. 1012 založil v blízkosti Florencie (campus Maldoli — Camaldoli) pustovnícku kolóniu, ktorá žila podľa regúl sv. Benedikta. Tu vznikla ešte v 11. storočí kongregácia kamaldulov. Potvrdil ju r. 1072 pápež Alexander II. Kongregácia sa zaslúžila o reformu Cirkvi v 11. storočí. Neďaleko Ca-

Kong. kamaldulská.

maldoli vznikla kongregácia *valombrozanská.* Založil ju okolo r. 1036 sv. Ján Gualbertus († 1073) v tienistom lesnom údolí (Vallombrosa). Spojil anachoretský život s cenobitickým podľa sprísnených benediktínskych regúl. Aby sa jeho mnísi čím dokonalejšie venovali kontemplatívnému životu, nedovolil im zaoberať sa ručnou prácou, nariadil stále mlčanie a stály pobyt v kláštore. Potrebné ručné práce konali laickí bratia. Aj tá rehoľa sa zaslúžila o reformu Cirkvi a napomáhala zvlášť Lea IX. a Gregora VII.

Kong. hirschauská.

O reformu nemeckých benediktínskych kláštorov získala si veľké zásluhy kongregácia hirschauská v Švábsku. Opát Viliam z Hirschau († 1091) v Čiernom lese zreformoval svoj kláštor, ku ktorému sa čoskoro pripojilo asi 100 kláštorov zo severného Nemecka a Rakúska. Veľkou novotou tejto kongregácie bolo, že do kláštorov sa nesmeli prijímať obláti. Mnísi vynikali vedeckou prácou. Aj írski mnísi ešte vždy dochádzali v tom čase do Nemecka a združili okolo materského kláštora sv. Jakuba v Regensburgu okolo r. 1075 viac kláštorov, čím vznikla kongregácia škótskych kláštorov (Schottenklöster).

Kým v staroveku mnísi boli zväčša laici (§ 53, 4), v stredoveku zasa väčšinou boli kňazi. Vyučovaním sa zapodievali zväčša len kňazi, telesné práce vykonávali laickí bratia (illiterati, laici, barbati, fratres conversi). Zadelenie mníchov do dvoch tried, kňazov alebo chórových mníchov, a mníchov-laikov stalo sa odvtedy všeobecným.

Rehoľný život na Slovensku.

5. O rehoľnom živote na Slovensku na začiatku stredoveku ťažko je utvoriť si jasný obraz. Avšak je nepopierateľné, že rehoľníci účinkovali medzi naším národom od počiatku jeho zapojenia do kresťanskej kultúry. Keď začiatkom 9. storočia salzburskí, neskoršie pasovskí biskupi vysielali k slovenskému národu vierozvestcov, boli to iste ako inde benediktíni. Je možné, že už Pribina založil pre nich kláštor na Zobore pri ním založenom kostolíku (833) a tak dal základ zoborskému opátstvu. Niet o tom síce nijakého historického záznamu, ale keď uvážime, že Pribina staval kláštory pre benediktínov v Zadunajsku (v Mosaburgu r. 853), čo je historicky zistené, predpoklad, že pritúlil tých prvotriednych kultúrnych činiteľov v stredoveku i v Nitre k svojmu sídlu, je úplne na mieste. Z doby Svätopluka už máme aké-také písomné stopy o rehoľnom živote na Slovensku. Podľa pražského kronikára Kosmasa dal Svätopluk vystaviť pri svojom sídle v Nitre chrám pre „pustovníkov", a pravdepodobne i kláštor. Wiching, prvý nitriansky biskup, bol pôvodne tiež benediktínskym mníchom, ktorý svojich spolupracovníkov bral z rehole benediktínov. Sv.

Štefan teda nie „založil", ako sa to obyčajne berie, opátstvo sv. Hipolyta na Zobore, ale ho len obnovil a obdaril majetkami. Tu žili istý čas i naši národní svätí Ondrej (Svorád) a Benedikt († 1012). Sv. Benedikt odišiel zo zoborského kláštora ako pustovník na Skalku, kde podstúpil mučenícku smrť. R. 1075 už jestvovalo benediktínske opátstvo vo Sv. Beňadiku nad Hronom a pravdepodobne i opátstvo P. Márie v Pohraniciach (pri Nitre). Neskoršie sa benediktínska rehoľa ešte viac rozšírila na Slovensku, a to v Diakovciach, Ludaniciach, na Skalke, v Klíži (pri Prievidzi), v Jánošovciach nad Rimavou, v Lekýri, v Hrabkove (Šariš), v Štóle (Spiš) a v Opátskej pri Košiciach. Hlavné opátstvo benediktínov v Panonhalme, ku ktorému patrily slovenské opátstva, bezprostredne nepatrilo do klunskej kongregácie. Keď však to opátstvo udržiavalo styky s poľskými kláštormi a najmä s opátstvom v Monte Cassino, prenikal klunský duch i medzi našich benediktínov.

Bühler, Klosterleben im deutsch. MA. nach zeitgenöss. Aufzeichn. 1921. — E. Tomek, Studien z. Reform d. deutsch. Klöster im 11. Jh. 1910. — G. Letonnelier, L'abbaye exempte de Cl. et le Saint-Siège. Paris 1924. — Le millénaire de Cluny, Annales de l'Académie de Mâcon 1910. — L. Chaumout, Hist. de Cluny. Paris, 1911. — A. Clunyi reform hatása Magyarországon. Pécs 1931.

§ 91. BOHOSLUŽBA, SVIATOSTI, KÁZEŇ A SPEV.

Liturgie.

1. V liturgii je badateľná v tejto perióde všeobecná snaha po jednote. Na Východe *carihradská liturgia* zatlačila rozličné liturgie, na Západe ale rímska liturgia skoro úplne odstránila ostatné. Najskôr ju uviedli v Anglicku (747). Karol Veľký rozkázal Alkuinovi rímsku liturgiu trocha prispôsobiť miestnym pomerom a potom ju nariadil v celej ríši. V Španielsku ju uviedol Alexander II. a Gregor VII. Po Gregorovi úplne zanikla španielsko-gotická alebo mozarabská liturgia a len začiatkom 16. storočia ju čiastočne znovu oživil kardinál Ximenes. Na niektorých miestach v Španielsku (Toledo) i dnes je známa. V Škótsku uviedli rímsku liturgiu v 11. storočí a v Írsku v 12. storočí. Usilovali sa ju uviesť aj v Miláne namiesto tamojšej ambroziánskej liturgie, ale ľud sa tejto pridržiaval tak húževnate, že sa podržala až dodnes. Sv. Cyrilom a Metodom uvedená rímska liturgia v staroslovienskom jazyku hoci na Morave a v Čechách, kde sa zrodila, sa neudržala, zachránila sa proti mnohým ťažkostiam v zemiach juhoslovanských.

Začiatkom stredoveku slúžievali *sv. omšu* ešte spôsobom starým ako bohoslužbu celej obce. Slúžieval ju obyčajne biskup za asistencie

ostatného kléru pri účasti veriacich. Popri tejto bohoslužbe celej obce sa vyskytujú od 7. storočia privátne sv. omše, zpočiatku len za zomrelých, neskoršie i za živých. Vždy sa však vyžadovalo, aby obec zastupovali aspoň miništranti. Jeden kňaz obyčajne slúžil i dve-tri sv. omše denne, ba vo sviatky a pôstne dni sa veru aj nariadilo slúžiť viac sv. omší (de die, pro vivis, pro defunctis). Avšak synody stále zakazovaly slúžiť denne viac sv. omší ako tri. Alexander II. r. 1065 okrem Vianoc zakázal kňazom slúžiť denne viac sv. omší, a to sa čoskoro všeobecne ujalo.

Sv. omša.

2. Sv. prijímanie udeľovali ešte pod dvoma spôsobmi a na lačný žalúdok; podávali ho i deťom. Sv. krv prijímali cievkami alebo tak, že namáčali do nej sv. chlieb. Od 8.—9. storočia upotrebovali na Západe obyčajne nekvasený chlieb pri sv. omši, čo dalo Východu podnet ostro napádať Západniarov ako azymitov. Namiesto nerozdeleného chleba uviedli teraz *hostie*, čím sa vyhlo drobeniu a zneucteniu Eucharistie. Z toho istého dôvodu nepodávali viac Eucharistiu veriacim na ruku, ale do úst. V gréckej cirkvi podávali lyžičkou konsekrovaný chlieb, namáčaný do sv. vína. Nebolo presnejších všeobecných predpisov o tom, koľko ráz majú veriaci prijímať. Na mnohých miestach prijímali veriaci každú nedeľu. Regula sv. Chrodeganga to žiadala od klerikov. Keď sa však šírila medzi veriacimi náboženská vlažnosť a mnohí ani raz v roku nepristúpili k stolu Pána, žiadaly viaceré synody, aby sa prijímalo aspoň mesačne alebo dva-tri razy do roka.

Sv. prijímanie.

3. Pri krste ostalo všetko po starom. Karolingovské zákony naliehaly, aby krstní rodičia konali svoje povinnosti, a žiadaly od nich znalosť latinského Otčenáša a Verím. Pri birmovaní niekde sa žiadalo, aby tak birmujúci biskup ako i birmovanec nič nejedli. V manželstve stredovek neuviedol zvláštnu novotu. Prízvukovalo sa, aby sa manželstvá uzavieraly pred duchovným, ale za platné pokladali i ináč uzavreté sňatky. I manželské prekážky zväčša boly tie isté ako predtým. Pri pokrvenstve siahala prekážka až po 6., 7. pokolenie. U novoobrátených národov nepodarilo sa Cirkvi všade a hneď uplatniť svoje manželské zákony. V mnohých prípadoch Cirkev bola nútená trpieť ich vžité domáce zvyky a len postupne mohla uviesť u nich kresťanskú disciplínu, najmä čo sa týka nerozlučiteľnosti manželstva.

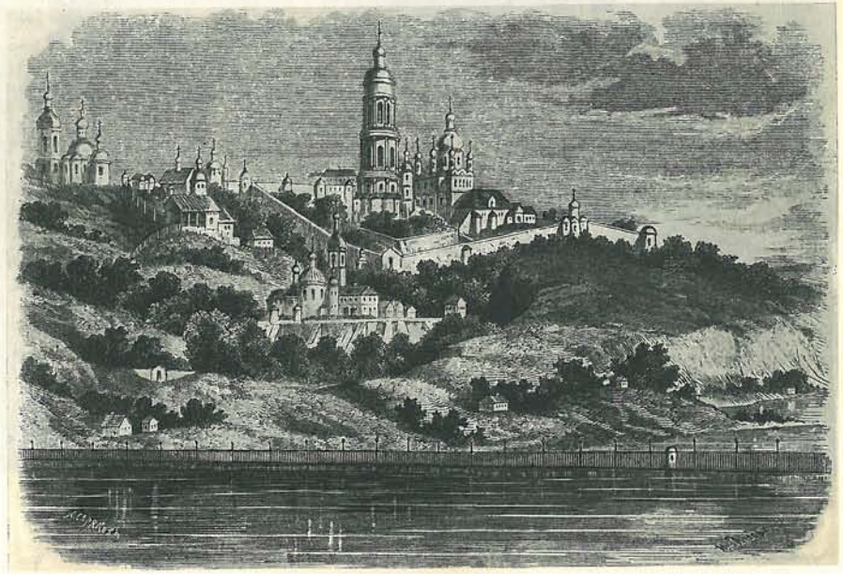
Ostatné sviatosti.

4. *Kázeň* i v tejto perióde bola dôležitou časťou bohoslužby. Ako synody, tak i Karolovo zákonodarstvo často upomínalo duchovenstvo na tú povinnosť. Kázalo sa v reči ľudu, i keď si kňazi spracovávali svoje kázne po latinsky. Z tej okolnosti, že stredoveké

Kázne.

65. Skrinka s ostatkami sv. Svoráda a Benedikta, Nitra, zlatnícka práca z roku 1674.

66. Pečerskaja Lavra, kultúrne centrum predtatárskeho Ruska, z ktorého vyšiel najstarší dejepisec ruský, mních Nestor (1056—1111).

67. Chilandari, kláštor na hore Atos, založil roku 1197 Štefan Nemanja.

68. Bazilika sv. Klementa v Ríme, národný chrám Slovanov. V ňom odpočíva sv. Cyril.

kázne sa nám zachovaly len v latinskej reči, vznikla najmä medzi nemeckými protestantmi mienka, že Cirkev nanútila veriacim nesrozumiteľnú cudziu reč a zanedbávala ľudovú. To však neobstojí. Kňazi písali svoje kázne po latinsky, zvlášť tie, ktoré boly určené nielen pre ľud, ale i pre širšiu, latinsky rozumejúcu verejnosť. Stredoveká spisovná reč bola len latinská; okrem toho čerpali z latinských prameňov, preto písali svoje kázne po latinsky. Ale predniesli ich v reči ľudu. Ako veľmi záležalo Cirkvi na ľudovej reči, najlepšie vidíme v prípade sv. Cyrila a Metoda. Kazatelia používali sbierok kázní vynikajúcich kazateľov (Béda Ctihodný, Warnefried, § 85). Karolingovské zákony žiadaly kázne každú nedeľu a sviatok. Kázať mali nielen biskupi, ale aj farári. Medzi najslávnejších kazateľov tej doby patria Garibald z Lüttichu, Bernold zo Strassburgu, Haymo z Halberstadtu, Rabanus Maurus, Wolfgang z Regensburgu a i.

5. *Cirkevný spev* v rímskej Cirkvi stál už na dosť vysokom stupni i v kresťanskom staroveku (§ 54, 4). S rímskou liturgiou uviedli ho i do ríše Frankov. Karol Veľký z Ríma doviedol spevákov a založil spevácke školy v Metze a Soissons. K sprevádzaniu spevu uviedol organ, ktorý zpočiatku bol veľmi primitívny. Podnet k uvedeniu organa daly akiste tie hudobné nástroje, ktoré darovali východní cisári Pipinovi a Karolovi Veľkému. Vystavené boly v Aachene a Compiègne. Nástroje postupne zdokonaľovali a v 10. storočí už malo každé opátstvo a katedrálny chrám svoj organ. Namiesto jednohlasného chorálneho spevu uviedli okolo r. 900 dvoj- a viachlasný spev (mních Hukbald zo St. Amand, † 930). Nedokonalé noty, neumy, opravil Guido z Arezza († 1050) uvedením štvorlinkového notového systému, čím umožnil zachovanie melódií. Zvony pochádzajú z Kampanie (Nola pri Neapoli, preto campanae). Írski mnísi uviedli ich do franskej ríše v 7. storočí a čoskoro začali ich všade upotrebovať. *Cirk. spev.*

A. Franz, Die Messe im deutsch. MA. 1902. — A. Franz, Die Benediktion im MA. 1909. — F. Stingeder, Gesch. d. Schriftpredigt. 1920. — St. Beissel, Die Entstehung d. Perikopen d. röm. Messbuches. 1908.

§ 92. SVIATKY, ÚCTA SVÄTÝCH A PÔSTY.

1. Počet sviatkov sa v tejto perióde značne rozmnožil. Vyžadovala to už i tá okolnosť, že obrátené a ešte neskrotené národy bolo treba často poučovať, pútať ich k miestu, ku kostolu, prehovoriť k nim a zamestnávať ich. Oslava veľkonočných a turíčnych sviatkov zpočiatku trvala 8 dní, neskoršie zredukovali oslavu na *Nové sviatky.*

tri dni, aby mohla byť prehĺbenejšia. V 8. storočí spomína Chrodegang oslavu všetkých apoštolov najprv spolu 1. mája, potom každého zvlášť. Všeobecným sviatkom sa stal sviatok Nemluvniatok. Všetkých svätých (1. nov. v Ríme ako sviatok zasvätenia Pantheonu) a sv. Martina (11. nov.). R. 998 uviedol klunský opát Odilo pre kláštory klunskej kongregácie deň Dušičiek. Pre oslavu pamiatky zomrelých stala sa klunská kongregácia veľmi populárnou. Tento zvyk prijalo i svetské kňazstvo a celá verejnosť. Všade oslavovali deň zasvätenia chrámu, patróna kostola, a na mnohých miestach i sviatok sv. Vavrinca a Michala.

2. *Úcta svätých* sa najmä od 8. storočia veľmi rozšírila, najmä úcta Matky Božej, apoštolských kniežat Petra a Pavla a mučeníkov. Zbožní kresťania často putovali k hrobom sv. apoštolov do Ríma, k hrobu sv. Martina v Tours a najmä do Jeruzalema. Ostatky svätých sa tešily veľkej úcte. Cirkev sama sa veľmi pričinila o to, aby tak zatlačila v novoobrátených národoch zbytky pohanských povier. Ostatky svätých sa začaly deliť, ba uctievaly sa i predmety, ktoré sa za živa alebo po smrti dotýkaly svätých. Nešetrilo sa nijakých obetí a námahy, ba použilo sa i často nedovolených prostriedkov, krádeže, násilia, aby si ich zaopatrili. Uvedením rímskej liturgie v ríši Frankov zvlášť veľkú úctu mali tí svätí, ktorých spomína kánon sv. omše. U Frankov a v Anglicku usilovali sa získať z nich relikvie, čo viedlo k potrebe deliť ostatky (v kresťanskom staroveku z úcty k svätým sa toho neodvážili). Preto sú francúzske, nemecké a anglické chrámy zväčša zasvätené rímskym mučeníkom. No, netreba ani spomínať, že ľudská sebeckosť a lakomosť uviedla do obehu i veľa nepravdivých ostatkov, prečo Cirkev nariadila ich prísne preskúmať. Prenášanie ostatkov sa dialo s veľkou slávnosťou, relikvie brali i do vojny a pomocou nich sbierali almužny na kostoly.

Úcta svätých.

Právo *kanonizácie* patrilo zpočiatku diecezálnemu biskupovi, ktorý to učinil na žiadosť ľudu bez dlhého procesu. Na Východe kanonizovali často členov panujúcich rodín, ktorí si toho nezaslúžili podľa dnešného ponímania. Ba, cisár Nikeforus Fokas (963—969) žiadal, aby sa do počtu svätých mučeníkov pojali všetci padlí vo vojne. V tom mu pravda nevyhoveli. Prvú slávnostnú kanonizáciu vykonal Ján XV. r. 993, keď za svätého vyhlásil augsburského biskupa Ulricha. Alexander III. rezervoval kanonizáciu Sv. stolici (§ 122, 1).

Kanonizácia.

3. Na Západe sa všeobecne ujala *rímska pôstna disciplína.* Nakoľko kvadragezimálny pôst trval vlastne len 36 dní, keďže v nedele sa nepostilo, doplnili ho na 40 dní tak, že pridali k nemu 4 dni pred prvou pôstnou nedeľou. Od 7. storočia začínal sa teda v stredu (caput jejunii). Rímsky zvyk posypať si v ten deň hlavu popolom rozšíril r. 1091 Urban II. na celú Cirkev (Popolná streda). Prípravu na pôst tvorily tri nedele: Septuagezima, Sexagezima a Quinquagezima. Pôst sám bol veľmi prísny. Do 9. hodiny nemali veriaci nič jesť, denne len raz sa mohli nasýtiť, zdržiavali sa nielen mäsitých pokrmov, ale i mlieka, syra a vajec. Tak postili aj každý piatok cez celý rok, výjmuc, keď padol naň sviatok. Zakázané boly v pôstne dni svadby, zábavy, ba niektoré synody zakázaly i lov, súdy, manželské obcovanie, ba aj oranie, aspoň za bohoslužieb. Od 11. storočia v pôstnom čase na znak smútku zastreli v kostole hlavný oltár a chór oponou, tzv. pôstnym súknom (Hungertuch). Už v staroveku v Ríme obvyklé suché dni (§ 57, 6) prijal teraz celý Západ, Gregor VII. upravil ich terajšie termíny a doplnil štvrtým štvrťročným pôstom jarným, ktorý však padol do veľkého pôstu (jejunium quatuor temporum — kántry). V tieto dni boly obyčajne kňazské vysviacky. Ako príprava na väčšie sviatky slúžily pôstne dni, vigílie.

Pôsty.

H. Kellner, Heortologie, 3. v. 1911. — A. Villien, Histoire des commandements de l'Église. Paris 1908. — St. Beissel, Gesch. d. Verehrung Marias in Deutschl. im MA. 1909. — L. Fischer, Die Kirchl. Quatember. 1924.

§ 93. POKÁNIE, CIRKEVNÉ TRESTY.

1. V tejto perióde sa všade na Západe ujala súkromná spoveď z tajných hriechov. Avšak za verejné hriechy a pohoršenia žiadalo sa i naďalej verejné pokánie, ba proti predošlej perióde sa ešte sprísnilo. Kým v staroveku verejnému pokániu podliehaly len kapitálne hriechy, teraz sa ono rozšírilo i na krivú prísahu, krivé svedectvo, únos žien, lúpež, úžeru, podpaľačstvo, čarodejníctvo a manželstvo v nedovolených stupňoch. Sprísnené bolo verejné pokánie i v tom ohľade, že teraz nezáviselo len od vôle hriešnika, či ho bude konať, ale žiadala to i svetská vrchnosť; prostredníctvom vyslanských súdov (§ 87, 3) presvedčila sa o mravnom stave každej obce a vinníkov donútila k verejnému pokániu.

Verejné a súkromné pokánie.

Za kajúcne skutky ukladaly sa zväčša pôst, almužna, vyhnanstvo, púť, bičovanie alebo vstup do kláštora (fratres conversi). Zákaz uzavrieť manželstvo verejným hriešnikom wormský snem (868) zrušil. Vrahovi sprísnili pokánie tým, že musel nosiť na krku, ramenách a nohách železné obruče, ukuté z vražednej zbrane dotiaľ, kým mu samy neodpadly.

Kajúcne skutky.

Biskupi často ukladali za kajúcny skutok púť do Ríma. Hriešnik bol znovu prijatý do Cirkvi samým pápežom. Z toho sa vyvinuly pápežské rezerváty. Boly to kruté opatrenia, ale keď uvážime divokosť novoobrátených národov, uznáme, že sotva by sa boly daly skrotiť inými, miernejšími prostriedkami.

Právo naložiť verejné pokánie a zpäť prijať hriešnika do cirkevnej spoločnosti patrilo biskupovi. Verejné pokánie sa obyčajne začalo na Popolnú stredu a rekonciliácia bola na Zelený štvrtok.

Penitenciálne knihy.

2. Nakoľko kajúcna disciplína bola hodne spletitá, spovedelník potreboval k jednotnému postupu soznam verejnému pokániu podliehajúcich hriechov a na ne vymeraných trestov. Zo soznamov vznikly celé knihy — tzv. *penitenciálne knihy*. Známe boly už v predošlej perióde, ale v stredoveku sa zvlášť rozšírily a podľa povahy ľudu primerané boly časovým a miestnym okolnostiam. Boly úradné, synodami schválené penitenciálne knihy a tiež súkromné.

Vzorom penitenciálnych kníh bola rímska kniha (Poenitentiale Romanum). V Anglicku bola známa penitenciálna kniha arcibiskupa canterburského *Teodora* († 690). Doplňoval ju Béda Ctihodný a Egbert z Yorku. Vo Francúzsku sa uviedla penitenciálna kniha, pripisovaná sv. Kolumbánovi. Nakoľko pre rôznosť penitenciálnych kníh začala sa v Cirkvi ujímať istá laxnosť, vzniká proti nim začiatkom 9. storočia značná opozícia, ktorá žiadala sprísnenie pokánia. Penitenciálne knihy sa síce neodstránily, ale synody najmä v dobe Karolingovcov žiadaly vrátiť sa ku kajúcnej disciplíne starokresťanstva. Už v takom duchu sú sostavené penitenciálne knihy Rabana Maura a Halitgara z Cambrai. Ale tie sa už málo ujaly, lebo doba verejného pokánia už sa bola pominula.

Redempcie.

3. Povážlivá novota vznikla okolo pokánia koncom 7. storočia v tzv. *redempciách* — výmenách trestu. Pozostávala v tom, že keď hriešnik nemohol, alebo mnoho ráz keď sa mu nechcelo vykonať predpísaný kajúcny skutok, mohol ho zameniť s ľahším — pôst na modlitbu, púť na bičovanie. Ba podľa staronemeckého trestného práva mohol sa kajúcnik oslobodiť aj peniazmi, ktoré dal ako almužnu chudobným, alebo ich venoval na nejaký dobrý cieľ. Vo svojich následkoch tak smutný zvyk sa na šťastie obmedzoval zväčša len na Anglicko, Nemecko a Francúzsko. Pokiaľ sa redempcia obmedzovala len na prípady, v ktorých hriešnik nemohol vykonať predpísaný kajúcny skutok a diala sa s potrebným privolením cirkevnej vrchnosti, vec bola v poriadku. Mohlo sa to však zneužívať a skutočne sa i zneužívalo, čo je v tejto dobe ľahko pochopiteľné. Zámožní postavili miesto seba chudobných alebo mníchov, ktorí za peniaze vykonali za nich pokánie, alebo

sa im vina za peniaze jednoducho odpustila. V penitenciálnych knihách bola označená pri jednotlivých hriechoch a na ne vymeraných trestoch hneď peňažná suma, ktorou sa daly vykúpiť. Redempcia nielen že vážne porušila starú kresťanskú kajúcnu disciplínu, ale vyvolala u ľudu, v kresťanskej viere i tak ešte málo vycvičenom, mýlne poňatie o hriechu a pokáni. Zlozvyk redempcie potrval až do 12. storočia, hoci ho synody (Tribur 895; Rouen 1048) obmedzovaly len na najťažšie prípady a varovaly pred zneužitím; ustúpil len učeniu Cirkvi o odpustkoch (§ 123, 4).

Tresty. Vyobcovanie.

4. *Trestné právo* starokresťanskej Cirkvi rozšírili na celom Západe a čiastočne ho sprísnili. *Vyobcovanie* (excommunicatio) bolo večné a dočasné. I keď bolo vyobcovanie večné, dovolili hriešnikovi na smrteľnej posteli prijať sviatosť, ako to bolo už i v staroveku (§ 56). Sprísnená bola exkomunikácia v tom ohľade, že hriešnik bol vylúčený nielen z cirkevnej spoločnosti, z bohoslužby, prijímania sviatostí, ale i občianskeho spolunažívania, z úradov, vojenskej služby, ba istý čas sa mu nedovolilo ani vstúpiť do stavu manželského. Keď sa exkomunikovaní v istom čase nepolepšili, svetská vrchnosť ich uväznila, zhabala im majetky, alebo poslala do vyhnanstva. Exkomunikovaných duchovných, keď sa nekajali, pozbavili úradu (suspensio). Obvyklým trestom pre duchovných bolo uzavretie do kláštora, ba nižšie duchovenstvo trestali i bitím. Pri zvlášť veľkých previneniach trestali klerikov degradovaním za osobitných obradov.

Tresty kléru.

Ako novota vystupuje v tejto perióde v cirkevnom trestnom práve *interdikt*. Keď ani doterajšie tresty neúčinkovaly, siahla Cirkev k citeľnejšiemu trestu: zakázala totiž v niektorom kostole alebo väčšej-menšej oblasti všetky, alebo časť cirkevných funkcií. Trest interdiktu sa teda mohol vzťahovať aj na nevinných, v čom vlastne bol smysel trestu, nakoľko nevinne trpiaci mali pohnúť zatvrdených hriešnikov, aby sa kajali. Interdikt sa miestami objavuje už v 6. storočí, v 10. storočí je však veľmi často používaným trestom. Mohla byť ním zasiahnutá farnosť, diecéza, provincia, ba aj celá krajina. Zpočiatku boly obyčajne zakázané pri interdikte všetky cirkevné funkcie, neskoršie sa dovolilo vysluhovať krst, sviatosti umierajúcich a odslúžiť tichú sv. omšu v uzavretom kostole. Ten spôsob interdiktu sa stal čoskoro všeobecným.

Interdikt.

P. Fournier, Études sur les pénitentiels: Revue d'hist. et de lit. rel. 1901/4. — B. Kurtscheid, Das Beichtsiegel in s. geschichtl. Entwicklung. 1912. — J. Schmitz, Sühnewallfahrten im MA. 1910.

§ 94. NÁBOŽENSKO-MRAVNÝ ŽIVOT.

1. Rodina celého kresťanstva v porovnaní so starovekom *nepomerne a rýchle* vzrástla pristúpením germánskych a slovanských národov k Cirkvi. Nakoľko sa ich obrátenie zväčša dialo húfne, lebo stačilo získať pre kresťanstvo panovníka, náčelníka rodu a národ ho nasledoval dobrovoľne alebo nútene, je prirodzené, že do Cirkvi vstúpili aj ľudia duševne nespracovaní, ktorí priniesli so sebou do Cirkvi svoj bývalý pohanský svet, jeho zvyky a mravné náhľady. Na odstránenie týchto muselo kresťanstvo napäť všetky svoje sily, ale i tak išlo to len postupne, nie razom, čo je pochopiteľné.

Povera. Národy priniesly sebou pohanskú *poverčivosť*, ktorá ešte dlho v nich žila v kresťanskom zafarbení. Dôvera v amulety, začítanie, čarodejníctvo, bosoráctvo, veštenie, hádanie zo sv. Písma (sortes sanctorum bibliorum) boly na dennom poriadku. Pápeži (Gregor III., Leo IV.), synody a svetskí panovníci v dobe Karolingovcov často vystupujú proti týmto neporiadkom, ale tie hlboko vrástly do ľudového presvedčenia. K najošklivejším stredovekým pomýleniam patria *božie súdy* (ordálie), ktoré vyvieraly zo starogermánskych a slovanských právnych náhľadov, že totiž božstvo v istých okolnostiach musí zasiahnuť v prospech nevinných a na vyjavenie zločinu. Túto vieru, že Boh sa môže ujať len spravodlivej veci, a keď treba zázračne zakročí, aby spravodlivosť nepodľahla, podržali i ako kresťania. Germánske a slovanské národy vo svojej až detsky naivnej viere a nedokonalom súdnictve, v nedostatku iných dokazovacích prostriedkov pokladaly božie súdy za náhradné dokazovacie prostriedky a ich oprávnenosť si vysvetľovaly z niektorých prípadov sv. Písma.

Božie súdy.

Druhy ordálií. Najbežnejšie druhy ordálií boly: *Súboj* exorcizmom očistenými zbraňami. Pred súbojom musely stránky v prítomnosti kléru prisahať, že ich sporná vec je čestná a spravodlivá. Víťaz nadobudol práva i pred sudcom. Súboj ako dokazovací prostriedok sa udržal najdlhšie, uznal ho i Karol Veľký, ba Oto I. dal ním riešiť i majetkoprávne spory, či napr. s pozostalosťou sa majú deliť synovci so strýkom. *Krížová skúška*, ktorá spočívala v tom, že protivníci stáli cez omšu pri oltári s rukami vystretými a skríženými. Komu ruky skôr klesly, ten bol pokladaný za vinníka (Ľudovít Pobožný r. 816 zakázal tento spôsob). *Skúška pri márach* (jus feretri) — keď upodozrievaný vrah sa musel dotknúť mŕtvoly zavraždeného; keď sa mŕtvola pohla, alebo začala krvácať, vrah bol usvedčený z viny. Skúška s *horúcou vodou*, pri ktorej obžalovaný s holou rukou mal vybrať voľajaký predmet z kotla, naplneného vriacou vodou. *Studenou* vodou tak skúšali, že na povraz priviazaného obžalovaného hodili

do vody, a keď sa ponoril, pokladali ho za nevinného. *Skúška ohňom* mala veľa variácií. Obžalovaný musel prejsť boso po žeravom uhlí, dreve, ruky strčiť do rozžeravenej železnej rukavice, a keď sa nepopálil, bol pokladaný za nevinného. Skúšku s *Oltárnou svätosťou* upotrebovali obyčajne u mníchov a duchovných, obviňovaných z vraždy, cudzoložstva a krádeže. Obvinenému dali prijať, a keď onemocnel alebo zomrel, pokladali ho za vinníka. Ináč prijímanie sa nepovažovalo striktne za boží súd, ale za prípravu na iné skúšky. Neskoršie miesto Eucharistie skúšali s posvätenými jedlami (judicium offae, panis adjurati).

Obvinený mohol v niektorých prípadoch postaviť namiesto seba iného, ktorý sa podrobil božiemu súdu.

I pri varovných hlasoch niektorých cirkevných mužov (Mikuláša I., Štefana VI., Alexandra II., biskupa Agobarda z Lyonu) božie súdy uplatňovaly sa aj v cirkevnom súdnictve a v svetských súdoch sa udržaly veľmi dlho. Úradne však Cirkev nikdy ich neschvaľovala, ba, keď nemohla ich odstrániť, snažila sa ich aspoň zmierniť a nahradiť životu menej nebezpečnými prostriedkami. Cirkev sa usilovala uviesť miesto nich *prísahu* obvineného, podloženú prísahou 6—7 svedkov (testes de septima manu), ktorí mali svedčiť o vieryhodnosti obžalovaného. Len keď takých obžalovaný nemohol sohnať, maly miesto božie súdy. Aby sa predišlo nakoľko možno neporiadkom, sverila Cirkev božie súdy kňazskému dozoru. Rituálky z 9.—12. storočia obsahujú veľa benedikcií predmetov, upotrebovaných pri božích súdoch. Súdu predchádzala obyčajne sv. omša. Božie súdy udržaly sa až do 13. storočia a len ráznemu zakročeniu Inocenta III. na štvrtom lateránskom sneme (r. 1215) sa podarilo ich odstrániť. Stanovisko Cirkvi osvojili si aj svetskí panovníci (Fridrich II., Ľudovít IX.) a tak konečne vymizla táto škvrna stredoveku.

Prísaha.

2. Ďalšími veľmi rozšírenými chybami tejto doby boly *lúpežníctvo*, *pomstychtivosť*, *ukrutnosť*, surová smyselnosť, pudovitosť, *bojovná podráždenosť* a opilstvo. V politických zápletkách a ustavičných vojnách ľud zosurovel. Silu nadovšetko zvelebujúcemu Germánovi ťažko sa bolo vmestiť do Cirkvou a občianskym právom vymedzeného poriadkového rámca. *Pästné právo*, právo silnejšieho najmä u šľachty sa veľmi zakorenilo a tak u nej, ako najmä u slabších podriadených, zapríčinilo veľké neprávosti. Cirkev sa veľmi usilovala to odstrániť; biskupi, synody od 11. storočia vymerali najväčšie tresty na tých, ktorí svojvoľne a násilím riešili spory namiesto toho, aby sa dovolávali súdu. Ba, keď ani to nepomohlo, bol ľud vyzvaný k ozbrojenému boju proti utlačovateľom, hoci tieto boje obyčajne sa skončily s nezdarom. Účin-

Pästné právo.

nejšie zasiahla Cirkev v krotení pomstychtivosti a stálych nepokojov azylným právom a hlavne v 10. storočí uvedeným *božím mierom (Treuga Dei)*. Myšlienka pochádza z klunského kláštora, kde opát Odilo (§ 90, 3) uviedol ju v južnom Francúzsku; čoskoro ujala sa aj inde. Treuga Dei pozostávala v tom, že od stredy večera do pondelka rána, dni to, kedy trpel a umrel Spasiteľ, zbrane musely odpočívať. K tým dňom pribrali ešte čas adventný, pôstny a niektoré sviatky svätých. Tým sa zmierňovala stála bojovnosť, rozzúrený sa mohol upokojiť, prenasledovaný ukryť. Obrany neschopné osoby sa tešily plnému mieru. Boží mier sa ujal v celom Francúzsku, Nemecku, Anglicku, Španielsku, a prvé tri lateránske synody (1123, 1139, 1179) rozšírily ho na celú Cirkev.

Boží mier.

Stanovisko Cirkvi ohľadom *manželstva*, zvlášť čo sa týka nerozlučiteľnosti, sa len ťažko ujímalo, najmä v popredných rodinách. Ani otroctvo nebolo ešte úplne odstránené. Avšak pričinením Cirkvi čím ďalej tým viac prechádzalo otroctvo v poddanstvo, v ktorom život človeka bol oveľa ľudskejší a znesiteľnejší.

3. Iste má tá perióda veľa tmavých stránok, ale popri nich sú i mnohé svetlé stránky. Cirkvi svojimi vizitáciami a stálym vyučovaním sa podarilo odstrániť, zmenšiť veľa neprávostí. Popri krikľavých chybách vidíme v tej perióde i skvelé ctnosti, hlbokú pobožnosť, pevnú, až detinskú vieru, úprimné, kajúcne smýšľanie, obetavosť a dobročinnosť. I v dobe najväčšieho úpadku, v 10. a 11. storočí, obdaril Boh svoju Cirkev mnohými svätcami: sv. Brunom z Kolína († 965), sv. Wolfgangom z Regensburgu († 994), sv. Vojtechom (997), sv. Václavom († 929), sv. Stanislavom († 1079), sv. Štefanom a Imrichom, náš národ sv. Ondrejom a Benedikom († 1012), ktorí zbožnosťou a dobrým príkladom posvietili svojim národom na ceste z tmy k dokonalejšiemu životu. Cirkev, keď v tých časoch sa aj prilepilo na ňu veľa nedôstojného, osvedčila sa predsa ako *vychovávateľka národov*, dokázala svoju civilizačnú silu, čo musí uznať každý, kto nie je predpojatý.

Svetlé stránky.

H. Reh, Zur mittelalterl. Kulturg., Staat u. Kirche. 1920. — H. Glitsch, Die mittelalt. Gottesurteile. 1920. — S. Grelewski, La réaction contre les ordalies en France depuis le IXe s. Strasbourg 1924. — H. Fehr, Gottesurteil u. Folter; 1926. — Küster, De treuga et pace Dei. 2. v. 1902. — H. Finke, Die Frau im MA. 1913.

ŠTVRTÁ PERIÓDA.

Pápežstvo na vrchole svojej moci (1073—1294).

Cirkev v predošlej perióde vykonala najskvelejšiu civilizačnú prácu, získala pre kresťanstvo nové európske národy. Nakoľko potrebovala svetskej ochrany a z Carihradu ju nedostala, obrátila sa ku germánskym národom. Pápež sa postavil so svojím cirkevným štátom pod ochranu obnoveného západného cisárstva, ktoré ho síce bránilo proti vonkajším nepriateľom, ale vnútorne, podobne ako bývalé východné cisárstvo, ho chcelo zvládnuť. Pápežstvo upadlo a dostalo sa do područia cisárstva. Tým je vyplnená tretia perióda. Avšak z klunského kláštora veje nový duch, v ktorom sa Cirkvi podarí vyslobodiť sa zpod svetskej nadvlády (investitúra, Gregor VII.) a vnútorne sa zreformovať (sv. Bernard, sv. František Assiský). Pápežstvo dosiahne vrcholu svojej moci, uháji si ju v ťažkých bojoch s cisárstvom (Barbarosa, Fridrich II.), pospája kresťanské národy v jednu veľkú rodinu (Cirkev — Civitas Dei). Asi 150 rokov má sacerdotium prevahu nad impériom. Kresťanský duch prenikne celý verejný život. Pod pápežstvom sjednotené západné kresťanstvo cíti dosť sily v sebe, aby pristúpilo k najväčšiemu stredovekému podujatiu, totiž križiackym výpravám. Pápežstvo sa snaží pripútať Východ k Západu. Obnovením cirkevnej disciplíny podvihne sa úroveň kléru a rehoľný život sa obohatí novými rehoľami. Cirkevná veda dosiahne v scholastike a mystike veľkého rozkvetu, umenie v románskom slohu a gotike slávi triumfy. Kresťanstvom preniknutá politika, veda a umenie sa spája v krásnu harmóniu. I keď medzi ideálom a skutočnosťou bola často veľká medzera, jednako je isté, že kresťanský duch oživoval a oplodňoval celý súkromný a verejný život tak ako nikdy predtým a potom.

HLAVA I.

Pápežstvo a cisárstvo — Cirkev a štát.

§ 95. CLUNY — KOLÍSKA CIRKEVNEJ REFORMY.

Asketický duch.

Rozkladom Karolingovskej kultúry (§ 76, 3) upadol i cirkevný život a neporiadky sa javily na celej čiare. Bola potrebná reforma, a to dôkladná a hlboko siahajúca. Pravda, dôkladné reformy dajú dlho na seba čakať a obyčajne sa pripravujú v malých kruhoch, nebadane, aby duch, proti ktorému sú namierené, nezničil ich ešte v zárodku. Už dávno predtým, čo Oto I. oslobodil pápežstvo z nedôstojného položenia, do ktorého sa dostalo v 10. storočí, vznikaly v Cirkvi bunky a reformné hnutia, ktoré boly pre ňu nádejnejšie a účinnejšie ako politické zásahy panovníkov. Mravný úpadok sa nedá odstrániť politickými zásahmi, ale asketickým duchom. Taký duch sebazaprenia — ako neskoršie tak často — i teraz sa zrodil v tichých kláštorných celách.

Klunský zásah.

Predovšetkým bol to *klunský* kláštor, v ktorom ožil znova mníšsky ideál. (§ 90, 3.) Uprostred úplného zosvetáčenia cirkevného života vznikla v klunských mníchoch túžba stať sa ozaj mníchom v duchu sv. Benedikta. Vytýčený cieľ sa dosiahol pričinením providenciálnych opátov tohto kláštora. Klunský duch prenikol nielen okolité benediktínske kláštory, ktoré sa k nemu pridružily, ale čoskoro jeho účinky boly zjavné i u svetského kňazstva. Neobmedzoval sa len na Francúzsko, ale prešiel do Nemecka (hirschauská kongregácia) a Talianska (kamalduli). Organizovala sa silná reformná strana tak medzi rehoľníkmi, ako i medzi svetským klérom, ba aj medzi laikmi s Cirkvou dobre smýšľajúcimi. Cisár Oto III. („cisár a mních", úprimný priateľ Silvestra II.), Henrich III. (§ 76, 4) stáli už pod vplyvom klunských snáh. V dobe pápeža Lea IX. (1049—54) vnikol reformný duch i do najvyššieho cirkevného vedenia. Leo IX. už ako toulský biskup stál v úzkom spojení s klunským kláštorom, a keď už ako zvolený pápež na ceste do Ríma navštívil Cluny, vzal so sebou do Ríma mladého mnícha *Hildebranda.* Tým, že sa dostali do centrálneho vedenia ľudia klunsky smýšľajúci, otvorily sa reformným snahám klunského kláštora široké možnosti uplatnenia. V Hildebrandovi mala reformná snaha tak silného a obratného človeka, preto jej víťazstvo bolo zaistené. Ba, keď reformné hnutie nadostač zosilnelo, neuspokojilo sa už len nábožensko-mravnou obnovou mníšstva a kléru, ale postúpilo o krok ďalej; t. j. chcelo reformu celej Cirkvi. Za heslo si vytýčilo:

oslobodiť Cirkev od svetskej nadvlády. Nakoľko sila svetskej moci nad Cirkvou spočívala v laickej investitúre, je prirodzené, že ostrie reformného hnutia bolo namierené proti nej. Pohnútkou nastávajúcich bojov bolo odstránením laickej investitúry zaistiť Cirkvi slobodu. A to úsilie dalo klunskému reformnému hnutiu svetodejinný význam.

Protivníci klunského hnutia.

Klunský program narazil na silný odpor, a to nielen u panovníkov a šľachty, proti ktorým bol v prvom rade namierený, ale i u vysokého kléru, ktorý spriatelený a spríbuznený so svetskými pánmi, nehatene žil ako oni. Feudalizmus mal svoje zlé následky v živote politickom a prinášal ho k úplnému rozkladu. No, na poli náboženskom boly jeho následky ešte smutnejšie. Ženská vláda v Ríme, manželské neporiadky v panujúcich rodinách, ich ľahká mravnosť, kňazská nezdržanlivosť a simonia sú typickými príznakmi vtedajšieho spoločenského rozkladu. Proti tomu sa odvážil bojovať klunský duch, a zvíťazil. Západ bol síce pokresťančený už dávno, ale ozaj kresťanským sa stal len vtedy, keď ho klunská reforma očistila od zvyškov pohanskej hniloby.

B. Egger, Die Cluniacenserklöster bis z. Auftreten d. Zisterz. 1907. — A. du Bourg, S. Odon; Paris 1905.

§ 96. GREGORIÁNSKE IDEY.

Pomer Cirkvi a štátu.

Odkedy sa Cirkev dostala do úzkeho styku so štátom, vždy bola aktuálna otázka, podľa akých smerníc sa má určiť vzájomný pomer tých dvoch vrchností. Najmä klunskej reformnej strane išlo o presné určenie tých zásad, ktoré majú usmerňovať spoločné nažívanie Cirkvi a štátu. Súhrn ideí, na ktorých podľa vtedajšieho kresťanského náhľadu sa má vybudovať pomer Cirkvi a štátu, alebo podľa ktorých štát a Cirkev aspoň v pogregorskej dobe istý čas skutočne nažívaly, sa nazýva gregoriánskymi ideami. Pomenované sú podľa Gregora VII. (Hildebranda), nie ako by jedine od neho pochádzaly, ale preto, že on bol ich typickým predstaviteľom a priekopníkom.

1. *Základné smernice.* a) *Náboženstvo* je najväčšie dobro ľudstva, preto má preniknúť a zošľachtiť všetko tuzemské, jemu má slúžiť všetko stvorené, lebo len tak dosiahne svojho Stvoriteľom určeného cieľa. Požiadavkám náboženstva sa má podrobiť nielen jednotlivec, ale i spoločnosť a štát. Preto boly stredoveké sociálne ustanovizne a hospodárske združenia súčasne i náboženskými spolkami. Meč rytierov bol posvätený, lebo ho mal upotrebovať na

obranu náboženstva. Nechať bez povšimnutia náboženský moment u stvorených vecí, rozlučovať Cirkev od štátu: to nedalo sa srovnať s kresťanskými ideami. b) Národy spojené spoločným náboženstvom majú tvoriť jednotu. Podľa kresťanských zásad nemôže a nemá byť nič, čo by ich značne diferencovalo. A ako tvoria kresťanské národy v náboženskom ohľade celok — Cirkev —, tak majú tvoriť i vo svetských vzťahoch spoločnosť — veľkú kresťanskú ríšu: *„respublica christiana"*. Táto, zodpovedne svojmu dvojitému prvku duchovnému a svetskému, má mať dvoch najvyšších predstaviteľov: pápeža a rímskeho cisára. Pravda, tým sa nemá narušiť samostatnosť a neodvislosť jednotlivých kresťanských národov vo svetských veciach. c) Najvyšší predstavitelia, *pápež* a *cisár*, majú spoločne postupovať v dohode a súlade, majú sa navzájom podporovať a chrániť. V náboženských veciach je najvyšší pápež, vo svetských cisár. Kto je z nich väčší, to sa netreba pýtať. A keď predsa treba určiť medzi nimi prvenstvo, tak je to dané povahou samej veci, ktorú zastupujú. Nakoľko podľa božieho určenia svetské má slúžiť duchovnému, preto i pápež, ako nositeľ duchovnej moci, do istej miery stojí i nad cisárom.

Respublica christiana.

Idea veľkej, na celú zem sa rozprestierajúcej kresťanskej ríše je vlastne tak stará, ako samo kresťanstvo. Jeho ideálom vždy muselo byť pospájať ľudí spoločným náboženstvom v harmonický celok. Tá idea dosiahla svojho prvého zrealizovania v rímskej ríši. Lenže sa ešte tu slabo dosiahlo kresťanského ideálu. Rímsky štát bol útvarom násilia, kde národy sa držaly pohromade vôľou všemohúceho panovníka — „imperátora" a „pontifexa" v jednej osobe. Nová „respublica christiana" mala byť útvarom, vyplývajúcim zo slobodnej vôle kresťanských národov, kde nemalo miesta opanovanie jedného národa druhým. V nej funkciu imperátora a pontifexa nemohla vykonávať jedna osoba, ale boly potrebné dve osoby. Cirkevnú moc nemohol mať laik, musel ju mať pápež. Ale nesmelo byť ideálom pápežovým strhnúť na seba všetku, i svetskú moc. Tá patrila cisárovi. Kresťanská republika nemala mať nepriateľa v sebe, len mimo seba. Za rodených nepriateľov tejto ríše sa pokladaly všetky nepokrstené, pohanské národy. Životnými prejavmi kresťanskej republiky boly križiacke výpravy a boj proti Turkom.

2. *Pápež.* Kresťanstvo uznávalo v pápežovi svojho duchovného vodcu a otca veľkej kresťanskej rodiny. Pápež mal dozerať: a) na *mravy* tak jednotlivcov ako i národov, poddaných a panovníkov. Očakávalo sa od neho, aby napomenul a pokarhal i panovníkov, keď sa v niečom sprotivili kresťanským mravom; mal potrestať i celé národy, keď odbočily s cesty kresťanskej spravodlivosti. Bolo celkom prirodzené, keď sa často národy podrobily otcovskému rozhodnutiu pápežovmu nielen v cirkevných veciach, ale i v sporoch

Pápež, vodca kresť. rodiny národov.

čisto svetských. b) Pápež bol *rozhodujúcim sudcom* v sporoch medzi panovníkmi a národmi; každému mal nestranne vykázať jemu patriace miesto. c) Pápežovi patrilo najvyššie vedenie v spoločných podujatiach celého kresťanstva, v križiackych výpravách a vojnách proti Turkom.

A) Sudcovská moc pápežova nad panovníkmi v mravných veciach sa prejavuje dosť často: Mikuláš I. zakročil v Lotárovej manželskej veci (§ 77), Gregor V. suspendoval na sedem rokov francúzskeho kráľa Róberta pre nedovolené manželstvo, Paschal II. prinútil francúzskeho kráľa Filipa I. zrieknuť sa cudzoložstva atď. Sv. Bernard správne nazýva pápeža refugium oppressorum. Verejnosť sa spontánne dožadovala pápežovho zákroku, keď sa voľakde verejne diala nespravodlivosť a zazlievala pápežom, keď nezakročili proti hriechu a neprávostiam. Už v samom titulovaní sa odzrkadľovala jeho úloha; nielen podriadení, ale i panovníci ho totiž nazývali „otcom", on zasa každého, i panovníkov, oslovoval „synu". Bolo prirodzeným následkom jeho otcovskej autority, že medzi kresťanskými národmi sa nemohlo nič významnejšieho diať, vznikať a meniť bez jeho vedomia, schválenia alebo privolenia. Preto novozaložené kresťanské štáty hľadaly u pápeža uznanie, dávaly sa pod jeho ochranu a panovníci od neho prosili kráľovské koruny. I súkromné osoby a spoločnosti vtedy sa cítily istými, vtedy uznávaly medzi sebou uzavreté smluvy za platné, keď sa ich ujal a potvrdil pápež. I dnes svet všeobecne cíti nedostatok nejakého najvyššieho medzinárodného fóra, ktoré by s konečnou platnosťou riešilo sporné veci medzi národmi. Toto fórum mal stredovek vo Sv. stolici tak dokonale vybudované, že ideálnejšie si to predstaviť ani nie je možné. Pápežovi ako hlave celého kresťanstva boli všetci — jednotlivci i národy — jednako blízki, jednako milí. Keď voľakde u ľudí, tak u pápeža najviac bolo vylúčené stranníctvo, nadržiavanie, protekcie, a čo do zrelosti, vážnosti, učenosti a schopnosti v porovnaní s ostatnými verejnými činiteľmi svojej doby pápež iste prevýšil každého. V cirkevných trestoch, ktorým vtedy nemohol nikto vyhnúť, mali pápeži naporúdzi také účinné sankcie, že pre svoje rozhodnutia získali bezpodmienečnú platnosť všade a voči každému. Dnes požíva svet pokoj na dlhší-kratší čas len vtedy, keď sa národy do poslednej sily vyčerpajú vojnami, alebo keď sa jeden druhého boja, lebo každý je po zuby ozbrojený; vtedy ale v mnohých prípadoch ručila zaň sama osoba pápežova.

Sv. stolica, najvyššie fórum v sporoch.

B) Stredovekým pápežom sa často vyčíta, že sa snažili vytvoriť *teokratickú univerzálnu monarchiu, v ktorej by bola musela prestať suverenita panovníkov.* Táto výčitka sa opiera o niekoľko menej obozretných alebo nesprávne pochopených výpovedí pápežov. Najmä Gregor VII. používal také slová, ktoré daly podklad k spomínanej domnienke (potestatem civilem humana superbia repperit, ecclesiasticam divina pietas instituit). Pravda je tá, že úradná Cirkev nemohla mať také snahy, lebo tým by bola vážne poškodila primát pápeža v cirkevných veciach. Ani klunské hnutie nemalo také snahy vo svojom programe. Dobre vedelo, ako škodné je pre Cirkev, keď sa príliš angažuje pre

Pápež a suverenita panovníkov.

svetské veci. Je pravda, že v čisto duchovných veciach si nárokovali pápeži právomoc i nad panovníkmi. A to je správne. Ba, podržali si právo rozhodovať i vo veciach svetských, nakoľko sa tieto miešaly s duchovnými, keď išlo totiž o dobro Cirkvi a spásu duší (ratione peccati, non ratione dominii). Prípady, keď pápež vystupoval vo veciach cirkevného štátu, ktorého bol suverénom, alebo vo veciach štátov, ktoré boly v lénnom pomere k Sv. stolici (Sicília, Anglicko za Inocenta III.), nemožno pokladať za snahu o teokratickú univerzálnu monarchiu. Niektoré krajiny (Uhorsko, Česko, Poľsko) sa dobrovoľne postavily pod ochranu Sv. stolice, za čo platily ročné poplatky. Týmto neboly pozbavené svojej suverenity, len Sv. stolicou boly chránené proti utlačovateľom. Stredovekí pápeži uznávali svrchovanosť panovníkov v čisto svetských veciach. Zo stredovekých pápežov Inocent III. najviac zasahoval do politických vecí. Keď dakomu z pápežov, tak jemu by sme mohli najviac vyčítať, že sa snažil o univerzálnu monarchiu. Avšak práve on v spore s francúzskym kráľom Filipom Augustom veľmi zreteľne prízvukoval, že panovník v čisto svetských veciach nikoho nemá nad sebou. A potom je pravda i to, že čím silnejšia osobnosť sedela na pápežskom tróne a čím slabší, nehodnejší a nespravodlivejší panovníci viedli osudy jednotlivých národov, tým viac sa mohly vyskytnúť potreby pápežského zákroku, ktorý mohol budiť dojem, ako by si pápeži nevážili suverenitu svetských panovníkov.

3. *Rímsky cisár.* Idea rímskeho cisára obsahovala dva prvky. a) V politickom ohľade znamenala *„imperium mundi"*, t. j. právo dozoru nad kresťanskými, ináč suverénnymi štátmi, ktoré sa mu *dobrovoľne podriadily.* V tomto ohľade úlohou rímskeho cisára bolo udržať v celom kresťanstve vonkajší poriadok a viesť spoločné podnikania „kresťanskej republiky", pravda, v dorozumení s pápežom a v podriadení sa jemu. b) Hlavné, čo obsahovala idea rímskeho cisárstva, bolo *„advocatio Ecclesiae"*, t. j. ochrana Cirkvi, jej hlavy, zástupcov, jej práv, jej podnikaní pri šírení evanjelia medzi národmi. Idea je dobre vystihnutá v orácii za rímskeho cisára: „Bože, ktorý si k šíreniu evanjelia Večného Kráľa ustanovil hodnosť rímskeho cisára . . .".

Cisár, ochranca Cirkvi.

Podľa stredovekých, do 14. storočia všeobecných náhľadov, rímskym cisárom bol ten, ktorého pápež *korunoval* za rímskeho cisára. Za podstatný element hodnosti rímskeho cisára pokladala sa totiž ochrana Cirkvi. Túto mohla udeliť len hlava Cirkvi — pápež, preto i jemu patrilo právo korunovácie. Tým sa rozumie i to, že pápež rozhodoval i nad osobou, ktorá mala byť nositeľkou hodnosti rímskeho cisára. Absolútne hovoriac, pápež mohol udeliť túto hodnosť, komu chcel. Časom však vzhľadom na vynikajúce postavenie Nemecka medzi europskými národmi vzniklo viac-menej

Kto sa stal cisárom?

len zvykové právo, že rímskym cisárom bol vždy *panovník nemecký.* Vždy sa však uznávalo, že „nemecký panovník" a „cisárstvo svätej rímskej ríše nemeckej národnosti" sú dve rozličné hodnosti, a keď bol dakto právoplatne zvolený za nemeckého kráľa, tým ešte nebol rímskym cisárom. Stal sa ním vtedy, keď ho pápež korunoval. Len od Ľudovíta Bavorského (1313—47) sa začalo z politických dôvodov pochybovať o korunovačnom práve pápežovom. (Od 16. storočia nedali sa nemeckí cisári korunovať zvlášť za rímskeho cisára. Ich titul bol electus Romanorum imperator.) Panovník pred korunovaním mal složiť *prísahu vernosti* (fidelitas), ktorá však nemala povahy prísahy vazala svojmu pánovi (homagium); preto obavy Fridricha Barbarosu, že ňou sa stane vazalom pápežovým, boly bezzákladné (§ 101, 3).

Pojem rímskeho cisára sa zreteľne odzrkadľuje v korunovačných ceremoniách, ktoré boly konečne sostavené už v 12. storočí. Podľa týchto pápež očakával prichádzajúceho panovníka na vrchných schodoch svätopeterského chrámu. Keď panovník bozkom nôh pozdravil pápeža, složil prísahu, že podľa svojich schopností bude ochraňovať Cirkev, pápeža a jeho nástupcov. Potom pápež sa ho tri razy opýtal, či chce v pokoji nažívať s Cirkvou, čo keď cisár prisľúbil, pobozkal ho pápež na čele, líci a ústach. Znovu sa ho tri razy opýtal, či chce byť verným synom Cirkvi, a keď cisár ho i o tom uistil, prikryl ho pápež svojím plášťom a odviedol do svätopeterského chrámu, kde bol cisár prijatý za člena svätopeterskej kapituly a odiaty do kňazského rúcha (subdiakon). V nasledujúcich korunovačných oráciach, ktoré spieval jeden z kardinálov, prosili Boha o múdrosť pre budúceho cisára, ktorou nech sa vyznačuje nad všetkými panovníkmi, a o poslušné podriadenie sa všetkých národov cisárovi. Potom nasledovala sv. omša, celebrovaná pápežom. Po stupňovej modlitbe boly litánie ku všetkým svätým, pri ktorých panovník ležal na zemi, kým všetci ostatní kľačali. Po nich arcibiskup z Ostie pomazal olejom pravé rameno a plecia panovníkovi, pápež ale dal mu na ruku prsteň a opásal ho posväteným mečom, čím sa stal panovník „miles s. Petri". Panovník s vytaseným mečom švihol vo tri smery sveta, hneď však pokľakol a pápež mu položil na hlavu zlatú korunu, do ľavej ruky podal mu berlu, do pravej ríšske jablko v sprievode modlitby, aby Boh povýšil nositeľa týchto odznakov nad ostatných panovníkov. Potom sa cisár odobral na jemu pripravený trón, prítomní ale privolali trikrát na slávu pápežovi a trikrát na slávu „pokoj prinášajúcemu" cisárovi.

Korunovanie rímskeho cisára.

Pomer cisára k pápežovi neznamenal pomer *vazala k svojmu feudálnemu pánovi.* Obrady, nepriliehavé pomenovania zavinily zpočiatku veľa nedorozumení a neistoty, ale pochybnosti sa úplne odstránily v sporoch Štaufovcov s pápežmi. Rím nikdy nepokladal cisára za svojho svetského podriadeného. Pravda, keď prijal cisár pápežské léno, ako Matildine majetky často dávaly cisárom v léno, v tom prípade a natoľko bol cisár i pápežovým vazalom. Ani podržanie strmeňa (officium stratoris), ob-

Cisár nebol pápežovým vazalom.

vyklý výkon vazala, v cisárovom prípade voči pápežovi nemalo znamenať vazalstvo, ale prejav povinnej úcty, akú preukazoval pápežovi každý kresťan, teda i panovník.

4. *Svetská a cirkevná vrchnosť.* O vzájomnom pomere svetskej a cirkevnej moci platily zásady: a) Svetská moc pokladá si za svoju prvú povinnosť obhajovať a napomáhať náboženstvo a Cirkev. Bezkonfesijný, ateistický štát v očiach stredoveku je monstrum. b) Cirkevná moc spravuje vyššie hodnoty, preto vo veciach, týkajúcich sa náboženstva a ľudskej spásy, má sa jej svetská moc podriadiť. Na vyjadrenie vzájomného pomeru medzi dvoma vrchnosťami používalo sa analogií: neba a zeme, slnka a mesiaca, duše a tela, akých už sv. Otcovia upotrebovali (sv. Ambróz). c) Oboch Bohom ustanovených vrchností hlavnou zásadou malo byť: vzájomne sa dorozumieť, napomáhať a tak udržať verejný poriadok. d) V prípade sporu dvoch vrchností právo rozhodnúť patrilo Cirkvi, ktorá mala rozriešiť spor podľa kresťanských zásad. Občianska sloboda v stredoveku neraz pocítila blahodarný účinok týchto zásad.

Svetská a cirkevná vrchnosť.

Cirkev ani u jedného národa si neosvojovala práva ustanoviť mu panovníka. Tohto si každý národ ustanovil sám. Dialo sa to u germánskych a slovanských národov obyčajne spôsobom dedičným alebo voľbou natoľko, že z istej panovníckej rodiny národ alebo jeho zástupcovia si slobodne volili jedného člena za kráľa. Alebo podelila sa krajina medzi synmi nebohého kráľa (u Karolingov, synovia Svätopluka). Osoba panovníka do istej miery závisela od národa, preto bolo prirodzené, že národ svojmu panovníkovi mohol stanoviť isté podmienky. Stredovek nepoznal absolútnej a neobmedzenej moci panovníckej. Za mlčky stanovenú podmienku platilo vždy, že kráľ bude spravodlivo panovať a svoju moc nezneužije k utlačovaniu. Stredovek vo všeobecnosti tak si predstavoval panovnícku moc, že ona spočíva na vzájomnej dohode medzi národom a kráľom, kde kráľ sľúbi, že bude dobre a spravodlive vládnuť, podriadení ale, že mu budú poslušní. Tento názor sa verne odzrkadľoval v korunovácii, ktorá mala sakrálny ráz. Kráľa korunoval obyčajne prvý biskup krajiny. V korunovačných obradoch všetkých národov sa vyskytujú otázky, ktoré korunujúci biskup dáva panovníkovi a ľudu. Panovníka sa pýta, či bude spravodlivo vládnuť, ľudu ale, či chce byť panovníkovi poslušný. Obaja musia prísahou potvrdiť svoje výpovede. Tu je zjavný istý zmluvný pomer medzi panovníkom a národom. Z toho vyplýva, že pri nedodržaní sľubu za istých podmienok mohol sa tento zmluvný pomer zrušiť.

Panovníka si volily národy nezávisle od pápeža.

5. *Sosadenie kráľov.* Dnešný svet pre všeličo má ťažké srdce na stredovekých pápežov. Ale hoci všetko im odpustí, jedno im nemôže zabudnúť, že totiž sosadzovali panovníkov a poddaných zbavovali prísahy vernosti. Ku spokojnému posúdeniu veci majme

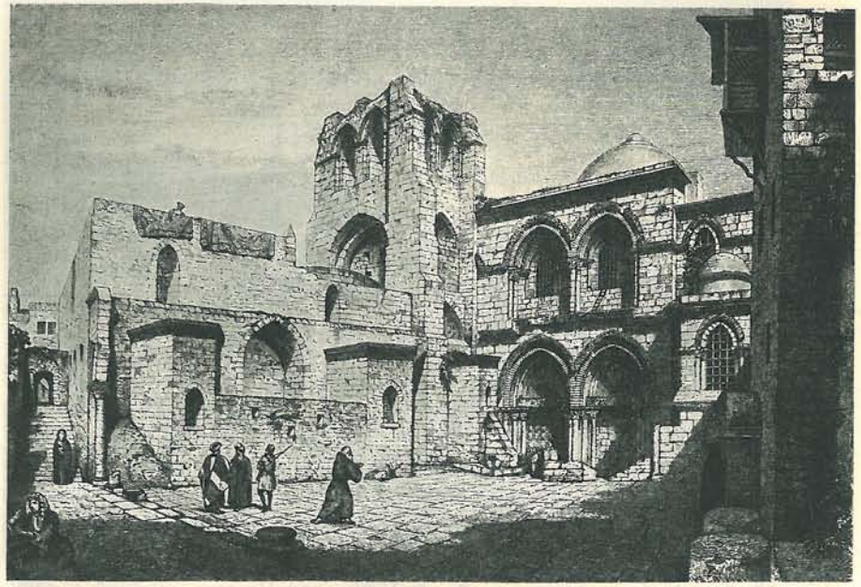
Pápež a sosadenie panovníkov.

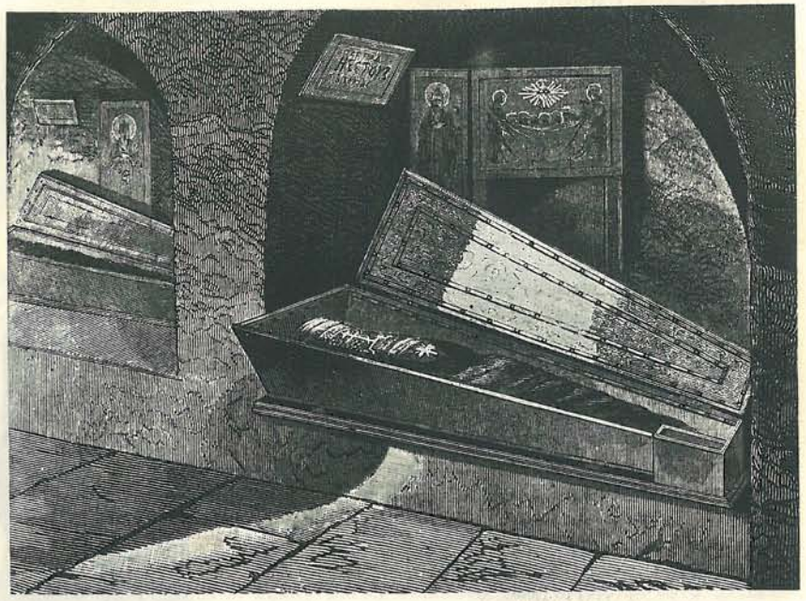
69. Pápež Urban II. (1088—1099). Preberá vedenie krížových výprav.

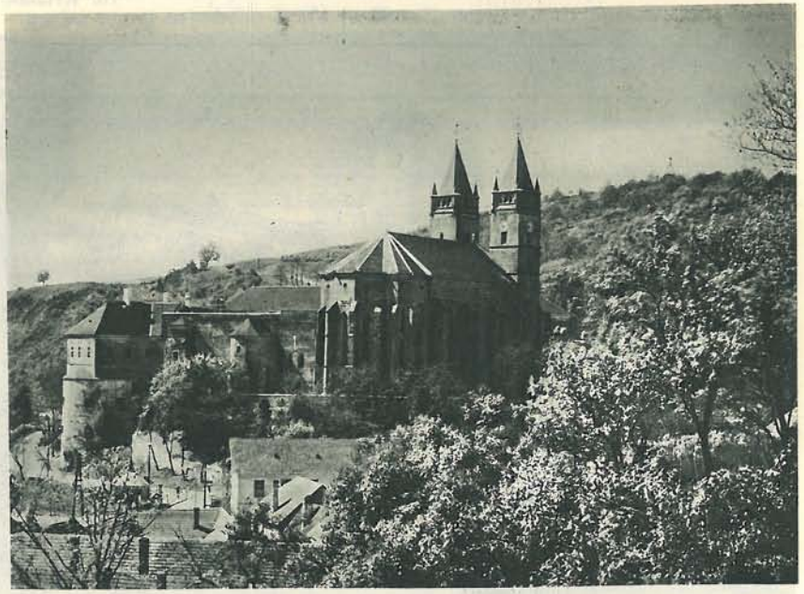
70. Križiak.

71. Chrám sv. Hrobu v Jeruzaleme, cieľ križiackych výprav.

72. Hrobka ruského dejepisca Nestora v krypte Pečerskej Lavry v Kijeve.

73. Benediktínsky kláštor vo Sv. Beňadiku nad Hronom, založený r. 1075.

pred očami, že podľa stredovekého všeobecného názoru cirkevný trest mal i občianske následky. Previnenie sa proti cirkevným príkazom obyčajne porušilo i občiansky poriadok, preto niet sa čo čudovať, keď cirkevný trest bol citeľný i v občianskom živote. Vyobcovaný nemohol zastávať svetský úrad. Nakoľko i panovníci mohli padnúť pod cirkevný trest, je prirodzené, že boli zbavení vlády. A keď rok tvrdošijne zotrvali v suspenzii, stratili právo na trón. Keď panovník pre suspenziu nemohol podriadeným nič rozkázať, nasledovne títo neboli povinní ho poslúchať a musela pre nich prestať viazanosť poslušnosti. Vyplývalo to už z najvyššieho postavenia pápežovho a vyžadoval to verejný poriadok, aby len pápež a nikto iný mal právo vysloviť nad panovníkmi kliatbu a vyhlásiť, kedy nastanú trestné následky. Stredovekí teologovia odvádzajú pápežovo právo sosadzovať panovníkov z učenia o indirektnej moci Cirkvi vo veciach časných.

Cirkevnými trestmi, ktoré by neboly maly vzápätí i občianske následky, iste by Cirkev nebola mohla vyhovieť svojej civilizačnej úlohe skrotiť divoké národy. A keď už cirkevné tresty maly také následky, vyžadovala to spravodlivosť, aby ani panovníci, keď sa previnili, neboli z nich vyňatí. Pravda, vyžadoval to zasa verejný záujem a poriadok, aby taký trest sa vymeral panovníkovi v najzriedkavejších prípadoch, lebo nebola to malá vec v tejto dobe *uvoľniť* podriadených. Preto si pápež rezervoval právo vyobcovať panovníkov, ktoré právo do 9. storočia mali i jednoduchí biskupi. Že sa i tá vec mohla zneužívať, súvisí to už s ľudskou krehkosťou a nedokonalosťou.

E. Bernheim, Mittelalterl. Zeitanschauungen in ihrem Einflusz auf Politik u. Geschichtsschr. 1918. — A. Fliche, La Réforme grégorienne. Paris 1925. — E. Voosen, Papauté et pouvoir civil à l'époque de Grégoire VII. Louvain 1927.

§ 97. GREGOR VII. A JEHO REFORMNÁ ČINNOSŤ. SPOR O INVESTITÚRU.

1. Po smrti Alexandra II. kardináli (podľa volebného dekrétu Mikuláša II. — § 79) jednomyseľne zvolili za pápeža kardinála archidiakona *Hildebranda* (Hildebrand = lesný požiar. Narodil sa okolo r. 1020 v Tuscii — Soane — z jednoduchých rodičov *nie* židovského pôvodu). Ľud prejavil obrovské nadšenie pri jeho zvolení a nemecký kráľovský dvor dal súhlas k jeho voľbe. Hildebrand prijal meno *Gregor VII.* (1073—85). Bol odchovancom klunského kláštora a radcom 5 predošlých pápežov. Už po smrti Lea IX. (1054) prejavil rímsky klérus a ľud vôľu zvoliť Hildebranda za pápeža, ale on sám vtedy od toho odrádzal a ani teraz sa o to neusiloval, lebo keď voľakto, tak on predvídal ťažkosti, ktoré očakávajú budúceho pápeža. Keď však prijal hodnosť, po-

Voľba Gregora VII.

stavil svoju celú takmer nadľudskú silu do služieb Cirkvi. Bol mužom Prozreteľnosti, ktorý v ťažkých časoch prevzal kormidlo Petrovej loďky. Ním sa vlastne dostalo na pápežský stolec po reforme túžiace mníšstvo klunského smeru. Gregor VII. za cieľ si vytýčil podľa možnosti uskutočniť „kráľovstvo božie na zemi" pod aktívnym vedením nástupcu sv. Petra a námestníka Kristovho, ktorému sa majú podriadiť všetky svetské vrchnosti vo veciach, slúžiacich dobru kresťanstva.

2. Gregor nadviazal na reformné snahy svojich predchodcov a predovšetkým sa usiloval energicky odstrániť najpálčivejšie chyby v Cirkvi — *simoniu* a *kňazský konkubinát*. Na lateránskych pôstnych synodách v r. 1074 a 1075 obnovil protisimoniacké a celibátne nariadenia Lea IX. a Mikuláša II. a doplnil ich energickou výzvou, aby duchovný sa vzdal úradu, keď sa k nemu dostal simoniou; pohrozil kliatbou takým, ktorí kupujú cirkevné úrady, ako i tým, ktorí ich predávajú. Duchovným, ktorí žijú v konkubináte, zakázal slúžiť sv. omšu a vykonávať akékoľvek cirkevné funkcie, ľud však vyzval, aby sa nezúčastnil cirkevných funkcií, konaných ženatými kňazmi. Gregor sa nielen vyhrážal, ale mal aj dosť sily zadovážiť platnosť svojim nariadeniam. Postupoval nemilosrdne, celou vehemenciou svojho bojovného temperamentu. Nedovolával sa svetskej pomoci, bol ozbrojený len svojou apoštolskou právomocou; jeho hlavnou zbraňou bola exkomunikácia, ktorou ako bleskom bil do každého, kto sa mu staval do cesty. Vo svojom pokračovaní proti ženatým kňazom viedlo ho presvedčenie, že manželstvo je neslúčiteľné s kňazským stavom, preto sa majú radikálne previesť už dávne cirkevné zákazy. Pravda dôležité boly pri tom i cirkevnopolitické motívy: zbaviť sa štátneho vplyvu, ktorému ženaté kňazstvo viac podlieha ako slobodné, ďalej to, že cirkevný predstavený ľahšie môže disponovať kňazom slobodným ako ženatým.

Gregor VII. odstraňuje neporiadky.

Dekréty proti klerogamii a simonii vyvolaly veľký rozruch a odpor najmä vo Francúzsku a Nemecku tak v kruhoch kňazských ako i svetských. Na mnohých miestach došlo k búrlivým výstupom. Passauský biskup Altmann skoro životom zaplatil vyhlásenie pápežských dekrétov. Parížska synoda r. 1074 vyhlásila nariadenie pápežské za „neznesiteľnú a nerozumnú ťarchu". Kňazi sa búrili, chceli sa radšej zrieť úradu. V Rouene kamením napadli arcibiskupa, keď im oznamoval a hájil pápežské nariadenie. Preto väčšina nemeckých biskupov váhala s prevedením dekrétov, ba miestami i biskupi sa vzopreli nariadeniu. Ale Gregor ostal neochvejný a neposlušným biskupom pohrozil suspenziou. Pápežovo nariadenie vo všeobecnosti zvíťazilo, aj keď nie hneď a všade v rovnakej miere. V niektorých krajinách, ako v Poľsku, Sliezsku, na

Dozvuky Gregorových opatrení.

Morave, v Dánsku a v Škandinávii uviedlo sa len v 12. a 13. storočí a priestupky tu a tam sa vyskytly i neskoršie. V Uhorsku, ku ktorému do konca 11. storočia patrilo Slovensko ako údelné kniežatstvo, neskoršie však splynulo s ostatnými čiastkami Uhorska, pápežské dekréty proti kňazskej ženbe tiež sa hneď nepreviedly. Uhorská synoda z r. 1083 nielen, že trpela ešte ženatých kňazov, ale dovolila vykonávať cirkevné funkcie i po druhý raz ženatým kňazom, ak so súhlasom manželky spolužitie zrušili. Ba vyskytli sa i ženatí biskupi. Až ostrihomská synoda z r. 1112 si osvojila nariadenie Gregora VII. proti kňazskej ženbe a kráľ Koloman prijal to i do štátnych zákonov. Simoniu zakázal už sv. Ladislav, oddaný prívrženec Gregora VII.

Na Slovensku.

3. Že sa neporiadky simonie a kňazského konkubinátu natoľko rozrástly v Cirkvi, tomu na vine bola *laická investitúra*, ktorá umožnila nehodným ľuďom ľahký prístup do kňazského stavu a skoro vnucovala laickým osobám možnosť obchodovať s cirkevnými úradmi. Preto, keď chcel Gregor ozaj zreformovať Cirkev, musel siahnuť na koreň veci a zakázať laickú investitúru. K tomu došlo na pôstnej synode r. 1075. Gregor vydal nariadenie, podľa ktorého pod trestom suspenzie duchovný nesmie prijať cirkevný úrad z rúk laika a svetské knieža prepadne exkomunikácii, ak by sa opovážilo udeľovať investitúru. Zákaz bol celkom na mieste, lebo pri doterajšom spôsobe investitúry simonia a klerogamia nemohla sa vykoreniť a investitúrou získávané právo svetských činiteľov nad Cirkvou ohrožovalo úplne jej existenciu. Konečne čo žiadal Gregor? Len to, aby cirkevné úrady udeľovala cirkevná vrchnosť! Takto žiada i zdravý rozum.

Zákaz laickej investitúry.

Ale keď už predošlé zákazy pobúrily hladinu západného kresťanstva, tým viac rozruchu urobil zákaz investitúry, najmä v Nemecku. Zdesenie v Nemecku do istej miery bolo pochopiteľné. Lebo kým zákony o simonii a klerogamii sa týkaly len privátnych záujmov, odstránenie laickej investitúry ohrožovalo prvotriedne životné záujmy ríše, lebo zmenilo dávno vžité a samým Rímom uznávané právne zvyky. Biskupstvá vlastnily najväčšiu časť ríšskych pozemkov a panovnícka moc sa opierala zväčša o biskupov ako o najspoľahlivejších svojich vazalov (§ 76, 4). Preto nemecký panovník nemohol pozerať ľahostajne, ako mu vykĺza z rúk najspoľahlivejšia opora, a ako rímsky cisár, teda nositeľ do istej miery sakrálnej hodnosti, nazdával sa, že je dosť kompetentný udeľovať i cirkevné úrady.

Investitúra a Nemecko.

Okrem panovníka týkal sa zákaz investitúry mnohých menších feudálnych pánov, lebo Gregor nerozlišoval medzi väčšími a menšími benefíciami, ale jednoducho žiadal vyňatie všetkých bene-

fícií zpod panských práv. Ináč i sám Gregor si bol vedomý ťažkostí, ktoré prináša nové opatrenie pre štát a bol aj náklonný rešpektovať oprávnené záujmy panovníkov. Pri vzájomnej dobrej vôli mohlo dôjsť k prijateľnej dohode, nebyť okolnosti, že investitúra temer vždy sa spájala so simoniou, a nebyť prudkosti Henricha IV. Ale tak boj bol neodvratný.

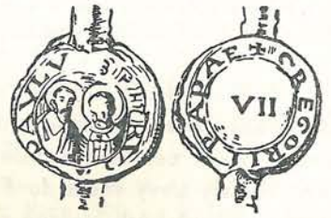
4. Zpomedzi panovníkov len francúzsky kráľ Filip I. sa ochotne podrobil zákazu. V Nemecku vtedy panoval *Henrich IV.* (1056 až 1106), ktorý sa už doteraz ťažko previnil simoniou proti cirkevným záujmom. Bol človek síce veľmi nadaný, ale nadutý, nedisciplinovaný, ktorý sa dal ľahko strhnúť k rozličným nedôslednostiam. Jeho pomer ku Gregorovi nebol zpočiatku zlý. Pápež hneď po nastúpení na trón vzhľadom na spletité nemecké pomery hľadel sa dorozumieť s Henrichom, a Henrich chcel tiež rokovať. Vyslovil ľútosť nad svojím poblúdením v simonii a sľúbil nápravu. K tomu ho však donútily len okolnosti, lebo práve vtedy vypuklo saské povstanie, ktoré ho donútilo k úteku z Nemecka. Keď však prostredníctvom kniežat udusil povstanie Sasov (1075), nechcel pamätať na Gregorovi dané sľuby a proti zákazu investitúry svojvoľne obsadzoval biskupstvá za peniaze a ďalej obcoval so svojimi radcami, ktorých už Alexander II. exkomunikoval pre ich zhubný vplyv na kráľa. Gregor ho najprv otcovsky napomenul a pohrozil mu kliatbou, ak by pokračoval v investitúre a sa neospravedlnil za doterajšie činy. Náruživý kráľ dostal sa teraz do otvoreného boja. Aby predišiel pápežovým hrozbám, svolal r. 1076 nemeckých biskupov na ríšsku synodu do Wormsu, kde 26 nemeckých biskupov vyhlásilo Gregora za sosadeného. K wormskému rozhodnutiu sa ochotne pripojili i lombardskí biskupi. Sosadzovací dekrét nemeckých a lombardských biskupov priniesol do Ríma lombardský kňaz Roland. Tam práve zasedala pôstna synoda. Roland doručil pápežovi i Henrichov list, ktorý začínal: „Henrich, nie uchvatiteľ kráľovského trónu, ale z milosti božej naň dosadený, Hildebrandovi, nie pápežovi, ale falošnému mníchovi (descende, descende, per saecula damnande!)". Posol vyzval prítomných kardinálov, aby sa dostavili do Nemecka ku kráľovi k voľbe lepšieho pápeža, lebo Gregor nie je pápežom, ale „dravým vlkom". Gregor musel vlastným telom chrániť Rolanda, aby ho tam prítomní laici nerozsekali. Pápež na jednomyseľnú žiadosť synody vyriekol exkomunikáciu nad odbojnými nemeckými a lombardskými biskupmi. Vyobcoval Henricha, zakázal mu vládnuť v Nemecku a Taliansku, poddaných zbavil prísahy vernosti a zakázal im poslúchať Henricha. Bol to prvý trest toho druhu vyslovený nad nemeckým kráľom. V exkomunikačnej bule sa predstavuje Gregor v celej veľkosti stredovekého celý svet ovládajúceho pápeža. Hovorí z neho úžasné povedomie, ktoré sa opiera o skutočnosť Petrovho nástupníctva. Svet vycítil mimoriadnosť a mohutnosť toho rozhodnutia, ktoré vyobcovalo z Cirkvi jej prvého a najvyššieho ochrancu. Preto i keď ustrnul nad pápežovou smelosťou predsa sa neodvážil sa mu sprotiviť. Na pápežovej strane boly nielen morálne moci tej doby, ale i cenní politickí spojenci, milánska patária, Normani (§ 79) a markgrófka Matilda Toskánska.

Henrich IV. sa sprotivil Gregorovi.

Wormský snem proti Gregorovi.

Nad Henrichom vyslovená kliatba dosiahla svojho cieľa. Kráľ mal síce silnú stranu, ale tá sa čoskoro začala rozpadávať. Stále viac tratil zo svojich prívržencov. Sasi sa znovu zbúrili. Na čelo nespokojencov sa postavil jeho vlastný švagor *Rudolf Švábsky*. Ríšsky snem v *Tribure* r. 1076 vážne rokoval o Henrichovom sosadení, a len na prímluvu pápežských legátov od toho odstúpil s podmienkou, že sa celá sporná vec ponechá pápežovmu rozhodnutiu, ktoré vynesie pápež v dorozumení s kniežatmi na najbližšom sneme r. 1077 v Augsburgu. Henrich musel prisľúbiť snemu, že dá pápežovi zadosťučinenie a že do rozhodnutia bude žiť ako súkromník v Speyeri. Kniežatá sa ešte súkromne usniesly, že keď kráľ do roka nebude zbavený exkomunikácie, stratí nárok na ríšu.

Henrich IV. vyobcovaný.

Veľká pečať Gregora VII.

Henrich, ktorý len nedávno chcel sosadiť pápeža, videl, že sa sám nachádza na kraji priepasti. Tušil, že verejné súdenie na sneme neskončí sa pre neho dobre, preto mu chcel vyhnúť za každú cenu. Pokladal za menšie zlo pokoriť sa pred samým pápežom súkromne, ako dať sa verejne súdiť na sneme. Nakoľko odchod do Ríma mu nepovolili, v zime unikol zo Speyera do Itálie cez neschodné alpské priesmyky. S ním šla manželka s dieťaťom a malý sprievod. Gregor

bol práve na ceste do Augsburgu, keď sa dopočul o kráľovom príchode. Obávajúc sa nejakého násilenstva, pápež sa uchýlil do pevnosti Canossy, ktorá patrila markgrófke Matilde. Lombardská šľachta a biskupi ponúkli síce kráľovi svoje služby proti Gregorovi, ale kráľ ich odmietol a išiel za pápežom do Canossy, aby si vyžiadal odpustenie. Obliekol kajúcne rúcho, tri dni stál boso a o hlade pred bránou a tak prosil o prijatie do Cirkvi. Gregor bol v chúlostivej situácii. Podľa dohody s nemeckými kniežatmi Henrichova vec sa mala riešiť verejne na augsburgskom sneme, nie súkromne. Na druhej strane však pápežovo okolie naliehalo na pápeža, aby bol milosrdný. Pápež mu dal rozhrešenie, prijal ho do Cirkvi, ale neuviedol ho do panovníckych práv, lebo tá vec sa mala riešiť na ríšskom sneme. Kráľ sľúbil, že sa vo všetkom podrobí snemu a bude podporovať pápeža v náprave neporiadkov. Politicky tu zvíťazil vlastne Henrich.

Henrich IV. v Canosse.

Verejné pokánie za verejné hriechy nebolo v tej dobe neobvyklým a ponižujúcim. Podrobili sa mu aj iní panovníci. Predsa udalosť v Canosse patrí k najpamätnejším v dejinách. Hrdý kráľ sa tam pokoril pred pápežom, síce bezbranným, ktorý však ako najvyšší veľkňaz hájil boží zákon proti ľudskému násiliu. Keď sa pozeráme na vec z politického ohľadu, vidíme, že v Canosse vlastne Henrich vyhral a Gregor prehral. Gregorovi vypadla z rúk dôležitá zbraň, Henrichovi sa však týmto podarilo skrížiť plány svojich politických nepriateľov a rozbiť ich sväz. V Gregorovi však zvíťazil kňaz nad štátnikom.

Posudok o Canosse.

Nech sa ale díva dnešný svet na Canossu akýmkoľvek okom, je isté, že riešiť vážne spory i takým spôsobom ako v Canosse, je vždy dôstojnejšie i spravodlivejšie, ako vrhnúť miliony nevinných ľudí do krvavých vojen.

5. Keď však Henrich IV. opustil Canossu, čoskoro zmenil svoje smýšľanie. Znemožnil ďalšiu cestu pápežovu do Nemecka a tým zmaril augsburský snem. Lenže nemecké kniežatá neboly spokojné s takým riešením veci, svolaly nový snem do *Forchheimu* r. 1077, Henricha proti protestom pápežských legátov sosadily a zvolily za kráľa *Rudolfa Švábskeho*. Teraz už bola občianska vojna v Nemecku neodvrátná. Pápež sa usiloval zachovať neutralitu a ponúkol sa za sprostredkovateľa, lenže obe sporné stránky sa tomu bránily. Rudolf Švábsky sa zriekol investitúry a priznal kapitulám právo voliť biskupov a opátov. Henrich naopak ďalej si osvojoval právo investitúry a k tomu ešte žiadal pápeža, aby exkomunikoval jeho soka Rudolfa, lebo ináč postaví protipápeža. To pohlo pápeža k tomu, že na rímskej synode r. 1080 znovu vyriekol nad Henrichom kliatbu a za kráľa uznal Rudolfa Švábskeho. Henrich sa podobne

Občianska vojna v Nemecku.

odplatil pápežovi. Svolal do Brixenu nemeckých a lombardských biskupov, ktorí sosadili Gregora a za pápeža zvolili ravennského arcibiskupa Wiberta ako Klementa III. (1084—1100). Keď Rudolf Švábsky ešte toho roku zahynul v boji, vybral sa Henrich s vojskom do Itálie, aby vyhnal Gregora z Ríma a dosadil na trón svojho pápeža. Len po treťom obliehaní zradou rímskej šľachty sa mu podarila zmocniť sa Ríma (v jeho vojsku bol i oddiel Čechov) s výnimkou Anjelského hradu, kam sa utiahol ohrozený Gregor. Opustili ho nielen priatelia, ale i vlastní kardináli. Henrich vydržiaval v kostole sv. Petra synodu, ktorá intronizovala Klementa. Potom Klement korunoval Henricha za rímskeho cisára. To bol vrchol jeho úspechov.

Gregor sa skoro dostal do rúk svojho najväčšieho nepriateľa. Keď sa dopočul normánske knieža Robert Guiskard, vazal Sv. stolice, o hrozivom položení svojho feudálneho pána, s veľkým vojskom ho išiel vyslobodiť. Henrich ustúpil so svojím vojskom a Guiskard vyslobodil pápeža. Normani však, v radoch ktorých bojovali i Saracéni, tak vyplienili mesto a spáchali toľko ohavností, že v obyvateľstve vzniklo veľké rozhorčenie proti Gregorovi, ktorý nevedel zabrániť hrôzam Normanov. Jeho pobyt v Ríme stal sa nemožným. Odišiel s Normanmi na juh, utiahol sa do Salerna, kde poslednými udalosťami úplne vyčerpaný zomrel 25. mája 1085. Jeho posledné slová boly: „Dilexi justitiam, odi iniquitatem, propterea morior in exilio". Jeho skon bol tragický. Umieral, zanechajúc za sebou spustošený Rím a zúriacu občiansku vojnu v Itálii a v Nemecku. A predsa teraz bol Gregor víťazom, a nie Henrich. Výsledky ich boja sa čoskoro ukázaly po jeho smrti. Z 50-ročného boja o investitúru on vybral najťažšiu časť, jeho nástupci v ňom však pokračovali a zvíťazili.

Robert Guiskard v Ríme; smrť Gregorova.

E. Bernheim, Quellen z. Gesch. d. Investiturstreites. 1914. — A. Fliche, Saint Grégoire VII. 3. v. Paris 1920. — O. Delarc, Saint Grégoire VII. et la réforme de l'Église. Paris 1890. — E. Gaspar, Gr. VII. in seinen Briefen. Hist. Zeitschr. 1924. — M. Tangl, Gregors Abkunft u. Mönchtum. Neues Arch. f. d. Geschichtskunde. 1906. — W. Wühr, Studien zu Gregors VII. Kirchenreform u. Weltpolitik. 1930.

§ 98. VÝZNAM GREGORA VII.

1. Gregor VII. predstavuje svojou osobou a svojím životným dielom program vrcholného stredoveku. Bol mníchom a pápežom, celým mníchom a celým pápežom. Bol ponížením sluhom Kristovým a jeho nástupcu sv. Petra a zároveň rodeným panovníkom.

Gregor VII. ako človek a panovník.

Pochádzal z jednoduchej plebejskej rodiny, čo do vonkajška malý, bledý, nepekný, ale obdarený nezlomnou vôľou. Životná svätosť, ale i neobyčajná tvrdosť sa odzrkadľovala z každého jeho slova a počínania. Sv. Peter Damianský, jeho dlhoročný spolupracovník, ho nazval „svätým satanom", ktorého slová sa dotýkajú človeka ako studený severák. Človek, ktorý vedel zvládnuť každého — ale i seba. Svojím asketickým životom uskutočnil v sebe ideál mnícha, svojou rozvážnosťou ideál pápežského panovníka a tieto ideály hlboko zaštepil do povedomia stredovekého západného človeka. Celý svoj život zasvätil jedinému cieľu — spravodlivosti, víťazstvu božích práv. Ideálom mu bolo sjednotené kresťanstvo, nad ktorým skrz pápeža vládne božie právo (teokracia). Tento svoj program čiastočne sám uskutočnil, z väčšej čiastky zrealizoval sa však len po jeho smrti a Gregorovi nástupcovia žali tam, kde on sial. Na náboženskej a mravnej obrode sveta v 11., 12. a 13. storočí Gregor má najväčšie zásluhy; položenie základov pre stredovekú pápežskú svetovládu je jedine jeho dielom. Mravne očistiť Cirkev, povzniesť náboženstvo, to si už pred ním vytýčili mnohí (klunská kongregácia). Avšak o úplnú nezávislosť Cirkvi od svetovej moci sa vylúčne on postaral. Keď uvážime, že historickým vývojom Cirkev a svetská moc boly najužšie späté, jeho program vymaniť Cirkev zpod vplyvu štátu znamenal revolúciu, zúčtovanie s celou minulosťou.

Politická moc pápežstva.

2. Niet v jeho pápežskom účinkovaní jediného skutku, ktorý by sa neopieral o jeho silné panovnícke povedomie a mocenskú myšlienku. Bol panovačný, ale hľadal vždy záujem Cirkvi, nikdy nie seba. Jeho panovačnosť bola zvláštna, posvätná, náboženská. Chcel, aby v jeho osobe vládol Kristus, nie on — Gregor. Nejeden z jeho nástupcov zneužil túto vznešenú myšlienku; použili ju na zväčšenie osobnej slávy. Avšak Gregor tak nesmýšľal, keď zakladal pápežskú svetovládu. Konečne všetko i najdokonalejšie sa dá zneužiť. A nemožno očakávať ani od pápežskej hodnosti, aby jej nositeľom bol vždy taký mravný héros, akým bol Gregor VII. Ale i keby bol Gregor prorocky predvídal všetky sebecké výčiny neskorších pápežov, opierajúce sa o ním založenú pápežskú moc, i vtedy jej založenie bolo na mieste a pre neskoršiu Cirkev znamenalo životnú podmienku. Keď v ďalšom stredoveku a na začiatku novej doby začal sa boj proti čistote viery a pápežskému primátu (avignonský exil, západná schizma, renesancia), ktorý boj viedly *politické* faktory, akože by ich pápežstvo bolo zvládlo, keby i samo

do istej miery nebolo znamenalo politickú moc? Márne sa tu poukazuje na neporiadky, prirodzene spojené s vývojom vecí, ktoré vnikly do Cirkvi s pápežskou vládou, márne sú výčitky o prechmatoch, ktorých sa pápežovia pri tom dopustili viac z osobnej viny ako zo samej veci. Dobro pre Cirkev, ktoré prirodzene a *nevyhnutne* vyplývalo z pápežského mocenského postavenia, bolo nepomerne väčšie ako *prípadné*, nie nutne s ním spojené zlo. Bez tej, na *celú* Cirkev bezprostredne sa rozprestierajúcej pápežskej moci, jednoducho by nebolo bývalo možné udržať *cirkevnú jednotu* v neskoršom, nacionálne prebudenom svete, v národných nepokojoch štátov (Anglicko, Francúzsko, Nemecko). Vo vede sa šírily idey o autonomnom štáte, v teologii sa vzmáhaly konciliárne idey, rozkladne pôsobili vlastní synovia Cirkvi (Wiklef, Hus, Luther). Jednotu Cirkvi mohlo zachrániť len pápežstvo, opierajúce sa i o svoju politickú moc.

3. Gregorov pontifikát vypĺňuje zápas s Henrichom IV. V skutočnosti však bol zápas Gregora s Henrichom bojom pápežstva so svetskou mocou, duchovného sveta s materiálnym. Boj za celibát a proti simonii je vlastne kresťanský zápas vnútorného, náboženského človeka so smyselnosťou a hmotárstvom. I v spore o investitúru nešlo len o rozlúštenie cirkevno-právnickej otázky ako skôr o zásadné riešenie, kto je vlastne vodcom vo svete, Cirkev či štát? Doteraz cisárstvo malo všade vedúce postavenie (Karol Veľký, Otovci). Toto vodcovstvo sveta si nárokovalo pápežstvo; pri svojej požiadavke odvolávalo sa na vyššie hodnoty, ktoré náboženstvo zastupuje, a na tú skutočnosť, že čo vlastne cenného Západ má, má to od Cirkvi. Gregor predvídal, že čo veľkého a hodnotného sa môže v blízkej budúcnosti v svete podniknúť, dá sa to urobiť len na cirkevnej a náboženskej základni. A budúcnosť mu dala za pravdu. 10 rokov po jeho smrti nastupuje na kresťanskom podklade sjednotená Europa pod vedením Urbana II. do boja proti mohamedánom.

Hlbší smysel Gregorovho boja s Henrichom.

Zápas Gregora s nemeckým panovníkom z ohľadu *cirkevnej jednoty* mal ohromný význam. Kresťanský svet už dávno nepozeral dobrým okom na to, ako nemeckí cisári vplývajú na voľbu pápeža, ako opanúvajú celú Cirkev a ako sa tvorí „ríšska cirkev". Francúzsky kráľ Henrich I. tiež sa zapodieval myšlienkou zriadiť samostatnú francúzsku cirkev. Podobné voľačo chcel uskutočniť Ferdinand I. Kastilský v Španielsku s patriarchom z Compostely a arcibiskup brémsky chcel už byť neodvislým patriarchom v sever-

Gregorov cirkevný univerzalizmus.

ných zemiach. Cirkev sa míľovými krokmi blížila tam, kde vidíme dnes pravoslávnych a protestantov. No Gregor všetky tieto separatistické snahy zmaril tým, že pozbavil nemeckú cirkev jej zvláštneho postavenia a zapojil ju ako ktorúkoľvek inú súčiastku do univerzálnej Cirkvi. Tým, že prerušil závislosť nemeckého episkopátu od panovníka, samo sebou odpadol nemeckej cirkvi jej národný ríšsky charakter.

Ináč pontifikát Gregora sa nevyčerpáva výlučne v zápase s Nemeckom. Vo svojom chýrnom „Dictatus Papae" (27 základných viet o pápežskom práve, o pomere medzi Sacerdotium a Regnum) hovorí: *Jedine* rímskemu pontifexovi patrí pomenovanie *univerzálneho biskupa.* A podľa toho jeho starostlivosť sa rozprestierala na *celú* Cirkev. Svoju pápežskú výsostnú moc nad politickými vrchnosťami uplatnil u Normanov, Dánov, Maďarov, v Poľsku, Španielsku, Dalmácii, Provence, ba dokonca i u Rusov (§ 69, 3).

Pravda — ako v histórii často — i u Gregora vyskytujú sa kroky a opatrenia, ktoré — i keď boly v svojej dobe oprávnené a odôvodnené — neskoršie maly katastrofálne účinky. Gregor v snahe odstrániť neporiadky svojej doby (simonia, konkubinát, laická investitúra) vyzval stredovekého drobného človeka, aby sa postavil proti svojmu bezprostrednému cirkevnému a svetskému predstavenému. Nerátal s následkami, ktoré môže mať ním použitý spôsob. Pre dosiahnutie svojho cieľa spojil sa s nemeckými kniežatmi proti cisárovi. Tak pomáhal vznikať *kniežatskej suverenite.* A nebyť tejto — nebolo by tak ľahko došlo k rozkladu cirkevnej jednoty a odtrhnutiu sa od Ríma za reformácie. (Tragika svetových dejín!).

Tragika dejín.

4. Zdanlive celé účinkovanie Gregora VII. smeruje k vybudovaniu stredovekej pápežskej výsostnej moci a vyčerpáva sa na poli politickom. V skutočnosti bolo oveľa hlbšie. I keď nie výslovne, jednako veľmi zreteľne prízvukoval Gregor *jurisdikčný primát* pápeža a už stá rokov pred jeho dogmatickým definovaním vštepil ho hlboko do povedomia národov. Gregor je prvý, ktorý jasne a dôrazne vyslovil nadľudský ideál pápežskej výsosti a presadil ju z oblasti teorie do skutočnosti.

Primát u Gregora.

Cez celý život pokladať za pohnútku svojich činov výlučne len vôľu božiu je iste náboženský heroizmus. Byť si vedomým svojej nadľudskej moci tak ako pápež Gregor VII. a nedostať pritom závrat ľudskej pýchy, k tomu je potrebná veľká životná svätosť. Preto ho právom položila Cirkev na oltár. Niekedy bol Gregor zlým politikom, často žiadal politicky nemožné veci. Ale vždy bol opravdivým svätcom. Svoj celý, vytýčený program sám neuskutočnil, avšak zanechal idey, podľa ktorých sa ďalej uberal stredovek. Triumf svojich plánov dosiahol Gregor v Inocentovi III., ktorého vlastne on duševne splodil.

§ 99. VÝVOJ SPORU O INVESTITÚRU A JEHO UKONČENIE. WORMSKÝ KONKORDÁT A 9. VŠEOBECNÝ CIRKEVNÝ SNEM.

1. Nástupcovia Gregora VII. pokračovali v boji o slobodu Cirkvi. Boj sa viedol v duchu Gregorovom, pravda, nie jeho energiou. Keď aj mala gregorská stránka mravnú prevahu, predsa mal svojich prívržencov i Henrich IV. a jeho pápež Wibert — Klement III. Protipápeža sa pridržiavala nielen väčšina rímskeho obyvateľstva (do r. 1089 pre známe výčiny Normanov) a krajiny, nad ktorými vládol Henrich IV., ale i Anglicko, Srbsko, ba do istej miery i Uhorsko.

Prívrženci a odporci Gregorovho smeru.

Uhorský kráľ sv. Ladislav, ktorý vládol i nad údelným kniežatstvom slovenským, bol oddaným prívržencom Gregorovým. Ale po Gregorovej smrti tak Ladislav, ako i jeho nástupca Koloman (1095—1116) dostali sa do takej politickej situácie, že sa zdalo, že sú viac na strane Henrichovej a tak viac na strane Klementovej ako Gregorovej. U Ladislava sa zdržiaval dlhší čas český panovník Břetislav, jeho príbuzný, ale oddaný prívrženec Henrichov a Klementov. Tak tá okolnosť, ako ešte viac neutrálnosť v ďalších zápletkách budily v pápežovi Urbanovi II. oprávnené podozrenie, ktoré pápež vyslovil v liste kráľovi Kolomanovi, kde vytýkal Uhrom nevernosť. Politicky mohli mať spomínaní panovníci bližšie k Henrichovcom, cirkevne však neodbočili od gregorského smeru a nikdy neboli Klementovými prívržencami.

Stanovisko Uhorska.

Naproti tomu Gregorova strana sa opierala len o markgrófku Matildu; na Normanov sa nemohla spoliehať pre ich vnútorné nepokoje. V Nemecku Henrichovi odporci sa nemohli dostať k značnejšej moci, preto zpočiatku sa Henrichovi darilo. Nástupca Gregorov *Viktor III.* (1086—1087) obnovil zákaz investitúry a simonie, ale čoskoro zomrel. Po polročnej prestávke nasledoval *Urban II.* (1088—1099), rodom Francúz a bývalý prior v Cluny. Odporci mu nedovolili ani pobyt v Ríme a tak žil zpočiatku len z milodarov normanských a juhoitalských biskupov, ale dôsledne sa pridržiaval gregorských zásad a ideí. Nemal síce Gregorovej energie, bol však obozretnejší a hladší politik ako Gregor VII. Na synode v *Melfi* (1089) a v *Clermonte* (1095) nielen obnovil Gregorove dekréty proti simonii, konkubinátu a laickej investitúre, ale išiel ešte ďalej ako Gregor, a to zakázal duchovným skladať lénnu prísahu laikom (homagium). Múdrou diplomaciou posilňoval svoju pozíciu

Nástupci Gregorovi pokračujú v boji o cirk. nezávislosť.

vo Francúzsku, Anglicku, Španielsku a v Uhorsku, takže na clermontskej synode cítil sa dosť silným, aby ako duchovný vodca západného kultúrneho sveta oznámil prvú križiacku výpravu.

Henricha IV. po niektorých zdarných bojoch v Itálii, najmä proti markgrófke Matilde, začalo šťastie opúšťať. Najprv opustil ho jeho najstarší syn Konrád a pridal sa k reformnej strane; i vlastná jeho manželka sa nasýtila ukrutnosťami, ktorých sa Henrich dopustil. Matilda zpät získavala odtrhnuté územia, ale Henrich sa neodvážil k väčšej aktivite, lebo mal strach pred križiakmi, ktorí sa všade usilovne organizovali. Štyri roky zotrval ešte v Itálii, ale čím ďalej tým jasnejšie videl, že tá je pre neho stratená. R. 1100 zomrel protipápež Wibert-Klement III., ale Henrich nepoužil tej príležitosti k tomu, aby sa smieril s legitimným pápežom *Paschalom II.* (1099—1118). A táto tvrdošijnosť pripravila ho konečne i o korunu. Vrátil sa do rozbitého Nemecka, aby aspoň to si zabezpečil. Tu ho však čakalo najväčšie sklamanie v jeho živote. R. 1104 povstal proti nemu jeho najmilší syn Henrich, sosadil ho a držal ho vo väzení. Henrich IV. sa pomocou svojich priateľov vyslobodil, chystal sa už proti svojmu synovi, ale r. 1106 náhle zomrel. Zomrel v exkomunikácii, preto jeho telo len po 5 rokoch mohlo sa uložiť na konečný odpočinok v ním vybudovanej speyerskej katedrále, keď ho pápež Paschal zbavil kliatby.

Henrichove nezdary a koniec.

Škriepky pre investitúru boly i *vo Francúzsku*, hoci pôsobením klunského kláštora sa nerozrástly tak nebezpečne ako v Nemecku. Po dlhších rokovaniach dohodlo sa Francúzsko s Urbanom II. (1098) v tom smysle, že feudálni páni nebudú investovať prelátov odovzdaním prsteňa a berly, patrí im však právo schváliť cirkevnú voľbu; majetky odovzdajú biskupovi po vysviacke.

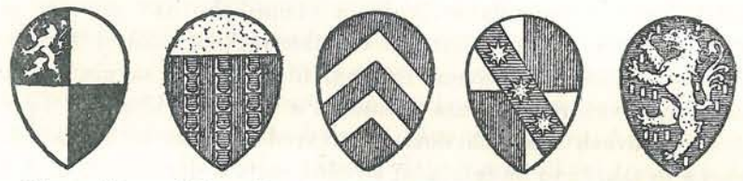
A dosť mierny bol priebeh boja o investitúru i v *Anglicku*. Viliam Dobyvateľ (1066—1087) rozhodne previedol Gregorove dekréty proti simonii a kňazskému konkubinátu, ale nechcel upustiť od investitúry. Nakoľko však nedosadzoval nehodných ľudí, Gregor trpel investitúru v nádeji, že sa vec vyrieši pokojným rokovaním. Viliam II. (1087—1100) bezohľadne pokračoval v investitúre, Sv. stolica ale pre iné zaujatosti nemohla sa dostatočne venovať pomerom v Anglicku. Až konečne Paschal II. r. 1102 rozhodne žiadal, aby sa v Anglicku previedol zákaz investitúry. R. 1106 došlo k smluve medzi kráľom Henrichom I. (1100—1135) a anglickým prímasom Anzelmom, v ktorej kráľ sa zriekol investitúry prsteňom a berlou, ale zvolený cirk. hodnostár mal složiť kráľovi vazalskú prísahu pred konsekráciou. Pápež Paschal, aj keď nerád, trpel toto dohodnutie.

Laická investitúra vo Francúzsku, Anglicku a Uhorsku.

V *Uhorsku*, s platnosťou i pre *Slovensko*, zriekol sa kráľ Koloman r. 1106 laickej investitúry (na synode v Guastalle, severná Itália), čím sa u nás previedly Gregorove reformné dekréty (§ 97, 2).

2. Nástupca Henricha IV., Henrich V. (1106—1125), i keď sa dostal k trónu značnou pomocou gregorskej strany a sľúbil, že do smrti bude podporovať pápeža a záujmy Cirkvi, sľub svoj nedodržal. Bol človekom panovačným, vypočítavým a len čo cítil sa dosť pevným na tróne, bezohľadne sa dovolával práv nemeckej koruny a ľubovoľne udeľoval investitúru. R. 1111 nastúpil s veľkým vojskom cestu do Itálie, aby sa dal korunovať za rímskeho cisára. Paschal II. však žiadal, aby kráľ skôr usporiadal vec investitúry. Obávajúc sa násilenství, pristúpil pápež v *Sutri* (pri Ríme r. 1111) k dohode, ktorá obom stránkam zdala sa aspoň dočasne prijateľnou. Henrich V. prisľúbil, že v deň svojho korunovania za cisára sa vzdá investitúry a uzná kánonickú voľbu, ale ako podmienku určil, že pápež uloží prelátom povinnosť navrátiť všetky feudá a regálie, ktoré majú v nemeckej ríši. Podmienka bola neprijateľná a pri korunovaní prítomní nemeckí biskupi hneď protestovali. Preto Henrich odoprel zriecť sa investitúry a žiadal pápeža, aby ho korunoval bez všetkých podmienok. Keď to však odoprel, Henrich uväznil pápeža s 11 kardinálmi a po dvojmesačnom väzení nútil ho k novej smluve. Utrápený pápež povolil Henrichovi ako *privilégium*, že: 1. kráľ udeľuje investitúru prsteňom a berlou bez simonie a kánonicky, avšak s jeho súhlasom zvoleným biskupom a opátom, 2. konsekrácia nasleduje len po investitúre, 3. v sporných prípadoch právo rozhodovať patrí kráľovi. K tomu pápež ešte pod prísahou musel sa cisárovi zaviazať, že ho pre to nikdy nebude kliatbou stíhať a že ho pokorunuje. Z väzenia vyslobodený pápež skutočne korunoval Henricha V. za rímskeho cisára.

Dohoda v Sutri.

Viktor III. Urban II. Paschal II. Geláz II. Kalixt II.

Henrichovi V. dané privilégiá.

Nešťastný pápež cítil, že to nemal urobiť. Reformná strana bola priamo pobúrená pápežovým počínaním a pohrozila mu sosadením. Pápež na lateránskej pôstnej synode r. 1112 vyhlásil Henrichovi priznané výsady za „privilégium“. Nakoľko boly vynútené, vyhlásil ich za neplatné a žiadal cisára, aby sa ich vzdal,

Paschal odvolal privilégiá.

ale márne. Nechcel však vysloviť kliatbu nad Henrichom, lebo mu to prisľúbil pod prísahou. No, synody a biskupi v jednotlivých krajinách rad-radom exkomunikovali Henricha V. V samom Nemecku znovu sa vzmáhaly občianske nepokoje, čo konečne prinútilo cisára, aby druhý raz išiel do Itálie a snažil sa vec nejako urovnať. Ale pápež, poučený zlými skúsenosťami v minulosti, vyhol sa schôdzke s cisárom. Paschal zomrel bez toho, aby bol spor medzi ním a cisárom urovnaný.

3. Keď cisár nemohol dosiahnuť obnovenia privilégia z r. 1111 od nového pápeža *Gelazia II.* (1118—19), siahol k poľutovaniahodným prostriedkom, ktoré upotreboval jeho otec a postavil protipápeža v osobe biskupa z Bragy ako *Gregora VIII.* (1118 až 1121). Nato Gelazius vyobcoval Henricha V. a protipápeža a sám sa uchýlil do Francúzska, kde v klunskom kláštore zomrel. Rím ostal v moci protipápežovej. V klunskom kláštore sídení kar-
Kalixt II. dináli zvolili za pápeža arcibiskupa viennského ako *Kalixta II.* (1119—24). Nakoľko Kalixt bol v príbuzenskom pomere s viacerými panovníckymi domami Europy, úfalo sa, že sa mu podarí spor skoncovať. Protipápeža premohol a uzavrel v kláštore. Teraz už na obidvoch stranách dozrelo presvedčenie, že treba ukončiť spor, a to tak, že sa bude hľadať stredná cesta k dorozumeniu. Spôsob usporiadania veci vo Francúzsku a Anglicku mohol slúžiť za vzor novým pomerom v Nemecku. Keďže aj Henrich prejavoval náklonnosť k mieru, bola nádej, že sa pokoj ozaj uskutoční. Medzitým literárny boj teoreticky vec dobre vysvetlil, rozlišujúc medzi duchovnou a svetskou investitúrou, medzi odovzdaním cirkevného úradu a udelením léna. Z toho jasne vysvitalo, že panovníci nemôžu si viac nárokovať práva udeľovať cirkevné úrady. Kalixt II. veľmi zjednodušil spor, keď na reimskej synode r. 1119 predbežne vylúčil z doterajšieho zákazu investitúru nižších benefícií.

Keď nastaly medzi pápežskou a cisárskou stranou rokovania, Henrich V. ešte raz sa pokúsil násilne presadiť práva svojich predkov. Išlo to tak ďaleko, že Kalixt bol nútený cisára exkomunikovať, kým sa nepolepší. V Nemecku mnohí pohrozili Henrichovi sosadením. Henrich videl, že pápežská strana má prevahu, preto, aby vyhol osudu svojho otca, stal sa povoľnejším, a tak došlo *k wormskému konkordátu* (pactum Calixtinum) r. 1122.

Wormský konkordát. Konkordát rátal so zvláštnym politickým postavením nemeckých prelátov, preto okrem zaistenia cirkevných zásad i panov-

níkovi priznal isté práva. V prospech Cirkvi bolo zaistené, že 1. preláti budú sa kánonicky voliť a investovať ich bude metropolita, preto 2. panovník sa zrieka investitúry prsteňom a berlou. V prospech kráľa: 1. že môže byť prítomný pri voľbe prelátov osobne alebo prostredníctvom svojho zástupcu, pravda, s vylúčením akéhokoľvek simoniackého pokusu alebo násilenstva; 2. pri spornej voľbe panovník mal vyhradené právo podporovať stranu oprávnenejšiu (pars sanior) v dorozumení s metropolitom a provinciálnymi biskupmi; 3. léno a regálie odovzdáva panovník podaním žezla, a to v Nemecku pred konsekráciou (tým mal panovník možnosť jemu sa nehodiaceho kandidáta vylúčiť), v Itálii a v Burgundsku (tam ríša nebola na prelátoch natoľko zainteresovaná) do 6 mesiacov po konsekrácii. Z konkordátu samého nevysvitá, či tie práva dostal len Henrich V. osobne, alebo i jeho nástupcovia, ktorí si ich pravidelne osvojovali. Konkordát snažil sa vyhovieť oprávneným požiadavkám oboch strán. Obe stránky ho slávnostne podpísaly a pápež zbavil Henricha V. exkomunikácie. Tým sa skončil 50-ročný tuhý zápas o investitúru a skončil sa víťazstvom stanoviska Gregorovho. Cirkev v dosadzovaní prelátov mala zasa voľnú ruku, čo bolo jej dávnym právom. A najmä o to išlo. Ústupky, učinené v konkordáte panovníkovi, iste by bol urobil i Gregor, keby bol Henrich IV. pristúpil miesto boja k pokojnému rokovaniu. V konkordáte sa nehovorilo o práve cisára potvrdzovať pápežskú voľbu, čo znamenalo tiež veľký krok dopredu na ceste k úplnej cirkevnej slobode. Pápežstvu sa po týchto výdobytkoch otvorily možnosti ešte lepšie rozvinúť svoju moc.

Túto v Cirkvi tak dôležitú udalosť chcel Kalixt II. i cirkevne primerane osláviť, preto svolal r. 1123 9. vš. *cirk. snem* do Ríma, *prvý lateránsky*. Bol to prvý všeobecný snem na Západe. Lateránsky snem, ktorého sa zúčastnilo do 300 biskupov, slávnostne *Všeob. cirk. snem, I. lateránsky.* schválil wormský konkordát, vydal dôležité kánony proti simonii a klerogamii. Manželstvo subdiakonov, diakonov a kňazov, ktoré doteraz síce nebolo dovolené, ale predsa platné, snem teraz vyhlásil za *neplatné*. Zakázalo sa laikom zasahovať do cirkevných vecí a cirkevného majetku. Dôležité bolo toto usnesenie preto, lebo ním sa znemožnilo odcudzenie a zoštátnenie privátneho cirkevného vlastníctva (desatín, ofier, pozemkov).

Nasledujúceho roku zomrel pápež Kalixt II. a rok po ňom i Henrich V. (1125). Keďže nezanechal potomka, vymrel ním rod salický (franský).

R. Krohn, Der päpstl. Kanzler Johannes v. Gaeta. Diss. 1918. — U. Robert, Bullaire du pape Callixte II. Paris 1890. — H. Rudorff, Zur Erklärung der Wormser Konkord. 1906.

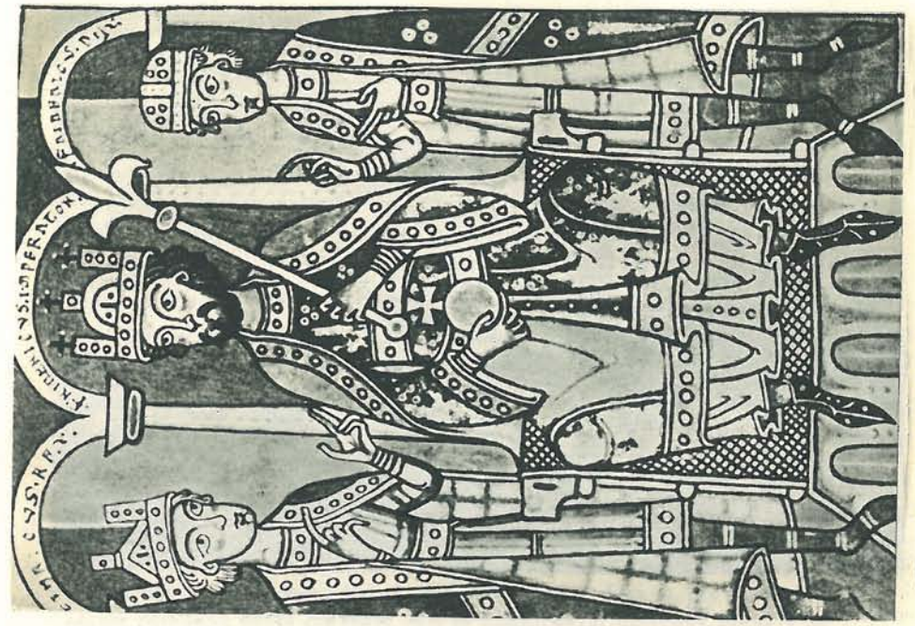
§ 100. DOHRY SPORU O INVESTITÚRU. DESIATY VŠEOBECNÝ CIRKEVNÝ SNEM.

1. Víťazstvo, ktoré si Cirkev odniesla z dlhotrvajúceho boja o investitúru, musela draho zaplatiť. V Ríme dosiahli niektorí šľachtici, najmä rodiny Frangipani a Pierleoni, značnej moci a snažili sa vplývať na voľbu pápeža. To viedlo k neporiadkom pri pápežských voľbách, ba aj dlhšie trvajúcej schizme. I keď sa pápežstvo smierilo s nemeckými panovníkmi, predsa pre neusporiadané vnútorné pomery nenašlo v nich opory. V Nemecku totiž po vymretí salického rodu zvolili za kráľa saské knieža *Lotára III.* (1125—37). Reformná strana v Nemecku žiadala od neho, aby sa zriekol vo wormskom konkordáte panovníkovi zabezpečených práv, čo však Lotár nechcel učiniť. Jeho pomer k Sv. stolici bol vcelku dobrý, ale málo osožný.

Neporiadky v Ríme.

Po Kalixtovej smrti sa javily už neporiadky pri pápežskej voľbe. Kardináli zvolili *Celestína II.*, ale šľachtic Róbert Frangipani žiadal za pápeža kardinála Lamberta, biskupa z Ostie. Celestín II., aby vyhol rozkolu, dobrovoľne odstúpil a kardináli teraz jednohlasne zvolili Lamberta ako *Honoria II.* (1124—30). Tu zvíťazila rodina Frangipani, na čo zlým okom pozerala druhá šľachtická rodina Pierleoni. Táto čakala na najbližšiu príležitosť, aby mohla dosadiť na pápežský trón svojho človeka. Po smrti Honoria II. kardináli biskupi, aby predišli voľajakým násilenstvám, rýchle zvolili *Inocenta II.* (1130—43), druhá časť kardinálov o niekoľko hodín neskoršie zvolila kardinála Pierleoni ako *Anakleta II.* (1130 až 1138). Ťažko bolo rozoznať, ktorý je opravdivým pápežom. Za Inocentom II. stála síce menšia, ale vážnejšia časť kardinálov (pars sanior), za Anakletom stála väčšina (pravda, len kardinálov, kňazov a diakonov, ktorí podľa volebného dekrétu Mikuláša II. nemali takej váhy ako kardináli biskupi) a za neho hovorila i riadne prevedená voľba. Bohatý Anaklet (jeho predkovia boli zámožní židovskí bankári) si peniazmi získal skoro celý Rím. Inocent sa musel uchýliť do Francúzska. Tu ho podporovalo klunské mníšstvo a získal si i francúzskeho kráľa Ľudovíta VI. Keďže nebolo ľahko rozoznať, ktorý pápež je legitimný, francúzsky kráľ a francúzski biskupi sverili rozuzlenie chúlostivého sporu „božiemu“

Spor rodiny Frangipani a Pierleoni.

75. Cisár Fridrich I. Barbarossa (1152—1190) so svojimi dvoma synmi, miniatúra z roku 1180, Fulda.

74. Cisár Lotar III. (1125—1137) vydáva zakladaciu listinu kláštora, miniatúra z r. 1140.

76. Kláštor Bzovík, založený okolo r. 1130.

77. Viterbo, pápežský palác. Vybudovaný r. 1255. Slúžil dlhší čas za pápežské sídlo.

človekovi *sv. Bernardovi,* cisterciánskemu opátovi z Clairvaux. On bol najzávažnejšou osobnosťou v prvej polovici 12. storočia a mal rozhodujúci plyv v cirkevno-politických veciach svojej doby. Sv. Bernard skúmal priebeh voľby a vyhlásil, že pravým pápežom je Inocent. Zaopatril mu uznanie u anglického kráľa. V Španielsku a Nemecku však postavil sa za neho *sv. Norbert,* zakladateľ rehole premonštrátov. Anakleta podporovalo Škótsko a najmä normanské knieža Roger, geniálny štátnik, ktorého Anaklet korunoval za kráľa Sicílie. Roger sa však vyhlásil za vazala Sv. stolice.

Zásah sv. Bernarda.

R. 1133 vrátil sa Inocent do Ríma. Sprevádzal ho sv. Bernard, ktorý svojou zriedkavou výrečnosťou a celou váhou svojej osobnosti všade mu kliesnil cestu. Bernardom a Norbertom povzbudený Lotár tiež sa vybral do Itálie proti Rogerovi. Keďže svätopeterský chrám bol v moci Anakletovej, pápež Inocent korunoval Lotára za rímskeho cisára v lateránskej bazilike.

Majetky Matildy Tosk. pápežské léno.

Pri tejto príležitosti sa riešila i dávno sporná vec okolo Matildiných majetkov. Markgrófka Matilda Toskánska poručila v testamente svoje rozsiahle majetky Sv. stolici. Ale po jej smrti (1115) Henrich V. zhabal ich ako ríšske feudum. Lotár uznal ich teraz za majetok Sv. stolice, pápež ale za ročný poplatok udelil ich Lotárovi v léno (vlastne cisárovmu zaťovi Henrichovi Pyšnému Bavorskému). Ako sa právnicky pozerala pápežská kúria na tento akt, to znázorňoval nástenný obraz v lateránskom paláci, na ktorom Lotár so zloženými rukami kľačí pred pápežom a pod ním je nápis: rex ... homo (— vazal) papae. Na tom obraze sa pohoršil neskoršie Fridrich Barbarosa a dal ho odstrániť. (§ 101, 3.)

Lotár však nevedel zaistiť Inocentovu pozíciu. Pápež po cisárovom odchode musel Rím opustiť a Lotár, aj keď druhý raz prišiel do Itálie, neporazil Rogera, o ktorého sa opieral Anaklet II. Schizma sa skončila len smrťou protipápeža (1138), lebo Viktor IV., ktorého zvolila strana Pierleoni po Anakletovej smrti, sa o niekoľko mesiacov podrobil Inocentovi. Pápež, aby odstránil schizmou vzniklé neporiadky, svolal vš. cirk. snem.

Všeob. cirk. snem, II. lateránsky.

2. *Desiaty všeob. cirk. snem* (II. lateránsky) sišiel sa r. 1139. Zúčastnilo sa ho pod pápežovým predsedníctvom asi 1000 prelátov. Snem sosadil protipápežom vysvätených a ustanovených duchovných, exkomunikoval sicilského kráľa Rogera, ktorý bol hlavným zastancom schizmy a obnovil usnesenia predošlého koncilu vo veci simonie a konkubinátu. Predpísal kánonickú voľbu cirk. hodnostárov a právo voliť biskupa s vylúčením účasti ľudu prisúdil katedrálnym kapitulám. Vyššie rády ako aj slávnostné sľuby čistoty u rehoľníkov boly vyhlásené znovu za manželstvo zrušujúce pre-

kážky. Snem vzhľadom na výčiny Arnolda z Brescie proti duchovným osobám vyhlásil, že každý prepadne exkomunikácii, kto by telesne ublížil duchovným (privilegium canonis). Taktiež zostril predpisy o pápežskej voľbe a odsúdil blud petrobrusiánov.

Arnold z Brescie študoval teologiu v Paríži, kde bol žiakom Abelardovým. Za kňaza ho vysvätili v Brescii (sev. Tal.). Bol to človek nadaný, výborný rečník, prísny askéta, avšak nespokojný duch. Abelardom posmelený vystúpil proti kňazským chybám, najmä proti ich zosvetáčeniu, nezdržanlivému životu a bohatstvu. Bol rojčivý, radikálny a hlásal, že vyšší a nižší klérus sa musí vrátiť k apoštolskej chudobe, ak sa chce zachrániť. Duchovenstvo sa má zrieknuť majetkov a uspokojiť sa s desatinou a milodarmi. Biskup, ktorý má regálie, nemôže byť spasený. Jeho prívrženci i telesne ubližovali duchovným. Druhý lateránsky koncil odsúdil jeho prepiate náhľady a rozkázal mu mlčať. Arnold išiel do Francie, kde s Abelardom postavil sa proti sv. Bernardovi. Po smrti Inocenta II. sa vrátil do Itálie a stal sa dušou rímskeho republikánskeho hnutia. Sníval o starej sláve Ríma a štval proti vláde pápeža a kardinálov. R. 1155 ho ako heretika odsúdili a popravili. Mŕtvolu spálili a popol hodili do Tiberu. Masy ľudu ho zvelebovaly ako apoštola demokracie.

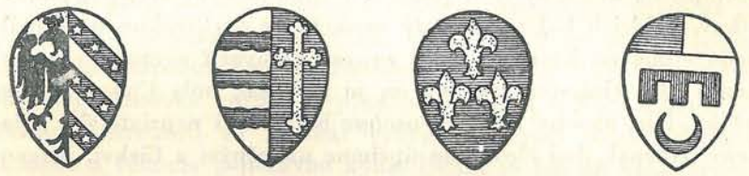
Arnold z Brescie.

3. Sotva sa schizma odstránila, vznikly v cirkevnom štáte nové nepokoje, namierené proti svetskej vláde pápeža. Republikánske hnutie sa javilo najprv v lombardských mestách a čoskoro zachvátilo i rímsky ľud, najmä nižšie triedy. Demagogické pôsobenie Arnolda z Brescie posilňovalo to hnutie. Mestečko Tivoli (neďaleko Ríma) vzbúrilo sa proti Rimanom. Keď pápež Inocent II. nedovolil rozzúreným Rimanom potrestať Tivoli tým, že ho úplne chceli rozváľať, odopreli Rimania pápežovi poslušnosť a zriadili r. 1143 *republiku* so senátom na čele. Inocentovi sa nepodarilo utíšiť ľud. Po krátkom pontifikáte Celestína II. (1143—1144) nastúpil *Lucius II.* (1144—1145). Keď hnutie nadobúdalo považlivejších rozmerov a pápež sa márne dovolával pomoci nemeckého kráľa Konráda III. (1138—1152), sám zorganizoval proti republikánom vojsko, ale pri útoku na Kapitol bol ranený a zraneniu podľahol. Pontifikát *Eugena III.* (1145—1153), žiaka sv. Bernarda, opáta cisterciánskeho kláštora v Ríme, bol tiež veľmi nepokojný. Sv. Bernard mu ostal verným radcom. V spise: *De consideratione* dal mu pokyny, ako ma viesť svoj vysoký úrad. Úprimnými a jasnými slovami upozorňoval pápeža na hroziace nebezpečenstvo, poukázal na rozličné chyby kléru a hlavne varoval pred prílišným zapletením sa Cirkvi do politiky. Zbožnosť predovšetkým a nadovšetko — odporúčal sv. Bernard. Eugen dva razy sa pokúsil smieriť sa s Rimanmi, ale k pokoju nedošlo pre demagogické výstupy

Rímska republika.

Arnolda z Brescie. Pápež bol nútený sa zdržiavať mimo Ríma. Konrád mu neposkytol nijakej pomoci. Len keď nastúpil na trón švábsky vojvodca Fridrich I. Barbarosa, podarilo sa pápežovi uzavrieť s ním *kostnickú* smluvu r. 1153, podľa ktorej kráľ sľúbil, že donúti Rimanov uznať pápežskú vládu. Pápež však mu prisľúbil cisársku korunu a mravnú podporu proti akémukoľvek nepriateľovi ríše. Ale ani Eugen III., ani jeho krátko panujúci nástupca Anastazius IV. (1153—1154) sa nedožili splnenia sľubu. Barbarosa vlastne to nikdy úplne nesplnil, lebo čoskoro sám sa dostal do ostrého boja s pápežstvom. Len Hadriánovi IV. (1154—1159) sa podarilo interdiktom priviesť Rimanov k poslušnosti.

Eugen III. a sv. Bernard.

Honorius II. Inocent II. Celestín II. Eugen III.

K. Leszmann, Die Persönlichkeit Lothars im Lichte mittelalt. Geschitsansch. Diss. 1912. — E. Wacandard, Anaclet II.: Dictionnaire d'hist. 1919. — A di Stefano, Arnoldo di Brescia. Roma 1921.

§ 101. BOJ PÁPEŽA S HOHENŠTAUFMI. JEDENÁSTY VŠEOBECNÝ CIRKEVNÝ SNEM R. 1179.

1. Sotva uplynulo 50 rokov od sporu o investitúru a už vzplanul nový boj medzi pápežstvom a cisárstvom, ktorý potrval 100 rokov. V ňom išlo Cirkvi o zachovanie vymožeností, ktorých sa dopracovala v boji o investitúru, o slobodu a nezávislosť celej Cirkvi a o nezávislosť cirkevného štátu proti prepiatym snahám panovníkov z rodu Hohenštaufov. Títo panovníci, pochádzajúci po matke od Henricha IV., boli naplnení prepiatou ideou cisárstva, usilovali sa založiť univerzálnu ríšu na základoch absolútnej vlády, akú videli u byzantských cisárov a tureckých sultánov. Pápežský štát pokladali za cisársky majetok, Korziku a Sardíniu — dosiaľ feudálne majetky Sv. stolice — udeľovali ako cisárske feudum, ba zmocnili sa i Matildiných majetkov, allodialného vlastníctva pápežstva. Snívali o svetovej monarchii Nemcov, ktorej základom malo byť panstvo nad celou Itáliou a Rím cisárskym mestom. Osvojovali si právo menovať pápeža. Pápežstvo chceli zatlačiť len

Ašpirácie Hohenštaufov o svetovládu.

do duchovnej sféry, pozbaviť ho jeho sily a učiniť ho čírym nástrojom svojej sebeckej politiky.

Pápežovia, ako Bohom ustanovení strážcovia práv a slobody Cirkvi, sa museli rozhodne postaviť na odpor proti takým zámerom. A museli použiť pri obhajobe cirkevnej slobody takých prostriedkov, aké boly v tej dobe jedine účinlivé proti cisárskemu nátlaku. Sv. Bernard vystríhal síce Cirkev pred politikou, ale Cirkev musela sa domáhať aj politickej moci, musela ďalej realizovať Gregorom VII. vzbudenú cirkevno-mocenskú ideu, lebo bez tej by bola podľahla v nerovnom boji.

2. V osobe *Fridricha I. Barbarosu* (1152—1190) z rodu Štaufov nastúpil na nemecký trón jeden z najsilnejších nemeckých panovníkov. Fridrich bol preniknutý vonkoncom myšlienkou univerzálneho cisárstva, ktorému chcel znovu zadovážiť svetový význam. Lenže idea cisárstva tak ako on ju ponímal, bola Cirkvi nepriateľská. Nie, ako by Fridrich *osobne* bol Cirkvi nepriateľsky naladený. Naopak, bol človekom úprimne nábožným a Cirkvi, ustanovizni to ľudského spasenia, synovsky oddaným. Zbavil Rím a pápežstvo nebezpečného Arnolda z Brescie (§ 100, 2), viedol spolu s francúzskym a anglickým panovníkom tretiu výpravu na oslobodenie Sv. zeme (§ 109, 4). Ale tu neišlo o jeho osobný postoj k Cirkvi. Príčinou nepriateľstva s Cirkvou bola jeho idea cisárstva a táto ozaj bola Cirkvi nepriateľská. Barbarosa mal pred očami ničím neobmedzenú moc rímskych pohanských cézarov; ideálom mu bol Karol Veľký. Túto zašlú slávu bol by rád vzkriesil. Právny podklad k tomu mu dávali juristi jeho doby, najmä boloňská škola učením, že *cisárska moc je jediným prameňom všetkého práva.* Pri takom ponímaní cisárskej moci nemohol Barbarosa uznať Cirkev za dokonalú, slobodnú a podstatne nezávislú spoločnosť a pápeža za jej nezávislého vodcu. Preto srážka medzi svetskou a cirkevnou mocou, medzi cisárom a pápežom bola neodvratná. Ale v boji muselo cisárstvo podľahnúť, pretože jeho stanovisko bolo nespravodlivé a nesprávne. Barbarosa (a to platí i o jeho nástupcoch Henrichovi VI. a Fridrichovi II.) prišiel neskoro so svojimi náhľadmi. Chcel presadiť pohansky ponímané cisárstvo do pomerov po každej stránke kresťanských, do doby, v ktorej každá hybná sila musela sa živiť z kresťanskej idey. Barbarosa chcel hrať rolu Karola Veľkého a Otovcov, avšak nepočítal s tým, že pápežstvo mohutne pokročilo od doby Karola Veľkého, že od časov Gregora VII. silne vzrástlo a nachádzalo sa na ceste

Fridrich Barbarosa.

vedúcej k svetovláde. Voči pápežstvu 12. a 13. storočia ani Karol Veľký by nebol mohol hrať úlohu, ktorú hral voči pápežstvu 8. storočia, hoci cisárska idea Karola Veľkého bola rozhodne kresťanskejšia ako idea Štaufov. Ani s tým nepočítal Barbarosa o Štaufovia vôbec, že za nimi nestojí jednotná ríša Karola Veľkého, sjednotený Západ. Západ sa nacionálne rozdrobil a v svojich súčiastkach silne osamostatnil. Bolo to úplne pomýlené ponímanie, ktoré vštepoval Barbarosovi jeho radca Rainald, že v porovnaní s cisárom sú ostatné kniežatá Europy len provinciálnymi panovníkmi, ba, že aj s pápežstvom môže cisár tak zaobchádzať ako s hociktorým biskupstvom svojej ríše.

3. K prvej srážke medzi cisárstvom a pápežstvom došlo už za energického pápeža Hadriána IV. (1154—1159 — jediný pápež anglického pôvodu). Fridrich Barbarosa vybral sa r. 1154 do Itálie, aby prijal cisársku korunu. S pápežom sa sišiel v *Sutri* a pri slávnostnom stretnutí sa zdráhal vykonať obvyklý obrad držania strmeňa a vedenia pápežovho koňa. Učinil to len na nahováranie kniežat a na uistenie, že to neznamená vazalstvo. Urážal ho i nástenný obraz, na ktorom Lotár prijímal ako feudum Matildine majetky z pápežských rúk. Obraz museli odstrániť na jeho žiadosť. Fridrich prijal cisársku korunu a uspokojený pápežovým mužným konaním, vrátil sa do Nemecka. Fridrichov rýchly odchod pápeža nemilo prekvapil, lebo cisár odišiel bez toho, aby bol usporiadal napnutý pomer medzi Sv. stolicou a Normanmi, k čomu sa zaviazal v kostnickej smluve (§ 100, 3). Pápež bol nútený riešiť vec s Normanmi sám a to tak, že sa smieril so synom exkomunikovaného Rogera II. Viliamom I. (1154—1166). Keď Viliam složil vazalskú prísahu, uznal ho pápež za sicílskeho kráľa. To sa zasa nemilo dotklo Fridricha, ktorý pomýšľal spojiť kráľovstvo Sicílie s cisárstvom a v pápežovom počínaní videl podobný krok, aký urobil Mikuláš II., keď z nedôvery k cisárovi sa spojil s Normanmi (§ 79). Napnutosť medzi pápežom a cisárom len rástla, keď burgundskí rytieri zajali dánskeho arcibiskupa Eskila, cestujúceho z Ríma do Lundu a Fridrich ako ochranca Cirkvi a cirkevných osôb sa nijako nepričinil o jeho vyslobodenie. Pápež vyslal dvoch legátov na ríšsky snem do *Besançon* (1157), ktorí doručili cisárovi pápežov protest. V ňom Hadrián otcovsky pripomínal cisárovi jeho povinnosti a medziiným spomenul i dobrodenie (beneficium), ktorého sa mu dostalo tým, že mu pápež udelil (conferre) cisársku korunu. Avšak Fridrichov kancelár Rainald z Dasselu (neskorší arcibiskup v Ko-

Schôdzka v Sutri.

Ríšsky snem v Besançon.

líne) zlomyseľne preložil do nemčiny slovo „beneficium“ „Lehen“, aby sa zdalo, že pápež považuje cisársku korunu za pápežské léno. Rainald bol zloduchom Barbarosovým a vlastne on je zodpovedný za pomýlené cirkevno-politické stanovisko cisárovo. Po prečítaní listu nastalo na sneme veľké vzrušenie a pápežskí legáti (medzi nimi kardinál Roland, neskorší pápež Alexander III.), museli rýchle opustiť nemeckú ríšu. Fridrich podal pápežskej kúrii ostrý protest, ale pokojné slová Hadriána, v ktorých vysvetlil opravdivý smysel svojho listu, predbežne zabránily spor.

Nemecká národná cirkev?

Barbarosa údajne zapodieval sa vtedy myšlienkou odlúčiť sa od Ríma (los von Rom!!) a založiť národnú nemeckú cirkev so strediskom v Trieri. Domnienka táto opiera sa o údajné listy cisára trierskemu arcibiskupovi Hillinovi, ktorý mal byť prímasom nemeckej cirkvi. I keď je dnes dokázané, že spomínané listy boly len slohovým cvičením istého trierskeho učenca, jednako podobný úmysel u Fridricha, na svoju svrchovanosť až chorobne citlivého, nebol nemožný a listy sú veľmi príznačné na smýšľanie cisárovi oddaných kruhov.

Ronkalský snem.

Napnutie po pokojných slovách Hadriánových síce na čas povolilo, ale čoskoro sa ešte viac priostrilo, a to vinou cisárovou. R. 1158 nastúpil Fridrich druhú výpravu do Itálie a po pokorení mesta Milána, ktoré sa mu sprotivilo pri jeho prvej výprave, vydržiaval na *ronkalských* poliach pri Piacenze ríšsky snem. Na ňom slávnostne publikoval boloňskými právnikmi sostavené cisárske výsostné práva, ktoré lombardské mestá skoro úplne pozbavily ich občianskych práv a politickú slobodu pápeža obmedzily na minimum.

S pápežským štátom sa zaobchádzalo ako s cisárskym majetkom, od italských biskupov žiadal cisár, podobne ako od nemeckých, vazalskú prísahu a pri dosadzovaní nemeckých biskupov vyhradil si taký vplyv, že sa to už rovnalo skoro cisárskemu menovaniu. Keď všetky napomínania pápeža Hadriána boly márne, chystal sa pápež ho už exkomunikovať, ale medzitým zomrel r. 1159.

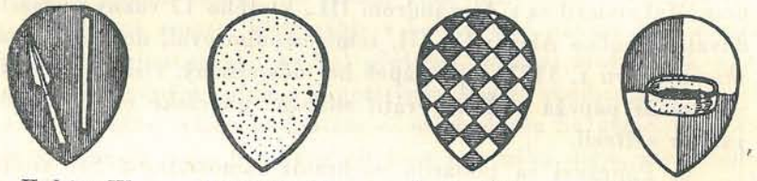
Voľba Alexandra III.

4. Voľba nového pápeža nebola jednomyseľná. Cisár vedel si získať v kardinálskom sbore malú skupinu, ktorá zvolila kardinála Oktaviána ako *Viktora IV.* (1159—1164). Ale väčšina kardinálov zvolila za pápeža kardinála Rolanda ako *Alexandra III.* (1159—1181). V ňom sa dostala na čelo Cirkvi osobnosť, ktorá bola primeraným sokom veľkému Barbarosovi. I keď bolo jasné, že riadne zvoleným a pravým pápežom je Alexander, jednako bol tu fakt dvojitej voľby a v takom prípade podľa príkladu byzantských a franských cisárov osvojoval si Fridrich právo rozhodovať. Preto

svolal r. 1160 do *Pavie* „všeobecnú“ synodu, ktorá, ako sa dalo s istotou očakávať, vyslovila sa za Viktora, „kardinála Rolanda“ však exkomunikovala. Osnovateľom celej veci bol, pravda, kancelár Rainald. Potom Alexander exkomunikoval Fridricha a protipápeža a aby vyhol prípadným násilenstvám, uchýlil sa do Francúzska. Vo Francúzsku a Anglicku získal si všeobecné uznanie, ba pridržiavali sa ho i niektorí nemeckí biskupi. (Slovensko s celým Uhorskom pridržiavalo sa Alexandra.)

Alexander III. a Francúzsko.

Rozhodnutie Alexandrovo hľadať vo Francii ochranu proti nemeckému cisárovi bolo veľavýznamné a osudné. Vo Francúzsku sa vtedy pestovala opravdivá nábožnosť a gregoriánska prítulnosť k Cirkvi. Rodilo sa tam národné povedomie, ktoré mohlo neskoršie tvoriť protiváhu nemeckej expanzivite. Pápežovia prirodzene sa utiekali pod ochranu Francie, lenže ochrana, ktorú zpočiatku tam našli, zmenila sa neskoršie na *avignonský exil!* Prepotencia nemeckej cirkvi sa končí a začína francúzska doba. Avignon sa stal hniezdom západného rozkolníctva na čele s francúzskym protipápežom (Klement VII.).

Hadrian IV. Alexander III. Lucius III. Urban III.

Cisár exkomunikovaný.

Cisár bol teda exkomunikovaný ako kedysi Henrich IV. Lenže exkomunikácia už nemala takého frapantného účinku ako vtedy. Časy Gregora VII. sa pominuly; cisárska myšlienka a osobnosť Barbarosu bola prisilná k tomu, aby sa rýchle zopakoval prípad v Canosse. Keď zomrel protipápež Viktor IV., naskytla sa síce príležitosť k mieru a sám Fridrich bol ochotný sa vyrovnať s Alexandrom, ale kancelár Rainald všetko zmaril. Skoro dal zvoliť nového protipápeža Paschala III. (1164—1168). Cisár síce vynútil pre Paschala uznanie na würzburgskom sneme, ale nemecká cirkev stála osamotená. Paschal mal i v samom Nemecku silnú opozíciu, ktorú neobmäkčil ani tým, že Karola Veľkého vyhlásil za svätého (v januári 1166).

Veronský spolok a lombardská liga.

5. V Itálii proti cisárskej strane sa utvoril *veronský spolok* (1164) a postavil sa na stranu pápeža Alexandra. Tiež v Ríme natoľko zosilnela pápežská strana, že Alexander sa mohol vrátiť do Ríma. Fridrich znovu prekročil Alpy, zaujal Rím a Alexander

musel sa uchýliť do Beneventa. Fridrich dal intronizovať protipápeža Paschala, ktorý ho potom znovu korunoval za rímskeho cisára. Zdalo sa, že Barbarosa úplne zvíťazil nad Alexandrom, ale neočakávaná udalosť dala veci iný smer. Medzi cisárovým vojskom vypukol strašný mor, ktorý zničil najväčšiu časť jeho rytierov, ba aj povestného arcibiskupa Rainalda. Barbarosa musel rýchle utekať zpät do Nemecka. Ľud všeobecne videl v tom prípade boží prst za mnohé neprávosti, ktorých sa cisár dopustil v Ríme. Veronský spolok medzitým sa rozšíril v *lombardskú ligu* pozostávajúcu z 22. miest, ktorá sa odhodlala striasť so seba za každú cenu znenávidenú cisársku nadvládu. Liga si zvolila za protektora Alexandra, znovu vybudovala zničené Miláno, postavila novú pevnosť, ktorú z úcty k pápežovi a zo vzdoru k cisárovi pomenovala Alexandriou.

R. 1176 vybral sa Fridrich piaty raz do Itálie, aby pokoril lombardskú ligu a zničil pevnosť Alexandriu. Avšak šťastie mu neprialo. Pri *Legnane* utrpel rozrodujúcu porážku. Len teraz vážne pomýšľal smieril sa s Alexandrom III., ktorého 17 rokov prenasledoval. Nakoľko Alexander III. tomu neodporoval, došlo k *benátskemu mieru* r. 1177. Protipápež bol odstránený, cisár uznal Alexandra za pápeža a sľúbil vrátiť zhabané pápežské majetky. Alexander zvíťazil.

Benátsky mier.

6. Pápežovi sa podarilo zachrániť samostatnosť Sv. stolice proti imperialistickým snahám Fridrichovým. Vrátil sa do Ríma (protipápež sa mu podrobil a on ho prijal na milosť) a na upevnenie mieru svolal tretiu *lateránsku* (jedenástu všeob.) *synodu* r. 1179. Aby sa neopakovaly prípady protipápežov, snem nariadil, že k platnej voľbe pápeža je potrebná $^2/_3$ väčšina hlasov. Menšina kardinálov sa má podrobiť väčšine, ináč ju stihne exkomunikácia. Už sa nespomínajú nijaké cisárske práva v súvise s pápežskou voľbou. Okrem toho snem vydal nariadenia proti sústreďovaniu cirkevných úradov v jednej ruke (cumulatio beneficiorum) a proti bludárom albigéncom.

II. všeob. cirk. snem, III. lateránsky.

Nedlho po sneme zomrel Alexander (1181) ako víťazný odporca cisára Barbarosu. Bol rozhodne jedným z najväčších pápežov. Vždy si bol plne vedomý svojho postavenia; neučinil nijakého ústupku, ktorým by bol poškodil cirkevné záujmy. Na druhej strane však nikdy nezneužil svojho vysokého úradu, aby zbytočne voľakoho pokoril. Jeho postoj k Barbarosovi neinšpirovala osobná nenávisť, ale cit povinnosti a zodpovednosti. Bol dôstojným súperom veľkého Barbarosu.

Smrť Alexandra III.

7. Po Alexandrovi nasledovali: staručký Lucius III. (1181—1185), Urban III. (1185—1187), Gregor VIII. (1187) a telesne veľmi slabý Klement III. (1187—1191). Boli to pápežovia horliví, ale pre svoj vysoký vek, nemoc a krátke panovanie nemohli sa oproti Barbarosovi tak rozhodne postaviť ako Alexander. A Fridrich toho využil. Nakoľko klesala autorita Sv. stolice, natoľko rástla sláva a moc Štaufov. Najskvelejším diplomatickým ťahom Barbarosovým bolo sosobášenie syna a dediča Henricha VI. s dcérou Rogera II. Konštanciou, dedičkou Sicílie a Apulie. Pápežstvo už od Mikuláša II. malo Normanov v zálohe proti prípadným cisárovým prechmatom. A neraz použilo pomoci z juhu, keď ho tlačila cisárska presila so severu. Barbarosa zrušil to útočište pápežov, keď pripojil Sicíliu k svojej ríši. Pápežský štát bol teraz úplne obkľúčený. Bol to vrchol domácej politiky Štaufov a jednako bol to pre nich osudný krok. Urban III. sa už chystal znovu vyobcovať Fridricha Barbarosu tak pre odňatie Sicílie, ktorá bola doteraz pápežským lénom, ako aj pre mnohé ľubovoľné zasahovania do cirkevných vecí, zomrel však náhle v bolesti nad pádom Jeruzalema r. 1187. Barbarosa ako by bol oľutoval, že svoj mužný vek premárnil neplodným bojom s pápežstvom; koniec svojho života chcel zasvätiť službe vyšším hodnotám — oslobodeniu Sv. zeme. R. 1189 prijal kríž, čo malo byť korunou jeho životného diela, ale nebolo mu dopriate doviesť svoje vojská do Sv. zeme. Ako by Boh nebol chcel od neho prijať túto obetu pre mnohé násilenstvá, ktorých sa dopustil na Cirkvi a jej pápežoch. Zomrel tragicky na ceste r. 1190 (§ 109, 4).

Fridrich pripojil Sicíliu k ríši.

8. Panovníkom Nemecka sa stal Barbarosov syn *Henrich VI.* (1190—1197). Mal len 25 rokov, keď nastúpil na trón. Bol rozhodne najnadanejším zo Štaufov, človekom silnej vôle, presiaknutý mocenskou snahou svojho rodu, k tomu bezohľadný a krutý. Na pápežskom tróne však sedel vtedy 90-ročný Celestín III. (1191—1198). Zdalo sa, že sa Henrichovi podarí uskutočniť sen Hohenštaufov — svetovú monarchiu a pápežstvo, že bude udusené. Pre Cirkev, pozbavenú akejkoľvek pomoci, boly to v dejinách najkritickejšie chvíle. Ale Prozreteľnosť teraz zvlášť bdela nad ňou.

Cisár Henrich VI.

Henrich hneď po smrti svojho otca vybral sa do Itálie, aby prijal už dávnejšie sľúbenú cisársku korunu (1191). Potom proti napomínaniam pápeža Celestína chcel sa zmocniť kráľovstva v Sicílii, ale mor, ktorý vypukol medzi jeho vojskom a zachvátil i jeho, predbežne mu znemožnil zaujatie južnej Itálie. Preto sa vrátil do

Nemecka. Celestín však udelil kráľovstvo Sicílie ako léno *Tankredovi* (bratanec Konštancie). Henrichovi v uskutočnení mocenských plánov stálo v ceste Anglicko a Francúzsko. No zbavil sa ich bezohľadne. Anglického kráľa Richarda Levovo Srdce, ktorý sa práve vracal zo Sv. zeme cez Nemecko, proti všetkým predpisom medzinárodného práva zajal a prepustil ho len vtedy, keď mu Richard zložil vazalský sľub a vyplatil vysoké výkupné. Anglicko stalo sa cisárovým lénom. Aby sa do podobného položenia dostalo i Francúzsko, nútil Richarda ako svojho vazala do vojny proti Francúzsku.

Henrich VI. a Richard L. S.

Po Tankredovej smrti Henrich sa vybral druhý raz do Itálie a dal sa r. 1194 korunovať za kráľa Sicílie. Ukrutnosti, akých sa dopustil cisár na rodine Tankredovej a pri potlačení povstania, naplnily odporom lepšie smýšľajúci svet. Márne sa Celestín usiloval ho mierniť; cisár s podobnou bezohľadnosťou postupoval i v Nemecku. Nevšímal si wormského konkordátu a ľubovoľne

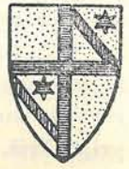
Násilenstvá v Sicílii; smrť Henricha VI.

Gregor VIII.

Klement III.

Celestin III.

obsadzoval prelatúry; vraždy a simonia boly jeho každodenné prostriedky. Už sa chystal rozprestrieť svoje panstvo i na východorímsku ríšu. Keby sa mu to bolo podarilo, bola by sa uskutočnila svetová ríša Hohenštaufov. Ale čo by bolo bývalo s Cirkvou? No tyran neočakávane zomrel vo veku 32 rokov. Zanechal trojročného dediča Fridricha II. Po ňom čoskoro zomrel i pápež Celestín III. V najkritickejšej chvíle zasiahla teda sama Prozreteľnosť a odvolala s javiska dejín obe najvyššie hlavy kresťanstva — pápeža a cisára. Staručký Celestín sotva by bol vedel ďalej odporovať bezohľadnému cisárovi; bol by mu podľahol na veľkú škodu celej Cirkvi. Tak sa však stav úplne zmenil. Oproti dieťaťu Fridrichovi II. stál najväčší stredoveký pápež Inocent III. a v ňom dosiahlo pápežstvo vrcholu svojej stredovekej slávy. Svetovládne plány sa Štaufom nepodarily, no, podarily sa Inocentovi III.

H. Nörenberg, Die Darstellung Fridrich Barbarossas in den Gesta Ottos v. Freis. Diss. 1917. — M. Krammer, Der Reichsgedanke des stauf. Kaiserhauses.

1908. — G. v Below, die ital. Kaiserpolitik des deutsch. MA. mit bes. Hinblick auf die Politik Friedrich Barb. 1927. — R. Holtzmann, Der Kaiser als Marschall d. Papstes 1928. — Schrörs, Untersuchungen z. d. Streite K. Friedrichs I. mit d. P. Hadrian IV. 1916. — Karge, Die Gesinnung u. Masznahmen Alexanders III. gegen Fridrich Barb. 1914. — M. Kneer, Die Urkunde über die Heiligsprechung Karls d. Gr. 1930.

§ 102. INOCENT III., VODCA KRESŤANSKÉHO ZÁPADU. VRCHOL PÁPEŽSKÉHO PANSTVA. 12. VŠEOBECNÝ CIRKEVNÝ SNEM.

1. Kým po smrti Henricha VI. Nemecko sa svíjalo vo vnútorných nepokojoch a občianskych vojnách, zatiaľ na trón Petrov nastúpil najsilnejší stredoveký pápež *Inocent III.* (1198—1216), ktorý podvihol pápežskú autoritu a moc do závratných výšin. Po smrti Celestína III. kardináli, vidiac mimoriadne vážne položenie Cirkvi, pokladali si za povinnosť sveriť vedenie Cirkvi najschopnejšiemu, hoci najmladšiemu členovi kardinálskeho sboru. Inocent III. (gróf Lotár de Conti Segni) mal len 37 rokov, keď ho zvolili za pápeža, čo naplnilo obavou nejednu úzkostlivejšiu dušu (lyrik Walter z Vogelweide bolestne zvolal: Owê, der bâbest ist ze junc, hilf, hêrre, diner Kristenheit). A predsa za jeho pontifikátu dosiahlo pápežstvo vrcholu svojho panstva a natoľko zosilnelo, že pápežovia cez celé nasledujúce storočie viedli a rozhodovali vo všetkých veciach európskych národov. Inocent si nadobudol v Paríži a Bologni dôkladné teologické a najmä právnické vedomosti; veľké nadanie a bystrý postreh sa spájaly u neho s ohromnou pracovitosťou a tvorivou snahou. Okrem toho mal veľmi vyvinutý smysel pre spravodlivosť, ľudské porozumenie voči slabším a pokleslým — bol človekom šľachetným a ozaj dobrým. Jeho strýc Klement III. už r. 1190 povolal ho do kardinálskeho sboru a tak mal dosť času zapracovať sa do kuriálnej agendy. Mal neobyčajný štátnický talent a okúzľujúci zjav. Ním nastúpil na pápežský trón nielen svätec a učenec, ale i mladý bojovník, plný ušľachtilej rytierskej ctižiadosti. Bol si vedomý svojej Bohom danej nadľudskej hodnosti ako ani jeden pápež pred ním a po ňom. Od neho pochádzajú slová: Pápež je menej ako Boh, ale viac ako človek. A predsa i keď tak mimoriadne chápal svoju pápežskú hodnosť, stál duševne najbližšie najponíženejšiemu svätému Cirkvi — sv. Františkovi z Asisi. Poveril „najchudobnejšieho v Cirkvi" vnútorne naprávať Cirkev vtedy, keď sa navonok skvela v samom lesku. Mimoriadne povedomie pápežskej hodnosti spájalo sa u neho s hlbokým citom ohromnej zodpovednosti. Najčistejšie zrealizoval veľké idey Gregora VII.

Voľba Inocenta III.

Inocent III. ako svetovládca.

Obsahove síce nepridal k nim viac, ale systematicky ich rozvinul a teologicko-kánonicky odôvodnil. Za jeho pontifikátu sa uskutočnila Gregorom VII. osnovaná veľká rodina kresťanských národov. Súc predsvedčený, že Cirkvi patrí moc duchovného a svetského meča (alegorický výklad slov u Luk. 22, 38), osvojoval si a vykonával právomoc nad národami, cisármi a kráľmi ako opravdivý svetovládca. V liste carihradskému patriarchovi otvorene vysvetlil, že Kristus sveril Petrovi a tak i jeho nástupcom nielen vedenie Cirkvi, ale i celého zemského okruhu. Inocent ozaj v tom povedomí účinkoval a vytvoril ideálny spôsob svetovlády. Bolo jeho osobným šťastím, že nemal veľkého protivníka, ktorý by mu bol v tom prekážal.

Reformy Inocenta III. v kúrii.

2. Inocent sa predovšetkým snažil upevniť pápežskú moc nad Rímom a cirkevným štátom, ktorá veľmi poklesla v neporiadkoch posledných rokov. Bol presvedčený, že podmienka cirkevnej slobody je *svetská nezávislosť rímskej Cirkvi.* Preto museli mestský prefekt, zástupca cisára, a senátor, ktorý vládol v Ríme v mene ľudu, složiť pápežovi prísahu vernosti. Späť získal a trvale spojil s pápežským štátom Ravennu, Anconu, Spoleto a veľkú časť Matildinho dedičstva, ktoré územia odňali Štaufovia Sv. stolici. V samej pápežskej kúrii previedol dôkladnú reformu a jej činnosť zjednodušil. Potlačil úplatkárstvo kuriálnych úradníkov, stanovil prísne tresty na falšovateľov pápežských listín a nariadil týždenne tri razy verejnú audienciu.

Prerušil pre cirkevný štát tak nebezpečné spojenie Nemecka s južnou Itáliou. Sicília znovu uznala pápežskú svrchovanosť. Oddal ju, ako pápežské léno vdove Konštancii, vlastne jej maloletému synovi Fridrichovi II. Po predčasnej smrti Konštancie prevzal regentstvo nad Sicíliou, poručníctvo a starosť o výchovu Fridricha, o ktorého sa otcovsky staral a bránil jeho záujmy až po jeho plnoletosť.

Inocent III. a dvojitá voľba kráľa v Nemecku.

3. Svoju pápežskú autoritu nad svetskými panovníkmi uplatňoval v duchu Gregora VII. predovšetkým v Nemecku, kde po smrti Henricha VI. došlo k dvojitej voľbe. Kniežatá síce sľúbily r. 1196 vo Würzburgu, že Henrichovým nástupcom bude Fridrich. Keďže však Fridrich bol ešte dieťaťom a ríša potrebovala silného panovníka, zrušily sľub a štaufovská časť kniežat zvolila najmladšieho Barbarosovho syna *Filipa Švábskeho,* menšina však *Otu z Braunschweigu—welfa* (welfi — opozícia štaufovcov — gibelinov. Neskoršie znamenajú gibelini šľachtickú stranu, welfi však ľudovú).

Pre dvojitú voľbu bola krvavá občianska vojna v Nemecku. Strana welfov sa uchádzala u pápeža o uznanie. Inocent tri roky sa zdráhal zakročiť, nazdávajúc sa, že sa kniežatá pokonajú, aj keď netajil svoju nelásku k Štaufom pre ich minulosť. Keď však sa kniežatá nedorozumely, vydal Inocent r. 1202 chýrny dekrét *Venerabilem,* v ktorom si nárokoval vo dvojitej voľbe rozhodujúce právo s odôvodnením, že určiť osobu nemeckého kráľa a budúceho cisára „principaliter et finaliter" patrí pápežovi. Pápež sa opieral aj o už vtedy silne vyvinutú domnienku, že pápežstvo prenieslo cisársku hodnosť z Východu na Západ za ikonoklazmu (§ 74, 3), preto len pápež môže rozhodovať o osobe jej nositeľa. Inocent sa rozhodol za Otu z Braunschweigu. Keď kráľ prisľúbil, že nespojí Fridrichovo sicílske dedičstvo s Nemeckom a že prinavráti Cirkvi odňaté majetky a bude ich chrániť, pápež ho korunoval za cisára (1209). Oto teda len pápežovi mohol ďakovať za svoju hodnosť. Ale Inocent sa v ňom veľmi sklamal. Sľuby svoje nesplnil, ľubovoľne zasahoval do cirkevného štátu a cirkevných vecí, a keď ho pápež otcovsky napomenul, odkázal mu, že mu neberie duchovnú moc a svetská mu nepatrí. Preto Inocent vyobcoval Otu, väčšina kniežat sa ho zriekla a na pápežovo odporúčanie r. 1210 zvolila za kráľa *Fridricha II.* Fridrich sľúbil pápežovi, že južnú Itáliu nikdy nespojí s nemeckou korunou, za Sicíliu složil Inocentovi vazalskú prísahu, a aby uistil pápeža o svojich dobrých úmysloch, že sa totiž sicílske kráľovstvo nespojí s Nemeckom v jednej ruke, dal korunovať svojho ročného syna Henricha (VII.) za kráľa Sicílie. Po Otovej smrti získal všeobecného uznania a r. 1215 korunovali ho po druhý raz za nemeckého kráľa (po prvý raz r. 1210).

Jeho zákrok vo Francúzsku a Anglicku.

4. Inocent ako najvyšší sudca a strážca mravov zakročil vo viacerých krajinách i v panovníckych domoch. *Vo Francúzsku* Filip II. August (1180—1223) odohnal svoju manželku Ingeborgu a oženil sa s Agneskou Meránskou. Preto Inocent vyhlásil interdikt nad celým Francúzskom. Filip, jeden z najväčších francúzskych panovníkov, márne sa vyhrážal, že sa stane nevercom (zveleboval Saladina, že nemá nad sebou pápeža, a preto môže žiť podľa svojej vôle), márne pohrozil kléru, že mu odoberie majetky, konečne zvíťazila u neho chladná rozvaha nad náruživosťou. Obávajúc sa, aby ho pápež nevyobcoval, odstránil verejné pohoršenie a po 20 rokoch sa vrátil k právoplatnej manželke Ingeborge (Agneska už vtedy nežila). Inocent vyhlásil interdikt i nad *Anglickom,* keďže kráľ Ján Bezzemok (1199—1216) utlačoval anglické duchovenstvo

a nechcel uznať canterburského arcibiskupa Langtona (§ 103, 2). Nakoniec vyobcoval kráľa a vyhlásil ho za sosadeného, keď sa do troch rokov nepokorí. Ján Bezzemok sa r. 1213 pokajal, odovzdal svoju korunu pápežskému vyslancovi a prijal ju znovu ako pápežské léno. Zdá sa skoro neuveriteľné, že terajšie svetovládne Anglicko bolo za Inocenta III. pápežským lénom.

V Španielsku Alfonz IX. vzal si za manželku vlastnú neter, dcéru kastilského kráľa. Pápež interdiktom ho donútil zrušiť nedovolené manželstvo. Úspešne hájil Inocent slobodu Cirkvi *v Portugalsku* a *Švédsku*, kde panovníci utláčali Cirkev, zakročil i proti *Vladislavovi poľskému*, v Čechách udelil Přemyslovi Otokárovi I. kráľovskú korunu, v Uhorsku urovnal spor medzi Imrichom a Ondrejom II., prijal pod ochranu Bulharsko, ba aj ďaleké Arménsko uznalo pápeža za svoju cirkevnú a svetskú hlavu. Sny Gregorove sa splnily. Pápež je hlavou kresťanských národov! Nebol to však despotizmus. Naopak, pápež slúžil národom, keď ich chránil pred mravným úpadkom, pred občianskymi vojnami a nepriateľským vykorisťovaním.

Pápež hlava národov.

Popri Inocentovom medzinárodnom založení, univerzálnom smýšľaní a konaní nesmieme prehliadnuť jeho *taliansky* národný postoj. Inocent hájil záujmy nielen všeobecnej svetovej Cirkvi, ale bol aj povedomým talianskym kniežaťom a ako taký položil základy hnutiu, ktoré vyvrcholilo v neskoršej renesancii a dávalo Cirkvi prevažne taliansky náter. A keď koncom 13. a v 14. storočí vidíme silný francúzsky národný vplyv v Cirkvi (Avignon), je to vlastne protiklad na talianske národné ašpirácie — zápas medzi francúzsko-národnou a talianskou-národnou mocou v Cirkvi, ktorý sa skončil víťazstvom talianskeho smeru. Jeho prepotencia v náboženskom, cirkevno-politickom a kultúrnom živote všeobecnej Cirkvi je zjavná.

Inocentov taliansky národný postoj.

V Uhorsku po Belovi III. († 1196) dostal trón jeho starší syn Imrich, kým mladšiemu Ondrejovi zanechal otec značné poklady, aby viedol výpravu do Sv. zeme. Lenže Ondrej nepoužil peňazí na križiacku výpravu, ale proti svojmu bratovi kráľovi, od ktorého žiadal časť krajiny. Jeden i druhý si hľadeli získať vysoký klérus. Imrich, aby si lepšie pripútal ostrihomského arcibiskupa, daroval mu kráľovské desatiny bratislavské. Ba, chcejúc mať čím viac verných prelátov, okolo r. 1198 založil spišské prepoštstvo. Spor medzi bratmi urovnal Inocent III. prostredníctvom legáta kardinála Gregora. I kráľ Imrich prisľúbil legátovi, že povedie výpravu, ale neučinil to, ako predbežne to neurobil ani Ondrej.

Inocent a Uhorsko.

5. Jedna z veľkých starostí Inocenta III. bola *starosť o Sv. zem.* Ako by v tom bol videl hlavnú úlohu svojej vlády. Do všetkých zemí vyslal hlásateľov križiackych výprav, sľúbil odpustky, na päť rokov zakázal rytierske hry. Kardináli mali na tento cieľ obetovať tretinu svojich dôchodkov, kňazstvo desiatu časť, kým on sám dal na tento cieľ roztaviť všetko zlaté a strieborné náčinie, uspokojac sa so skleným a hlineným. Rozpustil svoju nákladnú obsluhu šľachtických pážat a dal sa obsluhovať rehoľníkmi. IV. lateránskemu koncilu vytýčil za hlavný cieľ vydobytie Sv. zeme, ba sám sa chcel postaviť na čelo chystanej výprave. Ale štvrtá križiacka výprava (1202—1204), ktorá bola hlavne jeho dielom, neskončila sa podľa jeho vôle. Križiaci namiesto toho, aby boli oslobodili Sv. zem, obrátili sa proti Carihradu, kde založili latinské cisárstvo (§ 109, 5). Lenže bolo to nešťastné nedochôdča, ktoré vlastne len stupňovalo nenávisť Východniarov oproti Západniarom a skrížilo veľké unionistické plány pápežove. Inocent vyhlásil križiacku výpravu i proti nebezpečnej sekte *katarov* v južnom Francúzsku. No účinnejšie ako výprava pôsobily proti nej novozaložené žobravé rehole františkánov a dominikánov. Ideálom opravdivej apoštolskej chudoby žobravé rehole postavily kladný protiliek sekte katarov a vyplely veľa buriny, veľa hmotnej nezriadenosti v kresťanstve.

Inocent a križiacke výpravy.

6. Veľkolepým ukončením bohatej a všestrannej činnosti Inocentovej bol *IV. lateránsky snem* (12. všeobec.) r. 1215. Bol najväčším a najskvelejším snemom. Sišli sa duchovní (1200 prelátov) a svetskí vodcovia celého Západu a pod predsedníctvom Inocenta tvorili harmonický, pápežstvom uskutočnený celok: civitas christiana. Tu bolo veľmi zjavné, že Cirkev je na celý svet sa rozprestierajúce *impérium* a všetka moc sa sbieha do rúk pápežových. Popri križiackej výprave zaoberal sa snem hlavne reformou Cirkvi. Za smernicu sa označila cesta, ukázaná sv. Fantiškom z Asisi. Ako vidieť, do reformy Cirkvi sa zapínajú všetky kladné sily. Svetovládny pápež a „najchudobnejší" svätý majú jeden cieľ: blaho kresťanstva.

12. všeob. snem, 4. lateránsky.

Snem vydal dekréty proti Berengárovej sekte a schválil výraz transsubstanciácie, o povinnosti ročnej spovede a prijímaní, o živote duchovenstva, obsadzovaní duchovných miest, vedeckom vzdelaní kléru, manželských prekážkach. Obmedzil odpustkovú právomoc biskupov, zakázal ukladať nové štátne ťarchy cirkevným majetkom bez predbežného pápežského schválenia. Vymeral prísne tresty na bludárov, hlavne na katarov.

Po skončení snemu Inocent napäl všetky sily, aby sa uskutočnila odhlasovaná výprava a previedly sa reformné dekréty. Ale zachvátený zimnicou zomrel predčasne vo veku 56 rokov. Skvelými úspechmi svojho pomerne krátkeho pontifikátu predstihol všetkých svojich predchodcov a nástupcov. Je Augustom pápežov; slávou svojich činov naplnil Rím a celý svet.

S. Fiebach, Die augustin. Anschauungen Innocenz III. Diss. 1914. — E. W. Meyer, Staatstheorien Papst Innocenz III. 1919. — G. Cantini, Il risveglio missionario suscitato dal Papa Inocenzo III. Roma 1932. — E. Gütschow, Innoc. III. u. England. 1905. — Fraknói V., Magyarország egyházi és polit. összeköt. a róm. szentszékkel. Bpest 1902.

§ 103. CIRKEVNÉ POMERY V ANGLICKU OD 11. STOROČIA PO INOCENTA III.

1. Feudálnym systémom dostala sa Cirkev v Anglicku podobne ako v Nemecku do závislosti od štátu. Preto boj o slobodu Cirkvi i v Anglicku bol neodvratný a po Gregora VII. mal podobný priebeh ako v Nemecku. Za Gregora VII. bol pomer medzi Sv. stolicou a Viliamom Dobyvateľom dosť dobrý, i keď sa kráľ nezriekol laickej investitúry, čo pápež v Anglicku trpel, vzhľadom na ináč usporiadané a priaznivé cirk. pomery (§ 99, 1). Za panovania kráľa Viliama II. (1087—1100) pomery sa zhoršovaly tak čo sa týka kňazského života, simonie, ako aj laickej investitúry, preto pápež Urban II. sa rozhodne dožadoval, aby zákaz laickej investitúry sa previedol i v Anglicku. Na tom základe došlo k dohovoru *v Beccum* r. 1106, kde laická investitúra sa síce odstránila, ale kánonická voľba nebola dosť zaistená proti kráľovským zásahom. Panovníci, presiaknutí absolutistickým duchom, podobne ako Štaufovia, ľubovoľne zasahovali do cirkevných vecí, čo nevyhnutne viedlo k váž-nemu sporu. Boj vzplanul za *Henricha II.* (1154—89), ktorý chcel uviesť v Anglicku štátne cirkevníctvo a istým trpeným zvykovým právam (consuetudines avitae) chcel dať charakter písaných zákonov. Domnieval sa, že sa mu to podarí tým ľahšie, keďže prímasom Anglie a canterburským arcibiskupom od r. 1162 bol jeho bývalý kancelár *Tomáš Becket.* Lenže panovník sa sklamal, lebo, hoci bol Becket dosť liberálny ako kancelár, ako prímas postavil sa rozhodne na prísne cirkevné stanovisko, a tak došlo medzi nimi k vážnej zrážke. Kráľ sa usiloval odstrániť kňazské privilégiá, žiadal prísahu od anglických biskupov vo veci „consuetudines avitae". Biskupi, vedení Tomášom Becketom, složili ju síce, ale s klauzulou: salvo ordine nostro et jure Ecclesiae. Henrich II. túto klauzulu nijako ne-

Dohoda v Beccum.

Tomáš Becket.

79. Zavraždenie Tomáša Becketa v kanterburskej katedrále r. 1170.

78. Bernard z Clairvaux (1090—1153), mystik, kazateľ.

80. Fridrich I. Barbarossa ako kríživák, miniatúra z kláštora Schäftlarn z r. 1188—89.

81. Korunovanie Henricha VI. Celestínom III. (Ebulo — rukopis, Bern 1197.)

chcel prijať, preto sa usiloval získať i niektorých biskupov, takže na sneme *v Clarendone* r. 1164 consuetudines avitae sa predsa prijaly a v 16 článkoch kodifikovaly. Nimi sa práva Cirkvi značne obmedzovaly, lebo určily, že spory o prezentačné a patronátne práva patria pred kráľovský súd, cirkevné osoby, ktoré majú ríšske léna, bez dovolenia kráľovho nesmú zanechať ríšu, ďalej bez kráľovho schválenia nesmú sa podávať apelácie do Ríma, interkalárne príjmy biskupstiev patria panovníkovi, kráľovských úradníkov neslobodno trestať cenzúrami atď. Tomáš Becket, podvedený falšovaným listom Alexandra III., v ktorom mu odporúča, aby sa podrobil Henrichovi, súhlasil síce, ale čoskoro, poznajúc klam, odvolal svoj súhlas a podrobil sa Alexandrovi, ktorý spomínané články zavrhol. Potom Henrich svolal ríšsky konvent, ktorý odsúdil Becketa pre vlastizradu. Becketovi sa podarilo ujsť do Francúzska k pápežovi Alexandrovi III., ktorému ponúkol rezignáciu, ale pápež ju neprijal. Henrich sa kruto pomstil na Becketových príbuzných a privržencoch, zhabal arcibiskupské majetky, ba vyhrážal sa, že prejde k protipápežovi Paschalovi III., ale biskupský sbor mu v tom zabránil. Pápež menoval Becketa legátom pre Anglicko, a keď Becket pohrozil Anglicku interdiktom, Henrich musel sa podrobiť. Arcibiskup sa mohol vrátiť do Anglicka, ale opravdivé smierenie medzi ním a Henrichom nenastalo. Kráľ sa síce neopovážil proti nemu verejne vystúpiť, tým viac však zúril tajne. Tým posmelení kráľovskí rytieri zavraždili Becketa vo vlastnej katedrále 29. decembra 1170. Ľud ho hneď uctieval ako mučeníka a Alexander III. r. 1173 vyhlásil ho za svätého. Kráľ uisťoval, že nechcel vraždu. Kliatbe len tak predišiel, že žiadal o rekonciliáciu, sľúbil vrátiť Cirkvi všetky práva a r. 1174 putoval ku hrobu sv. mučeníka. Cirkev teda morálne zvíťazila, jednako však clarendonské články zväčša ostaly platné a anglická cirkev ostala podstatne v podriadenosti štátu.

Becketova mučenícka smrť.

2. Druhý vážny spor vzbĺkol medzi Sv. stolicou a Anglickom za *Jána Bezzemka* (1199—1216; § 99, 4). Kráľ tak pre svoje nerozvážne vojny s Francúzskom, ako ešte viac pre svoj ľahký život sa dostal do peňažných ťažkostí a preto uvaľoval na ľud neznesiteľné dane. Ľud ho nenávidel a klérus sa ho tiež obával. K tomu sa dostal do sporu s Inocentom III. Pápež totiž zrušil nekánonicky vykonanú dvojitú voľbu canterburského arcibiskupa a na jeho odporúčanie zvolili za arcibiskupa Štefana *Langtona*, kardinála Angličana, bývalého kancelára parížskej univerzity. Ján Bezzemok

Ján Bezzemok a Langton.

však odoprel prímasovi uznanie. Preto Inocent vyhlásil nad Anglickom interdikt (1208). Keď to nepohlo kráľa, exkomunikoval ho r. 1209. Po troch rokoch vyhlásil ho za sosadeného s anglického trónu. Vykonaním rozsudku pápež poveril francúzskeho kráľa Filipa Augusta. Zbabelý, u ľudu znenávidený kráľ sa podrobil pápežovi. Uznal arcibskupa Langtona, prisľúbil Cirkvi vrátiť odňaté majetky, napraviť spôsobené škody, a aby si zaistil krajinu, oddal ju pápežovi, od ktorého ju znova prijal ako pápežské léno za ročný lénny poplatok 1000 libier šterlingov. Ján Bezzemok sa spojil potom s cisárom Otom IV., aby pomohol zničiť Francúzsko. Keď však vojnu prehral, vzbúrila sa proti nemu vysoká šľachta a vynútila na ňom r. 1215 *magnu chartu libertatis*. Je to súhrn práv vysokej šľachty a kléru. V nej sa zaviazal panovník uznať Cirkvi jej práva na slobodu a kánonickú voľbu. Neskoršie za Henricha III. magnu chartu v prospech panovníka a na úkor Cirkvi čiastočne pozmenili, proti čomu Inocent III. a jeho nástupcovia — ako feudálni páni Anglicka — protestovali, ale bez výsledku.

E. Walberg, La tradition hagiographique de St. Thomas Becket avant la fin du XIIe siècle. Paris 1929. — T. J. Ellis, Antipapal legislation in medieval England. Washington. Cath. University 1930. — E. Gütschow, Innoc. III. u. England. 1905.

§ 104. BOJ PÁPEŽOV S FRIDRICHOM II. ZÁNIK HOHENŠTAUFOV A ICH CISÁRSKEJ IDEY.

1. Pápežstvo za výšku, akú dosiahlo za Inocenta III., mohlo ďakovať okrem jedinečným vlastnostiam veľkého pápeža z nemalej časti i okolnosti, že na cisárskom tróne nebolo silného protivníka. Ale neostalo na nej dlho, lebo v Inocentovom chránencovi *Fridrichovi II.* (1215—50) rástol Cirkvi najnebezpečnejší nepriateľ, ktorý, viac ako jeho predchodcovia, sa snažil ju pokoriť a podmaniť, vážne ju poškodil, ale pritom vrhol seba, svoj rod a ríšu do záhuby. Fridrich bol človek — ako vôbec Štaufovia — nadaný a vzdelaný (ovládal šesť rečí), veľký štátnik, milovník vedy a umenia, ale pritom krutý, bezohľadný a veľmi plytkých mravných zásad. Charakterizujú ho lož, nevernosť, nevďačnosť a v náboženskom ohľade indiferentnosť. Stál hlboko pod svojím dedom Fridrichom Barbarosom.

Fridrich II.

Fridrich II. je už vlastne predzvesťou novej, modernej doby. U neho je už veľmi badateľný rozklad stredovekého kultúrneho sveta. Stýkajú sa v ňom vlastne dva svety. Na jednej strane pridržiava sa od svojich predkov zdedenej idey univerzálneho cisárstva a na tom základe

chce vystrieť svoju moc i na Cirkev (cezaropapizmus), na druhej strane však práve on je už moderno-nacionálne založený a zrieka sa rímskej univerzálnosti voči kráľom Francúzska a Anglicka. Nech sa vraj stará každý panovník o svoju krajinu sám. V Palerme na Sicílii, kde sa s obľubou zdržiaval, zriadil nádherný dvor, najskvelejší v Europe, zrušil feudálny systém a zaviedol absolutisticko-úradnícku správu, ktorá by bola slúžila ku cti hocktorému panovníkovi osvietenskej doby (prvá zlaicizovaná vláda, bez účasti kléru!!). Nemecko ponechal úplne svojmu synovi Henrichovi, vlastne jeho poručníkom; cirkevným a svetským kniežatám dal ďalekosiahle práva, čím sa staly teritoriálnymi pánmi a Nemecko sa začínalo rozpadávať na samostatné zložky (zosvetárčené cirkevné kniežatá pripravovaly cestu reformácii!). Fridrichovo smýšľanie a životná správa z náboženského ohľadu bola indiferentná, ba nekresťanská. Bol vychovaný a zväčša žil na Sicílii, kde sa stýkaly kultúry latinská, grécka a arabská, kde bol náboženský chaos. Sám bol najviac obkľúčený zmäkčilou arabskou kultúrou. Tú si i najviac osvojil. Ňou vnášal do západného nábožensko-mravného života nebezpečné zárodky rozkladu. Pravda, tie predbežne ešte nemohly vyklíčiť, lebo západná kresťanská kultúra bola vtedy ešte veľmi silná a práve vtedy tvorila svoje najskvelejšie diela (žobravé rehole, teologia, umelecké diela). Preto on teraz ešte musel padnúť, ale zárodky ostaly a vyklíčily v renesancii. Fridrich bol výchovou, sklonmi viac Talianom ako Nemcom.

2. Srážka medzi pápežmi a Fridrichom II. bola neodvratná, pretože Fridrich nedodržal svoje sľuby, a to, že: 1. nikdy nespojí Sicíliu s nemeckou ríšou a 2. povedie križiacku výpravu. Po Inocentovi III. nasledoval zbožný a láskavý *Honorius III.* (1216—27; Cencius Savelli). Fridrich, podobne ako Inocentovi, i novému pápežovi prisľúbil, že odovzdá Sicíliu svojmu synovi Henrichovi a nespojí ju s nemeckou korunou. Pápež ho korunoval r. 1220 za rímskeho cisára. Ale Fridrich ešte toho istého roku (1220) dal zvoliť Henricha za nemeckého kráľa. Honorius i keď sa mu to nevidelo, predsa to trpel, lebo bol celkom zaujatý východnou otázkou a úfal, že Fridrich splní svoj druhý sľub, že totiž povedie výpravu do Sv. zeme, keďže vtedy boly dobré výhľady ju oslobodiť. No, Fridrich bol príliš zaujatý Sicíliou, opätovne prosil pápeža o odklad výpravy, čo mu pápež viac ráz dovolil. Konečne však (v júli 1225) určil pápež presný termín. Keď cisár do augusta 1227 nepovedie výpravu, bez ďalšieho stihne ho kliatba. Ale presne pred uplynutím vytýčeného termínu (!) Honorius zomrel. Nasledoval kardinál Ugolino — *Gregor IX.* (1227—41), človek právnicky vzdelaný, nepoddajný, prchký (pápež inkvizície!), svojich výsostných práv sa kŕčovite pridržiavajúci, ale pritom nábožensky hlboko založený (priateľ sv. Františka, podporovateľ františkánov). Fridrich odložil znovu výpravu, ale energický Gregor vyobcoval

Gregor IX. exkomunikval Fridricha II.

ho hneď po uplynutí termínu. Tým nastala medzi ním a Fridrichom otvorená vojna. Cisárske vojská vnikly do pápežského štátu a Gregor musel opustiť Rím. S pápežským vojskom spojená lombardská liga napadla Apúliu.

Mier v San Germano.

Fridrich, ako svetská hlava kresťanstva, musel predsa aspoň navonok voľačo učiniť pre Sv. zem, keď už nie ako vodca vojska, aspoň ako diplomat. Roku 1228 s hŕstkou rytierov sa vybral do Egypta a uzavrel s vládcom Egypta 10-ročné prímerie. Dal sa korunovať za jeruzalemského kráľa a vrátil sa do Itálie, aby pokračoval v boji proti pápežovi, najmä aby pokoril lombardské mestá. Po dlhšom rokovaní došlo však medzi ním a pápežom k mieru *v San Germano* r. 1230, kde cisár prisľúbil napraviť Cirkvi spôsobené škody a pápež ho zbavil kliatby. Pokoj však nebol trvalý.

Nepriateľstvo medzi pápežom a Fridrichom II.

3. Fridrich použil mier na usporiadanie svojej ríše. V Sicílii scentralizoval správu, zriadil úradnícky štát, v Nemecku potlačil povstanie svojho syna Henricha a obrátil sa zvlášť proti jeho spojencom — lombardským mestám, proti ich samosprávnym snahám a v bitke pri Cortenuova ich úplne porazil r. 1237. V Sardínii (lénny majetok Sv. stolice) ustanovil za kráľa svojho nezákonitého syna Enzia a na celej čiare potlačoval cirkevné práva. Bolo zjavné, že cisár sa chce zmocniť celej Itálie, že čoskoro siahne na pápežský štát a Rím spraví stredobodom svojho impéria. Preto pápež, aby predišiel cisára, vyobcoval ho druhý raz r. 1239. Fridrich to pokladal za vojnový manifest. Vzplanul medzi nimi boj na život a na smrť. Pápež obviňoval cisára z nevery (vraj Mojžiša, Krista a Mohameda nazýval klamármi, čo však cisár rozhodne popieral) a vierolomnosti; cisár však vyčítal pápežovi kacírstvo (pre spojenie s lombardskými mestami), panovačnosť, pomenoval ho falošným prorokom a vyhlásenú kliatbu pokladal za neplatnú. Fridrich vnikol do pápežského štátu, pápež sa však pokúsil postaviť v Nemecku protikráľa; lenže predbežne bezvýsledne. V ťažkom položení pápež svolal do Ríma všeobecnú synodu, ktorej sa predtým dovolával i sám Fridrich, ale teraz ju znemožnil. Dochádzajúcich prelátov napadol pri Elbe a uväznil. Medzitým čo cisárske vojská už dobývaly Rím, zomrel Gregor IX. r. 1241. Kresťanstvo sa svíjalo v súženiach, ktoré ešte zväčšovaly mongolské vpády z východu. Nový pápež Celestín IV. (1241 — prvý pápež volený v konkláve!) žil len niekoľko dní; po ňom bol pápežský trón uprázdnený skoro dva roky (kardináli nemohli voliť pápeža pre cisársky teror).

Inocent IV.

4. Konečne bol zvolený Inocent IV. (1243—54, kardinál Sinibald Fiesco), vynikajúci právnik a obratný štátnik. Snažil sa o mier s Fridrichom (pápežovi príbuzní boli gibelini), ale nedôvera bola na oboch stranách. Pápež bol ochotný napraviť, čo sa cisárovi ukrivdilo so strany Gregora IX. Cisár však žiadal osobne sa stretnúť s Inocentom. Ten však tušil nebezpečenstvo a uchýlil sa do Francúzska, kde ostal šesť rokov.

Spor medzi pápežom a cisárom vykazuje nové, doteraz neobvyklé vlastnosti tak na jednej ako i na druhej strane. Fridrich zásadne rozlišuje medzi *pápežstvom* (Cirkvou) a *kresťanstvom!* Ostro posudzuje Cirkev a pápežstvo, žiada od neho vrátiť sa k pôvodnej *apoštolskej* chudobe. Poukazuje na príklad sv. Františka. Tá požiadavka stane sa heslom proticirkevného boja v ďalšom stredoveku.

Pápež uteká do Francúzska a stavia sa pod ochranu francúzskeho kráľa. Lyon, kde sa pápež usadil, patril aspoň podľa mena ešte nemeckej ríši, ale pre blízkosť francúzskych hraníc pápež už tam požíval ochranu francúzskeho kráľa.

Honorius III. Gregor IX. Celestin IV. Inocent IV.

13. vš. cirk. snem, 1. lyonský.

R. 1245 svolal Inocent IV. do Lyonu *všeobecný cirkevný snem* (I. lyonský, 13. všeobecný), ktorého sa zúčastnilo 140 prelátov (zväčša Francúzov a Španielov; z Itálie došlo len málo pre strach pred Fridrichom) a mnoho panovníkov. Pápež v slávnostnej reči povedal, že Cirkev, podobne ako telo Kristovo, krváca z piatich rán. Prvou sú hriechy kňazstva, druhou Saracéni, ktorí poškvrňujú Sv. zem, treťou nebezpečenstvo, hroziace Carihradu, štvrtou vpád Mongolov, piatou prenasledovanie Cirkvi Fridrichom II. Snem zapodieval sa hlavne prípadom Fridrichovým. Cisára vyzvali, aby sa dostavil na snem, on však poslal svojho zástupcu (Tadeáš zo Suessy), ktorý ho obratne bránil. Snem na základe obvinení (vierolomnosť, sakrilégiá, podozrenie z herézy a iné neprávosti) vyhlásil nad Fridrichom tretiu kliatbu, zbavil poddaných cisárovi povinnej poslušnosti a vyzval nemecké kniežatá, aby zvolily nového kráľa. Fridrich chcel rozohnať snem, ale Ľudovít Svätý mu pohrozil vojnou.

Keď sa v Turíne dozvedel o rozsudku snemu, rozzúrený zvolal: „Ešte sú koruny moje a nik mi ich nevezme bez krvavého boja!“

Fridrich sa nepokoril. Neuznal svoje sosadenie a v okružnom liste panovníkom vyhlásil, že Cirkev sa musí obmedziť na pole náboženské, vrátiť sa k apoštolskej chudobe; pápež však na základe teórie o dvoch mečoch privlastňoval pápežstvu právomoc nad cisárstvom i vo svetských veciach. Proti Fridrichovi vyhlásil križiacku výpravu (miesto toho, aby ju poslal do Sv. zeme!). Ľudovít IX. Svätý, ktorému ozaj išlo o osud Sv. zeme, chcel rozzúrené stránky smieriť, aby sa mohly obe venovať východnej otázke, ale pri tak zásadných protivách mier medzi cisárom a pápežom, žiaľbohu, nebol možný. V Nemecku časť cirkevných kniežat zvolila za kráľa grófa *Henricha Raspe* z Durínska (Pfaffenkönig), vlastne po jeho náhlej smrti *Viliama Holandského* (1247—56), ale gibelini sa pridržiavali Fridrichovho syna Konráda IV. Boj welfov a gibelinov bol dlho nerozhodný. Obyvateľstvo Nemecka a Itálie úprimne túžilo po pokoji, zazlievalo obom stranám nerozumné krviprelievanie. Skôr, ako by sa bol boj rozhodol, Fridrich zomrel v 56. roku svojho života. Pred smrťou zbavil ho palermský arcibiskup exkomunikácie.

Smrť Fridricha II.

5. Mier nenastal ani po Fridrichovej smrti. Inocent IV. sa vrátil do Ríma a po trpkých skúsenostiach nechcel viac dosadiť Hohenštaufov na nemecký kráľovský a cisársky trón. Fridrichov nástupca Konrád IV. (1250—54) však bol tiež odhodlaný bojovať ďalej proti pápežovi. Vypravil sa so silným vojskom do južnej Itálie. Pápež ho vyobcoval. Konrád však čoskoro zomrel 26-ročný (jeho mŕtvola zhorela na katafalku), zanechajúc dvojročného syna Konradina. Namiesto dieťaťa ujal sa vlády *Manfréd* (nezákonitý syn Fridricha II.) a pokračoval v politike Štaufov. *Alexander IV.* (1254—61), i keď bol miernejší ako jeho predchodca, bol nútený pokračovať v boji proti Štaufom.

Poslední Hohenštaufovia.

V Nemecku po smrti Viliama Holandského znovu došlo k dvojitej voľbe. Časť, sedem kurfirstov (po prvý raz vystupujú ako jedine oprávnení voličia) zvolia grófa Richarda Cornwallského, brata anglického kráľa, druhá časť Alfonza X. Kastilského. Ani jeden z nich neprišiel do Nemecka. Rozklad jednotnej nemeckej ríše na celý rad samostatných teritórií sa už nedal zadržať.

Pápež *Urban IV.* (1261—64; syn francúzskeho obuvníka), aby sa raz navždy zbavil „hadieho plemena“ — ako nazýval Štaufov — uviedol kuriálnu politiku na francúzske vody. Sicílsku korunu

Karol z Anjou

ponúkol *Karolovi z Anjou*, bratovi Ľudovíta Svätého. Bol to osudný krok. Pápežstvo nastúpilo na cestu, ktorá viedla do Avignonu.

Karolove francúzske vojská vtiahly do Itálie. Manfréd sa im postavil na odpor, ale pri *Benevente* utrpel porážku (1266) a sám v bitke zahynul. V Karolovi z Anjou sa však pápežstvo veľmi sklamalo. Ľubovoľne si počínal v cirkevnom štáte a utláčal podmanené krajiny ešte viac ako Štaufovia. Na volanie gibelinov objavil sa v Itálii so značným vojskom mladý Konradino, aby zachránil dedičstvo svojich predkov. Ale šťastie mu neprialo a posledný potomok slávneho rodu Hohenštaufov skončil na popravisku v Neapoli r. 1268. Pápež *Klement IV.* (1265—68) neschvaľoval síce ukrutnosti, jednako nechal udalostiam voľný tok.

Konradino.

Ani Karol z Anjou neuhájil dlho sicílske kráľovstvo. R. 1282 vypukla vzbura proti Francúzom (§ 105, 2), a tí museli odísť. Anjouovcom namiesto Sicílie otvorila sa skvelá budúcnosť v Uhorsku. Karolov pravnuk Karol Robert stal sa uhorským kráľom a jeho syn Ľudovít Veľký bol súčasne i poľským kráľom, takže jeho ríša sa rozprestierala od Adriatického mora po Baltické.

Konradinom vymrel slávny rod Hohenštaufov a skončil sa gigantický zápas pápežstva s rímskymi cisármi. O čo tu vlastne išlo? In ultima analysi o panstvo nad Itáliou. No a v stredovekej Itálii nebolo miesta pre cisára. Tá patrila pápežovi. Prvý rímsky cisár Karol Veľký sídlil ďaleko za Alpami. Ani on, ani jeho nástupcovia nemali zvláštnych nárokov v Itálii, preto bol medzi nimi a pápežstvom dobrý pomer. V Itálii sa pápež a cisár nezmestili. Štaufovia sa však tlačili do Itálie; chceli tam nielen panovať, ale i sídliť, a to pochybené úsilie sa na celom ich rode strašne vypomstilo. Prepiata idea univerzálneho cisárstva Hohenštaufov padla, ba vlastne zoslabla, ak nie úplne padla i idea rímskeho cisárstva. „Rímsky cisár“ naďalej bol už len čiry titul bez reálneho obsahu a jeho niekdajší lesk zmizol.

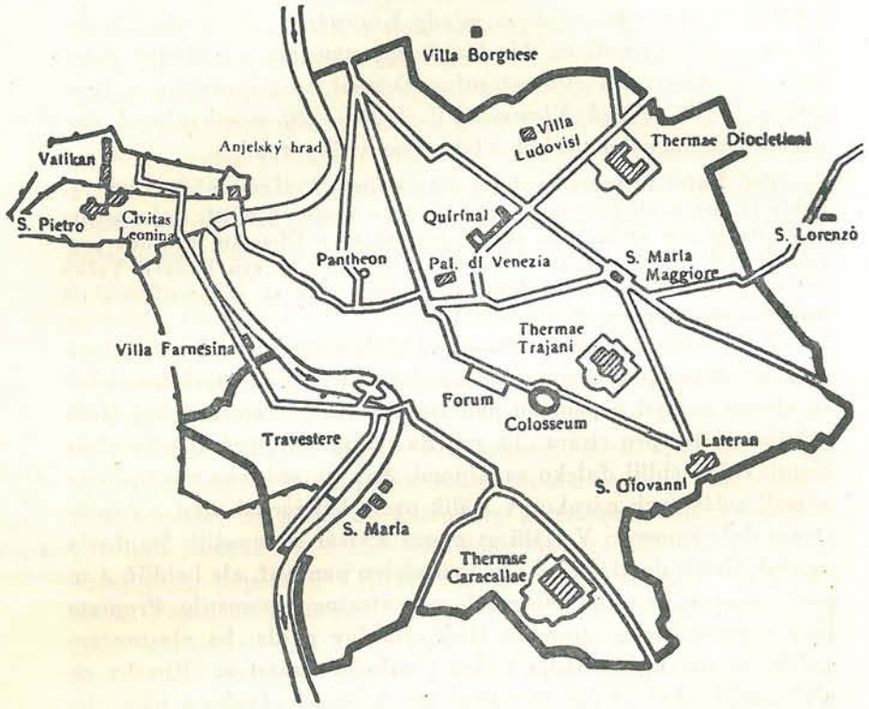
O čo išlo v spore Štaufov s pápežmi.

Z boja vyšlo pápežstvo víťazne, aspoň zdanlive. V skutočnosti bolo to pyrhovské víťazstvo. Pápežstvo a cisárstvo sa vlastne nikdy nemaly dostať do protivy. Maly v súlade a vzájomnom napomáhaní sa viesť veľkú kresťanskú rodinu. Veď to bol cieľ vzniku rímskeho cisárstva. Keď sa však postavily proti sebe, už vlastne oba prehrávaly bez ohľadu na to, ako sa boj skončí.

Víťazstvo nad cisárstvom podlomilo pápežstvu nohy. Pápežstvo sa mohlo doteraz opierať o *univerzálne* cisárstvo, ktoré zásadne malo slúžiť celému kresťanstvu. Namiesto toho teraz sa oprelo o národne prebúdzajúce sa Francúzsko, ktoré vo všetkom hľadalo

predovšetkým svoj záujem. Národné povedomie sa vzbudilo i v iných krajinách a roztrhalo stredovekú *univerzálnu jednotu.* Stredovek sa blížil ku koncu!

Kardinálsky sbor. Zmenené pomery silne pôsobily i na kardinálsky sbor, ktorý od Mikuláša II. jedine mal voliť pápeža. Pápež mal úžasnú moc vo všetkých krajinách, preto jednotlivým národom nemohlo byť ľahostajné, kto bude pápežom. Je prirodzené, že Francúzi radšej mali na Petrovom

Rím v stredoveku.

Aureliov múr (270—275). Múr Urbana III. (1623—1644)

tróne svojho rodáka, ako Nemca alebo Angličana. Kardináli, ako voličia pápeža, získavali teraz veľký politický význam a národy sa usilovaly, aby maly čím viac zástupcov v kardinálskom sbore. Dostávajú sa doň nacionálne prvky, ktoré nemaly v Cirkvi zodpovednú univerzálnu a koncentrujúcu, ale rozkladnú tendenciu.

Th. Frantz, Der grosze Kampf zw. Papstt. u. Kaisert. z. Zeit Fr. II. 1903. — B. Sütterlin, Die Politik Fr. II. u. die röm. Kardinäle. 1928. — W. Ruch, Die Besetzung der sizil. Bistümer unter Fr. II. 1923. — F. Podestà, Papa Innocenzo IV. Milano 1928. — O. Soranzo, Il Papato, l'Europa e i Tartari. Milano 1930. — A. de Bouard, Le régime politique et les institutions de Rome.

Paris 1920. — W. Cohn. Das Zeitalter der Hohenstaufen in Sizilien. 1925. — S. O. Plaszmann, Das Leben Kaiser Friedrichs II. 1927. — C. A. Cantacuzéne, Frédérique II. Paris 1935. — W. Kaiser, Der grosze Widersacher. 1936.

§ 105. PÁPEŽSTVO POD VPLYVOM FRANCÚZSKA. POSLEDNÍ PÁPEŽOVIA 13. STOROČIA; DRUHÝ LYONSKÝ SNEM.

Nepokoje v Ríme. 1. Úpadkom Hohenštaufov v nemeckej ríši sa politické pomery Europy značne zmenily. Vedúcou mocnosťou Europy stalo sa nacionálne prebudené Francúzsko. Do Itálie vnikla francúzska politika prostredníctvom Karola z Anjou, kráľa neapolského, sicílskeho a senátora Ríma. V cirkevnom štáte zavládol neporiadok, Rím sa stal skoro nezávislým a šľachtické rodiny Orsini a Colonna získaly veľkú moc. Pápeži preto povolali Karola z Anjou, aby ich ochraňoval. Ale sklamali sa v ňom. Bol ešte bezohľadnejší ako Štaufovia. V kardinálskom sbore získal si francúzskych kardinálov, ktorí tlačili do popredia francúzske záujmy. Preto sa nemohli kardináli po smrti Klementa IV. dohodnúť na voľbe nového pápeža a pápežský trón skoro tri roky nebol obsadený. Konečne zvolili *Gregora X.* (1271—76, Teobald Visconti). Gregor venoval pozornosť najmä oslobodeniu Sv. zeme, únii s Grékmi a cirkevnej reforme. Nakoľko východné latinské cisárstvo padlo (1261), nový cisár Michal VIII. Paleologus, aby mal pokoj od Západu, ponúkol Sv. stolici cirkevnú úniu. Preto pápež svolal *všeobecný cirkevný snem do Lyonu,* ktorý sa sišiel r. 1274 (14. všeobecný, 2. lyonský).

14. vš. cirk. snem, 2. lyonský. Štrnásty všeobecný snem rokoval o poriadku pápežskej voľby. Aby znemožnil dlhé sedisvakancie a cudzie vplyvy, nariadil konkláve. Kardináli po 10 dňoch od smrti pápeža sa majú sísť k voľbe, za voľby majú bývať v miestnosti od sveta uzavretej (konkláve). Keby sa v prvých troch dňoch nevedeli dohodnúť na osobe nového pápeža, má sa im podať len jedno jedlo; po uplynutí 5 dní len chlieb a voda, aby boli nútení čím skôr sa dohodnúť (ten spôsob je napodobňovaním dominikánskych volieb). Ďalej schválil snem voľbu nemeckého kráľa (Rudolfa Habsburga) a hlavným predmetom rokovania bolo *sjednotenie s Grékmi.* Kňazstvo a ľud Východu si zväčša nežiadal únie, ale cisár Paleologus naliehal, lebo sa bál Západu pre zrušenie latinského cisárstva. Keď vyslanci Grékov po dlhšom rokovaní uznali Filioque, pápežský primát a slobodu apelácie do Ríma, synoda však dovolila im doterajšie symbolum a obrady, došlo k sjednoteniu. O sjednotenie sa najviac zaslúžil kardinál Bonaventúra.

Únia, ako čin politickej vypočítavosti so strany cisára Paleologa, netrvala dlho. Po krátkych 10 rokoch sa znovu rozišli.

Na vedenie križiackej výpravy do Sv. zeme odhlasoval snem cirkevnú daň.

2. V Nemecku po smrti Richarda Cornwalského zvolili kurfirsti na pokyn pápežov za kráľa *Rudolfa Habsburga* (1273—91) a tým sa ukončilo 18-ročné interegnum (ako kandidát vystúpil i Přemysl Otokár II.). Keď Rudolf prisľúbil, že sa zriekne južnej Itálie v prospech Karola z Anjou, pápež uznal jeho voľbu formulou: „Te regem Romanorum nominamus." Nakoľko sa vzdal hohenštufskej politiky v Itálii, nastal medzi nemeckým kráľom a Sv. stolicou dobrý pomer. Gregor mu ponúkol cisársku korunu, ale ku korunovaniu nedošlo ani teraz, ani za neskorších pápežov. Ináč sláva a význam cisárstva už pominuly.

Rudolf Habsburg.

Po krátkom pontifikáte Inocenta V. (1276), Hadriána V. (1276) a Jána XXI. (1277) nasledoval *Mikuláš III.* (1277—80) z rodu Orsini, muž vynikajúcej zbožnosti, ale oddaný nepotizmu. Energicky vystúpil oproti Grékom a žiadal od nich, aby Filioque nielen uznali, ale aj pojali do symbolu. Tým aj sám urýchlil zmar únie. Jeho nástupca *Martin IV.* (1281—85; Simon de Brion), pôvodom Francúz, stál úplne pod vplyvom Karola z Anjou. Na jeho návod (túžil po byzantskej korune) vyriekol pápež exkomunikáciu nad Michalom Paleologom, prečo ten prerušil spojenie s Rímom a jeho syn Andronikus znova uviedol schizmu. Karolovým despotizmom sa nasýtilo i sicílske obyvateľstvo a povstaním r. 1282 zbavilo sa francúzskej nadvlády *(sicílske nešpory)*. Sicílie sa zmocnil *Peter Aragonský* a proti všetkým pápežovým protestom, ba aj križiackej výprave udržal si ju, kým Anjouovcom ostalo len kráľovstvo neapolské. I Martinov nástupca *Honorius IV.* (1285—87) márne exkomunikoval Petra Aragonského, Sicília ostala majetkom kráľovstva aragonského, ktoré o 150 rokov neskoršie získalo si i kráľovstvo neapolské. Po Honoriovi nasledoval *Mikuláš IV.* (1288—92), bývalý generál františkánov a prvý františkán na pápežskom tróne. Za jeho pontifikátu padly i posledné bašty kresťanského panstva v Palestíne (Akkon-Ptolemais 1291). Po smrti Mikulášovej vinou francúzskych kardinálov ostal pápežský trón viac ako dva roky neobsadený. Konečne došlo k najzaujímavejšej voľbe v dejinách pápežstva. Po toľkých pápežoch politikoch a juristoch chceli mať už raz pápeža nepolitika, zbožného a svätého. (Tak francúzskym kardinálom ako i Karolovi II. išlo viac o to, aby dostali na pápežský stolec človeka bezvýznamného, s ktorým si budú môcť ľubovoľne zahrávať.) Ponúkli tiaru jednoduchému pustovníkovi Petrovi (zakladateľ eremitskej kongregácie muronitov — celestínov), ktorý, pokladajúc to za zvláštne božie riadenie,

Sicílske nešpory.

prijal hodnosť a meno *Celestín V.* (1294). Dobromyseľný, zbožný, ale sveta neskúsený človek dostal sa úplne do moci kráľa Karola II. Kvôli nemu preložil i pápežské sídlo do Neapola, razom kreoval 12 kardinálov, medzi nimi 7 Francúzov, udeľoval veľmi štedro rozličné privilégiá a benefíciá. Neskúsený a teologicky nevzdelaný človek rozhodoval v dôležitých cirkevno-politických veciach bez toho, aby sa bol poradil s kardinálmi. Na šťastie mal toľko skromnosti a dobrej vôle, že uznal svoju neschopnosť a po 5-mesačnom úradovaní sa zriekol pápežskej hodnosti. Po ňom nasledoval významný pápež *Bonifác VIII.*

Celestín V.

Tento ojedinelý prípad v pápežských dejinách vzbudil vo svojej dobe veľký rozruch a i neskoršia doba ho rozlične ponímala. Jedni Celestína za to chválili (Petrarca), iní mu to vyčítali (Dante). Ba odporcovia jeho nástupcu Bonifáca VIII. pokladali rezignáciu za neplatnú, lebo

Mikuláš III.

Martin IV.

Honorius IV.

vraj Bonifác (kardinál Gaetani) vynútil ju na Celestínovi. Pravda je, že Gaetani sa pričinil o to, aby pápež rezignoval pre dobro Cirkvi, ale nevynútil ju. Aby nevznikla z toho schizma, Bonifác VIII. držal ho v zajatí až do smrti (1296) na zámku Fumone. Na žiadosť Filipa Krásneho vyhlásil ho pápež Klement V. r. 1313 za svätého.

S. Auer, Studien zu den Reformschriften f. das 2. Lyoner Konzil. 1910. — C. Chapman, Michel Paléologue. Paris 1926. — E. Haberkorn, Der Kampf um Sizilien. 1921.

§ 106. CIRKEVNÉ POMERY NA SLOVENSKU OD R. 1000 PO 1300.

1. Slovensko začiatkom 11. storočia sa dostalo k Uhorsku. V 11. storočí podržalo svoju samostatnosť v rámci údelných uhorských kniežatstiev. V Uhorsku boly dve údelné kniežatstvá: západné a východné. K západnému patrilo terajšie západné Slovensko (partes Danubii), bývalé nitrianske kniežatstvo Pribinovo, čiže historické Slovensko. Terajšie východné Slovensko patrilo k údelnému kniežastvu bihorskému. Na rozhraní 11. a 12. storočia stratilo Slovensko postavenie údelného kniežatstva a splynulo s ostatným Uhorskom. Sv. Štefan pri určovaní hraníc novozaložených

Ostrihomská diecéza.

biskupstiev nepokračoval ľubovoľne, ale sa opieral o geografické, alebo politické celky — provincie. Z údelného kniežatstva západného, totiž z historického Slovenska, vznikla ostrihomská diecéza. Jej hranice za časov sv. Štefana sa presne kryly s hranicami historického pribinovského Slovenska. Východné Slovensko, nakoľko politicky patrilo k údelnému kniežatstvu bihorskému, cirkevne patrilo k jágerskej diecéze, ktorá zaberala východné Potisie — Bihorsko. Hranica ostrihomskej diecézy šla od Devína pozdĺž Dunaja po Ostrihom, odtiaľ zabočila na severovýchod a po Novohradských horách a Matre sbehla do údolia rieky Slanej a po gemerských a spišských hraniciach prešla do Šariša, z ktorého odsekla západnú časť a dotkla sa poľského územia. Na severe hraničila s krakovskou, na západe s pražskou diecézou. Šariš, Abauj, a Zemplín patrily do jágerskej diecézy.

Okolo r. 1115 bolo obnovené bývalé biskupstvo nitrianske (§ 71, 2) a zabralo časť severozápadného Slovenska so stredným Považím. Koncom 12. storočia vzniklo bratislavské prepoštstvo a pre Nemcov, usadených na severe — spišské prepoštstvo. Obe *Prepošstvá.* prepoštstvá patrily do arcidiecézy ostrihomskej. Diecézy boly podelené na archidiakonáty (šaštínsky, trenčiansky, hontiansky, gemerský, novohradský, komárňanský), ktorým podliehalo niekoľko farností. Farnosti boly veľmi rozsiahle (veľkofarná organizácia). Sídla maly obyčajne v dôležitejších strategických centrách (parochia castri). Väčšiu časť pastorácie vykonávaly kláštory.

2. Nakoľko Slovensko splynulo s Uhorskom v jeden politický a cirkevný celok, cirkevnopolitické udalosti Uhorska týkaly sa aj Slovenska. Prvý uhorský kráľ sv. Štefan sveril krajinu pod ochranu Sv. stolice. Tým aj Slovensko malo k Sv. stolici najužší vzťah. Ale nebol to pomer vazalský, lebo Uhorsko podržalo svoju samostatnosť. Znamenalo to len, že Uhorsko sa nemohlo dať v léno cudzej mocnosti bez narušenia práva Sv. stolice. Keď Šalamún odovzdal *Uhorsko pod ochranou Sv. stolice.* Uhorsko ako léno cisárovi Henrichovi IV., pápež Gregor VII. protestoval proti tomu s odôvodnením, že krajinu, ktorú Sv. stolica podvihla medzi kresťanské kráľovstvá, nemožno podriadiť inému bez urážky Sv. stolice. Z priateľského pomeru, aký bol medzi Uhorskom a Sv. stolicou, vyplýva, že i Slovensko v ťažkých bojoch pápežstva s nemeckými cisármi bolo vždy na strane Sv. stolice (s malou výnimkou za Kolomana — § 99, 1). Pápeži však odplácali sa za vernosť tým, že urovnávali vzniklé spory v panovníckom dome (Šalamún a Gejza, Imrich a Ondrej), poskytovali mravnú,

ba aj vojenskú pomoc, keď krajine hrozilo nebezpečenstvo. Žiaľbohu, za tatárskeho plenu, keď táto pomoc bola najpotrebnejšia, Sv. stolica pre boje s Fridrichom II. nemohla ju poskytnúť, a práve Slovensko pocítilo najviac ničiacu zúrivosť tatárskych hôrd.

Inocent IV. (1243—54) pojal ostrihomského arcibiskupa Štefana Banču do kardinálskeho sboru, čím bolo poctené nielen Uhorsko, ale predovšetkým Slovensko, lebo bol jeho biskupom.

3. Sv. Štefan na základe osobne získanej pápežskej výsady zakladal diecézy a opátstva a menoval biskupov a opátov. Menovaní nepotrebovali už zvláštneho pápežského potvrdenia (§ 71). Po jeho smrti cirkevné hodnosti sa maly zaplňovať riadnou kánonickou voľbou tak ako v iných krajinách, ale panovníci ako v cudzine, tak i u nás sa často dopúšťali laickej investitúry. Preto spor o investitúru sa týkal aj Uhorska a tak aj Slovenska. Na naliehanie pápeža Paschala II. zriekol sa kráľ Koloman na synode v Guas- *Investitúra.* talle r. 1106 laickej investitúry (§ 99, 1). Tým, pravda, neboly dotknuté práva uhorského kráľa ako najvyššieho patróna. Po guastallskej synode sa nedopustili viac uhorskí panovníci laickej investitúry, ale až do konca 12. storočia často sa vyskytovaly prípady, že panovníci ľubovoľne prekladali cirkevných hodnostárov z jedného biskupstva do druhého, či už z odmeny alebo trestu. Proti tomu pápeži opätovne protestovali. Koncom 12. storočia sa panovníci i toho zriekli.

Kánonická voľba ináč sa vykonávala u ostrihomského arcibiskupa a ináč u biskupstiev a prepozitúr. Ostrihomského arcibiskupa volila ostrihomská kapitula spolu so sufragánnymi biskupmi. Panovníkovi predostreli kandidáta na schválenie. Po voľbe *Voľba cirk. hodnostárov.* žiadali Sv. stolicu o potvrdenie. Biskupov volila len kapitula, pravda s panovníckym schválením a pápežským potvrdením. Spišského prepošta volila kapitula a potvrdil ho ostrihomský arcibiskup. Rehoľných opátov a prepoštov volil konvent, vlastne kapitula, kráľ schválil a potvrdenie u niektorých udeľoval sám pápež, u ostatných ostrihomský arcibiskup.

Kanonikov menoval arcibiskup, alebo biskup a prepošt. Každý na svojom území bez akéhokoľvek cudzieho vplyvu. Farárov diecezánskemu biskupovi prezentoval patrón. Mestá však maly právo *Voľba nižšieho kléru.* si voliť farára. Fary, ktoré maly v rukách rehole, zaplňovala zpočiatku ľubovoľne patričná rehoľa, neskoršie však musela predostrieť kandidáta diecezálnemu biskupovi. Kandidát v cirkevných veciach závisel od biskupa, v hmotných od rehole. Od biskupov sa

neodpustiteľne žiadalo, aby vykonali potrebné teologické štúdiá. Zadovážili si ich v cudzozemsku, obyčajne v Paríži a Itálii. Okrem toho žiadalo sa u nás nie Cirkvou, ale panovníkom, aby biskup bol šľachticom. Biskupom sa stal obyčajne kráľovský kancelár. V Uhorsku bola to najistejšia cesta k biskupstvu. U svetských prepoštov a kanonikov sa nevyhnutne nežiadalo, aby boli vysvätenými kňazmi. Stačilo, keď boli klerikmi (tonzúra). O duchovných, v pastorácii účinkujúcich, sa žiadalo, aby do roka prijali posvätenie kňazstva a mali potrebnú vzdelanosť.

4. Mravný život duchovenstva na Slovensku nebol lepší ako v susedných a ostatných krajinách Europy. I keď panovníci mali dobrú vôľu vykonať Gregorove reformy aj u nás, nešlo to razom. Kňazi boli zväčša ženatí, ba nielen pokračovali v manželstve, uzavretom pred vysviackou, ale sa ženili i po druhý raz. A vyskytly sa prípady i ženatých biskupov. Predbežne nevedela na tom meniť ani v duchu Gregorových ideí svolaná krajinská synoda r. 1083. Bola nútená i naďalej trpieť v službe ženatých kňazov, ba nevylúčila ani po druhý raz ženatých, keď sa rozviedli s manželkami (§ 97, 2). Ženatý kňaz (pred vysviackou) mohol sa stať biskupom len v tom prípade, keď manželka súhlasila, že bude žiť vzdialená od muža na súkromnom, nie biskupskom majetku. Tieto opatrenia, pravda, boly ešte veľmi ďaleko od intencií Gregora VII. Synoda v Szabolcsi (jágerská diecéza) r. 1092 už veľmi rezolútne vystúpila proti kňazom po druhý raz ženatým. Ich manželstvo neuznala za platné a manželky museli prepustiť. Konečne ostrihomská synoda r. 1112 si úplne osvojila nariadenia Gregorove proti kňazskej ženbe. Zneužívania sa vyskytly ešte i v 13. storočí. Pomerne ľahšie sa previedly nariadenia proti simónii.

Mravný život duchovenstva.

5. Pomer Cirkvi a štátu bol harmonický. Do r. 1241 sa usiluje i Cirkev i štát zachovať svoju nezávislosť. Po tatárskom plene však tieto spoločnosti skoro úplne splynuly. Duchovenstvo bolo oslobodené od dane a cla; pre sporné veci malo vlastné cirkevné súdy. Kňaza mohol súdiť len vlastný biskup alebo jeho poverenec, nie však laik. Kapituly a významnejšie kláštory sa staly overovacím miestom (locus credibilis).

Pomer cirkvi a štátu.

Vyššie duchovenstvo malo hlavný dôchodok z desatín. Desatina na území biskupstva právne patrila diecezálnemu biskupovi. Keď sa miestami odňala, bol odškodnený iným spôsobom (regalie). Ďalšie dôchodky mali biskupi z vlastných pozemkov, z mlynov a baní. Z príjmov vydržiavali biskupi i kanonikov, ktorí do 13. storočia viedli s biskupom spoločný život. Potom biskup žil sám a kanonici dočasu ešte viedli spoločný život; neskoršie si tiež majetky podelili a spoločná ostala len modlitba. Miestami sa zriekol biskup desatín v prospech kapituly. V mestách (najmä na Spiši) desatina patrila farárom.

Dôchodky kléru.

Ako vidieť, biskupské dôchodky boly značné. No, boly spojené s nimi i veľké ťarchy. Vysoký klérus bol povinný vydržiavať vojsko a za nebezpečenstva sa zúčastniť obrany štátu (nitriansky biskup padol vo vojne proti Tatárom). Cirkevný život týmto nemálo trpel.

Medzi ľudom účinkujúce kňazstvo sa živilo z benefícia, poplatkov a darov. Aby svoje záujmy lepšie hájilo, spájalo sa na spôsob stredovekých cechov v združenia (fraternitas plebanorum). Združení kňazi dbali i o mravný život členov; preto združenia maly veľký disciplinárny význam (fraternitas na Spiši, v Liptove).

Fraternity.

Hmotný stav kňazstva bol pomerne dobrý, preto sa kňazi často prepychovo šatili a stravovali. Ostrihomská (1112) a iné synody ostro útočia proti prepychovému obleku kňazov a žiadajú biskupov, aby zhabali svetské obleky duchovných, vyšívané zlatom s drahými gombičkami. Muthmer, spišský prepošt († 1281) zanechal spišskej katedrále cenné rúcho (cappa), za cenu ktorého mali pristaviť ku katedrále druhú vežu!

6. Rehole na Slovensku boly bohato zastúpené. Okrem benediktínov (§ 90, 5) dôležitú nábožensko-kultúrnu prácu konali cisterciáni. Dostali sa k nám z Poľska a Rakúska, a to začiatkom 13. storočia. Opátstvo cisterciánov bolo v Bardejove, pri Ostrihome (Esztergom-mező), Lipovníku pri Krásnej Hôrke, v Lučenci a v Štiavniku na Spiši (z r. 1223). Ženský dom cisterciánok bol založený v Bratislave r. 1235 (prevzaly ho neskoršie klarisky). Premonštráti dostali sa k nám v 12. storočí. Prvý premonštrátsky kláštor vznikol r. 1135 v Bzovíku, okolo r. 1220 prepoštstvo v Jasove, v Myšli (z konca 13. storočia, košická diecéza), v Ipeľských Šahách (asi z 12. storočia) a v Turci (z 13. storočia). Na žiadosť niekoľkých spišských farárov došli r. 1299 kartuziáni a na Skale útočišťa (lapis refugii) založili kláštor. Čoskoro založili i druhý kláštor na Spiši pri Dunajci — Červený kláštor. V Oravskom zámku, v Ilave a v Ružomberku pravdepodobne mali svoje hospice templári.

Rehole.

Zo žobravých reholí boli tu františkáni (minoriti). Koncom 13. storočia založili kláštor v Trnave, Nitre, Bratislave a v Levoči.

Dominikáni boli v Gelnici (1288). Augustiniáni mali kláštor vo Veľkom Šariši (1270) a v Sv. Jure (1279), neskoršie v Novom Meste nad Váhom a v Spišskom Podhradí. Karmeliti boli v Prešove (1288). V Spišských Dravcoch sa usadili koncom 13. storočia antoniti a vybudovali tam nemocnicu; kláštor mali i v Bratislave. Krížovníci — crucigeri (canonici regulares, custodes s. Sepulchri Hierosolymitani) mali prepoštstvo v Chmeľove (Šariš) z r. 1212 a odtiaľ prešli do Lendáku na Spiši. Kláštor mali v Huncovciach pri Kežmarku (1232) a azda i v Rychnave (Spiš). Zo ženských reholí okrem spomenutých cisterciánok maly na Slovensku kláštory klarisky v Trnave (neskoršie i v Bratislave) a v Kežmarku.

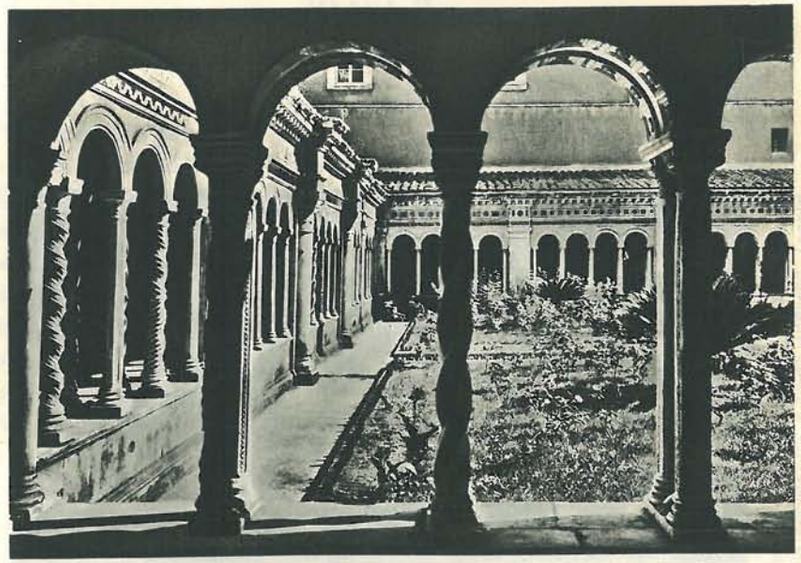
Mravný život Slovákov.

7. Slovákom prešlo kresťanstvo už do krvi, keď sa dostali s Maďarmi, vtedy ešte pohanskými, do jedného štátneho sväzku. Kresťanstvo od Slovákov prenikalo medzi Maďarov (maďarské kresťanské názvoslovie slovenského pôvodu!) a Slováci mali najväčšiu účasť na pokresťančení nového európskeho národa. Na druhej strane však i Maďari pôsobili na Slovákov. Ich mravy, pohanské zvyky a voľnejší život vplýval na náboženský život domorodcov, u ktorých zapríčinil uvoľnenie kresťanskej disciplíny. No, prví uhorskí panovníci svätého života sa všemožne pričinili, aby sa kresťanstvo čím skôr a čím dôkladnejšie ujalo u Maďarov, aby vymizly pohanské zvyky a tým i pre Slovákov prestalo nebezpečenstvo zlého príkladu. Prvá ostrihomská synoda (1100) odstraňuje už zbytky pohanských zvykov a prísne nariaďuje dodržanie nedele a sviatkov. Kto sa previnil, bol príkladne potrestaný (slobodný sa musel tri dni kajať, sluha dostal sedem palíc). Pri omši sv. bola vždy kázeň. Prísne sa žiadalo, aby sa veriaci aspoň tri razy do roka vyspovedali. Za väčšie hriechy — vraždu, cudzoložstvo, lúpež, podpaľačstvo — sa konalo verejné pokánie. Podľa predpisov ostrihomskej synody manželstvo sa uzavieralo pred kňazom a dvoma svedkami. Pôstna disciplína bola veľmi prísna a na jej dodržanie dozerały i svetské zákony. Pravda, časté vojnové nepokoje, cez Slovensko prechádzajúci samopašní križiaci z cudzozemska a najmä tatárska pohroma rušivo pôsobily na náboženský život.

Božie súdy boly i na Slovensku riadnym dokazovacím prostriedkom. Podľa Ladislavových a Kolomanových zákonov konaly sa za účasti kňazstva, a to v biskupských a prepoštských sídlach v Ostrihome, Nitre a Bratislave. Budínska synoda z r. 1279 už prísne zakázala účasť kňazov na ordáliách. Kostoly a kláštory maly

82. Katedrála Nanebevstúpenia P. Márie v Moskve v Kremli, postavená za Ivana III.

83. Krížová chodba sv. Pavla (P. Vassalettus, XIII. stor.), jedna z najumeleckejších na svete. Myšlienka stavať krížové chodby vznikla koncom XI. stor. pri zakladaní kláštorov.

84. Inocent III. (1198—1216), mozaika, Cap. Conti-Poli. Vrchol rozvoja pápežstva od Gregora VII.

85. Sv. František Asiský (Sacro Speco, Subiaco), ktorého život a zakladanie rehole vyvolalo silné náboženské hnutie.

i u nás azylné právo a ostrihomský arcibiskup dbal o to, aby sa nikto neprevinil proti azylnému právu.

8. Najstaršie kostoly na Slovensku sa budovaly z dreva, preto neostaly po nich nijaké stopy. V 12. storočí sa začínajú i na Slovensku budovať malé murované kostoly, a to vo vtedy bežnom románskom slohu (v Dražovciach pri Nitre, v Klíži-Hradišti neďaleko Topoľčian). Po tatárskom plene už stavajú na Spiši výlučne, na ostatnom Slovensku vo väčších mestách murované chrámy v prechodnom slohu. *Umenie.*

Chaloupecký, Staré Slovensko, Bratislava 1923. — Balics, A róm. kath. egyh. tört. Magyarországon. Bpest. 1885. — Karácsonyi, Magyarorsz. egyh. tört. Nagy-Várad. 1907. — Fraknói, Magyarorsz. egyházi és polit. összeköttetései a róm. szentszékkel. Bpest. 1903. — Kandra, Adatok az egri egyhm. tört. Eger 1904. — Hradský, Initia capituli Scepusiensis. Spišské Podhradie 1901. — Dr. Pirhalla, A szepesi prép. vázl. tört. Levoča 1899. — Knauz, A pozsonyi prépostság. Esztergom 1880. — Vagner, Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez. Nitra 1896. — Knauz, Monumenta ceclesiae Strigoniensis. Esztergom 1874. — Hodál, Z minulosti Slovenska. Bratislava 1928. — Buday, Život sv. Andreja a Benedika. Trnava 1924. — Eisner a druh., Nitra. Trnava 1933. — Sasinek, Slováci v Uhorsku. Turč. Sv. Martin 1902. — Stránsky, Dejiny biskupstva nitrianskeho od najst. dôb až do konca strv. Trnava 1933.

HLAVA II.

Rozmach kresťanstva a boj proti islamu.

V Cluny sa zrodilo nové kresťanské povedomie na Západe. Po tichej, ale dôkladnej príprave v zátiší francúzskych, nemeckých a talianskych kláštorov našlo v Gregorovi VII. svoje stelesnenie. Jeho smer určujúca osobnosť a reformné podujatia radikálne pozmenily vnútorný život v Cirkvi. Lenže v Cirkvi nashromaždené sily sa chcely prejaviť nielen v jej vnútornom živote, ale na každom poli ľudského žitia. Táto snaživosť zrodila veľkolepú ideu križiackych vojen a v ich službe stojacej rytierskej spoločnosti. V tom ovzduší vytvoril sv. Bernard z Clairvaux nový typ osobnej zbožnosti. Všetko harmonicky oživujúci cirkevno-kresťanský duch vedecky sa prejavuje v scholastike a v gotike dostáva svoje sformovanie. Všade sa javí tvorivá sila a rozvoj.

§ 107. BOJ S ISLAMOM V EUROPE.

1. Islamu sa podarilo zaujať väčšiu časť Španielska, celú Sicíliu, ba aj okraje južného Francúzska. Ďalší postup mohamedánov cez Pyreneje zarazil Karol Veľký. Zo Sicílie stále znepokojo- *Koniec mohamedánského panstva v Sicílii.*

vali okolité kraje, často vyplienili a spustošili Itáliu. No, v 10. storočí sa stav zmenil. Rastúce kresťanské povedomie nezniesol, aby mohamedáni stále napádali kresťanov. Teraz kresťania prešli do útoku. Hlavnými nepriateľmi Maurov v Itálii a Sicílii boli Normani a čoskoro pomocou pápežov sa zmocnili celej Sicílie. Róbert Guiscard odovzdal ju Sv. stolici ako léno. Zaujatie Sicílie bolo predohrou križiackych výprav. Podmaneným mohamedánom ponechali tak Normani ako aj neskoršie Hohenštaufi náboženskú slobodu a rovnoprávnosť s ostatnými poddanými.

2. Pomerne ťažšie šlo vyvrátiť panstvo Maurov v Španielsku. Len keď sa po vymretí Omejadovcov rozdelil kordovský kalifát, podarilo sa r. 1057 Ferdinandovi Kastilskému zmocniť sa niekoľkých dôležitejších miest. Jeho syn Alfonz VI. pokračoval v začatom diele a r. 1085 dobyl bývalé hlavné mesto Vizigótov Toledo. Maurom však bola zaistená sloboda viery a majetku. Mauri urobili všetko možné, aby udržali Španielsko. Na pomoc im prišli Morabiti z Afriky, ale slávnemu španielskemu národnému hrdinovi Rodrigovi Diazovi (obyčajne zvaný Cid) podarilo sa nápor Maurov zatlačiť a zaujať Valenciu. Pre vnútorné škriepky Španielov nepodarilo sa hneď úplne oslobodiť polostrov od Maurov. Neskoršie utvorily sa až tri rytierske národné rehole na oslobodenie Španielska (§ 116, 5). Zlomiť moc Maurov podarilo sa len r. 1212, keď sa španielski kresťania spojili s križiakmi Inocenta III. a v bitke pri Naves de Tolosa dali im smrteľnú ranu. Maurom ostal len malý granadský emirát, kde skoncentrovali všetky výdobytky svojej pokročilej vzdelanosti (palác Alhambra). Ale v 15. storočí i to zaujal Ferdinand Katolícky.

Oslobodenie Španielska od Maurov.

L. Halphen, Les Barbares. Des grandes invasions aux conquêtes turques du XIe s. Paris 1926.

§ 108. IDEOVÉ POZADIE A SMYSEL KRIŽIACKYCH VÝPRAV.

1. Kresťania už v staroveku túžili po miestach, ktoré Spasiteľ posvätil svojím životom a krvou. Od počiatku, najmä však od Konštantína Veľkého, stala sa Sv. zem cieľom premnohých pútnikov. Púte neprestaly ani vtedy, keď sa roku 637 mohamedáni zmocnili Jeruzalema. Východné kresťanstvo bolo ikonoklazmom zoslabené a žiarlilo na Západ; západné kresťanstvo však bolo príliš zaujaté novou situáciou, vytvorenou sťahovaním národov, takže ani kresťanský Východ ani Západ si nechcely a nemohly dostatočne uvedomiť potupu, že Sv. zem majú v moci mohamedáni. Sami Arabi

Mohamedáni a Sv. zem.

zpočiatku nerobili pútnikom pri návšteve Sv. zeme nijakých ťažkostí, preto nikomu nenapadlo chcieť vyslobodiť Palestínu z ich rúk. Ale keď sa ujala panstva nad Palestínou dynastia Fatimidov, najmä keď sa v 11. storočí stali pánmi Sv. zeme turecký Seldžukovia, zneucťovali posvätné miesta a stav pútnikov bol neznesiteľný. Z Palestíny sa vracajúci pútnici vyprávali hrozné veci o položení Sv. zeme. To sa prirodzene veľmi citlivo dotklo klunským pôsobením vzbudeného kresťanského povedomia a Gregorom VII. nadhodená cirkevno-mocenská idea sa nemohla ďalej nečinne dívať na osud Sv. zeme. Znemožňovať kresťanom návštevu najsvätejších miest bolo pre celé kresťanstvo potupa, ktorú teraz Západ veľmi živo precítil, preto oslobodiť svätě miesta pokladal si za kolektívnu povinnosť. Je zjavné, že tejto úlohy mal sa chopiť predovšetkým západorímsky cisár. Veď to bol smysel vzniku cisárstva: hájiť kresťanstvo a kresťanské záujmy oproti neveriacim. Ako veľmi cisárstvo odbočilo v 11. storočí od pôvodného smyslu, vidieť z toho, že úlohy oslobodenia Sv. zeme sa musel ujať pápež. Žiaľbohu, nezmenilo sa to ani neskoršie. Pápeži boli vodcovia križiackych výprav. Od Urbana II. po Klementa V. to najviac zaujímalo pápežov, ta smerovaly ich myšlienky, snahy, obety a činy. Úspechmi povzbudení, neúspechmi zastrašení znovu a znovu zapálili v kresťanstve plameň oduševnenosti, pohli všetkým, aby sa vytýčený cieľ dosiahol. Za 200 rokov tiahli ozbrojení kresťania do Sv. zeme, viac ako 2 milióny kresťanov padlo v obeť v 7 hlavných a v mnohých menších výpravách. Je pravda, že križiakov neviedly vždy iba čisté úmysly do Sv. zeme. Ale pápeži boli preniknutí vždy len šľachetnou intenciou — vyslobodiť Sv. zem z rúk pohanov.

2. Západné kresťanstvo sledovalo križiackymi výpravami *trojaký cieľ:* a) chcelo zpäť získať Sv. zem a tým sotrieť potupu, ktorej sa mu dostalo so strany mohamedánov, b) chcelo brániť Západ pred novým náporom a záplavou mohamedánov a c) chcelo spojiť Východ so všeobecnou Cirkvou. Cieľ bol vznešený a šľachetné boly i vzpruhy, ktoré hýbaly týmto velikánskym hnutím. Hnutie vyvolali pápeži a koncily a za celých výprav držali nad ním ruku, aby sa nezvrhlo. Cirkev prinášala najväčšie hmotné obete, pápeži a vysokí cirkevní hodnostári obetovali svoje dôchodky a kresťanský ľud prispieval daňami. V celom kresťanstve bolo veľké oduševnenie za kresťanskú vec, ľud sa usiloval voľačo učiniť na slávu božiu a v prospech Cirkvi, panovníci pokladali za svoju čestnú povinnosť tiež sa pričiniť a podriadený ľud by bol nimi

Cieľ a smysel križiackych výprav.

pohŕdal, keby si neboli osvojili to, čo naplňovalo celé kresťanstvo. Rytieri nikdy necítili takú oprávnenosť svojho boja ako teraz, keď svoj meč mohli zasvätiť najvyšším kresťanským záujmom. Zomrieť v križiackych vojnách pokladali za mučenícku smrť, lebo zomierali za Krista a jeho česť. Za výprav znášané utrpenia, strádania pokladali križiaci za zadosťučinenie za ťažké hriechy a Cirkev poskytovala plnomocné odpustky účastníkom a podporovateľom výprav. Zbraneschopný kresťan bol presvedčený, že nemôže lepšie slúžiť Bohu a Cirkvi, ako keď sa sľubom zaviaže, že pôjde bojovať za Sv. zem.

Náboženský charakter výprav.

Križiacke výpravy maly vonkoncom *náboženský charakter.* Preto nechce chápať históriu a nevie správne oceňovať ľudské činy, kto by sa nazdával, že križiacke hnutie vzniklo len kvôli pápežom, ktorí chceli vystrieť svoju moc i na Východ. To je vonkoncom pomýlené chápanie. Mocenské chúťky jednotlivcov osebe nemohly a nemôžu hnať za 200 rokov nespočitateľné množstvo bojovníkov rozličných národov do cudziny. Zanechať rodinu, majetok, vlasť, byť si skoro istý, že sa odtiaľ nevráti, a to všetko len preto, aby pápeži mali ešte väčšiu moc, to ani v stredoveku nebolo možné. Takú obetavosť a oduševnenie môže vzbudiť len náboženský ideál. A veru len dovtedy trvalo križiacke hnutie, dokiaľ sa živilo z náboženského oduševnenia. V akej miere sa náboženské oduševnenie tratilo, v takej miere upadalo i križiacke hnutie. V 14. storočí už ho nebolo, nie preto, že pápeži zmenili svoju politiku, ale preto, lebo nebolo už toho čistého oduševnenia za vyššie ideály. Jednotlivé národy až príliš tlačily do popredia svoje zvláštne politické ciele a ambície.

Podradné pohnútky.

Pravda, tým sa nehovorí, že križiaci okrem náboženského ideálu nemali i podradných svetských, ba aj nečestných pohnútok pri svojom podujatí. Ziskuchtivosť, túžba po sláve, neznámych krajoch a novotách, túžba po romantike boly podradnými síce, ale veľmi pôsobivými motívmi križiackych výprav. A nemožno popierať ani to, že mnohí križiaci sa ľahko zabudli a okrem toho kríža, ktorý zdobil ich ramená, sotva niečo svedčilo, že sú kresťania a stoja v službe vyššej idey. Ukrutnosť, hrabivosť, smilstvo, vierolomnosť neboly ojedinelé prípady medzi nimi. A predsa by zveličoval, kto by tu generalizoval.

Príčiny nezdaru.

3. Skutočný *výsledok* križiackych výprav nezodpovedal očakávaniu. Sv. zem oslobodili, ale len na čas. Kresťanské panstvo sa udržalo tam len 100 rokov. Nepodarilo sa ani sjednotiť Grékov s Cirkvou, ba nešťastné latinské cisárstvo v Carihrade zabilo unionistickú myšlienku na dlhý čas. Lyonské sjednotenie (1274) i preto

len tak krátko trvalo. Postup Turkov do Europy sa síce na čas zadržal, neskoršie však predsa sa im podarilo zaplaviť východnú a strednú Europu. Keď skúmame príčiny nezdaru, zistíme, že vo veľkej miere a predovšetkým vinní sú za to Gréci. Nepodporovali križiakov, ba robili im mnohé prekážky. Gréci nevedeli opanovať nedôveru k Západu ani vtedy, keď vlastne predovšetkým išlo o ich osud. No, ani Západniari neboli medzi sebou jednotní. Puláni (potomci v Sv. zemi usadených Západniarov) chovali sa ku križiakom nepriateľskejšie ako sami Saracéni a Gréci. Panovníci sa medzi sebou hašterili, podobne i jednotlivé kresťanské osady v Palestíne, templári s johanitmi. Keď výhľady na víťazstvo kresťanov boly najlepšie, sklamal zasa cisár Fridrich II. A konečne nezabúdajme, že veľké hnutia udržiavajú idey, ktoré ich zrodily. Križiacke hnutia vznikly v ovzduší stredovekého univerzalizmu. Ten sa však koncom 13. storočia rozpadával a v novom, nacionálnom ovzduší nemaly už miesta zo západnej kultúrnej pospolitosti sa živiace univerzálne výpravy.

Dobré následky.

4. No i keď sa vytýčený cieľ priamo len slabo dosiahol, predsa maly križiacke výpravy pre cirkevný a sociálny život kresťanských národov toľko *dobrých následkov,* že vyliata krv a prinesené obety nevyšly nazmar. História 18. a 19. storočia veľmi povrchne a nerozumne súdila o križiackych výpravách, keď ich degradovala na fantastické poblúdenie stredoveku, na ľahkomyseľné rozmrhanie majetku a ľudských životov. Je pravda, že pri výpravách náboženský motív často musel ustúpiť do pozadia pred hmotnými a politickými záujmami, jednako križiacke výpravy boly celkove skvelou manifestáciou náboženského ducha, cirkevnej a kultúrnej jednoty Západu. Mohutne dvíhaly autoritu pápežov, a to práve vtedy, keď pápežstvo viedlo tuhý boj o investitúru. Nebyť morálnej váhy križiackeho hnutia, ktovie, či by boli pápeži vyviazli víťazne z boja?!

Križiacke výpravy oživily v Cirkvi misijnú myšlienku, spolupatričnosť a jednotu kresťanských národov posilnily, povzbudily ľudí k obetavosti a znášaniu tiarch druhého. Intenzívnejší kult relikvií, pobožnosť Krížovej cesty, snaha získať odpustky dátujú sa od križiackych výprav. I keď nezarazily nápor Turkov na Východ, predsa na Západe a na Stredozemnom mori zlomily panstvo islamu.

Dôležité sú účinky križiackych výprav na poli kultúrnom a hospodárskom. Západné národy maly možnosti bližšie sa oboznámiť

s kultúrou gréckou a arabskou, ich duchovný svet a myšlienkový kruh sa rozšíril, ich činnosť získala nový popud a nové námety. Veda a umenie dostaly živý rozbeh (geografia, medicína, matematika, filozofia). Novými znalosťami obohatený obchod a priemysel sa radostne rozvíjal, budovaly sa mestá a začínal nový, meštiansky život. Západný ťažký hospodársky systém a štátna administratíva nadobudly hybnosti a pružnosti.

Účinky na poli sociálnom a hospodárskom.

Avšak nielen dobré veci sa preniesly križiackymi výpravami z Východu na Západ, ale vracajúci sa križiaci priniesli i pliagy, na Západe dosiaľ neznáme. Východné herézy (katari) rušivo začínajú pôsobiť i na Západe, orientálna smyselnosť a nemravnosť, orientálne choroby (syfilis) a arabská bujnosť prenesie sa i na Západ. Vo filozofii sa javí neviazanosť a úsilie vymaniť sa zpod cirkevného vedenia (napredovanie laikov).

Ch. Kohler, Mélanges pour servir a l'hist. de l'Orient latin et des croisades. Paris 1906. — E. Heyck, Die Kreuzz. u. das hl. Land. 1900. — Ruville, Die Kreuzzüge. 1920. — E. Schlée, Die Päpste u. die Kreuzz. 1893. — Funk-Brentano, Les Croisades. Paris 1934.

§ 109. PRIEBEH KRIŽIACKYCH VÝPRAV.

1. Už Gregor VII. sa vážne zaoberal organizovaním výpravy proti mohamedánom, ktorí rýchle napredovali v Malej Ázii a ohrožovali už Carihrad. Východný cisár Michal požiadal Gregora VII. o pomoc a on zorganizoval z 50.000 mužov pozostávajúce vojsko, ba sám sa chcel postaviť na čelo výprave, od ktorej očakával sjednotenie Grékov a Arménov s Cirkvou. Lenže boj s Henrichom IV. a predčasná smrť mu znemožnily uskutočnenie plánu. Idea s ním nezomrela. Plán previedol pápež Urban II., bývalý prior klunského kláštora.

Už na synode v Piacenzi r. 1095, keď pútnici vyprávali o ukrutnostiach Saracénov a keď grécki posli opísali kresťanstvu hroziace nebezpečenstvo, už vtedy sa mnohí odhodlali chopiť sa zbrane a rozbiť okovy kresťanstva. Čakali len na pápežov povel. Nasledujúceho roku svolal Urban II. (pôvodom Francúz) synodu do *Clermontu* a úfal, že predovšetkým jeho krajania pochopia jeho veľkolepý plán. Ako kedysi Mohamed geniálnym spôsobom použil výbojnosť medzi sebou sa ruvajúcich kmeňov na dosiahnutie vyššieho cieľa, tak teraz Urban označil križiacku výpravu ako zadosťučinenie za mnohé hriechy, vraždy, lúpeže, útisky, ktorých sa kresťanstvo dopustilo. Tým postavil ľudské vášne a nezriadené sklony do služby vyššieho cieľa, sjednotil medzi sebou sa hašteriace

Urban II. a synoda Clermonte.

kresťanstvo a jeho výbojnosti naznačil vznešenejší cieľ: oslobodiť Sv. zem z rúk pohanov. Obráťte zbraň, — hovoril pápež — ktorou hriešne prelievate krv svojich bratov, proti nepriateľom Kristovho mena! Dojem pápežovej reči bol neopísateľný. „Deus lo volt — Boh to chce!“ zvolali prítomní. Biskup Adhemar z Puy sa prihlásil prvý a za ním mnohí duchovní a laici si pripli na pravé rameno červený kríž na znak odhodlanosti ísť do boja za Sv. zem. Pápež udelil plnomocné odpustky každému, kto nie zo ziskuchtivosti a ctižiadosti, ale čisto zo zbožnosti šiel oslobodiť sväté mesto Jeruzalem. Pustovník Peter Amienský precestoval Francúzsko, Normandiu a ohnivými kázňami povzbudzoval šľachtu a ľud k účasti na výprave. Pápež vyhlásil v Europe boží mier, uistil účastníkov, že bude postarané o ich rodiny a majetky, kým budú bojovať na Východe. Oduševnenie bolo obrovské a celé Francúzsko sa premenilo čoskoro na veľký vojenský tábor, v ktorom každý kul zbrane a cvičil sa v ich upotrebovaní. Nebolo rodiny, z ktorej by aspoň jeden člen nebol prijal kríž. Rytier opustil hrad, mních celu, sedliak pluh, pastier stádo, zbojník svoj úkryt, aby sa zúčastnil na svätom podniku. K svätému oduševneniu sa primiešalo niečo i z pozemského čmudu. Normanov hnala túžba založiť tam panstvo, rytierom, ktorí nemali nič iného okrem ostrého meča, vybavovaly sa vo fantázii neobmedzené možnosti. Nejeden dlžník unikol veriteľovi a sedliak účasťou na výprave striasol so seba jarmo poddanstva. A všetci išli v ústrety ohromným trápeniam, o ktorých nemali ani tušenia.

Prvé oduševnenie.

Nedočkaví rytieri, sedliaci, tuláci a žobráci sa vybrali na cestu skôr, ako by sa pohla riadna výprava. Mnoho sedliakov predalo svoj majetôčik, naložilo na voz ženu a deti a išlo dobývať Sv. zem. V rozochvenej fantázii niektorí videli na nebi kríže, iní meče, rytierov a anjelov, ktorí ich volali na pochod. Z Francúzska a susedných zemí sa sohnalo asi 200.000 križiakov, nezriadených a nedostatočne vystrojených. Viedol ich kazateľ Peter Amiensky. Hneď v porýnskych mestečkách vyrútili sa na židov, násilne ich krstili, olupovali a zabíjali ako nepriateľov božích, v skutočnosti z pomsty za vykorisťovanie. Tiahli cez Slovensko, kde sa správali celkom nepriateľsky a zapríčinili veľa škôd (v Slovákoch a Maďaroch videli prívržencov protipápeža Wiberta — Klementa III. [§ 99, 1] — preto ten ich nepriateľský postoj). Zvlášť neporiadne správala sa časť vedená kňazom Volkmarom. V Čechách a na Morave dopustila sa veľkých výtržností. Keď došla na Slovensko, podobne sa správala, kým ju kráľ Koloman úplne nerozprášil pri Nitre. Väčšina týchto križiakov zahynula už v Uhorsku a v Bulharsku hladom alebo mečom tamojšieho obyvateľstva, rozhorčeného pre ich lúpeže. Ostatok zahynul mečom Turkov.

Nezriadená výprava cez Slovensko.

2. *Prvá križiacka výprava.* Vlastné vojsko pohlo sa v lete r. 1096. Tiahlo rozličnými cestami v piatich skupinách a malo sa shromaždiť v Carihrade. Porýnsku časť vojska viedol Gotfríd z *Bouillonu* a jeho brat Balduin Flanderský, francúzsku Raimund Toulouský. Normanov viedol Boemund Tarentský a jeho synovec Tankred. Biskup Adhemar sprevádzal vojsko ako pápežský legát a poľný kurát. Královia ostali stranou. Cisár Henrich IV. bol v kliatbe pre boj o investitúru, Filip Francúzsky tiež bol exkomunikovaný pre nedovolené manželstvo. Vojsko pozostávalo asi z 300.000 mužov. Východný cisár Alexios Komnenos sa zľakol, keď videl ohromné zástupy križiakov. Volal ich síce na pomoc, ale toľko ich nečakal. Vodcovia mu prisahali, že ho uznajú za lénneho pána tých území, ktoré voľakedy patrily k východnému cisárstvu. R. 1097 vstúpili križiaci na ázijskú pôdu. Balduin zaujal Edessu a založil tak kresťanské grófstvo (trvalo do r. 1144). Hlavné vojsko tiahlo k Antiochii a zmocnilo sa jej po veľkých stratách r. 1098. Kresťanské vojsko len vtedy zdolalo úžasný nápor sultánov, keď sa našla sv. kopija, čo križiakov naplnilo novým oduševnením. Kniežaťom Antiochie sa stal Boemund.

Prvá výprava r. ~~1906.~~ 1096

Mor a strádania zoslabily kresťanské vojsko. Keď došla z Európy nová posila, vybrali sa križiaci r. 1099 proti Jeruzalemu a ešte toho roku po ťažkom boji sa ho zmocnili (15. júla 1099). Na západný spôsob zriadili tu *jeruzalemské kráľovstvo* a za kráľa zvolili Gotfrída z Bouillonu. Gotfríd však prijal len titul „ochrancu Sv. hrobu", lebo nechcel nosiť zlatú kráľovskú korunu tam, kde Spasiteľ nosil tŕňovú korunu. V Antiochii a v Jeruzaleme zriadili latinskú hierarchiu. Východný breh Stredozemného mora bol takto v rukách kresťanov. Výdobytky prvej výpravy, i keď ich kresťania draho zaplatili, boly značné. Ale kresťanské panstvo na Východe hneď od počiatku skrývalo v sebe zárodky úpadku. Západná feudálna ústava sa neosvedčila pri malých východných štátnych útvaroch a križiaci vlastne nemali potrebných vlastností k založeniu životaschopného štátu.

Jeruzalemské kráľovstvo.

Prvá, najzdarilejšia výprava mala smutnú dohru. Zprávy o úspechoch vzbudily na Západe veľké oduševnenie. Narýchlo shŕkly sa tri veľké davy Francúzov, Nemcov a Lombardov r. 1101, tiahly na Východ, aby zaujaly Bagdad a tak vyvrátily od základu panstvo islamu. Bola to polmiliónová výprava, zväčša však pútnikov. Zbraneschopných bolo len asi 150.000 mužov. Viedli ich arcibiskupi. Bolo v nich veľa nadšenia a málo vojenskej skúsenosti a rozvahy. Preto neslávne zahynuli hladom, smädom a mečom Turkov.

Smutná dohra.

3. *Druhá výprava* (1147—49). Nakoľko v novozaložených kresťanských štátoch na Východe nebolo jednoty a súčinnosti, zaujali Turci r. 1146 Edessu a ohrožovali i Jeruzalem. To vzpružilo západnú Európu. Pápež Eugen III. a francúzsky kráľ Ľudovít VII. vyzvali k novej výprave. Najskvelejší rečník svojej doby sv. Bernard precestoval krajiny, ohnivými rečami neodolateľne pôsobil na ľudí, získal pre výpravu i nemeckého kráľa Konráda III. a jeho synovca Fridricha Barbarosu. Prví išli r. 1147 Nemci pod vedením Konráda III. Bolo ich asi 70.000 rytierov, sprevádzaných veľkým zástupom pútnikov, mužov a žien. K nim sa pripojila i značná výprava česká pod vedením Přemyslovcov. S veľkými ťažkosťami

Druhá výprava a sv. Bernard.

Križiaci na ceste do Sv. Zeme, podľa súčasnej ročnice mesta Janova.

dostali sa na ázijský breh. V Malej Ázii obkľúčili ich Turci a zväčša povraždili. Konrád asi so 7000 rytiermi uchýlil sa do Nicey, aby dočkal na francúzsku časť výpravy. Ale Francúzov stihla podobná pohroma. Statočnosť nenahradila nedostatok taktiky. Gréci sa správali ku križiakom nečestne. Len za veľké prevozné ich dopravili na lodiach do Sýrie, aj to len bohatších rytierov a prelátov, kým ostatok vojska a pútnikov Turci pobili, alebo odvliekli do zajatia. Keď české knieža Vladislav videl, čo sa robí, Sv. zem vôbec nevidiac, vrátil sa z Malej Ázie cez Rusko a Poľsko domov.

Konrád III., Ľudovít VII. a Balduin III., kráľ jeruzalemský, spojili vojská a asi s 50.000 rytiermi napadli r. 1148 nie Edessu, ale Damask. Ale tak pre statočný odpor mesta, ako ešte viac pre nesvornosť križiakov a nespoľahlivých Pulánov (nehodných potomkov v Palestíne usadených križiakov, najmä Frankov) nepodarilo sa Damask zaujať. Skvele začatá výprava, vedená dvoma významnými panovníkmi, skončila sa úplným fiaskom.

Pohroma v Malej Ázii.

Pre nezdar vzplanul vo Francúzsku veľký hnev proti sv. Bernardovi a kráľovi Ľudovítovi VII. Bernardovi vyčítali, že povzbudzoval k výprave, kráľovi, že ju zle viedol. Záhuba tak mnohých veriacich sv. Bernarda v pravom slova smysle zničila. To bola najväčšia rana v jeho živote. Svätec sa bránil, že konal len povinnosť, poukázal však aj na zlé mravy križiakov. S takým vojskom sa nedajú dosiahnuť veľké veci.

4. *Tretia výprava* (1189—92). Nepodarená druhá výprava znechutila kresťanský Západ. Bolo to pre Sv. zem osudné, lebo práve vtedy nastúpil v Egypte slávny sultán Saladin a využil nezáujem Západu. Východ po krátkom boji zaujal kresťanské mestá, časť kráľovstva jeruzalemského a 2. decembra 1187 padol i Jeruzalem. Kresťanskí rytieri, i keď sa hrdinsky správali, podľahli v nerovnom boji. Z johanitov neprežil porážku takmer ani jeden. Padlo i veľa templárov. Jeruzalemský kráľ dostal sa do zajatia. Zajatí rytieri mali na výber: stať sa ctiteľmi Mohameda, alebo zomrieť. Všetci volili hrdinskú smrť. Saracéni premenili všetky kresťanské kostoly na mešity, okrem chrámu Božieho hrobu. Jeho návštevy boly pútnikom povolené za drahý peniaz. Sňali z neho pozlátený kríž a potupili ho. Keď to všetko počul pápež Urban III., zomrel žiaľom. Pád Jeruzalema prebudil Západ. Všetky spory a zápasy ustúpily teraz do pozadia pred pohromou celého kresťanstva. Vlna križiackeho nadšenia znova sa valila Europou. Traja najmocnejší králi sa chopili zbrane, aby zpät dobyli sväté miesta. Prvý nastúpil starý cisár Fridrich Barbarosa na čele 100.000 vojska. Gréci sa správali necharakterne, ba vierolomný východný cisár sa nehanbil uzavrieť spolok so Saladinom proti križiakom. No, Barbarosa uvoľnil si cestu mečom. Jeho vojsko dobylo r. 1190. Ikonium aj ďalej tiahlo k Antiochii, ale pri priechode rieky Salef tragicky zahynul starý Barbarosa vo vlnách rozvodnenej rieky. Výbojnosť vojska smrťou cisára poklesla, časť sa vrátila, menšiu časť viedol jeho syn Fridrich Švábsky do Akkonu, ale nasledujúceho roku tam zomrel. K Akkonu došiel so značným vojskom aj francúzsky kráľ Filip II. August a anglický kráľ Richard Levovo Srdce, ktorý cestou odňal Grékom ostrov Cyprus a oddal ho jeruzalemskému kráľovi. Po dvojročnom dobývaní zaujali kresťania Akkon (Ptolemais) r. 1191 a ten sa stal odteraz stredobodom ďalších podnikaní križiakov. V bojoch vynikal Richard Levovo Srdce, ale svoju superioritu netaktne dal pocítiť Filipovi II. a hrubo urazil i rakúskeho vojvodcu Leopolda. Preto obaja urazení vrátili sa s nemeckým a francúzskym vojskom do Europy. Richard po nezdarenom pokuse dobyť Jeruzalem bol nútený uzavrieť na 3 roky mier so Saladinom a r. 1192

Pád Jeruzalema.

Tretia výprava r. 1189.

sa vrátil do Europy. Škoda, lebo veľký Saladin po pol roku zomrel, sláva islamu poklesla, keďže Saladinovi synovia sa nevyrovnali svojmu otcovi. Na vracajúcom sa Richardovi sa Leopold pomstil. Zajal ho a odovzdal cisárovi Henrichovi VI., ktorý ho prepustil len po zaplatení veľkého výkupného (§ 101, 7). Výsledky tretej výpravy v pomere k veľkým stratám križiakov boly veľmi malé.

Prvé tri výpravy maly univerzálny charakter. Hlavne tretia výprava bola veľkolepá, hoci pre nedorozumenie panovníkov málo úspešná. Prvé tri výpravy predsa maly značný politický úspech, hoci za veľkú cenu, lebo v nich vykrvácal výkvet europského rytierstva.

5. *Štvrtá výprava* (1202—1204). I začiatok 13. storočia stojí pod dojmom križiackych výprav. Pápeži, najmä Inocent III., sa všemožne usilujú, aby nevyhasol oheň oduševnenia za Sv. zem. Lenže výpravy 13. storočia nie sú už všeobecným podujatím západného kresťanstva (solidarita kresťanského Západu sa rozpadáva); skôr sú vecou jednotlivých kniežat a národov. Vlastne ani neslúžia už pôvodnej myšlienke oslobodenia Sv. zeme, ale sledujú rozličné zámery. Tieto výpravy už ani nedôjdu do Palestíny, ale odbočujú od pôvodného cieľa (Carihrad, Egypt, Tunis). Mnohí z účastníkov pochybujú, či pôvodný cieľ výprav je vôbec dosiahnuteľný, potrebný, ba bohumilý.

Inocent III. a ďalšie výpravy.

Štvrtá výprava vlastne ani nezaslúži pomenovanie *križiackej* výpravy, lebo, ako vidieť z jej priebehu, nešlo jej o Sv. zem. Ale pápež Inocent III., ktorý ju organizoval, ináč to myslel (§ 102, 5). Výprava, pozostávajúca najviac z Francúzov, mala zaujať Egypt, odkiaľ hrozilo stále nebezpečenstvo jeruzalemskému kráľovi. Nezúčastnil sa na nej nikto z panovníkov. Viedol ju Balduin Flanderský a markgróf Bonifác z Montferratu. Križiakov maly previesť do Egpta benátske lode. Benátčania sľúbili tiež účasť na výprave. Keď však križiaci nemohli zložiť Benátčanom sľúbené prevozné, použil ich starý, ale prefíkaný dóža Dandalo na zaujatie mesta Zary od Uhrov. Križiaci po dobytí Zary namiesto aby išli priamo do Egypta, zaplietli sa do sporu v carihradskej cisárskej rodine. Do Zary sa totiž dostavil princ Alex a žiadal križiakov o pomoc pre svojho otca cisára Izáka Angela, ktorého vlastný brat detronizoval a uväznil. Alex sľúbil bohatú odmenu a cirkevnú úniu. Márne protestoval pápež Inocent III., vodcovia križiakov dali sa zviesť a výprava odišla do Carihradu. Po ťažkých bojoch dobyli r. 1203 Carihrad, odovzdali ho Izákovi Angelovi a čakali na sľúbenú odmenu. Ľud však nenávidel cudzích víťazov a vnúteného cisára. Jeho od-

Štvrtá výprava r. 1202.

por vzrástol, keď sa dopočul o chystanej únii a videl ako cisár oberá kostoly o ich drahocennosti, aby vyplatil križiakom odmenu. Vznikla z toho vzbúra. Gréci sa spojili so Saracénmi, aby vyhnali cudzincov. Križiaci po druhý raz dobyli mesto (boj bol ukrutný a ohňom sa vtedy zničilo veľa cenných carihradských objektov), ale teraz už pre seba. Dopustili sa mnohých zločinov a ukrutností a najmä Benátčania ukrutne plienili mesto a odnášali, čo sa dalo (medené dvere a Lysipove kone, vzaté z Hagie Sofie, dodnes krášlia chrám sv. Marka v Benátkach). Po obnovení disciplíny medzi samopašnými križiakmi bolo založené *latinské cisárstvo* (1204). Za cisára zvolili Balduina Flanderského. Najväčšiu časť dobytého územia dostali Benátčania. Inocent III., hoci s nevôľou, jednako uznal hotový fakt. K skutočnej únii, čo si pápež nadovšetko prial, nedošlo, i keď bol zriadený v Carihrade latinský patriarchát. Latinské cisárstvo nielen že nepomohlo únii, ale ju na dlhý čas skompromitovalo. Ako výsledok násilia, nemalo dlhého trvania a r. 1261 zaniklo.

Latinské cisárstvo.

Ako silne zapôsobila myšlienka vyslobodenia Sv. zeme u každého človeka a súčasne ako naivná bola viera vtedajšieho kresťanstva, dosvedčuje *detská výprava* z r. 1212. Čo nedokázali v boji otužilí mužovia, to maly dokázať nevinné deti. Počuly veľa vyprávať o Sv. hrobe; i v ich srdciach vzplanulo križiacke oduševnenie. Vo Francúzsku pastierik *Štefan* začal oduševňovať mladých chlapcov za výpravu. Vyprával, že dostal list od P. Ježiša, určený pre francúzskeho kráľa, aby dopomohol deťom viesť výpravu do Sv. zeme. Sohnal asi 15.000 francúzskych detí. Kráľ na radu parížskej univerzity odporúčal deťom hneď sa vrátiť k rodičom, ale ony neposlúchly. Aj dospelí ich osmeľovali, ba aj pripojili sa k nim. Podujatie veľmi biedne stroskotalo. Deti sa dostaly do rúk nesvedomitých námorných obchodníkov. Časť lodí stroskotala pri Sardínii; deti sa potopily a ostatok bol predaný za otrokov. Podobného dobrodružstva sa dopustily i nemecké deti pod vedením 10-ročného *Mikuláša* z Kolína. Asi 20.000 detí vypravilo sa cez Alpy do Genuy a odtiaľ do Brindisi. Cestou ich mnoho zahynulo, mnoho dostalo sa do rúk lúpežníkov. Biskup v Brindisi nedovolil im nastúpiť na loď, vrátil ich domov. Ale len málo ich vydržalo a dostalo sa späť k rodičom.

Detská výprava.

6. *Piata výprava* (1217—21). Inocent III. ani po nezdare štvrtej výpravy neprestal oduševňovať svet za nové podujatie. Hlavným cieľom IV. lateránskej synody (1215) bolo uskutočniť novú výpravu, ktorú synoda určila na rok 1217. Uhorský kráľ Ondrej II., aby splnil Inocentovi III. daný sľub (§ 102, 4), vybral sa s dobre vyzbrojeným vojskom (boli v ňom i Slováci) r. 1217 do Sv. zeme, ale pre nesvornosť tamojších kresťanov sa vrátil po trojmesačnom pobyte v Palestíne so svojím vojskom domov bez toho, aby voľačo

Uhorská výprava. Damieta.

docielil. I nemeckí križiaci dali sa na pochod pod vedením Leopolda Rakúskeho, ktorému sa podarilo s jeruzalemským kráľom Jánom z Brienne zaujať strategicky dôležitú pevnosť *Damietu* (1219). Sultán bol ochotný za Damietu prepustiť kresťanom Jeruzalem, ale tí, keďže očakávali už dávno sľúbenú pomoc cisára Fridricha II., neprijali návrh, lebo dúfali, že čoskoro sa i tak zmocnia Egypta, aj Palestíny. Fridrich však v tak prajnej a rozhodnej chvíli sklamal a kresťania, obkľúčení Turkami, museli vrátiť pevnosť sultánovi. Tak sa zmarilo ovocie egyptskej výpravy.

Svet bol pre nezdar naplnený zármutkom a hnevom na Fridricha II. Pápež sa už teraz energicky dožadoval, aby Fridrich splnil svoj sľub (§ 104, 2), ba Gregor IX. ho aj vyobcoval, keď Fridrich i proti stálemu uisťovaniu nechcel ísť na Východ, hoci položenie pre kresťanov bolo vtedy veľmi výhodné a na výzvu mnohých kazateľov shromaždily sa v Brindisi značné zástupy bojovníkov. Vojsko čiastočne podľahlo nákazlivým chorobám (tam zomrel i Ľudovít Durínsky, manžel sv. Alžbety) a ostatok sa vrátil domov. Cisár, ako svetská hlava kresťanstva, musel voľačo podniknúť pre Sv. zem, preto sa r. 1228 s hŕstkou rytierov (100 bojovníkov) vybral do Akkonu. Nechcel bojovať, ale diplomatickými ťahmi voľačo získať pre kresťanov. A podarilo sa mu r. 1229 uzavrieť mier so sultánom na 10 rokov. Sultán prepustil kresťanom Jeruzalem (vyjmúc Omárovu mešitu), Betlehem a Nazaret. Pútnická cesta z Akkonu do Jeruzalema sa kresťanom uvoľnila. Fridrich v kostole Sv. hrobu sám sa korunoval za jeruzalemského kráľa a vrátil sa domov.

Fridrich II. a desaťročné prímerie.

Fridrichom uzavreté prímerie s mohamedánmi potrvalo 15 rokov. Spory kresťanov so saracénskymi kniežatmi daly sultánovi podnet, aby privolal na pomoc zvnútra Ázie turecké hordy, ktoré r. 1244 sa zmocnily teraz už navždy Jeruzalema a kresťanské vojsko pri Gaze takmer úplne porazily. V rukách kresťanov ostaly už len Joppe, Akkon a Antiochia s úzkym pruhom pobrežia.

7. *Šiesta a siedma výprava.* Porážka kresťanov v Palestíne pôsobila na Západ drvivo. Všeobecná synoda lyonská r. 1245 vydala nový apel k výprave, ale pre spor medzi pápežstvom a Fridrichom II. a pre vzmáhajúcu sa ľahostajnosť Západu kresťanstvo sa už nevedelo zmôcť na veľké internacionálne podujatie v prospech Sv. zeme. Jedine vo francúzskom kráľovi Ľudovítovi IX. Sv. (1226—1270) žilo ešte čisté, ideálne oduševnenie za Sv. zem. Šiesta a siedma výprava je jeho dielom. Svätec a askéta na tróne, zároveň rytier

Ľudovít Sv. a šiesta výprava.

a hrdina bol pravým opakom Fridricha II. R. 1248 s dobre vyzbrojenými rytiermi a pútnikmi, počtom asi 50.000, nastúpil výpravu do Egypta. Zpočiatku sa mu darilo. Križiaci zaujali pevnosť Damietu (1249), ale keď sa chystali zaujať Kairo, obkľúčili ich mohamedáni a sám kráľ dostal sa do zajatia. Vykúpil sa veľkou peňažnou sumou a prepustením pevnosti Damiety. Križiaci zväčša zahynuli nemocou alebo mečom Saracénov, lebo sa zdráhali prestúpiť k islamu. Ľudovít čakal štyri roky v Akkone na príchod nových križiakov, keď však neprichádzali, vrátil sa do Francúzska.

Ľudovít Svätý dal vybudovať v Paríži *Sainte Chapelle* — perla gotiky —, kde uložil z Východu prinesené ostatky svätých, najmä tŕňovú korunu Pána, časť sv. Kríža a kopije. Založil pri parížskej teologickej fakulte kolégium pre bohoslovcov, zvané podľa jeho dvorného kaplána *Sorbona* (neskoršie to je pomenovanie samej teologickej fakulty). Bol veľkým prívržencom mendikantov, ktorí ho vlastne vychovali. So sv. Tomášom a Bonaventúrom žil v dôvernom styku. V Paríži založil verejnú knižnicu a dal opisovať vzácne knihy. Pritom nezabudol na Sv. zem a urobil nový a posledný pokus o jej oslobodenie.

Sorbona.

Keď Turci začali nový boj proti kresťanom a zaujali Jaffu a Antiochiu, odhodlal sa Ľudovít Sv. k novej výprave. Lenže nešiel priamo do Palestíny, ale dal sa prehovoriť svojím bratom Karolom z Anjou, aby prv zaujal Tunis. Karol, ktorý ako sicílsky kráľ, mal záujem na Tunise, tak predostrel vec Ľudovítovi, že tuniský emír je náklonný dať sa pokrstiť a s križiakmi spolu tiahnuť proti Egyptu. Pri obliehaní pevnosti nákazlivá nemoc zachvátila jeho vojsko, pápežského legáta, ba aj samého kráľa, ktorej podľahol 25. aug. 1270. Jeho smrť znamenala koniec križiackych výprav vôbec.

Posledná križiacka výprava.

Gregor X. na druhej lyonskej synode (1274) urobil všetko možné, aby znovu vzbudil záujem o Sv. zem, ale sa už nedal nijaký panovník a nijaký národ pohnúť na väčšie podujatie. R. 1291 padol do rúk Turkov *Akkon*, posledná kresťanská pevnosť v Palestíne. Ostatné územia kresťania zanechali. Ešte istý čas živili pápeži myšlienku oslobodenia Sv. zeme, ba na synode vo Vienne (1311) prisľúbili panovníci Anglicka, Francúzska, baróni a rytieri prijať kríž, ale všetko ostalo len pri sľuboch.

F. Chalandon, Hist. de la première croisade. Paris 1925. — Jorga, Brève histoire des croisades, Paris 1924. — A. Chroust, Quellen zur Gesch. des Kreuzz. K. Friedrichs I. 1928. — Diehl, L'Orient latin. Paris 1917.

§ 110. ŽIDOVSTVO V STREDOVEKU.

1. Osud po celom svete roztrateného židovstva v stredoveku bol rozličný podľa miesta a času. Na Východe dlhý čas Babyloniu pokladali židia za svoju druhú vlasť, a keď ich Peržania odtiaľ vyhnali, usadili sa vo väčšom počte v Číne a Indii. Arabi zpočiatku kruto prenasledovali židov, ako vôbec prenasledovali všetkých príslušníkov iného náboženstva. Neskoršie však práve pri Araboch, a to najmä v Španielsku, viedlo sa židom dobre. Španielsko stalo sa im druhou „zasľúbenou zemou". Granada, Kordova, Toledo nahradzovaly im Jeruzalem, Tiberias, Damask.

Židia v Španielsku.

U Vizigótov a Arabov dostali sa aj do štátnych služieb, a lekárske povolanie sa skoro výlučne im ponechalo. Rímske zákonodarstvo (zákony Teodozia, Justiniána) na kresťanskom Západe bolo k židom dosť prísne a ten istý postoj osvojili si k nim i Merowingovci. Naproti tomu Karolingovci zaobchádzali so židmi vo všeobecnosti dosť dobre. Karol Veľký a Ľudovít Pobožný boli k nim natoľko tolerantní, že často vzbudili preto nevôľu i u cirkevných hodnostárov. Cirkevné zákonodarstvo nedovoľovalo účasť židov na vláde kresťanských štátov, čo je prirodzené, lebo stredoveké štáty spočívaly na kresťanských zásadách, ktoré židia nemohli napomáhať. Boli v kresťanských štátoch cudzím, neasimilovateľným prvkom. No, jednako sa len trpeli, pritom však v občiansko-právnom ohľade musel sa robiť voľajaký rozdiel medzi nimi a ostatným občianstvom. Židia museli nosievať zvláštny oblek, po mestách vykázala sa im zvláštna štvrť (geto) k pobytu. Ďalej cirkevné zákonodarstvo nedovoľovalo židom prijímať kresťanských otrokov a služobníkov vzhľadom na nebezpečenstvo odpadlíctva od kresťanstva. Násilné pokresťančenie židov Cirkev vždy zazlievala a ich hromadný prístup ku kresťanstvu priamo zabraňovala. Židia mali svoju náboženskú, zárobkovú a osobnú slobodu. Nakoľko mali vrodenú náklonnosť k obchodu a neraz to zneužili, často sa preto obrátil hnev ľudí proti nim. Osudné boly pre nich križiacke výpravy, keď v Anglicku, v Nemecku a Čechách došlo k trvalému a ukrutnému prenasledovaniu židov. Navonok kántrili ich ako vrahov Kristových, v podvedomí však pracovala tu nashromaždená nenávisť pre ich klamstvá. Ale kresťanské kniežatá a cirkevní hodnostári neraz pozdvihli svoj hlas proti prenasledovaniu židov. V 14. storočí, keď v Europe zúrily nákazlivé nemoce obviňovali židov, že otrávili studne a neľudsky ich prenasledovali. Španielsko a Portugalsko v 15. storočí úplne vyhnalo židov (§ 142).

Osud Židov.

2. Prenasledovanie židov židovskí učenci často pripisujú za vinu Cirkvi, ktorá vraj použila podráždeného náboženského citu ľudu a obrátila ho proti židom. I keď sa musí priznať, že náboženský cit ľudu jednotlivci, kniežatá, obchodníci často zneužili, vybičovali ho proti židom, no, nikdy sa to nemôže pripísať povolaným vodcom Cirkvi. Naopak, práve pápeži sa vždy ujali židovstva v najkritickejších časoch. V cirkevnom štáte, kde žilo veľa židov, nebolo nikdy židovského prenasledovania. Ba, keď ich vyhnali zo Španielska, Portugalska, Alexander VI. dal im prístrešie v cirkevnom štáte i proti protestom tam usadených židov. V 14. a 15. storočí niet takmer pápeža, ktorý by nebol učinil voľajaké opatrenie na zmiernenie židovských prenasledovaní. Klement VI. pohrozil kliatbou prenasledovateľom a aj mnohí biskupi vzali židov pod svoju ochranu. Vôbec odvádzať židovské prenasledovania z náboženských pohnútok je veľká pomýlenosť. Opravdivé a hlbšie príčiny židovských prenasleovaní nie sú rázu náboženského, ale rasového a ešte viac hospodárskeho. Židia obchodovaním sa zmocnili kapitálu, ktorého i tak nebolo veľa v obehu. Peniazmi vedeli si získať od panovníkov a kniežat značné výsady, keď títo boli vo finančnej núdzi. Židovské výsady prirodzene dráždily kresťanov. Henrich IV. udelil im privilégium, že mohli žiť podľa svojho práva, nemuseli ubytovať vojská, boli oslobodení od vojnových poplatkov, mali colnú slobodu a za vypožičané peniaze mohli brať ľubovoľné úroky vtedy, keď kresťanom sa vôbec nedovoľovalo brať úroky. A tie boly miestami horibilné. Podľa rakúskeho privilégia mohli brať úroky 170%; Otokár v Čechách dal im neobmedzenú úrokovú voľnosť; vo Francúzsku zákony zakazovaly brať židom úroky nad 300%. Nie div, že pri takom stave zovrela kresťanom krv proti židom. Je pochopiteľné, hoci nie schváliteľné, že v svojej existencii ohrozený kresťan mohol sa zabudnúť, mohol sa občas dopustiť ukrutností proti židom. Za prvých križiackych výprav práve jednoduchý chudobný ľud sa osopil na židov, čo je znakom, že on trpel najviac od nich a že ho práve židia najviac vykorisťovali.

Cirkev a Židia.

Ďalšou príčinou židovských prenasledovaní boly rozličné židom pripisované zločiny. Synody tejto doby často zakazujú židom vo Veľký piatok vyzývavo sa chovať, potupné predmety vyvesovať, čo je znakom, že sa židia dopúšťali potupovania kresťanského náboženstva. Bolo stále podozrenie, že židia potupujú kríže, zneucťujú hostie, prenasledujú a vraždia obrátených židov. Podozre-

Príčiny nenávisti proti Židom.

87. Sv. Bruno (1030—1101), obraz od Carťuja (Burgos), zakladateľ kartuziánov.

86. Sv. Dominik (1175—1221), obraz od Tiziana (Gal. Borghese). Vrstovník sv. Františka, zakladateľ dominikánskej rehole.

88. Sv. František Asiský na smrteľnej posteli, freska od Giotta v hlavnom kostole v Asisi.

89. Cirkev bojujúca a víťazná, časť fresky od Simoneho Martiniho. Florencia, S. Maria Novella.

nie vraždy kresťanských dietok k medicinálnym a rituálnym účelom (rituálna vražda), i keď neskúmame, nakoľko bolo opodstatnené a pravdivé, stačilo, aby vzbĺkol proti židom hnev kresťanov.

Židia na Slovensku v stredoveku.

Na Slovensku v 11. storočí bolo málo židov. Kolomanove zákony zakazujú židom držať kresťanských služobníkov a zvádzať kresťanov k židovskému náboženstvu. Židia mohli bývať len v mestách biskupských sídel. Za Ondreja II. natoľko sa rozrástli a finančne zosilneli, že boli vážnym nebezpečenstvom pre kresťanské náboženstvo. U chudobnejších vrstiev často peniazmi vynútili prestup k židovstvu. Vyšších štátnych úradníkov mali podplatených a tak sa dopúšťali rozličných neprávostí. Róbert, ostrihomský arcibiskup, r. 1232 interdiktom pohrozil celej krajine, keď Ondrej neodstaví tak veľmi židov zastávajúcich úradníkov. Po tatárskom plene došlo veľa židov z Rakúska a tak panovník ako i vysoká šľachta sa ich zaujala, lebo potrebovali peniaze. Bela IV. udelil im rozličné privilégiá, ich školy uznal za verejnoprávne budovy. Bolo predpísané, aby nosievali zvláštne rúcho, ale židia to nedodržali. Ľudovít Veľký r. 1360 vyhnal židov z krajiny, ale dovolil im peniaze a hnuteľnosti vziať so sebou. O päť rokov neskoršie už znovu povolili židom návrat.

Grätz, Geschichte der Juden in Deutschl. während des MA. Hannover 1862. — Neubauer-Stern, Hebräische Berichte über die Judenverf. während d. Kreuzz. Berlin 1892. — Balics, Róm. kath. Egyh. tört. Magyarországon II. str. 65. Bpest. 1888.

HLAVA III.

Rozvoj rehoľného života.

Keď Cirkev v druhej perióde stredoveku bojovala proti politickej moci, proti rozličným cirkevným neporiadkom a náboženským poblúdencom, práve rehoľníci boli jej najspoľahlivejšou oporou. Rehoľníctvo sa rozvíjalo v tejto perióde zodpovedne svojej dôležitej úlohe v Cirkvi tak, ako nijaká iná cirkevná ustanovizeň. Náboženská askéza, cirkevná reforma, túžba po vede a umení priviedla do kláštorov mnoho ľudí. Benediktínska rehoľa sa zreformovala primerane časovým potrebám a popri nej vznikly aj nové rehole vo veľkom počte. Začiatkom 13. storočia sa zdalo, že rozličnosť množiacich sa reholí vyvolá v Cirkvi zmätok, preto IV. lateránsky koncil r. 1215 a podobne i druhý lyonský r. 1274 zakázal zakladať nové rehole. Do 13. storočia boly v Cirkvi známe tri rehoľné rodiny, riadiace sa podľa pravidiel sv. Bazila, Benedikta a Augustína. Teraz zložil sv. František z Assisi štvrté veľké pravidlá, na ktorých buduje svoj život veľká rodina žobravých reholí. Osud a účinkovanie Cirkvi v tej perióde sú viac sopäté s kláštormi

ako inokedy. Gregoriánsku reformu vlastne vykonaly benediktínske kongregácie a keď tie ochably, nastúpily žobravé rehole a dovŕšily započaté dielo. V reholiach sa zmenil i spôsob účinkovania. Kým sa totiž doteraz rehoľníctvo vyžívalo zväčša vo vlastnom posvätení a zdokonaľovaní jednotlivca, v pastorácii a vyučovaní, teraz rozprestrie svoje pôsobenie na celý kresťanský život a ľudské úsilie. Novšie rehole sa neuťahujú do odľahlých miest, ale idú tam, kde prúdi život, do veľkých miest. A charakteristické je pre pružnosť vtedajšieho rehoľného života, že vedel spojiť mníšsku myšlienku s rytierstvom a vytvoriť rytierske rehole. I pri úplnej chudobe žobravé rehole vedely sa uplatniť i tam, kde podľa skazeného ľudského ponímania len hmota mala hodnotu. Tretie rehole (terciári) zaniesly rehoľnú myšlienku medzi úplne zosvetárčených ľudí.

§ 111. NOVÉ REHOLE PODĽA BENEDIKTÍNSKYCH REGÚL.

Zreformované a do kongregácií združené benediktínske kláštory v predošlej perióde vykonaly dielo svetového významu, keď pomáhaly Cirkvi vyslobodiť sa zpod štátnej prepotencie (investitúra), odstraňovať simoniu a klerogamiu (§ 90, 3, 4). Najmä klunská kongregácia vynikala na poli cirkevnej reformy a do 12. storočia mala v tomto ohľade vedúce postavenie (§ 95). Ale v polovici 12. storočia nastal v nej úpadok čiastočne pre veľké zbohatnutie kláštorov, zväčša však preto, že deti (oblati) popredných rodičov dostaly sa do kláštorov bez povolania a tak narušily ich prísnu disciplínu. Tak stratila klunská kongregácia svoj význam v Cirkvi a viac si ho ani nevedela získať. Na jej miesto nastúpily nové rehole, ktoré sa síce opieraly o benediktínske reguly, ale pridaly k nim konštitúcie a staly sa samostatnými rehoľami. Sú to hlavne cisterciáni a kartuziáni.

Úpadok benedektínov.

1. *Cisterciáni* (O. Cist.). Zakladateľom rehole cisterciánov je benediktínsky opát *Róbert z Molesme* († 1100), ktorý bol nespokojný pre úpadok disciplíny svojej rehole, a preto sa r. 1098 uchýlil s 20 podobne smýšľajúcimi bratmi do pustatiny Citeaux (Cistercium) pri Dijone a tam založil nový kláštor. Išlo mu najmä o to, aby oživil v kláštore starú benediktínsku prísnosť. Jeho nástupca opát Alberich zamenil čierne benediktínske rúcho za biele (monachi albi, grisei), ku ktorému neskoršie pridali čierny škapuliar a tretí nástupca opát Štefan složil rehoľné štatúty (charta charitatis), ktoré predpisovaly mníchom najprísnejšiu chudobu. Tá sa mala prejaviť ešte i v kostolnej budove a jej zariadení. Zakazovalo

Cisterciáni.

sa im stavať murované veže a ozdobovať prepychove vnútro kostola. Rehoľa cisterciánov znamenala ostrú kritiku vtedajšieho mníšstva, ktoré svojím prílišným bohatstvom odvracalo sa od pôvodnej mníšskej myšlienky. Cisterciáni aspoň zpočiatku neboli vyňatí zpod dozoru biskupa (exempcia), konali ručné práce; taktiež pozemky obrábali sami rehoľníci a to laickí bratia (conversi). Tak vznikol medzi chórovými rehoľníkmi a laickými bratmi zjavnejší rozdiel. Nakoľko tento životný spôsob mnohým sa zdal veľmi prísny, vstupovalo do rehole len málo novicov a konventu hrozil zánik. Keď však pristúpil k cisterciánom *sv. Bernard* so svojimi 20 priateľmi (medzi nimi boli štyria bratia a strýc), vdýchol do rehole nový život a dopomohol jej k netušenému rozvoju. Rehoľa ho uctieva ako druhého zakladateľa a podľa neho nazýva sa aj rehoľou *bernardínov*. Pod Bernardovým vplyvom mnohí sa hlásili k cisterciánom, takže musely sa založiť nové kláštory, medzi ktorými popredné miesto mal kláštor *v Clairvaux*, kde bol sv. Bernard opátom.

Sv. Bernard.

Sv. Bernard pochádzal z poprednej burgundskej rodiny (narodil sa r. 1090 vo Fontaines, zomrel r. 1153 v Citeaux); bol neobyčajne nadaný a už od malička javil náklonnosť ku kontemplatívnemu životu. Nevstúpil však do klunského kláštora, lebo ten bol veľmi bohatý a politicky vplyvný, čo sa Bernardovi nevidelo. Harmonicky sa v ňom spájal génius so životnou svätosťou. Bernard vnáša do kresťanstva novú, subjektívnejšiu zbožnosť (mystika) miesto doterajšej objektívnej, v ktorej s vylúčením každého filozofovania kresťanstvo takrečeno pasívne prijímalo učiteľským úradom Cirkvi predkladané učenie. To síce malo tú veľkú výhodu, že vylučovalo možnosť pomýlenia, herézy; na druhej strane však ochromovalo kresťanského ducha, ktorý objektívne kresťanské pravdy vnútorne neprežíval a tak nimi vnútorne neoplodnený, nevedel tvoriť nové kresťanské hodnoty. Sv. Bernard spojil objektívne cirkevné učenie so subjektívnym osvojením, vnútorným prežívaním a tým vyvolal v kresťanstve nové — gigantické sily, ktoré v stredovekej mystike, umení a ľudovej zbožnosti obohatily svet skvelými produktami trvalej hodnoty. Bernardom uvedená nová zbožnosť sa živila z citove zachyteného ľudského, pozemského obrazu Božského Spasiteľa — mystiky Ježišovej, ku ktorej sa družila jemná mystika mariánska. Na poli zbožnosti bol Bernard priekopníkom, v teologickej vede však sa pridržiaval starej školy, teologických náhľadov cirkevných Otcov. Osobnosť Bernardova okúzľovala. Génius a životná svätosť sa odzrkadľovala tak z jeho písaného ako i predneseného slova a strhla čitateľa aj poslucháča. Keď v Porýnsku oduševňoval ľud za križiacku výpravu, hoci len málokto rozumel jeho cudzej reči, predsa jeho reč zanechala u každého hlboké dojmy. Celá jeho postava hovorila, pôsobila sugestívne. Každý vycítil, že z neho hovorí láska; bol ozaj človekom lásky. Popri čistej láske mal úžasnú vôľu, ktorou vedel zvládnuť seba a druhých. Čo do

Mystika sv. Bernarda.

opanovania a zvládnutia druhých rovnal sa Gregorovi VII. Pravda, jeho panovačnosť bola úplne odosobnená, slúžila jedinému cieľu — budovaniu kráľovstva božieho na zemi. Človek takých vlastností, aj keď mal byť utiahnutým rehoľníkom, čoskoro sa dostal do popredia cirkevnopolitického života svojej doby. Muž zrieknuvší sa sveta a kontemplatívny stáva sa mužom činu a formuje život. Sv. Bernard bol vodcom a sudcom svojho storočia. Útek pred svetom a formovanie sveta, čistá zbožnosť a nezlomná ľudskosť tvoria u neho krásnu katolícku syntézu. U neho badať viac ako u ktoréhokoľvek svätého, že typ katolíckeho svätca nie je chudokrvný, suchý, v oblakoch sa vznášajúci idol, ako sa niektorí nazdávajú, ale Bohom omilostený človek činu, ktorého sa nedotkne tuzemská nízkosť, hoci oboma nohami stojí na zemi. Živí sa z nebeských prameňov a žije pre večnosť.

Zásluhou sv. Bernarda stala sa rehoľa cisterciánov najvýznamnejšou rehoľou kresťanstva v 12. storočí. Rozšírila sa veľmi rýchle skoro vo všetkých kresťanských štátoch a v 14. storočí mala viac ako 700 opátstiev (na Slovensku viď § 106, 6). Ešte viac bolo ženských cisterciánskych kláštorov (zakladanie nových ženských kláštorov zakázala generálna kapitula r. 1228). Patrónkou rehole je Matka Božia a jej sú zasvätené skoro všetky cisterciánske kostoly. Jednotlivým kláštorom ponechala sa samostatnosť vo vnútorných veciach, v zovnútorných však tvorila rehoľa pevne slúčenú spoločnosť. U cisterciánov sa po prvý raz javí výslovná rehoľná sústava, ktorá bola vzorom neskorším reholiam. Podľa rehoľných konštitúcií (charta charitatis) opát materského kláštora vizitoval všetky filiálne kláštory a opáti filiálnych kláštorov ročne sa schádzali v Citeaux, sídle generálneho opáta, kde usporiadali *generálnu kapitulu*, ktorej patrilo zákonodarné a najvyššie dozorné právo. Cisterciáni sa zaslúžili o rozšírenie kresťanstva v severnej Europe, o povznesenie hospodárstva, o zúrodnenie divých pustatín, klčovanie lesov, o pestovanie staviteľského umenia. Ich dvory boly hospodárskymi školami vtedajšej doby. Najmä slovanské národy sa od nich naučily chovať dobytok, pestovať víno a remeslá.

Organizácia cist. rehole.

2. *Kartuziáni* (O. Carth.). Rehoľu kartuziánov, najprísnejšiu z cirkevných reholí, založil *sv. Bruno z Kolína* († 1101) r. 1084 v blízkosti Grenoblu v pustatine Chartreuse (Carthusia). Sv. Bruno bol kanonikom a predstaveným katedrálnej školy v Kolíne, ale zarmútený svetáckym životom svojho arcibiskupa, uchýlil sa so šiestimi priateľmi do divej púšte, kde s nimi neobyčajne prísne pustovnícky žil. Kartuziáni, podobne ako kamalduli (§ 90, 4), spojili pustovnícky život s cenobitským. Riadili sa podľa sprísnených regúl sv. Benedikta. Štatúty zložil *Guigo* († 1137), piaty

Sv. Bruno.

prior kartuziánov a hlavný dôraz kládol na mlčanie a zdržiavanie sa mäsitého pokrmu. Mnísi svoj čas venovali modlitbe a ručnej práci, najmä záhradníckej a tiež opisovaniu kníh. Kartuziáni bývali po jednom v celách vystavaných v neveľkej vzdialenosti od seba pozdĺž kláštorného múra. Okolo ciel boly záhradky. Pre veľkú prísnosť rozširovala sa rehoľa len veľmi pomaly a aj v čase svojho najväčšieho rozkvetu, v 14. storočí, mala len 180 domov s 3000 členmi (na Slovensku Lapis refugii a Červený kláštor pri Dunajci, § 106, 6). Kartuziáni získali si veľké zásluhy v asketicko-teologickom písomníctve, v kultúre pustých krajín a ich rehoľa bola z tých málo reholí, ktoré nebolo treba reformovať. Rehoľné rúcho je biele.

3. Na základe benediktínskych regúl vznikly v 11. storočí menšie rehole, a to: rehoľa *v Grandmonte*, založená sv. Štefanom z Thiers. Okrem Francúzska mala niekoľko domov v Anglicku. Rehoľa vynikala prísnou chudobou. Spory medzi laickými bratmi a chórovými mníchmi o kláštornú správu viedly ju k zániku. Rehoľu *vo Fontévraud* pri Angerse založil kazateľ Róbert Abriselský († 1117). Pestovali v nej ducha kajúcnosti a mariánsku úctu. Rehoľa sa venovala i polepšeniu padlých žien a jej zvláštnosťou bolo, že mala dvojité kláštory a vedenie i mužských kláštorov mala v rukách abatiša z Fontévraud.

Menšie rehole.

Gr. Müller, Vom Zisterzienserorden 1927. — Schreiber, Studien zur Exemptionsgeschichte der Zisterzienser. Zeitsch. der Savignystift. f. Rechtsg. 1914. — Le Vasseur, Ephemerides Ord. Carthus. 5. sv. Montreuil 1893. — Dedek Crescens, A. karthausiak Magyarországon, Bpest. 1889.

§ 112. REHOĽNÍ KANONICI. NOVÉ REHOLE PODĽA REGÚL SV. AUGUSTÍNA.

1. Cirkev sa snažila už v 8. storočí uviesť medzi svetským kňazstvom, najmä pri katedrálnych a kolegiátnych kostoloch, spoločný kánonický život (§ 89, 2). No, vtedy len čiastočne dosiahla svoj cieľ. Kňazstvo vtedy vzniklých kapitúl, hoci sa tieto z cirkevného ohľadu veľmi osvedčily, čoskoro zanechalo spoločný život a ostala len spoločná chórová modlitba. V 11. storočí pápeži (Mikuláš II., Alexander II. a Gregor VII.) a vynikajúci mužovia v Cirkvi (Peter Damiánsky, Ivo z Chartres) znovu naliehali na kňazov, diakonov a subdiakonov, aby viedli apoštolský, totiž spoločný život. Viaceré katedrálne a kolegiátne kapituly ich poslúchly, prijaly rehoľné reguly a tak vznikly popri svetských kanonikoch (canonici saeculares) aj rehoľní (canonici regulares). Za reguly spoločného života prijali zväčša reguly sv. Augustína. Boly to vlastne pokyny sv. Augustína o spoločnom kňazskom živote, posbierané z jeho diel. Nazývali ich spoločným menom *augustiniánmi*. Domy rehoľných

Augustiniáni.

kanonikov boly zpočiatku samostatné, neskoršie sa združily v kongregácie. Niektoré z augustiniánskych kongregácií sa vyvinuly na osobitné rehole.

2. Zpomedzi augustiniánskych kongregácii najvýznamnejší sú *premonštráti* (O. Praem.), ktorí sa obyčajne pokladajú za rehoľu. Nazývajú sa aj norbertínmi, lebo ich založil sv. Norbert zo Xantenu, kaplán Henricha V. a kolínsky kanonik († 1134). V duchu vtedajšej doby žil veľmi svetsky, ale rýchle zmenil svoj ľahký život, keď ho pri jazde srazil hrom. Založil r. 1121 prvý kláštor v *Prémontré* (Praemonstratum), v ktorom sa venoval so svojimi prívržencami prísnemu životu podľa augustiniánskych regúl. V nich spojili život aktívny s kontemplatívnym, povinnosti kanonikov s povinnosťami mníchov. Rehoľní kanonici sa zapodievali pastoráciou, kazateľstvom a pestovaním vedy. Nosievali biele rúcho. Keď bol sv. Norbert r. 1126 povýšený na magdeburského arcibiskupa, rehoľa premonštátov sa rozšírila v Nemecku, v Čechách, na Morave, Slovensku (§ 106, 6) a v iných krajinách. Veľmi sa zaslúžila o šírenie kresťanstva, o povznesenie kultúry a vedy. V čase najväčšieho svojho rozkvetu (15. stor.) mala viac ako 3000 kláštorov. Sv. Norbert zomrel v Magdeburgu; jeho pozostatky boly r. 1627 prenesené do Prahy. Uložené sú na Strahove.

Sv. Norbert. Premonštráti.

3. Podľa augustiniánskych regúl boli založení r. 1115 v Jeruzaleme *regulárni kanonici Sv. hrobu* (canonici regulares custodes s. Sepulchri Hierosolymitani), ktorých úlohou bolo ochraňovať Sv. hrob a pútnikov. Rehoľa sa čoskoro rozšírila aj v Europe. Na Slovensku ich nazývame obyčajne križovníkmi (crucigeri); prepoštvo mali v Chmeľove (Šariš), neskoršie v Lendaku a azda i v Huncovciach a v Rychnave na Spiši (§ 106, 6). V Čechách vznikla rehoľa *križovníkov* s červenou hviezdou, ktorú založila bl. Agneska, sestra kráľa Václava I. r. 1234. Rehoľa sa spravovala regulami sv. Augustína. Ako odznak nosila červenú hviezdu s krížom a zapodievala sa hlavne duchovnou správou v nemocniciach. V Čechách a na Morave sa značne rozšírila a dostala sa i do susedného Rakúska a Poľska.

Križovníci.

4. Ošetrovanie nemocných mali na starosti *antoniti*, založení r. 1095 francúzskym šľachticom Gastonom. R. 1218 boli povýšení na rehoľu podľa regúl sv. Augustína. Na Slovensku mali domy v Dravciach (Spiš) a Bratislave. Ďalšie rehole podľa augustiniánskych regúl sú *hospitaliti* Ducha svätého (nemí bratia), založení v 12. storočí. Zapodievali sa ošetrovaním nemocných. *Trinitárov*

Trinitári.

podľa sprísnených augustiniánskych regúl založil r. 1198 sv. Ján z Mathy a sv. Felix z Valois. Rozšírili sa hlavne vo Francúzsku a v Španielsku. Ich úlohou bolo vyslobodzovať kresťanov zo zajatia Saracénov a ošetrovať nemocných. Na Slovensku osadili sa až v XVII. storočí a vykupovali kresťanov z tureckého zajatia. Trinitárske kláštory boly v Bratislave (budova Snemu s kostolom sv. Trojice), v Trnave a v Ilave. Z bratského združenia remeselníkov v Miláne sa vyvinula r. 1201 rehoľa *humiliátov*. Pre budovanie a udržovanie mostov (v stredoveku veľmi dôležité!) a na ochranu pocestných vzniklo v 11. storočí vo Francúzsku *bratstvo mostárov* (frates pontifices).

R. van Waefelghem, Les premiers statuts de l'ordre de Prémontré. Louvain 1913. — Heyman, Untersuchungen über die Prämonstrat-Gewohnheiten. Tougerlov 1928.

§ 113. ŽOBRAVÉ REHOLE A ICH VZŤAH K SVETSKÉMU KLÉRU.

1. V 12. storočí prežíval svet veľkú sociálnu krízu. Keďže Cirkev mala vedúce postavenie v celom verejnom živote, je prirodzené, že svet v prvom rade na ňu svaľoval zodpovednosť za sociálne neporiadky a predovšetkým od nej očakával nápravu. Svet videl koreň všetkého zla v bohatstve kléru. Vyčítal mu, že sa vyžíva v snahe po moci, bohatstve, pohodlnom živote a nečinnosti. Mienku širokých más o Cirkvi a klére tlmočily rozličné reformné sekty (§ 117, 118), žiadaly od kléru, aby obnovil apoštolskú chudobu, zásadne mu popieraly právo na majetok a snažily sa vytlačiť Cirkev z jej svetského postavenia. Je pochopiteľné, že sekty pri takých zásadách ľahko našly prívržencov vo všetkých stavoch, tak u bohatých, ako aj u chudobných a svojimi prepätými náukami ohrožovaly v základoch doterajší verejný poriadok. Ani svetský, ale ani bohatstvom tiež oplývajúci rehoľný klérus nemohol úspešne čeliť takým vierozvestom, ktorí chodievali v drevených sandáloch a za hriech označovali každý aj poctive získaný majetok. Boj bohatého kňazstva a bohatých rehoľníkov s takými nepriateľmi bol by býval bojom s nerovnými zbraňami. Ťažké položenie Cirkvi zrodilo nové, žobravé rehole (mendikanti), ktoré s úspechom podnikly boj proti falošnému spiritualizmu siekt.

Smysel žobravých reholí.

Nositeľmi správnych reformných ideí v sociálnom živote sa staly hlavne dve veľké rehole mendikantov: františkáni (fratres minores) a bratia kazateľskej rehole — dominikáni. Tie žiadaly nielen od jednotlivých rehoľníkov, ako doterajšie rehole, aby sa

Zásady žobravých reholí.

zriekly všetkého majetku, pričom však rehoľa sama mohla oplývať bohatstvom, ale zakázaly akékoľvek vlastníctvo majetku aj samej reholi, vyjmúc to najpotrebnejšie — byt s jeho zariadením a kostol. K živobytiu potrebné veci zadovážily si čiastočne ručnou prácou, a tiež ako tu už ich názov naznačuje, žobraním — sbieraním almužny od veriacich, ktorým za to kázaly slovo božie a ich duševne viedly (najmä spovedaly). Žobravé rehole nevyhľadávaly odľahlé miesta, kde by sa usadily, ako doterajšie rehole, ale naopak, vyhľadávaly veľké mestá, kde prúdil život a opieraly sa hlavne o vtedy sa rodiaci občiansky stav — meštianstvo. Ich zásadou nebolo vyhnúť sa životu, utiahnuť sa pred svetom, ale naopak, vniknúť do neho, byť všade, kde je človek so svojimi ťažkosťami, radosťami a starosťami. Preto žobravé rehole sa nepridržiavaly miestnej stability (stabilitas loci) ako benediktíni. Prikladná chudoba chránila ich pred pýchou, bezstarostným a pohodlným životom, čo iné rehole, najmä benediktínov, viedlo do úpadku. Podľa ich sústavy ťažšie sa mohly vyskytnúť zneužitia rehoľných pravidiel, ako u iných reholí. Dobrobytom a pohodlným životom neboly rozmaznané, preto sa mohly opovážiť vniknúť i ta, kde život najviac prúdil, čo im tak ľahko nemohlo škodiť. Osvedčily sa v pokojných aj búrlivých časoch, boly silné vo viere a prikladné v láske k bližnému. Šťastne vedely spojiť kontemplatívny život s činným. Preto mohly osožne zasiahnuť na každom poli cirkevného života. Vynikaly na katedrách vysokých škôl, kde úspešne potláčaly mylné protináboženské prúdy doby, kázňami a výchovou ľudu sa staly vodcami ľudu, ako misionári niesly Kristovu náuku do ďalekých krajín. Keď chcel mať svet v chudobe a oddanosti ľudu apoštolom podobných vodcov, našiel ich vo františkánoch a dominikánoch oveľa ideálnejšie a správnejšie ako mu ich poskytovali albigénci a valdénci. Žobravé rehole tvorily isté nové rytierstvo, ktoré všade bojovalo v prvých radoch, kde išlo o kresťanský život a Kristove zásady. Pápežstvo získalo v nich vždy pohotovú, ľahko pohyblivú armádu v potlačovaní heréz, v prevedení svojich cirkevno-politických cieľov a úloh, v šírení kresťanstva medzi pohanmi a mohamedánmi. Boly nositeľmi cirkevnej a sociálnej myšlienky v dobe, keď svetské kňazstvo bohatstvom a sháňaním po svetskom uplatnení bolo ochromené v svojom účinkovaní, keď sa svet topil v materializme a povážlivé hnutia hrozily rozkladom Cirkvi i ľudskej spoločnosti. Obe žobravé rehole sa šírily všade s podivnou rýchlosťou nezávodily medzi sebou, ale vo svojom účinkovaní sa navzájom doplňovaly a snášaly tak harmonicky, ako bratsky spolu účinkovali ich veľkí zakladatelia sv. František a Dominik. Ústava žobravých reholí je centralistická. Mendikanti boli rozčlenení ako dobre zorganizované vojsko. Ne čele rehole stál generál (u františkánov minister generalis u dominikánov magister generalis). Rehole sa skladajú z provincií na čele s provinciálmi, tie z jednotlivých domov na čele s priormi. Každý tretí rok (u dominikánov zpočiatku ročne, neskoršie zriedkavejšie) predstavení sa schádzali ku generálovi rehole a tvorili generálnu kapitulu, ktorá mala zákonodarné právo. Usneseniam generálnych kapitúl sa musel každý člen podrobiť. Generálovi a provinciálom po boku stáli definitori, ktorí boli živým svedomím rehole.

Organizácia žobravých reholí.

2. Zvláštnosťou žobravých reholí sú tzv. *terciári (tretia rehoľa* popri prvom odvetví mužskom a druhom ženskom). Sú napodobnením laických bratstiev. vyrastajúcich z cechového zriadenia v 11. storočí a pripájajúcich sa k benediktínom a iným reholiam. Sv. František Asiský ich utvoril preto, aby v manželstve a v svete žijúcim mužským a ženským, ktorí nemôžu vstúpiť do kláštorov, dal náhradu za mníšsky život. Tí ostali vo svete pri svojom zamestnaní, podržali si majetky, ale pod vedením františkánov sa venovali skutkom kajúcnosti a milosrdenstva. Treťou rehoľou chcel sv. František vniesť do kresťanských rodín ideál nasledovania Krista (podľa Harnacka pomníšiť laický svet). Významné osobnosti verejného života pridaly sa k tretej reholi (sv. Alžbeta z Durínska, sv. Ľudovít, francúzsky kráľ, Dante). Tým sa žobravé rehole veľmi spopularizovaly a získaly veľký vplyv u všetkých vrstiev ľudu. Mnoho laikov žiadalo si na smrteľnej posteli, aby mohli byť pochovaní v mníšskom rúchu a v cmiteroch mendikantov, aby aspoň po smrti boli účastní požehnaní a milosti mníšstva.

Terciári.

3. Žobravé rehole čoskoro získaly v pastorácii veľký vplyv, ktorý spolu s pápežskými privilégiami a exempciami zpod biskupovej jurisdikcie skytal veľa príležitosti k srážkam s farským klérom. Pápež Martin IV. r. 1281 udelil im práva kdekoľvek kázať a spovedať. Tým sa cítil farský klérus okyptený vo svojej právomoci a poškodený vo svojich príjmoch. Na mnohé ponosy svetského kléru Bonifác VIII. pozmenil privilégium (1300) v tom smysle, že mendikanti môžu kázať voľne vo svojich kostoloch a na verejných miestach, ale vo farských kostoloch potrebujú dovolenie miestnych farárov. Majú právo pochovávať laických veriacich vo svojich cmiteroch, ale štvrtinu štolárnych poplatkov musia oddať miestnemu

Spory medzi svetským duchovenstvom a mendikantmi.

farárovi. No, ani to opatrenie Bonifáca VIII. neprinieslo pokoj medzi svetský klérus a mendikantov. Najmä mnísi neboli spokojní a škriepky trvaly ďalej, kým tridentský snem nevymedzil presne ich práva a povinnosti.

B. Altaner, Zur Geschichte der mittelalt. Orden. Zeitsch. f. Kircheng. 1930. — H. Hefele, Die Bettelorden u. das relig. Volksleben im 13. Jh. Franziskan. Stud. 1916.

§ 114. SV. FRANTIŠEK ASISKÝ A REHOĽA FRANTIŠKÁNOV.

1. Prvou žobravou rehoľou sú minoriti alebo františkáni (fratres minores, OFM.). Ich zakladateľom je sv. František Asiský. Narodil sa r. 1182 v Assisi ako syn bohatého kupca, typického predstaviteľa v Taliansku vtedy sa vzmáhajúceho meštianstva. Pri krste dostal meno Ján, ale otec ho pomenoval Francescom (Francúzik). Bol neobyčajne živý, oduševňoval sa za vznešené a veľké veci, pritom mal veľký súcit s chudobnými. Chcel byť rytierom a stal sa ním, ale rytiersku službu zemskému pánovi zamenil za službu božiu. Bol rytierom Kristovým. Rytierske ctnosti, najmä rytierska vernosť, sú základným ťahom jeho osobnosti a zbožnosti. Bol veselej nálady ako rytieri, cítil radosť zo života, miloval spev, poéziu trubadúrov, tiež sa zasnúbil, lenže s „chudobou"; jej venoval svoje piesne a ostal jej vždy verným. K chápaniu rytierstva v takom vyššom, ideálnom smysle dospel v zajatí a v ťažkej chorobe. Prežil ťažkú vnútornú krízu, ale tá bola pre neho osožná a spásonosná. V kostole sv. Damiána počul hlas boží: „František, zachráň môj dom, ktorý sa rozpadáva". Bral to doslovne a opravoval vlastnými rukami ošarpané kostolíky svojho okolia, medzi nimi kaplnku Matky Božej Anjelskej (Porciunkula). Jeho otec, rozhnevaný pre divný život svojho syna a pre jeho rozmar, ho vydedil. Potom František vrátil otcovi ešte aj šaty, ktoré mal z domu, a obliekol si rúcho, aké nosievali najbiednejší ľudia tohto kraja: kutňu s kapucňou, prepásanú povrazom. Čoskoro sa pridružilo k nemu niekoľko podobne smýšľajúcich mladíkov. Ako žobráci sbierali milodary na obnovu kostolov. Deň 24. februára 1208 bol rozhodujúci v jeho živote. V kostolíku Porciunkula počul evanjelium omše toho dňa o rozoslaní apoštolov, aby *chudobne* išli do sveta a *hlásali pokánie*. A to si urobil programom svojho života: *nič nemať a kázať*. To chcel splniť doslovne. Z pripojených priateľov utvoril združenie, ktoré úplnou chudobou malo posväcovať seba, kázaním zase bližných. Svojim druhom (viri poenitentiales) uložil okrem čistoty bezpod-

Sv. František Asiský a jeho osobnosť.

Program sv. Františka.

mienečnú poslušnosť k predstaveným a Cirkvi a úplnú chudobu, pričom nič nesmú mať ani jednotlivci, ani spoločnosť.

2. R. 1209 prišiel so svojimi priateľmi do Ríma, aby pápež Inocent III. povolil ich združenie a udelil im právo kázať. Inocent tušil však v nich voľajaké valdénskym podobné hnutie, úplnú bezmajetnosť spoločnosti pokladal za nemožnosť, ale ústne schválil Františkov program. A jemu stačilo pápežovo slovo. Videl, že je na správnej ceste. Povoľujúci dekrét nečakal. Ba nielen teraz, ale ani v ďalšom živote nič nechcel mať s dekrétmi a privilégiami. Počet „menších bratov" (fratres minores), ako sa sami nazývali, sa rýchle vzmáhal. Po dvoch vychádzali do sveta a v Itálii i v iných kajinách účinkovali so zázračným výsledkom. Po ich stopách začal klíčiť nový náboženský život. František získal pre svoj program r. 1212 sv. Kláru (pochádzala z poprednej rodiny z Assisi), ktorá čisto pochopila jeho ideály. Prijala v Porciunkule závoj z rúk Františka a z okolo seba družiacich sa priateliek utvorila pričinením sv. Františka rehoľu *klárisiek* (druhá rehoľa). Pre svetských ľudí založil František tretiu rehoľu (§ 113, 2). Kazateľskému programu Františkovmu zvlášť sa hodila misijná činnosť. R. 1214 vybral sa na misijnú cestu medzi mohamedánov do Maroka, ale došiel len do Španielska. R. 1219 zúčastnil sa s niekoľkými bratmi na križiackej výprave, túžobne si prial hlásať evanjelium nevercom a túžil po mučeníckej smrti.

Inocent III. povolil učinkovanie. františkánov.

V Egypte odvážil sa sv. František predstúpiť pred samého sultána Al Kamila. Bola to vec povážlivá, lebo Saracéni nemilosrdne skántrili každého kresťana, ktorý sa dostal do blízkosti ich tábora. Podarilo sa mu však dostať sa až pred sultána. Poučoval sultána o pravej viere a aby ho presvedčil, chcel sa podrobiť s jedným mohamedánskym kňazom skúške ohňom (keď to počul hlavný mufti, nápadne sa vzdialil). Sultán neprivolil, kresťanstvo neprijal, jednako viera a odhodlanosť Františkova ho veľmi dojala. I on i Saracéni od toho času chovali sa k františkánom s istou šetrnosťou a dovoľovali im vo svojich krajinách sa usadzovať. Františkáni mali vo všetkých významnejších mestách Palestíny svoje kláštory a tak sa stali „strážcami Sv. zeme a posvätných miest". Lenže nejeden z nich podstúpil mučenícku smrť.

Sv. František vo Sv. zemi.

3. Za neprítomnosti sv. Františka vznikly v spoločnosti menších bratov spory, pre ktoré František veľa trpel, keď sa vrátil zo Sv. zeme. Niektorým bratom sa zdaly Františkove náhľady o chudobe príliš prísne a fatalisticky vysvetľovali jeho odovzdanosť do vôle božej. Spoločnosť menších bratov nemala dosiaľ určitých pravidiel a spravovala sa len podľa niekoľkých viet, vyňatých zo sv. Písma a schválených Inocentom III. Sv. František bol nútený teraz

sostaviť opravdivé rehoľné reguly (1221), ktoré neskoršie ešte opravil (spoluúčinkoval na nich i kardinál Ugolíno, neskorší pápež Gregor IX.), a ktoré Sv. stolica schválila r. 1223. Tým bola spoločnosť menších bratov povýšená na rehoľu. Zaslúžil sa o to najmä kardinál Ugolíno, ktorému záležalo na tom, aby ducha, vyplývajúceho z osobnosti Františkovej, zachytil do presnejších regúl a tak ho zachránil v budúcnosti. Sám sv. František nebol s tým úplne spokojný, lebo v regulách videl istý odklon od toho bezprostredne Bohom daného ideálu, ktorý chcel uskutočniť. Ale poslušne sa podrobil vôli pápežovej. Vôbec v celom svojom živote za najdôležitejšiu pokladal poslušnosť voči Cirkvi. A práve tu je jeho veľkosť. Tým zreformoval i Cirkev, že sa vzdal svojej vôle. Po reforme túžiaci albigénci a valdénci však nič nedocielili, rozpadli sa, lebo oni len kritizovali Cirkev ale nepodrobili sa jej pokynom.

Františkánske pravidlá.

Na konci svojho života František veľa trpel duševne a telesne. 14. sept. 1224 obsiahol vo vízii na hore Alverno Kristove stigmy a tie podržal na svojom tele až do smrti. Uprostred veľkých bolestí, keď dokončil svoju pieseň k *Slnku* — prekrásny chválospev o stvorení a o Stvoriteľovi — (mortem cantando suscepit), zomrel chudobný a holý v Porciunkule 3. okt. 1226.

Stigmy a smrť sv. Františka.

Stigmatizácia sv. Františka je prvý známy prípad tohto druhu. František sám, nakoľko mohol, zatajoval svoje stigmy až do smrti. Dlhší čas sa o nich vážne pochybovalo; dnes sa pokladajú za historicky úplne zistený fakt. Niet jednotnej mienky o tom, či tu ide o zázrak, za ktorý sú vážne dôvody, alebo o autosugesciu.

4. Sv. František Asiský, serafínsky svätec je jeden z najpútavejších a najsympatickejších zjavov nielen cirkevných, ale aj všeobecných dejín. Nebol výplodom svojho prostredia; vyrástol z milosti božej a zo svojho hlbokého vnútra. Providenciálnym spôsobom riešil najťažšie otázky svojej doby. Nebol učencom, nemal univerzitného vzdelania ako sv. Bernard, sv. Dominik, ba nebol ani kňazom, len diakonom. Bol podivuhodnej hlbokej povahy. Keďže premohol v sebe následky dedičného hriechu, slúžila mu príroda tak, ako slúžila prvému človekovi pred úpadkom. Zvieratá načúvaly jeho hlas a poslúchaly ho, rastliny sa mu usmievaly a vyprávaly. Jemu hlásal dobrotu božiu spievajúci škovránok, lezúci mravček, zelenajúca sa trávička, kvitnúci ker. Slnko, hviezdy, zvieratá, rastliny nazýval bratmi. Bratom mu bol nielen skrotený baránok, ale i dravý vlk. Bol od tuzemských vecí úplne odpútaný, takže temer nič od nich nečakal a pritom v láske srastený s týmto svetom ako nikto iný. Mal veľkú lásku k prírode a tešil sa z nej. Bol zdravej,

Povaha sv. Františka.

veselej povahy, rád spieval. „Chudobný z Assisi“ (poverello d'Assisi) bol veselým spevákom Pána (ioculator Domini). Mal hlboký náboženský cit. Divil sa, keď počul, že niektorí ľudia sháňajú dôkazy pre jestvovanie Boha. Podľa neho ľudia majú hľadať len cestu a spôsoby, ako ho najviac milovať a jemu slúžiť. Jeho zbožnosť vynikala láskou k trpiacemu Spasiteľovi, k Oltárnej sviatosti a kňazom, ktorých si ctil, i keď boli nehodní a prenasledovali ho.

Tajomstvo Kalvárie nikto neprecítil tak hlboko ako František, nikto nestelesnil v sebe tak dokonale učenie Kristovo ako on. A jeho vysoké ctnosti nemaly v sebe nič násilného a strojeného, boly prirodzenou súčiastkou jeho osobnosti. Preto pôsobily mocným čarom na jeho rovesníkov a pôsobia dodnes nielen na katolíkov, ale i inovercov a vôbec na ľudí. Málo svätcov malo taký vplyv na Cirkev a spoločnosť ako on. Sv. František je dokonalou katolíckou syntézou bohatého subjektívneho života s objektívnym učením Cirkvi. Renan a Sabatier ho mýlne chápali, keď videli v ňom predchodcu moderného subjektivizmu a prívrženca bezdogmového, citového náboženstva; o jeho úplnej závislosti od Cirkvi a oddanosti k cirkevnej hierarchii sa vôbec nedá pochybovať. Pravda, ťažko ho chápe, kto pozerá len na jeho osobné vlastnosti a nechce v ňom vidieť zvláštny nástroj boží.

Vplyv sv. Františka.

5. Cieľ, ktorý sv. František vytýčil svojej reholi, nebolo žobranie, ale práca a kázanie. Z toho mali žiť menší bratia a sbieranie milodarov malo byť posledným spôsobom zadovážiť si k životu potrebné prostriedky. Ani sama rehoľa nič nesmela mať okrem potrebného príbytku. Práve dokonalá apoštolská chudoba mala byť stálou vzpruhou činnosti františkánov. A tak v najlepšom slova smysle zreformovali františkáni zmaterializovaný svet. Nenazývali sa ani dokonalými, ani čistými, ani vyvolenými, ako sektári albigénci a valdénski. A predsa v ich stopách kvitol nový, dokonalejší a čistejší život. Rehoľa františkánov šírila sa zázračnou rýchlosťou. V Itálii čoskoro nebolo mestečka, ktoré by nebolo poskytlo miesta týmto priateľom ľudu. Koncom 13. storočia už mali do 2000 osád v 34 provinciách vo všetkých štátoch Europy. Pôsobili podľa želania svojho zakladateľa predovšetkým v pastorácii. Neskoršie sa venovali i vede a dosiahli pozoruhodných výsledkov na univerzitách.

Šírenie sa františkánov.

Spory vo františkánskej reholi.

6. Čím väčší bol nával do františkánskych domov, tým ťažšie bolo žiť len z milodarov. Pociťovaly to najmä domy, v ktorých sa

vychovával dorast. Konflikt medzi ideálom a skutočnosťou javil sa u františkánov už za života zakladateľovho a po jeho smrti otázka chudoby stále spôsobovala spory v reholi. Jedna časť trvala na zakladateľom označenej ideálnej chudobe, druhá však žiadala zmiernenie pôvodnej prísnosti. A vlastne i jedna i druhá strana odbočila od Františkovho ideálu. Jedni odbočili od ideálnej chudoby, druhí od ideálnej poslušnosti a poníženosti. V 14. storočí rozštiepila sa rehoľa na *konventuálov* (minoriti) a *observantov.*

Spor medzi františkánmi vznikol za tretieho generála rehole *Eliáša z Cortony*, ktorý zmiernil pôvodnú prísnu chudobu rehole, prijal privilégiá od Sv. stolice (hoci zakladateľ to prísne zakázal) a usiloval sa zaviesť do rehole vedecké štúdiá. Oproti tomu sa postavila prísna strana (najstarší prívrženci zakladateľa, najmä brat Leo) a žiadala doslovné dodržanie zakladateľovho testamentu. Podľa toho menší bratia i ako milodary mohli prijať len k živobytiu potrebné veci, peňazí však sa nemohli ani dotknúť. *Sv. Anton Paduánsky* (il Santo, † 1231), pôvodom Lisaboňčan, veľký kazateľ, usiloval sa zpočiatku sprostredkovať medzi oboma stranami. Neskoršie sám sa pričinil o sosadenie generála Eliáša. Keď bol generálom rehole rozvážny Bonaventúra (1257—1274), vedel medzi stránkami udržať mier. Rozoznával totiž medzi nezáväzným ideálom zakladateľovým a postulátmi pápežom schválených regúl. Po jeho smrti spor sa obnovil. Reformná strana — *spirituáli* — žiadala pôvodný rigorizmus. Márne boly smierovacie pokusy Celestína V. (chcel ich spojiť s ním založenými eremitmi) a Bonifáca VIII. Keď proti ich neposlušnosti prísnejšie vystúpil pápež Ján XXII., odlúčili sa od rehole, utvorili sektu *fraticellov* a spojili sa s nepriateľmi Sv. stolice (Ľudovítom Bavorským). Len keď sa rehoľa rozdelila na dve samostatné rehole (1517) observantov a konventuálov, skončil sa neblahý spor medzi františkánmi.

Spirituali — fraticelli.

Sv. František (monogr.) od J. Widlöcher 1931. — A. Styra, Franziskus in der neueren deutsch. Literatur. 1928. — F. Meyer, Social Ideals of St. Francis. London 1928. — F. Imle, Der Geist d. hl. Franziscus u. seine Stiftung, 1921. — H. de Barenton, S. François et la science. Paris 1928. — J. Strieder, Die sozialpolit. Bedeutung des hl. Franz: Franz. Stud. 1926. — D. Scaramuzzi, La dottrina teologica di S. Antonio di P. Roma 1933.

§ 115. REHOĽA DOMINIKÁNOV A OSTATNÉ ŽOBRAVÉ REHOLE.

1. Skoro súčasne s františkánskou rehoľou vznikla druhá veľká žobravá rehoľa bratov kazateľov (Ordo Fratrum Praedicatorum, OP), čiže dominikánov. Zakladateľom je *sv. Dominik*, ktorý pochádzal zo vznešenej španielskej rodiny a bol rehoľným kanonikom v Osme — človek teologicky vysoko vzdelaný a apoštolského smýšľania. Keď sprevádzal svojho biskupa na cestách v južnom Francúzsku, poznal blud albigéncov, aj proti nim vedený boj. Presvedčil sa, že kresťanstvo nemôže uplatniť svoju pravdu násilím,

Sv. Dominik a jeho osobnosť.

ale musí siahnuť k primeranej a dôstojnejšej zbrani. Keď videl, že mnohí katolíci sverujú vyučovanie svojich detí heretikom, založil r. 1206 v Prouville (na úpätí Pyrenejí) kláštor pre výchovu v náboženstve ohrozených dietok. R. 1215 založil v Toulouse združenie kazateľov, ktorí po dôkladnom teologickom a asketickom školení mali sa venovať zvlášť kazateľstvu, vyučovaniu ľudu a tak odvracať ľud od bludných náuk. Mali byť viac *hlásateľmi viery* ako *pokánia.* A nakoľko i on i bratia kazatelia vystupovali bez všetkého lesku, ich kázne maly všade úspech. Aby dosiahol pre svoje združenie schválenie Sv. stolice, vybral sa r. 1215 do Ríma. Pápež Inocent III. jeho žiadosti privolil a žiadal, aby nová rehoľa prijala reguly už voľaktorej schválenej rehole. Sv. Dominik prijal za základ augustiniánsku rehoľu s dodatkom premonštrátskych konštitúcií. Pápež Honorius III. r. 1216 dal novej reholi i písomné schválenie. Po pápežskom schválení vyslal sv. Dominik svojich bratov hlavne ta, kde zúrila sekta albigéncov. Ako on učenosťou, plánovitosťou a jasne vytýčeným cieľom svojej práce prevyšoval sv. Františka, i keď nemal tej náboženskej vrúcnosti a okúzľujúcej osobnosti „serafínskeho svätca", tak i jeho bratia postupovali cieľavedomejšie, s väčšou organizačnou pohotovosťou proti sektárom ako františkáni. Pôsobiskom dominikánov podobne ako františkánov, boly predovšetkým práve vtedy sa rodiace mestá, stlačené do úzkych kruhov hradieb. Do tých sa nedaly umiestiť rozsiahle kláštory s hospodárskym príslušenstvom, aké vznikaly v predchádzajúcej dobe výlučne poľnohospodárskej. V mestách sa mohly umiestiť len skromné konventy mendikantov so záhradkou a neveľkým kostolíkom. Preto prvá generálna kapitula rehole dominikánov v Bologni (1220) podľa príkladu františkánov zriekla sa vlastníctva, rozhodla sa prijať úplnú chudobu, čím sa stali dominikáni rehoľou žobravou. Pravda, v chudobe nešli tak ďaleko ako františkáni, a preto ani ich rehoľa nezažila v otázke chudoby takých vnútorných sporov, ako rehoľa menších bratov. Už sám sv. Dominik založil veľa kláštorov v Itálii, Francúzsku a Španielsku. Pre ženy založil druhú rehoľu, ktorá mala modlitbami podporovať apoštolát bratov. Ba, k bratom kazateľom pripojily sa i združenia svetských ľudí, nazývané „Kristovým rytierstvom" (militia Christi), hlavne preto, aby chránili a udržiavali cirkevné majetky proti sektárom (tretia rehoľa). Rúcho dominikánov bolo biele s čiernym plášťom. Rehoľa sa rýchle šírila vo všetkých krajinách. Keď prácou vysilený zakladateľ sv. Dominik predčasne zomieral (6. aug. 1221 v Bo-

Chudoba dominikánov.

logni; mal len 51 rokov), rehoľa mala už 60 konventov v ôsmich provinciách. Začiatkom 14. storočia však mala vo všetkých krajinách už 562 kláštorov v 21 provinciách a vplyvom na verejný život sa rovnala reholi františkánov. (I keď dominikáni v Uhorsku mali veľa osád, na Slovensku v tejto perióde vznikol len jeden dominikánsky kláštor a to v Gelnici r. 1288. Ostrihomský kláštor dominikánov bol z najstarších dominikánskych osád vôbec.) Rehoľa si získala veľké zásluhy v boji proti bludárom (inkvizícia bola hlavne dominikánom sverená), v pastorácii pomáhala svetskému duchovenstvu a ho nádherne doplňovala. So skvelým výsledkom pracovala v misiách, ďalej v odbore vedy a umenia. Cirkvi dala vynikajúcich pápežov a učencov, ktorí boli najväčšou ozdobou univerzít (sv. Albert Veľký a sv. Tomáš Akvinský.). Dominikáni vynikali najmä na univerzitách v Paríži a v Bologni. Sv. stolica uznala veľké zásluhy dominikánov na poli vedy tým, že úrad najvyššieho cenzora kníh (magister sacri palatii) sverila ich členom. Tu a tam rehoľa dominikánov upadla, ale vždy sa zreformovala z vlastných síl. V 14. storočí prežila menší vnútorný spor o chudobu. Martin V. dovolil na žiadosť samej rehole, aby jednotlivé konventy mohly mať majetky.

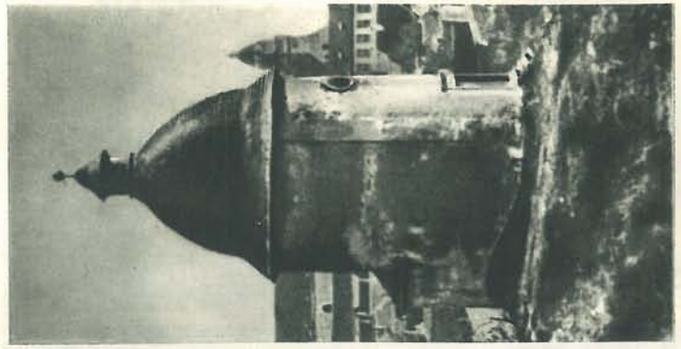
Význam dominikánov.

Modlitbu *sv. Ruženca* podľa legendy uviedol sv. Dominik. V skutočnosti je však výplodom dlhšieho vývinu (§ 123, 7) a dominikáni sa neskoršie osobitne zaslúžili o jej rozšírenie.

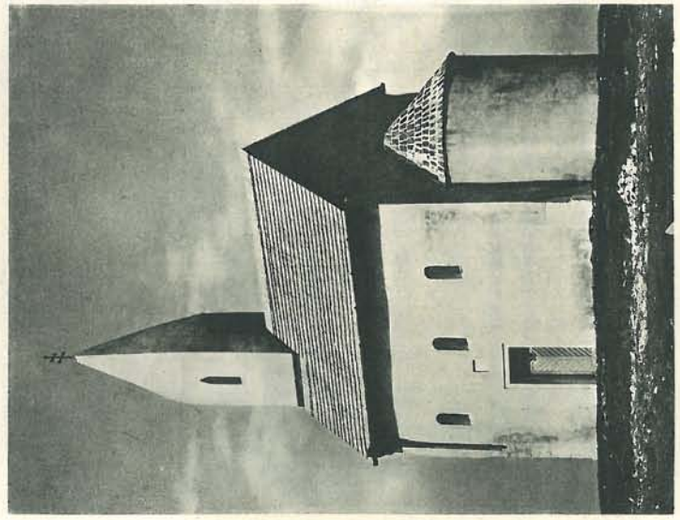
2. Rehoľa *karmelitov* (Ordo B. Mariae Virginis de Monte Carmelo) je staršieho pôvodu ako dve veľké žobravé rehole. Jej členovia veria, že ich založil už prorok Eliáš a o to sa viedol dlhý čas nemalý literárny boj. V skutočnosti rehoľu karmelitov založil križiak *Bertold z Kalabrie* († 1195), ktorý sa s 10 pustovníkmi usadil na hore Karmel v blízkosti tzv. jaskyne Eliášovej. Jeruzalemský patriarcha Albert dal r. 1208 spolku stanovy, ktoré zaväzovaly členov k najprísnejšej chudobe, mlčanlivosti a zdržovaniu sa mäsitých pokrmov. Honorius III. r. 1226 schválil rehoľu. Keď Saracéni tlačili kresťanov z Palestíny, usadili sa karmeliti hlavne na ostrove Cyprus, na Sicílii, vo Francúzsku a Anglicku. Pustovnícky život zamenili za kláštorný. Na lyonskom sneme r. 1245 zadelil pápež Inocent IV. karmelitov medzi žobravé rehole a pre zmenené pomery zmiernil ich doterajšie prísne reguly. Prvým generálom rehole na Západe bol Angličan *Šimon Stock* (1242—65). Rúcho karmelitov je hnedé. V 15. storočí pridružila sa k reholi i ženská vetva karmelitiek (druhá rehoľa) a neskoršie i tretia re-

Karmeliti.

Šimon Stock.

91. Románska rotunda z XII. stor. v Skalici.

90. Panský emporový kostolík z Dražoviec, z XII. stor.

92. Panský emporový kostol v Pominovciach, z XII. stor.

93. Románska časť lode prepoštského kostola v Spiš. Kapitule z XIII. stor.

hoľa. Rehoľa sa rýchle šírila najmä pre úctu Panny Márie a neskoršie hlavne zavedením *škapuliara.* Zmiernenie reguly viedlo v 15. storočí k rozdeleniu rehole na konventuálov (calceati) a observantov (discalceati).

Podľa legendy, ktorá pravdepodobne pochádza len z 15. storočia, škapuliar (plecné rúcho) prijal generál Šimon Stock vo videní od Matky Božej ako záruku blaženej smrti. Domnelá bula (Sabbatina) pápeža Jána XXII. z r. 1322 na údajné prisľúbenie Matky Božej uisťovala členov rehole karmelitov a k nim pridružených bratstiev, že nositelia posvätného rúcha hneď (subito), podľa inej verzie v najbližšiu sobotu, sa vyslobodia z očistca. V skutočnosti škapuliar sa vyskytoval už u benediktínov a u karmelitov vôbec nebol predpísaný do 15. storočia. Zvyk nosievať škapuliar sa ujal len koncom 15. storočia. *Škapuliar.*

3. Na základe Augustínových regúl okrem regulárnych kanonikov (§ 112, 1) vznikly v 12. a 13. storočí viaceré spolky eremitov, najmä v Itálii. Významnejší sú *viliamiti* (podľa sv. Viliama z Maleval), jamboniti (zakladateľ Ján Bonus z Mantuy) a britiáni. Tak medzi tými spolkami eremitov, ako najmä medzi jambonitmi a františkánmi vzniklo veľa sporov pre podobnosť rúcha a pre sbieranie milodarov v tej istej oblasti (termini). Preto pápež Inocent IV. a neskoršie Alexander IV., aby znemožnil tie spory, nariadil eremitským spolkom spojiť sa v rehoľu *augustiniánov eremitov* (OESA) — alebo krátko *augustiniánov* — a rozkázal im zvoliť si v Ríme spoločného generála. Ich rúcho je čierne. Nová žobravá rehoľa sa čoskoro veľmi rozšírila a v čase najväčšieho rozkvetu (15. storočie) mala 2000 kláštorov v 42 provinciách. Vynikali najmä štúdiom diel sv. Augustína. (Na Slovensku viď § 106, 6.) *Augustiniáni.*

R. 1233 vznikla vo Florencii zo združenia sedem bohatých kupcov (r. 1888 kanonizovaní) rehoľa *servitov* (OSBMV) — služobníkov Matky Božej. Venovali sa najmä úcte Sedembolestnej Matky Božej a pričinením Filipa Benizzi († 1285) sa rýchlo šírili v Itálii, Nemecku, Poľsku a Uhorsku. Alexander IV. potvrdil r. 1255 rehoľu podľa augustínskych regúl a Martin V. pričlenil ju k žobravým reholiam. Má i ženskú vetvu (servitky). Rehoľa servitov sa zapodieva pastoráciou, jej rúcho je čierne. *Serviti.*

B. Altaner, S. Dominicus. 1922. — R. Zeller, La vie Dominicaine. Paris 1927. — Dörholt, Der Predigerorden u. seine Theologie. 1916. — L. Wollek, Etudes sur l'Ordre des Dominicaines en Pologne au 13e s. Lemberg 1929. — M. Vaussard, Le Carmel. Paris 1929.

§ 116. RYTIERSKE REHOLE.

1. Koncom 9. a začiatkom 10. storočia, keď sa rozpadávala ríša Karolingovcov, zavládly v ľudskej spoločnosti divé pomery (§ 94, 2). Nebolo dostatočnej právnej a majetkovej istoty. Uplatňovalo sa právo *Rytierstvo.*

silnejšieho, právo pästi a ľudia namiesto toho, aby sa dovolávali právnej spravodlivosti, boli nútení siahnuť po zbrani k sebaobrane. Hospodársky a telesnou zdatnosťou silnejší boli *rytieri*. Oni tvorili spoločenskú triedu, vynikajúcu odvážnosťou a bojovnou odhodlanosťou; pre lúpeže, plienenia a rýchle prepadnutia boli postrachom svojho okolia. Kresťanstvo, pravda, nenechalo ani rytierov bez povšimnutia. Usilovalo sa dať ich výbojnosti a odhodlanosti vyšší smysel, šľachetnejší cieľ — *chrániť slabších*, najmä *ženské*. Vplyvom kresťanstva zmenili sa suroví rytieri v šľachetnú spoločenskú triedu — kresťanských rytierov. Cirkev svojimi liturgickými sväteniami (posvätenie rytierskeho meča) dala rytierstvu istý vojensko-duchovný charakter. V rytierstve sa prebudilo stavovské a kresťanské povedomie, ktoré utvorilo z neho pevnú organizáciu najmä stredovekej západnej šľachty s charakterom nadnárodným a univerzálnym. Jeho sily sa zapojily i do služby všeobecného dobra, do služby celého kresťanstva, najmä vznikom *rytierskych reholí*.

Rytier a mních.

2. Cirkev prenikla v stredoveku celý súkromný a verejný život, každú ustanovizeň. Pre svoje ciele vedela si vždy stvoriť potrebné prostriedky a orgány. Skvelým dôkazom toho sú práve *rytierske rehole*, ktoré znamenajú podivuhodné spojenie mníšstva s rytierstvom. K založeniu duchovných rytierskych reholí daly podnet križiacke výpravy. Novozaložené jeruzalemské kráľovstvo, v ktorom zväčša len mestá boly kresťanské, sotva by sa bolo mohlo ubrániť pred nepriateľsky naladeným mohamedánskym vidiekom. Križiaci ho mohli brániť len za svojho pobytu vo Sv. zemi, preto čoskoro vznikly spolky, ktoré si zaumienily mečom brániť Sv. zem a jej záujmy za neprítomnosti križiakov, chrániť pútnikov pred nepriateľskými útokmi neveriacich a v nemoci ich ošetrovať. Boly to veľké úlohy, na ktoré mohli sa podujať len rehoľnými sľubmi zaviazaní mnísi, ale pritom smelí a mečom bojujúci vojaci. Najschopnejší na to boli práve rytieri, ktorí sa stali rehoľníkmi. Tak vznikly rytierske rehole, ktoré k obvyklým trom rehoľným sľubom pripojily štvrtý: votum militae Christi. Zriadenie a stanovy okrem malých odlišností boly rovnaké vo všetkých rytierskych reholiach. Každý väčší národ, ktorý sa zúčastnil na križiackych výpravách, utvoril si svoju rytiersku rehoľu, a to Francúzi rehoľu templárov, Taliani johanitov a Nemci rehoľu nemeckých rytierov. Ústava rytierskych reholí bola prísne centralistická. Rehoľa sa skladala z trojakých členov: rytierov, kňazov a slúžiacich bratov. Na čele rehole stál veľmajster, v boji velil maršal. Veľmajster riadil rehoľu s generálnou kapitulou. Rehoľa sa delila na provincie a provincie na prioráty. Pápeži obdarili rytierske rehole pre ich veľké zásluhy rozličnými privilégiami, medziiným exempciou zpod biskupskej

jurisdikcie. Pre privilégiá čoskoro vznikly medzi rytierskymi rehoľami a svetským kňazstvom podobné spory, aké malo kňazstvo aj so žobravými rehoľami. I medzi sebou maly rytierske rehole nemalé spory, najmä templári s johanitmi, čo hodne uberalo z ich významu a zásluh.

3. *Johaniti* (Ordo militiae s. Joannis Bapt. hospitalis hierosolymitani) sú najstaršou rytierskou rehoľou. Talianski kupci okolo r. 1050 založili pre ošetrovanie pútnikov v blízkosti Sv. hrobu hospitium s kaplnkou s. Jána Krstiteľa (odtiaľ pomenovanie). Keď križiaci zaujali r. 1099 Jeruzalem, tento dobročinný ústav získal veľký význam. Jeho predstavený Gerard († 1120) ho zreorganizoval a jeho nástupca Raimund z Puy dal mu rehoľné stanovy, ktoré Sv. stolica potvrdila. Členovia sa zaviazali, že okrem dodržania obvyklých rehoľných sľubov venujú sa úplne ošetrovaniu slabých a nemocných. Johaniti hneď od začiatku spojovali s nemocničnou službou aj vojenskú. Rehoľa sa šírila nielen na Východe, ale i vo Francúzsku a v Itálii, najmä v prístavných mestách, kde založila v tom čase vzorné hospiciá. Časom duchovný a charitatívny charakter rehole ustupoval pred vojenským. Rytieri venovali sa večnému boju proti neveriacim, slúžiaci bratia (servientes) ošetrovaniu nemocných a kňazi sa starali o náboženské potreby rehole. Doma nosievali johaniti čierny plášť s bielym krížom, vo vojne červený oblek s bielym krížom.

Johaniti.

Rehoľa veľmi zbohatla pápežskými výsadami a z darov panovníkov. Keď padla i posledná kresťanská pevnosť Akkon (1291), prešli johaniti na ostrov Rodus, odtiaľ v 16. storočí na Maltu (maltézsky rád), kým im ten ostrov neodňal Napoleon r. 1798. Dnes jestvuje už len ako čestný rád so sídlom v Ríme.

4. *Rehoľu templárov* založili francúzski rytieri na čele s Hugom z Payns r. 1118 na ochranu pútnikov. Kráľ Balduin II. za príbytok dal im časť svojho paláca v blízkosti Šalamúnovho chrámu (odtiaľ pomenovaní templári). Rehoľa bola schválená r. 1118 a podporovaním sv. Bernarda rýchle sa šírila vo Sv. zemi a v všetkých štátoch Europy. Rehoľný oblek templárov je biely plášť s červeným krížom a ich erb vyobrazuje dvoch rytierov na jednom koni. Templári bojovali v prvých radoch za križiackych vojen a svojou statočnosťou dosiahli veľkú vážnosť. Časom veľmi zbohatli. Po ukončení križiackych výprav preložili sídlo do Paríža. Pápež Klement V. zrušil rehoľu r. 1311.

Templári.

5. *Rehoľu nemeckých rytierov* (Ordo s. Mariae Theutonicorum) založil za tretej výpravy Fridrich Švábsky s niekoľkými kupcami z Brém a Lübecku pre ošetrovanie nemeckých pútnikov. Ich rehoľné pravidlá boly podobné pravidlám johanitov a templárov. Fridrich II. uviedol ich i do Nemecka. Kým predošlé rytierske rehole boly viac-menej internacionálne založené, rehoľa nemeckých rytierov mala charakter výslovne nacionálne nemecký. Do rehole mohli byť prijatí len členovia nemeckej národnosti. Ich rúchom bol biely plášť s čiernym krížom. Akkon bol hlavným sídlom rehole, a keď tento padol (1291), prešla rehoľa do Benátok, odtiaľ do Marienburgu (r. 1309 — v Prusku). Hľadali pole účinkovania i v Sedmohradsku medzi pohanskými Kumanmi, potom sa venovali na pokyn chýrneho veľmajstra Hermana zo Salza úplne obráteniu a zvládnutiu pohanských Slovanov v Prusku. Na tom území sa utvoril vlastný štát nemeckej rytierskej rehole na čele s veľmajstrom rehole, ktorý bol súčasne i nemeckým ríšskym kniežaťom. Isteže s germánsko-kultúrneho stanoviska vykonali nemeckí rytieri na tom území velikánsku prácu. No, násilne potlačili slovanský kmeň a nebolo na tej práci požehnania ani s cirkevného stanoviska. Veľmajster *Albert Brandenburský* prešiel r. 1525 k protestantizmu a celú rehoľu na pruskom území sekularizoval. Štát nemeckých rytierov stal sa svetským vojvodstvom a lénom Poľska. Časť nemeckých rytierov, ktorá ostala na nemeckom území, ostala verná pôvodným zásadám. Ich sídlo bolo teraz v Mergentheime (pri Würzburgu). Napoleon r. 1809 pozbavil veľmajstra kniežacích práv a majetky rehole zväčša sekularizoval. Rehoľa sa zachovala v Rakúsku so sídlom vo Viedni. Okrem duchovnej správy venuje sa ošetrovaniu nemocných. Domy má i v Opave, Ľublani a Tirolsku.

Nemeckí rytieri.

Okrem troch veľkých rytierskych reholí vznikly pri podobných pomeroch menšie rytierske rehole v Portugalsku a v Španielsku (rytieri z Alkantary, z Kalatravy a Evory). Zaslúžily sa o oslobodenie svojich vlastí od Saracénov. Význam veľkých rytierskych reholí nikdy nedosiahly. Dnes sú iba dekoráciami.

H. Prutz, Die geistl. Ritterorden 1908. — Prutz, Der Anteil der Ritterorden am geist. Leben ihrer Zeit. 1908. — G. Schnürer, Die ursprüngl. Templerreg. 1903. — Prutz, Die exemte Stellung des Hospitaliterordens. München 1906. — W. Cohn, Hermann v. Salza. 1930.

HLAVA IV.

Bludy, herézy, sekty a boj Cirkvi proti nim. Cirk. veda a umenie.

Včasný stredovek svojou neochvejnou vierou a príkladnou podriadenosťou učiteľskému úradu Cirkvi nedával možnosť vzniknúť bludom (§ 84). No, vo vrcholnom stredoveku boly iné okolnosti a sbehlo sa viac takých príčin, pre ktoré boly skôr možné poblúdenia v cirkevnom učení a výstupy proti cirkevnej disciplíne ľahšie a viac odôvodnené. Väčšina týchto bludov a heréz je namierená proti bohatstvu Cirkvi a jej zosvetárčeniu, jej snahe po moci a vláde. Prezieravejší mužovia, ako sv. Bernard, toto predvídali a zavčasu upozorňovali Cirkev (§ 100, 2). Mnohí videli, že najmä vyšší klérus nekráča po ceste označenej apoštolmi; bolelo ich to, chceli nápravu, ale, keďže nemali ducha sv. Františka a Dominika, miesto nápravy vnášali do Cirkvi a ľudskej spoločnosti ešte väčší neporiadok. Vysokými školami vzbudený špekulatívny duch, vplyv gréckej a najmä arabskej filozofie viedol nejedného učenca k racionalizmu. Rodiace sa stredoveké slobodné a sebavedomé mestá a demokraticky založený občiansky stav boly bližšie k myšlienke vzoprieť sa autoritatívnej Cirkvi, ako ľudia na začiatku stredoveku. Okrem toho bludy a herézy tejto doby neostávajú v oblasti teoretického rozoberania náboženských právd ako v predošlej perióde, ale prijímajú spoločnosť tvoriaci charakter, totiž herézy sa stávajú sektami. Sekty získávajú prívržencov zväčša v nižších spoločenských triedach, sú náboženso-demokratickými a prevažne laickými hnutiami. Zavrhujú objektívne pôsobiace svätosti (opus operatum) a prízvukujú viac osobnú, subjektívnu účasť človeka na jeho spasení. Utvoria si špiritualistický pojem o Cirkvi, v ktorej sakramentálne kňazstvo nie je také dôležité, ba ani nie potrebné. Tým sekty hodne prispievaly k rozkladu charakteristického stredovekého objektivizmu, univerzalizmu a klerikalizmu. Na križiackych výpravách oboznámil sa Západ s novými náhľadmi, myšlienkovými prúdmi a východnými sektami. Povrchnosť v náboženských veciach a revolucionársky duch po križiackych výpravách je príliš zjavný. Na Západe viedol sa dlhotrvajúci urputný boj medzi pápežstvom a cisárstvom a jeho následkom bolo, že upadala autorita vôbec a najmä pápežstva. V takom ovzduší i pri všetkom vonkajšom lesku Cirkvi a jej mocenskom postavení ľahko sa mohly šíriť a rodiť bludy a herézy.

Bludy tejto doby sú dvojakého smeru. Jedni chceli v nábo-

ženskom fanatizme a bláznivom rojčení znovu oživiť v Cirkvi apoštolskú chudobu a snívali o nových zjaveniach. Druhí nadväzovali na manichejské sekty staroveku. Popri menej významných bludoch väčších rozmerov dosiahli pri prvom smere valdénski, pri druhom katari-albigénci.

§ 117. FANATICI A NÁBOŽENSKÍ ROJKOVIA.

1. *Surovi fanatici. Tanchelm z Brabantu,* neučený laik, túlal sa po Holandsku a s podobne cítiacimi priateľmi kázal opovrhnúť Cirkvou, lebo jej duchovenstvo odpadlo od apoštolského života, preto i ním udelené sviatosti sú nečisté, neposväcujú človeka, ale naopak, poškvrňujú. Fanatici sami viedli samopašný život, habali cirkevné poklady a z toho sa živili. Tanchelm vyhlasoval o sebe, že je synom božím a snúbencom Matky Božej. R. 1124 zavraždil ho akýsi duchovný. Jeho prívrženci sa ho však nevzdali ani po smrti. Sv. Norbert usiloval sa priviesť ich späť do Cirkvi. V Bretagni podobnú náuku hlásal *Eon de Stella.* Pokladal sa za sudcu božieho (na seba aplikoval slová: qui venturus est judicare vivos et mortuos). Reimská synoda r. 1148 ho odsúdila ako nebezpečného blúznivca na doživotný žalár, kde aj zomrel. Viacerí z jeho prívržencov zahynuli ohňom na hranici.

Tanchelm z Brabantu.

2. Pôvodcom *petrobrusiánov* je kňaz Peter de Bruys, ktorého cirkevná vrchnosť musela sosadiť pre rozličné neprávosti. Z pomsty začal kázať proti Cirkvi, najmä jej obradom, proti omši, modlitbám za zomrelých, krstu dietok, proti úcte kríža, obrazov a stavbe chrámov. Vo Veľký piatok postrhoval kríže, verejne ich pálil a pri ich ohni varil mäso, ktoré vyzývavo jedol so svojimi prívržencami. Jeho prívrženci prenasledovali kňazov a mníchov nútili sa ženiť. Rozhorčený ľud r. 1137 ho upálil. V petrobrusiánskom hnutí pokračoval mních *Henrich z Toulouse* (henriciáni). Svojimi ohnivými kázňami najmä proti bohatému kléru získal veľa prívržencov. Tí odopreli cirkevnej vrchnosti poslušnosť, opovrhli sviatosťami a vo všetkom sa odvolávali na bibliu. Henrich zomrel vo väzení. Proti jeho prívržencom úspešne bojoval sv. Bernard.

Petrobrusiáni.

3. V 13. storočí pod dojmom sv. Františkom vzbudených ideí vzniklo viac sekt, hlavne medzi laikmi, ktoré bezprostredne nadviazaly na fantastické náuky *Joachima z Fiore* († 1202). Spoločným menom sa nazývajú *apokalyptickými* sektami. Joachim, cisterciánsky opát, bol pokladaný za proroka pre svoju zbožnosť a asketický život. Horlil za cirk. reformu najmä rehoľným životom. Predpovedal, že namiesto terajšej skazenej Cirkvi príde nová, duchovná Cirkev s večným evanjeliom, v ktorej mnísi budú mať vedúcu úlohu. Joachim sám sa podrobil Cirkvi, preto ani jeho spisy neboly Cirkvou odsúdené. Ale jeho prívrženci — *joachimiti* vyvíjali ďalej ním označenú náuku a rozoznávali v dejinách tri periódy (montanizmus): dobu Boha Otca po narodenie Krista, Boha Syna, ktorá trvá po ich dobu, a dobu Ducha svätého — joachimitov, ktorá potrvá do konca sveta. Niektorí rojčiví františkáni (spiritualisti) videli začiatok tretej doby vo vystúpení sv. Františka z Assisi. Františkán *Gerard z Borgo* uverejnil spis „Introductiones in aeternum Evangelium", proti ktorému vznikol prudký odpor a Alexander IV. dal spis r. 1255 spáliť. Gerarda uvrhli do väzenia. I tak sa šírila náuka ďalej, najmä františkán *Peter Ján Olivi* († 1298) a *Ubertino z Casale* osopili sa na pápeža Bonifáca VIII. a Klementa V., ktorých pokladali za falošných pápežov.

Apolyptické sekty.

Apoštolskú chudobu chceli obnoviť i *apoštolskí bratia.* Ich zakladateľom je Gerard Sagarelli, remeselník z Palmy, ktorý, keď ho nechceli prijať do františkánskej rehole, sám chcel obnoviť apoštolský život. Prívrženci ním založeného spolku žili v prísnej chudobe a napádali Cirkev a jej zriadenia. Gerarda ako tvrdošijného bludára r. 1300 upálili. Jeho žiak, fanatický *Fra Dolcino,* hlásal blízky súd nad hlboko upadnutou Cirkvou. S početnými svojimi prívržencami opevnil horu pri Vercelli a odtiaľ robil lúpežné útoky do okolia. R. 1307 ho popravili.

4. K racionalistickým a panteistickým bludom patria náuky *Amalricha z Bena* (Francúz, † 1207), ktorý bol profesorom filozofie a teologie v Paríži. Učil, že každý kresťan je v panteistickom smysle údom Kristovým. Inocent III. zavrhol jeho náuku. Amalrich zo žiaľu nad tým zomrel. Jeho stúpenci *David z Dinant,* profesor teologie v Paríži, a Viliam, parížsky zlatník, ďalej pracovali na jeho náuke, z ktorej sa vyvinul úplný panteizmus. Všetko, čo jestvuje, je Boh. On je podstatou každého tvora, hmota je len formou, v ktorej sa javí absolútna bytosť. Amalrikánov odsúdila parížska synoda r. 1210. Predných sekty uväznili a viacerých upálili. Z amalrikánskeho bludu sa vyvinula sekta *bratov a sestier voľného ducha.* Hlásali úplnú emancipáciu ducha a tela, učili, že nebeská blaženosť a pekelné muky sú len na zemi. Blaženosť je byť v povedomí jedno s Bohom. Sekta sa šírila v nemeckých, talianskych, švajčiarskych a českých mestách. Bola nebezpečná nielen z cirkevného, ale aj zo sociálneho ohľadu. Na nariadenie viennského snemu (1311) inkvizícia prísne potlačovala bludárov.

Amalrikáni.

5. Bola aj sekta, ktorá čerta zvelebovala. Sú to *luciferiáni,* ktorí uctievali Lucifera a tvrdili, že nespravodlivo bol vyhodený z neba a že raz dosiahne večnú blaženosť. Michal Archanjel však spolu so svojimi prívržencami bude večne trestaný. Táto sekta je dualistická a súvisí so sektou katarov. Dopustila sa veľa ohavností, preto zvlášť v Nemecku ju čo najprísnejšie prenasledovali. V severnom Taliansku vznikla koncom 12. storočia menšia sekta *passagiánov,* ktorá žiadala doslovné dodržanie Starého zákona okrem krvavých obetí. Popierali Kristovo božstvo a viditeľnú Cirkev. Prívrženci popri krste mali aj obrezanie a okrem nedele svätili i sobotu.

Luciferiáni

Walter, Die ersten Wanderprediger in Frankreich. 1906. Funk-Bihlmeyer, Kircheng. II. Frbrg. 1932. — Döllinger, Beiträge zur Sektengesch. d. MA. 1890.

§ 118. KATARI (ALBIGÉNCI) A VALDÉNSKI.

Stredoveké heretické snahy našly významné stvárnenie vo dvoch nebezpečných sektách, s ktorými mala Cirkev veľa práce. Sú to sekty *katarov* a *valdénskych.* Čo do povahy a vzniku sú úplne

rozlišné, preto každá napáda Cirkev s iného stanoviska. Sektu katarov nezrodily stredoveké cirkevné pomery; je hlavne za križiackych výprav z Východu presadeným revolucionárskym hnutím, ktoré nadviazalo na staroveké pohanské a gnosticko-manichejské bludy. Sekta valdénskych však vyrástla z Cirkvi ako reakcia na jej stredoveký vývin. Táto sekta sa opiera o kresťanský podklad. Zodpovedne ich rozlišným povahám ináč sa postavila i Cirkev vo svojej obrane proti katarom a ináč proti valdénskym.

Katari.

1. Najnebezpečnejšou zpomedzi všetkých stredovekých siekt je sekta *katarov* (grécky: καθαροί = čistí. Z toho po nemecky Ketzer, kacíri). Na gnostickom podklade tvorili veľkú heretickú spoločnosť, podľa miest ináč a ináč pomenovanú. V južnom Francúzsku nazývali ich albigéncami (od mesta Albi), na Balkáne bogumilmi (§ 80, 2), v Taliansku speronistami a patarenmi, v Nemecku runkelmi, v Anglicku publikánmi. Čulým obchodným stykom medzi Východom a Západom a najmä za križiackych výprav dostali sa do strednej a západnej Europy, obsadili hlavne väčšie obchodné mestá. V južnom Francúzsku albigénci tvorili organizovanú spoločnosť — tajnú cirkev a ich nepriateľský postoj ku katolíckej Cirkvi tam bol najzjavnejší. Najviac lákala k ich sekte ostrá kritika bohatstva a moci Cirkvi, svetáctva biskupov a kňazov. Ináč vo všeobecnosti katarom nešlo o konfesionálne otázky, lebo vlastne oni nestáli už na cirkevnej pôde, i keď si podržali kresťanské náhľady.

Náuka katarov.

Všetky odtienky katarov v základe boly gnostické. Ich náuka bola dualistická, totiž rozoznávali medzi dobrým princípom — Bohom a zlým — hmotou. Preto opovrhovali všetkým, čo súviselo s hmotou: manželstvom, súkromným majetkom a požívaním mäsa. Popierali zmŕtvychvstanie, ich kristologia bola doketická. Zavrhli cirkevníctvo, kňazstvo, sviatosti, úctu obrazov, prísahu, vojnu, trest smrti a svetskú vrchnosť. Ich životospráva, aspoň navonok, bola prísne asketická. Jadro sekty tvorili „dokonalí" (perfecti, bonhommes). Tých nebolo veľa, a mali hierarchické zriadenie, biskupov, diakonov, ba vraj i pápeža. Oni kázali a konali bohoslužbu. Ostatní katari boli jednoduchí veriaci (credentes). Vstup do triedy dokonalých sa dial prijatím duchovného krstu, zvaného „*consolamentum*" = potešenie. Bol jedinou sviatosťou katarov a nezbytnou podmienkou spasenia. Udeľovali ho „dokonalí" položením rúk na kandidáta a odriekaním Otčenáša. Kandidát musel sľúbiť, že neočakáva spasenia od rímskej Cirkvi a jej sviatostí a že sa bude zdržiavať manželstva, majetku a požívania mäsa. U jednoduchých veriacich, ktorí mohli navonok patriť do katolíckej Cirkvi, stačilo, keď prisľúbili (convenenza), že pred smrťou prijmú „potešenie". Títo nemuseli dodržiavať prísnu morálku „dokonalých", ale že by sa vo všeobecnosti boli dopúšťali takej

mravnej samopašnosti, akú im mnohí pripisujú, nie je dokázané. „Dokonalí", ktorí len na smrteľnej posteli prijali consolamentum, aby predišli prípadnému uzdraveniu a tak novému upadnutiu do hriechov, zdržiavaním sa pokrmu, totiž samovraždou — hladom (endura) ukončili svoj život. Albigénci urýchľovali smrť otvorením žíl, horúcimi kúpeľami a po tých úmyselným nachladnutím.

Ako vidieť, blud katarov bol nebezpečný nielen pre Cirkev, ale i pre ľudskú spoločnosť a štát. A šíril sa rýchle. V 12. a 13. storočí v južnom Francúzsku a severnom Taliansku skoro nebolo mesta, ktoré by nebolo infikované tým bludom. Podporovali ho i mnohí poprední ľudia, grófi a baróni. I Cirkvi i štátu záležalo, aby vykorenily ten nebezpečný blud. Cirkev sa usilovala predovšetkým poučovaním ho oslabovať, a keď to nestačilo, siahla i k svojim trestným prostriedkom. Keď pokusy sv. Dominika obrátiť poblúdených sa zdaly márnymi, Inocent III. vyhlásil proti albigéncom križiacku vojnu pod vedením pápežského legáta a grófa Šimona z Montfortu. Boj potrval 20 rokov. Spáchalo sa v ňom veľa ukrutností tak na jednej ako i na druhej strane; skončil sa parížskym mierom r. 1229, ktorým blud bol síce zlomený, ale úplne potlačila ho len inkvizícia.

Boj proti katarom.

2. Sv. František a jeho bratia uskutočňovali svoj ideál apoštolskej chudoby a kázania v najvernejšej podriadenosti Cirkvi a úplnom súlade s ňou. *Valdénski* mali ten istý program, ale v jeho prevedení dostali sa do protivy s Cirkvou a stali sa sektou. Ich zakladateľom je *Peter Valdes*, bohatý kupec v Lyone, ktorý čítaním Písma sv. a príkladom sv. Alexa povzbudený, rozdal r. 1173 svoj majetok chudobným a v domnienke, že je povolaný k vyšším veciam, vystúpil pred ľud ako kazateľ pokánia, hoci bol len laik a teologicky nevzdelaný. Čoskoro získal si mnohých prívržencov, ktorí podľa predpisu evanjelia (Luk. 10, 1) po dvoch vychádzali medzi ľud, aby *potulne kázali o chudobe v biednom obleku.* Nazývali sa chudobní z Lyonu, insabbatati (nosievali len drevené sandály, sabots) alebo humiliáti, neskoršie podľa zakladateľa *valdénski.* Keďže kázali bez cirkevného dovolenia a dopúšťali sa ostrej kritiky kléru, lyonský arcibiskup zakázal im kázať. Lyonská synoda (1179) dovolila im potulné kázanie s podmienkou, že sa podrobia cirk. dozoru. Avšak oni si toho nie dlho všímali. Pápež Lucius III. r. 1184 vyobcoval ich ako kacírov.

Valdénski.

Náuka.

Valdénski učili, že Písmo sv. je jediným prameňom viery; tradícii nepripisovali nijakej autority. Zavrhovali celú cirkevnú hierarchiu, pápeža pokladali za hlavu všetkých bludárov, zakázali poslušnosť jemu

a všetkým prelátom. Zamietali všetko, čo sa nedá (podľa nich) dokázať priamo z náuky Kristovej a apoštolov: sviatky, pôsty, bohoslužbu, benedikcie, púte, odpustky, náuku o očistci, modlitby za mŕtvych, prísahu, vojenskú službu a trest smrti. Členovia sekty delili sa na *dokonalých*, ktorí boli potulnými kazateľmi a živili sa len almužnou a *jednoduchých veriacich* (credentes), ktorí mohli žiť v manželstve, mali majetok ale museli sa vyhýbať každej nádhere a rozmaru.

Druhy valdénskych.

Valdénski sa ešte za života zakladateľa rozdelili na dve skupiny: francúzsku a lombardskú. Francúzska skupina i pri svojich zvláštnostiach sa usilovala udržať spojenie s katolíckou Cirkvou. Lombardská skupina bola radikálnejšia. Trvala na tom, že platnosť sviatostí závisí od osobnej hodnosti udeľovateľa, preto zavrhla sviatosti, udelené katolíckymi biskupmi a kňazmi, volila si biskupov a zriadila vlastnú bohoslužbu. Táto skupina vyvinula veľkú aktivitu a rozšírila sa v Nemecku, Poľsku, Čechách a Morave (Valdes vypudený z Francúzska zomrel v Čechách) a v Uhrách. Český husitizmus najmä „bratríci" majú svoj pôvod medzi iným i vo valdénskych. Francúzski valdénski splynuli neskoršie s kalvinizmom, v Nemecku s luteranizmom. V Taliansku (v Piemonte) i dnes ich žije asi 30.000.

Vo valdénskych vystupuje v stredoveku po prvý raz väčšia organizovaná laická spoločnosť, ktorá si chce riešiť otázky spasenia nezávisle od *kňazstva*. Charakteristický príznak ďalších časov, keď stredoveký klerikalizmus buď úplne odstránili, alebo ho silne zúžili!

E. Broeckx, Le Catharisme. Louvain 1916. — H. Theloe, Die Ketzerverfolgungen im 11. u. Jh. 1913. — Comba, Histoire des Vaudois. Paris 1901. — Köhler, Die Ketzerpolitik der deutschen Kaiser u. Könige. 1914.

§ 119. INKVIZÍCIA.

Tresty proti bludárom v kresť. staroveku.

1. Už kresťanský starovek mal svoje trestné opatrenia proti bludárom. V prvých troch kresťanských storočiach používalo sa proti nim len duchovných trestov. Keď sa však kresťanstvo stalo štátnym náboženstvom, kresťanskí cisári pokladali si za povinnosť trestať nielen tých, ktorí prestupovali štátne zákony, ale i tých, ktorí porušovali cirkevné nariadenia. U Konštantína Veľkého, Valentiniána I., najmä však u Teodózia Veľkého často sa vyskytujú zákonom stanovené tresty proti bludárom, a to: vyhnanstvo, konfiškácia majetku, strata občianskych práv (§ 30, 1; § 32, 4; § 41, 3). Ba aj smrťou trestali bludárov, najmä manichejcov a donatistov, ktorých považovali za rušiteľov majestátu. Svätí Otcovia, sv. Hieronym, Leo Veľký, Gregor Veľký, najmä však sv. Augustín, i keď zpočiatku ináč smýšľali, neskoršie podľa príkladu Starého zákona tiež schvaľovali telesné tresty bludárov, vyjmúc trest smrti (§ 41, 3).

Začiatkom stredoveku na Západe nebolo určitého zákonného opatrenia na potrestanie bludárov a heretikov. Ale nebolo to ani potrebné, lebo bludy sa zriedka vyskytovaly (§ 84). Zvyšky pohanstva a iné neporiadky sa odstraňovaly dostatočne vyslanskými súdmi (§ 87, 3) a čisto cirkevné tresty stačily na udržanie disciplíny. Ale keď zmenenými stredovekými pomermi častejšie sa vyskytávaly herézy (viď hlava IV. úvod), nútená bola i Cirkev i svetská vrchnosť učiniť prísnejšie opatrenia proti nim. Pri úzkom spojení Cirkvi a štátu považovala sa heréza i za štátny zločin. Čisto cirkevný trest, napríklad: vyobcovanie z Cirkvi, nemohol stačiť v dobe, keď kacírstvo neznamenalo už len hriech svedomia, ale aj útok na spoločenský poriadok. Koncom 11. storočia už často sa ozývajú hlasy na synodách a to isté činí i svetské zákonodarstvo, aby kňazi i svetskí ľudia oznámili bludárov biskupovi a svetskej vrchnosti na potrestanie; a prísne trestali takých, ktorí by neučinili zadosť svojej povinnosti. A keď aj zpočiatku viacerí cirkevní mužovia (biskup Wazo z Lutychu, sv. Bernard) prízvukovali, aby len Cirkev trestala bludárov svojimi prostriedkami, také hlasy zamĺkly najmä po vystúpení katarov, u ktorých bolo príliš zjavné, že popierajú nielen cirkevnú jednotu, ale aj sociálne základy západnej spoločnosti. Teraz už všeobecne sa uznávala zásada, že bludárov treba oznámiť svetskej vrchnosti, aby ich tá náležite potrestala. Zákonitému trestnému ustanoveniu proti heretikom predchádzalo všeobecné ľudové presvedčenie, ktoré nielen schvaľovalo také opatrenia proti bludárom, ale ich aj žiadalo. Fridrich Barbarosa bol prvý, ktorý zákonom stanovil tresty proti bludárom a trest smrti na heretikov vyskytuje sa po prvý raz v Aragonii r. 1197. Ľudovít VIII. uviedol ho vo Francúzsku a Fridrich II. v dorozumení s pápežom v Taliansku.

Tresty v stredoveku.

2. V súvise s potlačením bludu albigéncov vzniká *inkvizícia* — zvláštna cirkevná inštitúcia, ktorej úlohou bolo vystopovať a potrestať heretikov. Povinnosťou povereného inkvizítora bolo nečakať, kým mu voľakto heretika oznámi, ale z úradu hľadať heretikov, zistiť ich blud a odovzdať ich svetskej vrchnosti, aby ich potrestala. Pri inkvizičnom pokračovaní sudcom bol zpočiatku biskup (biskupská inkvizícia). Synoda v Toulouse r. 1229, na ktorej cirkevná inkvizícia v podstate dosiahla svoje dovŕšenie, ustanovila,

Biskupská inkvizícia.

že každý biskup musí postaviť v každej farnosti svojej diecézy jedného kňaza a niekoľko sprísahaných laikov dobrej povesti, ktorí majú sliediť po heretikoch. Inkvizítori mali vinníkov oznámiť biskupovi, ktorý sa usiloval ich najsamprv smieriť s Cirkvou, a keď tvrdošijne vytrvali pri blude, mali ich oddať svetskej vrchnosti, aby ich potrestala.

Pápežská inkvizícia.

Keďže biskupská inkvizícia nie celkom vyhovovala svojej úlohe, lebo buď biskupi nejavili vždy potrebnú horlivosť, alebo bludári vedeli si získať i medzi samými inkvizítormi zastancov, doplnil ju Gregor IX. (pápež inkvizície) r. 1231 tzv. *pápežskou inkvizíciou.* Totiž popri biskupských súdnych dvoroch ustanovil i pápež pre jednotlivé krajiny svojich inkvizítorov, ktorí pod jeho dozorom a v jeho mene rozhodovali o heretikoch. Úlohou inkvizítorov poveril dominikánov (tá rehoľa najmä horlila za čistotu viery), neskoršie v niektorých prípadoch i minoritov. Pápež vymenoval obyčajne provinciála dominikánov v dotyčnom kraji za hlavného inkvizítora, ktorý si pribral ďalších inkvizítorov zo svojich dominikánov. Pápež Inocent IV. povolil inkvizítorom r. 1252 na vynútenie priznania aj prostriedky mučenia (tortúra), hoci ten spôsob už Mikuláš I. (866) ostro odsúdil ako protiviaci sa božskému a ľudskému právu.

Inkvizícia v rozličných krajinách.

3. Pápežská inkvizícia sa najviac rozšírila v románskych krajoch, v Taliansku, Španielsku, Portugalsku a Francúzsku, a tam aj značne rozšírila svoju kompetenciu, nakoľko okrem výslovnej herézy trestala i svätokrádež, rúhanie sa Bohu, sodomiu, čarodejníctvo, mágiu a alchýmiu. V Nemecku prvým pápežským inkvizítorom r. 1227 bol svetský kňaz *Konrád z Marburgu,* ktorý tak kruto a fanaticky pokračoval, že jeho postup vyvolal u ľudu veľké rozhorčenie (rytieri ho preto zavraždili). Po tom prípade prísnosť inkvizície v Nemecku značne poklesla v porovnaní s románskymi zemami. Ináč vo všeobecnosti verejnosť schvaľovala inkvizíciu a ľud bol presvedčený, že kacír zaslúži smrť. V Anglicku inkvizícia potrvala až do vystúpenia Viklefovho, v Poľsku uviedol ju pápež Ján XXII. (na Slovensku nebola potrebná). Časom, najmä konfesionálnym rozštiepovaním sa kresťanstva, všeobecne mizla. Nie protestantskí reformátori ju odstránili, veď sami ju schvaľovali a upotrebovali, ale tolerantné idey osvietenskej doby a vznik moderných štátov ukončil fanatické zriadenie stredoveku.

Aby sa predišlo ľubovoľným prechmatom inkvizítorov, synody a pápežovia (Inocent IV. Alexander IV.) ustálili presnú kompetenciu

a súdny poriadok inkvizícii, ktorý bol podobný súdnemu poriadku pri urážke veličenstva. Celý proces podliehal biskupskému alebo pápežskému dozoru a inkvizítor pri vymeraní ťažších trestov, mučení a vynesení konečného rozsudku, potreboval biskupovho alebo pápežského schválenia. Inkvizítori mali predovšetkým vyzvať tých, čo sa cítili vinnými z herézy, aby sa dobrovoľne prihlásili do určitého času (tempus gratiae). Keď ten pominul, prijímaly sa denunciácie, a to i od samých bludárov a nečestných ľudí. Žalovaný mohol označiť svojich nepriateľov, ktorí mali byť zo svedectva vylúčení. Stačili dvaja žalobci (ich mená sa zamlčaly), aby obžalovaný bol uznaný za vinného. Keď uznal svoju vinu, za trest mu uložili kajúcne skutky (modlitba, pôť, almužna, bičovanie, väzenie). Len keď sa pochybovalo o úprimnosti jeho ľútosti, určili mu doživotný žalár. Ako donucovací prostriedok priznania sa upotrebovalo mučenie (podľa rímskeho práva). Len raz bolo slobodno mučiť, i to len vtedy, keď vina bola takmer dokázaná, ale vinník ju popieral. Nemocných a staré osoby nebolo slobodno mučiť.

Priebeh inkvizície.

Obžalovaný mohol za 24 hodín odvolať pri mučení vynútené priznanie. Keď sa vina dokázala a obžalovaný bol tvrdošijný, alebo znovu upadol do herézy, odovzdali ho svetskej vrchnosti, aby ho náležite potrestala (animadversio debita). Obvyklým trestom heretika bol trest smrti, a to *upálením.* Uzákonil ho Fridrich II. a pápežovia to schválili. Pri väčšom počte obžalovaných rozsudok bol naraz a to slávnostne vyhlásený (*autodafé* = actus fidei). Konal sa obyčajne na námestí, kde sa v procesii dostavil klérus a úrady s hudbou, vojskom a ľudom. Obžalovaní sa dostavili v kajúcnom rúchu. Po kázni tých, ktorí si už trest odpykali, prepustili, zatvrdlých však vydali svetskej moci. Popravy sa nekonaly pri tej slávnosti, ale až večer a na inom mieste. Dom, kde heretika našli, mal sa zboriť. Veľmi prísne potrestali každého, kto ukrýval heretikov (konfiškácia majetku), alebo o nich vedel a neoznámil ich.

Trest smrti.

I ten presne určený súdny proces mal veľa nedostatkov a neľudskostí. A ani ho všade nedodržali presne; prechmaty sa vyskytovaly. Najošklivejšie a najukrutnejšie je, že sa pripúšťali denuncianti, ich mená sa zatajovaly a že sa nepripúšťal obhajca, ba upotrebovalo sa mučenia, za čím nasledovala aj smrť. Cirkev síce mala zásady: Ecclesia non sitit sanguinem, preto odovzdala vinníka svetskej vrchnosti, aby ho popravila. Tým však neprestáva jej zodpovednosť za popravy a to ju úplne neospravedlňuje. Najhoršie je, že trpeli nielen ozajstní heretici, ale aj veľa nevinných. Počet odsúdených nebol malý.

Prechmaty.

4. Inkvizícia je ošklivou ustanovizňou stredoveku, ktorou sa vylialo veľa nevinnej krvi a spáchalo veľa neprávostí. Je však dieťaťom svojej doby; neslobodno na ňu pozerať okom dnešných časov a posudzovať ju podľa moderných náhľadov. K jej spravodlivému posúdeniu načim sa vžiť do vtedajšej ideologie a rozrieši a objasní sa nám veľa dnes nechápateľného. Tu osobitne platí zásada: distingue tempora et evalescit difficultas! Stredovek viac ako ktorákoľvek doba pokladal náboženstvo za najväčšie dobro ľudstva (§

Čo súdiť o inkvizícii?

96, 1), a každý, kto ho a jeho jednotu ohrožoval, bol pokladaný za zločinca, ktorého odstránenie a znemožnenie si pokladaly za svätú povinnosť Cirkev i štát. Nič na svete, teda ani ľudský život, nebol dosť veľký na to, aby sa neobetoval, keď išlo o udržanie čistoty viery. No a v stredoveku ľudský život vôbec necenil sa tak ako dnes. Oveľa menšie hriechy ako heréza trestaly sa v stredoveku smrťou, ktoré sa dnes nepatrne alebo vôbec netrestajú. Majme pred očami to úzke spojenie Cirkvi a štátu v stredoveku, kde porušenie cirkevnej jednoty znamenalo i útok na štát. K tomu stredoveké herézy, najmä katarov a valdénskych, ozaj porušovaly nielen cirkevnú disciplínu, ale ohrožovaly i štátny a spoločenský poriadok. Rušily manželstvo, rodinu, súkromný majetok a keby boly zvíťazily, bolo by to znamenalo spoločenský rozvrat a návrat k barbarstvu a pohanskej samopašnosti. Preto i najväčší stredoveký teolog sv. Tomáš Akvinský schvaľoval inkvizíciu a schvaľovaly ju i ľudové práva (Sachsenspiegel).

Istý vplyv na ustanovizeň stredovekej inkvizície mal nepochybne i St. zákon, v ktorom trest smrti bol stanovený na rozličné hriechy (Levit. 20, 1, 9, 10). Pravda, Mojžišove zákony boly evanjeliom odvolané („kto je z vás bez hriechu, nech prvý hodí na ňu kameňom". Ján 8, 7). Preto keby stredoveká Cirkev sa bola pridržiavala len Kristovho príkladu, nebola by sa dala strhnúť Starým zákonom k inkvizícii; bola by si skôr osvojila napomenutie sv. Bernarda: fides suadenda est, non imponenda. Lenže takto pokladala za prípustné siahnuť k takému prostriedku, kým nedospela k dnešnému, i v cirkevnom práve určenému stanovisku: Ad amplexandam fidem catholicam nemo invitus cogatur (Cod. j. c. can. 1351).

R. Schmidt, Die Herkunft des Inquisitionsprozesses. 1902. — J. Guiraud, L'inquisition médiévale. Paris 1928. — M. Laudrieux, L'inquisition, Paris 1911. — P. Flade, Das röm. Inquisitionsverfahren in Deutschl. bis zu den Hexenprozessen 1902.

§ 120. CIRKEVNÁ VEDA. SCHOLASTIKA A MYSTIKA. UNIVERZITY.

1. Kým cirkevná veda začiatkom stredoveku vyžívala sa len v reprodukcii spisov sv. Otcov a mala zväčša charakter kontemplatívny, zatiaľ v pokročilom stredoveku vidíme vo vedeckom živote neobyčajnú čulosť; charakterizuje ho originálnosť, samostatnosť a všestrannosť. Príčiny veľkého vedeckého rozkvetu v tejto perióde načim hľadať vo zvýšenom vzájomnom styku národov, oživenom najmä križiackymi výpravami, kde Západ mohol sa oboznámiť s arabskou vedou a gréckou filozofiou. Treba bolo odrážať útoky

Scholastika.

arabskej filozofie na kresťanstvo, čo popudilo kresťanských vedátorov k prehĺbeniu a systematickému složeniu svojich znalostí. Zvýšený záujem o náboženské veci vôbec, vzmáhajúce sa rehoľníctvo skytaly cirkevnej vede prajné podmienky. Charakterizuje ju snaha po vybudovaní jednotného a všestranne uspokojujúceho filozoficko-teologického svetonáhľadu (javí sa to vo vzniklých teologických summách a sentenciách), snaha po harmonickom spojení viery a vedy, rozumu a zjavenia. V teologickej vede hneď od počiatku jej stredovekého rozkvetu sa javia dva hlavné smery: scholastický a mystický. *Scholastika* (t. j. školská veda) sa snažila podložiť vieru i vedou, priblížiť sa k zjaveným pravdám filozofiou (intelligere, quod credimus; philosophia ancilla theologiae), dialekticky objasniť obsah dogiem, dokázať súvislosť s inými pravdami viery, z daných teologických právd vyvodzovať konklúzie, brániť pravdy viery a potvrdiť ich analogickými dôkazmi. Išlo jej o správnosť a jasnosť; preto vo vyjadrovaní je stručná, suchá a s obľubou upotrebuje formu sylogizmu.

Mystika sa usiluje vnútorným rozjímaním získať si hlbšie poznanie kresťanských právd. Ona je kontemplatívnou teologiou, kde Bohom omilostený človek čistým srdcom, osvieteným rozumom v spojení s Bohom (via purgativa, illuminativa a unitiva) sa snaží chápať vyššiu pravdu a aplikovať ju na život. Scholastika skytala mysleniu jasnosť, presné pojmy a princípy, mystika vrúcny cit a praktický smer. Scholastika hľadala vo veci pravdu, mystika dobro; jedna apelovala na rozum, druhá na srdce. Scholastika a mystika vlastne nestály proti sebe, ako sa to často tvrdí, ale naopak, navzájom sa harmonicky doplňovaly. Oba smery sa mohly pekne slučovať v jednej osobe. Veľkí scholastici — Albert Veľký, Tomáš Akvinský, Bonaventúra — boli súčasne i veľkými mystikmi. Len keď tieto dva smery úmyselne nehľadaly kontakty medzi sebou, dostaly sa na rázcestie a scholastika vyžívala sa v zbytočnom a prepiatom rozumkárení, mystika v panteistickom rojčení.

Mystika.

Intenzívnejšia cirkevná veda sa začína už koncom 11. storočia Lanfrankom (§ 85, 8) a jeho žiakom Anzelmom, v 12. storočí zosilnie v boji proti nominalizmu a realizmu, v 13. storočí v troch vynikajúcich vedátoroch: v sv. Albertovi Veľkom, Tomášovi Akvinskom a v Duns Skotovi dosiahne svoj vrchol; v 14. storočí však už nastúpi cestu úpadku.

Scholastici zpočiatku máločo poznali z gréckych Otcov, vyjmúc sv. Jána Damašského. Len čiastočne poznali Platóna a Aristotela, a aj

Arabskí a židovskí filozofi.

to len z arabských prekladov, ktoré nepodávaly opravdivý smysel Aristotelových diel. Preto scholastici popierali niektoré jeho náhľady, i keď vo všeobecnosti si ho vysoko vážili. Medzi arabskými filozofmi, s ktorými sa scholastici zapodievali, sú: Alfarabi († 950), o Aristotela sa opierajúci Avicenna († 1050), mystik Algazel († 1111) a v Španielsku fatalizmus hlásajúci Averroes († 1198). Zpomedzi židovských filozofov vynikali Ibn Gebirol († 1070) a Mojžiš Maimonides, ktorý podoprel židovskú vierouku Aristotelovou filozofiou.

Nominalisti a realisti.

Hneď na počiatku scholastickej špekulácie vzplanul vedecký boj *o reálnu platnosť všeobecných pojmov*, ktorý potrval po celú dobu scholastiky a rozdelil učencov na dva tábory. *Nominalisti* priznávali len jednotlivým veciam reálnu existenciu, všeobecným pojmom neprivlastňovali objektivitu a pokladali ich len za fikcie, jestvujúce len v rozume. Hlavným zastancom bol kanonik Roscellin z Compiègne. *Realisti* však uznávali i všeobecným pojmom objektívnu platnosť. Delili sa na výstredných (Viliam z Champeaux — všeobecniny i jestvujú mimo rozumu) a miernych realistov.

Abelard.

Najvynikajúcejším realistom je *Peter Abelard* (1079—1142). Bol žiakom Roscellinovým, čoskoro ho však prevýšil. Učil v Paríži prv dialektiku, potom teologiu a to s takým úspechom, že sa k nemu hrnuli žiaci z celej Europy. Pre nepríjemnú príhodu so žiačkou Heloizou (vnučkou kanonika Fulberta) musel sa uchýliť do kláštora v St. Denis, ale hneď znovu vystúpil ako profesor. Lenže jeho smelé prednášky narazily na odpor (sv. Bernard) a jeho traktát: *De unitate et trinitate* synoda v Soissons (1121) odsúdila spáliť a Sv. stolica potvrdila rozsudok. Po veľmi rušnom živote smierený s Cirkvou zomrel v klunskom kláštore. Bol človek neobyčajne nadaný, kriticky založený a príliš ctižiadostivý. Nebol síce racionalistom, ale neraz prekročil hranice medzi vierou a vedou. Proti Anzelmovej zásade: credo ut intelligam, postavil Abelard zásadu: intelligo, ut credam a dubium označil ako nevyhnutné východisko k poznaniu pravdy. Dialektická metóda, umenie, dišputy v teologii, štúdium a cenenie starých filozofov Platóna a Aristotela (concordare discordantia) v scholastike je jeho zásluhou. Okrem spomínaného diela napísal ešte: Theologia christiana, Introductio in theologiam, Sic et non a Scito teipsum, z ktorých viaceré vety boly odsúdené ako heretické.

Sentenciári.

2. *Počiatok scholastiky.* Za otca scholastiky sa pokladá *sv. Anzelm z Canterbury* (1033—1109). Pochádzal zo šľachtickej lombardskej rodiny z Piemontu, bol žiakom opáta Lanfranka v kláštore Beccum a neskoršie jeho nástupcom. Odtiaľ prešiel do Anglicka ako prímas a canterburský arcibiskup, kde neohrožene zastával gregorovské idey o investitúre. Všestranným vzdelaním, ostrovtipom a špekulatívnym nadaním stal sa najvýznamnejším učencom svojej doby. Jeho zásadou, ktorú si osvojili všetci scholastici, je: fides quaerit intellectum. Credo ut intelligam. Hlavné jeho dielo: *Cur Deus homo* hovorí o nevyhnutnosti vykúpenia a

94. Inocent IV. (1243—1254). Svolanie všeobecného koncilu (Lyon 1245) proti Fridrichovi II. a na pomoc sv. Zemi.

95. Pečiatka locus credibilis z konventu P. Márie v Kláštore pod Znievom.

96. Klement IV. (1265—1268), náhrobok, S. Francesco, Viterbo. Pridelil Karolovi z Anjou Sicíliu a korunoval ho za kráľa po jeho víťazstve pri Benevente (1266).

97. St. Denis — vnútro. Prvá a najdôležitejšia gotická stavba, budovaná od r. 1144.

98. St. Chapelle v Paríži. Vrchol gotiky z XIII. stor.

99. Dante, podobizeň od Giotta da Bodona. Florencia.

100. Sv. Tomáš z Akvina. Freska od F. Lippiho.

vtelenia Syna Božieho, ďalšie dielo *Monologium* špekulatívne hovorí o božej podstate. V Proslogiume však podáva ontologický dôkaz božej existencie. Anzelmov žiak *Anzelm z Laonu* († 1117), profesor v Paríži, zložil k Vulgate „Glossa interlinearis", hlavný to prameň exegetickej vedy v stredoveku. Metodicky originálne spracovali celú teologiu tzv. *sentenciári*, ktorí povyberali k jednotlivým teologickým pravdám najjasnejšie výpovede (sententiae) sv. Otcov, podopreli ich dôkazmi zo sv. Písma a tradície a poskladali ich v pevný systém. Prvý pokus toho druhu urobil *Róbert Pulleyn* († 1150), kardinál a profesor v Oxforde a v Paríži. Majstrom sentencií bol *Peter Lombardský* († 1164). Narodil sa v Lombardii, študoval v Bologni a Paríži. Tam sa stal neskoršie profesorom a aj biskupom. Najdôležitejším jeho dielom je: *Libri IV. sententiarum*, ktoré, i keď nie je bez nedostatku, tešilo sa čoskoro takej vážnosti a vplyvu, že autorovi sa dostalo čestného pomenovania: *magister sententiarum*. V prvej knihe hovorí o Bohu jednom a trojitom, v druhej o stvorení a stvoreniach, v tretej o vtelení a vykúpení a vo štvrtej o sviatostiach a posledných veciach. Do 16. storočia upotrebovalo sa dielo ako príručka teologie. Vynikajúci teologovia napísali k nemu veľa komentárov.

3. Otcom stredovekej mystiky je *sv. Bernard* (§ 111, 1), „doctor mellifluus" a náboženský génius 12. storočia. Stredobodom jeho mystiky je nasledovanie trpiaceho Bohočloveka (scire Jesum et hunc crucifixum). Hlavné jeho dielo je: *De consideratione libri V.*, venované svojmu žiakovi pápežovi Eugenovi III. Jeho výklad k Piesni piesní je príručkou mystiky. Ďalšími dielami mystického obsahu sú: *De diligendo Deo* a *De gradibus humilitatis*. Po ňom ako najskvelejšom kazateľovi ostalo 251 kázní. V Nemecku v tom čase významne zastupuje mystiku *sv. Hildegarda* († 1179), zvaná „sibylou Porýnska". Biskupi, opáti a panovníci neraz požiadali ju o radu pre jej múdrosť a široký rozhľad. Napísala diela: *Liber scivias* (= sci vias lucis), *Liber vitae meritorum*, *Liber divinorum operum*. Vynikala i v prírodovede a lekárstve. Scholastiku pred úpadkom do krajnosti varovali tzv. *viktorini*, t. j. predstavení významného augustiniánskeho kláštora sv. Viktora pri Paríži. *Hugo zo sv. Viktora* († 1141), priateľ sv. Bernarda, opieral sa hlavne o sv. Augustína, preto ho nazvali jeho vrstovníci „druhým Augustínom". Medzi jeho spismi vyniká: Summa sententiarum a dve knihy: De sacramentis fidei christianae. V nich do istej miery odsudzuje špekulatívny smer niektorých scholastikov. Jeho nástupca

Mystici.

Richard zo sv. Viktora kritizuje vybočenia scholastiky a ďalší nástupca *Walter zo sv. Viktora* sa už otvorene stavia proti nej.

4. *Vrcholná scholastika.* Stredovek vôbec charakterizuje snaha po jednote a shode. V teologii sa to javí vo vyrovnaní viery s vedou, k čomu skytala vedecký podklad vrcholná scholastika, ktorá je korunou a dovŕšením dlhého vývinu, začatého sv. Pavlom apoštolom (§ 18, 1), na ktorom spoluúčinkovali všetci kresťanskí myslitelia. Je šťastným zakončením cez stáročia trvajúceho úsilia určiť správny pomer medzi rozumom a zjavením a trvale platným formulovaním problému teologie. Oplodňovateľom scholastickej teologie ako západnej vedy vôbec, bol najväčší grécky myslitel' Aristoteles. Západ do 12. storočia bol len máločo poznal z duchovného bohatstva tohto obra Východu. A nebolo ani ľahko kresťanskej vede nadviazať na jeho duchovný svet, lebo i keď Aristoteles — „anima naturaliter christiana" dospel k mnohým uzáverom, ktoré sa srovnávaly s kresťanským náhľadom, jednako bol pohanom. Jeho predstavy o božstve neboly ešte jasné, nedosť presne rozlišoval božstvo od sveta. K tomu Západ prijal Aristotelove diela z rúk arabských a židovských panteisticky založených filozofov, ktorí ich pozmenili vo svojom smysle. Kresťanskí učenci mali veľa práce, kým z toho všetkého takrečeno vylúštili kresťanského Aristotela. Kresťansky vykladaný a hodnotený Aristoteles sa stal *scholastickým filozofom;* jeho mierny realizmus formoval svetonáhľad 13. storočia. Starší, Platóno-Augustínov smer, ustupoval, ale aj on mal v niektorých dominikánoch a františkánoch pozoruhodných zastancov. Vedecké závodenie dvoch smerov dlho trvalo a miestami bolo dosť živé, kresťanskej vede však nemálo osožilo.

Aristoteles.

O kresťansko-vedecký pokrok sa zaslúžily hlavne žobravé rehole, najmä na vtedy vzniknutých univerzitách v Paríži a Bologni. Učenci z Itálie, Francúzska, Nemecka, Anglicka a Španielska rovnako sa zúčastnili na vedeckej práci tejto doby. Štyria velikáši vrcholnej scholastiky Alexander Halský, Albert Veľký, Tomáš Akvinský a Bonaventúra z polovice sú dominikáni, z polovice františkáni. Čo do národnosti, sú Taliani, Nemci a Angličania.

Veľki scholastici.

Alexander Halský († 1245, Doctor irrefragabilis), rodom Angličan, vynikajúci profesor v Paríži, r. 1231 pristúpil do rehole františkánov. Podstatne sa opiera o Augustína, ale je už aj prvým zo scholastických filozofov, ktorý poznal Aristotelovu filozofiu v celom jej rozsahu a upotrebil ju k teologickým výkladom. Napísal

Alexander Halský.

obsažný komentár k sentenciám Petra Lombardského — Summa universae theologiae.

Albert Veľký († 1280; Doctor universalis; od r. 1932 svätý a cirkevný učiteľ) pochádzal zo Švábska, študoval v Paríži a Padue, kde vstúpil do rehole dominikánov. Učil v Kolíne, v Paríži, od 1260—62 bol biskupom v Regensburgu, pápežským legátom a kazateľom križiackej výpravy v Nemecku a Čechách. Neskoršie sa vzdal biskupstva, ďalej učil v Kolíne, kde aj zomrel. Pokresťančenie Aristotela je hlavne jeho zásluhou. Svojimi všestrannými a hlbokými vedomosťami je najväčším stredovekým učencom. Veľký teolog bol súčasne veľkým prírodovedcom, vyznal sa najmä v botanike a zoologii. Zpomedzi mnohých jeho diel vynikajú Komentár k sentenciám Petra Lombardského, ďalej Summa theologiae a Summa de creaturis. Veľki scholastik bol súčasne i veľkým mystikom, o čom svedčí dielo *Paradisus animae.* Pravda, ani platónsko-augustínska tradícia neostala u neho bez vplyvu. Jeho žiakom bol sv. Tomáš Akvinský.

Albert Veľký.

Sv. Tomáš Akvinský (1226—74; Doctor Angelicus), pochádzal z grófskeho rodu v Neapolsku, ktorý bol v príbuzenstve so štaufským cisárskym domom. Študoval v Monte Cassino a Neapoli, kde proti vôli svojich príbuzných vstúpil do rehole dominikánov. V Kolíne počúval sv. Alberta Veľkého. Ako profesor filozofie učil v Paríži, Ríme a Neapoli. Keď sa chystal na lyonský snem, zomrel na ceste 48-ročný. Teologicko-vedecký život v 13. storočí bol neobyčajne bohatý a zpomedzi mnohých vynikajúcich učencov tejto doby palma patrí Tomášovi. Je najučenejším medzi svätými a najsvätejším medzi učencami. V ňom žila aristotelovská snaživosť vedieť súvislosť všetkého jestvujúceho a mal podivnú schopnosť všetko systematicky sjednotiť. Všetko jestvujúce mu slúžilo za cestu k Bohu. Nenechal filozofii svojvoľne vnikať do zjavenia, ale naučil ju zbožne a ponížene mlčať pred božím tajomstvom. Jeho životným dielom, i keď nedokončeným, je *Summa theologica,* obsahujúca v troch dielach dogmatiku a morálku. V nej vybudoval najskvelejší systém kresťanského svetonáhľadu. Dokončili ju len jeho žiaci, ktorí doplnili chýbajúce čiastky z jeho veľkého druhého diela *Komentár k sentenciám Petra Lombardského.* V knihe *Summa contra gentiles* háji kresťanskú náuku oproti židom a mohamedánom. Všetky Tomášove spisy vynikajú hlbokosťou myšlienok, bystrosťou úsudku, jemnosťou dištinkcie a zaisťujú autorovi prvé miesto v kresťanskej vede všetkých časov. Jeho náuka, hoci mala

Tomáš Akvinský.

nemalé ťažkosti, sa prebila a viedla k utvoreniu osobitnej — tomistickej školy. Aristotelova filozofia bola len odbleskom tohto sveta. Scholastika najmä pričinením sv. Tomáša urobila z nej odblesk *toho a onoho* sveta a z pozemského paláca Aristotelovho vytvorila nádherný, neba sa dotýkajúci kresťanský dóm. Leo XIII. vyhlásil sv. Tomáša za patróna všetkých katolíckych štúdií. Svätý Tomáš nebol len skvelým mysliteľom, ale bol i veľkým mystikom. Jeho štúdia a literárne práce boly službou božou. To isté pero, ktorým napísal svoje podivne jasné myšlienky, písalo i jeho hlboko precítené básne (officium Božieho tela). V ňom sa harmonicky spája scholastika a mystika.

Krásne harmonicky zastúpená je scholastika s mystikou i u *sv. Bonaventúru* († 1274; Ján Fidanza, meno Bonaventúra dal mu sv. František. Doctor seraphicus). Rodom je Toskánec; je najväčším učencom františkánov. Bol žiakom Alexandra Halského a neskoršie i sám prednášal v Paríži. Ako generál svojej rehole miernil spory medzi smerom rigoróznym a miernejším (§ 114, 6). Gregor X. menoval ho kardinálom. Na druhom lyonskom sneme osobitne sa zaslúžil o zblíženie gréckej cirkvi so Západom. V teologii klonil sa viac k smeru platonsko-augustiniánskemu a prevažne je mystikom. I on napísal Komentár k sentenciám, ďalej *Breviloquium*, najlepšie to dogmatické kompendium stredoveku, *Soliloquium*, *Lignum vitae* atď.

Bonaventúra.

5. Na rozhraní vrcholnej a úpadkovej scholastiky stojí druhý veliká́š františkánskej rehole *Ján Duns Skotus* († 1308), rodom zo Škótska (Dunstan); učil v Oxforde, Paríži a Kolíne. Jeho hlavným dielom je Komentár k sentenciám Petra Lombardského (Opus Oxoniense) a *Quaestiones quodlibetales* o rozličných teologicko-metafyzických otázkach. Pre jeho ťažkú terminologiu zdalo sa niektorým učencom, že je skeptikom a gnostikom. V skutočnosti však je tak isto pozitívnym scholastikom ako hociktorý zo štyroch veľkých scholastikov. Duns Skotus podrobil systém sv. Tomáša ostrej kritike a sostavil nový, v ktorom dal prvenstvo *vôli* proti Tomášovmu prvenstvu rozumu. V náuke o ospravedlnení človeka väčší dôraz kladie na súčinnosť človeka ako dominikáni. V otázke pomeru milosti a slobodnej vôle vznikly dva smery: *tomistov* ači dominikánov, odvolávajúc sa na autoritu sv. Tomáša, a *skotistov* — františkánov, prívržencov názorov Duns Skota. I otázka nepoškvrneného počatia Panny Márie bola predmetom sporu. Skotisti hájili nepoškvrnené počatie, tomisti ho popierali.

Duns Skotus

Okrem spomínaných vodcov vrcholnej scholastiky má 13. storočie ešte celý rad vynikajúcich učencov. *Peter Ján Olivi* († 1298) podal náuku o pomere duše k telu, ale cirkevný učiteľský úrad ju neschválil. Dominikán *Vincent Beauvais* († 1264) zložil obsažnú encyklopediu vedy svojej doby. *Roger Bacon*, Angličan a františkán († 1294) popri teologických vedomostiach vyznal sa v prírodovede a technike (predtuchy automobilu a lietadla). Vynašiel okuliare a teleskop a už on poukazoval na chyby juliánskeho kalendára. Pre svoje technické pokusy bol františkánmi prenasledovaný a žalárovaný. *Raymund Lullus*, Španiel († 1216), scholastik a mystik, úspešne podvracal arabskú panteistickú filozofiu.

Ostatní scholastici.

6. Čulými cirkevno-politickými bojmi v tej perióde veľmi sa vyvinulo i *cirkevné právo*. Keďže mnohé právnické sbierky predošlej periódy nevyhovovaly vedeckým nárokom novej doby a javily sa v nich značné protirečenia, sostavil *Gracián*, kamaldulský mních a profesor v Bologni, v polovici 12. storočia novú sbierku, ktorá mala uviesť do cirkevného práva jasnosť a odstrániť nedostatky. Autor nazval sbierku Concordantia discordantium canonum; obyčajne sa menuje *Decretum Gratiani*. I keď to bola len privátna sbierka, ktorú autor urobil pre svoju potrebu pri prednáškach práva, predsa čoskoro ju upotrebovali vo všetkých školách a súdnych sieňach. Oficiálnu sbierku dal sostaviť Gregor IX. dominikánovi Raymundovi z Pennafortu, zvanú *Decretales Gregori IX.* v piatich knihách. Bonifác VIII. doplnil ju dekretami pápežov po svoju dobu a tak vznikol *Liber sextus*. Tieto spolu tvorily úradný zákonník Cirkvi — Corpus juris canonici, o ktorý sa opierala pápežská svetovláda. Čo do autority, prevýšil aj rímske svetské antické právo.

Právnické sbierky.

7. *Univerzity*. Stredoveká živá kultúrna a vedecká snaživosť nevyhnutne prinášala značnú zmenu v študijnej organizácii. Doterajšie kláštorné a kapitulné školy nemohly vyhovieť novým vedeckým požiadavkám. Cirkevní učenci už nepokladali vyučovanie za prostriedok na dosiahnutie voľajakej cirkevnej hodnosti, ale zvolili si ho za životnú úlohu. Profesori najmä v Paríži a Bologni prednášali novou dialektickou metódou. V Paríži prednášali filozofiu a teologiu, v Bologni právo, a to s takým úspechom, že sa k nim hrnuli poslucháči zo všetkých krajín Europy. Tieto školy stratily svoj lokálny ráz a staly sa širšími vzdelávacími ústavmi zpočiatku bez osobitných pravidiel, ale už koncom 12. storočia bolo treba im dať pevnejší podklad. Ten im musela poskytnúť Cirkev, lebo vyššie vzdelanie stálo úplne pod jej vedením a dozorom. V Paríži profesori hlavných disciplín: teologie, filozofie, práva a medi-

Studium generale — univerzity.

číny, štyroch to fakúlt, združili sa na spôsob cechov v korporáciu, aby tak ľahšie hájili svoje záujmy. Sostavili vlastnú ústavu, ktorú schválil pápež i kráľ a obdarili ich rozličnými privilégiami (neplatili daň, mali osobnú slobodu, vlastné súdnictvo, právo promócie a študujúci klérus bol oslobodený od povinnosti rezidencie). Tak utvorenú korporáciu nazvali *studium generale*, aby sa líšila od partikulárnych škôl, kde mali prístup len poslucháči určitého kraja alebo národa, kým tieto slúžily študujúcim celej zeme, celému kresťanstvu. Pomenovanie *universitas* v dnešnom smysle slova, čo znamená vyučovacie miesto všetkých vied (universitas litterarum), prijalo sa v 14. storočí, a to najsamprv v Nemecku. Universitas zpočiatku znamenalo združenie profesorov jednej fakulty, alebo profesorov a poslucháčov jedného národa (universitas magistrorum et scholarium).

Na spôsob parížskej univerzity vznikla podobná škola v Bologni a Oxforde. V 13. storočí sa ich utvorilo viac, a to buď z iniciatívy pápežov alebo cisárov. Gregor IX. založil univerzitu v Toulouse (1229); Inocent IV. v Ríme (1244), Fridrich II. v Neapoli. V Nemecku a k nemu patriacich krajinách zakladali univerzity len v 14. storočí, a to v Prahe (1348), vo Viedni (1365), v Heidelbergu (1385), v Kolíne (1388), v Erfurte (1392). R. 1343 založil poľský kráľ Kazimír univerzitu krakovskú. Pápežom potvrdená bola r. 1364. Cirkevný charakter stredovekých univerzít je nepopierateľný. Zpomedzi 44 univerzít, vzniklých do konca 14. storočia, 31 založili pápeži a len 13 cisári alebo iní. Pápežovo svolenie však všade bolo potrebné, lebo on bol najvyšším dozorcom štúdií a len on mohol udeliť facultatem ubique docendi. Na všetkých univerzitách teologia bola najdôležitejšou disciplínou. Profesori na všetkých fakultách boli zväčša z kléru. Do konca 14. storočia vzhľadom na jestvujúce teologické školy nie každá univerzita mala teologickú fakultu. Vyučovacou rečou bola všade latina. Univerzity navštevovali poslucháči z celého Západu, čo napomáhalo stredovekú jednotnú kultúru, a to kresťanskú. Univerzity vôbec, ale najmä parížska mala veľkú autoritu. Od 13. do 15. storočia popri pápežstve a cisárstve bola treťou veľmocou Západu, bola dôležitým činiteľom nielen vo vedeckom, ale i politickom svete.

Prvé univerzity.

Na čele generálneho štúdia, totiž univerzity, do konca 13. storočia stál biskupský *kancelár* (scholasticus), ktorý mal najvyšší dozor nad vedeckým vyučovaním, súdnu právomoc nad poslucháčmi. On udeľoval profesorom veniam docendi. Na čele fakúlt stál dekan. Poslucháči i medzi sebou tvorili korporácie, nie však podľa disciplín, ale podľa

Vnútorná organizácia univerzít.

národností. Na parížskej univerzite poslucháčstvo sa delilo na Francúzov, Pikardov, Normanov a Angličanov, ku ktorým patrili i Nemci a severné národy. Jednotlivé národy volily si svojich predstavených, zvaných *prokurátormi*, ktorí bdeli nad privilégiami a právami. Prokurátori štyroch národov volili *rektora*, ktorý bol hlavou všetkých národov. Koncom 13. storočia funkciu kancelára prevzal rektor. Z jednotlivých reholí najmä dominikáni a františkáni získali na univerzitách určitý počet katedier. Univerzity udeľovaly po prísnych skúškach titul doktora, alebo magistra, ktorý oprávňoval na profesorský úrad (licetia ubique docendi). Doktorskému titulu predchádzal bakalaureát a licenciát. Bakalaureát zpočiatku neznamenal akademický stupeň, ale tak sa nazýval študent, ktorý sa ešte učil, ale už aj prednášal. Keďže poslucháči mali akademickú slobodu, boli oslobodení od svetského súdu a tak neraz tú slobodu zneužili k výtržnostiam. Preto bolo treba zakladať pre študentov konvikty (bursae), čo ich malo zachrániť od mravných nebezpečenstiev a zároveň pomôcť chudobným. V burzách žili študenti podľa určitých pravidiel a pod prísnym dozorom. Chýrnu parížsku burzu založil r. 1257 Róbert Sorbon, kaplán Ľudovíta IX. Neskoršie podľa neho nazvali teologickú fakultu a konečne celú univerzitu v Paríži Sorbonou.

Svätá stolica sa osobitne zaslúžila o vznik a vývin univerzít. Pápeži, ktorí si boli vedomí potreby štúdií, udeľovali univerzitám veľké výsady, hmotne ich bohate podporovali a chránili ich práva.

R. Eucken, Die Lebensanschauungen der groszen Denker. 1924. — G. Engelhardt, Die Enwicklung der dogm. Glaubenpsychologie in d. mittelalt. Scholastik. 1933. — Osuský, Prvé slovenské dejiny filozofie. Lipt. Sv. Mikuláš 1939. — Ed. Berchmans-Kolleg in Pullach: Mensch, Welt. Gott. 1940. — L. Halphen, Les universites au 13e s. Paris 1931. — H. Schönebaum, Die ungar. Universitäten im MA. 1925.

§ 121. CIRKEVNÉ UMENIE.

1. Vo vrcholnom stredoveku sa sbehlo veľa takých okolností, ktoré boly prajnými podmienkami pre umenie. Povznesený hospodársky a vedecký život, oboznámenie sa s východným umením za križiackych výprav, nové dojmy a skúsenosti viedly prirodzene k rozkvetu západného umenia, ktoré i v tej perióde ostalo prevažne, keď nie výlučne *cirkevným umením*. Slúžilo totiž cirkevným úlohám a živilo sa z náboženského oduševnenia, a to najviac v kláštoroch. Živá viera a oduševnenie za náboženstvo a cirkevné veci, ktoré bolo tak zjavné za križiackych výprav, žiadaly veľkolepé bohoslužby, nádherné kostoly a ľud neľutoval nijakých obetí a námah, aby si svoje kostoly čím dôstojnejšie a bohatšie vyzdobil. Najväčší rozkvet vidíme v staviteľstve. Plastika a maliarstvo nevystupuje ešte ako samostatné umenie, ale najviac v službách sta-

Prajné podmienky pre umenie.

viteľského umenia. Lenže v tejto dobe nachádzame nesmrteľné produkty nielen vo výtvarnom umení, ale i v básnictve a hudbe.

1. *Staviteľstvo.* Po sľubných začiatkoch v predošlej perióde (§ 86, 2) *románsky* sloh sa rozvinul teraz aj v štruktúre, aj v ornamentike. Kým včasný románsky sloh preklenoval len apsidy a krypty, teraz odstránil doterajšie drevené povaly lodí a nahradil ich krížovou klenbou. Okná a najmä portály rozšíril a bohato ich vyzdobil plastikou. Ale už koncom 12. storočia vnikajú doň cudzie súčiastky. Polokruhový oblúk ustupuje lomenému, polokruhová apsida polygonálnej. Vzniká *prechodný* sloh.

Románsky sloh.

Na Slovensku máme románske pamiatky i z vrcholného románskeho slohu (časť katedrály v Nitre, kostol v Malom Bíni pri Komárne), ale zväčša sa budovalo v prechodnom slohu, najmä keď po tatárskom plene dôsledne stavali murované kostoly (spišská katedrála, spišské veže).

Ale duch stredovekej scholastiky a mystiky nevedel sa dosť jasne vyjadriť v románskom a v prechodnom slohu. Slohom vrcholného stredoveku je *gotika,* ktorá vyrástla síce organicky z románskeho slohu, ale výsledok vývinu je úplne nový sloh. Gotika vo svojom vývine usiluje sa sjednocovať a somkýňať, k čomu vlastne smeruje celý život vo vrcholnom stredoveku. Kým románske klenby celou svojou váhou sa opierajú o masívne múry, gotika posnáša ťarchu rebrami a oblúkmi na jednotlivé body — piliere a stĺpy. V gotike všetko organicky súvisí, jedna časť napomáha druhú. Vzájomným podporovaním a spájaním mizne masívnosť. Všetko ľahšie a smelšie sa môže vznášať do výšin. I v gotike sa krásne prejavuje snaha po jednote a výšinách, ktorú vidíme v teologických sumách a vôbec v celom spoločenskom živote vrcholného stredoveku (sursum corda). Kým architektúra ťahá človeka do nebeských výšin, vnútorné zariadenie chrámu, cez úzke a farebné okná, rozety a kružby sa predierajúce lúče slnka tvoria mystické ovzdušie do modlitby pohrúženému veriacemu. Ako v žobravých reholiach sa javí duch, ktorý s hmotou nič nechce mať do činenia, tak sa javí i v gotike snaha po odhmotnení stavby tým, že ju popretína oknami, rozetami a kružbami. Zbožnosť a obetavosť javí sa na každej jej súčiastke. Všade výklenky, vo výklenkoch tisíce umelecky vypracovaných sôch i na takých miestach, kde ich ľudské oko temer nedozrie a nemôže sa popásť na ich umeleckej kráse. Gotický umelec netvoril pre seba, ale pre Boha. Bol nenáročný. Na svoje produkty sa nepodpísal, za svoju prácu (často bola to celoživotná práca) iste nemohol byť hmotne dostatočne odmenený.

Gotika.

Na stredovekých nádherných dómoch pracovaly tisíce neznámych ľudí.

Gotický sloh vznikol v severnom Francúzsku. V St. Denis je prvá gotická stavba. Najkrajšie pamiatky toho slohu sú v Paríži Sainte Chapelle, katedrála Notre-Dame, katedrály v Chartres, Reims, Salisbury, Trieri, Strassburgu, Viedni a Prahe. Na Slovensku máme pomerne veľa gotických pamiatok, najmä na Spiši, v Bratislave, Trnave, Košiciach a v bývalých banických mestách.

2. *Plastika.* Plastika v tejto perióde je hodne závislá od architektúry. Do 12. storočia javí sa len v drobných umeleckých predmetoch, v rezbách zo slonovej kosti, v relikviároch, cibóriách, diptychoch a ozdobách knižných väzieb. Neskoršie získa vhodné pole uplatnenia sa pri ozdobách tympanonu reliefmi a sochami pri oltároch a kazateľniciach. Zpočiatku napodobňovala antiku, zošľachtenú neskoršie byzantským vplyvom, odstraňovala predošlú meravosť a nadobúdala viac životnosti. Rezbárske a zlatnícke pamiatky na Slovensku patria zväčša už nasledujúcej perióde.

Skulptúra.

3. *Maliarstvo* javí sa hlavne v spojení s plastikou, nakoľko sochy boly polychromované. V značnom počte zachovaly sa miniatúry, ktorými usilovní mnísi ozdobovali bohoslužobné knihy. V Taliansku pestovali ešte mozaiku a v kostole sv. Marka ostaly z tej doby najskvelejšie pamiatky. Románske staviteľské umenie svojimi širokými nástennými plochami skytalo vhodné miesto pre nástenné maľby — freská. Gotika tiež polychromuje sochy, steny okrášľuje freskami a prejde i na tabuľové maľby. *Cimabue* († 1302) zbaví sa byzantských šablón a namaľuje v Assisi život sv. Františka vo freskách, kde je už viac pohybu a života. V 13. storočí i maľba na sklo silne pokročí. Freská slovenských kostolov pochádzajú zo 14. a 15. storočia.

Maliarstvo.

4. *Básnictvo,* ktoré v predošlej perióde sa zväčša vyžívalo v hymnoch a sekvenciách, teraz sa čo do rozsahu rozširuje. Vynikajúci skladatelia hymnov sú Abelard, sv. Bernard (Jesu dulcis memoria), sv. Tomáš Akvinský (Lauda Sion, Adoro Te devote), Tomáš z Celano (Dies irae), Giacopone da Todi (Stabat Mater). Ľud spieval svoje piesne v ľudovej reči po kázňach, na odpustoch a pri mystériových hrách. Františkáni (Bonaventúra) boli vynikajúcimi skladateľmi cirkevných piesní pre ľud. I epické básne majú náboženský predmet. *Wolfram z Eschenbachu* skladá Parzivala, v ktorom oslavuje Sviatosť oltárnu. Na rozhraní vrcholného a pozdného stredoveku stojí najväčší taliansky básnik *Dante Ali-*

Básnici.

ghieri (1265—1321), ktorý vo svojom diele *Divina commedia* (opis neba, očistca a pekla) podáva výklad najhlbších problémov vo forme individuálnej a predsa všeobecne platnej. Je to poetická suma, rovnako cenná ako veľké sumy scholastikov. Opiera sa o tomistickú filozofiu a teologiu, ale zjavný je v nej ešte i augustínsky myšlienkový svet.

Hudba.

5. *Hudba.* Po stopách Guida z Arezzo (§ 91, 5) vyvinuly sa v cirkevnej hudbe dokonalé chorálové noty. O hudbe vznikly vedecké diela, ba Ján z Muris vydal o hudbe sumu (1323). Vtedy vznikla i hudba menzurálna, ktorej prvými pestovateľmi sú Franko z Paríža a Franko z Kolína (okolo r. 1248).

R. Hamann, Geschichte der Kunst. 2. v. 1935. — W. Müseler, Geist u. Antlitz d. Gotik. 1936. — O. Sengpiel, Die Bedeutung der Prozessionen für das geistl. Spiel d. MA. 1932.

HLAVA V.

Ústava, disciplína a nábožensko-mravný život.

§ 122. VÝVIN CIRKEVNEJ ÚSTAVY.

Primát.

1. *Pápežská stolica.* Celá perióda vrcholného stredoveku je vyplnená cirkevnopolitickým zápasom pápežstva o svetovládu, ktorú sa podarilo úplne dosiahnuť Inocentovi III. (§ 102, 4). Je prirodzené, že keď sa pápežstvo domáhalo prvenstva na svetskom poli, tým viac sa muselo domáhať primátu vo vnútornom cirkevnom živote; veď mu patril božím právom a teoreticky vlastne vždy sa uznával. O čo sa domáhal už v 9. storočí Mikuláš I. (§ 77), aby sa totiž skutočne uplatnilo duchovné prvenstvo rímskeho biskupa v celej Cirkvi, to pápežstvo v stredoveku ozaj dosiahlo. Pápežská stolica v tejto perióde stávala sa vždy viac *stredom cirkevnej správy*. Pápežská svrchovaná moc v celej Cirkvi sa prejavuje vždy určitejšie a dokonalejšie a takto i cirkevná jednota. Centralizácia cirk. správy prakticky sa prejavovala v tom, že mnohé práva, ktoré dosiaľ vykonávali metropoliti a synody (causae maiores, čo prízvukuje už Pseudo-Izidor; § 87, 2), prešly na pápeža. Pápež zakladá, delí a zrušuje biskupstvá, potvrdzuje, prekladá, sosadzuje biskupov a prijíma apelácie z celého sveta. Gregor IX. žiada od metropolitov a biskupov prísahu vernosti a r. 1234 určuje im ako povinnosť „visitatio liminum". Alexander III. rezervuje pápežstvu kanonizáciu svätých. IV. lateránsky koncil vyhradzuje Sv. stolici

aprobáciu relikvií, schválenie nových reholí a udeľovanie plnomocných odpustkov. Od 12. storočia si pápeži rezervujú právo rozhrešovať od veľmi ťažkých previnení (rezerváty; vtedy vznikne osobitný súdny dvor: apoštolská penitenciária). Svolávať a potvrdzovať synody, čo doposiaľ robili cisári, môže teraz jedine pápež. Gregor VII. priznal pápežstvu postavenie i nad cisárstvom a kráľovstvami a Inocent III. už výslovne si nárokuje vedenie celého zemského okruhu (§ 102, 1).

Tiara.

Meno „papa", i keď ho rímski biskupi už dávno upotrebovali (§ 51), Gregor VII. rezervuje výlučne rímskemu biskupovi, a to v takom smysle, aký má dnes (quod hoc unicum est nomen in mundo). Vzhľadom na zásluhy sv. Petra, kánonicky zvolenému pápežovi patrí prívlastok „svätý Otec". Zpomedzi cirkevných hodnostárov jedine on môže nosievať cisárske insígniá. Ako odznak svojej panovníckej hodnosti nosieval pápež už od 11. storočia pri *neliturgických* slávnostiach prilbe podobnú korunu — *tiaru* (= regnum). Zpočiatku mala dve drahokamami vykladané obruče, od Bonifáca VIII. tri (triregnum).

Obsadzovanie prelatúr.

Pápeži na základe primátu a svrchovanej moci nad celou Cirkvou čoskoro si začali vyhradzovať právo *obsadzovať* dôležitejšie cirkevné miesta vo všetkých diecézach. V 12. storočí to robili len na žiadosť kánonicky kompetentných činiteľov, neskoršie už odporúčali svojich kandidátov a v 13. storočí z odporúčania stal sa rozkaz. Klement IV. (1265) vyslovil zásadu, že pápežovi patrí „plenaria dispositio" ohľadom všetkých cirkevných miest (spôsoby boly: provízia, postulácia, expektácia, rezervácia). K tomuto rozhodnutiu viedly pápežov rozličné príčiny: nedbalosť patrónov pri obsadzovaní benefícií, miešanie sa svetskej moci do kánonickej voľby, hlavne však preto, aby v bojoch s panovníkmi mali na biskupských stolcoch sebe oddaných ľudí. Zásah pápežskej kúrie pri obsadzovaní dôležitejších cirkevných miest bol tedy v mnohých prípadoch oprávnený a mal z cirkevného ohľadu dobré následky. Pápež mohol takto odmeniť o Cirkev zaslúžilých ľudí, dopomôcť im uplatniť sa, čo by im ináč nebolo bývalo možné. Na druhej strane i pápežská kúria neraz zneužila toto svoje právo a tým dala podnet k mnohým ponosám. Angličania sa sťažovali na lyonskom sneme (1245), že ich benefíciá sú zväčša obsadené Talianmi. Podobné ponosy odznely neskoršie často a všade. Preto Bonifác VIII. zmiernil túto prax a právo obsadzovať benefíciá rezervoval Sv. stolici len pre prípady, keď benefíciát zomrel v Ríme.

Pápežská neomylnosť.

Presvedčenie o pápežovej neomylnosti vo veciach viery a mravov sa v tejto perióde vždy určitejšie a jasnejšie vyslovuje. Gregor

VII. vyslovil vetu: „quod Romana ecclesia numquam erravit nec imperpetuum scriptura testante errabit." Sv. Tomáš Akvinský formuloval vetu o neomylnosti pápeža — „Vicarius Christi" (Sum. th. 2, 2 qu. 1. a 10), ktorá odvtedy stala sa zásadou.

2. *Kolégium kardinálov* nadobudlo v tejto perióde osobitného významu tým, že od r. 1059 jemu bola rezervovaná voľba nového pápeža (§ 79). Skladalo sa pôvodne z kňazov katedrálneho chrámu rímskeho biskupa (presbyterium), neskoršie k nemu patrilo i 25 kňazov z hlavných chrámov rímskych a 7 susedných biskupov, zvaných suburbikárnych (Ostia, Albano, Porto, St. Rufina, Palaestrina, Sabina, Frascati), 6 diakonov pápežského paláca a 12 regionálnych diakonov. Ich počet klesol v 11. storočí na 50 a v 12.—13. storočí kolísal medzi 20—30. Menovanie kardinálov vždy bolo výlučným právom pápežovým; sosadiť ich mohol len so súhlasom kardinálskeho sboru. Ich počet sa zmenšoval, ale autorita rástla. *Kardinálske kolégium.* Kardinálskemu sboru patrilo nielen vedenie v Cirkvi za sedisvakancie a voľba pápeža, ale aj účasť na spravovaní Cirkvi vôbec. O dôležitejších veciach poradil sa pápež s kardinálmi *v konzistóriu.* Z nich volil *pápežských legátov* a vysielal ich do rozličných krajín v dôležitých cirkevnopolitických a cirkevnoreformných veciach (legati a latere). Od 12. storočia kardináli mali prednosť pred všetkými cirkevnými hodnostármi, ešte i pred patriarchami, takže biskupi pokladali si za najväčšiu česť, keď boli vyznamenaní kardinálskym titulom. Odvtedy sa stalo tiež zvykom voliť kardinálov i z biskupov mimo Ríma a mimo Itálie. Inocent IV. udelil im r. 1245 *červený klobúk* ako zvláštny odznak. Bonifác VIII. dal im *purpurový plášť*, ktorý doteraz nosievali len legáti a latere. Predstaveným kolégia bol kardinál biskup z Ostie.

3. Centralizovaním cirkevnej správy rástla pápežská agenda, preto pápež potreboval veľký počet úradníkov a pomocníkov, ktorí spolu tvorili *rímsku kúriu;* to meno dostala v 11. storočí. Medzi kuriálnymi úradmi na prvom mieste bola *pápežská kancelária,* ktorá vystavovala dokumenty, ďalej *apoštolská komora,* ktorej patrily finančné a správne veci, *penitenciárii* patrily absolúcie od rezervátov a dišpenzácie, *rota romana* bola najvyšším súdnym dvorom. *Rímska kúria.* Na čele pápežskej kancelárie stál *kancelár* (predtým bibliothecarius), o financie sa staral *komorník,* neskoršie vždy kardinál, ktorý spravoval pápežské majetky i za sedisvakancie. Ku kléru pápežského paláca patrili: *cubicularii,* judices palatini, sacellarii, scriniarii (úradníci archívu), arcarius (dozorca pokladov).

Udržovanie rozsiahlej rímskej kúrie bolo spojené so značnými výdavkami, preto musely sa zvyšovať i pápežské príjmy. Prameňmi dôchodkov boly: 1. *Census,* t. j. príjmy z cirk. štátu a výnosy pápežských majetkov. K tým patrily i poplatky exemptných (pod pápežovou ochranou stojacich) kláštorov a kostolov, lénne poplatky kniežat a krajín (Sicília, Korzika, Sardínia, Anglicko), peterské haliere z Anglicka, Uhorska, Poľska a zo škandinávskych krajín. 2. *Poplatky za pallium,* ktoré platili arcibiskupi; *servitia communia,* povinné poplatky biskupov a opátov pri vymenovaní vo výške 1/3 prvoročného dôchodku. 3. *Visitationes,* t. j. poplatky, ktoré odvádzali arcibiskupi pápežskej stolici vtedy, keď podávali relácie o stave svojich provincií. Poplatky sa žiadaly pri apeláciách, pri udeľovaní vyznamenaní a v mimoriadnych prípadoch vyrubila Sv. stolica daň celej Cirkvi. Koncom 13. storočia pripadla polovica dôležitejších kuriálnych dôchodkov kardinálskemu kolégiu. *Pápežské dôchodky.*

4. Práva *metropolitov* podrobne určil Corpus juris canonici. Podľa toho im patrilo 1. schválenie voľby sufragánnych biskupov a ich konsekrácia; 2. právo svolávať a predsedať provinciálnym synodám; 3. dozor a vizitácia sufragánnych biskupstiev, právo trestať cenzúrami s výnimkou sosadiť biskupov; 4. prijímať a v druhej inštancii riešiť apelácie od súdov sufragánnych biskupov; 5. devolučné právo, t. j. mohli vykonávať sufragánnymi biskupmi zanedbané povinnosti. *Práva metropolitov.*

5. V správe *diecézy* vznikly v tejto perióde značné zmeny. Keďže biskupi politickou činnosťou boli veľmi zaujatí, takže málo čo sa venovali vedeniu diecézy, preto rástla právomoc ich zástupcov *archidiakonov.* Tí si privlastňovali už riadnu jurisdikciu a usilovali sa úplne vylúčiť diecéznych biskupov zo správy diecézy. To viedlo k sporom medzi nimi a biskupmi. Diecézni biskupi od 12. storočia sa usilovali obmedziť právomoc archidiakonov tým, že postavili svojich dôverníkov — *oficiálov,* alebo *generálnych vikárov* s delegovanou právomocou, ktorí mali právo zastupovať biskupa v správe diecézy a prijímať apelácie proti rozsudkom archidiakonov. Úrad archidiakonov týmto tratil význam, pomaly mizol, až konečne koncil tridentský mu skoro úplne odňal jurisdikciu. Preto v najviacerých diecézach úplne zanikol. Od 13. storočia politickou činnosťou zaujatých biskupov zastupovali v pontifikálnych funkciách *svätiaci* alebo *titulárni biskupi.* Keď totiž na Východe napredovali mohamedáni, odtiaľ vyhnaní biskupi prišli na Západ a pápeži pridelili ich ako výpomocných biskupov západným biskupom, ktorí z akéhokoľvek dôvodu potrebovali tej pomoci. Títo titulárni biskupi podržali si však tituly svojich diecéz. Ba i keď zomreli, ustanovili im nástupcov v nádeji, že sa ich diecézy čo- *Zástupcovia biskupov.*

skoro znovu dostanú do kresťanských rúk, a oni sa budú môcť vrátiť. Neskoršie už absolútne vysviacali titulárnych biskupov pre diecézy, nachádzajúce sa v rukách neveriacich (odtiaľ pomenovanie episcopi in partibus infidelium). Tak ustanovizeň svätiacich biskupov sa stala trvalou.

6. Väčší význam získaly v tejto perióde i *katedrálne kapituly* najmä tým, že po ukončení sporu o investitúru kánonická voľba biskupov pripadla kapitulám. Kanonici stali sa výlučnými radcami biskupov, ktorí vo viacerých prípadoch boli viazaní nielen na radu, ale i na súhlas kapituly. Pri voľbe biskupa tzv. *volebnou kapituláciou* vyhradili si značný vplyv v správe diecézy a časť dôchodkov biskupských. Oni spravovali uprázdnenú diecézu. Pre rastúcu právomoc kapitúl a ich bohaté dotácie začala sa do nich tlačiť *šľachta*. Šľachtický pôvod bol podmienkou kanonictva vo viacerých kapitulách (na Slovensku viď § 106, 3). Z ich členov vychádzali obyčajne i biskupi a opáti. To malo pre Cirkev v mnohých prípadoch neblahé následky, preto neraz odznely z úst s Cirkvou dobre smýšľajúcich ľudí protesty, že vnútorná cena človeka má byť základnou podmienkou pri povýšení k cirkevným hodnostiam a nie šľachtický rod.

Kapituly.

Hodnosti v katedrálnych kapitulách boly obyčajne tieto: *prepošt*, ktorý mal na starosti majetkovú správu, *dekan* sa staral o vedenie bohoslužby, kantor, kustos, penitenciár a teologus. V katedrálnych kapitulách sa rozoznávalo medzi plnoprávnymi kanonikmi, ktorí mali hlasovacie právo a v chóre určené miesto (stallum), a medzi dorastom (domicellares). Tí stáli pod vedením scholastika, aby si nadobudli potrebné vedecké vzdelanie. Počet plnoprávnych kanonikov bol presne určený (capitulum clausum). Najnižší vek bol 14. rok. Nakoľko kanonici v mnohých prípadoch nemali potrebných svätení, alebo mali viac benefícií (cumulus beneficiorum) a nemohli rezidovať v kapitule, mohli postaviť zástupcu — dómvikára.

Hodnosti v kapitulách.

7. Nešťastná inštitúcia vikárov udomácnila sa v 12. storočí i medzi *farským klérom*. Jej stopy siahajú do 10. storočia, kedy mnohé fary, aby sa lepšie chránily pred prehmatmi laikov, vtelily sa do kláštorov alebo kapitúl a namiesto farára dostaly len *vikára*. Keď bol za vikára ustanovený rehoľník, farnosť tým netrpela. Ale hneď začali ustanovovať dočasne za vikárov aj svetských kňazov a pridelili im len malú časť farského dôchodku. Tento spôsob sa v 13. storočí veľmi rozšíril na značný úkor cirkevných záujmov. Vikári žili veľmi biedne. Vypomáhali si omšovými štipendiami a štolárnymi poplatkami. Za cirkevné úkony veriaci dávali len

Farskí vikári.

ľubovoľne dary duchovným, a v tejto perióde vyvinuly sa z nich pevné štolárne poplatky.

B. Rusch, Die Behörden u. Hofbeamten der päpstl. Kurie d. 13. Jh. 1936. — Schelenz, Studien z. Gesch. des Kardinalats. im 13. u. 14. Jh. 1913. — Fournier, Les origines du Vicaire général. Paris 1922. — Buchner, Verfassung u. Rechte d. Landkapitel. 1919.

§ 123. BOHOSLUŽBA, SVIATOSTI, ÚCTA SVÄTÝCH, SVIATKY A PÔSTY, MYSTÉRIOVÉ HRY.

1. *Omša svätá.* Rímska liturgia omše sv. bola v tejto perióde na Západe všeobecne uznaná. V nedeľu a sviatky slávili omšu a veľkým leskom. Žiadalo sa, aby veriaci sa zúčastnili na bohoslužbe v nedeľu a sviatky vo farských kostoloch. V 11. storočí vzhľadom na Berengárove bludy (§ 84, 3) uviedli v omši pozdvihovanie — zpočiatku len konsekrovanej hostie, koncom 13. storočia i kalicha. Súkromná omša, uvedená už predošlou periódou (§ 91, 1), ostala a všeobecne sa uviedol zvyk slúžiť zádušné omše vo výročný deň smrti. Inocent III. prísne zakázal bináciu, okrem nevyhnutných prípadov a Vianoc (kedy každý kňaz mohol slúžiť tri omše). Synody v tejto perióde už častejšie sa ponosujú, že niektorí kňazi len zriedka, dva-tri razy do roka, alebo vôbec neslúžia omšu. Ba vyskytujú sa prípady, kde kňazi celebrujú bez konsekrovania (missa sicca), proti ktorým neporiadkom synody ostro vystupujú. Gregor X. nariadil, aby veriaci kľačali pri omši od pozdvihovania po prijímanie, vyjmúc vianočný a veľkonočný čas. Liturgickou farbou v omši sv. do 9. storočia bola prevažne biela. Potom začali upotrebovať i červenú, zelenú, čiernu. Konečne Inocent III. ustálil päť dnešných liturgických farieb.

Sv. omša.

2. *Kázanie* sa teraz veľmi vyvinulo. I keď forma homílií sa neodstránila, predsa sa kázalo voľnejšie a na rozličné témy. Kázne boly zväčša praktické. Podnet k nim dávaly bludármi pretriasané rozličné teologické otázky a hlavne križiacke výpravy. Zvlášť prakticky kázali mnísi žobravých rholí. Vynikajúcimi kazateľmi tejto doby sú sv. Bernard (mellifluus), Inocent III., sv. Anton Paduánsky, Bonaventúra, Tomáš Akvinský a najväčší nemecký ľudový kazateľ Bertold Regensburský († 1272). Kázať sa malo každú nedeľu a sviatok pri bohoslužbách. Neskoršie sa kázavalo i popoludní. K významným kazateľom hrnul sa ľud z ďalekého okolia, takže kostoly nestačily; muselo sa kázať pod holým nebom. Nakoľko ľudové reči v tejto perióde stávajú sa už spisovnými rečami, mohli

Kázanie.

si kazatelia pripraviť svoje kázne v ľudovej reči a dokonalejšie ich predniesť.

3. *Sviatosti.* Pojem sviatosti (sacramentum) v dnešnom smysle vlastne len scholastika určila. V starom veku a začiatkom stredoveku malo slovo sacramentum rozličný smysel. Znamenalo všetky tajomné, totiž svätė veci, náuky, úkony, obrady, zvyky, viditeľné znaky neviditeľného, t. j. nadprirodzeného. Preto nebol presne ustálený ani počet sviatostí. Až Berengárove bludy v 11. storočí daly podnet presnejšie určiť pojem sviatosti a teologovia vyhradili ho len pre tie Kristom ustanovené viditeľné znaky, ktoré značia a pôsobia vnútorné posvätenie človeka. Podľa tej definície prijala tak západná ako i východná cirkev sedem sviatostí. Prvý spomína číslo 7 Peter Lombardský. *V krstných* obradoch sa nič nezmenilo v tej perióde, ale slávnostný krst udeľovali nielen vo veľkonočné a turíčne vigílie, ale aj v iné dni. *O birmovaní* vznikol spor, či môže dať pápež plnomoc obyčajnému kňazovi udeľovať birmovanie. V 12. storočí odstránili zvyk, podľa ktorého doteraz laici prijímali *Eucharistiu* pod oboma spôsobmi. Ani deťom po krste nedávali už sv. prijímanie. Snaha chrániť Sviatosť oltárnu pred zneucťovaním pohla Cirkev na to opatrenie. Osobitne sa o to pričinili scholastici Alexander Halský, sv. Tomáš a Bonaventúra. IV. lateránsky koncil (1215) nariadil, aby veriaci prijímali aspoň vo veľkonočný čas. K nemocným niesli Sviatosť slávnostne, ľud pokľakol na uliciach, kde kňaz prešiel so Sviatosťou. V kostole uschovávali Sviatosť v skvostne vo forme veže vybudovanom pastofóriu, pred ktorým stále horelo svetlo. Scholastici značne prehĺbili náuku *o pokání.* Podľa nej hlavné čiastky pokánia sú ľútosť srdca, ústna spoveď a zadosťučinenie. Dôkladne vysvetlili pôsobivosť dokonalej ľútosti bez spovede. Na porušenie spovedného tajomstva IV. lateránska synoda ustanovila veľmi prísne tresty. Farník sa mal spovedať u vlastného farára. Len žobravé rehole doniesly v tom ohľade čiastočnú zmenu, ale ľubovoľne voliť si spovedníka sa dovolilo až v 14. storočí. Odporúčalo sa v nevyhnutnom prípade i vyznanie hriechov *laikovi*, ktorý však nedával rozhrešenie. Sama absolúcia bola do 13. storočia deprekatívnej formy, odvtedy však sa užívala indikatívna forma. *O poslednom pomazaní* vznikaly tu a tam pochybnosti, či ho možno opätovať, *pri ordinácii* v obradoch sa nič nezmenilo, stanovily sa však prísne tresty na simoniacku vysviacku. *Manželstvo* malo sa verejne uzavierať. Tajne uzavreté manželstvo nebolo síce neplatné, ale nedovolené. Pred sobášom

Sviatosti.

predpísané boly ohlášky. Prekážku pokrvenstva zredukovali z doterajšieho 7. stupňa na 4.

4. Verejné pokánie sa vyskytuje síce ešte i v tej perióde (Henrich II., anglický kráľ; Filip I., francúzsky kráľ), ale veľa tratí na svojej pôvodnej prísnosti redempciami (§ 93, 3) a ešte viac *odpustkami.* Odpustky v dnešnom smysle vyskytujú sa koncom 11. storočia. V podstate vidíme náuku o odpustkoch už v staroveku, keď hriešnikom na prihovorenie mučeníkov odpustili časť trestu (§ 25, 3). Odpustky sa vypuklejšie javia v redempciách, alebo i v tom, že pápež zčiastky odpustil trest rímskym pútnikom. No, boly to odpustky, poskytnuté jednotlivcom, a to v rámci sviatosti pokánia. Keď sa však stará disciplína pokánia nedala viac udržať pre zmenené pomery, cirkevná vrchnosť udelila mimo sviatosti pokánia, pravda, vždy v predpoklade odpustenia hriechov, čiastočné alebo úplné odpustenie dočasného trestu. K získaniu takých odpustkov sa žiadalo vykonanie voľajakých dobrých skutkov: modlitby, pôst, almužny, púte atď. Prvé odpustky, ktorých autentická listina je známa, udelil Alexander II. (1061—1073). Koncom 11. storočia biskupi severného Španielska a južného Francúzska častejšie udeľujú čiastočné odpustky veriacim, ktorí prispeli milodarmi na budovanie a rozširovanie kostolov, kláštorov a nemocníc. Ba v 12. storočí sa vyskytujú odpustky i za milodary na svetské veci (na stavbu mostov a ciest). Na odpustkový vývin maly veľký vplyv križiacke výpravy. Plnomocné odpustky sa vyskytujú po prvý raz v súvise s križiackymi výpravami. Urban II. udelil križiakom plnomocné odpustky a po ňom udeľovaly sa plnomocné odpustky nielen účastníkom výprav, ale i tým, ktorí prispeli na vyzbrojenie križiaka, alebo obetovali peniaze na oslobodenie Sv. zeme, ba neskoršie i účastníkom výprav proti heretikom, alebo politickým nepriateľom Sv. stolice. *Jubilejné* odpustky udelil Bonifác VIII. všetkým, ktorí r. 1300 priputovali do Ríma a splnili predpísané podmienky. Tie sa mohly získať zpočiatku len v Ríme, neskoršie i mimo Ríma. Opakovať sa maly po každých 100 rokoch, od Klementa VI. po 50 rokoch a od Pavla II. po 25 rokoch. Verejné pokánie strácalo odpustkami vždy viac a viac pôdu.

Odpustky.

Od počiatku odpustkového zriadenia je zjavné, že sa odpustky vzťahovaly nielen na Cirkvou uložené kánonické tresty, ale že sa im pripisoval i nadprirodzený, pred Bohom platný účinok. To ponímanie dôkladne odôvodnili scholastici náukou *o cirkevnom poklade* (thesaurus Ecclesiae).

Bezpochyby spôsobily odpustky veľa dobrého. Nimi si uvedomil veriaci vážnosť hriechu a povinnosť zadosťučiniť za hriechy. Odpustky mohutne vzbudily kresťanskú lásku k bližnému, starosť o zomrelých, dopomohly k vzniku mnohých nádherných chrámov a ľudomilných ustanovizní. Keďže však človek môže všetko zneužiť, zneužil i odpustky a ony sa staly i žriedlom veľkých neporiadkov v Cirkvi, kameňom úrazu a pohoršenia.

5. Počet sviatkov bol v tejto perióde tak veľký, že sa už ozývaly hlasy proti ich hromadeniu. Niektoré sviatky, v predošlej perióde len partikulárne, teraz sa svätily v celej Cirkvi. Nové sviatky sú: sviatok *Božieho tela.* Vznikol r. 1247 v lüttišskej diecéze na základe videnia rehoľnice Juliány. Pápež Urban IV., predtým archidiakon v Lüttichu, rozšíril ho v celej Cirkvi a určil ho na štvrtok po nedeli sv. Trojice. Ofícium zložil sv. Tomáš Akvinský. Sviatok dostal svoje zvláštne kúzlo teoforickou procesiou, pochádzajúcou zo 14. storočia. *Sviatok Nepoškvrneného počatia Panny Márie* (8. decembra), v Írsku a Neapoli známy už v 9. storočí, začal sa šíriť v 12. storočí v celej Cirkvi i proti rozhodnému odporu sv. Bernarda. Duns Skotus vedecky odôvodnil nepoškvrnené počatie.

Nové sviatky.

6. Úcta svätých a ich ostatkov bola v tejto perióde intenzívnejšia ako inokedy. Dopomohly k tomu križiacke výpravy. Križiaci prinášali z Východu, najmä z Carihradu po jeho zaujatí (1204) veľa relikvií. So zvýšenou úctou relikvií množily sa i prípady zneužívania a falšovania ostatkov, preto synody a jednotliví ľudia často sa usilovali uviesť úctu ostatkov na pravú cestu. Rovnobežne s úctou svätých rozvinula sa i *hagiografia.* Ľud s obľubou čítaval legendy. V nich sa javí veľká zbožnosť, vrúcnosť, asketika, ale i ľahkovernosť, naivnosť a túžba po zázračnom. Zpomedzi svätých legiend tej doby najznámejšia je tzv. *legenda aurea* od *Jakuba de Voragine*, dominikána a neskoršie biskupa v Genue († 1298).

Úcta svätých.

7. Pokročila najmä mariánska úcta, ktorú scholastickí teológovia pomenovali *hyperduliou.* Na poctu Matky Božej stavaly sa chrámy. Urban II. zasvätil sobotu ako mariánsky deň (officium de Beata), sv. Bernard, Bonaventúra skladali mariánske hymny; vtedy vzniklo veľa mariánskych pútnických miest. Do 12. storočia obvyklou modlitbou kresťana bol Otčenáš a Verím. Teraz pridali i *Zdravas' Mária,* pozdravenie to anjela Gábriela a Alžbety, ku ktorému pridali slová „Ježiš Kristus". V 15. storočí pridali prosbu o šťastnú hodinu smrti. V úplnej dnešnej forme všeobecne sa ujala modlitba Zdravas' len v druhej polovici 17. storočia. *Salve Regina* (pôvodcom je Herman Krivý, alebo legát Adhemar z Puy?) bola

Modlitby.

piesňou námorníkov a pochodovou piesňou križiakov. Dnešná *ružencová pobožnosť* je výplodom dlhého vývinu, ktorý sa vlastne začal v 12. storočí. V kláštoroch bolo zvykom modlievať sa 50, 100, 150 Otčenášov, alebo i Zdravasov. Aby sa nemýlili, počítali Otčenáše perlami, navlečenými na šnúru (paternoster). V 15. storočí začali vsunovať tajomstvá zo života Pána Ježiša a Panny Márie. Ruženec v dnešnej forme (50 alebo 150 Zdravasov a 15 tajomstiev) pochádza z konca 16. storočia. Legenda privlastňuje pôvod ruženca sv. Dominikovi, ktorý ho vraj dostal od Matky Božej ako najmocnejšiu zbraň proti sekte albigéncov. Prvý raz spomína vzťah medzi ružencovou modlitbou a sv. Dominikom v 15. storočí Alanus de Rupe a neskoršie na tom základe Albert de Castellano, obaja dominikáni. Historický základ to nemá, ale je pravda, že dominikáni sa osobitne zaslúžili o šírenie ružencovej pobožnosti.

Zpomedzi vtedy vzniklých mariánskych pútnických miest najvýznamnejšie je *Loreto.* Podľa legendy, keď padla i posledná bašta kresťanského panstva na Východe (1291), preniesli anjeli nazaretský domček sv. Rodiny (Santa Casa) najprv do Tersatto v Dalmácii a odtiaľ r. 1294 do Loreta pri Ankone. Podľa archeologických zistení františkána Prospera Viaud z r. 1908, domček v Lorete nemohol tvoriť časť z pôvodného domu sv. Rodiny nazaretskej. Ináč Loreto už koncom 12. storočia bolo mariánskym pútnickým miestom. Legenda o zázračnom prenesení nazaretského domčeka pochádza zo 14. storočia a súvisí azda s prenesením zázračného obrazu z Tersatto do Loreta.

Loreto.

8. Pôstna disciplína podstatne ostala taká ako v predošlej perióde, ale vidíme teraz už miernenie pôvodnej prísnosti. Sobota zväčša prestala byť pôstnym dňom. V pôstne dni dovolili požívať ryby a mliečne jedlá. V pôste raz cez deň dovolené nasýtenie preniesli z večere na obed a večer mohli máličko pojesť.

Pôsty.

9. Liturgia Cirkvi už sama v sebe je dosť dramatická. Jej pôsobivosť na ľud sa usilovali od 11. storočia stupňovať *mystériovými hrami,* hlavne nad Vianoce, v pôste a Veľkú noc; neskoršie i v iné dôležitejšie sviatky. Zpočiatku predstavoval ich klérus v liturgickom rúchu v kostole, neskoršie hrali ich laici mimo kostola obyčajne *v ľudovej reči* a vtedy už vnikalo do nich veľa svetského, ba aj komického. Mystériové hry vznikly asi vo Francúzsku, odtiaľ prešly do Nemecka, Čiech a aj k nám na Slovensko. Najviac kvitly v 15. storočí, ale udržaly sa až dodnes. Sú medzi nimi nábožensky a literárne skvelé produkty — ale aj necenné torzá.

Mystériové hry.

Menej potešiteľným zjavom na tom poli sú paródie cirkevných funkcií a satiry proti kléru a mníšstvu. Pokiaľ neboly príliš hrubé a urážlivé, stredovek sa nepozastavoval na nich; pravda, často prekročily

Paródie.

hranice slušnosti a preto cirkevná vrchnosť musela ostro zakročiť proti takým hrám. Na Mláďatká obliekli chlapca do biskupského rúcha (episcopus pauperum), ktorý napodobňoval biskupské funkcie. Na Kvetnú nedeľu obliekli osla do superpelície a za spevu žalmov a so žartmi vohnali ho do kostola. Prvého januára bol sviatok bláznov (festum fatuorum), asi dozvuk pohanských saturnálií. I tie hry sa držaly až do 17., ba miestami až do 19. storočia.

Ch. Cordonnier, Le culte du s. Sacrement. Paris 1928. — J. Herwegen, Kirche u. Seele. Die Seelenhaltung des Mysterienkultes u. ihr Wandel im MA. 1928. — F. Stingeder, Geschichte der Schriftpredigt. 1920. P. Browe, Die häufige Kommunion im MA. 1938.

§ 124. NÁBOŽENSKO-MRAVNÝ ŽIVOT.

1. Gregor VII. sa snažil nielen o reformu kléru, ale jeho účinkovaním vzbudené idey oplodnily i náboženský život laikov. Náboženské hnutie v 12. a 13. storočí je tak mohutné, že dáva charakter tejto dobe. Náboženské oduševnenie laikov často prevyšovalo horlivosť kléru, ktorého vernosť k zásadám pre bohatstvo a politické zápletky v chúlostivých chvíľach neraz zlyhala. Laici v snahe po reforme sa často skĺzli na zlé cesty (valdénski, rojkovia). Nespokojencov s náboženskými a sociálnymi pomermi uspokojily žobravé rehole. Ostane večnou zásluhou sv. Františka z Assisi, že sociálnym reformným snahám ľudu dal pozitívny smer, v masách nashromaždeným výbušným látkam nedal prepuknúť v anarchiu a hodnoty ničiacu revolúciu.

Horlivosť laikov.

2. Ako v predošlej perióde, i vo vrcholnom stredoveku sa javia v mravnom živote veľké protivy. Na jednej strane najvznešenejšie skutky kresťanskej viery, najšľachetnejšie prejavy lásky, na druhej strane hrubé výbuchy ľudskej náruživosti a neskrotenosti. Popri skvelých ctnostiach vidieť i veľké neprávosti a poľutovaniahodné poklesky. Stále boje medzi duchovnou a svetskou mocou vliekly za sebou zdivočelosť a ukrutnosť, páchanú často i na osobách nevinných, bezbranných, na kláštoroch a duchovných. Vzmáhajúci sa stredoveký obchod a oživený hospodársky život viedol mnohých k bezohľadnému sebectvu, pôžitkárstvu a frivolnej smyselnosti. Križiacke výpravy skytaly možnosti západnému kresťanstvu oboznámiť sa nielen s východnou kultúrou, ale aj s orientálnym mravným bahnom. K povere, veľmi rozšírenej už v predošlej perióde, pristúpila teraz na Oriente a u Saracénov pestovaná mágia. Cirkev neustala bojovať proti tým starým a novým nerestiam a získala si nehynúce zásluhy o vzdelanie a umravnenie európskych národov.

Tmavé stránky.

3. Ale i keď je vrcholný stredovek bohatý v pokleskoch, je nepomerne bohatší v ctnostiach, ktoré povznášajú a ktoré tak kresťanský ako aj nekresťanský pozorovateľ musí uznať. Akým vznešeným prejavom lásky k Bohu a sebazaprenia sú vtedy vzniklé premnohé rehole a náboženské združenia! Koľko duševnej sily, pevnej viery prejavujú križiacke výpravy! Koľko obetavosti bolo treba, aby vznikly prekrásne a mohutné stredoveké dómy! V ktorej dobe sa javila láska k trpiacemu bližnému tak ako vtedy? V obetavosti v prospech ľudomilných ustanovizní závodily všetky triedy a stavy. Zo živej kresťanskej lásky vznikly mnohé nemocnice, chudobince, nálezince. V samom Francúzsku v 13. storočí bolo 20.000 hospicov a 2000 nemocníc. Nakoľko v stredoveku každé hospodárske a sociálne združenie bolo preniknuté i náboženským duchom, jednotlivé cechy sa pretekaly v charitatívnej činnosti, obetavosti na náboženské a ľudomilné ciele medzi sebou a s inými združeniami. Náboženský duch, ktorý vtedy všetko prenikal, celý verejný, súkromný, politický, sociálny, vedecký a umelecký život, budil všade tvorivé energie. Príroda a nadpríroda sa harmonicky spájala. Tá doba zrodila celý rad svätcov a svätíc, ktorí budú vždy budiť úctu a obdiv. Takí sú sv. Bernard, sv. František, sv. Dominik, sv. Tomáš, sv. Bonaventúra, Ľudovít IX., Alžbeta Durínska (dcéra uhorského kráľa Ondreja II.), blahoslavená Agnesa, sv. Hedviga atď. Ich význam je tým väčší, keďže obyčajne títo svätci neostali osamelí, ale zanechali celé zástupy vďačných nasledovníkov, ktorí ďalej pestovali a udržiavali ich ducha vo svete.

Skvelé stránky.

Vo všeobecnosti i pri tienistých stránkach stojí táto perióda mravne vysoko nad predošlou. Má veľa takých vlastností, aké sme videli len u prakresťanov. Vo vede a umení položila pevné základy, na ktorých sa budovala ďalšia európska kultúra a civilizácia. Odbaviť túto periódu poznámkou „tmavý stredovek", iste znamená prejav veľkej nezbehlosti v histórii, alebo odsúdeniahodnej predpojatosti.

L. Gougaud, Dévotion et pratiques ascétiques du moyen-âge. Paris 1925. — L. A. Veit, Volksfrommes Brauchtum u. Kirche im deutsch. MA. 1936. — A. Lehmann, Aberglaube u. Zauberei von d. ält. Zeiten bis in d. Gegenwart. 1925.

SOZNAM OBRÁZKOV A MÁP S VYSVETLIVKAMI.

1. Pod majestátnou kupolou Michelangelovou (dokončenou r. 1590) čnie nad hrobom sv. Petra a Pavla obrovský bronzový baldachýn Berniniho (stavaný v rokoch 1626—1634). Na oltári pod ním (Confessio) len pápež slúžieva omšu. (Pohľad zboku.)

2. Hlavy sv. apoštolov Petra a Pavla na bronzovej medaile z II. stor., nájdenej v katakombách sv. Dominitily. (Vatik. múzeum.)

3. Silvester I. 314—335. Nicejský koncil (325), odsúdenie Ária.

4. Marek I. 336. Súčasný obraz pápeža zo IV. stor. zo starej baziliky sv. Pavla, zničenej požiarom r. 1823.

5. Damazus I. 366—384. Za jeho pontifikátu: začiatok sťahovania národov; carihradský koncil; odsúdenie Macedonia. Podľa orig. zo starej baziliky sv. Pavla.

6. Inocent 402—417. Do popredia vystupuje otázka primátu. Odsúdenie Pelágia. Dobytie Ríma Alarichom. Inocent zachraňuje baziliky. Podľa orig. starej baziliky sv. Pavla.

7. Arkosólium v katakombách sv. Domitily. Jedna z najstarších a najzachovalejších fresiek, znázorňujúca Krista a apoštolov ako Rimanov z konca I. storočia.

8. Krypta pápežov v katakombách sv. Kalixta. Je tu štrnásť hrobov pápežov, z ktorých päť je pomenovaných: hrob Sixta, Urbana, Antera, Fabiána a Lucia. V pozadí oltár, pod ktorým je nápis pápeža Damaza (jeden z jeho hymnov na svätých).

9. Starokresťanský sarkofág Júlia Bassa, prefekta rímskeho, z r. 359 v krypte vatikánskej. V prostrednom poli horného radu Ježiš medzi sv. Petrom a Pavlom, v ostatných poliach výjavy zo Starého i Nového zákona, vzťahujúce sa na obetu omše sv.

10. Bitka Konštantína Veľkého s Maxenciom na Milvijskom moste. Nástenná maľba od Rafaela vo Vatikáne. Touto bitkou dostala vec kresťanstva obrat v rímskej ríši.

11. Sarkofág s Kristom medzi apoštolmi z baziliky S. Apollinare in Classe, Ravena. Prvky výzdoby majú ešte ráz antický vo forme zjednodušených akantových listov korintských obhrublých stĺpov a pod.

12. Sv. Pundenciána. Mozaiková apsida. Pokladá sa za najkrajšiu v Ríme. Vznikla asi v r. 410—417. Kristus a apoštoli sú v senátorských tógach. Horé mesto (Jeruzalem) a kríž.

13. Vnútro najstaršieho baptistéria v Ríme (Laterán) z časov Konštantína, v ktorom sa krstilo ponorením.

14. Sv. Sabína — vnútro. Bazilika z V. stor. v pôvodnej podobe.

15. Sv. Konštancia — vnútro. Vybudovaná ako hrobka pre sestry a dcéry cisára Konštantína. R. 1256 posvätili ju ako kostol. Nádherná kruhová stavba s 24 dvojitými granitovými stĺpmi.

16. Chalcedonský koncil (451). Freska vo vatikánskej bibliotéke. V prítomnosti cisára Marciána odsúdili Eutycha, ktorý popieral dvojakú prirodzenosť v Kristovi. Na koncile sa zúčastnilo 630 biskupov.

17. Sv. Mária Maggiore — vnútro. Jedna z najkrajších častí nádhernej rímskej baziliky zo IV. stor., vybudovanej pápežom Liberiom na Esquiline (legenda o snehovom zázraku).

18. Teodorich Veľký (zlatá minca), kráľ Ostrogótov (471—526). Najvynikajúcejší z germánskych ľudových kráľov.

19. Cisár Justinián Veľký (527—565, zlatá minca). Pôvodným menom Upravda, otec Iztok, matka Biglenica-Vigilantia, pochodil zo slovanského sedliackeho rodu. Rozšíril Východorímsku ríšu. Cezaropapistický absolutizmus. Rímske právo a chrám sv. Múdrosti.

20. Carihradská synoda (553). Freska vo vatikánskej bibliotéke. Pápež Vigilius odopieral zpočiatku účasť a zavrhoval Justiniánovu snahu o rozhodnutie v spore o tri kapitoly, no nakoniec predsa ustúpil. Táto pápežova povoľnosť spôsobila odlúčenie cirkvi v Miláne a Akvileji, ktoré trvalo až do VII. stor.

21. Chrám sv. Múdrosti v Carihrade — zvonku. Baziliky s kupolou. Vrcholné dielo byzantského umenia z časov Justiána-Upravdu (zbudovaná v r. 533—537). Smelá architektúra (výška kupoly 56 m, priemer 31 m), účinkuje znútra neopisateľným dojmom. Steny a stĺpy sú ozdobené mramorom a veľkolepou mozaikou na zlatom a tmavozelenom podklade.

22. Pápež Gregor Veľký (590—604) diktuje melódie. — Miniatúra z antifoniára mnícha Hartkera v kódexe zo St. Gallen. Položil základy autority západného pápežstva. Jeho osobnosť a dielo sú vzorom pre nástupcov sv. Petra. Bol rodený právnik a štátnik a plodný spisovateľ, dušepastier a hudobník. Zachovalo sa nám od neho viac ako 800 listov, kázní, dialogov a komentárov ku sv. Písmu. Jeho Regula pastoralis bola cez celý stredovek základom pastorálky. Cirkev mu vďačí za usporiadanie liturgie, obnovenie liturgického spevu, organizovanie správy cirkevných majetkov a charitatívnej činnosti. Proti Východu bránil neomylnosť učiteľského úradu rímskej Cirkvi a sám sa nazýval Servus servorum Dei oproti hrdému titulu ekumenického patriarchu. Za jeho pontifikátu spojila sa s Rímom franská a španielska cirkev (Rekared). Dôležitým jeho dielom je počiatok misionárskej činnosti medzi Anglosasmi r. 596.

23. Codex argenteus, stránka z prekladu sv. Písma do gótskej reči biskupom Wulfilom, okolo roku 500, Upsala, univ. knižnica.

24. Antický Panteón. Vybudovaný r. 37 pred Kristom. Cisár Fokas r. 610 daroval ho pápežovi Bonifácovi IV. na jeho vlastnú žiadosť a zachoval sa nám ako chrám P. Márie až dodnes.

25. Vnútro Panteónu. Pôsobí svojou dokonalou harmóniou.

26. Stefano rotondo. Jedna z najstarších a najväčších kruhových stavieb Ríma zo IV. stor., vybudovaná nad starou tržnicou, r. 468 posvätená, r. 1450 obnovená a zasvätená sv. Štefanovi (národný chrám Maďarov).

27. Sv. Vavrinec pred múrmi. Jeden z piatich patriarchálnych kostolov Ríma a dôležitá pamiatka zo VI. stor. Vybudovaný pôvodne nad hrobom sv. Vavrinca, za Honoria III. (1216—1227) dostal terajšiu podobu, neskoršie ho všelijako menili a len Pius IX. (r. 1870) dal mu pôvodný vzhľad. Pius IX. je pochovaný v nádhernej, mozaikou vykladanej krypte pod kostolom. Pri leteckom útoku r. 1943 poškodený.

28. Niekdajšia Konštantínova stará bazilika sv. Petra. Pápež Anaklet vybudoval nad hrobom sv. Petra kaplnku neďaleko Nerónovho cirkusu. Na jej mieste vystaval cisár Konštantín nádhernú päťloďovú baziliku, ktorá sa nám však nezachovala (314—326). Zachoval sa len nepodarený pokus o jej rekonštrukciu zo XVI. storočia. Z neveľa náznakov, ktoré máme, môžeme usudzovať, že to bola

impozantná stavba, ktorej stratu sotva môžu nahradiť ešte i veľkolepé diela barokovej doby. Vľavo schéma baziliky podľa fresky zo XVII. stor.

29. Vatikánske krypty. Od čias Konštantína až do IX. stor. pokladali Vatikán za vznešené pohrebište pápežov, kniežat, členov šľachtických rodov. Prestavba baziliky a náhlenie sa pápeža Júlia II. je príčinou, že mnohé hroby a náhrobky sa skoro úplne zničily. V podzemných kryptách novej baziliky sv. Petra zachovaly sa iba trosky hrobov (hrob Ota II., Gregora V., Bonifáca VIII., Mikuláša V., Pavla II. a i.).

30. Vnútro starého svätopeterského chrámu (freska v chráme S. Martino di Monti zo XVI. stor.).

31. Kódex, ktorým sv. Bonifác pri svojom mučení odrazil niekoľko úderov meča. Stopy toho sú viditeľné na okraji.

32. Aachen. Münster, cisárska kaplnka (z časov Karolingov, posvätená r. 605 Leom III.). Korunovačné miesto nemeckých kráľov. Hroby Karola Veľkého a Ota III.

33. Sv. Hieronym diktuje opravený text Vulgáty. Reliéf zo slonovej kosti na obálke zlatého psaltéria, ktoré Karol Veľký daroval pápežovi Hadriánovi I. (okolo r. 790). Paríž, Louvre.

34. Kalich, ktorý r. 780 daroval knieža Tassilo kláštoru v Kremsmünsteri (Rakúsko).

35. Codex Aureus, evanjeliár zo Sv. Emeramu. Obálka zhotovená na rozkaz Karola Plešivého — majstrovské dielo franského zlatníckeho umenia. (Mníchov.)

36. Stupne hierarchické, ordines, v liturgických oblekoch a odznakoch. Podľa sakramentára z IX. stor. (Autu, mestská knižnica). Hore biskup, naľavo kňaz, napravo diakon. Naspodku zástupcovia nižšieho svätenia, ostiarius, lector, subdiaconus atď.

37. Ambo v chráme sv. Klementa v Ríme (9. stor.). Z tohto starokresťanského čitateľského podstavca (ambo), s ktorého sa čítavalo sv. Písmo, vyvinula sa neskoršie kazateľnica.

38. Slovenské knieža Pribina, ktorý okolo roku 833 postavil prvý kresťanský chrám v Nitre. Socha od Fr. Gibalu.

39. Časť obloka z Pribinovho chrámu s patrónmi kostola v Nitre. Od Ľ. Fullu.

40 Nitrianska katedrála s hradom, prestol sv. Metoda.

41. Ostatky pribinovského chrámu pri nitrianskej katedrále. Konzervované v rokoch 1932—34.

42. Pribinovský chrám v Nitre, vnútro. Vysvätil ho sv. Emeram. Má stopy neskororománskeho slohu z tretiny XIII. stor.

43. Zasadnutia koncilu. (Grécka miniatúra z IX. stor. Paríž.)

44. Cluny. Toto slávne benediktínske opátstvo založil r. 910 knieža Vilhelm z Akvitánie. V X. a XI. stor. bolo východiskom a nositeľom rozsiahlej kláštornej a cirkevnej reformy a zároveň najlepšou oporou pápežstva v boji o investitúru, proti simonii a manželstvu kňazov. Odtiaľto vyšlo niekoľko pápežov (napr. Gregor VII.). Od polovice XII. stor. strácalo na význame; za francúzskej revolúcie opátstvo zrušili. (Celkový pohľad a pôdorys.)

45. Sv. Cyril a Metod, apoštoli Slovanov. Maľba od Jozefa B. Klemensa.

46. Písmo hlaholské, ukážka počiatku evanjelia sv. Lukáša z konca X. stor. (Kláštor Zograf, hora Atos.)

47. Písmo cyrilské. Ukážka z rukopisu evanjelia pre knieža Miroslava, brata Štefana Nemanju z XII. stor.

48. Hadrián II. (867—72). Slávnostne prijal v Ríme slovanských apoštolov Cyrila a Metoda, schválil ich bohoslužobné knihy a slovanskú liturgiu. Vysvätil Metoda za biskupa, jeho slovenský sprievod (Gorazda) na kňazov a diakonov.

Misijné územia moravských a panónskych Slovanov povýšil na samostatné arcibiskupstvo a jeho správou poveril sv. Metoda.

49. Ján VIII. (872—82). Nepodľahol Vichingovým intrigám proti sv. Metodovi a slovanskej liturgii, po dôkladnom preštudovaní otázky slovanskej liturgie s malými zmenami znovu ju schválil. Väzneného Metoda nariadil vyslobodiť a v spore s bavorským duchovenstvom stál na strane Metodovej.

50. Pápež Hadrian II. posväcuje knihy slovanskej liturgie v prítomnosti sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Obraz od Brovinkova.

51. Lateránska bazilika (nákres zo XVI. stor. od M. van Heemskercka).

52. Lateránsky palác a stará bazilika s jazdeckou sochou cisára Marka Aurelia (nákres zo XVI. stor. od M. van Heemskercka). Pôvodne majetok rodiny Laterani. Začiatkom III. stor. darovaný cisárskej rodine. R. 311 Fausta, manželka cisára Konštantína, darovala ho pápežovi. Pápež Sergej III. (904—911) znovu vystavil chrám i palác, ktoré boly spustošené r. 405 Vandalmi, r. 846 Saracénmi a r. 896 zemetrasením. Požiar (r. 1308 a 1361) zničil budovy tak, že pápeži po návrate z aviňonského zajatia museli sa presťahovať do Vatikánu. Fontana r. 1586 ich znovu vystavil. V bazilike sa konalo päť všeobecných koncilov, tu sa slávil prvý raz r. 1300 jubilejný rok.

53. Klaňanie sa pastierov Ježišovi. Reliéf z Čedadu (Cividale) z VIII. stor. Oblečenie pastierov je staroslovanské, slovinské.

54. Krstiteľnica chorvátskeho kniežaťa Krešimíra z IX. stor.

55. Pokrstenie Chorvátov. Z fresky od J. Kljakovića.

56. Sv. Václav, knieža české.

57. Mieško I., knieža poľské (960—992). Za jeho vlády Poliaci prijali kresťanskú vieru. Na jeho rozhodnutie vplývala manželka Dubravka z rodu Přemyslovcov.

58. Sv. Vladimír (980—1015), knieža ruské. Medaila, vydaná na pamiatku 900-ročného pokrstenia Rusov (líce a rub.)

59. Sv. Vojtech krstí Vajka — sv. Štefana, kráľa uhorského, svätca Maďarov.

60. Henrich III. (1039—1056) — Codex aureus, Madrid.

61. Anjelský hrad, podľa meďorytu od Barhaulta. Hadrián postavil ho ako cisársku hrobku (moles Hadriani), neskoršie slúžila táto mohutná stavba za pohrebište rímskych cisárov až po Caracallu. Pri obliehaní Ríma Gótmi, pod vedením Vitiga (537), bola ťažko poškodená, neskoršie ako pevnosť znovu vybudovaná. Pápež Gregor Veľký, na pamiatku zjavenia sa Michala archanjela pri procesii v čas moru (r. 590), zriadil tam kaplnku Michala archanjela a odvtedy sa nazýva Anjelským hradom. V rokoch 1389—1870 bol majetkom pápežov. R. 1400 spojili ho krytou chodbou s Vatikánom. Pápeži — Bonifác IX., Alexander VI., Urban VIII. — stále ho dobudovávali. Pri obliehaniach a povstaniach bývala pevnosť často posledným útočiskom. Napr. keď Henrich IV. obliehal Rím, pápež Gregor VII. sa utiahol ta, podobne aj Klement VII. r. 1526 (Sacco di Roma). Od r. 1748 završuje stavbu socha Michala archanjela, od r. 1911 slúži za múzeum a kasárne.

62. Henrich IV. (1056—1106) so svojimi dvoma synmi Henrichom a Konrádom. (Miniatúra z regensburského evanjeliára z r. 1105, Krakov.) Celú jeho vládu vypĺňal boj medzi cisárskou a pápežskou mocou.

63. Vyhnanie pápeža Gregora VII., jeho pôsobenie vo vyhnanstve a jeho smrť. (Nákres v kronike Ota v. Freusing z r. 1150, Jena, univerzitná knižnica.) Gregor VII., predtým Hildebrand, bol jedným z najsilnejších pápežov a najväčších postáv dejín. Jeho snaha po reforme stala sa mu osudnou.

64. Sv. Svorád ako pustovník. Francúzska meďorezba zo XVII. stor.

65. Skrinka s ostatkami sv. Svoráda a Benedikta, Nitra. Zlatnícka práca z roku 1674.

66. Pečerskaja Lavra. Kultúrne centrum predtatárskeho Ruska, z ktorého vyšiel najstarší dejepisec ruský, mních Nestor (1056—1111). Za boľševizmu zmenená na múzeum, pri návšteve slov. prez. Dr. J. Tisu výbuchom zničená (roku 1942).

67. Chilandari, kláštor na hore Atos, založený roku 1197 Štefanom Nemanjom.

68. Bazilika sv. Klementa v Ríme, národný chrám Slovanov. V ňom odpočíva sv. Cyril.

69. Pápež Urban II. (1088—1099). Preberá vedenie krížových výprav.

70. Križiak.

71. Chrám sv. Hrobu v Jeruzaleme, cieľ križiackych výprav.

72. Hrobka ruského dejepisca Nestora v krypte Pečerskej Lavry v Kijeve. Nestorove anály spomínajú účinkovanie sv. Cyrila a Metoda na Slovensku.

73. Benediktínsky kláštor sv. Beňadika nad Hr., založený r. 1075.

74. Cisár Lotar III. (1125—1137) vydáva zakladaciu listinu kláštora. (Miniatúra z r. 1140, kláštorná kronika Frombach, Mníchov, hlavný štátny archív.)

75. Cisár Fridrich I. Barbarosa (1152—1190) so svojimi dvoma synmi, cisárom Henrichom VI. a kniežaťom Fridrichom Švábskym. (Miniatúra z roku 1180, Fulda.)

76. Kláštor Bzovík, založený okolo roku 1130.

77. Viterbo, pápežský palác. Tento arcibiskupský palác (vybudovaný r. 1255) slúžil dlhší čas za pápežské sídlo. Nádhernú lodžu pristavil Klement IV. (r. 1267). Renovovaný r. 1907.

78. Bernard z Clairvaux (1090—1153), veľký duch, mystik, kazateľ.

79. Zavraždenie Tomáša Becketa v kanterburskej katedrále r. 1170 (angl. miniatúra z r. 1190, Londýn, britské múzeum).

80. Fridrich I. Barbarosa ako križiak, miniatúra z kláštora Schäftlarn, 1188—89.

81. Korunovanie Henricha VI. Celestínom III. (Ebulo — rukopis, Bern 1197).

82. Katedrála Nanebevstúpenia P. Márie v Moskve v Kremli, postavená za Ivana III.

83. Krížová chodba sv. Pavla (P. Vassalettus, XIII. stor.), jedna z najumeleckejších na svete. Majstrovsky vypracované stĺpy s mozaikovým podkladom úchvatne harmonizujú s malebným okolím (vyhlásená za národnú pamiatku). — Myšlienka stavať chodby vznikla koncom XI. stor. pri zakladaní kláštorov.

84. Inocent III. (1198—1216) — mozaika, Cap. Conti-Poli. — Za neho vrcholí rozvoj pápežstva od Gregora VII.

85. Sv. František Asiský (Sacro Speco, Suvisco), ktorého život a zakladanie rehole vyvolalo silné náboženské hnutie.

86. Sv. Dominik (1175—1221, obraz od Tiziana, Gal. Borghese). Vrstovník sv. Františka, zakladateľ dominikánskej rehole.

87. Sv. Bruno (1030—1101, obraz od Cartuja, Burgos), zakladateľ kartuziánov. R. 1091 Urbanov radca.

88. Sv. František na smrteľnej posteli. (Freska od Giotta v hlavnom kostole v Asisi.) Hlavnou myšlienkou prvých rehoľných pravidiel z r. 1209 je úplné nasledovanie chudobného života Kristovho a zahĺbenie sa do jeho umučenia. Úplné podriadenie sa Cirkvi. Z príkazu nasledovať Krista plynie druhý hlavný cieľ rehole: hlásať pokánie a pokoj.

89. Cirkev bojujúca a víťazná, časť fresky od Simoneho Martiniho. Florencia, S. Mária Novella.

90. Panský emporový kostolík z Dražoviec z XII. stor.
91. Románska rotunda z XII. stor. v Skalici.
92. Panský emporový kostol v Pominovciach z XII. stor.
93. Románska časť lode kostola prepoštského v Spiš. Kapitule z XIII. stor.
94. Inocent IV. (1243—1254). Svolanie všeobecného koncilu. (Lyon 1245) proti Fridrichovi II. a na pomoc sv. Zemi.
95. Pečiatka locus credibilis v Kláštore pod Znievom.
96. Klement IV. (1265—1268, náhrobok, S. Francesco, Viterbo). Prideli Karolovi z Anjou Sicíliu a korunoval ho za kráľa po jeho víťazstve pri Benevente (1266).
97. S. Denis — vnútro. Prvá a najdôležitejšia gotická stavba, budovaná od r. 1144.
98. S. Chapelle v Paríži. Vrchol gotiky z XII. stor.
99. Dante, podobizeň od Giotta da Bodona, Florencia.
100. Sv. Tomáš z Akvina. Freska od F. Lippiho.

MAPY

Mapa č. 1. Prvý cirkevný štát v r. 781.
Mapa č. 2. Križiacke výpravy.
Mapa č. 3. Cirkevné zriadenie na Slovensku v XIV. stor.

UKAZOVATEĽ MENNÝ.

ABELARD Peter 416
Abogard arcb. 284
Abrahám 238
Abu Beker 238
Adam hist. 26
Adalbert arcb. 233
  sv., bisk. 230
Adalrám arcb. 222
Adalvín arcb. 220
Adhemar z Puy bisk. 375, 376, 434
Afrahat Jakub bisk. 149
Afrikán Július cirk. spis. 24
Agapet páp. 259
Agaton páp. 133
Agnesa sv. 60
Agneska bl. 390
  Meránska 349
Agobard bisk. 311
Agripa Herodes 51
Ahriman 38
Aigrain cirk. spis. 19
Aion boh 91
Aistulf kr. 243
Akácius patr. 129
Alarich kr. vizigót. 203
Alberich opát 386
  II. 259
Albers cirk. spis. 19
Albert Brandenburský 404
  Veľký 419
Alboin kr. longob. 204
Aldhelm z Shrewsbury bisk. 283
Alemani 211
Alex princ 379
  sv. 409
Alexamenos 68
Alexander Halský 418
  Natalis cirk. hist. 27
  Severus cis. sýr. 60
  II. páp. 265
  III. páp. 342
  IV. páp. 358
Alexandrijský Cyril bisk. 124, 148
Alexios Komenos cis. 268, 376
Alfarabi 416
Alfonz VI. kr. špan. 370
  IX. kr. špan. 350
  X. kr. kast. 358
Algazel mystik 416
Al Kamil sultán 395
Alkuin opát 250, 282, 283
Allah 238
Altmann bisk. passov. 322
Alžbeta sv. Durínska 381, 437
Amalarius bisk. 284
Amalrich z Bena 407
Ambróz sv., bisk. 150
Amiensky Peter pust. 375
Anaklet II. páp. 336
Anastázius III. páp. 258
  IV. páp. 339
  opát 236
  kard. 256
Andronicus 362
Angelus Izák 379
Anglosasi 208
Anglovia 208
Ansgar arcb. 217, 218
Antiochus Epifanes kr. sýr. 34
Anton sv., bisk. 25
  Paduánsky sv. 398, 431
  z Komy sv., pust. 171, 188
Antonius Pius cis. 59
Anzelm kňaz 265
  z Canterbury, primas 332, 416
  z Laonu 417
Apolonarius bisk. 122
Apolonius z Tyany 67
Areopagita Dionýz 26, 153
Ariald kňaz 265
Aristoteles 38, 418
Arius 110
Arkadius cis, 107, 121
Arno arcb. 220
Arnobius 80
Arnold z Brescie 338

Arnulf kr. 227, 253
Arpád knieža 236
Assemani cirk. hist. 18, 19
Astrík arcb. 230, 236
Atanáz sv., bisk. alex. 111, 146
Atenagoras apol. 79
Atila vojv. 242
Augustín sv. 12, 151
  a donatisti 138
  a pelagianizmus 130
  a predetinácia 141
  opát 208
Augustus cis. 51
Aurelián cis. 61
  z Arelátu 175
Autari kr. longob. 204
Avari 219, 221
Avicenna 416
Avitus arcb. vien. 206
Aymard opát 301

BAAL 38
Bacon Roger 421
Balduin Flanderský 376
  II. 403
  III. kr. jeruz. 377
Baluzius cirk. hist. 18
Banča Štefan prímas uh. 365
Bangha Belo cirk. spis. 29
Bar Kochba 54
Bardas 273
Barbarosa Fridrich 337, 345, 377
Barberi cirk. hist. 17
Bareille hist. 27
Barnabáš levita 47, 52
Baronius kard., cirk. hist. 26
Bartholomäus z Lucca cirk. hist. 25
Bartolomej apošt. 55
Batiffol Pierre hist. 27
Bauer cirk. hist. 28
Bazil Veľký sv., bisk. cez. 146
  lekár 268
Bazilides gnost. 75
Bazilius I. cis. 219, 275
Beatus z Libany opát 279
Bebel Aug. 12
Becket Tomáš sv. muč. 352
Becchetti cirk. hist. 28
Beda Ctihodný 26, 283, 308
Beker Abu 238
Bela III. kr. uh. 350
Benedik sv., pust. 303, 312
Benedikt bisk. na Morave 228
  opát z Aniane 299
  z Nursie sv. 174, 201
  III. páp. 256
  IV. páp. 253
  V. páp. 260
  VII. páp. 260
  VIII. páp. 261
  IX. páp. 262
  X. páp. 264
Berault spis. 27
Bercastel hist. 27
Berengár kanonik 281, 285, 351
  markgr. furdl. 253
  z Ivrey 253
Bernard sv. 337, 387, 417
Bern gr. saský 280
Bernd spis. 21
Berno opát 301
Bernward sochár 287
Berthold Regensburský 431
Berthold z Kalabrie 400
  zo Strassburgu 305
Bethune — Baker cirk. hist. 126
Bezák katechéta 29
Bezold cirk. spis. 19
Bielowski spis. 20
Bihlmeyer cirk. hist. 16, 28
Blant le cirk. hist. 18
Bock W. cirk. spis. 19
Bodrci 233
Boemund Tarentský 376
Boetius fil. 154, 201, 283
Bonaventura sv. 420
Boleslav I. Chrabrý kr. 230, 231
  II. kr. 230
Bonifác sv. 213
  z Montferratu 379
  II. páp. 144
  VII. páp. 260
  VIII. páp. 363
Bonfinius Ant. hist. 26
Boris knieža 220
Bořivoj knieža 226, 229
Bosio archeolog 19, 67
Bossuet bisk. 27
Botrus kňaz 136
Boulenger cirk. spis. 28
Bouquet cirk. spis. 20
Brahma 38
Braniš Joz. spis. 21
Břetislav kr. čes. 331
Brischar J. N. cirk. hist. 28

Briti 208
Bruno sv. kartuz. 388
  z Kolína sv. 282, 297, 312
Brunhilda 207
Budha 38
Bulcsu náč. 236
Bulhari 220
Burckhardt Jak. hist. 28, 101
Burgundovia 205
Burchard bisk. wormský 285
Burn cirk. spis. 19
Bzovius Abrahám hist. 27

CABROL cirk. spis. 19, 21
Caesar Július 22
Cappelli spis. 21
Cavallera cirk. spis. 19
Cecilia sv. 60
Cecilián archdiak. 136
Ceizel cirk. hist. 29
Celestín I. páp. 124, 143, 208
  II. páp. 336
  III. páp. 345
  IV. páp. 356
  V. páp. 363
Celsus fil. 68
Cencius Savelli 355
Cerulárius Michal patr. 245
Cid — Diaz Rodrig 370
Cimabue 425
Cincík Jozef dr. 20
Cocquelines C. cirk. hist. 17
Coelestius mních, býv. advokát 139
  kňaz 136
Colonna rím. šľacht. 361
Contractus Herman hist. 26
Cossart cirk. hist. 18
Coustant cirk. hist. 17
Császár cirk. spis. 20
Czobor B. arch. 20
Cyprián z Kartaga 61
Cyrský Teodoret cirk. hist. 148
Cyril slov. apošt 225, 228
  Alexandrijský bisk. 124, 148
  Jeruzalemský sv. 147

ČESI 229

DAMAZUS II. páp. 263
Dáni 217
Daniel bisk. moravský 228
Dante Alighieri 425
Darras cirk. hist. 27
David z Dinant 407
Decius cis. rím. 60
Dehio cirk. spis. 19
Delehaye cirk. hist. 18, 27
Denzinger H. cirk. spis. 18, 19
Denifle H. OP cirk. hist. 28
Detmar mních, bisk. 230
Deziderius kr. long. 244
Diaconus Paulus hist. 26, 250
Diana 39
Diaz Rodrig (Cid) 370
Didymus Slepý teol. 147
Diodor z Tarzu predst. kl. 148
Dioklecián cis. 61
Dionýz Areopagita 26, 153
  Exiguus 22, 45, 155, 169, 201, 283
  Korintský 52
  Veľký 80
  z Alexandrie 61
Dioskurus z Alexandrie 127
Divald Kornel arch. 20
Dlugosz poľ. hist. 26
Dobner cirk. spis. 20
Domicián cis. rím. 59
Dominik sv. 398
Domitilla Flavia 59
Donat Veľký protibisk. 136
Döllinger Ign. cirk. hist. 16, 28
Drahomíra 229
Dufourcq cirk. hist. 28
Duchesne cirk. hist. 126
Dungal mních 271
Duns Skotus Ján 420
Dunstan arcb. 297
Durínčania 211

EBRARD 209
Efrém sv. 149
Egbert z Yorku 308
Ehrle Fr. kard. cirk. hist. 28
Einhard opát 247, 284, 287
Ekkehard opát I. 285
  II. 285
  IV. 285
Elagabal cis. sýr. 60
Eliáš z Cortony 398
Elipandus arcb. 279
Emerám sv., bisk. 212
Emler hist. 20
Eneáš Silvius (Pius II.) hist. 26
Engels Fridr. 12
Eon de Stella 406
Epifanes Antiochus kr. sýr. 34

Epifanius bisk. 121
opát, bisk. v Konst. 148
Erben hist. 20
Eskila arcb. 341
Eskymáci 218
Ethelbert z Kentu kr. 208
Etherius z Osmy bisk. 279
Eugen bisk. vizig. 203
II. páp. 255
III. páp. 338, 339
Eunomius cirk. hist. 147
Eurich kr. vizig. 203
Eustatius bisk. 118
Eutyches archimandrita 127
Euzebius Pamfilov bisk. cezar. 145

FABIÁN páp. 77
Fabiola 190
Fabre Cl. cirk. hist. 27
Fabricius O. cirk. spis. 19
Fejér Juraj cirk. hist. 18, 20
Felicissimus 78
Felicita sv. 60
Felix diak. 118
bisk. z Aptungy 136, 279
sv. z Noly 189
z Valois 391
Ferdinand I. Kastilský 329
Févre cirk. hist. 27
Filip ap. 47, 55
Benizzi 401
Krásny kr. fr. 363
Švábsky 348
II. August kr. franc. 349
Filkorn Eug. dr. 12, 29
Filón fil. 36
Flacius Matej 26
Flavia Domitilla 59
Flavián patr. 127
Carihradský 166
Flavius Jozef 53
Philostratus 67
Fleury Claude cirk. hist. 27
Fliche cirk. hist. 28
Flodoard hist. 26, 285
Reimský spis. 258
Focius patr. 232, 245, 267, 275, 282
Formozus páp. 220, 253, 257
Fotin bisk. 113
Fotinus zo Sirmia 119
Fra Dolcino 407
Fraknói V. hist. 18
Frangipani 336
Franko z Kolína 426
z Paríža 426
Frankovia 206
František Assiský 394, 397.
Fredegunda 207
Fridolín sv., misionár 211
Fridrich Barbarosa 337, 340, 377
Lotarinský Karol 263
Švábsky 378, 404
II. cis. 349, 354
Frízovia 212
Fulgentius z Ruspe cirk. hist. 154
Funk F. X. cirk. hist. 16, 28

GABELBART SVEN kr. dánsky 218
Gabriel archan. 240
Gaetani kard. (Bonifác VIII.) 363
Gaius kňaz 51
Galerius 62
Gallandi Andr. cirk. hist. 19
Gallus brat Juliánov 103
cis. 61
sv. 211
Garibald z Lüttichu 305
Gaston franc. šľachtic 390
Gaudentius arcb. 231
Gejza knieža uh. 230, 236
I. kr. uh. 364
Gelazius I. páp. 178
II. páp. 334
Gennadius kňaz marseill. 153
Genovéva sv. 207
Genzerich kr. vandal. 205, 242
Gerard predst. kl. 403
Saragelli 407
z Borgo 407
Gerbert (Silvester II.) 285
Giacopone da Todi 425
Giry spis. 21
Glaber Rud. mních 285
Goar J. cirk. hist. 18
Gorazd bisk. 227
Gordián cis. rím. 60
Gosbert vojv. 211
Gotfríd z Bouillonu 376
Gothofredi J. cirk. hist. 18
Góti 202
Gotšalk knieža bodr. 233
Gottschalk mních 280
Gourdon de Genouillac spis. 21
Gracián mních, prof. 421
cis. Záp. 105
Graffin cirk. spis. 19

Gregor Naziánsky bisk. 146
Nysenský teol. 147
Taumaturgus 61
Tourský 26, 155, 192, 207
Veľký 155, 242, 283
II. páp. 213, 214
III. páp. 214
IV. páp. 217, 255
V. páp. 261
VI. páp. 262
VII. páp. 314, 321, 330
VIII. 334
IX. páp. 355
X. páp. 361
XIII. páp. 22
Grimoald kr. longob. 204
Gualbertus Ján opát 302
Guibert cirk. spis. 19
Guidi cirk. spis. 19
Guido opát kart. 388
cis. 253, 257
Tuscijský 253
z Arezza 305, 426
Guiskard Rób. 265, 327
Gylas náč. 236

HABSBURG RUDOLF 362
Hadrián I. páp. 244
II. páp. 225, 257
IV. páp. 339, 341
V. páp. 312
Haeckel Ern. 43
Hagar 239
Hahn Jur. cirk. hist. 19
Hakon Dobrý kr. 218
Halitgar z Cambrai 308
Halský Alexander 418
Harald kr. dánsky 217
Hardašin bisk. 126
Harnack Ad. teol. 28, 393
Hartvík kronikár 237
Harttung hist. 18, 21
Hasmonovci 35
Hauck Alb. spis. 28
Hauptmann spis. 21
Havolani 234
Haymo bisk., cirk. hist. 25, 284, 305
Hedviga sv. 231
Hefele K. J. cirk. hist. 16, 28
Hegesippus hist. 24
Helena sv. 98
veľkňažňa rus. 232
Heloiza 416
Helvidius bludár 188
Henrich Pyšný 337
Raspe 358
z Toulousu 406
I. kr. ang. 332
I. kr. franc. 329
I. Vtáčnik kr. 233
III. cis. 254
III. kr. ang. 354
IV. cis. 324, 326
V. cis. 333
VI. cis. 345
Heraklius cis. 131, 220
Herder Ján, fil. 12
Heriotheus kňaz 236
Hermann Krivý 285, 434
zo Salza 404
Hermenegild kr. vizigot. 203
Herodes Agripa 51
Hieronym sv., cirk. Otec 150
Hilárion z Gazy sv. 172, 188
Hilarius mních 143
sv., bisk. poitier. 150
Hildebrant mních (Gregor VII.) 314, 321
Hildegarda sv. 417
Hilgenfeld Ad. cirk. hist. 28, 170
Hillin arcb. 342
Hinkmár Reimsky arcb. 256, 284
Hohenštaufi 339
Holl K. cirk. hist. 28
Hormisdas páp. 166
Honoratus sv. 173
Honorius cis. 107, 138
I. páp. 132
II. páp. 265, 336
III. páp. 355
IV. páp. 362
prípad 134
Horoy cirk. spis. 19
Hozius bisk. z Kordovy 111, 114
Hughes Ph. cirk. hist. 28
Hugo kr. provenc. 259
Veľký opát 301
z Payns 403
zo Sv. Viktora 417
Hukbald zo St. Amand 305
Humbert kard. 263, 278, 285
Hunerich kr. vandal. 205
Hunovia 219
Hübner cirk. spis. 19
Hübsch cirk. spis. 19

Hyginus bisk. z Kordovy 120
Hypolit R. muč. 60

CHABOT cirk. hist. 18, 19
Chabr mních 224
Chadidža manž. Mohameda 238
Chalarich kr. svev. 205
Chelderik III. kr. frankský 243
Chevalier cirk. spis. 19
Chlodvik kr. fran. 204, 206
Chlotilda princ. burg. 206
Chobot cirk. hist. 29
Choisy Fr. T. spis. 27
Chorváti 219
Chotimír knieža 220
Chrodegang bisk. 297
Chryzologus Peter bisk. 153

IAMBLICHUS neoplat. 68
Ibas kňaz 126, 130
Ibn Gebirol 416
Ignác Antiochijský sv., bisk. 59
  patr. 224, 232, 273
Igor knieža 232
Ijjas Ant. cirk. hist. 29
Ildefons z Toleda bisk. 203, 283
Imrich sv. 312
  kr. uh. 350, 364
Ingeborga 349
Inocent I. páp. 192
  II. páp. 336
  III. páp. 247, 347
  IV. páp. 357
Isaurský Leo III. 269
Instancius bisk. 120
Irena cis. 247
Ivo z Chartes 389
Izák Angelus 379
Izidor Merkator 289
  Sevilský hist. 25, 155, 201, 203, 283
Izjaslav veľknieža 232
Izmael 239

JAFFÉ Filip cirk. hist. 17
Jagelo knieža 231
Jakub ap. 52
  Afrahat bisk. 149
  de Voragine 434
Ján ap. 54
  arcb. z V. Moravy 228
  bisk. v Trani 277
  presb. 54
  Bezzemok kr. ang. 349, 353
Bonus z Mantuy 401
Damašský sv., cirk. Otec 267, 282
Gratián arcikňaz 262
Gualbertus opát 302
Klimakus 154
Scotus Eriugena 281
Scholastik patr. car. 169
Torquemada 290
Zlatoústy 147
z Brienne 381
Ján z Mathy sv. 391
z Muris 426
I. páp. 204
IV. bisk. vých. 133
VIII. páp. 219, 257
IX. páp. 227
X. páp. 235, 253, 258
XI. páp. 259
XII. páp. 253, 259
XIII. páp. 260
XIV. páp. 260
XV. páp. 230, 260
XVI. páp. 261
XVII. páp. 261
XVIII. páp. 261
Janus 39, 185
Jaquin cirk. hist. 28
Jaroslav Múdry knieža 232
Jeremiáš II. patr. 233
Jeruzalemský Cyril 147
Ježiš Kristus 42
Joachim z Fiore 406
Johanna „páp." 256
Jonáš Orleánsky bisk. 271
Jovián cis. 105, 116
Joviniánus bludár 188
Judáš Tadejský ap. 55
Julián bisk. z Eklana 139
  Flavius Klaudius apost. 103
Július Sextus afr. 80
  I. páp. 113
  II páp. 245
Junona 39
Jupiter 39
Justinián I. (Upravda) cis. 129, 440
Justinián II. cis. 134
Juvenkus špan. kňaz 153
Jütovia germ. nár. 208

KABOS hist. 20
Kalisti Niceforus 25
Kalixt I. páp. 77
  II. páp. 334

Kandaka kr. 47
Kandra hist. 20
Kant Em. 12
Kanut Veľký kr. 217
  II. sv., kr. 217
Karakalla kr. sýr. 60
Karloman kr. 243
Karol Veľk. 243, 249
  Holý cis. 252
  Martel 213
  Róbert 359
  z Anjou 359
  II. kr. neap. 362
  III. Tlstý cis. 253
  IV. cis. 234
  V. cis. 247
Karolingovci 241, 253
Karpus muč. 60
Kasián Ján 152
Kasiodor cirk. hist. 25
  spis., fil., opát 154, 176, 201, 283
Katerkamp cirk. hist. 28
Kaufmann spis. 21
Kautský socialist. 12
Kazaly Imrich cirk. hist. 29
Kazimír kr. 231
Kehr cirk. hist. 17
Kerz Fr. cirk. hist. 28
Kilián bisk. 211
Klára sv. 395
Klaudius bisk. tur. 271
Klement sv., páp. 224
  II. páp. 262
  III. protipáp. (Wibert) 327, 331, 345
  IV. páp. 359
  V. páp. 363
Klimakus Ján 154
Knauz F. cirk. hist. 20
Knöpfler cirk. hist. 28
Kocel knieža 225
Koloman kr. uh. 323, 331, 364
Kolumbán sv. 211
  írsky mních 207
  st. írsky opát 209
Komodián kresť. bás. 80
Komodus cis. rím. 60
Konrád z Magdeburgu 412
  III. kr. nem. 338, 377
  IV. kr. nem. 358
Konradino 359
Konštancia (matka Fridricha II.) 345
Konštanc II. cis. 133
Konštancius cis. 113
Konštantín (Metod) bisk. 223
  Chlorus 62
Konštantín Silvanus z Cibossa 268
  Veľký 62, 98, 100, 101, 242
  IV. Pogonatus cis. 133
  V. Kopronymus 269
  VI. 270
Korbinián sv. 212
Korff H. cirk. hist. 18
Kornelius páp. 61, 77
Kosmas kronikár 26
Kozari 224
Kozmos proticis. 269
Kraus Fr. X. cirk. hist. 28
Krescentius II. konz. 260
  III. patricij 261
Krescens 69
Krištof páp. 258
Krištůfek Fr. cirk. hist. 28
Kristus Ježiš 42
Krüger cirk. hist. 18
Krynicki Wl. cirk. hist. 29
Künstle Kar. spis. 21

LABBÉ cirk. hist. 18
Lacombe cirk. hist. 28
Ladislav sv., kr. uh. 237, 331
Lambert cis. 253, 257
  kard. 336
Lando páp. 258
Landulf kňaz 265
Lanfrank z Pavie 285. 415
Langton arcb. 350, 353
Laurentius páp. 204
Lazar z evanj. 69
Leander sv., arcb. sevil. 203
Leclercq cirk. hist. 18, 19
Leo Veľký páp. 153, 183, 242
  z Ochridy arcb. 277
  III. Isaurský 242, 247, 269
  IV. cis. 270
  IV. páp. 255
  V. Arménsky cis. 271
  V. páp. 258
  VI. cis. 277
  VII. páp. 259
  VIII. páp. 259
  IX. páp. 263
  XIII. páp. 14
  XIII. a glagolika 235
Leoncius Byzantský teol. gr. 153
Leonidas muč. 60
Leopold vojv. rak. 378

Leovigild kr. vizig. 203
Lerinský Vincent sv. 152
Lessing 12, 24
Liberius páp. 113, 118
Licinius 62, 99
Litevci 231
Luiprand bisk. 258, 283
Lombardský Peter 417
Longobardi 204
Loofs Fr. cirk. hist. 28
Lortz J. cirk. hist. 28
Lotár I. cis. 248, 252
III. cis. 336
Löffler Klem. cirk. hist. 28
Löwenfeld S. cirk. hist. 18
Lucca G. cirk. hist. 28
Lucián 80
zo Samosaty 68
Lucifer bisk. z Calaris 115, 118
Lucilla vd. 136
Lucius páp. 61
II. páp. 338
III. páp. 345
Lukáš sv., ev. 55
Lupus opát z Ferrières 280
Luschin v. Ebengreuth spis. 21
Lutici 233
Lužickí Srbi 234

ĽUDMILA sv. 229
Ľudovít Durínsky 381
Nemec 223, 229
Pobožný 217. 247, 252
Veľký kr. uh. 231
II. cis. 252
VI. kr. franc. 336
VIII. kr. franc. 411
IX. sv., kr. franc. 381

MACEDONIUS bisk. 116
Maďari 200, 236
Magistretti cirk. spis. 19
Magnecius 102, 113
Maimonides Mojž. 416
Majola opát 301
Majorín protibisk. 136
Makabejčania 35
Makrián vojv. 61
Makrina 147
Maltzew A. cirk. hist. 18
Mamertus bisk. vien. 185
Manfred Štauf 358
Manacorda O. cir. spis. 19
Mani 75
Mansi cirk. hist. 18, 27
Maratonius 116
Marcel z Ankyry 112, 119
Marcion 75
Marcus z Memfidy 119
Marek sv., ev. 55, 70
Marcheinecke cirk. hist. 28
Marinus II. páp. 259
Marion L. cirk. hist. 28
Marius Merkator 140
Maron sv., mních 135
Marozia 258
Markus Aurelius cis. 59
Mars 39
Martel Karol 213, 241
Martin sv. z Bragy arcb. 205, 283
sv. z Brakary 173
sv. z Tours 120, 173, 189
I. páp. 133
IV. páp. 362
Marucchi spis. 21
Marx J. cirk. hist. 28
Marx Karol socialista 12
Matej ap. 55
Matilda markgr. 326, 331, 337
Matúš ap. 55
Maxentius cis. 62
Maximián Herk. cis. 61
Maximilla mont. 78
Maximius Daja cis. 62
Trák cis. rím. 60
Maximus cis. 120
sv. 154
Melania ml. sv. 190
Melecius bisk. 78, 118
schiz. 110
Melchiades (Miltiades) páp. 63, 136
Melitus sv., bisk. lond. 208
Memphis 38
Menander 75
Mensurius prim. kart. 136
Mercati A. cirk. hist. 18
Merovingovia 206
Methodius bisk. olypm. 80, 121
Metod sv., arcb. 223, 228
Mieško knieža 231
II. kr. 231
Migetius 279
Migne J. P. cirk. spis. 19
Michal Cerulárius patr. 245, 277
III. cis. 223, 273
VIII. Paleologus 361

Michalcescu cirk. spis. 19
Mikuláš Mysticus patr. 277
Mikuláš z Kolína 380
I. páp. 220, 225, 256
I. páp. a Bulhari 274
II. páp. 264
III. páp. 362
IV. páp. 362
Miltiades (Melchiades) páp. 63, 136
Minerva 39
Minucius Felix apol. 79
Miraeus cirk. hist. 19
Mistevoj knieža 233
Mithra 38
Mohamed 238
Mojmír I. knieža 221, 222
II. knieža 227
Mojžiš bibl. 238
Mojžiš bisk. z Choren 150
Maimonides 416
Moloch 38
Monas 77
Monika sv. 151
Montanus z Frygie 78
Moroni Gaetan. cirk. hist. 28
Moscheim J. L. cirk. hist. 28
Mothmer pozri Muthmer
Mourret cirk. hist. 28
Möhler J. Adam cirk. hist. 28
Muratori L. A. cirk. hist. 18, 20
Muthmer prep. spišs. 367
Müller arch. 21

NAIN DE TILLEMONT, SEBAST.
hist. 27
Napoleon cis. 247, 403, 404
Narbey cirk. hist. 18
Natalis Alexander cirk. hist. 27
Nau cirk. spis. 19
Nazianský Gregor cirk. Ot. 146
Neander cirk. hist. 28
Nektarius patr. 183
Nemec Fr. prof. 29
Nepos bisk. 72
Nero cis. 58, 59
Nestor mních rus. kronikár 232
Nestorius patr. car. 124
Niceforus cis. 267, 271
Kalisti cirk. spis. 25
Nikeforus Fokas cis. 306
Niketa z Remeziany 97
Niketas mních 278
Ninián sv., br. mis. 209
Noetus zo Smyrny 77
Norbert sv., opát 337
Normani 218, 231, 341
Notker Balbulus 285
Physikus 285
Novacián 78
Nussi V. cirk. hist. 18
Nysenský Gregor cirk. Otec 147

ODO opát 301
Odoakar cis. 201, 204, 242
Oktavián páp. 259
Olaf kr. 218
sv., kr. 218
Olaf Trygvazen kr. 218
Oľga rus. veľkňažňá 232
Olivi Peter Ján 407, 421
Omadejovci 370
Ondrej ap. 55
sv., pust. (Svorád) 303, 312
II. kr. uh. 237, 350, 364, 380
Ordericus Vitalis cirk. hist. 25
Ormuzd 38
Orozius cirk. hist. 25
Orsi Augustín cirk. hist. 128
Orsini rím. šľacht. 361
Osiris 38
Oskar mních 217
Ostrogóti 203
Otfríd mních 284
Oto z Brunschweigu 348
z Freisingen hist. 26
I. Veľký cis. 230, 233, 253
II. cis. 230, 231, 260
Otokár II. Přemysl 362

PAGI Anton cirk. hist. 27
Pagi Fr. cirk. spis. 27
Pagnini G. cirk. hist. 28
Pachomius sv., mních 171
Paladius bisk. 208
Pamfilius muč. 121
Pamphilius bisk. cez. 80
Papias 54
Paschal I. páp. 255
II. páp. 332
III. páp. 252, 343
Paschasius Radbertus opát 280, 284
Paschini P. cirk. hist. 28
Pastor L. cirk. hist. 28
Patrík sv. 208
Paulín bisk. yorský 208
z Aquileje 282

Paulinus bisk. 118
z Noly 153, 173, 190
Pavol ap. 48, 49
bisk. bulh. 220
Diakon 26, 250, 284
Warnefried 282
z Carihradu patr. 133
zo Samosaty 77, 110
z Théb anachoreta 171
Pelagius mních 139
II. páp. 117
Perpetua sv. 60
Perret cirk. spis. 19
Perugini cirk. hist. 18
Perún boh 222
Peter ap. 51
kr. uh. 237
Amiensky pust. 375
Aragonský kr. sic. 362
Damiansky 264, 283, 328, 389
de Bruys 406
Chrysologus bisk. 153
Ján Olivi 407, 421
Lombardský 417
Pizanský 284
Valdes 409
Peterffy cirk. hist. 18, 21
Petráš L. cirk. hist. 29
Pflugh cirk. hist. 18, 21
Pierleoni 336
Pikti 208
Pilgrim mis. 236
Pindar 38
Piper cirk. spis. 21
Pipin 215
Krátky 243
Pirmín bisk. 211
Pius I. páp. 59
VII. páp. 247
Planck cirk. hist. 28
Platón 38
Plaucius Lateranus 63
Plotin 68
Pogonatus Konštantín IV. cis. 133
Polabskí Slovania 233
Polykarp bisk. 79
Pomorani 234
Pompejus cis. 35
Poncián páp. muč. 60
Porga knieža 219
Porphyrius neoplat. 68
Posse spis. 21
Potinus muč. 60
Poulet Ch. cirk. hist. 28
Praxeas 77
Pribina knieža 221, 302
Priscián lat. gram. 201
Priscilián bisk. 120
Priska mont. 78
Prokleus neoplat. 68
Prosper Viaud františkán 435
Prosper z Akvitanie 143 153
Prudentius mních 280
Klemens cirk. básn. 153
Přemyslovci 234
Přibik Pulkava hist. 26
Pseudo-Izidor 289
Pulcheria cis. 128

QUIRINUS 69

RABANUS MAUNUS 280, 284, 305, 308
Raček B. SJ cirk. hist. 28
Radim arcb. 231
Radlo mních, 236
Raidmund Toulouský 376
z Dasselu 341
z Puy 403
Rapant Dan. hist. 222
Rastislav knieža 222
Ratari 234
Ratramnus mních 280, 284
Raymund Lullus 421
Raynald Oderich cirk. hist. 27
Rekared kr. vizigót. 203
Rembert bisk. 217, 218
Remigius sv., arcb. reim. 206, 207
Renan Ern. 397
Rietsch spis. 21
Richard Cornwallský 358
Levovo Srdce 346, 378
zo Sv. Viktora 418
Ripuarskí Frankovia 206
Róbert (Rolf-Rollo) kr. norm. 218
Ambriselský 389
Guiscard vojv. 265, 327
Pulleyn 417
Sorbon 423
z Molesme 386
Rodrig — Diaz (Cid) 370
Roger Bacon 421
knieža norm. 337
II. 341

Rohrbacher cirk. hist. 27
Roland kard. 342
kňaz 324
Rolf (Rollo-Róbert) kr. norm. 218
Rollo (Rolf-Róbert) kr. norm. 218
Romuald sv., opát 301
Romulus Augustulus 201, 204, 246
Roscellin i Compiègne 416
Rosenberg Alfred 43, 50
Rossi arch. 19, 67
Roswitha mníška 282
Rotharius bisk. zo Soissons 256
Rudolf Gláber 285
Habsburg 362
Švábsky 325
Rufin z Akvileje cirk. hist. 25
Rufinus cirk. spis 121
Ruinart cirk. hist. 18
Rupert sv., bisk. 212

SABA sv. 172
Sabelius z Líbye 77
Sajdak cirk. spis. 19
Saladin 378
Salickí Frankovia 206
Salvián bisk. 120
cirk. hist. 153
z Marseille 193
Samo knieža 221
Samsour J. dr. cirk. hist. 28
Sanktus muč. 60
Sasi 208, 215
Saturn 39
Sauer spis. 21
Schaf cirk. spis. 19
Schell Herman 50
Schlosskönig 218
Schmidlin J. cirk. hist. 28
Schmidt J. cirk. hist. 28
Schneider cirk. hist. 18
Schöll cirk. hist. 18
Schröckh M. cirk. hist. 28
Schrötter spis. 21
Schubert H. cirk. hist. 28
Schürer Osk. arch. 20
Schwartz Ed. cirk. hist. 18
Scotus Eriugena 284
Sebastián sv., muč. 60
Segreti cirk. hist. 17
Seleucidi 34
Semler J. S. hist. 28
Seppelt Fr. X. cirk. hist. 28
Septimus Severus cis. rím. 60
Sergius páp. 134
patr. 131, 277
II. páp. 255
III. páp. 258
IV. páp. 261
Severín sv. 212
bisk. vých. 133
Sickel spis. 21
Siegebert z Gemblours hist. 26
Siverius páp. 166
Silvester páp. 111, 179, 242
II. páp. 237, 261
III. páp. 262
Silvius Eneáš hist. 26
Simeon opát 267
Simeon Metaphrastes 283
Sisinnius patr. 277
Sixtus II. páp. 61
Slováci 222
Slovania 200
Slovania Polabskí 233
Slavníkovci 230
Slepý Didymus teol. 147
Sofronius mních palest. 132
patr. jeruz. 153
Sokrates 38, 40
Sorbon Róbert 423
Sozomenus cirk. hist. 114
Spengler 24
Spetia cirk. hist. 17
Spondanus z Pamier bisk., hist. 27
Srbovia 220
Stanislav sv., bisk. 231, 312
Stellarius cirk. hist. 19
Stock Šimon mních 400
Stolberg Frid. Leop. spis. 28
Sulpicius Severus cirk. hist. 25, 58
Sušil cirk. spis. 19
Svätopluk knieža 226
Sven Gabelbart kr. dánsky 218
Svédi germ. kmeň 205
Svjatoslav veľknieža 232
Svorád (Ondrej) pust. 303
Symachus páp. 204
Synezius z Cyreny cirk. hist. 149

ŠALAMÚN kr. uh. 364
Šavol (Pavol) 48, 49
Šimon Magus z Gitty 71, 75
Zelot. sv., ap. 55
z Montfortu 409
Škoti 208
Špirko J. dr. 20

Štaufi 341
Štefan sv. muč. 185
opát cist. 386
sv., kr. uh. 230, 236, 312, 364
z Thiers sv. 389
I. páp. 89
II. páp. 243
IV. páp. 255
V. páp. 227
VI. páp. 257
VII. páp. 259
VIII. páp. 259
IX. páp. 264
Švábi 211

TACIÁN apol. 79
Tadeáš zo Suessy 357
Tadejský Judáš ap. 55
Tanchelm z Brabantu 406
Tankred 376
kr. sicil. 346
Teobald Visconti 361
Teodelinda kr. 212
Teodor Askidas bisk. cez. 129
arcb. canterburský 308
Studita opát 267, 271
z Mopsvestie bisk. 123, 148
I. bisk. vých. 133
Teodorich Veľký 204
Teodora cis. 271
senat. star. a mlad. 258
Teodoret Cyrský bisk. 25, 148
Teodot z Byzanc. obch. 77
Teodulf z Orleansu teol. 270, 284
Teodozius I. Veľký 106
II. cis. 107
Teofil bisk. gót. 202
z Alexandrie 121
Teofylakt konz. 258
Thebutis protibisk. 72
Theiner Augustín cirk. hist. 20, 27
Tillemont hist. 114
Timotej bisk. 55
Titus vojvod. 53
bisk. 55
Flavius Klemens konz. 59
Todesco L. cirk. hist. 28
Tománek Fr. dr. spis. 18
Tomáš ap. 55
Akvinský sv. 71, 419
Becket 352
Torquemada Ján 290
Tourský Gregor bisk. 26, 155
Trajan cis. rím. 59
Turner cirk. hist. 18

UBERTINO Z CASALE 407
Ugolino kard. (Gregor IX.) 396
Ulfila bisk. 202
Ulrich bisk. augsb. 306
Unni mision. 218
Urban II. páp. 331
III. páp. 345
IV. páp. 358
Ursín diakon 119

VÁCLAV sv. knieža 229, 312
I. 390
Valens cis. 203
Valent sv. 212
Valentinián I. cis. Záp. 105
II. cis. 106
III. cis. 203
Valentinus gnostik 75
Valerián cis. 61
Vandali 205
Variahovia 232
Vatasso cirk. spis. 19
Venilo zo Sens 280
Vespazián cis. 53
Vigilancius bludár 188
Vigilius páp. 117, 130
Viktor sv. 174
II. páp. 263
III. páp. 331
IV. páp. 342
Viktorín cirk., bás. 80
Viktorinus muč. 69
Viliam Dobyvateľ 332, 352
Holandský 358
z Aquitánie 301
z Hirschau 302
z Champeaux 416
z Maleval 401
I. kr. norm. 341
II. kr. ang. 332, 352
Vincent Beauvais 421
Lerinský sv. 152
Vioud Prosp. 435
Virgilius bisk. soľnohr. 220
Visconti Teobald 361
Vizigóti 202
Vladimír veľknieža 232
Vladislav Poľský 350
Vogüé cirk. spis. 19

Vojtech sv., bisk. 230, 236, 312
Vratislav II. kr. 231, 234

WAGNER VL. 20
Waik (sv. Štefan) 236
Walahfrid Strabo opát 284
Waldrada konkub. 256
Walch cirk. hist. 19
Walter cirk. hist. 18
z Vogelweide 347
zo Sv. Viktora 418
Wazo z Lutychu 411
Watterich cirk. hist. 18
Wibert arcb. (Klement III.) 327, 331, 345
Widukind vojv. 216
Wiese Erich, arch. 20
Wiggers spis. 22
Wiching bisk. 226, 302
Wikingovia 199, 218, 232
Wilibrord 212, 214, 217
Wilpert arch. 19, 67
Winfrid (Bonifác) 213
Witiza kr. vizig. 297
Wolfgang sv., arcb. 230, 236, 297, 305, 312
Wolfram z Eschenbachu 425
Wulfila 115

XIMENES kard. 117, 303

ZACHARIÁŠ páp. 243
Zaratustra 38
Zefirín páp. 77
Zeno cis. 129
Zeus 38
Zlatoústy Ján sv. 147
Zosimus páp. 139

UKAZOVATEĽ VECNÝ A MIESTNY.

AACHEN 250
Abauj 364
abbacomites 299
adopciánizmus 279
Adrianopolis 203
advent 185
Advocatio Ecclesiae 248
Aelia Kapitolina 54
ačtiáni 114
agapy 87
Agda, syn. 181
akaciánska schizma 129
Akkon 382
— Ptolemais 362
akoimeti 173
akolyti 83
akty mučeníkov 18
pápežov 17
Albano 428
albigénci (Albi) 408
Alexandria 344
alexandrijská škola 144
Alhambra, palác 370
alchimia 412
allodium 297
amalrikáni 407
ambarvalia 185
Amphilochia 282
anachoretský život 171
anály ruské 232
Ancona 244
Annales ecclesiastici od Baronia 26
anomoei 114
antidikomarianiti 119
antidoron 181
antinominizmus 75
antiochijská škola 144
Antiphonarium 180
antitrinitárske kacírstvo 71
antoniti 390
antropologický spor 135
apelácie z východu 166
apelačná inštancia 113
apokalyptické sekty 406
apokastáza 121
apokriziári 156
apostázia 183
apoštolská komora 428
konštitúcia 148
penitenciaria 427
právomoc sv. Štefana 237
apoštolské kánony 169
vierovyznanie 80
apoštolskí bratia 407
Otcovia 10
vikári 164
apoštolský koncil 52
Arausicanum II, syn. 143
arcibiskupi 290
Areopag 71
archeologia christiana 14
kresť. 21
Arelát, syn. 113, 136
archidiakonát gemerský 364
hontiansky 364
komarniansky 364
novohradský 364
šaštínsky 364
trenčiansky 364
archidiakonský úrad 156, 290
archipresbyterský úrad 156, 291
ariánizmus 116
arkanná disciplína 87
Arles, syn. 113
Armagh 209
Arménia 70
ars christiana 14
asketika 170
Athos, mníš. repub. 267
Atlas hierarchicus 22
atrium 187
audiani 119
augustiniáni 368, 389
eremiti (OESA) 401
augustinizmus 142
Augsburg 211

autodafé (actus fidei) 413
avignoský exil 343
azylné právo 108
azyma 277

BAGDAD 376
bakalaureát 423
Bánovce 222
Bardejov 367
Barbati 302
básnictvo kresť. 425
Bazileja 211
bazilika sv. Marka 286
— staveb, sloh 186
Bec, kl. 285
Beccum, smluva 352
Belehrad Stolný 237
bernardíni, rehoľa 387
benátsky mier (1177) 344
benediktíni a kultúra 175
Benevent 359
Beröe 114
bezženstvo kňazov 82
Bibliotheca (Myriobiblion) 282
Bihorsko 364
bigamia 158
Bín Malý pri Komárne 424
birmovanie 181, 432
biskupi 70
vidiecki 161
biskup. kancelár (scholasticus) 422
Bithynia 111
Bobbio, kl. 175, 300
bogumili 268
Bohočlovek 43
bohočlovečenstvo 123
Bohorodička 124
bohoslužba 86, 176, 303, 431
Boleslav Stará 230
boj ikonoklastický 271
bonoziáni 119
Bosna 220
bosoráctvo 310
bozk pokoja 86
Božie Telo sviatok 434
Boží mier 312
božie súdy 310
brahmanizmus 38
Bratislava 367
bratstvo modlitbové 299
mostárov (Fratres pontifices) 391
Brémy 216, 249
Breviloquium 420
Břevnov 230
Británia 70
britiáni rehoľ. 401
budhizmus 38
budinská syn. (1279) 368
Bullarium Romanum (Cocquelines) 17
bula Silvestrova 237
Byzancia 100, 133
byzantská kultúra 245
byzantský sloh 286
Bzovík kl. 367

CALCULUS PISANUS 22
Camaldoli 301
caesar divinus 39
Canonici regulares s. Sepulchri Hierosolymitani 390
Canossa 326
Cantatorium 180
Carihrad 100, 133
pseudosyn. 269
snem II. 117; III. 133; IV. 275; V. 131
Carthusia 388
Castelgandolfo 245
celibát 84, 159, 297
census 429
centralizácia kláštorov 300
centrálny sloh 186
Centurie Magdeburské 26
ceremoniálne predpisy 47
ceremoniálny zákon 52
cézaropapizmus 101, 251, 266, 355
ciborium 187
cilicium 183
cintoríny 87, 95
Cirkev grécka 266
a majetok 83
a synagoga 46
a štát 292
a židia 386
— jednota 81
— organizácia 45
— pospolitosť 44
— právna osoba 63
— verejno-právna spol. 98
počiatočná 46
svetová 47
viditeľná 46
cirkevná jednota 329
organizácia v Uhorsku 237

cirkevné hodinky 179
tresty 321
umenie 423
úrady 156
cirkevní dejepisci 25
cirkevný poklad (thesaurus Eccl.) 433
štát 242
cisára rím. práva a úlohy 247, 248
cisterciáni 386
Citeaux (Cistercium) 386
Civitas Dei (sv. Augustín) 12, 152
christiana 249
Leonina 255
Clairvaux, kl. 387
Clerandon, snem 353
Clermont 331
Cluny 301, 314
Collecta 177
collegia funeratica 84
Compiègne 305
Confessiones 151
Constantini donatio 26
consolamentum (potešenie) 408
constitutio Lothariana 255
constitutum Constantini 244
convenenza 408
conversi (fratres) 307
Corbie, kl. škola 284
Corpus scriptorum Eccl. lat. 19
Cortenuova 356
cubicularii 428
cudzoložstvo 192
Cyprus 378
cyrilika 224

ČANÁD kl. 236, 237
čarodejstvo 58, 310
Červený Kláštor na Dunajci 367, 389
červený (kard.) klobúk 428
Český les 219
Čierna Hora 220

DALMÁCIA 69
dalmatika 180
Damieta 381
Decretales Gregorii IX. 421
Decretum Gratiani 421
definícia cirk. dej. 11
dejepisci cirkevní 25
francúzski 27
nemeckí 28
slovanskí 28
dekan 290
dekrét, voľba páp. 264
demiurg 72, 74
Denis St., kl. 243
desatiny 250, 298
desiatky 250, 298
deterministi 12
Detská výprava kríž. (1212) 380
Devín 364
De vocatione gentium 143
diakoni 46, 82
diakonisy 83
Diakovce, ben. kl. 303
diaspora 36
dictatus papae 330
Didache 79
diecéza 161, 429
diplomatika 21
diptychy 180
disciplina arcani 87
Divina Comedia 425
divinus caesar 39
dlhí bratia 121
Dokum 215
dominikáni 398
donáti 173
donatio Constantini 26, 244
donatisti 137
donatizmus 135
zánik 138
dórske sťahovanie 199
dôchodky pápežské 429
dôležitosť cirk. dej. 12
Dravce (Spiš) 368, 390
Dražovce pri Nitre 369
Drontheim 218
dualizmus gnost. 73
Ducatus Romanus 243
Dura — Europos 87
dvorná škola (karoling.) 284

EBIONITI 72
Edikt milánsky 63
tolerančný 62
Edesa 70
Efeza, snem (431) 125
Egypt 70
Eichstätt 214
ekthesis 133
Eliáša sv. kostol 232
jaskyňa 400
elkasaiti 72
Elvírska synoda 84, 189
Emauzy 234

endura 409
Engaddi 36
entuziasti 119
Epifánia 91, 184
epigrafika 21
epikleza 178
epikureizmus 39
eremitský život 171
Erfurt 214
éry 22
esseni 36
Esztergom-mezõ 367
Eucharistia 432
eucharistická obeť 86
euchiti 119
Euchologion od Goara 18
eulogia 87, 181
eunomiáni 114
Evangeliarium 180
exarchát v Cezarei 163
v Efeze 163
v Heraklei 163
v Ravene 242
exarchovia 163
exempcie klášt. 300
exkomunikácia 309
Exorcisti 83
exorcizmus 181
exukonciáni 110, 114
ezoretické učenie 76

FANO (Italia) 244
farizeji 35
farnosti 161, 291, 364
farské školy 285
farskí vikári 430
farský systém 161
fary panské 161
zemepanské 162
fatalizmus mohamed. 240
Fatimidi 371
Faviána, kl. 212
feudalizmus 254, 293
feudum 293, 295
filiálne kostoly 162
filioque 117, 227, 275, 278, 361
Filipopolis 113
filológia 21
Fontévraud pri Angerse 389
Forscheim, snem 326
formula sirmijská 113
Frankfurt, snem (794) 279
Frascati 428
fraternity 367
fraticeli 398
fratres conversi 302, 307
frizinské pamiatky 234
Fulda 215, 250
klášt. škola 284

GALLEN ST. kl. 211, 250
kl. škola 284
Gelnica 368
generálni vikári 429
genetické cirk. dej. 24
Germánia 69
geto 383
gibelini 348
gladiátorské hry 39
glagolika 224, 235
glagolské knihy 235
glosárie 21
gnosticizmus 71, 73
gnozis 73
Gomorrhianus (Petra Damianského) 283
gotika 424
Graduale 178
Grandmont 389
grécka cirkev 266
gregoriánske idey 315
gregoriánsky kalendár 22
spev 20
Grónsko 218
Guastalla, syn. (1106) 332, 365
gyrovagi 173

HAGIA SOFIA, baz. 100, 380
hagiografia 434
Halberstadt 249
helenizmus 36
Henkelkreuz 63
henriciáni 406
heptarchie 208
heraldika 21
Hercegovina 220
heréza nikolaitov 278
hermeneuti 156
hermeneutika 148
heteruziáni 114
hierarchia 82, 156, 288, 426
Hippo 152
Historia Francorum 155
historický materializmus 12
hlaholika 224, 235
Hnezdno 230

homagium 294, 319, 331
homilia 178
Homiliarium 284
homoei 114
homoejský smer 115
homoiuziáni 114
homousios 111, 112
Hora Čierna 220
hospitaliti (nemí bratia) 390
Hrabkov (Šariš), ben. kl. 303
Hradište — Klíž 369
Hromnice sviatok P. M. 186
hudba cirk. 305, 426
humiliáti 391
Huncovce 368
Hy, ostrov 209
hyperdulia 434
hypostasis 115

CHALCEDON, snem 128
Chartres 425
Chartreuse 388
chiliazmus 72
Chmeľov (Šariš) 368
choreuti 119
chronologia 22
chronologické rozdel. cirk. dej. 14
Chur (Švajč.) 211

IKONOKLAZMUS 247, 271
Ilava 367
illiterati 302
imperium mundi 248, 318
imunita — cirk. privilegium 107
India 38
inklúzi 173
inkvizícia bisk. 410
páp. 412
investitúra 294
v Uhorsku 365
interdikt 309
interkalárne dôchodky 291
Iona, ostrov 209
Ipeľské Šahy 367
irregulárnosť 83
Irmensul 216
islam 98, 238
a morálka 240
Island 218

JÁGER 237
jágerská diecéza 364
jakobiti 129
jamboniti 401
Jánošovce n/Rimavou 303
jaskyňa Eliášova 400
Jeruzalem 70
spustošenie 52, 53
jeruzalemské kráľovstvo 376
joachimiti 406
johaniti 403
jubilejné odpustky 433
judaizmus 71
Judsko 35
juliánsky rok 22
jurisdikčný primát 330
jus spolii 291

KABA 238
kacírstvo 71
Kairo 382
kalendár gregoriánsky 22
kalendáre kresťanské 65
kalifát kordovský 370
Kaloča 237
kancelár scholast. 422
kancelária pápežská 428
kánonický život 297
kanonizácia 65, 306
kántry 186, 307
Kapadočania 146
kapitálne hriechy 89, 183
kapitulácia volebná 430
kapituly katedrálne 297, 430
kolegiátne 291, 297
kardinálsky sbor 264, 360
karmeliti 368, 400
karolingovská renezáncia 284
Kartago 13
koncil (r. 550) 130
kartuziáni (O. Carth.) 388
katakomby 65
katari 78, 351, 407
katedrálne kapituly 297, 430
katechetická škola 70, 83
katechetika, Veľká (Gregor Nys.) 147
katechumenát 176, 180
kázeň 178, 304, 431
kazula 180
Kežmarok 368
Kirton 213
Klagenfurt 220
klarisky 367, 395
kláštor Bec 285
čanádsky 236

Denis St. 243
Orbais 280
St. Gallen 211, 250
kláštorné školy 284, 286
kláštorské kongregácie 300
kláštory materské 300
panské 299
klerogamia 322
klérus, vedecké vzdel. 83
Klíž — Hradište 369
klunská kongregácia 300
klunský kláštor 301, 314
kňazská ženba 84, 159, 297, 322
Koimezis 186
kolegiátne kapituly 291, 297
kolegium kardinálov 428
Kolín 214, 249
kolyridiánky 119
komárniansky archidiak. 364
komora apoštolská 428
komorník páp. 428
komunizmus 46
lásky 191
koniec sveta 261
koncil apošt. 52
kongregácia hirschauská 302
kamaldulská 301
kláštorská 300
klunská 300
konkláve 361
konkordát wormský 334
konkordáty 18
konštitúcie apošt. 148
konkubinát kňazský 322
konventuáli (minoriti) 398
konzistórium páp. 428
kopiati 157
kopti 129
Korán 238
kordovský kalifát 370
korunovanie cis. rím. 319
Korutansko 219
Korvey, kl. 216, 284
Kostnica 211
kostnická smluva 339
kostol Pribinov 222
sv. Damiána 394
sv. Víta 235
kostolné tituly 84
kostoly krstné 292, 87
panské 213, 291
Kraňsko 220
Krásna Hôrka 367
Krasňany pri Žiline 222
kresťanstvo — rozšírenie 68
kresťanský univerzalizmus 43
kristologické bludy 122
Kríž 41
Kristov 188
vízia u Konštantína 63
križiacke výpravy 351, 372
krížové dni 185
križovníci 368
križma 181
Krk 220
kroniky 25
krst 88, 180, 303, 431
krstné kostoly 292
obrady 432
Kuldeerkirche 209
kult mučeníkov 64
kultúrne poslanie kresť. 190
Kumani 404
Kurdistan 126
kúria rímska 428
Kvetná nedeľa 185
Kyjev 232
kyjevské zlomky 234

LABARUM 63
Labe 219
laická investitúra 294, 323
Lapis refugii 389
láska k bližnému 94
Laterán 242
lateránsky všeob. cirk. snem I. 336
II. 337
III. 344
IV. 351
latinská kultúra 245
latinské cisárstvo (1204) 380
latrocinium ephesinum 128
Laura Pečerskaja 232
laury 172
Lectionarium 180
legáti pápežskí 428
Legenda aurea 434
Hartviková 237
legendy sv. Václava a sv. Ľudmily 234
Legnano 344
Lekcia 177
lektori 83
Lekýr 33
Lendák 368
léno 293, 295
lerinský kláštor pri Nizze 173
lešské pole 236
letopočty 22
Levoča 367
Lex Julia majestatis 58
Libanon 135
libellus pacis 90
Liber Sextus 421
regulae pastoralis 155
Liberiova otázka 114
libertas Romana 300
Libri Carolini 271
licenciát 423
Lignum vitae 420
Lincoln, mesto 70
Lipovník 367
listy odporúčajúce 82
litánie 190
literárny zápas kresť. 67
litterae commendatitiae 82
formatoriae 82
liturgia ambroziánska 177
carihradská 303
galská 177
klementínska 177
monofyzitická 177
monoteletistická 177
mozarabská 177, 303
nestoriánska 177
rímska 177, 303
slovanská 234
sv. Bazila 177
sv. Jakuba 177
sv. Jána Zlatoústeho 177
sv. Marka 177
východná 177
liturgické knihy 180
rúcha 180
zbierky 18
zvláštnosti 209
locus credibilis 366
Logos 36
— myšlienka 54
lombardská liga 344
Londýn 70
Loreto 435
luciferiáni 407
luciferiánska schizma 119
Lučenec 367
Ludanice, ben. kl. 303
Lund 218
lúpežnícka synoda 128
Lysipove kone 380
ĽUBĽANA 404

MACEDONIANIZMUS 116
mágia 412
Magdeburg 233
Magdeburské centuriá 26
Magna charta libertatis 354
majordomus 243
Malá Ázia 70
maliarstvo 425
Malta 403
maltézsky rád 403
Malý Bín pri Komárne 424
mandei 72
manicheizmus 75
manipul 180
mansus eccl. 298
manželstvo 90, 182, 312, 432
maratoniáni 116
mariánske sviatky 185
Marienburg 404
maroniti 135
masaliánska náuka 143
materské kláštory 300
Matra 364
Mauri 370
Medina 239
Mekka 238
meleciánska schizma 118
Melfi 331
melchiti 129
mendikanti (žobravé rehole) 391
mesaliáni 119
mešita 240
metódy cirk. dej. 24
metropolitánske zriadenie 289
metropoliti 429
metropoly 84
Miláno, snem (r. 355.) 114
milánsky edikt 63, 98
Milvijský most 63, 98
Minden 216, 249
minoriti 398
misijné cesty sv. Pavla ap. 49
Misopogon 105
missa 178
praesantificatorum 178
Mitrovica 113
mníšska republika, Athos 267
mníšstvo, jeho kolíska 172
na Východe 172
na Západe 172
Močenok 229

modlitba 93
modlitbové bratstvo 299
Mohúč 214, 249
monarchiáni 76
monasterium 171
Mongoli 357
monofyziti 127
monogamia 192
monologium 417
montanizmus 78
Monte Cassino 175, 303
Morava Veľká 223
Mosaburg 302
Mŕtve more 36
mučeníci — akty 18
mučeníctvo 64
mundium 295
musica eccl. 14
Münster 216, 249
Myriobiblion 282
mystatogia 154
mysteriové hry 435
mystika 414
Myšľa 367

NÁBOŽENSKO-MRAVNÝ ŽIVOT KRESŤ. 93, 190
Najdenie sv. Kríža 186
Nanebevstúpenie Pána 185
Nenebevzatie M. B. 186
naturalisti 12
nazarejci 72
nedeľa 91, 184
nemecký rytieri 404
nemí bratia (hospitaliti) 416
Nemluvniatka, sviatok 306
neomylnosť pápežská 166, 427
neopytagorizmus 67
nepredpojatosť hist. 23
nešpory sicílske 362
neumy 179, 305
nicänum 115
Niceja 111
nicejský snem I. 111
II. 270
niceno-konštatinopol. vyznanie 117
nicenum 115
nihilizmus rasový 50
nikolaitstvo 278
Nikomedia 62
Nitra 226, 227, 237, 367
Nola pri Neapoli 305
nominalisti 416
Nomokanon 282
Norikum 62
Normandia 218
Nórsko 218
Nové Mesto n/Váhom 368
novohradský archidiak. 364
nový život kresť. 44
noty hudobné 305
numizmatika 21

OBCOVANIE SVÄTÝCH 64
Oberzell kl. 287
obeť eucharistická 86
objektivita cirk. hist. 23
oblati 173
obsadzovanie prelatúr 427
observanti 398
odpustky 433
jubilejné 433
Offertorium 178
Officium Bož. Tela 420
stratoris 119
ofiti 75
okružné listy 92
oltár 187
Olymp 224
Omša sv. 178, 303, 431
premenenie 178
veriacich 178
Opátska pri Košiciach 303
Opava 404
orakula sibilské 40
Oravský zámok 367
Orbais kl. 280
ordálie 310, 368
ordinácia 432
biskupa 82
prekážky 158
organ 305
organizácia veľkofarná 364
origenistické spory 120
orleánska synoda r. 511 185
osculum pacis 86
Osnabrück 216
ostiári 83
Ostrihom 230, 236, 364
ostrihomská diecéza 363
synoda (1112) 323, 366, 368
Ostia 428
otroctvo 39, 191
Ottonianum pactum 253
ozdoby kresť. 94

PADERBORN 214, 216, 247, 249
Praeceptor Germaniae 284
paenula 180
Palaestrina mesto 428
paleologrefia 21
Palestína 70
pallium 180
Panarion 148
Pannonhalma 236, 303
Panonia 62
panské fary 249
kláštory 299
kostoly 291
papa 427
pápež a všeob. cirk. snemy 168
suveren 243, 245
vodca národov 316
pápeži — životopisy 18
pápežská inkvizícia 412
kancelária 428
neomylnosť 166, 427
stolica 426
svetovláda 329
pápežské dôchodky 429
pápežskí legáti 428
pápežský štát 242
Papinov dar 244
parabolani 157
Parasceve 185
Paríž, syn. (r. 825) 271
paródia 435
parochie 84
parsizmus 38
Pasov 212
passagiáni 407
patária 265, 325
patriarcha ekumenický 163
patriarchát carihradský 163
jeruzalemský 164
v Aquileji 164
patriarchát v Benátkach 164
v Grado 164
vo Vidime (Udine) 164
patriarcháty 162
titulárne 164
západné 164
patricius Romanus 244, 246
patrimonium Petri 242, 244
patripasiáni 76
patronátske právo 162
pauliciáni 268
Pavol ap., mis. cesty 49
pôsobenie 49
pästné právo 311
Päťkostoly 237
Pečerskaja Laura 232
pelagianizmus 138, 140
Pella 72
penitenciár 183, 308
penitenciária apoštolská 427
Pentapolis 72, 244
perikopy 178
Perzia 38
Pesaro 244
Peten (Patávia) 212
petrobrusiáni 406
Piacenzská syn. 374
Piemont 410
pilátnici 225
Pisanus calculus 22
písmo slovanské 224
planeta 180
plastika 425
„plnosť časov" 39
pneumatici (gnost.) 74
pneumatomachi 116
pohanstvo 37
pohanská tradícia 102
pohrebné spolky 84
pohreby kresť. 94
pohlavný život 192
Pohranice pri Nitre 303
Pohronie 221
Poitier 238
pojem cirk. dej. 11
pokánie 88, 89, 182, 432
súkromné 184, 307
verejné 89, 183, 307
Poľsko 231
pomenovanie sv. omše 178
pomníky hist. 19
pomníšenie laického sveta 393
pontifex maximus 100
pornokrácia 258
Porciunkula 394
Porto 428
posledné pomazanie 181, 432
posvätenie kňazstva 182
posvätné miesta 189
povera 310
Povýšenie sv. Kríža 186
pôsobivosť sviatosti 135
pôstne súkno (Hungertuch) 307
pôsty 92, 307
pôžičky 94
pragmatické cirk. dej. 24

pramene cirk. dej. 17
práva metropolitov 429
právo azylné 108
predestinácia, spor 280
predpisy ceremoniálne 47
preexistencia duší 120
prefácia 178
prekárie 298
prekážky ordinácie 158
Prémonstré 390
premonštráti (O. Praem.) 390
prenasledovanie kresť. 55, 58
presbyteri 82
prepošt 430
prepoštstvo spišské 364
Prešov 368
prijímanie sv. 86, 181, 304
primát páp. 85, 165, 330, 388, 426
prísaha 311
  vernosti rím. cis. 319
priscilianizmus 119
privilegia cirk. 107
priviligium fori 107, 160
procesie 185, 189
prokurátori 423
Prouville (na úpäti Pyrenejí) 399
prozeliti 36
pseudodekretály 26, 289
pseudoklementiny 72
pseudosynoda carihradská 269
Ptolemais — Akkon 362
Pulani 373, 377
pustovníci 171, 188
púte 189

QUADRGESIMA 186
quadrivium 286
quartodecimani 91
quartodecanizmus 92
Quierzy, syn. (r. 848) 280
Quinisexta 134
Quinquagesima 307

RÁB 237
rasový nihilizmus 50
ravenský exarchát 204, 242, 246
realisti 416
redempcie 308
regálie 366
Regensburg 212, 279
regulárni kononici sv. hrobu 390
rehoľné pravidlá 19
rehoľný život 170, 299
  na Slovensku 302, 367
Reichenau 211, 284
Reims 425
reklúzi 173
relikvie 188
rektor univerzity 423
Responsa ad consulta Bulgarorum, list 221
respublica christiana 316
Retractationes (Augustin) 152
Rím 113
  stredobod Cirkvi 51
Rimini 115, 244
rímska kúria 428
  republika 338
  schizma 118
  synoda (r. 798) 279
rímske vojvodstvo 243
  zákony 57
rímsky štát 55
Rips-Raps-Recht 298
ríšske snemy 167
  stavy 293
robigalia 185
rodinný život 39, 93
rok juliánsky 22
  slnečný 22
románsky sloh 287, 424
ronkalský snem 342
rota Romana 428
Rouen, syn. (r. 1048) 309
rozdelenie chron. cirk. dej. 14
  vecné cirk. dej. 14
rozkol východný 271
rozkolníctvo 71, 77
ruženec sv. 400
ružencová pobožnosť 435
Ružomberok 367
Rychnava 368
rytieri 404
rytierske rehole 401

SABELIANIZMUS 77
Sabina (Itália) 428
Sacramentarium 180
sacrilegium 58
Sacrum imperium Rom. nat. Germanicae 253
  Romanum Imperium 248, 249
saduceji 35
Saeckingen 211
saeculum obscurum 258

Sachsenburg 217
Sachsenhagen 217
Sachsenhausen 217
Sachnenwerder 217
Sainte Chapelle 382, 425
sakramentár 182
Salef, rieka 378
Salisburg 425
Salve Regina (Herman Krivý) 434
Salzburg 212, 249
Samaritáni 36
samovražda 191
San Germano, mier (r. 1230) 356
sarabaiti 173
Saragoza, syn. 120
Sardika, snem (r. 343) 113
sázavský kláštor. 231
sbierka kánonov 169
  koncilov 18
sbor kardinálov 264
Sebasta 118
sekreta 178
sekta bratov a sestier voľ- ducha 407
Seldžukovia 371
Seleucia, syn. (r. 359) 115
semipeligiánizmus 141, 142
sentenciáni 417
Septuagesima 307
serviti (OSBMV) 401
Sexagesima 307
sfragistika 21
shintoizmus 38
schola palatina 284
scholastika 414
scholasticus (bisk. kancelár) 422
schizma akaciánska 129
  donatistov 136
Sibilské orakula 40
sicílske nešpory 362
simonia 183
Sinigaglia 244
sirmijská formula 113
Sirmium 113
Skala útočišťa 367
Skalica 222
Skalka, ben. kl. 303
Skara (Švédsko) 218
skepticizmus 12, 39
skotisti 420
slnečný rok 22
sloboda svedomia kresť. 99
slovanské písmo 224
slovanskí dejepisci 28
Slovany, kl. 234
smer homoejský 115
smluva kostnická 339
smysel cirk. dej. 12
snem v Augsburgu 325
  v Clerendone 353
  v Forscheim 326
  v Miláne 114
  v Rimini 115
  v Sardike 113
  v Tribure 325
sociálne poslanie kresť. 190
soissonská synoda (r. 1121) 416
Soliloquium 420
Solún 223
Sorbona 382
sosadenie kráľov 320
soteriologický spor 135
spev cirk. 305
spirituáli 398
Spišské Podhradie 368
spišské prepošstvo 364
Split 236
Spoločnosť národov 23
Spolok sv. Vojtecha, Trnava 29
spor o Filioque 278
  o investitúru 294
  o predestináciu 280
  o tri kapitoly 129
  o úctu obrazov 268
  o veľkonočné sviatky 91
  o sviatosť oltárnu 280
spôsob prijímania 87
Srbsko 220
Stabat Mater dolorosa (Giacopone da Todi) 425
stabilitas loci 175
staroslovienčina 224
staviteľský sloh 186
stavy ríšské 293
St. Denis 425
sterkorianizmus 281
stigmatizácia sv. Františka 396
stoicizmus 39
Strahov 390
Strassburg 211
strážne dni 91, 186
St. Rufina 428
stredobod Cirkvi — Rím 51
studium generale 422
styliti 173
sťahovanie dórske 199
  národov 199

Subiak 174
súboj 310
subordinacianizmus 110, 120
subdiakon 83
súkromný majetok 190
Summa Contra Gentiles 419
  theologiae 419
sunna 238
suroví fanatici 406
suspenzia 309
Sutri 333
Sutrium, syn. (r. 1046) 262
svastika 63
Svätá Múdrosť, baz. 100
svätojanské ohne 222
Svätý Beňadik n/Hronom 303
Svätý Júr 368
sviatky mučeníkov 185
  Pána 184
sviatok ortodoxie 271
sviatosti 88, 180, 304, 432
symboly 19
synagoga 46, 47
syncelovia 156
synkretizmus, náb. 73
synoda elvírska 189
  ostrihomská 323
  „pri dube" 121
  v Agde 181
  v Brage 191
  v Budine 368
  v Clermonte 331
  v Guastalle 332
  v Mâçon 192
  v Melfi 331
  vo Wormsu 324
synody 167
  diocezánske 168, 169
  endemické 169
  generálne 168
  plenárne 168
  provinciálne 168, 169
Szabolcs, syn. 366

ŠARIŠ 364
šaštinský archidiakonát 364
šintoizmus 38
škapuliar 401
škola katechetická 70
školstvo 285
  za Karola Veľkého 250
Španielsko 69
Štajersko 219
štát a Cirkev 292
štatistika 21
Štiavnik (Spiš) 367
štóla 180, 291
štúdium cirk. dej. 13
Švédsko 218

TABENNA V THEBAIS 171
tajné pokánie 89
Tatari (Mongoli) 357
tatársky plen 366
templári 403
teokrácia 50
teokratická monarchia 317
teologia najstar. čias 71
terciári 393
Tersatto 435
Thalia 110
Therapeuti 36
thesaurum Ecclesiae 433
tiara 427
titulárni biskupi 429
tituly kostola 84
Tivoli 338
tolerančný edikt 62
Tomášovi kresťania 126
tomisti 420
tonzúra 157
Toucy, syn. (r. 860) 280
Tours 250
trenčiansky archidiakonát 364
trestné právo 309
Treuga Dei 301, 312
Tri kapitoly, spor 129
Tribur, syn. 309
Trier 249
trichotomia Platonová 122
trinitári 390
trivium 286
Trnava 367
Trosly, syn. (r. 909) 299
trulánsky snem I. 133
  II. 135
Typus (vierovyzn.) 133

ÚCTA SVÄTÝCH 187, 306
  obrazov 188, 268
únia s Grékmi 361
univerzalizmus kresťanský 43, 246
univerzity 421
Upsala 218

učenie ezoretické 76
úžera 183

VACOV 237
Vadas — knihy 38
valdénski 407, 409
Varadín Veľký 237
Vatikán 245
vecné rozdelenie cirk. dej. 14
Velehrad 227
Veľká katechetika (Gregor Nys.) 147
  laura 122
Veľká Morava 223
  noc 91, 185
veľkofarná organizácia 364
Veľkonočné okružné listy 146
Veľkonočný sviat. okruh 185
Veľký Šariš 368
  týždeň 185
Venerabilem, dekrét 349
vercellský snem (r. 1050) 281
Verden 216, 249
verdenská masakra 216
  smluva 252
verejné pokánie 89, 183, 307
Ves Nová Devínska 222
Vesprim 237
Vešpery 178
veštenie 310
Vianoce 184
Vicovaro, kl. 175
vidiecki biskupi 161, 290
Viedeň 404
vierovyznanie apošt. 80
vikári farskí 430
viliamiti 401
Víta sv. kostol 235
Vivarium 154
vízia kríža — Konšt. 63
vizitácia diecéz 291
Vogt 295
vojenská povinnosť prelátov 294
voľba pápeža 254, 255, 264
volebná kapitulácia 430
vrchnosť cirk. a svet. 320
všeobecné pojmy 416
  snemy 167
všeobecný cirk. snem I. — I. nicejský 111
  II. — I. carihr. 117
  III. — efezský 125
  IV. — chalcedon. 128
  V. — II. carih. 131
  VI. — III. carih. 133
  VII. — II. nicejský 270
  VIII. — IV. carih. 275
  IX. — I. later. 335
  X. — II. later. 337
  XI. — III. later. 344
  XII. — IV. later. 351
  XIII. — I. lyon. 357
  XIV. — II. lyon. 361
Vulgata 150
východné liturgie 177
východný rozkol 271
výchova kléru 157
vyobcovanie z Cirkvi 89, 182, 309
výsady kléru 107, 159
vyslanecké súdy 291
vývin teologie 108
Vyznania 152
výživa kléru 83, 158, 297
vzdelanie kléru 296
vzorné kázne 50

WELFI 348
wormský konkordát 334
  snem 324
Würtzburg 211, 214

XERES DE LA FRONTERA 238

YORK 70

ZÁHREB 219
zánik pohanstva na Vých. 106
západné cisárstvo 246
  liturgie 177
zápas literárny 67
Zara 379
Zelený štvrtok 181
zeloti 53
Zem sv. 351
Zemplín 364
zoborský kláštor 237, 303
Zvestovanie M. B. 186
zvony 305

ŽIDIA A CIRKEV 384
  na Slovensku 385
židokresťania 72
židovstvo 34, 383
život anachoretský 171
  cenobitský 171

eremitský 171
kláštorný 171
pustovnícky 171
rodinný 39

životopisy pápežov 18
svätých 18
životospráva prvých kresťanov 93
žobravé rehole 391

OBSAH.

Predslov 7

Úvod.

§ 1. Pojem, smysel a dôležitosť cirkevných dejín 11
§ 2. Rozdelenie cirkevných dejín 14
§ 3. Pramene a pomocné vedy cirkevných dejín 17
§ 4. Metóda a literatúra cirkevných dejín 23

KRESŤANSKÝ STAROVEK.

PRVÁ PERIÓDA.

Od narodenia Ježiša Krista po milánsky edikt 33

HLAVA I.

§ 5. Nábožensko-mravný stav sveta bezprostredne pred vystúpením kresťanstva 34

HLAVA II.

Počiatok Cirkvi, jej rozšírenie a zápas so židovstvom a pohanstvom 41
§ 6. Ježiš Kristus, zakladateľ Cirkvi 42
§ 7. Počiatočná Cirkev v Jeruzaleme. Židokresťania 45
§ 8. Šírenie kresťanstva medzi pohanmi. Sv. Pavol, apoštol národov . 48
§ 9. Kresťanstvo v Ríme. Sv. Peter 50
§ 10. Apoštolský koncil a spustošenie Jeruzalema 52
§ 11. Sv. Ján a ostatní apoštolovia 54
§ 12. Prenasledovanie kresťanstva so strany pohanov. Príčiny a charakter prenasledovania 55
§ 13. Priebeh prenasledovaní od Nerona po milánsky edikt 58
§ 14. Význam mučeníctva a náboženská úcta martyrov 64
§ 15. Literárny boj 67
§ 16. Rozšírenie kresťanstva na konci prenasledovaní 68

HLAVA III.

Vývin kresťanského učenia. Bludné náuky a rozkolníctva.
§ 17. Judaizmus 72
§ 18. Gnosticizmus 73
§ 19. Hlavní zastancovia gnosticizmu 75
§ 20. Monarchiáni 76
§ 21. Rozkolníctvo 77
§ 22. Cirkevná veda a literatúra 79

HLAVA IV.

Vybudovanie cirkevnej ústavy. Bohoslužby, disciplína, mravnosť.

§ 23. Klérus a jeho hierarchické rozčlenenie 81
§ 24. Bohoslužba 86
§ 25. Krst, pokánie a ostatné sviatosti 88
§ 26. Cirkevné sviatky a pôsty. Spor o veľkonočné sviatky . . . 90
§ 27. Nábožensko-mravný život kresťanov 93

DRUHÁ PERIÓDA.

Od milánskeho ediktu po trulánsky snem (313—692) . . . 97

HLAVA I.

Šírenie sa kresťanstva. Zovnútorné dejiny Cirkvi.

§ 28. Konštantín Veľký a jeho nástupcovia. Zoslabenie a zánik pohanstva 98
§ 29. Julián Odpadlík 102
§ 30. Nástupci Juliánovi. Kresťanstvo ríšskym náboženstvom . . . 105

HLAVA II.

Vývin teologickej vedy. Bludy, rozkoly a koncily 108
§ 31. Ariánizmus a prvý všeobecný snem v Niceji 109
§ 32. Ariáni po sneme nicejskom 112
§ 33. Macedonianizmus a druhý všeobecný snem. Filioque . . . 116
§ 34. Iné bludy a rozkoly v štvrtom storočí súvisiace s ariánizmom. Priscilliáni 118
§ 35. Origenistické spory 120
§ 36. Apolinaris z Laodiceje 122
§ 37. Nestorianizmus a snem efezský 431 123
§ 38. Bludy monofyzitické. Snem chalcedonský 451 127
§ 39. Piaty všeobecný cirkevný snem r. 553 129
§ 40. Monoteletizmus a šiesty všeob. snem carihradský r. 680/81. Trulánsky snem 692 131
§ 41. Donatizmus 135
§ 42. Pelagianizmus 138
§ 43. Učenie sv. Augustína o predestinácii. Semipelagianizmus . . 141

HLAVA III.

Cirkevná veda a literatúra.

§ 44. Všeobecný ráz cirkevnej literatúry 144
§ 45. Spisovatelia grécki, sýrski a arménski v 4. a 5. storočí . . . 145
§ 46. Latinská literatúra v 4. a 5. storočí 150
§ 47. Grécki a latinskí spisovatelia 6. a 7. storočia 153

HLAVA IV.

Cirkevná ústava.

§ 48. Nové cirkevné úrady. Vzdelanie, voľba, výživa, vlastnosti a výsady kléru 156
§ 49. Vznik farností; panské kostoly na Západe. Patronátne právo . . 161
§ 50. Patriarcháty 162
§ 51. Primát rímskych biskupov 165
§ 52. Synody 167
§ 53. Rehoľný život 170

HLAVA V.

Bohoslužba, disciplína a kresťanský život.

§ 54. Kresťanská bohoslužba 176
§ 55. Sviatosti 180
§ 56. Trestné právo a pokánie 182
§ 57. Cirkevné sviatky a pôsty. Cirkevné budovy 184
§ 58. Úcta svätých a ich ostatkov. Úcta obrazov a púte 187
§ 59. Náboženskó-mravný život kresťanov 190

STREDOVEK

Pôsobenie Cirkvi medzi germánskymi, románskymi a slovanskými národmi od sťahovania národov po 16. storočie. Odštiepenie grécko-orientálnej cirkvi od latinskej 197

TRETIA PERIÓDA.

Od sťahovania národov po Gregora VII. (692—1073).

HLAVA I.

Vzrast a straty Cirkvi.

§ 60. Sťahovanie národov a jeho následky 199
§ 61. Obrátenie germánskych národov 202
§ 62. Kresťanstvo u Frankov 206
§ 63. Kresťanstvo medzi Keltami a Anglosasmi na britských ostrovoch . 207
§ 64. Kresťanstvo v Nemecku 210
§ 65. Sv. Bonifác — Apoštol Nemecka. Kresťanstvo u Sasov . . . 213
§ 66. Obrátenie kmeňov škandinávskych 217
§ 67. Kresťanstvo u Slovanov. Obrátenie Juhoslovanov 219
§ 68. Kresťanstvo u Slovákov a Moravanov. Sv. Cyril a Metod . . 221
§ 69. Kresťanstvo v Čechách, Poľsku, Rusku a u Slovanov severných . 229
§ 70. Osud slovanskej liturgie 234
§ 71. Obrátenie Maďarov 236
§ 72. Islam 238

HLAVA II.

Pápežstvo v spojení s Karolingovcami 241
§ 73. Vznik pápežského štátu 242
§ 74. Obnovenie západného cisárstva 246
§ 75. Dejinný význam Karola Veľkého. Jeho nábožensko-sociálne reformy 249
§ 76. Cisárstvo a pápežstvo od Karola Veľkého po Gregora VII. . . 252
§ 77. Pápežovia v dobe Karolingovcov 255
§ 78. 10 storočie. Pápežstvo v úpadku 257
§ 79. Pápeži 11. storočia po Gregora VII. 261

HLAVA III.

A) Herézy a rozkoly na Východe.

§ 80. Grécka cirkev a jej svojráz. Sekty 266
§ 81. Spor o úctu obrazov a 7. všeobecný cirkevný snem v Niceji 787 . 268
§ 82. Východný rozkol. 8. všeobecný cirkevný snem 271
§ 83. Obnovenie a dovŕšenie rozkolu Michalom Cerulariom . . . 277

HLAVA IV.

Vybudovanie cirkevnej ústavy. Bohoslužby, disciplína, mravnosť.

§ 23. Klérus a jeho hierarchické rozčlenenie 81
§ 24. Bohoslužba 86
§ 25. Krst, pokánie a ostatné sviatosti 88
§ 26. Cirkevné sviatky a pôsty. Spor o veľkonočné sviatky . . . 90
§ 27. Nábožensko-mravný život kresťanov 93

DRUHÁ PERIÓDA.

Od milánskeho ediktu po trulánsky snem (313—692) . . . 97

HLAVA I.

Šírenie sa kresťanstva. Zovnútorné dejiny Cirkvi.

§ 28. Konštantín Veľký a jeho nástupcovia. Zoslabenie a zánik pohanstva 98
§ 29. Julián Odpadlík 102
§ 30. Nástupci Juliánovi. Kresťanstvo ríšskym náboženstvom . . . 105

HLAVA II.

Vývin teologickej vedy. Bludy, rozkoly a koncily 108
§ 31. Ariánizmus a prvý všeobecný snem v Niceji 109
§ 32. Ariáni po sneme nicejskom 112
§ 33. Macedonianizmus a druhý všeobecný snem. Filioque . . . 116
§ 34. Iné bludy a rozkoly v štvrtom storočí súvisiace s ariánizmom. Priscilliáni 118
§ 35. Origenistické spory 120
§ 36. Apolinaris z Laodiceje 122
§ 37. Nestorianizmus a snem efezský 431 123
§ 38. Bludy monofyzitické. Snem chalcedonský 451 127
§ 39. Piaty všeobecný cirkevný snem r. 553 129
§ 40. Monoteletizmus a šiesty všeob. snem carihradský r. 680/81. Trulánsky snem 692 131
§ 41. Donatizmus 135
§ 42. Pelagianizmus 138
§ 43. Učenie sv. Augustína o predestinácii. Semipelagianizmus . . 141

HLAVA III.

Cirkevná veda a literatúra.

§ 44. Všeobecný ráz cirkevnej literatúry 144
§ 45. Spisovatelia grécki, sýrski a arménski v 4. a 5. storočí . . . 145
§ 46. Latinská literatúra v 4. a 5. storočí 150
§ 47. Grécki a latinskí spisovatelia 6. a 7. storočia 153

HLAVA IV.

Cirkevná ústava.

§ 48. Nové cirkevné úrady. Vzdelanie, voľba, výživa, vlastnosti a výsady kléru 156
§ 49. Vznik farností; panské kostoly na Západe. Patronátne právo . . 161
§ 50. Patriarcháty 162
§ 51. Primát rímskych biskupov 165
§ 52. Synody 167
§ 53. Rehoľný život 170

HLAVA V.

Bohoslužba, disciplína a kresťanský život.

§ 54. Kresťanská bohoslužba 176
§ 55. Sviatosti 180
§ 56. Trestné právo a pokánie 182
§ 57. Cirkevné sviatky a pôsty. Cirkevné budovy 184
§ 58. Úcta svätých a ich ostatkov. Úcta obrazov a púte 187
§ 59. Náboženskó-mravný život kresťanov 190

STREDOVEK

Pôsobenie Cirkvi medzi germánskymi, románskymi a slovanskými národmi od sťahovania národov po 16. storočie. Odštiepenie grécko-orientálnej cirkvi od latinskej 197

TRETIA PERIÓDA.

Od sťahovania národov po Gregora VII. (692—1073).

HLAVA I.

Vzrast a straty Cirkvi.

§ 60. Sťahovanie národov a jeho následky 199
§ 61. Obrátenie germánskych národov 202
§ 62. Kresťanstvo u Frankov 206
§ 63. Kresťanstvo medzi Keltami a Anglosasmi na britských ostrovoch . 207
§ 64. Kresťanstvo v Nemecku 210
§ 65. Sv. Bonifác — Apoštol Nemecka. Kresťanstvo u Sasov . . . 213
§ 66. Obrátenie kmeňov škandinávskych 217
§ 67. Kresťanstvo u Slovanov. Obrátenie Juhoslovanov 219
§ 68. Kresťanstvo u Slovákov a Moravanov. Sv. Cyril a Metod . . 221
§ 69. Kresťanstvo v Čechách, Poľsku, Rusku a u Slovanov severných . 229
§ 70. Osud slovanskej liturgie 234
§ 71. Obrátenie Maďarov 236
§ 72. Islam 238

HLAVA II.

Pápežstvo v spojení s Karolingovcami 241
§ 73. Vznik pápežského štátu 242
§ 74. Obnovenie západného cisárstva 246
§ 75. Dejinný význam Karola Veľkého. Jeho nábožensko-sociálne reformy 249
§ 76. Cisárstvo a pápežstvo od Karola Veľkého po Gregora VII. . . 252
§ 77. Pápežovia v dobe Karolingovcov 255
§ 78. 10 storočie. Pápežstvo v úpadku 257
§ 79. Pápeži 11. storočia po Gregora VII. 261

HLAVA III.

A) Herézy a rozkoly na Východe.

§ 80. Grécka cirkev a jej svojráz. Sekty 266
§ 81. Spor o úctu obrazov a 7. všeobecný cirkevný snem v Niceji 787 . 268
§ 82. Východný rozkol. 8. všeobecný cirkevný snem 271
§ 83. Obnovenie a dovŕšenie rozkolu Michalom Cerulariom . . . 277

B) Dogmatické spory na Západe. Cirkevná veda.

§ 84. Adopcianizmus, spory o predestináciu a o Oltárnu Sviatosť . . 279
§ 85. Cirkevná veda a literatúra 281
§ 86. Cirkevné umenie 286

HLAVA IV.

Ústava, disciplína, bohoslužby a nábožensko-mravný život.

§ 87. Hierarchia. Diecézy a ich správa 288
§ 88. Štát a Cirkev v germánskych štátoch. Obsadzovanie prelatúr. Právne postavenie duchovenstva 292
§ 89. Vzdelanie kléru, jeho mravný stav a výživa 296
§ 90. Rehoľný život 299
§ 91. Bohoslužba, sviatosti, kázeň a spev 303
§ 92. Sviatky, úcta svätých a pôsty 305
§ 93. Pokánie, cirkevné tresty 307
§ 94. Nábožensko-mravný život 310

ŠTVRTÁ PERIÓDA.

Pápežstvo na vrchole svojej moci (1073—1294) 313

HLAVA I.

Pápežstvo a cisárstvo — Cirkev a štát.

§ 95. Cluny — kolíska cirkevnej reformy 314
§ 96. Gregoriánske idey 315
§ 97. Gregor VII. a jeho reformná činnosť. Spor o investitúru . . 321
§ 98. Význam Gregora VII. 327
§ 99. Vývoj sporu o investitúru a jeho ukončenie. Wormský konkordát a 9. všeobecný cirkevný snem 331
§ 100. Dohry sporu o investitúru. Desiaty všeobecný cirkevný snem . 336
§ 101. Boj pápeža s Hohenštaufmi. Jednásty všeobecný cirkevný snem r. 1179 339
§ 102. Inocent III., vodca kresťanského západu. Vrchol pápežského panstva. 12. všeobecný cirkevný snem 347
§ 103. Cirkevné pomery v Anglicku od 11. storočia po Inocenta III. . 352
§ 104. Boj pápežov s Fridrichom II. Zánik Hohenštaufov a ich cirkevnej idey 354
§ 105 Pápežstvo pod vplyvom Francúzska. Poslední pápežovia 13. storočia. DRUHÝ Lyonský snem 361
§ 106. Cirkevné pomery na Slovensku od r. 1000 po 1300 363

HLAVA II.

Rozmach kresťanstva a boj proti islamu.

§ 107. Boj s islamom v Europe 369
§ 108. Ideové pozadie a smysel križiackych výprav 370
§ 109. Priebeh križiackych výprav 374
§ 110. Židovstvo v stredoveku 383

HLAVA III.

Rozvoj rehoľného života.

§ 111. Nové rehole podľa benediktínskych regúl 386
§ 112. Rehoľní kanonici. Nové rehole podľa regúl sv. Augustína . . 389

§ 113. Žobravé rehole a ich vzťah k svetskému kléru 391
§ 114. Sv. František asiský a rehoľa františkánov 394
§ 115. Rehoľa dominikánov a ostatné žobravé rehole 398
§ 116. Rytierske rehole 401

HLAVA IV.

Bludy, herézy, sekty a boj proti nim. Cirkevná veda a umenie.

§ 117. Fanatici a náboženskí rojkovia 406
§ 118. Katari (Albigénci) a valdénski 407
§ 119. Inkvizícia 410
§ 120. Cirkevná veda. Scholastika a mystika. Univerzity 414
§ 121. Cirkevné umenie 423

HLAVA V.

Ústava, disciplína a nábožensko-mravný život.

§ 122. Vývin cirkevnej ústavy 426
§ 123. Bohoslužba, sviatosti, úcta svätých, sviatky a pôsty, mystériové hry 431
§ 124. Nábožensko-mravný život 436

Soznam obrázkov a máp s vysvetleniami 439
Ukazovateľ menný 445
Ukazovateľ vecný a miestny 459
Obsah 473
Corrigenda 477

CORRIGENDA

str. 18, 2. riadok zhora miesto Pflugh-Hartung má byť Pflugk-Hartung
str. 19, 18. riadok zdola miesto Assemini má byť Assemani
str. 26, 23. riadok zhora miesto Aeropagita má byť Areopagita
str. 45, 4. riadok zdola miesto nás má byť náš
str. 63, 11. riadok zdola miesto laharum má byť labarum
str. 102, 2. riadok zhora miesto Magneciom má byť Magnenciom
str. 212, 20. riadok zhora miesto Emerán má byť Emerám

Tento

prvý sväzok

CIRKEVNÝCH DEJÍN

s osobitným zreteľom na vývin

cirkevných dejín Slovenska

napísal

UNIV. DOC. DR. JOZEF ŠPIRKO,

prof. cirk. dejín

v Spišskej Kapitule.

Vytlačila a vydala

svojím nákladom

NEOGRAFIA, ÚČ. SPOL.

v Turčianskom Svätom Martine

roku 1943.

Časť obrazovú, mapovú

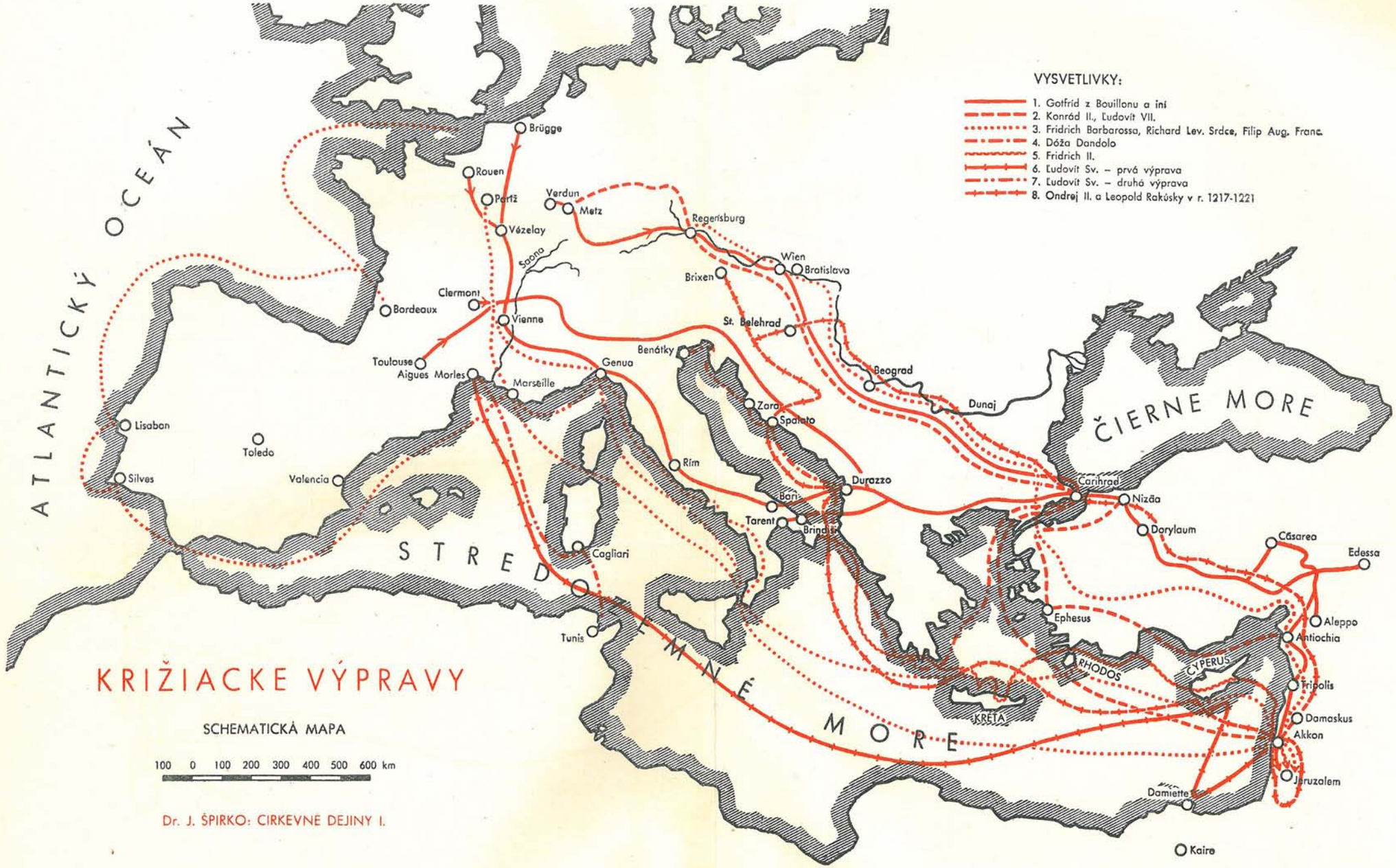
a obal upravil

DR. JOZEF CINCÍK.

PRVÝ CIRKEVNÝ ŠTÁT V ROKU 781.

MAPA Č. 2.

Dr. J. ŠPIRKO: CIRKEVNÉ DEJINY I.

CIRKEVNÉ ZRIADENIE (DIECÉZY A ARCHIDIAKONÁTY) NA SLOVENSKU V XIV. STOROČÍ.

- Sídlo arcibiskupa.
- Sídlo biskupa.
- Sídlo archidiak.
- Sídlo prepošta a opáta.
- Hranica biskupstiev.
- Hranica archidiakonátov.